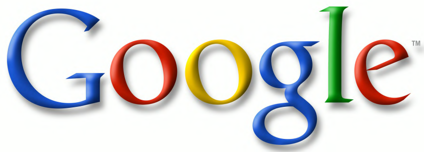

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

UNI GENT

Digitized by Google

Digitized by Google

13.-5. 1141.

Digitized by Google

Digitized by Google

Vide Sanjore bib. crit. t. 1. f. 471.
Cela ne vous doit pas detourner
de la lecture de plusieurs dis-
cours que Melanchton à prononcés:
il étoit beaucoup exercé dans les
livres de Ciceron, dont il à imité
le stile: en quoi il ne cede
guerres aux Italiens les plus
polis.

Voght. fol. 384.

Digitized by Google

SELECTA-
RVM DECLAMATIONVM PHILIP-
pi Melanthonis, quas conscripsit, &
partim ipse in schola Vuitebergensi recita-
uit, partim alijs recitandas
exhibuit.

TOMVS PRIMVS.

Cum Gratia & Priuilegio.

ARGENTORATI ANNO
M. D. LXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

CLARISSIMO VIRO

DOCTORI IACOBO MYLICHIO, nobili Medico & Mathematico, Nicolaus Gerbelius S. D.

ARtoxerxes rex Persarum, primi Artoxerxis qui à manu altera longiuscula, μακρόχειρ dictus est, ex filia nepos, uir fuit facilitate morum, & eximia quadam liberalitate celebris, eadem erga eos, quibus daret ipse, & à quibus acciperet mansuetudine atque beneuolentia: cui nihil unquã tam pusillum aut contemptũ oblatum est, quod nõ summo cum gaudio & clementia Rege digna reciperet. Nam cũ illi quidam è plebe malum Punicum insigni pulchritudine ac magnitudine dono dedisset, incredibile di-

Digitized by Google

ctu, qua illud lætitia, quàm suaui-
ter acceperit, quo præconio indu-
striam atque ingenium hominis col
laudarit, testatus, si commodus ei
locus tribueretur, facilè ingentem
urbem ex pusilla facturum. Alius
item αὐτουργὸς cum uideret nemine͂
non gratulari regi, se uerò in para-
to nihil, quod tanta maiestate di-
gnum foret, habere, proximū flu-
uiolum conspicatus, properè ac-
currit, haustamque ambabus mani-
bus aquam, Artoxerxi adorabun-
dus obtulit: Qua hominis urbani-
tate & beneficencia excitatus, ilico
phialam auream, atque mille Dari-
cos numos tam iucundo donatori
reddi iubet. Quod si, Mylichi do-
ctissime, pro malo Punico, pro tã-
tula aqua, tantam gratiam retulit
suis Rex magnus, suorumque ani-
mum ac uoluntatem tam clemen-
ter agnouit, quid tibi censes pro
tuo

Digitized by Google

tuo munere faciendum esse nobis, quod dona illa Persica, quantiuis ea Artoxerxes fecerit, tam superat, quàm à gemmis marini calculi uincuntur. Quanquam enim aspectu uix aliud quicquam Punicis malis sit iucundius, & iuxta Pindarum ἄριστον τὸ ὕδωρ, tamen Orationes Philippi, quas tu nobis muneri misisti, aliorumque scholæ tuæ clarissimorum nominum lucubrationes, longè maiore honore atque gratia dignæ sunt, quod in illis multa præclara ornamenta ingeniorum, atque illud præcipuum τὸ καλὸν καὶ πρέπον, tum etiam singularis illa commendatio uirtutum, quibus in omni uita nostra nihil maius, nihil præstabilius, nihil diuinius esse uidemus, mirificè elucеat. Quæ enim in his eloquentia, quis succus, quis sanguis, qui Oratorij, nolo ullo prolixius referre,

cum ampliora & magis illustria sint hęc. Tot exhortationes ad uera studia, ad nobiliores disciplinas, ad formanda iuuenum ingenia, ad Christianã uitam rectè instituendam, ad instaurandam pietatem, quæ tot iam annis à Sophistis et turpissimis sycophantis miserè iacuit dilacerata. Hæc inquã, Mylichi, cum elegantissimo muneri tuo insint, atq; alia permulta, quæ se sponte sua studioso lectori offerent, sæpe mecum diuq; cogitaui, quæ dignæ tibi pro meritis tuis gratię referri debeant, aut possint. Cùm enim neq; aureæ Phialæ, neq; Darici numi in facultate nostra sint, & præclarã illa eruditorum hominũ monumenta precium omne superent, destitutus omnibus uiribus, ad humanitatẽ tuam atq; suauissimos mores cõfugio, quibus fretus, quicquid uel-

lem

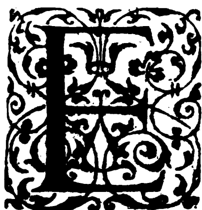
lem licere mihi putaui. Tibi itaq; munus tuum dedico, deq; alieno liberalis sum, & si alijs multis, potissimum tamen hac ratione permotus, quod sciam Philippum, uirum omnibus honoribus præstantē, adeò tibi charum esse, ut nihil eo sit gratius tibi: uicissim te ab illo tantopere diligi & amari, ut piaculum esse ducat, si tui quacunque saltem oblata occasione, non honorificè etiam recordetur. Taceo de alijs harum orationum authoribus, à quibus pari modo officiose obseruaris et coleris. Quanquam etiam tua in me beneficia & merita illud exigant, ut qualicunque beneuolentis animi significatione tester, omnia mihi tua bene facta semper gratissima fuisse. Quoniā autem ut uerè dixit Aristoteles, καλαὶ sunt τῶν διδασκάλων παραινέσεις καὶ προτρέψεις, omnino

mihi persuadeo, has illustrium ui-rorum doctissimas Orationes, studiosis gratissimas futuras esse. De tuo enim candore, deq; perpetua in me beneuolentia tua adeò sum certus, ut planè nihil dubitē, quin hoc officio meo, tuum erga me atque familiam meam amorem, & studium maximopere corroborauerim. Vale Mylichi humanissimè, & me, ut facere soles, ama. D. Martinum Lutherum, & Iustum Ionam, uiros immortalitate dignos, meis uerbis reuerenter saluta. Argentorati, Calend. Ianuarij, Anno M. D. XLI.

Adhor-

Digitized by Google

ADHORTATIO AD CHRISTIANAE DOCTRInae per Paulum proditae, studium, Phil. Melanth.

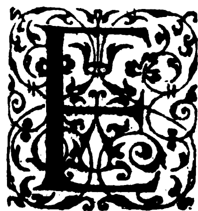
QVIDEM agnosco, Paulinae Philosophiae studium uobis commendaturus, rem me conari non paulò maiorem uiribus. Quae est enim humana eloquentia, nedum mea, quae possit, uel par esse Pauli laudibus explicandis, uel hoc doctrinae genus adserere? quod quantumuis magno Christianae Reipub. malo, seculorum aliquot fastidit consensus, quem si usquam aliás, certè in literarum studijs, nisi non dolet dediscere quod semel imbibimus, pertinacißimè tuemur. Verùm cum in pia causa nullus sit non laudandus conatus, non dubitaui audacius fortasse quàm prudentius, sed piè tamen, rem, quamuis impar, egregiam tentare. Nihil aetas, nihil tenuitas nostra dehortabatur, quando non alius lusus hanc aetatem perinde decet, atq; qualecunq; rerum Christianarum rudimentum. Nam quod noluit Christus noster à se pueros arceri, quasi signo sublato adolescentiam ad sui studium inuitauit. Proinde, nisi nihil huiusmodi uotis proficitur, optarim mihi, non inimitabilem Periclis, aut Lysiae eloquentiam: Quorum alterius labra Peitho infe-

Peculiare adolescentiae studium Christianae literae.

 disse

mihi persuadeo, has illustrium ui-rorum doctissimas Orationes, studiosis gratissimas futuras esse. De tuo enim candore, deq; perpetua in me beneuolentia tua adeò sum certus, ut planè nihil dubitē, quin hoc officio meo, tuum erga me atque familiam meam amorem, & studium maximopere corroborauerim. Vale Mylichi humanissimè, & me, ut facere soles, ama. D. Martinum Lutherum, & Iustum Ionam, uiros immortalitate dignos, meis uerbis reuerenter saluta. Argentorati, Calend. Ianuarij, Anno M. D. X L I.

ADHORTATIO AD CHRISTIANAE DOCTRINAE per Paulum proditæ, studium, Phil. Melanth.

QVIDEM agnosco, Paulinæ Philosophiæ studium uobis commendaturus, rem me conari non paulò maiorem uiribus. Quæ est enim humana eloquentia, nedum mea, quæ posit, uel par esse Pauli laudibus explicandis, uel hoc doctrinæ genus adsereret? quod quantumuis magno Christianæ Reipub. malo, seculorum aliquot fastidit consensus, quem si usquam aliâs, certè in literarum studijs, nisi non dolet dediscere quod semel imbibimus, pertinacißimè tuemur. Verùm cum in pia causa nullus sit non laudandus conatus, non dubitaui audacius fortasse quàm prudentius, sed piè tamen, rem, quamuis impar, egregiam tentare. Nihil ætas, nihil tenuitas nostra dehortabatur, quando non alius lusus hanc ætatem perinde decet, atq; qualecunq; rerum Christianarum rudimentum. Nam quod noluit Christus noster à se pueros arceri, quasi signo sublato adolescentiam ad sui studium inuitauit. Proinde, nisi nihil huiusmodi uotis proficitur, optarim mihi, non inimitabilem Periclis, aut Lysiæ eloquentiam: Quorum alterius labra Patho inse-

Peculiare adolescentiæ studium Christianæ literæ.

 disse

Digitized by Google

disse uetus Comedia testatur: Alterum etiam ille iuxta Apollinis oraculum sapiens Socrates admiratus est: Sed illum ipsum uerè flexanimum Paulinæ linguæ spiritum, diuinitus suppeditari, & orationē nostram animaturum, & pectora uestra, ad complectendam cœlestem sapientiam inflammaturum. Quid enim magis conuenit, quàm de sacris rebus dicturos, diuini numinis opem cœlo deuocare? Vos item mecum communibus optate uotis, ut benignus Dei spiritus radijs suis animos uestros collustret, & ad hoc philosophiæ genus præparet, quod inauditum esse uiribus humanis, uel hoc indicio est, quod paucis admodum post Paulum contigisse uidemus: recentiores uerò Theologos, quos uocant, etiam obscurasse: quod utinam audacius dicerem, quàm uerius. Equidem, ut uelim Paulinam doctrinam non Monachis, aut Theologis tantùm istis scenicis, sed uulgo etiam Christiano familiarißimam esse: ita puto ad formandam uitam, nullam sapiendi rationem accommodatiorem, nullum certius ad fœlicitatē compendium esse. Primum enim ratione quadam et doctrina opus esse, ad instituendam uitam, uel hoc argumento est, quod nulla priuatim domus, nulla ciuitas publicè, citra legum usum administrari posse uidetur, ut literas in hoc repertas uerisimile sit, quo præscriptis, adeoq; duraturis legib. paulatim gliscenti hominū cupiditati frenum inijceretur. Extant uiuendi formulæ, aliæ diuinitus proditæ, aliæ ab ingeniosis hominibus conscriptæ, quale est Hesiodi, item

Homeri

Precatio.

βίος.

Doctrina ad instituendam uitam necessaria.

Hesiodi & Homeri poesis.

Homeri poëma, quales philosophorum commentarij, quales pleræq; nobilium ciuitatũ leges sunt, quarum memoria, historiarum beneficio, ad nostra tempora propagata est: Verùm in his diuinæ leges tantò sanctiores sunt humanis, quantò propius effingunt tum autorem, tum archetypum omnium bonarum rerum, quem non dubium est nusquam certius expressum, quàm in ijs literis, quas suis ipse digitis, inæstimanda benignitate, lapideis tabulis insculpsit, præcepitq; omnibus postibus ædiũ, uestibulis, fimbrijs item uestiũ inscribi, & scopi uice, ob oculos, interq; manus reponi, unde uitæ uniuersæ ratio peteretur. Iam & hoc humanæ leges diuinis scripturis uincuntur, quod legibus Euangelicæ literæ additæ sunt, quæ Christum generi mortalium exhibent, qui spiritũ impertit, quo humani animi accensi, nihil non cœleste, sua ipsi sponte adfectent. Lex enim recti uiam monstrat. Sed honestum animis humanis ille Christi spiritus absoluit. Adeo plane fieri inquit, ut solis legibus adiutus, uitam probè instituas. Neq; enim satis est uidere quid agas, sed refert uel omnium maximè, quæ Euangelij farrago est, scire unde animum petas legibus fauentẽ, & honesti amantem, nempe, quem à recti amore naturæ genius auocat: Etenim, si solis legibus humanæ mentes ad uirtutem incitabantur, non erat, cur aut Filius Dei carnem indueret, aut Euangelicæ literæ proderentur. Quare cum ad componendã uitam, tum legũ, tum Euangelij cognitio necessaria sit, cum unicum salutis compendium

Leges.

Euangelium.

dium sit sacrarum rerum scientia, quin omnes certatim animos diuinis literis despondemus? siquidem sua cuiq; salus esse quàm charissima debet. Alia studia, alijs uoluptas, alijs quæstus commendat, hoc uerò pijs omnibus instituendæ uitæ cura, adeoq; plusquam Diomedea necessitas. Porrò, qui è fictitijs Philosophorum, aut Theologistarum cõmentarijs uitæ formam peti posse censent, quàm irreuerenter, quàm impiè de diuinis literis sentiant, uestrum esto iudicium: Nam si nostris inuentis componi mores humani poterant, quid erat, cur legem ferret? suisq; describeret articulis, optimus maximus Deus? cur omnibus postibus, fimbrijs etiam uestium insculpi mandaret? idq; ne rationis nostræ censuram & consilia sectaremur. Nam hoc diserte additum est, ne nostras cogitationes sequeremur, ubi satis indicauit cœlestis legumlator, mendacem, uanum, ac futilem esse hominis captum, planeq; regendum, ceu Theseo filo labyrinthum aliquem. Imò, si per sese hominum animi ad uirtutem erigi potuere, quid erat, cur carne Filius Dei, adeoq; æternus sermo, uestiretur? cur in uniuersum orbem terrarum euulgari præciperet Euangelium? cur æternus Pater tam religiose commendaret, orbi terrarum filij doctrinam? inquiens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Ipsum audite. Cur sacrosanctam philosophiam maximi homines tam studiose literis mandarent? Et doctrinam suam cum tanti uelit fieri cœlestis Pater, quid homunculi nostra iactamus somnia?

In Theologistas, qui humanas traditiones docent.

mnia? quid ἀλαιοσκόπον philosophiam, nugarum regnum, uitæ formam appellamus? Quin uidemus, quàm insanis Philosophi dogmatis cæcitatem suam testati sint, dum in peruestiganda rerum natura nusquam non hærent, nusquam non hallucimantur, dum de bonorum ac malorum finibus disceptant: ubi hic uoluptatem, ille indolentiam, hic εὐθυμίαν, ille gloriam, Stioicus falso nomine uirtutem, Peripateticus multò ineptius uirtutis usum adserit. Videbat ipse Socrates, non esse certi quicquam in uniuerso philosophiæ genere, cum sapientiam suam uocaret ἀμφισβητήσιμον ὄναρ. At hominum λογολεσχίας etiam diuinis literis nostrorum temporum Theologi prætulêre, quibus debemus, ut nihil hoc tempore sint Christianæ literæ, nisi malitiæ quædam fallacis loquelæ, ut ille apud Ciceronem ait. Addo, quod doctrinæ genus diuinitus ad corrigendas, confirmandas, consolandasque hominũ mentes proditum est, friuolæ, addo etiã indoctæ sophistarum καὶ βέβηλοι κενοφωνίαι magna ex parte extinxêre. Vel contemni poterat, si quid uulgariũ artium interijsset, uerùm eam disciplinam intercidere, quæ una est periclitantium animorum portus & asylum, adflictæ conscientiæ solatiũ, quis non deploret? Et his literis antiquatis, quib. solis muniri Christianæ res solebant, quàm tyrannidem in omnes hominũ ordines Satan exerceat sæuiens, etiam dicere horreo. Quondam prudẽter in administrandis ciuitatibus cauebatur, ne publicæ leges ignorarentur: nisi

Philosophia regnum nugarum.

Socratis de philosophia sententia.

Ab honesto.

Digitized by Google

nisi quis æneas decem uirorum urbis Romo tabulas, aut ligneas Atheniensium ἄξονας nescit. Et sapientissimus rex Minos, Iouis, ut ferunt, ὀαριστὴς, quotannis leges suas æri insculptas, ter circumferri per omnem Cretã uoluit, ne non essent & uulgo notissimæ. Quid memorem, quantum operæ Philosophi dogmatis, suæ quisq; factionis, ediscendis impendant? Pudeat Christianos, quibus solis & Dei & Patris, & seruatoris sui salutaria placita ferè ignorantur. Et qui tot Regis nostri insignibus nobis placemus, lauacro παλιγγενεσίας, item sacro pane, illud ipsum negligimus, per quod unum proximè ad ipsum accedi potest. Siquidem sermo maximi patris Christus est. Non alia ratione Christum certius expresserint animi nostri, quàm sacræ doctrinæ studio, in qua illius uelut in speculo relucet imago. Carnem æternus Dei sermo induit, ut & nos significaret diuini sermonis commercio ἀποθεοῦσθαι. Id quod elegans quidam, & pius nascentis ecclesiæ Theologus testatur, inquiens, nos sermone ueritatis genitos esse, ut essemus primitiæ creaturarum. Quod si Christianarum mentium aluus est Euangelica doctrina, quæ uesania, quæ impietas est, hominum figmenta præferre? Et in sacris uel maximè necessarij

ὑπόθεσις. sunt ad formandum animum, Pauli cõmentarij. Nam cum alia uolumina leges præscribant, alia rerum gestarum historiam narrent, Paulus noster methodica quadã disputatione eos locos persequitur, citra quos non admodũ profuerit leges didicisse. Nec Propheta-

rum

rum uaticinia, nec Euangelicæ historiæ adiri possunt, nisi huius commentarios, ceu amnem comitem ad mare, methodi uice, sequaris. Nam cum in tractanda hominis natura, tyrannide peccati, legis regno, absolutæ uirtutis origine, ac propagatione, sacramentis, consistat rerum Theologicarum summa, unicus Paulus hos locos palàm ob oculos mortalium posuit. Breuiter redemptionis nostræ gratiam, adeóq; Christum ipsum ignoraremus, si Paulū orbi terrarum Deus inuidisset. Neq; enim Christum nouisse, est historiam rerum ab ipso gestarum tenere, sed agnoscere ingentia beneficia, quæ per ipsum in orbem terrarum Optimus Maximus Deus effudit, Spiritum scilicet, & absolutæ uirtutis autorem, & arrabonem gratiæ, quem ante hac nesciebat mortalitas. Frustra diuinis legibus animū deuoueris, nisi Christū esse, Paulo magistro, scias eum, à quo spiritus petendus sit, amans eorum quæ lege iubetur: Deinde et qui, si quid præter legem, ut imbecillitas humana, deliqueris, ignoscat. Frustra item Euangelicam historiā didiceris, nisi historiæ scopos et usum, illo monstrante, obseruaueris, ubi de legis abrogatione, de peccato, de carne, de spiritu, de filijs adoptionis, de libertate, de seruitute disserit, quid aliud egit, quàm ut, ceu methodo quadam, uniuersæ scripturæ lumen adferat? Omitto quæ mysteria, quàm sublimia doceat, ubi cœperis in eū attentius oculos defigere. Satis amplū enim fructum feceris, si uel à limine salutaueris. Nam quod ad confirmandas et consolandas consci-

Farrago Paulinæ doctrinæ.

Fructus Paulinæ doctrinæ.

Digitized by Google

conſcientias attinet, nemo Paulo, mea quidem ſententia, præferẽdus eſt. Summa cura eſto, ut in hoc diſcas, quò habeas uitæ formam ac regulam. Etenim ſi diſceptandi & litigandi gratia didiceris, uide quàm facias atrocem ſanctiſsimo uiro iniuriam, qui pacis adſertore, præcone Chriſti, qui ſolus uera pax eſt, tam fœdè abuteris. Nam quod quidam Theologica ad ſcenam, ad uulgi plauſum comparant, deplorandum magis quàm inſectandum eſt. Iam & ex Paulo cognoſcere licebit, qui fructus longè pulcherrimus eſt, inter Chriſtianam doctrinam, & Philoſophiam propriè quid interſit: quod ut apprimè neceſſarium eſt cognoſcere, quotquot in philoſophicis ſtudijs uerſantur, ita neglectum uideo à ſcolaſticis doctoribus in uniuerſum: qui è Theologia nobis non aliud fecêre, quàm illam Græciæ hirciſſantem anum, Philoſophiam. De quo diſcrimine ipſe quidem hoc loco dicerem, niſi dehortaretur argumenti difficultas. Verùm, hoc uelim omnibus Chriſtianis mentibus perſuaſum, prorſus aliud eſſe Chriſtianiſmum, quàm uel philoſophiam, uel noſtrorum hominum Theologiã. Alia ad uirtutẽ uia eſt, alius bonorum finis, alia hominis εὐθυμία, quam præſcribit Paulus, quàm quæ Philoſophorum ſcholis docetur. Miſeram Rempublicam Chriſtianam, quæ ipſa ſui oblita, in alienas ſcolas detruſa eſt, imò quæ iuxta ſcripturã, cõtubernio Moabitidum, alienam linguam, oblita patriæ didicit. Quam calamitatẽ non uideo cui debeamus, niſi inſanis iſtis Magiſtris noſtris, qui ſe imperitæ

Scenici Theologi.

Philoſophia γραῦς καπρῶσα.

imperitæ plebeculæ, ementito doctrinæ titulo, uenditant: Præterea quàm accuratè format Paulus omnes hominum ordines, Principes, Episcopos, iuuenes, senes, matronas: Nam hæc fortasse communia habet cum alijs sacris scriptoribus. Hanc sibi laudem propriè uindicat, quod gratiæ originem ac propagationem, adeoq; peccati & legis uim excußit, quos potissimum locos ab eo requires, Atq; hæc omnia, quàm graui, quàm dilucida, quàm eleganti oratione persequitur? Breuiter quidem, sed ita ut nihil desit, ut nusquam non satisfaciat. Periclis orationem aiunt solitam in auditorum animis tenaces quosdam aculeos relinquere: Huius dici non potest, ut flectat, ut uerset, ut rapiat, ut inflammet legentis animum. Dolet conscientia, consolatur: Sollicitat cupiditas genialis, uocat in uiam, retinet ne frena laxes ægrescenti animo, illum ipsum ostentat Christum, qui seruet. Deniq; quicquid morborũ animum fatigat, ab hoc pete præsentaneum remedium. Neq; ulla tam efficax Panacea est, quàm Paulina oratio, nullum aduersus ueneficia tam salutare Moly, quàm aduersus animi morbos Pauli doctrina. Platonicum Charmidem morbo, nescio quo, leuaturus Socrates, duplex indicat remedium, & radiculam quandam & incantamentum, censetq; parum profuturam radiculam citra incantamentum, seu, ut Platonico utar uerbo, citra epoden. Porrò radiculam interpretatur temperantiam: epodon Philosophicam doctrinam, sine qua, quamcunq;

Pauli eloquentia.

Epoda Socratica.

uitæ rationem ineas, incertam & instabilem putat futuram. Quantò amplius precium operæ facturus es, si morbis animi medicaturus, Pauli doctrina utare, tantò quibusuis epodis efficaciore, quantò diuini spiritus uis, humanis præstat omnibus. Sunt animi morbi, tum carnis cupiditas, tum malæ consciæ mentis pauor, quibus quando nemo, ut Paulus, *medetur, non est cur alterius desideres epodas.* Nam *sæuientem cupiditatem alij per leges cohercere student.* Hic Christum *illum nostrum exhibet, qui in hoc carnem induit, ut expiaret.* Neq; *præcipit modo imperandum animo, sed eum ostendit, qui uires addat periclitanti. Iam uerò uel unũ profer qui docuerit, quomodo malè cõsciam mentem, id quod plurimũm in rebus* Christianis *refert, cõsoleris.*Non *nego esse locos, quibus adflictam conscientiã consoleris, & in reliquis scripturæ uoluminibus, sed subobscuros, & quorum nullius usus futurus erat, nisi à* Paulo *illustrati essent. In humanis doctrinis nego esse in uniuersum, qui sauciæ menti mederi poßit. Imò quid agũt aliud scholastici doctorculi, quã ut adflictã conscientiã prorsus excarnificent et enecent? id quod est cernere in formulis casuũ, summis, quas uocant, in satisfactionum aduersarijs, et nescio quibus nugis alijs. Sauciant et malè sanæ* Pontificum *constitutiones, ut iures uerius sanguine scriptas* Pontificum, *quàm* Draconis Athenienses *leges.* Quod *genus doctorũ aptè uocat* Hieremias *aspides, quæ nullo carmine uinci queant.* Quanquam *bone* Deus, *nusquam*

Paulus unicus malæ consciæ mentis consolator.

quam meliorē nauasse operam sibi scholastica Theologia uidetur, quàm in conscientiæ censura. Proinde iuuenes Christo inaugurati, Paulinæ Philosophiæ animos addicite, nisi non est uobis salus uestra curæ. Hinc formā Christianæ uitæ, hinc animorū solatia, hinc rerum omniū tum diuinarū, tum humanarū iudiciū petite. Etenim iuuentutē inprimis refert, nihil antiquius, nihil prius ducere Christiana disciplina, è qua ceu uiaticū fœliciter transigendæ uitæ paret. Neq;.n. fieri potest, ut probè instituas uitam, ut fœliciter transigas, nisi Paulinis literis, aduersum insidias pertinacißimorum hostium Satanæ, et carnis. Reliquas artes omneis uel contemnere licet: Paulina, nisi spem omnē salutis abiecisti, negligi nō possunt. Et Episcopos adniti decebat, ut hæc tenerent, nō modo qui studiosi uocātur, sed planè uniuersum Christianū uulgus. Decebat Academias nihil maiore cura ac studio docere, quàm hoc genus pias literas, quas barbara et confusanea disciplina Philosophiā isti ementito titulo uocant: forensibus itē litibus, & sordida quadā Philosophiæ æmula, Theologia, maiores nostri mutarunt, χαλκέα, si Dijs placet, χρυσέων. Ipse magno animi dolore, nihil aliud uideo Academias esse, quàm templa Tophet, et funestā filiorum Ennō uallem: Nempe, exulantibus Christianis literis. Habuerunt Athenæ ex Ariopago, habuit Sparta pædonomos, qui adulescentiam optimis quibusq; modis formabant: Et hi quantò fœlicius Ethnici iuuentutem erudiêre, quam nostrorum temporum Academiæ?

Peroratio.

Academiæ.

Digitized by Google

cademiæ? Quin uosipsi, studiosi iuuenes, rem capeßite, fauebit ita conatibus uestris, ut ætati, cœlestis Spiritus: & Christum nusquam euidentius expressum, quàm Paulinis literis, aßiduò contemplamini. Nullus Deo gratior cultus, nullum magis pium exemplum, quàm in pias literas uelle transformari. Et res ipsa semel tentata, suis uos illecebris ita capiet, ut deserere non libeat. Nam cùm per sese bonarum rerum cognitio iucunda sit; Christianarum etiam salutaris est, ut nihil dubitem multis nominibus iucundißimum fore Pauli studium, ubi semel deliberaueritis. Fama est, Aegyptios, gentem sine exemplo superstitiosam, nouo quotannis uere, legum ac literarum suarum autori Mercurio quondam solenne sacrum fecisse, multitudinem undiq; confluentem publica epulatione, melle ficuq; operatum. Sacri uetustatem ritus arguit: Nam & aureo illo, quod uocant, seculo, publica ferè conuiuia, sacrificia fuêre, & opimæ deorum hostiæ mel ac ficus, quorum usum deinde et in πελάνοις mansisse tradunt. Inter epulandum lætæ uoces iactari solitæ, & quasi pæan quidam Mercurio cantari, neutiquam inconditum carmẽ: γλυκὺ ἡ ἀλήθεια. Qua uoce haud obscurè declarauit Aegyptus, quàm grato pectore Mercurij leges et instituta complexa fuerit. Eodẽ pæane magna mihi spes est, Pauli doctrinam uos, ubi degustaueritis, celebraturos. Cui enim iustius, quàm qui Christiana, eademq; optimè & gratiosißimè docet, decantari queat hic hymnus? γλυκὺ ἡ ἀλήθεια. Dixi.

Dulcis ueritas.

ORA-

ORATIO IVSTI IONAE DOCTORIS Theologiæ, De studijs Theologicis.

I ego aut quadam fœlicitate ingenij, aut doctrina atq; eloquentia, uel usu & exercitio, aut quacunq; mediocritate oratoria essem paulò instructior ad declamandum è publico suggestu, summis uiribus hic incumberem, ut Theologica studia (de quorum dignitate hic pro more dicendum est) omnibus redderem quàm commendatißima. Nunc cùm uobis mea tenuitas non ignota sit, initio rogo, ne, si forsan ubertate, copia illa, & splendore orationis, cui eruditißimæ aures uestræ assuetæ sunt, quem hic locus illustris & argumentum grauißimum deposcere uidentur, destituar, existimationem id sanctißimæ profeßionis Theologicæ, quàm mirificis laudibus, diuino aliquo ore, alicuius uerè diserti, omni omnium linguarum sono, in cœlum tolli oportuit, apud uos imminuat. Meam, meam scitote esse culpam, si rem cœlesti præconio dignam, frigido encomio celebraro, aut non his, quibus meretur summarum laudum insignibus, ornauero. Theologicam profeßionem nostis esse eiusmodi doctrinam, qua in Ecclesia docetur & discitur uera cognitio sapientiæ & uoluntatis Dei. Scriptura enim sancta, quam à Patriarchis, Prophetis & Apostolis accepimus, quam non humana uoluntate, sed (ut Petrus ait) Spiritu Sancto inspi-

Profeßio Theologica.

I.

 rante,

rante, prodiderunt sancti Dei homines, quæ totum hoc doctrinæ genus (quod Theologiam uocamus) complectitur, tota eò tendit, ad hunc scopum directa est, ut incomprehensibilem illam, & infinitam bonitatem ac misericordiam Dei doceat nos cognoscere, ut hac uita primùm in uerbo & promißionibus diuinis fide apprehendamus cognitionem sapientiæ

II. & uoluntatis Dei. Deinde & in omnibus Creaturis, Cœlo, Terra, Mari, & hac tota mundi machina, adeoq; proprij corporis nostri mirabili opificio, infinitam illam, & immensam Dei bonitatem, quotidiana miracula, & præsentiam diuinam, operumq; eius magnitudinem, &, ut Paulus inquit, multipliciter uariam sapientiam Dei animaduertamus, quod ipse scilicet non sit Deus à longè, cui non sint curæ res humanæ (sicut imbecillitas humanæ rationis peccato Originis corruptæ somniat) quemadmodum & Homerus Poëta, de Ioue apud Aethiopas conuiuante, eam hebetudinem humanarum mentium taxat, sed Deus admodum nobis præsens, sicut Hieremias Propheta inquit. Et in hunc quidem finem ab initio mundi, uerbum suum dedit Deus, in hoc scriptura sancta prodita est, ut quotidie in cognitione Dei crescamus, ut subinde, quod toties inculcat Paulus, magis ac magis proficientes in cognitione uoluntatis diuinæ, lætemur in Deo, præsentiam eius in mirificis operibus adoremus, & reuereamur, ut per fidem & spiritum, gustum quendam percipiamus uitæ æternæ, ut tan-

Iupiter apud Aethiopas conuiuans.

ut tandem eluctantes ex tot fluctibus, & periculis regni, mortis & Diaboli, emergamus ad perfectam cognitionem Dei, utq; tandem cum Deo ipso, quod maius quiddam est, quàm humana mente concipi hîc potest, uita, gloria, claritate, ac beatitudine æterna perfruamur. Et hic quidem finis est bonorum, hoc est illud summum bonum, illa uera & omnibus numeris absoluta sapientia, quam requirimus, illa sola & perfecta beatitudo, de qua extra uerbum Dei inquisierunt Philosophi & sapientes mundi. Sed Deus passus est eos errare longè à Deo in uijs suis, ut Paulus in Actis inquit. Veræ autem illius religionis, et Theologiæ, & solidæ illius sapientiæ inuentor & autor, non est Mercurius aliquis, non heros quispiam clarus, non Philosophus excellens, sed ipse creator omnium rerum, Deus uiuus & uerus, ut Esaias inquit: Qui condidit cœlum, & stabiliuit terram, &c. Et Theologia hæc uera, non est eiusmodi cognitio, aut scientia, comparata solum ad uitam hanc momentaneam, ἡμερόβιον strepitum rerum, & umbratile σχῆμα huius mundi, Quemadmodum architectura, aut similes artes, tantum ad huius uitæ usum comparatæ sunt, quas pauci quidam perdiscunt: sed ad hanc cognitionem ueram Dei, ad hanc sapientiam percipiendam, omnes homines super terram, totumq; genus humanũ creatum est, atq; illa diuina mens hominis, illa elegantissima corporis humani, omnium organorũ, ac membrorum constructio, non in hoc est condita, ut so-

Finis summi boni.

Veræ religionis autor.

Simile.

lum artes illas, quæ non nisi huic mortali uitæ & corpori seruiunt, exerceat, sed ut infinitam illam sapientiam & bonitatem Dei *cognoscat, & magnitudinem & uarietatem & mirificam illam in omnibus uim atq; potentiam operantis* Dei *contemplans, in* Deo *& omnibus operibus* Dei *lætetur, & summa exultatione & alacritate gratias agat, sicut* Christus *ipse* Dominus *noster breui & grauißima sententia dicit:*

Ioan.XVII. *Hæc est æterna uita, ut cognoscãt te uerum* Deum, *& quem misisti* Iesum Christum, *id est, hæc est uita illa, salus illa, & beatitudo, in hoc tota uis est infinitæ, immensæ, & æternæ cousolationis, & fœlicitatis, ad quam homines conditi, & à* Deo *uocati sumus, ut in hac uita animi nostri erudiantur per uerbum, & concepto* Spiritu *sancto, illuminentur subinde magis magisq; uera cognitione* Dei, *ut hic in* Ecclesia *incipiat renouatio & restauratio collapsæ naturæ, regnum cœlorum, & iustitia & uita æterna: ut tandem in futuro seculo, perfectè lætemur in* Deo, *leticia quadam inenarrabili, & glorificata ineffabili torrente omnium bonorum* Dei, *adeoq; perfecta* κοινωνίᾳ, *& communione (quæ in hoc tempore super omnem captum est humanarum mentium) diuinitatis perfruamur.*

Theologia sapientia diuinitus prodita. *Sciamus ergo* Theologiam *non esse eiusmodi quandam cognitiunculam, quæ huic mortali uitæ tantum ancilletur, cuiuscemodi sunt reliquæ artes, quæ suam tamen laudem, durante hac uita, habent, sed eiusmodi quandam diuinitus proditam sapientiam, ad quam percipien-*

Digitized by Google

percipiendam, homo initio conditus, propter quam diuinæ particula auræ (ut Poëta inquit) & illud pectus cœlestium rerum capax, illa mens cœlo ducens originem, nobis indita est. In quæcunq; ergo uitæ genera uaria tempestas huius uitæ conijciat homines, siue Iuris prudentiæ, siue rei Medicæ, siue rei militari dent operam, siue in Philosophico ocio, siue Repub. uersentur, tamen nisi ea cum Theologia coniuncta habeant, sciant se à diuina & cœlesti origine degenerasse. Quantumcunq; ergo in tempestuoso mari huius uitæ circumerremus, sæpe etiam naufragemur, dum hic sollicitudine uictus torquetur, hic siti gloriæ, tamen in hoc portu acquiescendum est, tamen nisi initium, medium, finis humanarum rerum sit Theologia, iam homines esse desijmus, & uita est non hominis, sed beluarum. Nulla usquam ergo occupatio dignior homine, nulla liberalior, nulla scientia aut cognitio excellentior, quàm cognitio uera Dei & religionis. Propter hanc initio Adam conditus est ex gleba & puluere terræ: Propter hanc Eua ipsius Dei creatoris mirifico opere ex costa masculi sculpta & ædificata est, in formosam fœminam. Et si forsan primum auditorem scholasticum, simul & Doctorem Theologiæ requirimus, hunc sciamus magnum parentem fuisse Adamum, qui ipsum Deum magistrum habuit, qui ante lapsum perfusus Spiritu sancto, uerè illuminatus fuit Theologus, quo uiro hic sol nihil aspexit post ipsum Christum præstantius. Si enim Adã

Simile.

Quæ occupatio homine dignior.

Primus Theologiæ scholasticus & Doctor, Adam.

Digitized by Google

Lapsus Adami quibus bonis priuarit nos.

non fuisset lapsus, tunc omnes posteri, & homines ex eo orti, φύσει fuissent Theologi: tum uidisses totum orbem terrarũ nihil aliud esse, quàm spaciosam quandam ac frequẽtißimam scholam Theologicam, in ipso paradyso, quasi in horto quodam, aut porticu Philosophica, mirabili amœnitate, paßim consedentibus, obambulantibus tot discipulis, quorũ συμφιλόσοφοι essent Angeli, quorum Dominus & magister esset ipse Deus: uidisses masculum & fœminam in summa castitate & puritate, dulci quadam & syncera στοργῇ, uera quadam & perfecta suauitate uitæ & morum, de Deo & operibus Dei disserere, confabulari: uidisses homines expertos calamitatum, ærumnarum, tristitiæ, ignorãs funerum, & sepulchri, liberos à tot terroribus Diaboli, ab omni tristitia, metu, pauore, & miseria, in perpetuo gaudio Spiritus sancti, admirabundos quotidie de operibus Dei, iucundißimum in modum colloqui. Non fuissent tenebræ hæ, tot mœstæ cogitationes & curæ humanarum mentium, quæ nũc sunt, sed omnia plena luce, uita, hilaritate, lęticia ineffabili: Et eiuscemodi cœlestia poëmata ac cantica de Deo & operibus Dei (eiuscemodi uix summis Patriarchis, Dauidi, & similibus canere postea datum est) tum bimuli infantes, & Habel paruulus in cunis, inter ipsa crepundia cecinisset. Nam nisi è cœlo generosa illa & nobilis natura hominis, per peccatum originis et horrendum lapsum Adæ, cum in corporis tum animæ uiribus corrupta esset, & lumen illud

lud humanæ mentis hebetatum, tum mira quadam acie mentis & oculorum, motus illos cœlestes, solis, lunæ, aliorumq; syderum ratos immutabilesq; cursus, tam propè Adam esset intuitus, quàm nos currum in terra, aut nauim in mari gubernari uidemus. Et non solùm cognouissent tum primi illi parentes, quod Deus creasset cœlum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, sed & mira quadam perspicacia intellexissent, ipsum perpetuò esse præsentem omnibus hominibus, simul & animantibus dare uitam & halitum, atque ita animi & corda eorum iucundißimis affectibus gaudij et ineffabilis lætitiæ inarsissent, de Deo, de minimis maximisq; operibus Dei, tum quidem tanta certitudo, tam firma πληροφορία de Deo fuisset in mentibus humanis, ut quoties Adam sub aurora orans, aut Eua mane ornans se ad proximi fontis speculum, solem orientem uidisset, summa cum uoluptate cogitasset: En iterum nobis sydus illud, quod quasi figulus candelabrum finxit pater & Deus noster. Deinde Cain & Habel paruuli, & adhuc in cunis reptantes, aut alacriter circumuolantes potius, quoties herbam aliquam odoram, quoties uiolam aut rosam, quoties pomum generosum, botrum aut uuas aspexissent, nõ sine iucundißimo sensu infinitæ, et inperscrutabilis bonitatis et sapientiæ Dei, cogitassent: Hæc sunt dona nostri illius patris, hic odor, hic succus, opera sunt cœlestis dextræ: huius botri uel unũ pampinum ego non possem fingere. Et tum Adam & Eua

Cain. Habel.

cœlesti

cœlesti quadam, beata, & suauißima conuersatione, non aliter atq; tenelli filij sub blando parente, in summa fiducia erga Deum, in summa certitudine & dulcedine cordium, illum Deum uiuum, & uerum suum agnouissent conditorem, nutricatorem, parentem, & admodũ perspicua cognitione intellexissent, quomodo tot magnifica & præstantia opera, tot excellentes creaturæ, mera quotidiana miracula, mera specula essent, in quibus fulgor infinitæ bonitatis & potentiæ Dei redditur. Nam hæc pulcherrima rerum machina in hoc condita est, ut sit æterna, mirifica, & indelebilis pictura, in qua Deus & opera eius cernantur, sicut Paulus ad Romanos 1. dicit. Multa sunt admodum de se signa dantia, & expressa uestigia diuinitatis in hac tota uniuersitate rerum, pulcherrimum hoc & speciosum & tot astrorum luminibus distinctum cœlũ, ingens illa moles terræ, & mirifica eius efficientia, & in omni genere crescentium fœcunditas, infinita penè magnitudo maris, & inclusio aquarum eius, ut Psalmus ait, quasi in utere, tot uolucres, tot genera animantium & piscium, tot herbæ, tot remedia, tanta in succis, odoribus, uarietas, quos una & eadem terra profert, quæ omnia ex uno eodemq; subolescunt pullulare, & incomprehensibili ac occultißimo auctu nascuntur. Hæc quidem satis magna testimonia sunt, quod hic mundus non casu extiterit, nec ex atomis conflatus sit, ut quidam Philosophi sentiunt, sed æternam quandam & infinitam esse sapientiam, quæ hæc omnia

Creatio pictura operum Dei.

Mundus non casu extitit.

Digitized by Google

omnia mirificè architectata sit, quæq; eodem elegantißimo ordine conseruet ac gubernet, ut Paulus quoq; in Actis testatur, Quod Deus ideo in tota creatura ita uestigia sui, in singulis penè flosculis, singulis penè arborum folijs reliquerit, & sese depinxerit, ut cognoscamus eum non longè abesse ab unoquoq; nostrûm, & penè in nostro proprio corpore, in pane & uino sic è terra producto palpabilem esse. Et hæc quidem omnia, si peccato natura non uitiata esset, omnes posteri Adam masculi iuxta ac fœminæ, clarißimè cognita habuissent, atque ita totum genus humanum ab Oriente usque ad Occidentem, fuisset Gymnasium quoddam pulcherrimum, & frequentißimum scholarium Theologiæ: nisi quod discrimen forsan fuisset donorum, sicut stella à stella differt claritate. Verùm postquam primi illi parentes nostri decepti πανουργίᾳ Diaboli, qua non desinit insidiari regno Dei, lapsi sunt, illa diuina & excellens natura hominis horribiliter corrupta est, debilitata, & fracta in uiribus corporis & animæ. Atque illud uitium originis latè in omnes posteros Adæ propagatum est, ut iam in omnibus mortalibus, antequam inserantur Christo, horribilis sit cæcitas, ut neque Deum tam clarè cognoscere, neque in ulla creatura Dei præsentiam & diuinam operationem ita cernere poßint. Atq; ab eo casu schola Theologica, quæ aliàs per totum fuisset diffusa orbem terrarum, ab oriente usq; ad Occasum, celebratio nominis Domini coacta est in angu-

stum,

Digitized by Google

ſtum, adeò ut inde ab Adam & Patriarchis, omnibus temporibus uera Eccleſia puſillus grex fuerit. Ante quidem horribilem illum lapſum, ſic habitura erant res humanæ, quod Deus ipſe domeſticè planè, & paternè, ſicut Pſalmus ait, gubernaſſet homines, ut tenellos filios tractans. Ibi ſyncera cognitio Dei, purus cultus, ardentiſsimus amor uerbi & uoluntatis Dei, ſumma & indies creſcens admiratio operum Dei fuiſſet, ibi dulciſsimus affectus erga Deum, puriſsima Theologia, omnia plena ueritate, omnia plena iuſtitia, ſumma uoluptas inuocare Deum, appellare tantam & cœleſtem illam maieſtatem, Patrem, laudare Deum, rimari, & expendere opera Dei. Verùm poſt lapſum Adæ, in illa prima, & aucta etiam, & florenti ætate orbis, præ qua noſtri nouiſsimi temporis effœta ſenectus, podagra, & ſenilis tuſsis eſt mundi, apud maiorem & potentiorem partem hominum omnia repleta idolatria, errore, & ex illo adflatu Diaboli nihil contemptius, nihil aſpernabilius eſſe cœpit, uero, ſancto, & ſyncero cultu Dei, ueraq; Theologia. Nam poſt illud immane et horribile totius generis humani damnũ, mera cognitio Dei, et uerbi diuini, et illa ueſtigia paradyſiaci gymnaſij manſerunt in paucis. Nam cum Adam poſt lapſum erigeretur rurſus, oraculo uiuificæ promiſsionis diuinæ, de ſemine illo benedicto Chriſto, tranſmiſſum quidem eſt hoc lætũ, & æternæ cõſolationis uerbũ, et Euangelium ad poſteros: Sed tamẽ intra parietes in angulis, tantum in familijs Pa-

Qualis hominum conditio & miſeria.

Apud quos lumen Euangelij cuſtoditum.

Digitized by Google

liis Patriarcharum, apud Habel tantum, illud lumen Theologorum, apud Noha parentem alterum generis humani, apud Sem uerè magnũ, uereq; augustum Melchisedech, quasi margaritum preciosum, custoditum, conseruatumq; est reliquo toto Cainico et Nimrotico mundo, & ante & post diluuiũ, insaniente rabie infiniti erroris, idolatriæ, abominationis, reliqua tota colluuie hominũ tumultuante bellis, cædibus, rixis, contentionibus, hominibus inter se flagrantibus uiperino planè odio, omni genere acerbitatis & crudelitatis. Sunt ergo reliquæ doctrinæ omnes, & Philosophia tota, adeoq; ipse Decalogus, conscriptio legum et statutorum, medicinæ, fomenta, ligamina, et remedia afflicti, morbosi & leprosi corporis mundi, & uulnerati generis humani, quibus non opus fuisset in uita hominum, si illius lapsus, & tanti mali hæreditaria cõtagio non corripuisset posteros, aut si post lapsum omnes homines Habelica fide uerbum & promißionem Dei audire, & retinere potuissent. Verùm Theologia illa pura, est doctrina & profeßio, ad quam integra natura initio cõdita est, ad quam creati, in cruce precio magno redempti, restaurati, et in æternũ tandem glorificandi sumus: Theologia, inquã, est illa professio, per quam Adam, Habel, Noha, Sem, & similes summi homines sub sole, cum iam totum genus humanum esset potestati Satanæ subiectum, aliquatenus in hac etiam uita ex regno mortis eluctati sunt in uitam, & è peccato & tenebris, ad originem paradysi

Philosophia & Decalogus sunt medicina corporis mundi.

Theologia pura.

&

Vera Philosophia.

& regni cœlestis. Proinde cum nulla sit Philosophia excellentior, nulla sapientia sublimior, aut præstantior, quàm Deum & opera eius cognoscere: omnes homines summo studio adniti, & in hoc incumbere debent, ut quamuis Iurisscientia, Medica arte, & similibus hæc uita carere non poßit, tamen omnibus his rebus, & hoc toto mundo utantur, quasi nō utantur, & totum uitæ cursum eò institutum, & eò directum habeant, ut per studium ueræ religionis, exercitium uerbi Dei, ad hanc primæ creationis, & cœlestis generositatis redeant originem. Sit sanè Theologia, cum aucupio & occasione pecuniarum careat, cum uentos & fumos illos mundanæ gloriæ non habeat, contemptibilis coràm hominibus, at quàm ingens & infinitus thesaurus est coràm Deo. Et quamuis ueræ Theologiæ doctores & discipuli, siue Patriarchas, siue alios sanctos respiciamus, Habelicis perpetuò subiecti sunt periculis (ut Satanæ odium nunquam cessat) duris certaminibus, & uarijs agonibus conflictantes cum diabolo & mundo, & quamuis impij perpetuò teneant titulum Cain, hoc est, possessoris, quod regna poßideant, quærant opes, fruantur uoluptatibus, habeant ingentem gloriam, et quidem prætextu iustitiæ persequantur Ecclesiā, ut Cain in fratrē Habel sæuiebat: Tamē omnes honesti & pij homines, præcipuè adolescentes, cuiuscunq; sint ordinis, quodcunq; tandem ingrediantur studiorum iter, siue bonarum artium, siue Iuris prudentiæ, hunc honorem debent

Theologia contemptißima.

bent habere Deo, ut sacris literis, & Theologiæ studiosis (sine qua ad finem, in quē creatus est homo, per ueniri non potest) honorē summum habeant. Et nos, quibus mandatur prouincia docendi Euangelij, tametsi uocationis, & rei tantæ magnitudo meritò nos sollicitos detinet, ut in timore Dei res tantas administremus, tamen gratias ex corde Patri cœlesti agere debemus, quod relictis in sua cæcitate tot Epicureis, tot acerbis hostibus Euangelij & religionis, tot hypocritis, & Pharisæis superbis, tot admiratoribus obstinatis huius seculi, nobis infirmis & indignis Euangelij lucem, & aliquas tamen scintillas spiritus Christi dederit, has primitias, hunc arrobonem cœlestium bonorum & æternæ uitæ, omnibus opibus, omnibus mundi regnis pluris æstimemus. Habeant sibi suam præclaram beatitudinē, & illa gaudia, qui sine Deo, sine religione, carnalium cupiditatum rabie incitati, anhelant toti ad cōmoda & uoluptates huius mundi, & præ illis totam Theologiam, totumq; Euangelium non unius aßis faciunt, non cassa nuce emptū sibi uelint. Quicquid sit, uel experientia ipsius mundi testatur, illos uersari in incerto, & lubrico, ut Christus ait: Quid prodest tandem, si unus homuncio potiatur rerum, terra mariq; potens sit, totumq; deniq; mundum unus habeat, si animæ iacturam faciat? Ego uerò hîc hortor omnes pios animos, potißimum adolescentes, propter quos maximè hæ pompæ in Gymnasijs, ad commendandam dignitatem literarum & religionis

Impiorum gaudium.

Religionis studium maximi faciendum.

Digitized by Google

adornantur, ut inde ab ineunte ætate assuefaciant se ad reuerentiam et amorem religionis, utq; de hac sanctißima professione (etsi Theologi homines sint) magnificè sentiant & loquãtur. Nam et secundum præceptum Decalogi hoc postulat, ut nomẽ Dei ab omni creatura maximi pendatur, & adoretur: has uerò prophanas uoces, tãquam uenenata spicula Satanæ fugiant, quibus Theologiæ aut Theologorum nomen ironijs acerbis exagitatur, quæ animos teneros efferare, & contemptu religionis in omnem reliquam ætatem imbuere, & ueneno Satanico incautos, ut non facilè eluatur postea, inficere solent. Satis enim negocij habent, satisq; certaminis hi, qui suspirijs et oratione indesinenti contẽdunt, ut in amore religionis maneant, tantum abest, ut non sit periculum, si quis more Cynico in risum iocumq; uertat res tãtas, in quarum digna admiratione, uix magnis certaminibus se retinẽt, imò à Deo retinentur, qui uerè sunt sancti uereq; pij. Dixi.

ORATIO DE GRADIBVS IN THEologia, habita à Doctore Iona, in promotione trium Doctorum. Anno M. D. XXXIII. Die Iunij XVIII.

ON opinor in hoc laudatißimo cœtu quenquam adeo imperitum esse communium officiorum uitæ, ut consilium nostrum in promouendis Doctoribus

ctoribus Euangelij reprehendat, præsertim cùm uiderit in hoc consensu Illustrißimum Principē nostrum, Saxoniæ Ducem, Electorem, cæterosq; Principes, & uiros sapientißimos, qui cùm sua præsentia testentur se consilium nostrum probare, nemo poterit sine summa impudentia, suum iudicium istorum autoritati anteferre. Qui cum ita ament Christum, ut propter Euangelij studium, de dignitate, fortunis ac uita periclitentur, nō erant hæc spectacula probaturi, si existimarēt ea indigna esse Christianis. Itaq; cùm tueri nos summorum atque optimorum authoritate poßimus, non ualde nobis fanaticorum hominum reprehensio pertimescenda est. Sed quoniam in hoc loco dicendum est aliquid, pauca de hoc ipso gradu disputabimus. Diu iam, non quidem planè omisimus hunc promouendi morem, sed non sæpe usurpauimus. Nam & nos, quia ita sentimus, titulum Doctoris in profeßione difficillima, non temerè communicandum esse multis arbitramur. Nam hic titulus testimonium est publicum doctrinæ, ac pietatis, quo nullo modo armādi sunt indocti ac improbi. Nihil enim perniciosius est Rebuspub. quàm inscitia et malitia, cùm acceßit authoritas. Itaq; annis iam aliquot, præcipuè in tanto Ecclesiarum periculo, paucis admodum hic honos decretus est: idemq; in posterum seruabimus, ut nemini, nisi cuius ingenium, doctrinam, & mores longo usu perspeximus, hunc titulū impertiamur. Neq; quicquā fecimus alienum hoc nostro iudicio, nunc in his pro-

Saxoniæ Elector religionis & studiorum amans.

Promotionum ratio & utilitas.

C ij moeuendis

mouendis, quorum doctrina, pietas, & in omni officij genere diligentia & moderatio, nobis omnibus nota est. Itaq; & illustriß. Princeps noster, Dux Saxoniæ, Elector, duxit esse è Repub. ut hoc gradu ornarentur, & nos libenter authoritati Illustriß. Principis paruimus, cùm ingenia, mores, doctrinamq; eorum in magna uarietate temporum ac periculorum cognouerimus. Etenim cùm hos gradus initio constitutos esse arbitraremur, ne temerè admitterentur ad Ecclesias docendas ubi sine publico testimonio doctorum, ac bonorum uirorum, nos quoq; hoc consilio retinemus morē, & ut inexploratos arceamus à nostris Ecclesijs, quantum fieri potest, & ut hi qui uocantur ad docendi munus, habeant quoddam, & uocationis, & doctrinæ suæ publicum testimonium. Quando autem unquam fuit ullum in Ecclesia tempus, cum hæc diligentia seuerius requirenda fuit, quàm hoc seculo? in quo postquam lucescere Euangelium cœpit, Diabolus odio Christi paßim etiam impia dogmata spargit, & magna ex parte serunt huiusmodi perniciosas opiniones indocti ac neophyti, qui nullos audierunt peritos rerum spiritualium, nullum habuerunt usum Theologicarum disputationū, nunquam deliberationibus ullis grauioribus de tantis rebus interfuerunt, deniq; qui repente sunt Cadmæi fratres, quos subito armatos terra edidit, doctores existunt sine magistris, sine usu, sine experiētia, deniq; nihil afferunt ad ministeriū, quod in terris et summum et periculosißimum est.

Promotiones uocationis sunt testimonia.

Veluti cadmæi fratres multi Theologi.

est, nisi inscitiam cum arrogantia, atq; impudentia coniunctam. Huiusmodi *sunt, qui paßim gignunt noua dogmata, ac multos nominare possem.* At Paulus *iubet explorare eos, qui ad docendas* Ecclesias *uocantur, & Timotheum nobis prædicat, non solum quod nutritus sit studio sacrarum literarum inde usq; à teneris, sed etiã quòd comes interfuerit* Apostolorũ *certaminibus, periculis, disputationibus, deliberationib.* Hunc *usum nõ minus requirendũ censeo, quàm ingenium, & doctrinam.* Etenim *si in alijs leuioribus artib. doctrina, sine usu atq; experiẽtia nõ satis certa, ac firma est, quantò magis id accidit in hoc genere doctrinæ, quod sine maximis certaminibus nullo modo potest intelligi.* Quemadmodum *&* Paulus *fatetur se nondum assecutum esse, sed summa animi contentione eniti, ut assequatur, sed tamẽ uidere se scopum, quo cursus dirigendus est.* Porro *hi gradus in scholis bene institutis, non solum hoc boni habent, quod explorant eos, qui uocãtur ad docendum* Euangelium, *sed etiam quod hoc testimonium tantum illis tribui debeat, qui annis aliquot audiuerunt alios peritiores, qui uiderunt quid alij de magnis ac dubijs rebus iudicauerint.* Nam *quod citant ex* Ioanne, *unctio docet, profectò illa unctio non contingit sine doctrina, & sine maximis certaminibus.* Est *enim unctio, cum in dubijs atq; asperis rebus, uelut oleo recreat, & reficit imbutas mentes diuinus spiritus. Si quis putat subito sine doctrina & usu* Theologum *unctione effici, sicut aiunt* Hesio-

Vnctio docet.

Non ut Hesiodus poeta, ita fit Theologus

Digitized by Google

Hesiodum, cum pastor esset accepto calamo, à Musis poëtam factum esse, longè fallitur, nec quid sit unctio perspicit; quæ primùm sine uerbi cognitione nulla esse potest. Deinde etiamsi degustatum est uerbum, unctio nō subitò detergit animis omnes maculas. Plato inquit: Satis beatum sibi uideri, cui tandem in senectute contigerit, ut sapientum, uerasq; opiniones assequatur. Id ille uir summus, ac sapientißimus de ijs rebus, quas ratio deprehēdere, & peruestigare potest, dixit. Quantò uerius id de spiritualibus rebus affirmari potest, quæ profectò non possunt uerè aspici, nisi in ipsa dimicatione, atque experientia. Quò magis hoc seculum odio dignum est, quòd nunc nemo nō sumit sibi iudicium de rebus obscuris, ac spiritualibus, una aliqua lectione audita, aut lecta una aliqua pagella. Paulus gratulatur sibi, quòd, quamuis procul, scopum tamen uidebat, ita nos hoc demus operā, scopum & requiramus, & in hunc intenti oculos ac mentem defigamus.

Plato.

Huius seculi peruersitas in iudicando.

Et tamen meminerimus procul nos ab illa meta, ad quam tendendum est, abesse: & oremus Christum, ut ipse nos docere pergat, quemadmodum est pollicitus, libenter audiamus quid alij exercitati iudicent, quid probent: libenter, & placidè inter nos conferamus de Euangelio, & gratulari nobis Dei beneficium, nos quoq; in hac schola merito debeamus, in qua, ut nihil aliud dicam, ille Euangelij scopus diligēter explicatur & ostenditur, nec deest facultas discendi bonis. Christus

ftus gubernet studia nostra, & ad Euangelij gloriam, & ad nostram, & omnium hominum salutem. Cum hæc bona insint in promotione, præsertim in hac scho la, nemo sanus, ut spero, consilium nostrum in his promouendis reprehendet. Et intelligunt illi ipsi, quibus hic honos decernitur, hunc esse aditum non ad opes, ad gloriam, ad uoluptates, sed ad maximas ærumnas, ad miserrimas curas, ad pericula omnis generis. Nunquam enim ullo tempore, aut plus in Ecclesia periculi fuit, aut maiori in odio fuerunt Euangelij doctores, quàm modò. Itaque perhorresco toto corpore, cum intuens in hanc scenam, animo perspicio, quàm habeat hæc fabula dißimiles reliquos actus, huius, ut ita dicam, procemij. Sed cum sciant, Deum præcipuè requirere hunc cultum docendi Euangelij, neq; aliud Deo gratius sacrificium præstari posse, postquam autoritate superiorũ ad hoc munus delecti sint, pro sua erga Deum pietate, susceptum onus constanter præstare decreuerũnt, intuentes in exẽpla Christi, Prophetarũ, et Apostolorum, qui nullis odijs, nulla sæuitia à docẽdo Euangelio deterriti sunt. Oremus igitur Christum, ut gubernet eorum mẽtes, ac studia, eosq; iuuet, ut fœliciter conseruare, illustrare, propagare Euãgelium poßint. Illud etiã meminerimus nostri officij esse, ut pro uirili leniamus has ærũnas nostra gratitudine, quia maximis eorũ beneficijs fruimur. Qua quidem in rè præcipuè laudanda est Illustriß. nostri Principis pietas, qui, cũ alij reges, ac principes aduersus Euangelij

Aditus ad pericula, promotiones.

Actus huius fabulæ quam dißimiles.

Pietas Principis.

Digitized by Google

gelij doctores infinitam crudelitatem summo scelere exerceant, ipse & aduersus Tyrannos magno cum periculo tegit ac defendit, & domi summa cum beneuolentia, officij omni genere cumulat: De qua re, & si ad gratitudinem nostram hæc commemoratio pertinebat, tamen propter eius præsentiam uerecundius dicendum est. Sed hoc nō erat prætermittendū, quod non tàm ad ipsum, quàm ad alios admonendos pertinet, ut sciant Deum & uindicem futurum huius crudelitatis, & cumulatè remuneraturum bonos, qui tegunt ac defendūt Euangelij doctores. Sic enim inquit Christus, Amen dico uobis, si quis dederit tantū aquæ potum uni ex minimis horum, in nomine discipuli, nō perdet mercedem suam. Et in Psalmo scriptum est. Beatus qui intelligit super ægenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. In his sententijs ostendit Deus, quanti faciat beneficia collocata in Euangelij doctores: ac uicißim significat tyrannos daturos esse pœnas suæ crudelitatis. Ac me quidem interdum cogitantem & de Principis, & de uestro, totiusq; Rei pub. periculo, ualdè consolantur hæ sententiæ, & in spem erigunt, ut confidam fore. ut Deus clementer defendat Principem, ac totam Rempub. Et si uolumus esse pij, si uolumus esse Christiani, fidem his promißionibus diuinis, et hoc beneficētiæ genere exerceamus, & hac erecti fide, benè precemur et Principi, & uniuersæ Reipublicæ.

Dixi.

ORATIO

ORATIO D. DOCTORIS CRVCIgeri, de puritate doctrinæ in Ecclesia conseruanda, in promotione Doctorum Theologiæ habita. 1536.

NON existimo à me postulari, ut exponam causas consilij nostri in promouendis Doctoribus Euangelij, cum ex hoc ipso loco non semel ostensum sit, à doctißimis uiris, hunc morem scholarum uti, qui uocãtur ad docendũ Euangelium, publico testimonio ornentur, maximis & necessarijs de causis, conseruandum esse. Quia enim plurimũ refert in Ecclesia, qui ad ministerium docendi Euangelij accessuri sunt, doctrinam & mores probè cognitos esse, & Paulus uetat quenquam nisi ante exploratum, ad docendum admitti, ac iubet requirendos esse homines fideles, & idoneos ad docendum, quibus commendetur ministerium: nos quoq; oportet religiose operã dare, & ne inexploratos ad docendum irrumpere sinamus, eos quorum industria ac studium pietatis nobis probatur, uestro testimonio Ecclesijs cõmendemus. Cum enim hæc sit publica quædã uocatio, necesse est & publicum testimonium ad eam accedere, sed quoniam existimo nostrum consilium à nemine sano reprehendi, non iudicaui de eo pluribus dicendũ esse. Cum autem mihi datũ sit negociũ de more publico hoc loco dicendi, etsi nõ ignoro me et elocutione, et alijs facul-

Publicum testimonium necessarium Theologis.

Digitized by Google

tatibus multis modis imparem esse huic prouinciæ, et nihil afferre posse, quod uel nouitate & gratia argumenti, uel commendatione orationis placere poßit, tamen quia propter publicā autoritatē, quam mihi detrectare non fuit integrum, aliquid dicendum est, statui in præsentia sacrarum literarum studiosos, & qui ad docendum accessuri sunt, admonere de suo officio, ut, postquam summo Dei *beneficio, hoc tempore pura* E*uangelij doctrina renouata ac restituta est, omnes suas cogitationes, curasq; & studia conferant ad conseruandam in* Ecclesia *puritatē doctrinæ, ac meminerint sibi unum hunc finem propositum esse, ad quem semper spectare, & quò omnis noster cursus contendere debeat.* H*æc adhortatio quàm necessaria sit, præsertim hoc nouißimo tempore, non solùm præsentia summa pericula, sed etiam maiorum in posterum metus admonere nos debet, in quæ iam prospicientes homines pij, & rerum spiritualium periti, sic iudicant, non posse purā religionis doctrinā conseruari, nisi in hoc unum communibus studijs, ac coniunctis omnibus uiribus toto pectore incumbant omnes, quibus in* Ecclesia *commissum est docendi munus.* Q*uod ut fiat, inprimis opus concordia, siue coniunctione animorum inter* D*octores.* I*taqúe de hac uirtute aliquid hoc loco dicam, tametsi hæc adhortatio, multò latius patet, quàm ut nunc pertexi pößit.* P*rincipiò autē, cum de concordia* Ecclesiastica *dicitur, intelligendum est, primùm omniū requiri cōsensum puræ doctrinæ* E*uangelij:*

Concordia Ecclesiastica requirit puræ doctrinæ consensum.

gelij, hoc enim caput est, & fons omnis Christianæ concordiæ. Quare hic non sunt audiendi, qui uociferantur nos publicam Ecclesiæ tranquillitatem perturbare, concordiam labefactare & conuellere, quia discedimus ab ijs, qui autoritatem, titulum, & nomen Ecclesiæ, multitudinis approbatione, et præscriptione longi temporis, sibi arrogant, tamen contra Euangelium, iniusta dogmata defendunt, & nos, quia ipsis non subscribimus, omnibus diris deuouent, in ferro, in flamma & omnis generis crudelitate persequi conātur. Nos uerò cum habeamus in scriptura Dei mandatum clarè expressum, ne adiungamus nos falsa & impia docentibus, nec aduersariorum clamoribus, neque ullis propositis periculis moueri debemus, nec probare eorum cōsilium, etiamsi qui benè studio ducuntur, qui sic mirantur, et expetunt publicam concordiā, ut eam posthabeant puritati doctrinæ, et potius ducant in Ecclesijs tolerari, ac dißimulari palàm impias opiniones, et manifestos abusus, quàm periclitari trāquillitatē publici status. Scite illud ait dictum esse, amicus ,,
Plato, amicus Socrates, sed magis amica ueritas. Ita no ,,
bis existimemus primam curam esse debere, ut uerā do Veritas.
ctrinam tueamur. Et cum de concordia Ecclesiæ præcipitur, sciamus nos cū ijs, quos scriptura uocat Ecclesiam, hoc est, qui puram doctrinā tenent, et in ea consentiunt, coniungere debere. Cum autem nobis Dei beneficio contigerit, ut apud nos extet uera Euangelij doctrina, repurgata ab omnibus impijs opinioni-

bus,

bus, hic intelligamus nobis & concordiam præcipi, et nihil à nobis maiori agendũ studio, ac contentione, quàm ut eam inter nos tueamur, & per eam Euangelij beneficium diuinitus datum, quantum in nobis est, conseruare studeamus, ac cogitemus ad doctrinæ conseruationem, nullam esse uirtutem Ecclesiæ in uniuersum magis necessariam & salutarem, quàm ueram & synceram concordiam, & animorum coniunctionem inter Doctores. Etsi enim uerum est, etiam consilio, ac potentia diuina puram doctrinam in Ecclesia conseruari, tamen cum de nostro officio dicendum est, quia Deus ministerio uerbi, per homines in Ecclesia agit, maximi momenti res est, non tantum ad publicam tranquillitatem, & alia commoda, sed etiam ad doctrinæ puritatem conseruandam. Nam cõcordiam uoco, non tantùm opinionum & doctrinæ, sed etiam uoluntatum consensionem, uera coniunctione inter se mutuò deuinctos esse animos docentium. Sed ut clarius perspici poßit, quàm necessaria sit hæc uirtus, aliquo modo consideremus, quantum malorum secum trahat discordia, præsertim inter eos, qui sunt in ministerio publico. Neq; uerò hoc iudicare difficile est, si tantum aspiciantur exempla, quæ utinam nos nõ nimis infœliciter doceant, ac tantum de præsentibus cõqueri, nõ etiam futura metuere cogamur. Sed de exẽplis mox dicam, nunc hoc prius, ut magnitudinẽ malorum consideremus, quæ sæpe à leuibus, & exiguis apparet initijs, oriuntur, ubi hæc pestis irrepserit in publicum

Quid nocet concordiam.

Discordia pestis Ecclesiarũ.

Insidiæ diaboli quibus turbat Ecclesiam.

publicum ministerium Ecclesiæ. Neq; enim securè contemnendæ sunt Diaboli insidiæ, aduersus Ecclesiam. Cùm enim is uerè sit, ut dicitur mille artifex, & Ecclesiam acerbißimo & immortali odio prosequatur, nec cesset, aut desinat omnes uias & modos quærere, quibus Ecclesiæ dißipationem, & perpetuā uastitatem afferat, ubi alia non potest, hæc arripit initia, et occasiones, ut undecunq; inter doctores spargat discordiæ, ac dißidiarum semina. Vbi autem maximè principio non sunt de doctrina dissensiones, sed aliæ priuatæ, ac personales offensionum causæ, tamen inde permanat ad totam Ecclesiam, & ubi simul gliscunt, tales, & erumpunt odia, primum periclitatur, mox etiam palàm læditur ipsa doctrina. Nec enim tantum exemplo, & scandalis alijs nocent, propter quæ malè audit apud aduersarios Euangelij doctrina. & infirmorum animi offensi perturbantur, ac incipiunt dubitare de doctrina, aut certè eam minus reuerenter complectuntur, sed ex ijs dißidijs, postquam animi cœperunt inter ipsos alienari, fœdè uoluntatū dissensionem, sequitur etiam offensionum dißimilitudo, ultrò amplectuntur occasiones inuicem insectandi, facile rapiunt in calumniam aliorum dicta, etiam bona aut certè tolerabilia, ut ea odio deprauent. Ab his initijs decurritur ad factiones & partes, & suam quisq; sententiam pergit pertinaciter tueri, quibus potest modis, & aduersarium odiosißimè criminari, quædam etiam tantum ideo defenduntur, non quod uera

I. Scandalum

II. Factiones.

esse

esse uidentur, sed quia uoluptati est ab aduersario dis-
III. Interitus. sentire. Postea latissimè uagantur factiones, dissidia ab autoribus excitata, non tantùm urbes, sed totas terras occupant. Ita quædam priuata odia ulciscuntur, publica Ecclesiarũ calamitate. Ac satis apparet, hanc omnibus ferè temporibus extitisse originem hæreseon et Schismatum, iam inde ab initio euulgati Euangelij, quòd Diabolus ex ipso corpore Ecclesiæ pulchrè consentientis in uera doctrina, excitauit aliquos qui propter priuatas cupiditates, aut similes caussas, ab animorum & uoluntatum dissensione, ad dissensiones de doctrina prouecti, perpetua dissidia in Ecclesijs pepererunt. Quàm à leuibus principijs excitatũ est pestilens Arij incendium, quo postea omnes propè Orientis Ecclesiæ cõflagrarunt, quòd in electione Episcopatus alius Ario prælatus fuerat. Plena exemplorum est historia omnium ætatum, sed non est opus procul exempla repetere, cùm sint ob oculos præsentia. Meminimus ex hac ipsa schola quosdam, cùm initio in asserenda pura doctrina Euangelij, nostris uiderentur esse coniunctissimi, postea, cùm ex suis quibusdam suspicionibus, non uiderentur se satis admirationis, & gloriæ consecutos esse, nec pari autoritate, ac existimatione cũ Doctoribus haberi, mox exarsisse inuidia, adiunxisse sibi homines furiosos, quorum auxilio spargerent fanaticas opiniones, unde ad extremum Anabaptistarum furor inualuit. Sed quia quidam pœnas dederunt, non nomino. Sed plerisq;

Origo hæreseõ

Arii incendiũ.

Anabaptistarum furor.

Digitized by Google

risq; uestrum notum esse Vuicelium, ut est homo natura ambitiosus, & de se magnificè sentiens, cum tamen esset homo obscurus, nec quicquam dignū tanta opinione eruditis hominibus, quam sibi ipsi induerat, protulisset, quia suspicabatur, se non satis pro dignitate tractari, hac sola de caussa, cœpit à nostris dissentire. Et cùm quædam eius scripta ab amicis leuiter essent reprehensa, exarsit ira atque odio, & miscere omnia conatus est, & quicquid potuit ueneni in nostros euomuit. Hæc exēpla docere nos possunt, quantum malorum afferat in Ecclesia, dissensio uoluntatum inter docentes. Summum malorum est, & certißima Ecclesiæ pestis, puræ doctrinæ deprauatio: Sed ad hanc occasiones & caussas præbet discordia docentium. Quare quātum in nobis est, summa cura, ac studio cauendum est, ne nostra aliqua culpa eiusmodi malū inter nos excitetur. Neq; uerò cogitemus, nos liberos esse ab his periculis. Nam Diabolus, ut dixi, non desinit nos omnis generis insidijs atq; artibus appetere. Et nunquam tàm fœliciter agetur in rebus humanis, quin existant etiam inter bonos aliquæ offensionū occasiones. Magna est inter homines ingeniorū, et naturarū dißimilitudo, itaq; facilè potest cecidere, ut alij aliorū factis ac dictis offendantur. Et cū semel admittimus occasiōes, postea ipsi nobis indulgemus, animi paulatim incipiūt alienari, accedūt sinistræ suspiciones, quæ etiamsi non erumpunt in simultates, et odia, tamē nō abeunt sine incōmodo publico, multæ bonæ

Vuicelii ingenium.

Summum malorum doctrinæ deprauatio.

bonæ res impediuntur, cum animi nõ satis cohærent, nemo alteri confidit, aut sese aperire audet. Ita nõ conferuntur studia, ad consulendum Ecclesiæ *commodis, non sunt de rebus necessarijs deliberationes, aut collocutiones, quomodo obscuriores controuersiæ religionis, clarè & propriè, ac ad unam aliquam certam formam secundum scripturam explicentur. Sæpe non satis intelligi potest, quid quisque sentiat.* Hæc *iam satis magna sunt, quid autem futurum est, sic accedũt & illæ pestes, simultates, odia, factiones, tumultus, et amarulentæ criminationes, pugnæ, quas merito quisquis est Christianus, toto animo execrari, atq; exhorrescere debet.* Q*uamobrem, tametsi hæc quidem* Scola, *hactenus pacata fuerit, & inter* Doctores *singulare studium concordiæ appareat, tamen ut ea porrò cõseruetur, huc conferamus, coràm & cogitationes nostras, ut his malis, quæ dixi, occurramus.* Et *est sanè ad hanc rem opus singulari cura ac prudentia, & hoc, ut in alijs rebus, ita hîc quoq; necessarium & utile præceptum est, quod monet principijs esse obstandum.*

Principiis obsta.

Litis *initium, inquit* Salomon, *perinde est, ac si alueum ruperit aqua, quæ postea nulla inuitus contineri potest.* Ita *in* Ecclesia *à paruis initijs, ortæ dissensiones, postea cùm inualuerunt, nullis remedijs sanari possunt.* Q*uare quantum possumus, uitemus occasiones omnes, præcidamus quicquid impedit, aut obstat, etiamsi quæ iustæ uidentur esse causæ offensionũ, condonemus mutuo, dißimulemus priuatas iniurias;*

Quomodo ista Ecclesiæ concordia alenda.

propter

propter publicam pacem, nostra commoditate placemus aliorum animos offensos, amicè ac placidè conferamus cum alijs de dogmatibus religionis, & grauioribus controuersijs, ipsi nihil temerè pronunciemus, nisi de communi sententia cum doctioribus diligenter collata, si quid ab alijs tolerabiliter dictum est, non statim calumniose exagitemus, si quid erratum, fraternè admonendo corrigamus. Deniq; coniungamus studia & operas mutuas, ut extet clara & consentiens explicatio totius doctrinæ, in qua nihil hæreat perplexi, nihil ambigui: in summa, quemadmodum alios uidemus pro suis commoditatibus ambitiose & contentiose niti ac pugnare, ita nos φιλοτιμούμενοι, ut Paulino uerbo utar, & quasi affectato studio hoc agamus, ut sit in Ecclesia sancta, tecta, & ad posteros etiam durabilis concordia. Est enim & hoc inter multa huius generis sanctißima præcepta Pauli ad Ephesios: cum omni humilitate, inquit, cum mansuetudine, cum patientia tolerate inuicem in charitate, solliciti seruate unitatem spiritus in uinculo pacis. Vnitatem spiritus præcipit, hoc est, ueram consensionem doctrinæ, & eam inquit contineri pace & concordia, tanquam uinculo. Deinde huius sollicitum studium requirit, & significat, non posse conseruari Ecclesiæ concordiam, nisi adsint hæ uirtutes, humilitas, mansuetudo, patientia, quibus inter nos mutuò toleremus. Christus ipse iam discessurus à suis, hoc unũ mandatum ait se relinquere, ut inuicem diligant, nec

Paulus Cap.iiij.

Christus.

D piget

piget ipsum hoc præceptum iterum atq; iterum repetere, & inculcare, ut significet, quantæ curæ uelit esse ijs, qui præsunt Ecclesijs. *Quare et nobis hoc inculcemus, ut semper ob oculos & infixũ animis habeamus.* Maxima *pericula sunt, quæ expectare oportet pios doctores propter* Ecclesiam, *à Satana et mundo, multæ sunt difficultates, & incommoda, quæ in ipso cœtu* Ecclesiæ *incidunt.* Hic *oportet esse magnam uim dilectionis, quæ contemnere poßit pericula, perferre omnes acerbitates, tolerare, et condonare iniurias, mederi incommodis.* Hæc *non faciunt, qui non ex animo afficiuntur* Ecclesiæ *miserijs, & eius integritatem, ac salutem, sua ipsorum uita chariorem habent.* Itaq; *subijciamus nobis, qua charitate nos complexus sit* Christus, *cũ pro nobis liberandis ex diaboli regno, peccato, morte et inferis, sanguinem suũ profudit, et siquidem eius discipuli haberi uolumus, faciamus ut sentiat* Ecclesia *nostræ quoq; dilectionis aliqua officia, moueant nos nõ tantùm præsentis temporis pericula, sed etiam posteritatis, cui certè debemus, quantũ per nos potest, relinquere* Ecclesiam *nostra concordia conseruatam, cogitemus nullum nos* Christo *gratius officiũ, nullam* Deo *sacratiorem hostiam, ac acceptatiorẽ cultum præstare posse. Suauißimum est* Dauidis *carmen de concordia* Ecclesiæ, Ecce *quàm bonum, & quàm iucundum, &c. in quo meminit Sacerdotis Aaron, ut significet se de concordia docentium loqui, & esse proprium Sacerdotium, & gratißimum* Deo *cultum,*

Qui doctores pericula sustinere poßint.

Psal. XXXII.

tum, concordibus animis docere purum uerbum Dei. Addit de Balsamo & rore, quia & Ecclesia hac concordia mirificè recreatur, & in uniuersum toti uitæ hominum nihil ea utilius, nihil salubrius. Sed desino hæc longius persequi, uobis uerò qui ad docendum accessuri estis, commendo & ipsum ministerium, ut in eo summa religione uersemini, & ad illud afferatis acerrimum concordiæ studium. Oremus autem Deum, ut nobis donum Euangelij, quo nullum in terris maius habemus, pro sua misericordia conseruet. Dixi.

ORATIO D. DOCTORIS C. CRUcigeri de Dignitate studiorum Theologicorum, & ministerio Ecclesiastico, habita anno M. D. XXXVII. in promotione M. Petri Paladij.

Mposuerunt mihi has partes hoc loco dicendi superiores nostri, quos cũ summa pietate, & reuerentia colere debeamus, non fuit mihi integrum eorum autoritatem detrectare. Peto igitur à uobis omnibus, ut me non ingenij fiducia, aut meo consilio, sumpsisse mihi hoc negocium, sed adductum officio, in hunc locum prodire existimetis, Quare æquum est, uos etiam orationem meam boni consulere, quam institui ad commonefaciendos imperitos adolescentes, ut discant reuerenter sentire de stu- Reuerenter de sacris literis sentiendum.

diis sacrarum literarum, & professione Theologica. Haec oratio, hoc quidem tempore, in tanta iudiciorum peruersitate, in tanta immanitate odij aduersus doctrinam Ecclesiasticam, inprimis necessaria est: Etsi autem non satis authoritatis ad tantam causam affert mea persona, Tamen cum publico nomine habeatur oratio, & tantam sententiam recitaturus sim diuinae scripturae, & caussa tota ad Ecclesiae dignitatem, atque utilitatem pertineat, admonitio nostra non erit aspernanda. Vt igitur ueniam ad caussam. Sicut Paulus inquit: Non pudet me Euangelij Christi, ita decet affectos esse omnes pios, ut & uerbum Dei toto pectore ament, & agnoscant esse summum omnium beneficiorum Dei, & ministerium ipsum, hoc est, publicum munus docendi, magna pietate uereantur, honore afficiant, iuuenes iuxta uocationem defendant, & ornent. Haec debet esse omnium piorum praecipua cura: Sed ad hanc Pauli uocem conferamus mundi iudicia. Maxima pars hominum palàm contemnit, & odit Euangelium: deinde ministerium, hoc est, munus docendi iudicat esse facem seditionum, & dissipationis totius generis humani, & quidem Paulus ipse acerbitatem odij in hominibus aduersus doctores Euangelij illustribus uerbis descripsit, cum ait, Apostolos haberi pro catharmatis & peripsomatis, hoc est, pro piaculis execrandis, quibus Deus implacabiliter irascatur, à quibus tota rerum natura abhorret, quorum umbra uelut contagio noceat uniuersae societati hominum.

Rom. I.

Iudicia mundi de Euangelio.

Iam

Iamsol stupefactus sceleris magnitudine
Resistit, & currus pallens inhibet suos,
Lumenq; terris, terra fruges denegat,
Et in uetus natura Chaos confunditur.

Neq; enim fieri potest, quin horribilis acerbitas odij in istis existat, qui iudicant Euangelium esse aut blasphemiam, aut commenticiam fabulam, dißipantem imperia, leges, constitutas Respub. ordinationes, tranquillitatem generis humani. Cum his summis criminibus maxima pars mundi oneret Euangelium: tamen Paulus ingenti animo aduersus hæc falsa iudicia clamitat: Non pudet me Euangelij, suaq; uoce nos confirmat, ut statuamus certò, Euangelium uerum et efficax esse, & æternam Dei uoluntatem esse, ac munus docendi Euangelij sanctißimum Dei cultum esse, quem præcipuè requirit ab hominibus. Verùm tanta est infirmitas etiam in his, qui non sunt apertè ἄθεοι aut defensores impiorum cultuum, ut tantum mundi iudicijs moueamur, quò minus honorificè de ministerio uerbi, id est, de publico docendi munere sentiant, huc accedit, quòd, cum doctores Euangelij sint spreti, inuisi, & uersentur in aßiduis periculis, multi etiam fame pereant, deterrentur homines metu periculorum & crucis, à ministerio Euangelij, & quoniam honores, & ampla præmia proposita sunt, alias quæstuosas artes exercentibus, ideò paucißimi se ad hoc studium sacrarum literarum, aut ministerium conferunt. Mul- Quid ab Euangelio deterreat.

ti etiam putant hoc genus doctrinæ sine doctoribus percipi posse. Iacet igitur contemptus iste ordo ministrorum. Quanquam autem hæc uulgo ita fiant, tamen pij adolescentes inculcare sibi hanc uocem Pauli debent: Non pudet me Euangelij, et intelligere quanta dignitas sit huius ministerij, seq; ad id præparare, ut poßint Ecclesiæ, cum opus sit, seruire. Hic enim est summus Dei cultus, sicut Christus docet, cum ait, In hoc glorificatur pater meus, ut fructum multum feratis, & fiatis mei discipuli. Hîc clarè testatur ita glorificari patrem, si alios doceamus uerbum, quos ab ipso tanquam discipuli accepimus, & Propheta ait, quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem. Significat enim & Deo, & Ecclesiæ hos nuncios placere, etiamsi mundus eos odit, et ueluti portenta execratur. Hoc ipsum docendi munus uocat Paulus sacrificium, sicut et alibi scriptura sæpe ita appellat. Quare sciamus hunc cultum præcipuè requiri à nobis, & sciamus Deo gratißimum munus esse. Hac consolatione, boni & pij, qui præsunt Ecclesijs, sustentent sese aduersus iniqua iudicia, & sciant se Deo præcipuum & sanctißimum cultum officio docendi præstare. Inuitent etiam hæc præconia plures, ut se ad hæc præconia præparent, ac sciant se quoq; discenda hac doctrina, sacrificium Deo gratißimum offerre. Sed dicat aliquis, quid hæc Oratio de ministerio ad scholas, & ad hos gradus in scholis attinet? Ego uerò ideo de ministerio dixi, ut, quo consilio tradantur sacræ literæ,

Munus docendi sacrificium.

Ministerium & scholæ.

literæ, ad quem finem hi gradus constituti sint, consideretis. Nam hæc studia in scholis ad conseruationem ministerij Ecclesiastici propriè pertinent. Hoc consilio & olim Alexandriæ, et in plurimis Collegijs scholæ institutæ fuerunt, ut inde sumerentur doctores, & pastores Ecclesiarum. Christus enim dat Ecclesiæ pastores, Prophetas & doctores, uultq; ab his ecclesiam institui ac doceri, uultq; præparari illos, qui præficiendi sunt Ecclesijs, nec uult præfici eis prorsus indoctos, aut homines imperitos, qui sibi uidentur αὐτοδίδακτοι, & sine ullo usu spirituali ex sese fingunt opiniones. Fuerunt igitur initio in Ecclesijs scholæ, quæ utinam cõseruassent doctrinam puram ab Apostolis traditam. Sed hæc postquam ingenti & admirabili beneficio Dei renouata est, & Deus his postremis temporibus iterum dedit Prophetam, ut alij erudiantur, profecto rursus curare debent ecclesiæ, ut illud beneficium Dei, uidelicet doctrinam Euangelij puram, summo studio cõseruent, & ad posteros transmittant. Plurimum itaq; refert iterum, quos habeamus præceptores, quorum audiamus iudicia de rebus maximis, et de dogmatibus. Sicut sancti Patres sæpe allegant partim Apostolos, partim proximos Apostolorum ætati. Irenæus enim citat Polycarpum, qui fuerat auditor Apostoli Ioannis, & Florino Valentinus opponit autoritatem Polycarpi. Basilius audiuit Neocæsariensem, cuius præcipua fuit autoritas, cum Pauli Samosateni impietas damnaretur. Nec aliud

Scholæ Alexandriæ.

Quos Patres allegant.

D. Gregorius. uetustius testimonium extat, post Apostolorum scripta de Trinitate, quàm huius Gregorij. Tantum autẽ ei tribuit Basilius, ut dicat sibi adhuc personare aures uoce Gregorij, eiusq; testimonium opponit Sabellicus perturbantibus Ecclesias Neocæsariensium, Hieronymus audiuit Epiphanium & Nazianzenum, omitto alios multos. Tantùm autem hos commemoraui, ut cogitent auditores, singulare Dei beneficium esse audire doctrinam Euangelij, à talibus doctoribus, quorum sequi iudicia tutè poßimus. Pertinẽt igitur Scholæ ad ministerium Euangelij in Ecclesijs, & ob eam causam doctrinæ testimonia bonis, & doctis uiris tribuuntur, ut constet quales doctores audierint, ut certa autoritate doctrina ad posteros propagetur. Hæc fuit in Ecclesia uetustißima consuetudo. postea sine testimonijs docentium, admißi sunt ad gubernandas Ecclesias homines ineruditi, & ut Nazianzenus ait, subitò facti doctores, sicut in fabulis subitò nati dicuntur Gygantes. Hinc orta est magna doctrinæ confusio. Postquam igitur Deus sua immensa misericordia nobis restituit Euangelij lucem, agamus Deo gratias, & id beneficium, summo studio in Ecclesijs & scholis conseruemus, & curemus, ut hi qui ad ministeria Ecclesiastica accessuri sunt, fideliter instituantur, nec recipiantur uel indocti, uel αὐτοδίδακτοι. Videmus enim nostra ætate fanaticas opiniones Anabaptistarum, tantum ab indoctis, aut αὐτοδιδάκτοις ortas esse. Quantum igitur nos debemus Deo, qui nobis gubernato-

Theologi indocti Gygantes.

bernatorem, & doctorem, fide, & recto iudicio præstantem dedit, cuius doctrina aduersus illas fanaticas opiniones præmuniti fuimus, quorum autores sæpe tentarūt Ecclesias nostras, sed cum in Ecclesijs nostris præessent instituti in hac schola, et qui libenter agnoscunt se non esse αὐτοδιδάκτους, sed auditores, periti gubernatores prudenter instituerunt suas Ecclesias, easq; diuina ope adiuti, qui piæ doctrinæ fauet, in officio retinuerunt. Pertinent igitur scholæ ad ministerium Euangelij, & uel præcipua pars sunt illius sanctissimi muneris: necesse est enim prius diu & diligenter institui eos, quibus gubernatio Ecclesiarum committenda est. Deinde gradus est testimonium, ut constet à quibus doctoribus acceperint doctrinam. Hoc ut Apostolorum tempore, ita nunc quoq; plurimum habet momenti. Cum enim magnæ sint dissensiones de doctrina, cum magna certamina extiterint de religione, necessaria cura est uidere, quorum sequantur autoritatem. Ioannes inquit, si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non adfert, non recipiatis eum. Ad eundem modum & alibi sæpe præcipit scriptura. Quare genus doctrinæ diligēter considerandum est, uidendum ex quibus fontibus haustum sit: Magnum igitur onus sustinent doctores in Scholis. Hoc scire oportet, à quibus authoribus acceperint doctrinam, et retinere puritatem, ac cauere, ne admisceantur nouæ & prauæ opiniones. Sicut in Ecclesia Antiochena, cum Paulus Samosatenus suum uenenum spargere cœpisset, intel-

Scholæ præcipua pars ministerii.

Onus doctorum in scholis.

D V ligens

Malchion prodit Samosateni delirium.

ligens Malchion, qui erat unus ex doctoribus, nouum ab eo dogma ferí, & corrumpi ueterem puritatẽ, primus clamauit, & uicinis Episcopis. Alexandrino & Hierosolymitano significauit quantũ esset periculi. Ita Malchionis fide & diligentia confutatum et extirpatum est Samosateni delirium. Quare ministerium Euangelij, & in scholis, & in Ecclesijs pari cura retinendum, et defendendum est. Pij Principes non solùm scholas constituere debent, sed etiam eligere genus doctrinæ, ceu seminarium acceptum certa et firma autoritate, et curare, ne illud seminariũ corrumpatur. Hæc in scholis cura necessaria est, ut posteritas sciat, cuius notæ doctrinã acceperit. Hanc in principibus et in ecclesia diligentiam requirit Deus, ad hæc præcipit, ut omnes pro sua uocatione ornent, et adiuuent hoc ministeriũ. Ac præcipuè uos, qui in studijs uersamini, cogitate uos non tantum priuata uocatione uestrorum superiorum, sed publica uniuersæ Ecclesiæ uocatione collocatos esse in hanc stationẽ, ut præcipuè doctrinã Euangelij discatis, et ut plurimi se ad ministeriũ præparent. Qua in re uos grauissimæ comminationes, & promissiones diuinæ moueãt, Christus inquit; Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedẽ prophetæ accipiet, & si quis dederit alicui ex minimis istis potũ aquæ, tantũ in nomine discipuli, Amen dico uobis, non perdet mercedem suam. Quare hi, qui benè faciunt ministris Ecclesiarũ, à Christo uicissim expectent defensionẽ, et multa alia beneficia. Quanta im-

Principes scholas curare debent.

Præmia defensoribus proposita.

Digitized by Google

manitate odij Pontifices, et multi Reges ac Principes aduersus Euangeliũ exarserint, quoties iam bellũ denunciarint nostris principibus, quos Deus uocauit, ut tectũ aliquod præbeant pijs doctorib. nemini obscurũ est. Inter hæc pericula tantùm his me promißionibus sustento, quib. testatur sibi curæ esse, ne opprimantur, ne deleantur hi, qui student ornare ministeriũ Euangelij, qui pios doctores defendũt. Quàm pulchrè Christus pinxit nobis Ecclesiæ imaginem in Lazaro, qui egens et laceratus ulceribus, iacet in uestibulo diuitis, à quo negligitur & fame necatur? Sed tamen Deus testatur, eum sibi curæ esse, cum Angelos ad ipsum mittit. Ita iacet Ecclesia in Regum et Principum imperijs, & non solùm negligitur, sed etiam conculcatur, respicit tamen eam Deus, et mittit aliquos Angelos ac Principes, à quibus defendatur, nec opprimi, aut deleri eam sinit. Vidua Sareptana exceperat Heliam hospitio, cum annona esset arctißima, pro quo beneficio, Deus eam durißimo illo tempore benignè pauit. Ita sciant omnes, Deo gratum officium esse, iuxta uocationem, iuuare, & ornare ministerium Euangelij. E contra uerò grauißimas pœnas daturi sunt tyranni atque impij, qui uel contemnunt, uel etiam oderunt, & opprimere ministros Euangelij conantur. Sicut in quarto Regum ait Dominus: Vlciscar sanguinem seruorũ meorum Prophetarum de manu Iesabel. Non erit impunitus contemptus ministrorum Euangelij, dabunt aliquando pœnas suæ crudelitatis, tyranni

Lazarus imago Ecclesiæ.

Vidua Sareptana propter Heliam pascitur.

Pœna contemptus.

Digitized by Google

ranni, qui grassantur in pios. Hanc admonitionem adolescentibus hoc tempore necessariã esse duxi. Quia uidemus multos impiorum exemplis corrumpi, et de ministerio Euangelij, ac studio sacrarum literarum irreuerenter sentire. Hoc oportet scire, se Deo præcipuè hunc cultum debere, ut ament & reuereantur ministerium Euangelij. Deinde etiam pietatem esse præparare ingenium, ut aliquando Ecclesiæ poßit esse usui. Quare officium suum discant adolescentes, & intelligere, & facere. Precor autem Dominum nostrum Iesum Christum, ut omnium mentes inflammet sancto Spiritu suo, ut Euangelium ipsius uerè intelligamus, et ei obtemperemus, ut gloria Dei nostris studijs semper illustretur atq; ornetur.

DIXI.

QVERELA LAZARI, PRONVNciata à quodam Scholastico Vuitebergæ.

Pergrata nobis hæc dicendi consuetudo esse debet, non tantum eò, quòd Latinæ linguæ exercitium conseruat, propter quod præcipuè instituta est, sed etiam quia nobis quidem adolescentibus, hic locus imago quædam est Curiæ, aut Synodi. Hîc enim de Republica, de imperijs, de Ecclesia, multa monemus auditores: Sæpe querelas nostras

Scholæ ueluti Curiæ & Synodi.

strus exponimus, sæpe sententias dicimus, perinde ac si in Senatu, aut in consessu Synodi oratio haberetur. Ac magnam gratiam Academiæ debemus, quæ etiamsi petulantiam, ac maledicentiam lege prohibuit, tamen honestam & piam dicendi libertatem nobis concedit, fortasse maiorē, quàm haberet Synodus ulla Pōtificum. Vt Poëtæ finxerunt Astream fugientē ex urbibus, paulisper adhuc in rure cōmoratam, et concionatam esse agricolis: ita pulsa ueritas ex Pontificum collegijs & concilijs, nobiscum adhuc Dei beneficio Philosophatur. Ex his scholasticis cœtibus eius oracula ad aliquas Ecclesias perferuntur. Sed cùm hic sæpe aliæ causæ pertinentes ad cōmunem salutem actæ sint, nunc nostram causam agam: Deplorabo nostras miserias, & omnes gubernatores Reipub. de suo officio admonebo, quod nobis, quod Ecclesiæ, in hoc negocio debent. Christus narrat fuisse diuitem quendā, fortaßis etiam dignitate præstantem, qui non tantum sine metu egestatis, sine sollicitudine suauiter uixerit, sed etiam splendorem amauerit in omni apparatu, comitatu, ædificijs, quo homines opulenti dignitatem augere putant. In hoc diuitias, tranquillitatem, ac uoluptates, ut fit, secutus est fastus, & neglectio rerum diuinarum, ac pauperum. Quare cum ante ædes eius quispiam pauper, cui Lazaro nomen fuit, iaceret, ægrotus, squalens ulceribus, destitutus omnium hominum ope, peteretq́; pauxillum cibi, diues sua fortuna ebrius, et oblitus cœlestis mandati, & communis naturæ,

Liberior Academiæ quam Pontificum synodus.

Historia de diuite & Lazaro.

turæ, quæ nos ad certa officia obligat præstanda calamitosis, miserũ illum negligit. Cumq; quotidie ad uestibulum iacantem, in magnis cruciatib. uideret, præterijt tamẽ ferreo animo, non ali, non sanari curat, fortaßis etiam arbitratur, alienum esse grauitate uiri tanti alloqui miserum, aut eius causa angi, interea stipem porrigunt aliqui de populo homines pij, et ulcera canes medicantur, lingua detergunt, ac mitigant. Sed post mortẽ Lazarus donatur cœlestibus donis: Diues ille superbus et crudelis abijcitur in cruciatus æternos. Hanc historiam recitat Christus, ut exemplum uniuersæ ecclesiæ omnium temporũ proponat. Lazarus erat Ieremias sua ætate, quem Principes ac Pontifices non modò superbè contemnebant, sed etiam acerbè oderãt. Lazari erant Apostoli, quos toto orbe terrarum omnes potentes, tanquam καθάρματα execrabantur. Quærendum igitur & hoc tempore qui referant Lazarum, qui imitentur diuitem. Si uerè hoc et simpliciter dicendũ est: Nos inopes Scholastici, deinde omnes Sacerdotes, qui uulgò inuisi ac spreti, cum alijs ærumnis conficiuntur, tum uerò cum uxoribus & paruis liberis fame contabescunt, Lazari sunt. Horũ cœtum animis atq; oculis proponite: Nos, inquã, inopes Scholasticos, & illos miseros Sacerdotes cum suis familijs. quis est tam ferreo pectore, qui sine lachrymis hunc cœtum aspicere, aut cogitare animo potest, cum quidem nulli in uita munus administrent præstantius, ac cœlestius? nulla militia Deo gratior, ac ecclesiæ magis

Lazarus sui temporis Ieremias.

Historiæ applicatio.

necessa-

necessaria est. Econtra imitatores illius opulenti, qui sunt præcipuè Pontifices, Episcopi, Canonici, Monachi, & horum satellites Tyranni. Hoc argumēto tum animis intuemini, & cogitate ab Ecclesia ingentes ac regias opes Episcopis & collegijs eorum commendatas esse, quibus alēdi erant pastores pij, ac scholastici, quæ ad piæ doctrinæ & earum artium, quæ ecclesiæ sunt ornamento, conseruationē conferendæ erant. His illi ignaui uentres, Sardanapali, parricidæ, suauißimè in ocio et tranquillitate fruuntur. Ac nō modò nos defraudāt illo munere, quod nobis ecclesia attribuit, sed etiam Tyrannico fastu nos contemnunt, & summa odij acerbitate aduersus nos inflammati sunt, trucidare ac delere nos conantur. An non superant etiam illum diuitem, qui tamen Lazaro lucis usuram non eripiebat, qui locum ad uestibulum concedat. Deinde diues suo patrimonio fruebatur: Episcopi, Canonici, & Monachi, aliena interuertunt, eaq; turpißimè per luxum et libidines dißipant, ac profundunt, nō secus ac sponsi penelopes Vlyßis facultates dilacerabant. Nec ego nunc de singulorū moribus dicam. Sunt inter Canonicos aliqui modestis ingenijs præditi, sed genus uitæ reprehendo. Prodigiosum est in Ecclesia esse sodalitia regijs opibus donata ad hoc, ut ibi homines ociosi saginentur. Hæc sodalitia etiamsi ueterem disciplinam reuocarent, tamen Ecclesia tolerare nō debet: Non enim de morib. præcipua est querela. Illud queritur Lazarus, totū illud uitæ genus contaminatum esse idola-

Pontificatus prodigiosus.

idolatria, ac propter hanc negligi pios scolasticos, ac pastores Ecclesiarum*, debitasq; illis mercedes in istis sumptuosis sodalitijs deuorari, deleri studia doctrinæ* Christianæ*, ac aliarum literarum.* Non *compono satyram, non commemorabo eorum flagitia, quæ uerecundè nominari non possunt:* Nam *modesta ingenia non tantùm in moribus, sed etiam in sermone absccœnitatem fugere decet.* Nihil *dicam de cœnis* Tyberia*nis quorundam, qui nudas puellas saltare ad epulas iubent.* Multa *prodigiosa prætereo.* Ac *ne fieri quidem potest, quin ocium, opulentia, inscitia, contemptus religionis, pariant omnis generis uitia.* Maxima *pars tantum gulæ & obscœnis uoluptatibus dedita est: alij magis strenui, et occupati negotijs politicis, aut œconomicis, alunt equos, certant sumptu & splendore cum satrapis: quidam etiam non abhorrent à literis, non ut ecclesiæ seruiant, sed ut aditum habeant ad dignitatem in aulis inter proceres: nonnulli eruditionem conferunt ad perniciem* Ecclesiæ. Certè *isti generi hominum ac ordini, non est curæ ministerium* E*uangelij, nec pastores quærunt idoneos, nec discentes adiuuant, nec ad hunc usum decidi & abradi aliquid de suis facultatibus patiuntur: deniq; conspirarunt ad delendam doctrinam* Christianam*, accendunt regum crudelitatem, ac postea se nominant* Ecclesiæ *gubernatores: imò constat omnes sic adfectos esse, potius ut malint nomen* Christianum *funditus deleri, quàm aliquid de tyrannide remittere.* Et *literas omnes oderunt*

Ingenia modesta obscœnitatem fugiant.

rvnt

runt hanc unam ob causam, quòd suspicatur literatis tyrannidem displicere. Quàm multæ sunt autem in Prophetis conciones acerrimæ, quæ propriè tale uitæ genus uituperant. Meministis Esaiam, qui inquit: Væ uobis qui mane ad conuiuia surgitis, nec opus diuinũ respicitis. Et Ezechiel: Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, ocium, et manum egenti nõ porrigebant. Nullum autem hodie genus hominum duriore fortuna conflictatur, quàm pastores ecclesiarũ et scholastici amantes doctrinæ Christianæ. Similis cõcio est apud Zachariam: Ecce pastor erit, qui deseret gregem, et carnes pinguium comedet. O pastor et Idolum. Sed has Propheticas & cœlestes comminationes securißimè derident illi Sybaritæ. Verum est enim quod Cato dicebat: Venter caret aurib. Nec tamen interea prorsus extingui cœlestem doctrinam Christus patitur, sed habet ipse quoq; suum cœtum pauperum, qui Euangelium & discunt, et propagare studẽt. Aduersus hos etiamsi omne genus crudelitatis exercent diuites illi, qui tenent ecclesiæ opes, tamen eis non deest hospitium, et uel canes, id est, de populo aliqui, eos complectuntur, adiuuant, lenire ærumnas cupiunt. Habent et custodes Angelos, qui uiuentibus et moriẽtibus adsunt. Hæc affirmant oracula cœlestia, et cõprobant ipsi euentus: Seruat enim Deus suam ecclesiam, frementibus illis hypocritis, qui sanguinẽ piorum exorbere cupiunt. Sed non tantum instituti querelã, præsertim cũ hæc uulnera Ecclesiæ nemo

Misera conditio pastorum Ecclesiarum.

Canes Ecclesiæ

Angeli.

" non deploret: Remedia quærenda sunt, quæ utinam
" salubria & ἀνώδυνα monstrare possem. Sed uerè in-
Demosthenes. " quit Demosthenes: Reprehendere quilibet potest, da-
re consilium pauci possunt. Cùm autẽ hæc scholastica consuetudo, ut initiò dixi, concedat nobis, ut de Ecclesia, tanquam in Synodo, sententias dicamus, monstrabo, ut uocat Demosthenes, τὴν εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ψῆφον: Nec, si in Synodo in suffragium eundum erit, aliam sententiam dicam.

1. Bona ingenia adhortor, ut deserant illa impia sodalitia polluta idolatria, sicut præcipit Deus: Fugite idolatriam. Deinde hoc addo,

2. Reges et Principes debere hæc officia Deo, ut impios cultus tollant, ad pios usus, ad alendos pastores ac scolasticos, transferant facultates ecclesiarum. Hanc sententiam non ipse nunc fingo, diuinitus tradita est in sacris literis, et multa habet luculenta Principum & Synodorum testimonia, quæ uetant res donatas Ecclesiæ, ab ociosis & ignauis deuorari, qui non sunt usui ecclesiæ.

Lex Theodosii de bonis Ecclesiasticis.

Extat lex Theodosij in Codice, quæ disertè prohibet, ne fruãtur redditibus hi, qui cùm titulos functionum Ecclesiasticarum habeant, officiũ nõ faciunt. Tulerat legem Theodosius, ut facultates Ecclesiasticæ quas Donatistæ tenebant, transferrẽtur ad pias Ecclesias. Nouum exemplũ odiose calumniabantur.

Donatistæ.

Donatistæ uociferabantur alienum esse à pietate, facultates aliorũ appetere, propter certamina de doctrina nemini facultates eripiẽdas esse.

Augustinus Theodosii de-

Sed Augustinus Theodosij decretũ rectè defendit, affirmat illas possessiones donatas fuisse

tas fuisse Ecclesijs pijs, et ad piæ doctrinæ cõseruatio-nem. Has cum impij ac hostes ueræ doctrinæ tenerent, fuit Imperatoris officium, dominis restituere, hoc est, ueræ ecclesiæ. Nec magis licet Idolatricis collegijs huius ætatis, res donatas ad ministerij Euangelici conseruationem tenere, quàm regi Babylonico licuit in conuiuium proferre sacra uasa templi Hyerosolymorum. Quid horum in quæstionem uocari potest? Si Episcopi tuentur impios cultus, si ueram doctrinam opprimunt, ut palàm faciunt, falso titulum usurpant ecclesiæ. Ac regum officium est, facultates Ecclesiasticas transferre ad cœlestis doctrinæ præcones, ad eos qui gloriam Dei uerè ornare studente. Vtinam Principes intelligerent hanc rem ad officium suum pertinere, quorum præcipuum est munus, religionem ornare, defendere Ecclesiam. Hæc sunt uerè heroica, propter quæ Deus impertit societatem nominis sui bonis principibus, ut ait, ego dixi Dij estis: hoc est, res diuinas custodientes, Euangelium, pios cultus defendentes, gloriam Dei aduersus Diabolũ, qui spargit impias opiniones, qui incendit tyrannos ad exercendam sæuitiam. Non tantum corporibus nostris seruit magistratus, sed multò magis gloriæ Dei. Quod si essent alicubi, qui palàm Epicuræas opiniones profiterentur, an nõ Magistratum oportuit summa seueritate in tales animaduertere? Non est contemnendum preceptum, quòd inquit: Blasphemus morte moriatur. Et rursus: Non usurpabis nomen Dei uanè.

cretum confirmas.

Principum munus.

Digitized by Google

" non deploret: Remedia quærenda sunt, quæ utinam
" salubria & ἀνώδυνα monstrare possem. Sed uerè in-
Demosthenes. " quit Demosthenes: Reprehendere quilibet potest, da-
re consilium pauci possunt. Cùm autē hæc scholastica consuetudo, ut initiò dixi, concedat nobis, ut de Ecclesia, tanquam in Synodo, sententias dicamus, monstrabo, ut uocat Demosthenes, τὴν εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ψῆφον: Nec, si in Synodo in suffragium eundum erit, aliam sententiam dicam.

1. Bona ingenia adhortor, ut deserant illa impia sodalitia polluta idolatria, sicut præcipit Deus: Fugite idolatriam.

2. Deinde hoc addo, Reges et Principes debere hæc officia Deo, ut impios cultus tollant, ad pios usus, ad alendos pastores ac scolasticos, transferant facultates ecclesiarum. Hanc sententiam non ipse nunc fingo, diuinitus tradita est in sacris literis, et multa habet luculenta Principum & Synodorum testimonia, quæ uetant res donatas Ecclesiæ, ab ociosis & ignauis deuorari, qui non sunt usui ecclesiæ.

Lex Theodosii de bonis Ecclesiasticis. Extat lex Theodosij in Codice, quæ disertè prohibet, ne fruātur redditibus hi, qui cùm titulos functionum Ecclesiasticarum habeant, officiū nō faciunt. Tulerat legem Theodosius, ut facultates Ecclesiasticæ quas Donatistæ tenebant, transferrētur ad pias Ecclesias.

Donatistæ. Nouum exemplū odiose calumniabantur. Donatistæ uociferabantur alienum esse à pietate, facultates aliorū appetere, propter certamina de doctrina nemini facultates eripiēdas esse.

Augustinus Theodosii de- Sed Augustinus Theodosij decretū rectè defendit, affirmat illas possessiones dona-

tas fuisse

tas fuisse Ecclesijs pijs, et ad piæ doctrinæ cõseruatio= cretum confirmat. nem. Has cum impij ac hostes ueræ doctrinæ tenerent, fuit Imperatoris officium, dominis restituere, hoc est, ueræ ecclesiæ. Nec magis licet Idolatricis collegijs huius ætatis, res donatas ad ministerij Euangelici conseruationem tenere, quàm regi Babylonico licuit in conuiuium proferre sacra uasa templi Hyerosolymorum. Quid horum in quæstionem uocari potest? Si Episcopi tuentur impios cultus, si ueram doctrinam opprimunt, ut palàm faciunt, falsò titulum usurpant ecclesiæ. Ac regum officium est, facultates Ecclesiasticas transferre ad cœlestis doctrinæ præcones, ad eos qui gloriam Dei uerè ornare student. Vtinam Principes intelligerent hanc rem ad officium suum pertinere, quorum præcipuum est munus, religionem ornare, defendere Ecclesiam. Hæc sunt uerè heroica, propter quæ Deus impertit societatem nominis sui bonis principibus, ut ait, ego dixi Dij estis: hoc est, res diuinas custodientes, Euangelium, pios cultus defendentes, gloriam Dei aduersus Diabolũ, qui spargit impias opiniones, qui incendit tyrannos ad exercendam sæuitiam. Non tantum corporibus nostris seruit magistratus, sed multò magis gloriæ Dei. Quod si essent alicubi, qui palàm Epicuræas opiniones profitentur, an nõ Magistratum oportuit summa seueritate in tales animaduertere? Non est contemnendum preceptum, quòd inquit: Blasphemus morte moriatur. Et rursus: Non usurpabis nomen Dei uanè.

Principum munus.

Digitized by Google

Harum legum custos cum sit Magistratus, haud dubiè abolere impios cultus debet, restituere pios, & ministris Euangelij stipendia dare, quæ ipsis in Ecclesia cõstituta sunt, nec putent se leuiter peccare principes, si id officium negligant: Nam apud Esaiam uocantur nutritores ecclesiæ. Et Aggeus ac Malachias seuerè ob iurgant populum non soluentẽ pensiones debitas templo ac sacerdotibus: et minantur sterilitatem ac famẽ, nisi liberalius soluant. Cum igitur iniustè teneant hæc stipendia Episcopi, Canonici et Monachi, cum pastores pios, et horum coniuges et liberos fame perire sinant, cum defraudẽt scholasticos, cum studia deleant, Deus postulat, ut Principes ueræ ecclesiæ et studiorũ curam suscipiant, et illas pestes ecclesiæ remoueant ab administratione. Prospicere debent Principes, et ut in præsentia alantur boni pastores, et ut posteritas habeat eruditos uiros, idoneos ad ecclesias regendas. Historiæ ueteres commemorant, mirificum fuisse luxum Sibaritarũ, qui quidem ita creuerat, ut premia etiam turpitudini, & inuentoribus nouarum uoluptatum constituta essent. Sed tantam disciplinæ corruptionẽ Deus non diu tolerauit: Itaq; exitium ciuitatis uaria Prodigia denunciarunt, in his spectrum fuit: Iuno ueniens in forum clara luce, et uomens magnam copiam bilis et sanguinis, quo prodigio significatum est fore, ut breui ciuitas euomeret suas delitias, & sanguinem bonorum, quos tyranni iniustè trucidauerant. Paulò post Sibaris deleta est. Ita euoment tandem episcopi, qui

Minæ Prophetarum.

Sibaritarum luxus.

Iunonis spectrum.

Vrbis interitus.

Digitized by Google

qui nunc Sibaritarum more uiuunt, rapinas et sanguinem piorum sacerdotum. Monachus quidam in concione publica, audiente Imperatore Carolo dixit, Deum non futurum propicium, nisi totum cubitum lauet in sanguine Lutherano. Perhorresco referẽs hanc uocem auditu crudelẽ. Quae enim fuit unquam adeò fera barbaries, in qua tanta immanitas, tanta sitis extitit ciuilis sanguinis, quanta est in istis hypocritis? nulla de causa, nisi quod non applaudimus omnibus eorum opinionibus, quarum multas ipsi fatentur esse impias, et erroris plenas, et defendunt eas tamen quadam pertinacia, quod existimant labefactari authoritatem, si quid mutent: Talia qui dicunt, utrum ecclesiae gubernatores, an furiae et Erynnes rectius dici debent? Sed Deo dabunt poenas, qui solet insignibus exẽplis manifestum religionis contemptum punire. Interea uos cõmilitones adhortor, ut Lazari exemplo, forti animo praesentes aerumnas feratis, aderit nobis Deus, nosq; alet, ut scriptum est: Iacta curã tuam in Deum, et ipse te enutriet. Nec deterreri uos à rectis studijs, à pia sententia sinite, uel aliarum aerumnarũ metu. Quidam languidioribus animis praediti, deficiunt à Christo, & adiungunt se hostibus Euangelij, nec uident quàm miserum, quàm turpe sit, assentari Tyrannis. Hesiodi uersiculus extat, qui praeceptum grauißimum continet, quod saepe inculcant & Prophetae:

Crudelis uox Monachi.

μὴ δὲ κακῶν ἑταῖρον, μηδ' ἐσθλῶν νεικεστῆρα.

Non conniuendum ad conuicia aduersus Doctrinam.

Ne fias socius improborum, nec conuiciator honestorũ. Hic uersiculus admoneat uos, ne ad societatem eorum uos adiungatis, qui cum ueritate belligerãtur, ac ne adplaudatis conuicijs, quæ dicuntur aduersus piam doctrinam. Hæc petulantia habet tristes exitus. Deum autem rogemus, ut honesta & pia studia gubernet ac tueatur.

HISTORIA DE DIVITE ET DE egeno Lazaro, Lucæ 16. reddita uersibus à quodam studioso Alb.

VRBS antiqua fuit fama celeberrima quondam,
A Solymis clarum nomen adepta uiris:
Imperijs florens & sancto gentis honore,
Vix capere ut laudes quiuerit ipsa suas.
Hic quidam ueteri Regum de semine natus,
Nam generis summum creditur esse decus,
Multiplici gaudens cultu rerumq; potente
Ornatu, ingentes diues habebat opes.
Nullius ampla boni deerat cui copia: cuiq;
Possedit culti iugera multa soli.
Et quæcunq; animo ferrent noua gaudia molli,
Delicias studium quærere semper erat.
Quicquid & in tota pulchrum aut spectabile terra,
India quæ mittit: Parthia quæue tulit:

Ille sua congesta domo gazaq; tenebat,
Et cura hæc illi maxima mentis erat.
Huicq; uoluptatum naues luxusq; ministræ,
Verrebant plenis æquora lata Notis:
Vecturæ ad Domini lautas noua munera mensas,
Munera uix ulli cognita facta prius.
Hic quoq; cum faceret læta conuiuia mente,
Hospite cognatos exciperetq; domo.
Ipse suos sæpe est miratus pectore luxus,
Alta gerens tacita gaudia mente sua.
Namq; ibi regalis ex omni parte paratus
Expositi tota connituêre domo.
Atria splendebant auratis ampla columnis,
Cœlesti qualis fulget ab arce nitor.
Strataq; erant aulæ Pario de marmore facta,
Et nitidum primo limine stabat ebur.
Ipse etiam dominus pulchro spectabilis ostro,
Regali ornatu conspiciendus erat.
Et tinctas Tyrio gestabat murice uestes,
Regia quæ prisco tempore pompa fuit.
Ergò ita dum uiuit nulli splendore secundus,
Indulgens Baccho delitijsq; suis:
Illius ante domum foribus bipatentibus altam,
Qua tenet ad dominum maxima porta uiam:
Lazarus infirmo uix languida corpore membra
Sustentans, panem supplice uoce petit.
Et simul ad dominum liuentia brachia tendens,
Ossa graui scabie debilitata trahit.

Digitized by Google

Vtq; est inualidus, limen procumbit in ipsum,
Nec stando corpus sustinuêre pedes.
Cum ueluti magno torrentur uicta calore,
Atq; ipsis ingens oßibus ignis inest,
Altaq; per totum serpunt contagia corpus,
Et uires præbent materiamq; malo:
Interea inflantur calido tumefacta cruore,
Et tanquam nodi singula membra rigent.
Non aliter primis foribus miserabilis hæret
Lazarus. Lazarus, exiguæ dum stipis orat opem.
Nil ualuêre preces eadem iam sæpe petentis,
Immites aures obstruit ille magis.
Quæ possunt lachrymæ truncos & saxa mouere,
Ponderis hoc penitus nil habuêre loco.
Sic igitur tristi uita est cum morte soluta,
Perditus ante fores dum iacet ille fame.
An subeat facinus cuiusquam pectora tantum,
Non ferat ut miseris, quam sibi ferret opem?
Canes. Ergo canes etiam nostræ rationis egentes,
Officio uincant pectora nostra suo?
Qui iam non duri, non aspera corda gerentes,
Lingebant artus Lazare sancte tuos.
Et fluit inde salus, ubi copia nulla iuuandi est,
Atq; ibi cessat, ubi est copia diues opum.
Vtriusque exitus. Sed tamen illa suo tandem quoq; fine probantur,
Amborumq; sequens exitus acta probat.
Lazarus æthereas moriens succeßit in arces,
Inq; Abrahæ sentit gaudia multa sinu.

Nam

Digitized by Google

Nam chorus angelicus uinclis & mole solutam
 Corporea mentem uexit ad astra piam.
Regna sed ille Erebi subijt manesq; profundos,
 Tormina sub tristi dæmone sæua ferens.
Sed nos hac monitos uoluit sub imagine Christus, Historiæ scopus.
 Erudiens isto pectora nostra modo.
Sensibus ut teneant imis mortalia corda,
 Atq; alta secum mente reposta gerant,
Qualis in hoc mundo sit sors & uita piorum,
 Ingentiq; animo tristia cuncta ferant:
Quantaq; crudeli lateant in corde uenena
 Horum, qui sancti nil pietatis habent.
Iußit & euentus amborum discere, namq;
 Quisq; suæ mortis fine probandus erit.
Iam sic ante fores deserta Ecclesia Regum
 Luce carens omni, Pontificumq; iacet.
Hic sibi quærit opem, quam non tamen inuenit, inde
 Innumeris premitur, sed magis ipsa malis.
Pontifices ipsi sanctorum cæde triumphos Pontifices.
 Iniusta titulos sæuitiaq; parant.
Incenduntq; odijs Reges, acuuntq; furorem,
 Vt contra moueant impia bella pios.
Doctores etiam nullo curante fideles,
 Enecat inuisos undiq; dira fames.
Ingenuæq; artes, morum uitæq; magistræ
 Contemptæ, iusto prorsus honore carent.
Inde parum docti spargunt mala dogmata multi,
 Qua non pernicies grandior esse potest.

E V Talia

Digitized by Google

Talia dum patitur lacerata Ecclesia damna,
Auxilium Regum sedula uoce rogat.
Pontifices etiam precibus uotisq; fatigat,
Ne iaceat tantis obruta tota malis.
Verùm hi duritia silices adamantaq; uincunt,
Et duro innatum pectore robur habent.
Nonq; pijs animum inducunt succurrere fessis
Quos semper solos aspera damna premunt,
Quin etiam ferro mactant crudeliter omnes
Qui ueræ quicquam relligionis habent.
Nec tamen ipse suos ex omni parte relinquit,
Atq; aliquos saltem seruat alitq; Deus.
Custodes Angeli. Nam uelut angelici curant te Lazare cœtus,
In mediaq; tibi morte pericula leuant.
Custodes etiam tales Ecclesia missos
Imperio Christi, sentit adesse sibi.
Agmina sic seruant Elisæum ardentia Vatem,
Hostica cùm solus castra ducesq; capit.
Cùm Rex Heroas raperet Chaldæus in ignem,
Quòd statuæ nollent impia thura dare:
Angelus inq; rogo flammisq; uoracibus ipsos
Defendit, cœlo iussus adesse uiris.
Angelus & dura soluit te compede Petrum,
Omnia cœlesti sunt tibi tuta duce.
Atq; ut lingua canum lambendo urentia lenit
Vlcera, & exigua mitigat arte malum.
Sic aliqui Reges, quibus est Ecclesia curæ,
Quæ possunt illam parte iuuare student,

Et l

Et laceros ægri medicantur corporis artus,
Et pascunt magna cum bonitate pios.
Ergo cum Christo regnum immortale tenebunt,
Hic requies fessis grata laboris erit.
Nam quia te coram rerum Pater optime cernunt,
Perfusi capient gaudia luce tua.
Et sunt adflatu diuino pectora iustis,
Enthea lætitiæ plena futura nouæ.
Qualem nulla potest mortalis dicere lingua,
Hæc homines utinam cernere dona queant.
Non illis unquam ueniet metuenda senectus,
Denique nil atrox mors ibi iuris habet.
Non metuent sæuis mixtos Aquilonibus imbres,
Sponte dabit fruges terra inarata suas.
Vndique perpetuò florebunt omnia uere,
Nec faciet solitas frigida bruma uices.
Aurea sic illis multoque beatior ætas,
Et ueniet nullos uita habitura metus.
Sed qui sacra Dei uiolarunt iura Tyranni,
Horribiles pœnas tunc sine fine luent.
Tunc scelerum ultrices curæ æternique pauores
Vrgebunt furijs conscia corda mali.
Inque Aetnæ fauces alios immitet Erynnis,
Qua uolat indomito plurimus igne globus:
Demergetque alios stygij sub fluminis undas,
Feruida quas atra de pice spuma tegit:
In uultu ostendent crimen palloreque fugaque
Credite, non leuis est uindicis ira Dei.

DE

Digitized by Google

DE EXEMPLO EMENDATI LAtronis propugnantis gloriam Christi in cruce, Declamatio recitata à Ioachimo Moller Hamburgensi.

Supplicium Christi sit semper in conspectu nostro.

VLTIS de causis semper in conspectu nobis crux Christi esse debet: Quanquam enim hic pulcherrimus orbis, dierum ac noctium gratissimæ uices, anni circuitus, Solis & cæterorum sydерum mirandi cursus, terræ fœcunditas, deniq; tota rerum natura nobis ad agnoscendam Dei uoluntatem, ac præsentiam proposita est, tamen multò est Illustrius testimonium ingentis et ueræ erga nos beneuolētiæ Dei, supplicium filij, quod illum perferre nostra causa uoluit. Itaq; ab hoc pignore diuini amoris nunquam oculi deijciendi erant. Hîc discendum quàm horribilis sit ira Dei, aduersus hominum scelera, cum nulla eam uictima nisi Filij mors placare potuerit. Hîc et magnitudo consideranda est misericordiæ, quòd Filium pro nobis piaculum fieri uoluit, ac propter hanc tantam hostiam certam salutem promisit. Hæc capita sunt cœlestis sapientiæ, quæ ibi nobis proponuntur: deinde accedunt alia multa. Cumq; omnes Christi gestus aliquid significent, præcipuæ illa epithasis certaminū ipsius, ecclesiam de multis maximis rebus admonet. Non temerè pendet inter duos latrones

latrones, quorum alter est maledicus, alter ex latrone fit propugnator Christi. Multa docet nos cùm ipsum spectaculũ, tùm maximè duorum altercatio, et Christi uelut agonothetæ concio interposita, quæ ut ipsi latroni salutaris fuit, ita non ad ipsum tantum pertinere iudicanda est. Euangelij uox est cõmunis omnib. pijs omnium ætatum, quæ quidem dulcißimã consolationem proponit. Itaq; hanc imaginẽ animo intuẽs, & illam grauißimam disputationẽ cogitans, uideor mihi uidere Ecclesiam omnium ætatum, audio omnium Prophetarum, et Apostolorum conciones, quarum summa in illo breui colloquio comprehensa est. Etsi autem non dubito plerisq; uestrũ has ipsas res melius esse notas ac meditatas, quàm mihi, tamẽ cum hoc loco dicere iussus essem, et me pericula horum temporum, his diebus de hac imagine admonuissent, libenter hoc argumentũ elegi, ut exemplo latronis, qui semiuiuus, ac laceratus, tamen gloriam Filij Dei tuetur, et meum animum confirmarem, ut adolescentes ad idem decus excitarem. Nec id argumentum alienũ est ab hoc loco, aut his temporibus. Diu iam Pontifices exercent immanem sæuitatem in membra Christi, ac nunc, ut uniuersam Ecclesiam deleant, inflammare ciuile bellum conantur, Christum omnibus probris onerant, multò rabiosius, quàm latro maledicus. Applaudunt Pontificum furori, Reges, et præcipui uiri omniũ ordinũ, quadam inani utilitatis umbra capti. Assentantur his docti, ut Silenus Cyclopi in antro, ut est in fabulis

Altercatio duorum latronum docet nos.

Pontifex latro sinister.

Euripidis

Digitized by Google

Euripidis. Et ut horum seruiant cupiditatibus, stylum aduersus Christum acuunt. Aliqui saniores dolent uicem Ecclesiæ oppressæ horribili Tyrannide, sed minis potentum perterrefacti iacent, ut Apóstoli dilapsi erant, cum Christus efficeretur supplicio. Tali tempore, et si nos quidem priuati, oppreßi Tyrannide, parum prodesse Ecclesiæ possumus, tamen imitemur exemplũ semiuiui latronis, qui conuicijs respondet, et gloriam Christi sua uoce quantum potest, cum iam animam inter dentes teneret, defendit. Cum igitur hæc oratio maxime conueniat huic tempori, quæso ut non solum æquo animo historiam latronum audiatis, sed etiam excerpatis exempla uobis utilia, & animos excitetis ad imitandam uirtutem pij latronis, qui et fide hunc medium Iesum supplicij socium, agnoscit esse autorem uitæ perpetuæ, & fortiter eum aduersus latronem conuiciatorem propugnat: Repetam igitur totius spectaculi significationem paulò altius. Duo latrones pariter affecti supplicio cum Christo, significãt uniuersum genus humanum destinatum esse morti propter peccatum. Hinc igitur non duos tantũ latrunculos pendere cogitabitis, sed omnes homines omniũ ætatũ. Cogitabitis et illud, omnes esse latrones: Multa enim sunt, et atrocia singulorũ scelera, multi adiuuerunt mala consilia aduersus pios suscepta: Deniq; omnes aliquo modo manus attulimus filio Dei. Porrò cum in media morte uersaremur, filius Dei nobis donatus est, ut uictima fieret pro nobis, ac pla-

Doctores Euangelii latro dexter.

Historiæ sensus.

cata patris ira, aboleret peccatũ et mortem, et redderet uitã æternam. Id beneficiũ offert et impertit omnibus, quos erratorum pœnitet, quiq; ueniã ab ipso petunt, et freti ipsius promißis, liberationem expectant. Hic iam distrahuntur hominũ iudicia ac uoluntates. Maxima pars aspernatur hoc beneficium, præsertim cum uideant Christum perinde ut cæteros calamitatibus cõmunibus conflictari, rapi etiam ad supplicium, interfici. An Epicuræi ab hoc cadauere pendẽte in cruce peterent aut expectarent nouam et perpetuam uitam? qui in tanta confusione uitæ, casu omnia fieri arbitrãtur, nec statuere possunt, Deo humana curæ esse. Rident igitur tanquam poëmata aut aniles nænias omnia testimonia, quæ Deus & de sua uoluntate et de immortalitate omnibus ætatibus ordine tradidit, & tandem misso filio, et post mortem reuocato in uitã, confirmauit. Hic ille sarcasmus est maledicti latronis: Age liberator egregie, tibi et nobis salutẽ reddito. Sic impij etsi sunt in media morte, tamen nõ sentiunt malorum magnitudinem, non quærunt causam ærumnarum, non metuunt Dei iudiciũ, ludunt etiam deridendis religionibus, et cum offectura sunt ipsorum commodis, delere Euangelium conãtur, et expromunt impietatem ac sæuitiam aduersus Christum et eius membra. Vt tunc latro uirulentis ironijs exagitabat filium Dei, ita uidetis impios ludere omnibus ætatibus. Ac ne putetis nouum fuisse exemplum. Alius est Hostis Christi multò infestior, scilicet Diabolus. Is primum

Latronis sini-stri imago.

Impiorum stupor.

Diaboli lusus

primum odio Dei auulsit ab eo primos parentes. Is similibus ironijs in paradyso miseram mulierem fefellit, cum promitteret fore similem Deo: Eritis, inquit, sicut Dij. idem calumniator habet fascinatas impiorũ mentes omni tempore falsis de Deo persuasionibus. His abutitur tanquam organis, ad explendam infinitam odij sui acerbitatem aduersus Filium Dei. Latro igitur, ut cæteri impij, actor est harum ironiarum, sed ille superbißimus spiritus hostis Dei, est earum Poëta.

Diabolus poëta.

Impii actores.

Nero in cruce.

Quàm misera est autem seruitus, organum esse tãti furoris ac tanti odij aduersus Deum? Talis est uita Neronis & impiorum omnium, qui cum in cruce pẽdeant, hoc est, sint in media morte, nã uoluptates eorum non sunt diuturnæ, tamen liberatorem aspernantur. Et confirmat errorem Diabolus, qui postquam mentibus eorum offudit densiores nebulas, postea pro libidine sua illis abutitur, accendit in eis odium Dei, & sæuitiam aduersus membra Christi. Non igitur liberãtur à morte, sed ruunt in æternos cruciatus, cum quidem iam bis latrones sint, habent cõmunia scelera toti generi humano. His addunt contemptũ beneficij Christi, et crudelitatẽ, quam in Christum et eius membra exercent. Huius impij agminis uniuersi εἰκὼν est maledicus Latro. Nunc de altero dicã, qui emendatus significat Ecclesiam, quæ est altera pars generis humani, quæ & ipsa latrocinio contaminata est, ac destinata morti, agnoscit se habere peccata, & calamitatibus ingentibus ac morti obnoxia est, ut cæteri homines.

Latronis dextri εἰκών.

...ures.Sed redditur ei post mortem noua & perpetua uita, lux, sapientia, iustitia, & læticia. Hæc quomodo fiant, ex hoc colloquio discamus, quod, ut antea dixi, omnium Propheticarum & Apostolicarum concionum summam complectitur. Agnoscit sua peccata hic latro, & ingenti motu animi confugere audet ad liberatorem. Audierat de hoc socio supplicij Iesu, quid docuisset: audierat eum testimonia doctrinæ suæ non uulgaria exhibuisse, & senserat eum iniustè, scelere Pontificum raptum esse ad supplicium. Audierat & quasdam eius uoces in cruce, quas animaduerterat nõ proficisci à uulgari homine. Videt naturam rerũ, terræ motum, subitas tenebras solis, de eo testimonia edere. Quare statuit hunc uerè esse liberatorẽ, & Christum. Hac fide excitatus, inquit: Memento mei Domine, cum ueneris in regnum tuum. Considerate autem, quàm miranda lux in hoc latrone fulserit. Non deterretur fœditate supplicij, et morte Christi, quò minus dicat eum esse promissum liberatorem. Deinde longè aliter de Meßia sentit, quàm uel Pharisæi, uel Apostoli, utriq; expectabant imperia et opes. Hic latro ... Prophetas interpretatur, docet Meßiam liberaturum nos esse à ueris et æternis malis, à peccato, à perpetuis cruciatibus, ac regnaturum non in hac calamitosa uita, sed post hanc uitam, ubi fruemur Dei consuetudine, liberati ab omnibus erroribus & miserijs. ... hanc esse summam, et sententiam omniũ promissionum, quæ Patribus & Prophetis traditæ sunt.

Latro interpres Prophetarum.

Lucet ergo in latrone uera fides: & fidei proprium est petere ueniam propter ipsum liberatorem filium Dei, nec deterreri nostris delictis, quò minus ad eum confugiamus, ac beneficium eius expectemus. Latro agnoscit sua scelera, non adfert ad Christum benefacta aut merita, sed sentit hunc esse hostiam pro omnium delictis: uidet uoluntate Dei, huic tantam pœnam irrogatam esse innocenti, ut fiat hostia pro toto genere humano. Talis fides certò impetrat promissa à Deo. Quare Christus clara uoce eum absoluit à culpa, ac promittit ei nouam et perpetuã uitam, confirmans iam interpretationem promißionum Propheticarũ: Hodie, inquit, eris mecum in Paradyso. Corpora relinquebant, et tamen unà futuri erant in cœtu piorum Angelorum ac Prophetarum, qui Dei consuetudine fruuntur.

Fide impetrat Paradysum.

Audistis duas perspicuas Euangelij conciones, de beneficijs Christi, de recõciliatione, de uita perpetua. Latro petit ueniam, fretus non benefactis suis, sed Domini clementia & sacrificio. Christus promittens ei ueniam, et uitam perpetuam, testatur hæc beneficia hoc modo credentibus dari. Possent hæc multò uberius exponi, sed cum apud eruditos habeatur oratio, nolui esse prolixior: Dixi summam Euangelij in his concionibus comprehensam esse. Hortor etiam ut exemplum imitemur, ac simili fiducia ad filium Dei confugiamus. Hæc est, ut scitis, Doctrinæ summa, de iusticia fidei, seu de regeneratione, & aditu ad uitam

Duæ Euangelij conciones.

Digitized by Google

æternam. Videamus reliqua. Nec fieri quidem potest, ut Ecclesia sit sine cultu Dei, sine sacrificijs, sine bonis operibus, sine certaminibus. Ideo enim Deus restituit genus humanum, ut inter homines ipsius notitia luceat ac celebretur: Quare cultus & officia certa postulat. Num hæc neglexit latro emendatus, num quia pendebat nudus ac uinctus, nulla officia Deo præstitit? ille uerò præcipuos honores Christo tribuit, quos Deus imprimis flagitat: agit pœnitentiam, agnoscit suum scelus, rectè sentit de hoc liberatore, nihil deterritus illa miserabili specie morientis, inuocat eum. Hæc sunt uerè pia opera. Accedit et dimicatio. Quanquam enim pendet semiuiuus ac laceratis membris, tamen uenit in certamen cum conuiciatore, quo seuerè castigato & obiurgato, defendit Christi gloriam. Hæc est cõfeßio, quam quãti faciat Deus, sæpe monet scriptura, ut cum ait Christus: Qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor eum coram patre cœlesti. Breuiter indicaui bona opera emendati latronis. Nunc quæso ut uniuersam Ecclesiam eius temporis consideretis. Filius Dei pendet in cruce, non iam ostendens potentiam suam admirãdis factis ut antea, quare irridetur ac despicitur ab impijs. Apostoli seu dubitatione, seu metu dilapsi erant. Multos auditores [illegible] & illud quod dicitur: Exitus acta probat, qui [illegible]tabãt hunc nequaquam Meßiam esse, cum in tanta [illegible]itate uideretur à Deo desertus & abiectus esse. Sola reliqua est Maria mater, in qua lucet fides:

Cultus & pia opera latronis.

Dimicatio, quæ est latronis confeßio.

Facies Ecclesiæ tum temporis.

Maria.

hæc expectat aliam catastrophen: Nec enim spectatrix esse poterat huius supplicij, nisi fide animus erectus fuisset. Sed quia Apostoli & cæteri homines tacent, iam tota rerum natura incipit concionari, & testimonio suo filium Dei ornare, & in tanta Ecclesiæ trepidatione, ne desit concionator, excitat Deus latronem de sublimi concionantem toti orbi terrarum. Hic latro testatur hunc Iesum esse promissum liberatorem, & autorem nouæ & Perpetuæ uitæ. Desinant iam Pontifices, Episcopi, Monachi gloriari, suos cœtus, quos uocant Ecclesiam, errare non posse, cum uideant tantam Apostolorum trepidationem. Sed quoniam historia mortis Christi haud dubiè significat præcipuè calamitates Ecclesiæ postremi temporis, latronum concertatio quædam est imago certaminum huius temporis. Conuiciantur Christo Pontifices, Canonici, Monachi, & horum satellites Tyranni, qui etsi exiguo tempore fruuntur suis uoluptatibus, tamen reipsa pendent in cruce impij latronis, breui pœnas scelerum daturi. Interea cum ante finem mundi renouare doctrinam & confeßionem Deus uellet, excitauit, doctis et timidis cessantibus, Germanos milites, homines sine hypocrisi sapientiæ aut iustitiæ. Non potest enim dißimulari aut negari, multos articulos doctrinæ Euangelicæ ita repurgatos esse per hos, ut satis appareat diuinitus hanc lucem Ecclesiæ redditam esse. Idem igitur in doctrina nostrarum Ecclesiarum traditur, de reconciliatione, & de fide, quod ibi sentit latro.

Rerū natura.

Latro.

Pontifices conuiciantur.

Germania Christi uindicat gloriam.

latro. Nec pudet nos hunc audire Apostolum, cuius sententiã & fidem Christus perspicuo testimonio approbat. Vtinam Christum etiã simili fide inuocemus. Etsi nihil dubito multos esse, in quibus similis fidei scintillæ ardent. Non enim dubitandum est, in eo cœtu esse membra ueræ Ecclesiæ, in quo rectè traditur Euangelium, & abolita est εἰδωλομανία. Et nostris Ecclesijs non desunt testimonia Spiritus sancti: Videmus enim quanta constantia multi pij supplicia perferant. Meminimus honestas matronas luctatas cum terroribus mortis, egisse Deo gratias, quòd agnouerint Christi beneficia, & magna tranquillitate animi, dum recitant laudes ac hymnos Deo, spiritum exhalasse, ut satis appareret in eis cœlestem lætitiam inchoatam esse, antequam è corpore discederent. Addit Deus & alia testimonia, quòd mirabiliter seruat has Ecclesias: Aspernantur ueram doctrinã hostes nostri, & deesse testimonia miraculorum seu prodigiorum clamitant, cum ipsi nec rectè facta, nec miranda habeant. Vt Christus nunc pendens in cruce, non ostendebat potentiam suam. Nihil inusitati conspiciebatur in latrone, præter illam pietatem, quam ridebant alios. Ita nunc Ecclesia infirma est: Et tamen mira res erat, illa ipsa latronis emendatio. Talia miracula non desunt his temporibus. Sed si uolunt audire aduersarij sua prodigia, pauca commemorabo. An eum cœtum putemus Ecclesiam esse, qui flagitiosas libidines tanta pertinacia defendit, ut interficiat eos, qui

Nostrarum Ecclesiarum miracula.

Aduersariorum prodigia.

sunt hortatores, ut anteferant honesta coniugia? In qua unquam barbarie auditum est interfici homines propter reprehensus uagas libidines, propter laudem coniugij? Prodigia quæruntur: Hæc prodigiosa turpitudo est certum testimonium, totum illum cœtum contaminatum εἰδωλομανίᾳ, periurijs, libidinibus, parricidijs Ecclesiæ, agitari à diabolo. Possem alia Pontificum prodigia multa recitare, quæ nunc omitto: ac redeo ad illum Apostolum, de sublimi concionantem et defendentem gloriam Christi. Non poterat seminiuus ac ligatus pietatem suam declarare iam alijs officijs, gubernare Ecclesias, & latè spargere doctrinam: Hoc unum poterat, castigare conuiciatorem. Ita nos, cùm habenas Reipub. teneant aduersarij, cùm toties frustra rogauerimus Reges, ut de concordia deliberent, cum reuocare eos ab errore non poßimus, hunc tamen cultum Deo præstemus, lingua et stylo celebremus Christum, refutemus aduersarios, taxemus impias eorũ leges, ac hypocrisin; ut pij admoniti caueant, ne eorum societate polluantur. Tot iam annos omnia moderata consilia repudiant Pontifices, tantũ de cæde cogitant, faciunt impia et sacrilega fœdera: Quam ad rem? ad defensionem manifestæ idolomaniæ, periuriorum, flagitiosarum libidinum, ac parricidiorum. Hæc uera esse, ne ipsi quidẽ negare possunt. Nec ullius tanta est eloquentia, hæc ut excusare uel in speciem queat. Tonet ac licet fulmina torqueat Pericles, ut dicebatur, tamẽ in hac causa ueritas ita perspicua est, ut non

Latro Apostolus defendit gloriã Christi.

non poßit τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν. Viderint igitur pij, ne se ad tantorum scelerum societatem adiungant. Cogitent exemplum emendati latronis, ostendant uoce, literis et cæteris officijs, se toto animo ab illa gigantea impietate abhorrere, se nolle administros esse furoris illius Diaboli. Nam illa scelera non ab humanis ingenijs, sed uerè ac propriè à Diabolo oriuntur. Est quidem in magnis cruciatibus latro, qui Christum ueneratur, Sed cogitate, quanta sit beatitudo, tenere certam spem uitæ æternæ. Ita nos, et si multis exercemur ærumnis propter confeßionem, tamen hanc ducamus esse magnam fœlicitatē, quòd absumus à cōsilijs Pontificum, à Diaboli fœdere, qui, ut Deum contumelia afficiat, ut quàm plurimos perdat, incendit Pontifices, agitat Tyrannos, ut stabiliant εἰδωλομανίαν & cætera flagitia. Nihil potest dici atrocius, quàm quod inquit Paulus: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Omnes diras atq; imprecationes complexus est uoce anathematis. Et repetit uerbo tristiore eandem sententiā alibi: Si quis non amat dominum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Quo nomine intelligit certā speciem anathematis, ob quod prorsus deleri, et è medio tolli necesse est, ut parricidas, et propter quod Deus toti rerū naturæ irascitur, terra fruges negat, Sol refugiens sistit currus, amittit splendorē, deniq; quòd contagio suo nocet toti generi humano, ut ille inquit in Tragœdia. Anathema maranatha.

Discedite à me, ne umbra mea noceat bonis.

Est enim uox Paulina facta ab hærẽ motha, quod significet rem deuotam, ac destinatam exitio, et morti: nisi quis mauult esse hærem & hatta, quod est peccatum, seu scelus, ut Græci dixerunt καθάρματα seu ἀλάστορας. Sic igitur Paulus nos de hostibus Christi sentire iubet. Et sæpe repetitum est hoc præceptum in concionibus Propheticis, quod quidem si quis contemnet, reipsa comperiet Erynnas ac furias uagari per omnes complices, adflare etiam mediocribus peiores impetus, implicare eos erroribus, & horrendis calamitatibus. Has pœnas & considerare pij & cauere debent. Quanquam enim parricidæ illi aliquandiu florent, ut Dionysius, Nero, & similia portenta aliquandiu regnarunt, tamen exitus fuerunt tragici: Et interim multi pœnas dederunt familiaritatis ipsorũ. Pendent unà omnes Tyranni in cruce maledici latronis, etsi cruciatus nondum omnes sentiunt. Nemo sanus libenter uersatur apud eum, quem scit iniustam cædem fecisse. Quantò magis isti fugiendi sunt, quorum mentes contaminatæ sunt idolomania, lingua periurijs, manus imbutæ cruore piorum, cætera membra conspurcata libidinibus. Ac ut de alijs obscurioribus sceleribus non dicam, quis sanus uolet se parricidiorum societate polluere, quæ ab istis fiunt quotidie? Quàm multi docti & pij ab Episcopis & Monachis ubiq; terrarum interficiuntur? Aiunt nihil sæuius esse Pantheris, & tamen sæpe leguntur in circo quasi reuerentia quadam pepercisse sanctis Pantheræ: Has superat

Tyranni crucifixi

Pantheræ mitiores quam Episcopi & Monachi.

perat rabies Fabri, Mezentij, Nauseæ et similium, qui adeò non parcunt ullis, ut ciuile bellum accendi, et tot nationes deleri, tot honestas matronas, tot infantes iugulari, uastitatem ecclesiarum effici cupiant æternam: uerum est enim illud Poëtæ:

Alta sedent ciuilis uulnera dextræ.

Vt autem maledicum latronem castigat alter noster Apostolus, ita hæc flagitia singulis temporibus à pijs, & præsertim eruditis fortiter taxanda sunt. Quod ita demum grauiter & uerè facietis, si eruditione instructi eritis, ut Paulus inquit: Sit sermo uester sale conditus. Non ut scopulos aut littora feriunt undæ ingenti tantùm sonitu, ita solo clamore certandum est: Eruditè refutandi sunt aduersarij, ut aliqui sanentur, boni confirmentur, ut in latronis obiurgatione grauißimæ insunt sententiæ, de gubernatione diuina, de prouidētia, quibus Epicureas in altero persuasiones refutat. Apud Aristophanem lex dicitur certaturis, ἔλεγχε καὶ ἐλέγχου. Causa cum causa congrediatur, ueris argumentis certetur, dicatur πρὸς ἔπος, & reuocetur Antagonius intra metas. Videtis enim quàm uarias rimas quærant nunc ad elabendum, quātum technarum & Sophistices excogitent, ad eludendam ueritatem. Antagonistas habemus, astutos, intentos, instructos literis et eloquentia, ac dimicantes non de lana caprina, sed pro focis suis, hoc est, de opibus, dignitate, uoluptatibus, quarum rerum causa acerrimæ contentiones inter homines existere solent. Vos

Taxandi aduersarii grauiter & uere.

Lex Aristophanis in controuersiis.

contrà uerè pro aris pugnatis, hoc est, uobis cõmen data est defensio puritatis Euangelij & gloriæ Christi. Hæc militia non concedit uobis ocium, sed postulat acerrimum studium cognoscendæ cœlestis doctrinæ, flagitat animum non mollem, non detrectantem certamina. Hæc ut sæpe multumq; cogitetis, uos etiam atq; etiam adhortor, ut officium uestrum rectè intelligatis, & agnoscatis uobis non leue munus à Deo mãdatum esse, uosq; in extremo iudicio spectantibus omnibus hominibus atq; Angelis, rationem administrati muneris reddituros esse: ubi etiam hic noster latro inter iudices aßidebit, & strenuos milites Christo commendabit, de ignauis ac desertoribus supplicium sumi petet: Quare nunc date operam adolescentes, qui huius signiferi tyrones estis, ut uos diligenter exerceatis, ac præparetis ad uera certamina, in quo gloriam Christi aliquantò pòst defendere uos oportebit. Hunc honorem Deus flagitat, ut heri in uersiculis significaui:

Militia Ecclesię

Latro in extremo iudicio aßidebit.

Vult adsertores laudum nos esse suarum.
Idq; magis poscit, quàm noua thura Deus.

DIXI.

ORATIO

Digitized by Google

ORATIO CASPARIS CRVCIGERI S. Theologiæ Doctoris, de Ecclesia Christi, quam habuit 26. Aprilis, cum decerneret titulum Doctoratus D. Hieronymo Noppo, Et D. Friderico Bachhofen, &c. Anno M.D.XLIII.

Voties ego hos honestißimos conuentus scholasticos aspicio, mirifica uoluptate adficior: Quid enim in hac uita homini, non prorsus alieno à pietate & literis, potest contingere iucundius, quàm uidere tales cœtus uirorum præstantium doctrina, pietate, & uirtute: Quorum authoritate, officio, & diligentia, & sanctißimum ministerium Ecclesiæ, & publicum consilium Reipublicæ regitur, et literæ, ac bonæ artes omnes Dei beneficio ornantur & prouehuntur? Doctorum uirorum cœtus iucundißimus

Nec existimo quenquam uestrûm esse, qui cum his congreßibus interest, non recreetur cõspectu talium uirorum, qui uerè sunt, quod græce dicitur ἱερὸς κύκλος, id est, sacer cœtus: Tantum abest, ut iudicem à quoquam reprehendi hos congressus, quos cõstat non ad inanem pompam, aut spectaculi causa, sed grauißimis de causis, & institutos esse, et à nobis retineri: Constat enim hos ritus promotionum seu graduum, ut uocantur, nihil aliud esse, quàm renunciationem publici testimonij, de doctrina & moribus eorum,

qui

qui uocantur ad aliquod publicum munus, ut uel in Ecclesia doceant, uel in politica gubernatione respõdeant de publico iure, uel alia officia administrẽt, quæ sunt necessaria ad tuendam communem uitam & societatem hominum. Et in his congreßibus de rebus grauißimis, ad admonendam iuuentutem, & excitanda studia discentium, oratio habetur.

Ecclesia non esse sine Scholis potest.

Quare ego quidem singulare Dei beneficium esse agnosco, ac Deo gratias ago, quòd nobis scholam, & hos cœtus conseruat: Nullum est enim in terris maius Dei donum, quàm propagatio doctrinæ cœlestis, quæ conseruari non potest, nisi sint aliquæ Scholæ adiunctæ Ecclesijs, ubi erudiantur hi, qui sunt aliquãdo accessuri ad ministeria, aut gubernationem in Ecclesia, ut præparati & exculti doctrina, magis idonei fiant ad dextrè tradendam doctrinam religionis, & ad explicandas controuersias dogmatum, & ad refutandos errores ac corruptelas puræ doctrinæ.

Ad has res certè opus est Scholis, sicut historiæ sacræ testantur, inde usq; ab initio semper fuisse aliquos cœtus discentium adiunctos, summis illis uiris, Patribus, Prophetis & Apostolis, & postea diu in Ecclesijs, ut Alexandrina & alijs, & in plurimis collegijs Scholæ constitutæ fuerunt, ut inde sumerentur Doctores & Pastores Ecclesiarum. Imò et Christus ideo dat Ecclesiæ suæ, ut ait Apostolus, Pastores, Prophetas, & Doctores: quia uult ab his Ecclesiam institui ac doceri: uult præparari eos, qui præficiendi sunt Ecclesijs,

ne ac-

Digitized by Google

ne accedant prorsus indocti aut imperiti. Qui cum nec alios audierint, & sint sine ullo usu spirituali: tamen sibi uidentur αὐτοδίδακτοι, *& temerè sine testimonijs doctrinæ irruunt in Ecclesias, & ex sese gignunt ac spargunt opiniones & dogmata.*

Hæ sunt causæ, ut ego quidem iudico, satis graues & magnæ, quare in Ecclesijs & Scholas retineri ac propagari necesse est. Primũ quia hæ etiam ad ministerium Ecclesiæ pertinent, uidelicet ut in his instituantur hi, quibus gubernatio Ecclesiarum committenda est: Deinde, quia Scholæ testimoniũ dant his, qui præficiuntur Ecclesijs. Et ut constet à quibus Doctoribus acceperint doctrinam, & ut ipsi testentur, se non discedere à perpetuo & uero consensu Catholicæ Ecclesiæ Christi, nec assentiri prauis opinionibus. Causæ.

Cum igitur Deus sua immensa misericordia nobis restituerit Euangelij lucem, & in hac schola dederit gubernatores præstantes, meritò prædicandum & agnoscendum est Dei beneficium, et gratiæ Deo agendæ sunt: Et accedere debent piorum uota, ut nobis hoc beneficium conseruet, His precibus si unquam opus fuit Ecclesiæ, nunc certè opus est, ardentißimis uotis & toto pectore omnes petere, ut hoc postremo et periculosißimo tempore, inter tantas tempestates publicas, quæ minantur Ecclesiæ infinitam dißipationẽ & uastitatem, Deus sua bonitate aliquas Ecclesiæ reliquias conseruet, sicut Pauli nauim iactatam undis, concußam, ac penè iam fractam seruauit.

Quis

Pericula horum tẽporum.

Quis pius non toto corpore cohorrescat, cùm intuetur horum temporum pericula? Videmus impendere Regnorum mutationem ac propemodum interitum uniuersæ Reipublicæ horribilẽ. Quàm latè grassatur, quantam uastationem facit Turcica immanitas, iam etiam nostris ceruicibus imminens? Ad hæc accedunt intestinorum motuum metus, ut taceam alia pericula persecutionum, & acerbitatum omnis generis, quibus duriter concutitur Ecclesia. In his malis quid usquam ostenditur humanitus auxilij? aut quæ tandem consolatio? nisi hæc una, tanquã extrema & sacra anchora salutis? Quod Deus tamen conseruaturus sit aliquam Ecclesiam, sicut testantur promissiones, Ego uobiscum sum usq; ad consensummationem seculi. Item, Non relinquam uos orphanos. &c.

Sed cum mihi mandato superiorũ imposita sit necessitas hoc loco dicendi, nec liceat publicam authoritatem detrectare, etsi undiq; Argumentum quæro, tamen quocunq; me uerto, non possum animum & cogitationem abducere ab Ecclesia. Fortasse alia alijs temporibus cõgruunt. Sed hoc tẽpore nescio an quisquam pius mentem ac oculos à conspectu Ecclesiæ auertere poßit. Cum igitur omninò aliquid etiam nunc dicendum sit, Patiamini quæso me paulisper insistere huic ipso argumento, in quod initio orationis me cogitatio horum temporum induxit, ut aliquid dicam de hoc admirando Dei opere, quo testatur se perpetuò conseruare Ecclesiam in mundo.

Etsi

Digitized by Google

Etsi uerò non ita extremè stupidus, aut perditè cõfidens sum, ut non sentiã me multum succumbere magnitudini suscepti oneris, nec deterrear imbecillitate mea, quam certè agnosco: Ac ipse maximè optaui de hoc ipso Argumenti genere audire sonantes uoces superiorum nostrorum, qui in diuturna gubernatione Ecclesiæ et ingentibus certaminibus uersati, et intelligunt pericula Ecclesiæ, et magna ui ac robore spiritus confirmare piorum mentes possunt: Sed quia mihi omnino subeundum fuit hoc onus authoritate publici muneris, uos oro, ut mihi ueniã detis pauca dicturo, quantum tẽporis angustia patitur, non pro argumenti dignitate, sed ad commonefaciendos & excitandos adolescentes, ut & ipsi de Ecclesiæ periculis cogitare discant, et uota ac preces cum ipsa cõiungant, ut Deus eam in his postremis certaminibus et periculis conseruet. Plena est uniuersa scriptura exemplorum, quæ ostendunt solius Dei potentia mirabili modo Ecclesiam gubernari & defendi: Sed infiniti operis esset, totam historiã ecclesiæ, inde usq; ab initio conditi mundi uelle complecti, quæ nihil aliud quàm stupenda miracula continet, in quibus apparet, quantis ærumnis semper conflictata sit Ecclesia. Et tamen in ijs mirandis modis diuinitus seruata contra hostem filij Dei Diabolum. Longè superat omnem humanam eloquentiam historia primorum parentum & Patrum, qui secuti sunt usq; ad diluuium. Quanto in luctu & moerore uersati sunt Adam & Heua, cum accepta pro-

Mirabili potentia Ecclesia defenditur.

Exẽpla primæ ætatis ecclesiæ.

pta promißione de Christo, et concepta certa spe propagādæ Ecclesiæ, natis duobus filijs Cain et Abel, subitò uident sibi amplißimas spes præcidi, necato altero filio, qui futurus erat uelut plantarium ueræ Ecclesiæ, Cum alter filius parricida præclaras illas spes, quas de ipso pij parentes cōceperant, frustratus esset. Qui cum essent his mœroribus, totum primæ ætatis centenarium confecti, cum nulla iam esset Ecclesiæ facies, nec posset usquam propagari doctrina cœlesti: quia posteritas Cain paternam impietatem sectabatur, & uideretur prorsus iam concidisse Ecclesia: tamen à Deo & restituitur & seruatur, dato filio Seth, per quem colligitur aliquis cœtus, in quo sonat uox cœlestis de futuro semine, & hinc propagatur Ecclesia patrum usq; ad diluuium. Vbi rursus miseranda est Ecclesiæ facies. Non solùm Cainica posteritas, sed etiam reliqua orta à Patribus, qui iam annos bis mille gubernarant Ecclesiam, deficit à uera pietate, & ita in arctum redigitur Ecclesia, ut ex uniuersa reliqua multitudine totius humani generis non nisi octo animæ seruentur. Postea horum etiam posteritas à uera religione relabitur in Idolatriam & impietatem, & inter paucos ex Patribus seruatur Ecclesia. Et ex huius reliquijs Abraham reuocatur ab errore & idolatria, ad instaurandam & propagandam doctrinam promißionum de Christo. Ex filijs Isaac ac nepotum peregrinationibus colliguntur deinde aliqui cœtus, et doctrina propagatur etiam in Aegyptum.

Seth.

Abraham.

Verè

Verè miranda sunt exempla non huius tantũ primæ ætatis Ecclesiæ patrum, sed omnium temporum, quæ sunt perpetua quędam testimonia mirabilium operum Dei, hoc est, & adflictionum, ac ærumnarum, & liberationum Ecclesiæ.

Sed maximè omnium memorabilis est historia liberationis populi Israël et eductionis ex Aegypto, & ut adparet omnium historiarum, omnium ætatum à principio mundi usq; ad finem, excepta ipsa Christi paßione & resurrectione, longè maxima. Non solum enim est imago Ecclesiæ omnium temporum, sed etiam præcipua pars, plena ingentium miraculorum, quæ & cæteris temporibus insignia exempla monstrat, quæ testantur, & seruari Ecclesiam, ac regi à Deo sine præsidijs humanis, & exerceri uarijs calamitatibus.

Liberatio populi Israëlitici stupenda.

Quàm horrendum est in hoc cœtu, qui gerit nomen Ecclesiæ Dei, qui habet tot & tam illustria testimonia diuinarum liberationum, tamen præcipuam partem populi multos præstantes uiros, principes et gubernatores horribilibus exemplis puniri, multitudinem toties plecti, donec propemodum uniuersa perit eorum, qui ingenti numero ex Aegypto exierant. Et tamen seruantur aliquæ populi reliquiæ, quæ mãserunt incorruptæ, & retinuerunt doctrinæ puritatem, & expertæ sunt mirandas liberationes, sicut ordine Historia indicat.

Datum est Manna, datæ carnes, percussa rupes

G uirga

Digitized by Google

uirga Moysi effudit largos fontes: Tecta est multitudo nube interdiu, et noctu flammis prælucentibus: In prælijs etiam exhibentur illustria testimonia præsentiæ Dei. Deniq; in deserto maior fuit gloria huius populi, quàm unquam florente regno in terra Canaan. Sed nimis longum esset huius totius historiæ seriē uelle persequi. Omissa igitur longiore recitatione, unum exemplum addam, in quo proponitur mirifica imago de gubernatione & conseruatione Ecclesiæ diuinæ.

Gloria populi in deserto maxima.

Vix est alia magis miranda reuelatio, quàm quæ Mosi facta scribitur, Exod. 33. ubi uocatur Moses in colloquium cum Deo, Et eo loco dicitur, Loquebatur Deus cum Mose facie ad faciem (hoc est, coràm & clara uoce) sicut solet loqui homo ad amicum suum. In hoc colloquio primùm petit Moses, ut Deus ipse adsit gubernator & dux huius populi, cui dedit uerbum & promißiones. Plus satis enim iam docuerāt ipsum exempla, quantum esset mali, populum deerrantem à uerbo, regi humana sapientia & consilijs, cum populus daret pœnas idolatriæ, erecto aureo uitulo, cum Moses abesset. Ex his initijs de futuris calamitatibus angitur Moses: Videt quanta pericula futura sint Ecclesiæ Dei, quàm leui momento pura doctrina et uiri cultus deprauentur humanis opinionibus. Quare metuit, ne et in hoc cœtu extinguatur uera agnitio Dei, et collabefiat Ecclesia, præsertim cū audiret horribiles cōminationes de futuris pœnis populi.

Reuelatio facta Moysi miranda.

Sic

Sic cogitans de Ecclesiæ reliquijs, nec ipse inuenit aliam consolationem, qua sese sustentet, nisi promißionis datus huic populo de uenturo liberatore Christo. Sed cum suã gubernationẽ intuetur, intelligit quanta sit difficultas, quanta pericula, & considerans nullam gubernationem fœlicem esse sine Deo. Nisi tu ipse nos præcedas, inquit, ne educas nos de hoc loco. Deinde cũ petit, ostende mihi gloriam tuam, hîc respondet Deus, Faciem meam uidere non poteris: Sed ecce locus apud me, ubi consistes innixus petræ, cumq; transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam te dextra mea, donec transiero, & auferam manum meam, uidebis & posteriora mea, faciem autem meam uidere non poteris.

Difficultas in gubernatione.

Hæc est uerè abstrusa et arcana historia, quæ etsi à me quidem nõ potest explicari pro dignitate, nec hoc tẽpus patitur: Tamen attingere uolui, ut adolescentes eam considerent, nam et doctrinam grauißimã et gratißimã consolationẽ nobis proponit de Ecclesia, quã testatur in hac uita tegi manu Dei, & postea glorificandam esse. Sequor enim simplicem & usitatam expositionem, uidelicet, Mosen petere, ut Deus præmõstret exitus totius gubernationis huius populi, qui tunc erat Ecclesia Dei.

Locus explicatus.
Exo. XXXIII.

Hîc Deus respondet: Nolle se cerni faciem suam, hoc est, cõsilia, ante finem consummatæ Ecclesiæ: Sed ostendit nobis posteriora, id est, Ad extremum in consummatione uisuros esse gloriã. Interim latet populus

Digitized by Google

in foramine seu cauerna petræ, id est, in præsenti Ec-*clesia, quæ premitur subiecta cruci. Sed innixa est* Pe-*tra* Christo, *& tegitur manu* Dei, *donec* Deus *transe-at, hoc est, donec* Ecclesiam *consumet. Significat enim* Deus, *se transire toto tempore mundi, & ita transeũ-tẽ colligere sibi aliquam* Ecclesiam, *in qua et ipse glo-rificetur, et quã uicißim glorificaturus sit in uita æter-na.* Et *hanc gubernari non humanis cõsilijs, sed uerbo* Euãgelij *diuinitus tradito de* Christo, *et seruari defen-sam, nõ ope et præsidijs humanis, sed sua solius manu.*

Transitio Dei.

Pictura de illustri cognitione Dei.

Videtis *proponi dulcißimam picturam, in qua e-tiam latet magis arcana doctrina de illustri cognitio-ne* Dei, *qua cernitur facies* Dei. Vt Philippo *petenti à* Christo *sibi ostendi* Patrem, *respondet* Christus: Phi-*lippe qui uidet me, uidet &* Patrem. Ita Moses *petens illustriorem inspectionem* Dei, *deducitur ad uerbum in* Ecclesia *reuelatum de* Christo, *& docetur, quomo-do uelit* Deus *agnosci in* Ecclesia, *usq; ad glorificati-onem, seu resurrectionem mortuorum, cum audit:* Nõ *poteris uidere faciẽ meam, sed stabis in foramine* Pe-*træ, hoc est, insistens* Christo *seu* Euangelio, *donec transeam, & sic uidebis posteriora mea.*

Ita Ecclesia *nondum potest uidere* Deum, *seu ha-bere gloriam, quæ promissa est: Sed adhuc stans su-pra* Petram, *id est,* Christum, *fide, & in hoc foramine subiecta cruci expectat gloriam, donec* Deus *transie-rit, id est, totam* Ecclesiam *consummauerit.* Post *hunc transitum restabit alia æterna gloria, qua coràm cer-*

Posteriora sunt uerbum Dei.

Digitized by Google

nemus Deum, sed nunc tantùm uidemus posteriora, hoc est, in uerbo eum agnoscimus.

Verùm hanc abstrusiorem interpretationem omitto: Nam Historiam tantùm considerandam proponere uolui adolescentibus, ut sciant pertinere hanc sententiã ad totam Ecclesiam, omnib. temporibus. Et ut pij hinc petant consolationem, qua sese sustentent atq; confirment. Sciant seruari Ecclesiam, Deo mirabiliter protegente sua manu, in his mundi tempestatibus, Deo transeunte usque ed eum diem, quo glorificanda est.

Verè et nunc uelut in deserto uagatur Ecclesia, exul, & errans sine certa sede, sine humana defensione. Interim, ut in illo populo, magna multitudo deficit, & ruit in æternam iram, & æternas pœnas. Videmus Reges & Principes, & maximam multitudinem hominum contemnere doctrinam Euangelij, & accersere sibi horribiles pœnas & exitium: Et exiguum cœtum esse profitentium eam doctrinam, orbatum præsidijs, & conflictantem uarijs ærumnis. Sed intueamur illas imagines propositas in historia populo Dei: Sciamus nunc quoq; duci Ecclesiam per desertũ, & tegi nube & flammis cœlestibus, & adesse ducem Christum, ut illis adfuit.

Ecclesia uagatur in deserto, duce Christo.

Quare confirmemus animos, & certò teneamus hanc sententiam, quòd Deus sit seruaturus Ecclesiam, quæ retinet doctrinam traditam à Christo, Prophetis & Apostolis: Sicut testatur dulcißima promißio

Ecclesia seruabitur.

apud Esaiam, cùm inquit Deus: Hoc fœdus meū cum eis, Spiritus meus qui est in te, et uerba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, nec de ore seminis tui, Dicit Dominus, à modo & usq; in sempiternum. Sciamus igitur & nostris Ecclesijs adfuturum Christum, sedentem ad dextram Patris, & regnantem etiam inter medios hostes, et seruaturū aliquas reliquias piarum Scholarum, etiamsi mundum opprimient pœnæ & calamitates.

Modò nos cogitemus de nostro officio, simus grati pro data luce Euangelij, retineamus confeßionem puræ doctrinæ, nostris studijs, uita et morib. ornemus Ecclesiam, adiuuemus studia & scholas. Interim, etiamsi conflictandum est uarijs ærumnis, inuocemus hunc nostrum magnum ducem et liberatorem filium Dei, & una uoce precemur, ut Deus Pater æternus misereatur Ecclesiæ suæ, & eam seruet propter illum ipsum Mediatorem & Pontificem nostrum Christū, & tandem conterat Satanam aduersarium sub pedibus nostris. Dixi.

ORATIO DE PAVLO APOSTOLO habita à Christophoro Iona, Anno M.D.XLIII.

Insigne miseri cordiæ diuinæ exemplum.

ROPONIT hoc die Ecclesia méditandam Pauli historiam, ac Dei beneficium celebrat, qui & exemplum misericordiæ cæteris insigne ostendit,

ostendit, hoste in gratiam recepto, & nobis Doctorem dedit, qui & uiuus annos ferè sex & triginta Euangelium paßim in bona Asiæ atq; Europæ parte circumtulit. Et postquam ex hac militia euocatus est, relictis utilißimis monumentis erudit Ecclesiam perpetuò.

Nihil autem magis decet præsertim in his congressibus nostris, quàm & uocem nostram, & animos, & uota, cum Ecclesia Dei congruere. Quod cum cogitarem, nulla de re alia potius, quàm de Paulo dicendum esse iudicaui, præsertim cùm eius historia nos de his ipsis studijs, in quibus uersamur, et de uniuerso nostro curriculo, plurima monet. Quem enim habemus alium Scriptorem, qui genera doctrinarum, Philosophiæ, et Euangelij, artificiosius discernit, qui usum utriusq; tam perspicuè monstrat, qui nobis Rempub. nostram, id est Ecclesiam, clarius describit, qui sæpius monet quarum rerũ doctrina Ecclesiæ necessaria sit? Ac scio uos omnes Pauli nomen ita amare, ut consiliũ meũ maximè probaturi sitis. Sed dicã ingenuè, quanquam nulla in re suauius acquiesco, quàm in cogitatione doctrinæ et actionum Pauli et similium uirorum: tamen amplitudo rerum me mouebat, ut aliud Argumentum potius quærerem: Vt enim Paulinæ disputationes atque actiones, uniuersam Ecclesiam complexæ sunt, ita de eis perspicuè dici non potest, nisi religionis exordia, incrementa, & pleraq; certamina repetantur.

Discrimen Philosophiæ & Euangelii Paulinum.

Pericles.

De his tantis rebus, quoties Paulus ipse concionatur, superari se magnitudine earum fatetur, easq; nulla eloquentia satis explicari posse testatur. Cùm autẽ sic iudicarit uir tãtus, qui erat uerius, quàm Pericles, orator tonans, fulgurans, & in mentibus auditorum aculeos relinquẽs, ardebat enim diuino motu atq; afflatu: Quid nos in hac imbecillitate nostra, dignum hac maiestate rerum dicere possumus? Ac ille quidem sese uocat ἐκτρωμα, hoc est, fœtum immaturum atq; imbecillem, non parem cæteris Apostolis. Sed tamen illustribus testimonijs uocatus ad docendi munus, diuinitus ad eam militiam instructus erat. Nos multo iustius agnoscamus nos ἐκτρώματα esse, hoc est, rudes & informes massas, ab ortu editas, immaturas, pollutas.

Ego igitur de mea imbecillitate cogitans, aliud argumentum institueram. Sed me amici ad Paulum, hac oratione reuocabant: Quòd etsi hæc infirma mortalitas nec Dei naturam, nec eius beneficia penitus introspicere poßit, cogitari tamen, agnosci, & aspici ea Deus aliquo modo uelit. Ne solis quidem fulgorem sustinent oculi, neq; tamen propterea lucem fugimus. Quid? quòd ipse Deus pariter se senum, et puerorum uoce celebrari iußit. Deniq; disputabant, & exẽplum utile esse cæteris, & bonis nullam orationem gratiorem fore, hoc præsertim die, quàm qualemcunq; Paulinæ Historiæ commemorationem.

Horum obsecutus seu indicio, seu studio, redij ad

Pau-

Paulum, uosq́; oro, ut, etiamsi amplitudini argumenti non respondebit oratio mea, tamen pro uestra pietate, & candore uestro, hanc qualemcunq; operam boni consulatis. Illud etiam in hac tam ampla causa nobis incommodum est, quòd tempus ad dicendum multò breuius nobis conceditur, quàm quantum huius argumenti ubertas postulat. Quare breuiter summa sequar fastigia rerum, ut Poëtæ uerbis utar.

Ac si Panegyricos ueteres imitari instituissem, primum de Pauli genere, patria, incunabulis, dicerē: Sed aliunde ordiri decreui. Primùm de causis monenda est adolescentia, cur prosit has historias cognoscere. Sunt enim tres præcipuæ causæ, quarum prima est: ut quid sit Ecclesia cogitemus, & diuinitus missos esse duces ac gubernatores agnoscamus, ac toto pectore Deo gratias agamus, pro donatis æternis bonis, & ministerijs, per quos ea hominibus impertit. — Causæ harum cognoscenda rū historiarum — I

Altera causa est, ut rerum quas gesserunt, & uirtutum consideratio nos erudiat, ut melius intelligamus, quid profiteantur. Deinde etiam exempla unūquemq; suo loco, & pro sua mediocritate, ad uirtutis imitationem excitent. — II

Postremo, ut ueris et ardentibus uotis à Deo petamus, ut Ecclesiam seruet, ac nos quoq; faciat organa utilia, adiuuet ac prouehat nostros labores, ut in commune prosint Ecclesiæ, sint salutares bonis, nec abijciat nos tanquam pestes generis humani, seu ut Paulus uocat, uasa iræ, quorum infœlix curriculum mul- — III

G V tiplici-

Digitized by Google

tipliciter nocet communi uitæ, ut uixit Saul ad extremum, & alij innumerabiles.

Quos alij fines in panegyricis proponãt, hic recitare longum esset. Sed ad hos quos dixi præcipuè referantur hæc Encomia nostrorum Heroum: per quos Deus mirando consilio, & immensa bonitate nos ad cœlestis uitæ societatem uocauit. Ac in horum finium expositione, tota hæc oratio nostra uersabitur.

I. Primum igitur Deo æterno, patri liberatoris nostri Iesu Christi conditori omniũ rerum, gratias ago, uosq; mecum toto pectore agere iubeo, quòd Ecclesiam sibi perpetuam condidit, ac Doctores ad eam instaurandam subinde excitato: quorum uos ipsi præcipuos animis enumerate, inde usq; à Nohe. Quid enim iucundius esse bonæ menti potest, quàm de uirtute ac de certaminibus talium uirorum, imò de Dei bonitate cogitare, qui hoc ipso beneficio, quod penè continuis ætatibus instauratores excitauit, testatus est, Ecclesiam sibi magnæ curæ esse. Sed uenio ad secundum membrum institutæ partitionis.

Ecclesia.

II. Cum alia multa, tum uerò etiam constitutio & series imperiorum, testatur hunc mundum Dei consilio ac prouidentia regi, Et, res loquitur in heroicis Ducibus, ut in Cyro, Alexandro, Scipione, Augusto, impetus supra communem hominum naturam flagrare, & accedere fœlicitatem singularem. Hanc Virtutis et Fortunæ excellentiam, sani omnes mirantur, & suspiciũt illos summos uiros, qui aliâs alibi uel

Imperia.

Heroici impetus.

con-

Digitized by Google

constituerũt uel defenderunt, uel instaurarũt imperia.

Etsi autem his antecellunt nostri duces, qui Ecclesiam gubernarunt: tamen eorum uirtus non perinde conspicitur ab ignaris rerum diuinarum. Magni facis sapientiam Solonis, Augusti, & similum, quorum leges, magna imperĩa, multas gentes cõplexæ sunt. Prædicas Scipionem, cuius fortitudine & fœlicitate, Roma difficillimis tempestatibus defensa est. Sunt hæc magna, Sed maius est munus Abrahæ, Eliæ, Esaiæ, Baptistæ, Pauli, & similiũ, uidelicet, de filio Dei & eius beneficijs concionari, & certis testimonijs patefacere arcanam uoluntatem Dei, de rebus æternis. Ad hoc munus præcipuum, delegit Deus suos Prophetas, & Apostolos, In hanc stationem uocauit & Paulum. Id eius proprium munus intelligere, & ab imperijs discernere discamus. Prophetæ & Apostoli.

Multi ignari Ecclesiæ, longè anteferunt his miseris erronibus Apostolis, Cyrum, Alexandrum, Augustum, & similes. Multi putant artem uulgarem Apostolos circumtulisse, præcepta de moribus, et comparant eos cũ Phocylide, Theognide, Hesiodo, aut certe cũ Philosophis, ut Epicteto, et alijs. Hæc inerudita somnia abijcienda sunt, et discernendus est Euangelij Doctor, à Ducibus, et legũlatoribus, & Philosophis. Excellentius hoc genus doctrinæ quam ornatus philosophorum.

Aliud genus doctrinæ commendatum est Prophetis & Apostolis. Et quanquam eadem uox, eademq; sententia est Prophetarum & Apostolorũ omnium, de Christo, & eius beneficijs, tamen explicatio Paulina

lina illustrior est. Vt igitur in alijs negocijs, aliorum uirtus magis enituit: Elias deleuit idolum Baal in Israël. Esaias depulit Assyrios ab urbe Hierosolyma. Ieremias prorsus nouo modo contra uetera exempla gentem seruauit, suadens deditionem & triste ac ærumnosum exilium: Ita & Pauli proprium quoddam est decus.

Doctrina Pauli.

Non modò latius sparsit Euangeliũ quàm cæteri, sed etiam futuræ Ecclesiæ, ad finem usq;, monumenta talia condidit, quæ illustrius discernunt Euangelium à Lege, & politica sapientia, quàm literæ reliquorum Prophetarum & Apostolorum. Id beneficium si qui leue esse ducunt, hi uel inscitiam suam, uel impietatem confitentur. Nam multum omninò refert ueras metas & uera discrimina harum doctrinarum intelligere, legis diuinæ, Philosophiæ, & Euangelij. Hæc Paulus, tanquam in iudicio finium regendorum, conspicuis limitibus distinxit, & cuiusque generis usum monstrauit.

Hoc discrimen confundere, tristius est, quàm solem è mundo tollere. Sequuntur enim horrendæ tenebræ, obliuio Christi, interitus Ecclesiæ. Quid enim interest inter Ethnicos & Ecclesiam, amissa hac luce, qua statuit Ecclesia, se certò placere Deo, se respici, exaudiri, seruari, propter filium mediatorem. Retinuerant Græci & aliæ multæ gentes, doctrinam de honestis moribus, de disciplina. Quàm multi sapientia & uirtute præstantes, apud Ethnicos, norant esse Deum,

Ethnicorum.

unam

unam quandam æternam mentẽ, conditricem rerum: Vt Plato & eruditè & rectè describit Deũ, inquiens, æternam mentem esse, causam boni in natura. Quid Esaias aut Paulus dicere aptius poterant? Quid igitur interfuit inter nostros & Ethnicos? inter Platonem & Paulum? Euangelium facit discrimẽ. Etsi norat Plato, esse Deũ, esse mentẽ æternã, causam boni in natura: tamen dubitabat se respici, agnoscebat se uitia quædam habere, digna pœna. Fugiebat igitur Deum, non uerè inuocabat, & dubitatio magnam ruinam trahit, ut nominat Paulus, peccata quæ per legem existunt. Plato.

Econtra Paulus agnoscit quidem se habere uitia digna pœna, sed uidet missum esse filium Dei, ut sit uictima pro genere humano. Scit certò Deum præcipere, ut propter hunc statuamus nos recipi in gratiam, exaudiri, & seruari. Scit nusquam esse Dei Ecclesiam, nisi ubi hæc de filio doctrina lucet. Scit iam se non esse sine Deo, sed inuocat hac fide Deum, et ab eo gubernationem, defensionem & salutem expetit, et expectat: Hæc cùm ex promißione data primis parentibus intelligerent pij, gentes oblitæ promißionis, hanc lucem amiserunt, quam quidem rursus accendit Deus, cùm per Apostolos spargi Euangelium inter gentes uoluit. Paulus.

Et ut Paulus clarius testari posset, recipi nos propter filium Dei in gratiam, non propter nostras uirtutes, tunc uocatus est, cum acerrimus hostis esset Nullo meritò suo Paulus uocatus est.

Christi,

Christi, ac iudicaret Euangelium non modò facem esse seditionum, & distractionum Ecclesiæ Dei, sed etiam cõtumeliosum esse aduersus Deum, arderetq; odio Euangelij non mediocri, etiam aspersus Sanctorũ sanguine, & cruoris sitiens, tristiorem carnificinam moliretur. Hæc omni contentione animi agentem Christus uocat. Ac testatur Paulus ipse, commonefieri uniuersam Ecclesiam exẽplo suæ uocationis, ut sciamus certò, non propter legem, sed propter filium Dei gratis nobis Deus ignoscere.

In hunc igitur locum incumbit: Docet quomodo Deus inuocandus sit, fiducia mediatoris, docet inchoandam esse obedientiam, & quomodo placeat, monstrat certam & firmam consolationem pijs, quæ est inchoatio uitæ æternæ. Traduntur eadem in Prophetis, et cæterorum Apostolorum scriptis. Vna est enim perpetua ueræ Ecclesiæ uox, de beneficijs filij Dei. Sed multum lucis addit Pauli disputatio, qui uerè interpres est Prophetarum.

Vna Ecclesiæ uox perpetua.

Sed ô deplorandam caliginem humanarum mentium. Etsi hæ tantæ res satis perspicuè in Paulo expositæ sunt, tamen & sunt & fuerunt homines alioqui non indocti, qui cum uiderent non quadrare τὸ ῥητὸν in Paulo ad rationis humanæ iudicium, de iustitia & de lege, discesserunt à Pauli uerbis, et confictis quibusdam corruptelis, transformarunt Paulum in humanas & Philosophicas opiniones.

Cæcitas humanæ mentis.

Atqui oportuit nos auditores ac discipulos esse

non Criticos seu censores sapiētiæ cœlestis, quæ si nihil à Philosophia differret, qui opus esset uoce Euangelij, quod filius Dei ex sinu æterni Patris protulit? Si existimamus Apostolos quod senserunt & uoluisse & potuisse eloqui, profectò conuenit ex ipsorum oratione dextrè collatis membris sumere sententiam, & ut dicit Basilius, ποτὶ σπάρτον τὸν λίθον ἐφαρμόζειν, accommodare Lapidem ad Regulam, non Regulam ad humanas opiniones inflectere. Regula Basilij

Agamus autem Deo gratias, quòd in Ecclesijs nostris rursus simplex & germana sententia lucet, ad quam retinendā, duabus rebus, adolescentes, opus est, uera animi pietate, & acerrimo studio omnium bonarum disciplinarum. Quod Paulus præcipit Timotheo, ut depositum, uidelicet, Euangelium ipsius fidei commendatum, custodiat & tueatur: Idem uobis seuerissimè præcipi statuite, quos ad societatem eiusdem muneris uocauit, quod Christus, Prophetæ, & Apostoli administrarunt.

Ac sæpe mihi cogitanti de hac Academia, quam meritò amamus, tanquam fidam nutricem, alentem nos & cœlesti doctrina, & omnibus alijs honestis artibus, in mentem uenit eius nauis, in qua Paulus uehitur ex Iudæa ad Meliten usque, quæ etsi inter scopulos ita iactata, ac sæuitia tempestatum ac fluctibus cōcussa erat, ut laceratis ac fatiscentibus tabulis uideretur iam mersura nauigantes, integra tamen in portū peruenit, quia Paulum uehebat. Ita & Academiam Vuiteberga uehit Paulum per mare.

spero

spero mansuram esse, donec Paulum uehet, hoc est, rectè & fideliter enarrabit. Huius enim doctrina lumen est, ut supra dixi, Propheticarum & Apostolicarum concionum.

Moueor equidem temporum periculis: et impendere mutationes Regnorum, quæ sunt fatales pœnæ scelerum humanorum, nihil dubium est: Sed tamen seruabit Deus Ecclesiam suam, & defendet aliqua piorum studiorum domicilia. Quare tantisper dum hæc Schola Doctorem Paulum audiet, & hæc studia mediocri diligentia regendorum morum ornabit, hanc sedem & hos cœtus Deus, ut spero, proteget. Sed redeo ad Encomium.

Capita Paulinæ doctrinæ.

Prodest inprimis Ecclesiæ, collatio ut dixi Legis & Euangelij, quæ in Pauli scriptis copiosius & illustrius, quàm alibi explicata est. Possum & alias quasdam materias addere, quæ ab ipso plenius tractantur, Discrimen iustitiæ spiritus, ac politicæ, & discrimen Ecclesiæ & imperiorum. Damnat item perspicuè ἐθελοθρησκείας: ut sciamus quibus officijs iudicet se Deus honore affici. Munit & pacem ciuilem, ornat amplissima laude totum politicum ordinem, magistratus, leges honestas, iudicia, contractus, militiam, coniugium, œconomiam.

De his rebus sententias huius Doctoris longè antefero Platonis, & Aristotelis politicis, etsi hæc quoque sapienter scripta sunt. Sed addit Paulus salutarem doctrinam, testatur hæc uitæ officia à Deo

ordinata

ordinata esse, ideoq; sic inter se deuinctos esse homines procreatione, educatione, gubernatione, contractibus, ut in his bonis rebus ostendamus alijs nostram de Deo sententiam, exerceamus inuocationem, et mutuam beneuolentiam. Docet item hos labores Deo uerè placere, & grata munera & sacrificia esse.

Hæ Pauli sententiæ, haud dubiè multos graues uiros, qui sentiunt, quantum onus sit gubernatio, retinent in sua statione. Certè in meo animo, amorem & reuerentiam legum & ciuilium officiorum ualdè augent. Ac scitis his proximis annis, præcipuè Pauli testimonijs in hoc genere, refutatos esse fanaticos homines multos, qui pleraq; officia politici ordinis furenter damnabant, ut olim similes Marcionis et Manichæorum furores ijsdem de rebus, præcipuè suffragijs Pauli oppreßi sunt. Pauli testimoniis multos esse refutatos.

Huc accedit, quòd in præceptis politicis, quadam non uulgari prudentia monet gubernatorem non hebetē aut rudem, de rebus non leuibus, sed de neruis boni status, et de fontibus maximarum mutationum.

Vsitatum est, peccare gubernatores ignauia, & multi sapiētes et acres peccant πολυπραγμοσύνῃ. Sæpe igitur monet hunc morbum cauendum esse: Et quia ex ambitione oritur, erudititßimè opponit cōtrariam ambitionem, iubet nos hanc gloriam expetere, uidelicet studium manendi intra septa & metas nostri muneris, seu ut dicitur, ut suam quisque Spartam ornet.

Sed popularia ingenia magis gloriosam esse dicunt

cunt πολυπραγμοσύνην, paßim se ingerentem, multos lacessentem, tranquilla consilia turbantem, deniq; negotia undiq; attrahentem, ut Cæcitas nubes ad sese attrahere dicitur.

Cleon πολυπράγμων.

Tales fuisse multos in historijs legimus, ut Cleonem, quem dicebant alterum pedem in Castris, alterum in curia habere. Quàm multi nunc sunt, qui alterum pedem in curia, alterum in ara collocant? hoc est, qui suis tantùm consilijs Respub. regi, & prorsus ad sua iudicia doctrinam attemperari in templis uolunt. Sæpe hoc malum Ecclesiæ nocuit. Sed omitto exempla præceptorum. Nam lector non rudis uitæ communis, si expendit Paulinas admonitiones, animaduertet, eum multa significare, quæ sapienti & sagaci gubernatori prouidenda sunt.

Paulus fuit literatus.

Iam & hoc obseruet iuuentus, Paulum literis & doctrina excultum fuisse, quod lumina uerborum, & ordo rerum in disputatione ostendunt. Vtitur enim multis insignibus uerbis, quorum pondera sine liberali eruditione non intelliguntur. Nihil potuit dicere tristius, nihil atrocius, ad significandam acerbitatem odij, quo ardent hypocritæ aduersus Euangeliũ, quàm cum ait, Apostolos dici καθάρματα & περιψήματα. Hæc uerba sie cognitione ueterum historiarum intelligi non possunt.

Sæpe utitur uerbo συμβιβάζειν, cùm de mutua dilectione concionatur. Sed historiæ uim uerbi declarãt. Videt Paulus multos de industria hoc agere, ut distrahant

bant uolũtates hominum. Monet igitur, ut consilia in actionibus dirigamus ad consociandas uoluntates, & fouendam mutuam beneuolentiam, quod fieri non potest, nisi quadam moderatione, & Philosophia regamus impetus animorum. Ita uocant συμβιβαστικὰ cõsilia historiæ, quæ ad hunc finem, quem dixi, directa sunt. Hanc diligentiam ut nobis commendet, insigni uerbo historicorum usus est.

Iubet Doctores rectè secare doctrinam: Bella metaphora est, à sacrificijs sumpta, in quibus ars erat partiri membra, quorum alia cremabantur, alia erant attributa sacerdotibus. Et hæc imago multa significat.

Possem plurima exempla recitare, si tempus pateretur, quæ ostendunt, Paulo nec eruditionem, nec diligentiam defuisse, et ad intelligenda eius uerba eruditione opus esse. Quod eo dico, ut et ipsum legant scholastici attentius, et ut rectius adsequantur, adiungant liberalium artium doctrinam.

Dixi de genere doctrinæ, quod Paulus maximè illustrauit, ac de alijs quibusdam doctrinæ locis. Nam in Apostolo Præcipuè considerandum est genus doctrinæ. Adderē etiam quædam de eius uirtutibus: Sed harum quantum decus sit, non ita multò pòst uidebimus, cùm eius consuetudine fruemur, cùm res eius gestas à Christo prædicari audiemus, & multa eius auditores sciscitari poterimus: nulla enim oratio, par magnitudini harum uirtutum, excogitari potest.

Sed tamen exempla non negligenda sunt. Etsi

Paulus nostrũ exemplum.

gradus uirtutum non imitamur, tamen initia cõmunia esse omnium debent. Confirmetur fides nostra, cũ ait, se grassantem hostiliter, ideò uocatum esse, ut discamus Deum uerè propter Christum nobis ignoscere, modò ut confugiamus ad ipsum. Expectemus auxilium & defensionem, cum in eodem munere uersemur, in quo ipse uersabatur.

Postremò pro nostra mediocritate caueamus, ne malis moribus excutiamus cœlestia bona, néue dolore afficiamus Spiritum sanctum. Vt pictor, ut Architectus habent ideam, & exempla operum suorum, in quæ semper intuentur: Ita hæc uiuendi ars postulat, ut aliquos laudatos uiros mente intueamur, quos aliquo modo sequi, & imitari studeamus. Vt Cicero Lælium sibi proponebat, alij alios: ita nos in Ecclesia Paulũ, Ieremiam, & similes intueamur, horum exemplis fidem confirmemus, excitemus inuocationem, imitemur eorum tolerantiam, lenitatem, & diligentiam in omni officio.

Hactenus de Paulo, quantum & ingenij mei tenuitas, & temporis angustia concessit, dixi.

Reliqua est pars institutæ orationis tertia.

III. Pro Ecclesiæ conseruatione orandum.

Piæ mentis est sæpe multumq; cogitare, quomodo Ecclesia condita sit, quem habeat Ducem, quos hostes, unde sit hæc infirmitas generis humani, unde horribilis cõfusio uitæ, tot gentium atq; imperiorum euersiones, & qui portus Ecclesiæ sit inter tanta pericula. Cumq; humana diligentia seruari Ecclesia non

possit,

Digitized by Google

possit, oremus Deum ueris animorum motibus, ut sua immensa bonitate propter filium seruet Ecclesiæ reliquias, & det eis tranquilla hospitia in aliquibus imperijs, defendat & iuuet studia, quibus ipse uerè celebratur, nec sinat extingui noticiam Euangelij sui inter homines, nec sinat totum genus humanum ruere in æternum exitium.

Quis est tam ferreo pectore, aut tanta naturæ immanitate, ut cogitans, quanta hominum multitudo manifesto furore contemnat Deum, & sibi æternum exitium accersat, non deploret humanam miseriam? Ergo ne tota natura hominū prorsus pereat, excerpi reliquias, ac seruari oremus.

Exempla omnium ætatum consideranda.

Deinde de sese quisq; cogitet, exēpla uideat omnium ætatum, et consideret, quorum cursus salutaris generi humano fuerit, & horū sequatur uestigia. Econtra uerò caueat, ne abijciatur inter pestes generis humani, quales multi fuerunt, ut Cain, Pharao, Iudas, Marcion, Manichæus, & alij.

Quod in scena dictum est: Vitam regit fortuna, non sapientia, explodatur ex Ecclesia. Regi uitam sapientia, non humana, sed diuina sciamus, quæ duas res complectitur. Iubet te Dei mandatis parere, & ab ipso gubernationem petere. Vt Psalmus inquit: Subditus esto Deo, et spera ab ipso auxilium: hanc sapientiam, si ducem sequemur, erunt fœlicia πολιτεύματα.

Humana sapientia euertit omnia.

Quàm longus est catalogus eorum, qui freti sua sapientia, neglecto Deo, & se, & Respub. euerterunt.

Non dicam de ueteribus, de Pharaone, de Achab, de Zedechia, de Alcibiade, & similibus. Nostra tempora uidete, meministis exordia tumultus Monasteriensis, cum homines fanatici audacter falsas opiniones sererent, & paulatim furor cresceret, ut amentia contemptum Dei sequi solet, exitus quàm tragici & horrendi fuerunt?

Nec tãtùm hoc deplorandum est, quòd tot homines miseri uel fame, uel ferro, uel alijs cladibus perierunt: sed multò tristius est, quòd Deus contumelia adfectus est, quòd multos error in æternum exitiũ præcipitauit, quòd Diabolus triumphum egit, tot miseris à Deo auulsis. Hæc spectacula intueamur animis, ut quæramus sapientiam, quæ mentes ita regat, ne in tales casus cæci præcipitemur.

Politia Ieremiæ.

Econtra conferte Ieremiæ politiam, quæ in speciem misera est, cùm sit salutaris populo, & uerè gloriosa, annos amplius quadraginta concionatur de excidio ciuitatis, de dißipatione gẽtis, et reditu reliquiarum, toties abijcitur in carcerem, sæpe rapitur ad supplicia, tandem interficitur, uel à suis, uel à superbißimo rege Aphricæ, cui etiam uaticinatus erat exitium. At hic quanquam exercetur magnis calamitatibus: tamen seruator est suæ Reip. Nam huius consilio flos Ecclesiæ Ieconias, et aliquot millia ciuium deditionem fecerũt. Hæ reliquiæ fuerunt seminaria, quæ instaurarunt postea Remp. Nunc cogites animo, quorum similitudo magis optanda sit, Samuelisne, Esaiæ,

Ieremiæ

Ieremiæ, Pauli: an uerò Alcibiadis, Caiphæ, Iudæ, Marcionis, Rullij Monasteriensis.

Hæc si sæpe considerarent iuuenes, profectò essent modestiores, et cum doctrinam salutarem auidius expeterent, tum uerò etiam à Deo gubernationem postularēt. Vt oras seruari Ecclesiæ reliquias, ita petito, ut te deilgat inter organa utilia generi humano, nec te abijciat inter ἀλάστορας, & ut Paulus uocat inter uasa iræ, Non enim uult deesse Ecclesiæ suæ Deus, sed petentibus, toties clarißimè adfirmat se opitulaturum esse, & iureiurando confirmat suas promißiones. Cur ad eum non accurrimus, qui etiam iureiurando nos inuitat? Sit mediocris diligentia in regendis moribus, & in studijs, & accēdatur animus ad inuocationem. Hæc profectò non erunt inania. Sic enim Paulus adfirmat, Deus est, qui & ut uelitis eff[illegible], & dat successus.

Quomodo pro reliquiis Ecclesiæ orandum.

Sciant pij, se à Deo excitatos esse, ut salutaria discant, ut ad Ecclesiæ gubernationem præparentur. Hi conatus nō erunt irriti, modò ut cursum tuum urgeas, nec abijcias inchoata studia. Alij uoluptatibus languefiunt, alij desperatione præmiorū, alij alijs periculis deterrentur: ut est magna humanæ naturæ infirmitas, ne doctrina se instruant, qua opus est Reipub. neue partem publici laboris expetant. Multos etiam temporum miseriæ iam frangunt, cum Turcica castra sunt in conspectu. Quis erit, inquiunt, literarū aut doctrinæ usus, si hæc omnia uastabuntur armis Turcicis?

Quid plerosque a studiis deterreat.

Cohorresco audiens, aut cogitans hæc Δύσφημα. Sed optimi adolescentes, ingentibus animis repugnemus, cum cæteris difficultatibus, tum etiam his terroribus. Eò magis colantur studia, quò maius impendet periculum, ut qui erunt superstites, possessionem artium, quæ uitæ utiles sunt, retineant. Etiamsi fatales pœnæ opprimunt mundum, propter Epicureos furores, idola, libidines, & alia flagitia: tamen certò scimus, mansuram esse Ecclesiam Dei, & quidem in hac ultima mundi senecta futuram angustam, & seruitute oppressam, sed mansuram tamen.

Neruos igitur atq; ornamenta noster ordo retineat: qua in re hac etiam consolatione uos erigite, quòd etsi latè grassatur rabies Turcica, tamen quintam Monarchiam non constituet: non omnes in Europa gentes hæc bar[illegible]es opprimet. Sed nihil de imperijs dicam, Deo [illegible]s Germaniam nostram cõmendo, cui in hac calamitate iam proh dolor nimis uerè congruit Almaniæ nomen. Nam Almana Ebræis uidua est.

Ecclesia perpetuo mansura est.

Verùm reuoco me, de Ecclesia cogitemus, hanc, etiamsi qua erit imperiorum perturbatio, mansuram esse sciamus. Huic seruiat nostra militia, propter hanc retineamus doctrinæ possessionem, ut fecerunt in exilio Chaldaico Daniel, Haggæus, Zacharias, & multi similes uiri docti. Etsi certa sedes Ecclesiæ non est in imperijs, tamen hoc promittere pijs Principibus possum, tantisper, dum in hac cymba, id est, in Ecclesia erunt, imperia eorũ mansura esse. Sed qui hanc cymbam

bam excutient, qui uastitatem in Ecclesijs *sua negligentia facient, ut faciunt pleriq; , qui studia literarum extingui sinent, hi audiant has minas.* Ecce oculi Dei *super regnum peccans, & delebit illud.* Addit autem Propheta eandem consolationem, quam toties iam recensui, sed Iacob inquit, non delebo, etsi ut triticum in cribro concutiam, ac purgabo. O miras descriptiones & imagines Ecclesiæ, præsertim nostri temporis, quæ haud dubiè propositæ sunt, ad præmonendos & confirmandos pios, in his ipsis periculis, quæ iam ob oculos uersantur. Non est ignauum agmen Ecclesia, sed intelligit sibi in hac uita ærumnas omnis generis propositas esse, & tamen interim doctrinæ possessionem tuendam esse, nec abijciendam, propter regnorum excidia.*

Quare animos uestros confirmate diuinis præmonitionibus, incumbite in studia salutaris uitæ, & militiam hanc non solùm gratam esse Deo statuite, sed etiam ab eo adiuuari. Hac spe si petetis auxilium, certum est, non fore irritos labores uestros, sed salutares uobis, & alijs, quo quid potest homini melius aut gloriosius cõtingere? Hæc eò cogitanda sunt, quia certè hominis est, ad quas metas uita dirigenda sit, & quomodo in tantis fluctibus regenda, mediocri quadam diligentia prospicere.

DIXI.

RESPONSIO PHILIPPI MELANthonis ad scriptum quorundam, delectorum à Clero Secundario Coloniæ Agrippinæ.

Liber Coloniensis aduersus Bucerum.

ON dubito & inter ciues Coloniæ Agrippinæ, & in Academia, imò & in Clero, ut uocant, multos prudentes & graues uiros esse, qui uel scurrilitatem sermonis in libro nuper istic aduersus Bucerum edito, detestentur, uel etiam res desiderent meliores. Ac profectò decuit eos, qui ad tantam causam agendam à duobus præcipuis ordinibus delecti fuerunt, non tàm suæ petulantiæ morem gerere, quàm seruire, & causæ grauitate & ordinum dignitate[illegible]æsertim cum & sciant principem honestißima cura adfici, rectè constituendarum Ecclesiarum, & Bucerum meminerint offerre se ad explorationem καὶ δοκιμασίαν, iuxta Ecclesiasticam consuetudinem. Quid opus erat petulantia, cum moderatione certare, & insuper addere spurcicię sermonis, excerptis ex Plauti comœdijs ocscœnis uerbis? Quorsum attinebat tantũ conuiciorum, quantum non una nauis uehat, ut ille fortis uir apud Homerum inquit: dicere aduersus Doctrinam ueram, aduersus tot Ecclesias Dei, quæ certè Deum fiducia filij Dei inuocant, aduersus Respublicas, quæ præbent hospicium Ecclesijs. Hæc πάρεργα displicere multis grauibus

uiris

uiris, non dubium est: Quare cum decreuissem, pauca, commonefaciendi lectoris causa, respondere, initio præfandum esse duxi, me tantum litigare cum autoribus illius insulsi, & maledici scripti, nec uelle quidquam detractum de urbis celeberrimæ splendore, de dignitate Academiæ, & uirorum bonorum in clero. Nam, ut de urbe & de collegijs Ecclesiarum nihil dicam, certè Academias omnes propter doctrinarum uarietatem ueneror, & Coloniensem peculiariter colui, quòd ingenij mei culturam, quantulacunque est, ipsi aliqua ex parte debeo. Audiui enim adolescens, duos uiros præclarè eruditos, Georgium Simler, & Cunradum Heluetium, alumnos Academiæ Coloniensis, quorum alter Latinos & Græcos Poëtas mihi primùm interpretatus est, deduxit etiam ad Philosophiam puriorem, sæpè conferens Aristotelicam lectionem, quæ tunc erat in manibus, ad Græcos fontes: Alter Cunradus, Doctißimi & Honestißimi uiri Doctoris Cæsarij auditor, primùm nobis Heydelbergæ Elementa doctrinæ, de motibus Cœlestibus, tradidit: Quam ob causam, & Doctori cæsario peculiarem gratiam & uenerationem, tanquam præceptori debere me profiteor. Postea cum multis eius Academiæ alumnis fœdera amicitiæ sancta, & perpetua fuerunt cum Buschio, cum Petro Mosellano, cum Metzlero. Sed longum esset omnes enumerare. Magnoperè igitur bonos omnes in Academia oro, primùm, ne me existimēt cū Academia rixari, deinde, ut ueniam

Præceptores Melanthonis.

Amici.

Digitized by Google

ut ueniam mihi dent, quòd non, ut multorum iniurias, ita & hæc conuitia paucorum dißimulo. Dicam *uerè quod res est:* Facile erat contemnere cætera, me*mini illud* Attici ciuis, *qui, cum ei in foro & populi concione quispiam diu conuicia multa dixisset, & discedentem omnibus probris onerasset, prorsus nihil respondit, sed tandem abiens, quia iam tenebræ noctis intendebantur, iußit ministrum suum ad illum transire, eiq; cum face præire domum redituro. Sed autor libri, quisquis est, in peroratione ait, nostros dicere blasphemias aduersus spiritum sanctum.* Hanc tam *dirám criminationem præterire impietas esset.* Multa Eccius, Pygius, *& alij multi rabiose scripserunt: sed nescio an quisquam hac uerborum atrocitate uti ausus sit.* Respondeo *igitur, nos uerè & ex animo cupere illustrare gloriam* Dei, *& filij eius* Domini *nostri* Iesu Christi, *& spiritus sancti doctrinam uerè & purè sonare, &* Ecclesiæ *saluti consulere, ut uerè inuocet æternum* Deum *patrē liberatoris nostri* Iesu *Christi, fiducia* Mediatoris, *& petat regi omnes inuocantes Spiritu sancto.* Vt *igitur mandato diuino obtemperemus, & hanc inuocationem in* Ecclesia *purè sonemus, necesse est idola et uitiosos cultus taxari.* Et *non dubitamus,* Deo *& ueræ* Ecclesiæ *nostrorum studium probari.* Regulam *etiam sequimur certam doctrinæ, scripta* Prophetarum *et* Apostolorum Sym*bola,* Apostolicum, Nicenum *&* Athanasij *sententias Synodorum ueterum, quæ probātur* Nicenæ, Byzan*tinæ,*

Atticus ciuis patiens.

I. Criminatio autoris.

Vitiosi cultus taxandi & idola.

tinæ, Ephesinæ, Chalcedonensis, & similia purioris Ecclesiæ uetustæ testimonia. Nec dubitamus hoc genus doctrinæ, quod profitentur Ecclesiæ nostræ, uerè esse consensum Ecclesiæ Catholicæ Christi, quem & tuemur, &, Deo iuuante, semper fideliter tuebimur, aduersus omnis generis furores, Epicureos, Iudaicos, Ethnicos, Mahometicos, hæreticos, et quicunq; idola defendunt. Nec ignoramus, ueræ Ecclesiæ hæc certamina subeunda esse, etiamsi has rixas, humana iudicia ualdè uituperant. Sentimus enim Euangelium non esse commenticium, sed ueram Dei æterni uocem. Dissentimus ab Epicureis, qui putant cõfictas esse omnes Religiones, ut initio ad pacem & ciuilia officia inuitari palabunda multitudo posset, & semper præsentem fortunam, qualiscunque est, tuendam esse, ne harmonia politici status conturbetur. Respondi, quantum nunc quidem uidebatur, ad conuicium omnium atrocissimum. Nec mihi quisquam tàm est amicus toto orbe terrarum, quem non ducam esse refutandum, si audiam hoc eum conuitio genus doctrinæ, quod sonat in Ecclesijs nostris, damnare. Cohercere sapientes gubernatores hanc tantam petulantiam deberent, ne hæ uoces publicis cladibus luendæ essent. Deinde quæ unquam spes esse concordiæ poterit, dum conceditur malis ita debacchari in nostros? Ad hanc breuißimam defensionem pauca addam. Magnopere oro lectorem, ut diligẽter consideret, quid in utraq; parte reuera agatur, qua de re utrinque pugnetur. Scio multos Epi-

cureos uel ridere, uel detestari utranq; partem: Sed ad horum Scholam, hæ controuersiæ non sunt referendæ. Boni, qui non contemnunt Euangelium, considerent & Ecclesiam, & quid in utraq; parte agatur. Antequam hæc causa mota est, magna ubiq; fuit caligo. Humanis ceremonijs monasteria, templa, imò familiæ omnes ita fuerunt impressæ, ut Gerson & alij multi hanc carnificinam conscientiarum deplorauerint. Ethnico more inuocati sunt mortui: ad statuas concursationes factæ sunt: doctrina pœnitentiæ fuit obruta spinis disputationum inextricabilium, de confeßione, de satisfactione, de indulgentijs: Silentium fuit de fide, qua accipienda est remißio peccatorum. Hæc ignoratio fidei etiam inuocationẽ corrumpebat: Nemo rectè discernebat legem diuinam, & humanas traditiones. De lege diuina quàm absurdæ fuerunt opiniones, cum scripserunt homines, posse legi Dei satisfacere? Cœna domini magna ex parte ad mortuos trãslata est multis seculis, et horribili idolomania cõtaminata: De uero usu Sacramentorum silentiũ fuit. Conciones publicæ multis locis rarißimæ fuerunt, alibi cõsumptæ sunt in fabulis de Georgio, Christophoro, Catharina, et similibus, aut in augẽdo quæstu Monachorũ. Iacebat doctrina de uera inuocatione, de fidei exercitijs in quotidiana uita, de dignitate uitæ politicæ. Si quis negat talem fuisse Ecclesiarum statum, non solùm testimonijs optimorum uirorum refutari potest, sed etiam libris monachorum, qui adhuc extant.

Tempus ante lucem Euangelii.

extant, & perspicuum signum est: nunquam tot senes & graues uiri in Germania fauissent initijs renascentis doctrinæ purioris, nisi iudicassent Ecclesiæ opus esse emendatione. Fauebant autem omnes, qui non erant palàm Epicurei. Quosdam mediocres deterruerunt postea exorti tumultus, ut solet Diabolus excitare scandala. Hanc nacti occasionem homines prophani, & monachi metuentes suo quæstui, inflammarunt Principum animos ad exercendam sæuitiam. Nos, qui interim magno cum labore, & magno periculo in Ecclesijs & Scholis doctrinam puriorem tradimus, quid agimus? Num opes aut potentiam quærimus? Res ipsa nos purgat: multi enim docti & boni uiri, qui in ocio cum dignitate uiuere poterant, etiam uitæ suæ hanc professionem ante tulerunt, quales fuerunt Henricus Sutphaniensis, Ioannes Croësus Theologiæ Doctor, Adolphus, qui Coloniæ crematus est, & possem nominare alios multos. Nos qui sumus superstites, ut nihil aliud dicam, tranquillius uiuere poteramus, si ab hac causa alieni essemus, multis eruditio aditum ad magnas dignitates patefecisset: Principes nostri etiam sua onera non leuia sustinent. Sed hoc unum agimus: cupimus propter gloriam Dei propugnari & conseruari doctrinam puram & salutarem Ecclesijs. Sumus etiam hortatores, ut omnia ciuilia officia colantur à nostris. Studia literarum quadam non uulgari sedulitate tuemur. Sic ubi exoriri falsæ opiniones cœperunt,

Religionis professio gloriosa.

Cultus officiorum ciuilium.

perunt, summa diligentia & fide repressæ sunt, ut testantur scripta nostra, & ipsa Respub. quæ Dei beneficio omnium in Germania maximè trãquillæ, et sunt & fuerunt. Et quòd autor scripti Coloniensis nobis obijciat, accipere nos ab Ecclesia ueras sententias, id planè & libenter fateor & prædico. Nulla enim noua dogmata gignimus, sed ueterem & puram Ecclesiæ doctrinam, quantum Deus concedit, illustrare studemus. Samson inquit, Nisi arassetis mea uitula, non inuenissetis: ita semper clamamus doctricem Ecclesiam inde usq; ab initio sonantem uocem Dei, audiendam esse. Sed cur inquiunt, cùm multa ab Ecclesia sumenda esset fateamini, non sumitis omnia, cur quædam conuellitis? Responsio uera est. Nullum Ecclesiæ dogma conuellimus, sed recentes errores, qui in Ecclesiam contra Euangelium, & purioris Ecclesiæ iudicia irrepserunt, taxamus: deniq; ut Coloniensibus uerbis utar, non Ecclesiæ, sed Cleri Secundarij, hoc est, nothi, & degenerantis, falsas opiniones reprehendimus. Econtra, quid in altera parte agatur, uix suspicari possum. Vt enim in Psalmo dicitur: oderunt me gratis, ita isti emergentem Euangelij lucem sine causa aliqua opprimere student. Sapientes aliqui præsentem politiæ Ecclesiasticæ formam aiunt fortiter propugnandam esse, semper fuisse prudentum gubernatorum munus, cauere legum mutationes: Sed si uerè uellent iudicare, intelligerent, correctis uitijs non dilacerari, sed muniri potius Ecclesiasticam politiam.

Obiectio.

Correctis uitiis non dilaceratur Ecclesia.

Minus

Minus fortaßis esset splendoris, aut plus uerorum ornamentorum doctrinæ, pietatis, authoritatis. Dimicant *ergo de splendore, luxu, uoluptatibus, non de politia. Suntq́; usitata hæc in* Ecclesia *certamina, & diiudicantur diuinitus.* Quomodo *diremptum sit certamen* Apostolorum, *&* Iudaicorum *Pontificum, uidemus. At tunc* Pontifices *uel maximè gloriari poterant, se politiam à* Deo *constitutam propugnare.* Nũc *defendit* Clerus Secundarius *humanas, uitiosas, & recentes leges, & labes politiæ* Ecclesiasticæ, *quæ fuit initio* Ecclesiæ *multò pulchrior, quàm nunc est, cùm nondum receptæ essent corruptelæ* Cœnæ Domini, *et alij abusus, sed collegia cœtus essent omnium honestissimi piorum* Doctorum, *& discipulorũ. Semper enim* Ecclesijs *frequentioribus collegia adiuncta fuerunt. Vt enim* Prophetas *agmina comitabãtur auditorum, ut testes doctrinæ* Propheticæ, *& propagatores essent: ita* Apostoli, *cùm constituissent* Ecclesias, *delecta agmina habebãt studiosorum, qui eos familiarius audiebant, & se totos inquisitioni doctrinæ dedebant, ut ad posteritatem testes essent, de uera sententia* Apostolorum, *& succederent in munere docendi. Sic* Iohannem Polycarpus, *& alij multi audierunt.* Et *fuisse ante* Gotthica *tempora tales in* Germania Ecclesias *ac Scholas, multa uetera monumenta ostendunt. Postquam uerò barbaricæ gentes* Europam *peruastarunt, uix sero pacata* Germania, *cùm iam uetus doctrina multis superstitionibus obscurata esset, hæc*

Qualis initio politia Ecclesiastica.

Ecclesiæ & scholæ olim in Germania.

noua forma politiæ paulatim constituta est, quæ tamen ipsa iam senescens, facta est squalidior, ut sunt omnium politiarum periodi. Et fortaßis dirimet Deus hoc certamen de politia, magnis publicis mutationibus. Interim uoce Euãgelij colligit Ecclesiæ reliquias, tanquam tabulas ex naufragio, sicut ante Babylonicum exilium colligit reliquias per Ieremiam, ante excidium Ierosolymæ per Baptistam, Christum et Apostolos, ante dilacerationem Romani imperij, per Apostolos, & eorum discipulos. Miro enim modo Deus Ecclesiam suam regit, instaurat collapsam, et seruat, puniens interim impiam multitudinem uarijs cladibus, ut ordine ostendit series historiæ omnium seculorum. Et hac de re sæpe Prophetæ cõcionantur. Quanquam igitur sapiẽtibus obstrepunt illa præcepta politica, defendenda præsenti forma, tamẽ anteferamus uocem æterni Dei, qui de filio inquit, Hunc audite, Item mandatũ immutabile, Fugite idola. Respondi de cõ-

II. Præstigiæ hu us libri.

uitijs: nunc de disputatione pauca adijciam, nõ ut hic instituam integram harum controuersiarum explicationem, sed tantum, ut de præstigijs scripti rudem lectorem commonefaciam. Nam, si qui studio ueritatis has controuersias cupiunt integras cognoscere, extant scripta, quæ uniuersæ doctrinæ Ecclesiasticæ summas continent, & lectori non calumniose iudicandi satisfacere possunt. Nunc cum ijs rixamur, qui cum agnoscant ueritatem, tamen contra animi sententiam erroribus patrocinantur, & stabiliunt idola. Pugnant

autem

autem partim ui, partim fraudibus: uis est, cùm consuetudinem, consensum magnæ multitudinis allegant: Fraudes sunt, quædam absurdiora occultare, ac promere magis speciosa, pingere quosdã abusus nouis coloribus, fateri quædam uitia et promittere aliquã correctionem. Id simulant, ut arte obsistant principijs omnium emendationũ. Nam qualicunq; emendatione tentata, uideant secuturam esse magnã inclinationẽ. Ideo metuunt, ut monet Aristoteles, τὸ παρὰ μικρόν. Pugna aduersariorum.

Nec uerò integrè disputat liber delectorum de ulla controuersia. Ideò facilius fuit ludere præstigijs, cùm passim excerpãt ex materijs quædam plausibilia. Plurimæ pagellæ consumũtur in his locis, de confeßione, de satisfactionibus, de inuocatione mortuorũ, de cœna Domini, de coniugio ministrorum Euangelij.

Præcipuè igitur & ego de his respondebo, in quibus cum uiderit lector, qua fide, quo candore causam agant, sciat hos impostores fugiendos esse.

Vtilißimum est Ecclesiæ, extare doctrinam de pœnitentia purißimam, & explicatißimam. Norunt autem omnes fuisse in sententiarijs infinitam confusionem, & infinitos labyrinthos, præcipuè in hac materia. Recenserem, nisi & longum esset, & libri ipsi testimonium dicerent. Responsio ad capita libri.

Nec alia res initio studia bonorum ad Lutheri doctrinã cognoscendã inuitauit, quàm quod requirebãt puriorem doctrinam de pœnitentia. Estq; hic locus, Dei beneficio, piè & dextrè à nostris explicatus. Doctrina de pœnitentia.

Confeßiones & satisfactionum leges erant carnificinæ conscientiarum, & de fiducia gratuitæ misericordiæ prorsus silentium erat. Fuit igitur necessarium & patefacere doctrinam de fide, qua remissio peccatorum accipitur, propter Christum mediatorem gratis, & qua uera inuocatio accenditur. Et erudiendæ erant mentes, ne falsæ opiniones de enumeratione & satisfactionibus excuterent fidem. Et quid sentiamus, liquet ex nostris scriptis. Ipsi enumerationem hîc necessariam faciunt, quam haud dubiè, nec ipsi præstent. Sed est usitatum hypocritis, imponere alijs onera, ut Christus ait, quæ non attingunt digito. Postea calumniose deprauant quædam dicta Buceri. Non esset discrimen, inquiunt, inter Ethnicorum opera, & Christianorum, si omnia essent uitiosa. Quid opus est his tragœdijs? Diligenter docemus quomodo placeat obedientia in renatis propter Christum, cùm tamen sit imperfecta, & semper maneant in hac uita in renatis peccata. Addimus etiam discrimen peccati mortalis, seu regnantis, propter quod amittitur gratia, & peccati non regnantis seu uenialis, ut uulgò uocant. Sed prætereo hanc pagellam, quæ tantum inanem calumniam continet, quæ uel malitiam, uel inscitiam scriptoris prodit. Si intelligit doctrinam de iustitia, scit nos rectè sentire: Si non intelligit, arrogãtia est, quod se censorem facit.

Satisfactiones

De satisfactionibus tragicè uociferatur. Has omnino tueri conatur, & ait disertis uerbis, satisfactionem

non expressam esse scripturæ spiritu, ac miscet Cypriani dicta, & testimonia scripturæ. Cyprianus loquitur de ritu sui temporis, quo ante Absolutionem, seu castigabantur, seu explorabantur hi, qui publica delicta admiserant. Si de his ritibus dimicant, sciunt eos iam multis seculis non obseruatos esse, umbra manet & nomen. Habemus autem satis graues & magnas causas taxandi errores de satisfactionibus, quas definierunt esse opera indebita, & finxerunt per ea compensari pœnas purgatorij, etiamsi fiant ab ijs, qui non sunt in gratia. Postea ex hoc fonte orta sunt deliramenta de indulgentijs. An has nenias & imposturas iterum uolunt proponi populo, quia tam studiose dimicant de nomine satisfactionis, de qua tamen Bucerus nihil contenderat, cum alias res in hoc scripto suo egerit?

Scio in hoc consilio delectorū adhibitos esse quosdam uiros sapientes, qui interdum significarunt, se expetere publicam Concordiam, quæ tamen ueræ doctrinæ lucem retineret. Quæ potest autem fieri concordia unquam, dum talibus sycophantis concedunt sine fine licentiam renouandi certamina? Quod uero dicit Spiritu scripturæ disertis uerbis satisfactionē expressam esse. Quam? Scimus tota pœnitentia & bonis operibus mereri pios mitigationem pœnarū præsentium, ut scriptum est: Conuertimini ad me, & conuertar ad uos, &c. Sed quid hæc ad illos ritus Satisfactionis ueteres, aut ad umbrā, quæ adhuc reliqua est?

An arbitratur scriptor, loqui Prophetas de peregrinationibus ad S. Iacobum, aut ad Annæ caput in hac uicinia. Agnoscis lector candorem scriptoris, cum ad umbram satisfactionum detorquet dicta Prophetica, quæ loquuntur de tota pœnitentia, de ueris cultibus Dei, de ueris operibus debitis, non de illis, de quibus dicitur: Frustra colunt me mandatis hominum.

Mos tempore Cypriani.

De more, qui fuit Cypriani tempore, aliâs satis diximus. Nihil ea res ad remißionem culpæ, aut pœnarum purgatorij pertinebat, nemo adhuc ineptias istas somniauerat. Sed erant aliæ causæ politicæ eius ritus. Exempli causa, proderat quasi quadam ignominia notare lapsos, desertores fidei, aut adulteros, nam hæc delicta ethnica nõ puniebant. Proderat etiam explorare eorum mentes, an seriò resipiscerent. Et tamen superstitione creuit eius ritus acerbitas, & quædam sunt duriora apud ipsum Cyprianum, quàm ut probanda sint, ut quod ait, non ualere absolutionem, si nõ accesserit ille ritus satisfactionum.

Vmbra uetusti temporis.

Manet adhuc umbra uetusti moris, in recipiendis homicidis, qui mos non primùm post Apostolos natus est. Sed constat et apud Ethnicos signa fuisse reorum, quæ gerebant homicidæ, ut de Oreste, de Adrasto legimus: Hæc signa tantisper gerebant, donec certo ritu erant expiati. Arbitror autem à primis patribus hanc ceremoniam institutam fuisse, ut consuetudine homicidarum cæteris interdiceretur, ac discerent rudiores, & uitare iniustas cædes, & abominari homicidas.

cidit. Sed hæc exempla nec culpæ, nec pœnarum remissionem, quas quidem Deus infligit, merentur, imò Deus uult ipsas pœnas nobis tanquam signa reatus esse, ut cum Dauid eijcitur regno, & illa tanta gloria non solùm regij nominis, sed etiam sapientiæ & uirtutis exuitur, hic deformatus à Deo, tanquam signis reatus induitur, hic agnoscit irā Dei, agnoscit se reum esse, et uerè clamat: Tibi tantùm sum peccator seu reus ita, ut tu iustificeris in sermonibus tuis, &c. Sic ipsas pœnas communes & proprias, quas sustinemus mortem, morbos, & cæteras ærumnas intelligamus non casu accidere, ut Epicurei somniant, sed testimonia esse iræ Dei aduersus peccata, nosq; reos esse agnoscamus, et confugiamus ad filium Dei, qui factus est propiciatio. Sed desino de hoc loco iam dicere, etsi nihil utilius est, quàm in Ecclesia sæpe et grauiter differere de uniuersa pœnitentia, idq; sedulò fieri à nostris scio. Sed ille bene saginatus Monachus, qui scripsit librum delectorum, facit, quod solent Hypocritæ, requirit satisfactiones, quas ipse minimè præstat. Non est ociosæ & securæ mentis, de magnitudine peccati, de ira Dei, de fide accipiente remissionē concionari. Sed hæc propria et arcana sapientia est Ecclesiæ Dei, nec discitur nisi in uero certamine, uera lucta, et inuocatione Dei. Deinde ad hanc sapientiā pertinet, dextrè discernere politicos mores, et iustitiā spiritus. Erant autē Canonicæ satisfactiones, de quibus Cyprianus loquitur, mos politicus. At conuersio, de qua Prophetæ & Apostoli

Monachus bene saginatus.

concionantur, complectitur motus animi, timorē Dei, fidem, dilectionem, obedientiam in cruce, et alios fructus Spiritus, ut Paulus nominat.

Cum autem hæc tota causa sæpe fideliter explicata sit, & existimem pijs, qui nostrorum scripta legerunt, abundè satisfactum esse, nihil opus est hîc lōgiore refutatione. Pauca igitur de inuocatione mortuorum dicam, de qua, ut sæpe aliâs, opponit nobis antiquitatem, ait Theodosium stratū ad sepulchra mortuorum, suas preces dixisse, &c.

Respondet ad seculaet autoritatem ueterum

Primùm igitur de seculo & autoritate scriptorum ueterum ita respondeo: una quædam est Ecclesiæ Dei Catholicæ perpetua & pura doctrina, per Apostolos tradita, quæ habet Testimonia ecclesiæ, etiā sequentiū ætatum. Sed alij alijs puriores scriptores sunt, ut totū doctrinæ corpus, si quis dextrè iudicet, apud Augustinum purius est, quàm apud Origenem. Miscent et singula secula aliquid contagij, ut hominū natura in hac imbecillitate nunquam est sine uitijs. Et natura fauemus patrijs & præsentibus moribus, ideo cum semina superstitionum irrepsissent in Ecclesiam, sancti Patres quædam uel non satis considerabant, uel tolerabant, tametsi non probarent. Nota est omnibus Augustini querela de superstitione suæ ætatis, cum ait, seruitutem Ecclesiæ iam duriorem esse Mosaica. Sed ferebat hic quædam uitia, occupatus alijs difficilioribus certaminibus. Deindę nondum adeò creuerant abusus illi, de quibus nunc disserimus, ut postea barbaricis temporibus

Querela Augustini.

bus

bus, & cum accessit quaestus, creuerunt. Erat consuetudo facere mentionem mortuorum in publicis precibus. Nondum accesserat opinio, applicandam esse pro eis coenam Domini: nondum erat res quaestuosa. Fortaßis aliqui priuatim mortuos inuocabant. Nondum tamen erant statuae, nondum distributa erant munera inter mortuos, nondum Anna dabat opes, ut Iuno, nondum Georgius iuuabat Equites, ut Castor et Pollux. Deniq; Semina sparsa erant, quae adhuc erant exigua: sed tamen ueram lucem fidei obscurabāt: Alij igitur alijs seuerius obsistebant. Narrat Epiphanius, sua aetate mulieres in Syria statuam Mariae circumtulisse, & ei liba, & nescio quas res alias obtulisse. Hunc morem inter haereses recenset, & oppressam esse inquit diligentia & autoritate Episcoporum, quòd imitatio esset Ethnici furoris. Nunc magna pietas ducitur inuocare Mariam, & donaria liberaliter cumulare.

Mortuorum mentio, & semina superstitionum.

Statua Mariae in Syria.

Quare quùm nobis antiqua exempla obijcitis, hoc respondemus, nos fideliter, ut supra dictum est, tueri consensum catholicae Ecclesiae Christi, et adfirmamus nos de symbolis non dissentire, à probatis scriptoribus ueteribus, congruere etiam aetatē illam nobiscum existimamus in caeteris nostris sententijs, si dextrè de ea iudicetur. Etsi enim ipsi scriptores saepe negligentius loquuntur, & quaedam priuata exempla reperiri possunt, quae nostris ritibus aduersantur, tamen mos Ecclesiae publicus ferè conuenit nobiscum. Coena Do-

mini una communis erat, etiamsi fortaßis reperias exemplum, ubi aliquis sua quadam superstitione priuatim tanquam sacrificaturus, consuetudinem publicam mutauit. Ita & mortuos aliqui inuocabant. Paulatim enim hæ superstitiones irrepserunt.

Argumentum ab autoritate patrum.

Nec ualet argumentum uestrum, Hæc facta sunt ætate Patrũ. Retineatur igitur mos præsens: Est enim dißimilis, ut si quis dicat, Pater tolerat filium sæpius conuiuantem, ergo debebit ferre & grassatorem & insidiantem alienæ pudicitiæ. Ita uos exemplis ueterum, quæ adhuc minus mali habent, posterioris ætatis uitia, quæ iam similia sunt Ethnicis, stabilire conanimi. Etiamsi Basilius hac uoce compellat Martyres ὦ ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, δεήσεως σύνεργοι, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι: non tamen retinendus est mos huius ætatis, cum omnia plena sunt statuarũ, & ad eas alligatur uel Dei, uel mortuorum inuocatio, & ut olim à Neptuno prospera nauigatio, à Cerere fruges petebantur, ita nunc uarij opitulatores inuocantur. Quare cum uetustum morem constet dißimilem esse posterioribus seculis, omittite illa priuata & pauca exempla, ac ad normã, uidelicet ad scripta Propbetica & Apostolica redite. Lapis inquit Basilius, ad normam accommodandus est, non norma ad lapidem inflectenda. Exempla legibus congruant, ut uulgò dici solet.

Regula Basilii

Hæc de scriptorum ueterum ætate hoc loco dicta, uolo etiam ualere in reliquis. Non enim prorsus sine

uitio

nitio ætas illa fuit, & tamen nec Hieronymus facit mentionem inuocationis, litigans cum Vigilantio de honoribus mortuorum, nec quid fecerit Theodosius darè dicitur, sed ut fuerit mos dicere: ora pro me Paule, tamen semina errorum, ut in herbis fuerunt, et his seminibus non est recentium temporum furor confirmandus.

Sed clamatis, aliquid populi infirmitati, et publicæ tranquillitati condonandum esse: quantulum mali est dicitis, etiamsi pro errore uulgus inuocat mortuos, petit opem ad certas statuas. Semper uulgus aliquid habet ineptiarum. Huic orationi sapientum hoc opponimus, una res est omniũ maxima inuocatio Dei, quæ propriè discernit Ecclesiam Dei à cæteris gentibus: Multi & sunt & fuerunt ignari Dei, qui tamen alijs ciuilibus uirtutibus omnibus præditi fuerunt, ut Aristides, Scipio, Pomponius Atticus. Sed hæc uirtus defuit, inuocatio Dei. De hac Ecclesiam doceri necesse est. Hæc est arx piorum, ut dicitur in Salomone, Arx firmißima, nomen Domini. Et quanquam adeò facilis res, & nota ac exposita omnibus inuocatio esse putatur, ut uos magni doctores de ea rarò concionemini, tamen facilimè corrumpitur, facilimè excutitur. Norunt omnes homines naturali iudicio, esse Deum mentem æternam, causam boni in natura, ut Plato definit, Ideo omnes quoquo modo inuocãt. Imò quia illam mentem cogitant non esse solam, uult enim agnosci & conspici, addunt ei familiares aliquos; Hos Inuocatio Dei arx piorum.

queq;

mini una communis erat, etiamsi fortaßis reperias exemplum, ubi aliquis sua quadam superstitione priuatim tanquam sacrificaturus, consuetudinem publicam mutauit. Ita *& mortuos aliqui inuocabant.* Paulatim enim hæ superstitiones irrepserunt.

Argumentum ab autoritate patrum.

Nec ualet argumentum uestrum, Hæc facta sunt ætate Patrũ. Retineatur igitur mos præsens: Est enim dißimilis, ut si quis dicat, Pater tolerat filium sæpius conuiuantem, ergo debebit ferre & grassatorem & insidiantem alienæ pudicitiæ. Ita uos exemplis ueterum, quæ adhuc minus mali habent, posterioris ætatis uitia, quæ iam similia sunt Ethnicis, stabilire conanimi. Etiamsi Basilius hac uoce compellat Martyres ὦ ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, δεήσεως σύνεργοι, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι: non tamen retinendus est mos huius ætatis, cum omnia plena sunt statuarũ, & ad eas alligatur uel Dei, uel mortuorum inuocatio, & ut olim à Neptuno prospera nauigatio, à Cerere fruges petebantur, ita nunc uarij opitulatores inuocantur. Quare cum uetustum morem constet dißimilem esse posterioribus seculis, omittite illa priuata & pauca exempla, ac ad normã, uidelicet ad scripta Prophetica & Apostolica redite. Lapis inquit Basilius, ad normam accommodandus est, non norma ad lapidem inflectenda. Exempla legibus congruant, ut uulgò dici solet.

Regula Basilii

Hæc de scriptorum ueterum ætate hoc loco dicta, uolo etiam ualere in reliquis. Non enim prorsus sine

uitio

nitio ætas illa fuit, & tamen nec Hieronymus facit mentionem inuocationis, litigans cum Vigilantio de honoribus mortuorum, nec quid fecerit Theodosius clarè dicitur, sed ut fuerit mos dicere: ora pro me Paule, tamen semina errorum, ut in herbis fuerunt, et his seminibus non est recentium temporum furor confirmandus.

Sed clamatis, aliquid populi infirmitati, et publicæ tranquillitati condonandum esse: quantulum mali est dicitis, etiamsi pro errore uulgus inuocat mortuos, petit opem ad certas statuas. Semper uulgus aliquid habet ineptiarum. Huic orationi sapientum hoc opponimus, una res est omniũ maxima inuocatio Dei, quæ propriè discernit Ecclesiam Dei à cæteris gentibus: Multi & sunt & fuerunt ignari Dei, qui tamen alijs ciuilibus uirtutibus omnibus præditi fuerunt, ut Aristides, Scipio, Pomponius Atticus. Sed hæc uirtus defuit, inuocatio Dei. De hac Ecclesiam doceri necesse est. Hæc est arx piorum, ut dicitur in Salomone, Arx firmißima, nomen Domini. Et quanquam adeò facilis res, & nota ac exposita omnibus inuocatio esse putatur, ut uos magni doctores de ea rarò concionemini, tamen facilimè corrumpitur, facilimè excutitur. Norunt omnes homines naturali iudicio, esse Deum mentem æternam, causam boni in natura, ut Plato definit, Ideo omnes quoquo modo inuocãt. Imò quia illam mentem cogitant non esse solam, uult enim agnosci & conspici, addunt ei familiares aliquos: Hos

Inuocatio Dei arx piorum.

quæ

quoque inuocant. Hinc turba est Deorum apud Ethnicos, hinc mortuorum inuocatio. Quid hæc habent incommodi inquies? plurimum. Tantum ita uult inuocari Deus, ut se patefecit, uult se unum agnosci conditorem & opitulatorem, & placatus est per filium: Huius fiducia uult inuocari. Cæteræ gentes nec agnoscunt Deum æternum, patrē Domini nostri Iesu Christi, nec certò statuere possunt, respici & accipi suas preces. Ecclesia certa est, & uult Deus nos credere promißioni, quòd propter filium nos exaudiat.

Accurrit populus ad statuas, recitat precationem, non cogitat quid inuocet, Deum ne, an animam mortui? nec cogitat, an Deus sic uelit inuocari, & cur uelit certò preces nostras recipere. Hi furores toties damnati concionibus Prophetarum, confirmantur à uobis, dum defenditis hunc morem quocunq; prætextu. Nihil ne sceleris esse putatis miscere religiones. Ethnicam & Christianam, obruere ueram Dei inuocationem, polluere Ecclesiam Dei, spoliare hanc ærumnosam hominum naturam uero præsidio? Si sic cogitant homines: Quirine depelle morbū, impietas est, quòd tribuunt creaturæ potentiam Dei. Sin autem cogitāt, Deus depelle morbum propter preces Quirini, impietas est, alligare Deum ad hanc statuam, & fingere has preces hic magis recipi. Nec scit mens an uelit Deus sic inuocari. Et cōsuetudo abducit homines à uero mediatore, & intellectu mediatoris. Conditi sumus & redempti, ut Deum agnoscamus, uerè inuocemus, ac cele-

Scelus miscere religiones & inuocationem.

Digitized by Google

ac celebremus, non ut Philosophi putabant, sua quisque opinione, sed ut ipse Deus uoce sua patefecit. Quare ad hunc Deum inuisibilem, qui se patefecit exhibito filio, & sua uoce iußit nos hunc filium audire, qui cum suo filio & spiritu sancto condidit uniuersam naturam, directa sit oratio, & sit accensa fides, quæ credat recipi preces propter filium mediatorem, & petet nos Spiritu sancto gubernari & sanctificari. Sic sonant Prophetarum, Apostolorum & Ecclesiæ purioris preces. Quoties inchoas precationem, cogitet mens, te uiuum & omnipotentem Deum, æternum Patrem domini nostri Iesu Christi, conditorem uniuersæ creaturæ, & conseruatorem cum filio tuo domino nostro Iesu Christo, & Spiritu sancto inuoco, miserere mei propter filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, quem pro nobis uictimam fieri uoluisti, & mediatorem ac deprecatorem pro nobis constituisti, mirando et inenarrabili consilio, ut iram tuam ueram aduersus peccata generis humani, & immensam misericordiam erga nos declarares, & sanctifica ac rege me Spiritu sancto tuo, collige, rege & serua tibi Ecclesiam, rege politias, da nobis uictum, pacem, bona et fœlicia consilia negociorum, &c. Talis aliqua forma sit precum, quæ simul discernat inuocationem nostram ab Ethnica, Iudaica, Mahometica, & excitet fidem, quæ statuat recipi preces propter filium, & placere Deo talem cultum. Harũ maximarum rerum doctrinã Ecclesiæ necessariam delent, & extinguunt

Preces purioris Ecclesiæ.

illa

illæ Ethnicæ opiniones de inuocatione mortuorum, quas uos alitis & confirmatis. Quod idolum hactenus tollitis? Adhuc pecuniam colligi audio ad pallium Annæ faciendũ, in quo, ut in pallio Mineruæ Atticæ, intexetis fortaßis Gigãtomachiam ueſtrã, qua bellum cœlo infertis. Hæc recenſui, ut quanta de re agatur, et quid, quo candore agatis, lector conſideret.

Pallium D. Annæ.

Cur mortui inuocandi.

Allegant cauſam in pagina E iij. cur mortui inuocãdi ſint, quia, inquiunt, multa requiruntur ad dignã & ſanctam orationem, ut habet Cyprianus, quæ citius in ſanctis à corpore abſolutis, quàm in uiuis eſt reperire: Expende lector quale ſit hoc dictum. Etſi orãtem oportet adferre ad Deum conuerſionem, tamen fiducia petitionis, non debet niti propria dignitate, ſed Mediatore Chriſto, ſicut ipſe inquit: Quicquid petieritis in nomine meo, dabit uobis. Iubet in nomine ſuo peti, hoc eſt, nominato ipſo, rogato patre propter filium, et hac fiducia, quòd propter eum uelit nos recipere, exaudire, iuuare, ut Paulus inquit: Per hunc habemus acceſſum ad Deum. Item: Talem habentes Pontificem accedamus ad Deum. Si ſuam dignitatem metietur Dauid, quando inuocabit? imò ſic accedendum eſt ad Deum, cum conuerſione, et confeßione indignitatis, ut ait Dauid. Non iuſtificabitur coram te omnis uiuens. Item: Tibi tantùm ſum peccator, &c. Daniel: Non propter iuſtitiam noſtram peto, ſed ad miſericordiam tuam confugio, et peto propter Dominum, id eſt, uenturum Meßiam. Sic nos Prophetæ, ſic

Chriſtus

Christus, sic Apostoli, sic Ecclesia iubet precari. Sed isti deterrent uiuos, ne inuocent Deum, ac iubent interea quærere mortuos, qui sint pro eis πρεσβευταὶ ut memini in quodam pago interrogatos colonos, an scirent preces, respondere, satis esse si sciat eas Pastor, qui propterea conductus sit, ut pro ipsis oret.

Reliquas nænias & calumnias de hoc loco prætereo. Adhortor autem pium lectorem, ne existimet de re leui dimicari, cum de inuocatione disserimus, sed cogitet ueram inuocationem præcipuum esse præsidium, ut ita dicam, piæ mentis in tantis ærumnis uitæ communis, sicut in Psalmo dicitur. Illi in curribus & equis: Nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Cogitet item inuocationem ueram præcipuũ munus esse, quod Deo præstandum est, & Christi beneficia sine hoc exercitio non posse cognosci. Deinde hæc argumenta sibi proponat. Inuocans naturam inuisibilẽ, tribuit ei omnipotentiã, quia statuit eam uidere motus cordium in omnibus hominibus. Præterea mens non statuit Deo placere cultũ, non comprobatũ dicto diuino. Postremò, quoquo modo corrigatur hic ritus, tamen abducit oculos à Mediatore Christo, et labefacit fidem, id est, fiduciam Mediatoris, quæ in inuocatione lucere debet. Et parit multiplices superstitiones, quas horrendæ pœnæ comitantur. Vera inuocatio.

Hactenus de inuocatione dixi. Longè aliud est loqui de prædicandis eorum uirtutibus, quæ non solùm imitationis causa proponendæ sunt, sed etiam ut discamus Sanctorum uirtutes de timore & fide nos docent.

Digitized by Google

scamus quomodo Deus Ecclesiam gubernet, consideremus quale fuerit Prophetarum, Apostolorum, Episcoporũ ministerium, agamus Deo gratias, quòd Ecclesiam seruat. Consideremus exempla iræ & misericordiæ Dei, ut in Dauidis, in Manaßis historia, quæ nos de timore & de fide docent. Magnũ et mirandum theatrum est hæc tota rerum natura, pulchritudo, et ordo corporum cœlestium motuum, leges, terræ fœcunditas, fluminum perennitas. Illustria his tot rebus uestigia Dei impressa sunt, sed nullum pulchrius opus, aut spectatu dignius est, aut plura de Deo testimonia nobis cernenda exhibens, quàm homo pius, ut Abraham, Sara, Ioseph, Dauid, Esaias, Ieremias, Elizabeth, Paulus & alij. Multa igitur grauißimè & utilißimè de sanctis dici possunt, remota inuocatione.

Prophanatio Cœnæ domini.

Nunc de cœna Domini dicturus, obtestor omnes pios, non ut nostra scripta legant, sed ut oculos circũferant per tot templa uniuersæ Europæ, & considerent, quanta sit huius diuini instituti prophanatio. Maxima turba sacrificulorum prorsus ignorans quid agat, & polluta conscientia seruit consuetudini, aut suo uentri. Præterea cum ceremonia instituta sit, ad fidem in uiuentibus exercendam, transfertur indignißimè ad mortuos. Postremò cùm sacramenta sint certi generis actiones, isti panem circumferunt prorsus extra institutum usum, et extra Sacramenti actionem. Cùm autem Deus ad nullam creaturam alligandus sit sine suo uerbo, certißimum est, extra institutã actionem,

Digitized by Google

non, panem rem alienam esse à Sacramento. Certum est, cùm baptizatur homo, in actione adesse Spiritũ sanctum. Iam si quis baptismi aquam circumferret, quasi inclusus ibi Spiritus sanctus maneat, ac iuberet eam adorari, omnes pij hunc errorem execrarentur. Ita de cœna Domini sciant pij, ceremoniam in actione sacramentũ esse, non panẽ ad alium usum circumlatũ. Si iam reuiuiscerent Ambrosius, et Augustinus, ut non dicam de Apostolis, ac uenirent ad hæc spectacula, in quibus longo ordine incedunt sacrificuli, gestantes ligneas, argenteas, marmoreas statuas, deinde uerò sequitur Hierophantes gestans panem, uiderentq; circumfusam multitudinẽ inuocare hunc panem, expauescerent, ac interrogarẽt ubi gentium essent, & quæ noue post suam ætatem Ethnicorum ceremoniæ nataeessent: Non enim putarent se in loca Ecclesiæ Christianæ uenisse. Cùm uerò audirent Cœnam Domini in hunc morẽ conuersam esse, tum uerò simul dolore atq; indignatione exardescerẽt, et magno animi motu populum ad uerum sacramenti usum reuocarent, & de ueris pietatis exercitijs monerent. Spectacula Baptistarum.

Fuit olim similis Persica consuetudo, circumferebatur sacer ignis, quem adorabat populus, ac præibãt trecenti sexaginta quinq; sacerdotes, ut numerus cõgrueret ad dies anni, & gerebant certa ornamenta.

Cùm igitur tanti abusus in conspectu sint, cur adeo duri estis, ut gemitus piorum, & querelas iustißimas audire nolitis? Deinde quanquam ipsi agnoscitis hæc

Digitized by Google

uitia, tamen ea populo excusatis, ne politia Ecclesiastica, ut dicitis, moueatur. Citatis ueterum testimonia, Canones, Synodos, ut indoctis fucum faciatis, & errores confirmetis.

Sacerdos impostor Tubingæ.

Memini me à grauibus uiris audire, uenisse Tubingam sacrificulũ, qui nescio quas reliquias, ut uocant, ossium circũferens, hoc præconio eas populo commẽdabat, uidelicet, nihil à pestilentia periculi fore toto anno his, qui semel eas reliquias osculati essent. Eberhardus Princeps sapiens & grauis, non ferendã scurrilem impudentiam in cõcionibus iudicans, obiurgat asperè sacrificulum illum: Is respondet, se uera dicere, quia populus nõ det osculum reliquijs, sed uitro. Tales sunt uestri colores, quibus nunc excusatis abusus, ut extricetis uos ex piarum reprehensionum laqueis, & tamen in populo praua consuetudo, & error confirmetur. Ambiguas & mutilas descriptiones sacrificij excogitatis: deinde pro mortuis dicitis ualere, si nõ adplicationem, at suffragium. Fingitis cothurnos in canone, ut lenitatis absurditates. Nam ibi petitis, ut huic hostiæ Deus faueat. Hoc quid sibi uult, si filium offertis? Deniq; præparatas elusiones in multis materijs habetis uelut Iudæi.

Nostra simplicia sunt & explicata. Constat enim, apud ueteres annis ferè quadringentis fuisse unam communem cœnam, sine priuatis. Huic mori publico, et probato opponitis exemplum, inde usq; ex Aphrica allatũ, de priuata missa, qua pulsum est alicubi spe-

ctrum

strum. Credibile est, paulatim exēpla eius moris, præsertim apud barbaras nationes irrepsisse: Sed plus ualeat mos publicus & probatus. Paulatim & mentio mortuorum in cœna recepta est. Græcus Canon dicit offerri pro Prophetis & Apostolis. Hæc erat gratiarum actio probanda, non fiebat ad eos liberandos à pœnis. Postea opinio nata est de adplicatione, ut mortui à pœnis liberentur, quæ tamen naturæ Sacramenti repugnat, quod ad fidem excitandam in uiuētibus institutum est: Sicut inquit Christus: Facite ad mei recordationem. Præterea oratio, quæ non habet testimonium scripturæ, incerta est. Nusquam autem in Prophetis aut Apostolis extat exemplum.

Vetus igitur puritas restituatur, ut populus rectè intelligat uim et usum Sacramenti, & assuefiat ad uera fidei exercitia in usu Sacramenti, non cōcipiat falsam fiduciam de alieno opere, non abducatur ab agnitione beneficiorum Christi, sciant sumentes, se fieri membra Christi, & hanc sumptionem esse pignus, quod testatur, uerè nobis exhiberi, donari, adplicari propter filium Dei, remißionem peccatorū in Euangelio promissam. Et fides excitata hoc pignore nitatur non suo uel ministri opere, sed Mediatore Christo, cogitet de ira Dei aduersus peccatum, de uictima, de Christo gubernante & defendente Ecclesiam, agat Deo gratias, petat regi nos Spiritu sancto, et flectat mentē ad ueram obedientiā. De his tantis rebus in usu Sacramenti commonefaciendi sunt homines, quarum

Vetus mos & puritas in cœna Domini.

notitia extinguitur, cum alitur fiducia meriti, & adplicationis sacrificuli, & discernitur adplicatio sacrificuli, à populi adplicatione, qua sua fide quisq; sibi in usu sacramenti, & alias adplicat Christũ. Suntq́; opiniones de adplicatione sacrificuli, natæ ex ignoratione doctrinæ de iusticia fidei.

Plura autem de tota causa aliâs diximus, nec Delecti quid uelint defendere, ausi sunt integrè dicere, sed allegant mediæ & ultimæ ætatis scriptorum dicta. Prouoco & ipse ad scripta uetustiora, & magnoperè optarim conferri scriptores, ac non solùm numerari, sed etiam ponderari suffragia, scio esse magnam dissimilitudinem, & recentiora subinde sunt impuriora. Vltima ætas dicit de interitu panis, & quærit quid edat mus, rodens panem consecratum. Inuitus hæc recito, & cohorresco cogitans. Quid simile est in ueteribus, Epiphanio, Ambrosio, Augustino, quantò hi circumspectius loquuntur?

Veterum scriptorum collatio facienda.

Nec tàm doctrina, quàm fide et attentione opus est in hac controuersia iudicanda. Omnes sani intelligunt hanc sententiam uerißimã esse, Sacramenta certi generis actiones esse, nec extra institutam actionem quidquam retinere Sacramenti rationem. Quare non tàm inscitiam, quàm negligentiam reprehendendam arbitror in illis, qui errore aut olim hos abusus auxerunt, aut nunc stabiliunt. Nam qui nunc admoniti, tamen propugnãt, peccant magis quadam impia peruersitate, quàm errore, pios uerò adhortor, ut fugiãt propha-

Digitized by Google

prophanationem cœnæ Domini, quæ fit in Mißis priuatis, & illa pompa Persica, de qua dixi, & cogitent officium esse unum omnium summum, propter quod præcipuè conditi, & redempti sumus, rectè inuocare Deum, & meminerint mandatum: Fugite idola. Dixi multò breuius & tenuius de re tanta, & Delectos moneo, ut caueant ne maiora certamina excitent. Ipsi dum suo odio & petulantiæ morem gerunt, nouas quæstiones mouent, quarum agitatio ipsis minimè profutura est.

Aliquoties ostendunt Delecti, se quoque expetere emendationenem Ecclesiæ, & accusant negligentiam superiorum, à quibus hactenus eius rei consilia impedita esse queruntur. Hæc artificiosa Ironia est σχῆμα πολιτικοῦ λόγου, ut uocat Thucydides, cum honesto prætextu praua consilia reguntur, ut in Repub. sæpe fieri solet. Simulant studiū Ecclesiæ emendandæ, cum reuera nolint abusum neruos labefactari, nolunt attingi inuocationes mortuorum, Missam, cœlibatum, uota, imò adhuc damnant utentes integro Sacramento. Mordicus retinent errores doctrinæ de pœnitentia, de iustitia. Qualem igitur expetunt emendationem? dicā: Volunt à Statuis in Templis detergi puluerem, uolunt picturas ueteres absolescentes in templorum parietibus renouari. Et faciant aliquid ex Delphico Oraculo, uolunt aras cubicas duplicari, ut sint angustiores; ferunt leges de non alenda barba, de βαττολογίας precum non intellectarum. Hæ sunt illæ

Simulatio emendationis Ecclesiarum.

magnæ res, quarum restitutionem requirunt, quam deplorant impeditam esse à principe. Odium suum et contumaciam significant, ac iniustè traducunt Principem, qui tot iam annos cum uiris præcipuis summorum ordinũ, ut ipsi Delecti norunt, deliberauit, quomodo uerè consulatur populi saluti, & uera inuocatio Dei restituatur. Hæc consilia illi præcipuè impedierunt, qui nec doctrinæ puræ lucem, nec censuram de suis moribus ferre possunt. Non uoluit Princeps proponi fucosas emendationes, sed fidei, & moribus profuturas. Videbat populi inscitiam, superstitiones, statuarum adorationem, neglectionẽ disciplinæ: uidebat pastoribus indoctis commendari Ecclesias, stipendia uerò prædæ esse absentibus. Videbat multis modis prophanari cœnam Domini, uidebat mores sacerdotũ corruptos frustra ad canonum uincula reuocari. Nec uos quidem Delecti hoc passuri eratis. Fugit igitur longa & tarda rei tantæ deliberatio, ut quærerentur salutaria remedia.

Papistæ non ferunt lucem.

Opto autem ut inueniat congruentia ad Euangelium Dei, quod norma est gubernationis Ecclesiasticæ. Quam enim uos normam proponitis? cùm adhuc propugnetis iniustam legẽ de cœlibatu, quam uos ipsi scitis fontem esse multorum ingentium scelerum, quæ Deum horribiliter offendunt, & sæpe publicis cladibus puniuntur, & exemplo publicis moribus nocent.

Hic

Digitized by Google

Hic magnos aceruos futilium Canonum, & argumenta futiliora cumulatis, quibus omnibus oppono unam hanc regulam: Prouidendum est omnibus gubernatoribus, præcipuè uerò Ecclesiasticis, ne legem condant, quæ impedit ueram inuocationem Dei. Cõstat autem paucos ad cœlibatum idoneos esse: cæteri aut uincuntur communi imbecillitate, aut infœliciter secum ipsi luctantur. Hi impediti maculis cõscientiæ, non inuocant, sed fugiunt Deum. Inde multi in Epicureum contemptum ruunt, aut desperatione opprimuntur. Quare hæc lex, tot iam seculis, infinita agmina animarum à Deo auulsit, & in exitium æternum impulit. O ferrea pectora omniũ gubernatorũ, si hæc tanta mala non considerant, si non adficiuntur interitu tot animarum, si non putant, magnum scelus impedire ueram inuocationem, si non cogitant Ecclesijs utiliores esse pastores pios, & doctos maritos, quàm leues & indoctos cœlibes. Scitis autem uos ipsi, multis locis deesse pastores: scitis iam uiginti annis multa bona ingenia, quæ utiliter Euangelio seruire poterant, propter uinculum cœlibatus nõ accessisse ad ministeria Ecclesiastica.

Coelibatus impius.

Memini quendam Episcopum Ratisbonæ Contareno dicere, necessario concedendum esse coniugium presbyteris, quia alioqui defuturi essent Ecclesijs pastores, et iam multas stare desertas sine ministris. Tum Contarenus miratus, posse se mederi inquit huic rei, quia Italia Monachis abundat, quos sit missurus

Episcopus ad Contarenum de cœlibatu.

Contarenus.

Pontifex ad uacuas Ecclesias. Quid agent, inquit ille, cum linguam nostram nesciant? Contarenus respõdet, sacrificaturos esse de more. Episcopus uerecundè respondit, necessarium munus esse docere populum, & Euangelij cognitione pietatem esse alendam, non sufficere spectacula ceremoniarum.

Cum igitur tam multæ magnæ causæ sint, quæ quidem uobis omnibus notißimæ sunt, ne prohibeatur coniugium, non dubito, multos hanc uituperationem coniugij in uestro scripto, magno cum gemitu lecturos esse. Est quædam ita perspicua ueritas, ut non inscitia esse poßit, sed sit impudentia fustibus punienda, si quis contradicat, ut cum Academici labefactare principia Geometrica conabantur. Ita cum omnes sani norint quanta Ecclesiæ labes sit, coniugij prohibitio, impudentia non uulgaris est eam defendere. Sed Paulus hac de re atrocius loquitur, qui coniugij prohibitionem inquit doctrinam esse Dæmoniorum.

Cœlibatus fustibus puniendus.

Vos uerò non tantùm defenditis, sed etiam scurrilem uerborum obscœnitatem, & multas calumnias additis. Decem millia sacerdotum sunt iam in Germania, qui sunt coniuges, & habent multos liberos. Nec dubium est, plurimas matronas in hoc cœtu Deum uera pietate colere, & hæredes esse uitæ æternæ. Has omnes Eccius in postremo suo scripto lupas nominat. Et quidem ut facetus uideatur, penè in singulis paginis, in illa sua tanquam Cygnea cantione, idem conuicium repetit. Etiamsi causam nõ probabat Eccius,

Eccius impurus.

tamen

tamen erat hominis, sexui parcere. Quantò uerecundius Augustinus, qui tametsi uota solui uolebat, tamē post uotum, coniugia contracta rata esse uoluit, uidit uir sapiens habendam esse rationem mulieris, & de uoto dispensabat, ne iniuria mulieri fieret. Nec uetusti Canones primas aut secundas nuptias improbant, tantùm à ministerijs remouent eos, qui malebant in coniugio uiuere, & uitæ genus probant. Eccius spurcißimo ore coniugium ipsum damnat, & tot honestas & pias matronas lupas nominat. Augustinus. Canones.

Nec profectò quenquam moderatum uirum in tota Germania, quamlibet inimicum nostræ causæ, esse arbitror, qui non iudicet hanc Eccij rabiem à magistratibus puniendam fuisse: Vos nunc imitamini, toties uocatis incestam, item sceleratam consuetudinem, & additis alias contumeliosas adpellationes, & Plautina uerba, quæ non recitabo, legantur hæ delitiæ in uestris libris, non enim obscœnitate uobiscum certabo, etsi mores quorundam ex uobis satis magnam materiam suppeditant. Sed prudentes Magistratus oro, ut hanc uestram petulantiam coherceant, qui si negligent, uos tamen admoneo, ne contemnatis ingenia tot iuuenum, qui iam ex his connubijs nati sunt. Vt quisq; est generosißimus, ita maximè irritatur contumelia matris. Colonienses.

Non dubito autem Deo, curæ esse familias nostrorum sacerdotum, qui rectè & fideliter docent Euangelium, & magnas ærumnas propter Christum sustinent.

nent. Et sunt aliqui non obscuris testimonijs diuinis ornati, quos nominare possem. Seruabit igitur Deus eorũ posteritatem, & aditum ad Remp. filijs eorum concedet, qui, mihi credite, non obliuiscentur has cõtumelias. Et ne obliuiscantur, à multis bonis uiris cõmonefaciendi erunt, qui eos iam optima doctrina instruunt, ut utiliter seruire Reipub. & uestram tyrannidem euertere poßint. Tandem ueritas, quamuis diu repressa, eluctabitur ex præsentibus difficultatibus, & uestram hypocrisin, uestras calumnias et imposturas obruet.

Bucerus. Obtulit se Doctor Bucerus ad placidam disputationem & collationem doctrinæ, nec reprehendo eius consilium. Sed quid cum ijs disputare prodest, qui etiam, cùm norunt se malam causam propugnare, tamẽ nullum finem faciunt præstigiarum, ne uideantur cecidisse causa. Quare nolui longas refutationes instituere: quid enim attinet hæc futilia diluere? Nemini hodie nisi uolenti imponitur neceßitas, quia nemo nisi uolens adit sacerdotium: Pseudolum ista decent in comœdia.

Fingite onus esse uoluntarium: num propterea lex ualet superstitiosa, maximæ multitudini impoßibilis, impediens ueram inuocationem, & exitiosa magnæ parti cœlibum? Nemo nisi uolens pecuniam à fœneratore mutuam sumit. num propterea lex, quæ adprobauit fœnus, iusta fuit? Deinde quomodo uolentes dicuntur, ut qui data pecunia uitam redimunt à latronibus.

nibus. Itaque multos pios & doctos deterrent à ministerio. Quare iniustißimū est, addi necessario ordini tam periculosum onus. Doment, inquit, carnem: cur ipsi non domant?

Vtinam crederent, uerè offendi Deum impuritate & incendijs animi & corporis in hoc genere: utinam intelligerent quæ uirtus sit castitas, quàm grata Deo? Etsi natura hominis in hac imbecillitate prona est ad uitia, tamē gradus sunt huius rei. Natura tenera dum crescunt corpora, & ante ἀκμὴν talis est, ut nondum ei aliqua coniugali consuetudine opus sit. Ideo in ea ætate si mediocris diligentia, & aliqua pietatis exercitia accedunt, puritas rectè conseruari potest. Id sciat iuuentus, ut maiore cura regat mores, nec difficultatis opinione remittat diligentiam. Gradus humanæ naturæ

Multos implicat Diabolus uarijs uitijs, quæ natura adhuc tenera reformidat. Has insidias diaboli, & praua sodalitia cauere iuuetus discat, ac cogitet, Diabolum longam telā texere. Cùm semel sunt impliciti, postea plures lapsus, & graues pœnæ in omni uita sequuntur, quia uox Dei non fallit, quæ ait: Scortatores & adulteros iudicabit Deus.

Postea homo uegetus in ἀκμῇ magis experiri uires suas potest. Si donum habet, ut mediocri diligentia adhibita retineat ueram puritatem corporis, præclarè facit, si hoc donum tuetur. Sed si mediocris diligentia non proficit, mandatū Dei est, ut coniugio utatur,

sicut

Castitas in coniugio.

sicut diuinitus sancitum est, & in eo uitæ genere pure uiuat. Est igitur hic quoq; castitas, consuetudo coniugalis, cum puritate illa coniuncta, quia seruatur naturæ ordo, quem Deus instituit, qui & coniungi marem & fœminam certa lege, & hos coniunctos non uagari affectibus, nec alijs modis cõtaminari uoluit. Et pij hac uoluntate uiuentes in coniugio retinere conscientiæ puritatem, & inuocare Deum possunt. Mandatum clarè extat apud Paulum: Vitandæ scortationis causa, unusquisq; uxorem habeat. Item: Ne erretis: Nec scortatores, nec adulteri regnum Dei possidebunt. Hæc fulmina opponimus superstitiosis canonibus, qui coniugium prohibent.

Si qui uerò spreto diuino remedio ruunt in libidines, non retinent cõscientiæ integritatem, nec possunt Deum inuocare. Sequitur ergo aut Epicureus contemptus Dei, aut desperatio, ac res ostendit maximam partem sacrificulorum in tali Epicureo contemptu Dei, totum uitæ curriculum conficere. Hæc qui uere mala esse ducunt, legem cœlibatus execrentur.

Augustinus.

Sed potest, dicitis, seruari domita carne. Consentaneum est aliquos fœcundos etiam in ἀκμῇ, sed occupatos magnis & ueris curis, tantisper dum sunt occupati, retinere puritatem, ut Augustinus, etsi iunior uixit liberius, tamen postea cum incidisset in certamina acerrima cum hæreticis, cumq; admotus gubernationi perpetuis curis exerceretur, facilius hæc incendia restinxit. Et tamen querelas multorum talium

legimus

legimus. Reliqui sunt alij tranquillius uiuentes, qui etsi luctantur secum, tamen puritatem corporis non retinent, ut Gerson alicubi significat. Hæc non est castitas, sed uitæ ratio dissentiens ab ordinatione diuina. Et hi motus incompositi sæpe uulnerant conscientias, ac impediunt inuocationem Dei. Quare Paulus dixit: Melius est nubere, quàm uri.

Primùm igitur in hac disputatione cogitet pia mens mandatum Dei, quod præcipit castitatē, id est, puritatem animi, & corporis, & consideret horribiles comminationes et pœnas, quibus Deus iram suam aduersus corporum contaminationem declarauit. Notæ sunt historiæ. Inter diluuij causas recensentur libidines, postea Sodoma deleta, occisa uiginti quatuor millia hominum in deserto, suspensi omnium tribuum Principes. Tribus Beniamin ferè funditus deleta, propter stupratam Lauitæ coniugem. Dauid propter adulterium Regno expulsus est. Causæ excidij Ierosolymæ, à Ieremia nominantur duæ præcipuæ, idolorum cultus, & adulteria, propter has causas & cætera regna toto orbe terrarum uarijs tumultibus quassata, & mutata sunt. Troia euersa est propter raptam Helenam. Romæ Reges pulsi sunt propter stupratam Lucretiam. Aegyptij reges propter uarias libidines deleti sunt: Deniq; cur Turci Asiam, Græciam, Illyriam, Pannoniam oppresserunt? Non dubium est præcipuè puniri hac tristi seruitute propter prophanationem Cœnæ Domini, & libidines.

Mandatum Dei præcipit castitatem.

Pœna libidinum.

Vera castitas.

Quare

Vera castitas.

Quare cogitatione mandati diuini, & poenarum, nos ad castitatem excitemus, et quae sit uera castitas discamus ex testimonijs diuinis, non ex rancidis Canonibus. Si cui donum contigit, diligētia tueatur: si quis puritatem corporis extra coniugium non retinet, ducat coniugem, iuxta legem Dei, ut in eo uitae genere castè et purè uiuat, et sciat hoc ordine conditā esse hominum naturam, ut στοργὴ sit mutua in utroq; sexu, & mares suscipiant curam defendendi et fouendi alteram partem gēeris humani: Deinde sciat, hoc ipsum uitae genus non leuem militiam esse, quia mulieri labores pariendi, & educandi sobolem, uiro multiplices curas domesticas adfert, in quibus uult Deus fidei & dilectionis exercitia lucere. Nec tantùm domesticis curis implicatur maritus, sed etiam ciuilibus, magis ei propter familiam imbecillem opus est communi pace, magis statu mediocri posteritatis.

Coniugii exercitia.

Harum igitur rerum cura, etsi adfici aliquos coelibes, ut Baptistam, Christū, Paulum, et alios uidemus, tamen hi Heroici motus non solent esse in uulgo coelibum, quod expeditè uiuit, non ut se curis publicis oneret, sed ut pericula et molestias fugiat. Μεγάλη τις ἀνδρὸς ἀνδρὶ τέκνα καὶ γυνὴ, inquit Euripides, uerū est, difficilem seruitutem esse coniugium, sed Deo grata est, cum mens rectè eam sustinet, exercet inuocationem, meminit generationem sic à Deo institutam esse, qua quidem procreandi sint homines in Ecclesia aeterna Deū celebraturi, nec uult tam mirando opere gene-

nera-

Digitized by Google

nerationis abuti, ut cœlibes horribiliter abutuntur. Suscipit et reliqua negocia familiæ, ciuitati, Ecclesiæ suæ necessaria. Nam ut hæreditatem, ita honestũ ciuitatis statũ, et Ecclesiæ puritatẽ liberis præstare debet.

Nazianzenus Episcopo patre natus.

Tales fuerunt cõiuges plurimi, nõ solùm in populo Israël, sed etiam Episcopi ueteres: Scitis Naziãzenum patre Episcopo natũ esse: Is cũ prædicat parentũ coniugiũ, narrat tantã eruditionẽ et pietatẽ fuisse matris, ut patris fidẽ sua collatione et disputatione sæpe erexerit et confirmarit, ait non solùm in domestica consuetudine eã leniisse curas patris, sed etiam cũ autoritate in cœtu mulierũ ualeret, plurimùm ad publicam concordiam grauitatem ipsius profuisse. Tales multæ fuerunt familiæ presbyterorũ initio, & nunc noui tales multas, quarum exempla prosunt totis ciuitatibus.

Christus hortatur ad continentiam.

Constituta igitur definitione castitatis, redeo ad refutationem calumniarum, quæ sunt in libro Delectorum. Hortatur Christus, inquiunt, ad continentiam, Bucerus dehortatur. Vtri auscultandum? ac tales antitheses multas coaceruant, ut fucum rudibus faciant. Vera & firma responsio est: Christus hortatur idoneos ad cœlibatum, ut donũ rectè tueantur: Idem Christus iis, qui puritatem extra coniugium non retinent, præcipit ut purè in coniugio uiuant. De his et Bucerus loquitur, prorsus ut Paulus, qui ait: Vitandæ scortationis causa, suam quisq; uxorem habeat. Item: Melius est nubere, quàm uri.

Cœlebs curat ea, quæ sunt Domini. An de cœlibe

immun-

Immundi cœlibes nō possunt inuocare.

immundo loqui Paulum existimatis, qui aut ruit in libidines, aut infœliciter cum natura fœcunda luctatur? Tales cœlibes cum inuocare Deum non poßint, quomodo curabunt res diuinas? Cœlebs dono præditus, et occupatus sua militia, ut Baptista, Paulus, Athanasius, expeditior est ad omnes subitos casus, qui incidunt in tanta mole gubernationes. Sed hic heroicus gradus non est uulgaris. Cæteri igitur fœcundi in sua mediocritate fideliter seruiant. Hi etsi distrahuntur curis domesticis, uxoris, liberorum miserijs, tamen retinent caput, uidelicet bonam conscientiam, ut inuocare Deum poßint. Hæc res ueram tranquillitatem parit. Econtra immundi cœlibes hoc præcipuũ bonum amittunt, & prorsus à Deo auelluntur, et qui æstus animi, quæ perturbationes, quæ mala sequantur, notum est.

Nos couiugium Sacerdotum eò defendimus, ut seruire Deo bona conscientia Sacerdotes poßint. Vos cur propugnatis cœlibatũ? Adeò ne omnes homines ubiq; terrarum stipites esse iudicatis, ut causam nemo uideat, nemo suspicari poßit? Num propugnatis, ut uita sit purior? ac constat quales sint mores maximæ multitudinis. Num in uitæ puritate inuocatio minus sit impedita? Imò ut quisq; maximè intelligit inuocationem, ita maximè optat hoc onus sublatum esse. Num ut expiditiores sint ad Ecclesias docendas? quotus quisq; docet? Vna est uera & sola causa tuendi cœlibatus, ut opes commodius administrentur, & splendor

cor ordinis retineatur. Propter hanc causam, quæ in Ecclesia minimè ualere debebat, à potentibus lex impia defenditur, & multi pij sacerdotes interfecti sunt. Hæc Delecti non ignorant: Et tamen simulant, se pietatis causa cœlibatum, & uota tueri, eaq; sciunt non ueris causis, sed iniusta ui & crudelitate defendi.

Etsi autem scio nobis obijci apologum, quem recitat in tertio politicorum Aristoteles, uidelicet, ut quondam lepores cùm leonibus iura daturi essent, dilaniati sunt, ita nos frustra concionari potentibus, & nobis tantùm accersere ærumnas. Non potestis, inquiunt, cogere summos ordines, ut usitatam legem abolerent. Quid frustra in Republica uociferamini? Talia sunt Ecclesiastica certamina. Et quanquam humanis iudicijs non dirimuntur, tamen non sunt inutilia. Ridebant Pontifices & Principes Ieremiam, Baptistam, Christum, Apostolos, donec Ierosolyma euersa certamen diuinitus diremptum est: Interim tamen doctores illi aliquam Ecclesiam collegerant. Ita & noster labor non planè irritus est: Si non flectere possumus potentes, at aliqui priuati mouentur, ut fugiant, ut execrentur idola & libidines. Et ueritas in Ecclesia dicẽda est, uel si fractus illabatur orbis. Quo tempore in Sodomis & uicinis oppidis summa fuit mulierum corruptio, et turpitudo: Duo uiri erant in uicinia, Sem, & Abraham, qui suis concionibus hæc tãta flagitia acerrimè taxabant. Sem penè in conspectu urbis Sodomorum in Salem domicilium habebat, quæ

Concio leporum.

Sem.

non plus octo miliaribus distabat à Sodomis. Et uiderat hic uir mundum ante diluuium, audierat primordia generis humani à certißimis testibus, gubernarat Ecclesiam post diluuium annos iam quadringentos, antecellebat sapientia, uirtute, ætate, omnibus hominibus eius temporis. Abraham uerò etiam recens, ingenti beneficio urbem adfecerat, cum profligatio exercitu hostiũ, captos ciues recepit, & in patriam saluos reduxit. Horum tantorum uirorum autoritate et uoce nihil mouebãtur urbium illarũ Principes. Quid miremur igitur nostras conciunculas rideri? qui sumus uerè, ut inquit Christus, pusillus grex. Sed tamen hunc pusillum gregem curæ esse Deo scio: Nec erunt irriti nostri labores. Multæ sunt bonæ mentes, quæ illucescenti Euangelio, ueram Dei inuocationem discunt, & idola ac commenticios cultus fugiunt. Piget immorari huic disputationi, etsi de dignitate Coniugij honesta est oratio: sed eò insuauius est hoc certamen, quia nec aduersarij, nec Delecti in hac causa dicunt ingenuè quod sentiunt. Prætextu pietatis defendunt Cœlibatum & uota, cum sciant tantùm retineri hanc formam politiæ suæ, quia ad opum administrationem & ad splendorem retinendum est cõmodior. Finio igitur disputationẽ, sed ita, ut eos, qui Deum uerè colere, & suæ saluti cõsulere cupiunt, adhorter, ut illa uincula impia fugiant. De uotis etiam eò non est opus longa oratione. In monasterijs fiunt tetræ prophanationes Missarum, inuocationes mortuorum,

Abraham.

Vota.

tuorum, & exercentur multæ superstitiones aliæ. Hæ satis euidentes causæ sunt, quæ uota soluunt, & liberant addictos huic generi uitæ. Vera est enim regula, Votum non debere esse uinculum iniquitatis. Certè non debet alligare hominem ad idolorum cultus. Non est igitur ad hanc ætatem accommodanda lex Iouiani, quæ loquitur de uirginum collegijs, in quibus nondum erant uitiosi cultus, qui nunc defenduntur. Et raptus ea lex prohibuit, quos Iulianus, odio nominis Christiani, concesserat. Sed uos quicquid usquam in omnibus chartis odiosißimum inuenistis, quod quoquo modo detorqueri aduersus nostros potest, in hoc scriptum uestrum congeßistis, ut doctrinam ueram, & pijs utilem, qualibuscunq; præstigijs obrueretis, et uestram tyrannidem confirmaretis. Multis iam seculis captiui & captiuæ in monasterijs, iustas et necessarias causas habent deserendi Monasticen, contaminatam multis uitiosis cultibus. Est enim mandatum immutabile: Fugite idola.

Dicam ex animo quod res est. Magno cum dolore legi illam uerborum immanitatem, cum Delecti connubia piorum hominum nominant incesta, sacrilega, scelerata. Atrox oratio est, & pertinet crimen ad omnes nostros Principes et Respub. Nā si esset incesta consuetudo, non minus legibus punienda esset, quàm parricidium. Graue enim scelus est incesta coniunctio, & sæpe cladibus publicis punitur, ut Thebanæ & Aegyptiæ historiæ indicant. Vtinā Delecti suos mores

Atrocitas aduersariorum in connubio piorum.

contemplarentur, qui nō leuiter polluunt Ecclesiam, *& uerecundius de pijs hominibus, & de nostris ciuitatibus loquerentur.*

Bucceri uxor honesta.

Prætulit Bucerus *periculoso cœlibatui pium coniugium, duxit uirginem honestam* Elisabetham, *quæ cùm ex* Euangelio *didicisset, fugienda esse idola, uolens reliquit* Monasticas *superstitiones, fugit statuarum adorationes, mortuorum inuocationes, prophanationem cœnæ* Domini. *Nupta igitur uiro ita uixit, ut eius pietas, pudicitia, & in omni actione modestia, multis bono exemplo essent, fuit puerpera tredecies, sustinuit ærumnas non leues, matri obeundas, rexit œconomiam magna sedulitate, docuit filias, fuit officiosa erga mulieres pauperes.* Poterat *cum familia fugere grassantem* Argentinæ *pestilentiam, nisi maluisset socia esse periculorum mariti, qui ex statione sua discedere noluit. Cum igitur contagia non posset uitare, oppressa morbo deceßit, sed antea se* Deo, *fiducia* Mediatoris, *piè commendauerat.*

Nihil ne sceleris esse iudicatis, quòd talibus matronis mortuis, & uiuentibus, quæ sunt Christi *membra, maledicitis?* Exaggerate Canonum *autoritatē quantum uultis, tamē hoc uniuersa* Ecclesia *fatebitur, idola fugienda esse.* Non *sunt igitur incesta, non sacrilega, non scelerata connubia, quæ, deserta impia monasteriorum seruitute, contrahuntur iuxta* Euangelium, *ut* Deus *pura conscientia inuocari poßit.*

Sed restat maius crimen, ut Delecti *uociferantur, & pror-*

Digitized by Google

& prorsus inexpiabile. Mortua priore cõiuge, duxit secundam D. Bucerus. Hic tenent irretitum laqueis Canonum, ut putant, inextricabilibus, hic torrendum esse censent in tauro Phalaridis. Nihil agam astutè. Nusquam uetusti Canones damnant tale coniugiũ, tantùm à ministerio remouent eum, qui ducit secundam. In uestro scripto damnatur pia societas coniugum. Cum autem nostro tempore pauci sint idonei doctores, anteferatur illi Canoni Ecclesiæ utilitas. Quanquam cur nobis toties Canonum sententias obijcitis, cum magna ex parte mores uestri publici & priuati dissentiant ab uniuersa politia Canonum, qui cum iure diuino congruunt? Sed usitatum est hoc quoque hypocritis, colare culicem, & deuorare Camelum. Buceri altera coniunx.

At Paulus iubet Episcopum unius uxoris uirum esse. Rectè. Et qui mortua priore coniuge, ducit secũdam, unius uxoris uir est. Et hanc esse Pauli sententiam uetusti Canones indicant. Etsi autẽ posterior ætas durius interpretata est Paulum, tamen certum est noluisse eum pijs doctoribus ulla periculosa uincula inijcere. Norat, Ecclesiæ opus esse pijs & doctis ministris, norat cauendum esse, ne inuocatio Dei impediretur. Ideo nominatim concedit eligi castos maritos. Paulus.

Vos cùm ad gubernacula Ecclesiæ sedeatis, maximè iuuare & ornare Euangelij ministerium oportebat, & ut gloriam Dei illustraretis, & ut saluti populi consuleretis. Hoc scitis esse summi ordinis pro- Ociosum genus hominum Canonici.

prium munus. Sed quid agitis? maxima pars eorum, quos in summum fastigium euexit Ecclesia, non docet. Desunt multis locis pastores, stipendijs interim fruuntur ociosi Canonici. Deinde uagantur Monachi, ut doceant, qui uel ignorant Euangelium, uel adfectibus aliorum seruientes confirmant idola. Religio interim in quibus rebus populo sita sit, ipsa templa uestra ostendunt: in quibus quanta uarietas est statuarum? Alibi colitur Anna, alibi Maria, alibi stat Seruatius cui pendet de collo marsupium, quia putatur seruare ijs pecuniam, à quibus colitur, denique talia simulacra innumera, in his præsertim locis, uidetis. Ad hæc concurrit uulgus magna frequentia, has ceremonias putat esse religionem. De uera inuocatione, de Christo, de ueris officijs pietatis, de disciplina Ecclesiæ silentium est. Interim uos, cùm Euangelij ministerium negligatis, ipsi depellere etiam idoneos & salutares doctores ab hoc necessario munere conamini, prætextu obsoleti Canonis, de eo qui mortua priore coniuge, piè & honestè ducit aliam, & hanc habet unicam.

Religio Papistica

Sed quid disputo, cùm nihil prorsus agatis candidè? Non de illo ueteri Canone dimicatis, sed tantùm quæsitus est à uobis prætextus, ut quoquo modo arceretis D. Bucerum. Lucem Euangelij formidatis, & stabiliri uultis populi errores & superstitiones, ne ocium uestrum interturbetur, ut nihil aliud dicam.

Dixi initio, me de paucis locis breuiter responsu-

rum

rum esse, uel cōmonefaciendi lectoris causa, uel ut constet, nos huic Coloniensi scripto reclamare. Neq; enim dißimulanda erant tam atrocia conuicia. Prætereo igitur uolens magnos aceruos calumniarum, quas liber Delectorum undiq; conuerrit: & ab honestis lectoribus peto, ne de Ecclesiijs nostris, aut docentium uoluntatibus, & genere doctrinæ, ex maledico scripto Coloniensi, iudicium faciant, sed ex ueris testimonijs. Ego quid profitear in singulis articulis doctrinæ Ecclesiasticæ, in meis scriptis ingenuè, planè, & sine sophisticis labyrinthis exposui. Et hanc esse communem doctrinam Ecclesiarū nostrarum scio, nec dubito hoc totū doctrinæ genus, quod sonat in Ecclesijs nostris, uerè esse consensum Ecclesiæ catholicæ Dei, inde usq; ab initio. Terra mihi potius dehiscat, & obruar tota Aetna, quàm uelim defendere ullas corruptelas doctrinæ cœlestis, aut pugnare cum Ecclesia Dei, in qua cupio, ut in æterna schola, post hanc uitam etiam uidere filium Dei, Patres, Prophetas, Apostolos, & eorū frui doctrina & familiaritate. Hanc futuram scholā mente intueor, quoties in nostras scholas ingredior. Nec uelim unquam meum iudicium ab illis optimis doctoribus seiungere. Cumq; audierim Bonnæ Bucerū, sum ei testis, purè ipsum & fideliter summam doctrinæ Christianæ integram tradidisse.

Schola æterna.

Doctrina Buceri sana.

Ad id sanctißimum munus cùm grauißimo consilio Archiepiscopi & Principis accersitus sit, cumq; præstet in docendo fidē, diligentiam et moderationē,

dignam pio doctore, iniustè uocationem ipsius reprehenditis. Negari non potest, diu à uobis neglectas esse Ecclesias. Quem igitur magis decuit cogitare de salute populi, quàm Episcopum & Principem, qui multorum sententias, & in his uestras quoq; audire & conferre uoluit, nec aliud in hac ætate & grauitate quærit aut spectat, nisi ut populi saluti consulat? Vos ipsi scitis, non uti eum amicitia, nisi optimorum uirorum ex summo ordine, quorum prudentiam, & uirtutem scitis probatam esse grauißimis Regibus, & Principibus: nec quicquam, sine his amicis, constituit. Quare de eius consilio & uoluntate modestius uos pronunciare & scribere decuit.

Tragicus epilogus.

Addiderunt Delecti tragicum Epilogum suæ criminationi, oratorum more, in quo primùm de opibus ecclesiasticis declamitant, postea nostras ecclesias miscent Anabaptistis, et omnes omnium furores in nos transferunt, ac obliti sua scelera, propter nos plecti Germaniam publicis calamitatibus aiunt. Pauca primùm de opibus Ecclesiarum respondeo. Scio sapientes angi de concordia, autoritate gubernatorum, politico statu Ecclesiæ. Hæc, si uerè uellent iudicare, tueri non difficulter possent, si hoc ipsum doctrinæ genus, quod profitemur, admitterent. Nam Euangelium concionatur de agnitione et inuocatione Dei, et munit politicũ ordinem. Sed dum idola et iniusta uincula tueri potentes conantur, dißidia sequi necesse est: Et ex dißidijs in utraq; parte multũ mali existere solet. Hoc

Opes Ecclesiarum.

quan-

Digitized by Google

quanquam ita accidit, tamen ueritatis professionem omittere non possumus.

Nec motæ sunt hæ controuersiæ propter opes, ut leges Agrariæ. De luce doctrinæ disserimus, hanc retinere cupimus. De opibus & imperijs illi deliberent, ad quos ea res pertinet, & sic profecto æquissimū est nobis ignosci, cùm dolemus fame contabescere pios pastores, & pauperes scholasticos, & his mediocrem uictum præberi, & iuuari studia petimus. Sint, si ita uolunt, magna collegia nobilium, quorum uirtus & autoritas poßit esse usui Reipublicæ. Quis hæc reprehendit? Satis superest Ecclesiasticarum opum alibi, unde iuuari pastores & scholastici, et prouehi studia possunt. Nec uos Delecti ignoratis, canones præcipere harum rerum curam gubernatoribus Ecclesiarum, & imperiorum.

Quòd uerò dicitis inhiare reformationem opibus Cleri, hunc esse Christum, cui seruiamus, modestißimè respondeo, & Bucero, & principibus, & multis alijs atrocem iniuriam fieri, nec regeram crimen: Nam utri magis de opibus dimicent, minimè est obscurum. Mendacium Cleri.

Nequaquam consentaneum est, tot sapientes Principes, tot Senatores cordatißimos ulla mercede quantumuis magna, uoluisse sibi tantum periculorum & curarum accersere, quantum adfert Euangelij professio. Quid nos scholastici? qui propter amorem literarum, cùm tranquillitatem opibus, & dignitatibus antetulerimus, tamen hanc etiam amittimus in hac mi-

litia confeßionis, cùm in studijs iucundioribus uersari mallemus. Sed Deus tandem dijudicabit quid utrique spectarint, quem oro, ut petulantiæ uestræ frenum inijciat.

Exulat Elias apud uiduam Sareptanam, cùm impij sacrificuli in regno florerent dignitate, et opibus. Ita plerunq; uera Ecclesia habet hospitia tenuia, & magnæ opes sunt penes Euangelij hostes. Quare scimus nos inopiā nostram boni consulere debere, eamq; arte ferre. Sed alij erunt, qui nos ad rationes retrahēt. Neq; tamen deerunt nobis hospitia, nam et librū cœlestis doctrinæ, & studia alicubi conseruari oportet.

Ecclesiæ tenuia hospitia.

Postremò non contenti hac sæuitia maledictorum de incestis, & de sacrilegis, lapides tollunt, & nos iam prorsus obruere, & extinguere conantur. Miscēt nos Anabaptistis, clamitāt propter nos, tanquam propter ἀλάστορας, toti rerum naturæ Deum irasci, hinc morbos & Turcica bella oriri. Audis lector usitata præconia, quibus pij Doctores ab atheis hominibus ornātur. Ita & Paulus inquit: Apostolos dici καθάρματα mundi: Nec aliud onus pij grauius sustinēt, quàm hæc iniustißima iudicia hypocritarum. Quare pios toties consolatur uox diuina, ne frangantur animis propter tam uirulenta conuitia. Toties autem testati sumus, quid sentiamus, et non solùm scripta nostra, sed etiam Respub. ostendunt, nos abhorrere ab Anabaptisticis furoribus, qui magna ex parte in ijs locis orti sunt, ubi populo uocem Euangelij non licuit audire.

Veræ Ecclesiæ tituli.

Con

Constat, nostrorum literis clarissimè discerni à politicis rebus, seu ab imperijs, regnum Christi: constat magis illustratam esse dignitatem uitæ ciuilis nostris scriptis, quàm ueterum. Quare et Ecclesiæ nostræ suo iudicio uitant Anabaptistarum deliria, & ad ea reprimenda alibi nostras lucubrationes prodesse arbitramur. Quæ enim extant uestra scripta contra Anabaptistas? aut quomodo eorum Hypocrisin refutare Monachi possunt, qui similes ineptias profitentur, pietatem esse abdicare propriũ, sordido uestitu, quasi perpetuum luctum simulare, abijcere, et contemnere uocem Euangelij de iustitia fidei, & econtra attollere iustitiam operum, induere persuasionẽ, quòd legi Dei homo satisfacere poßit, non discernere perfectam obedientiam, quam lex requirit, à disciplina, quam & debent & possunt præstare homines? Hæc Hypocriticæ uitæ semina communia sunt Monachis & Anabaptistis.

Christi regnũ & imperia a nostris illustrata.

Nec uerò fieri potest, quin magnæ opinionum & morum confusiones, & tumultus in discordijs ciuilibus oriãtur: Sed culpa penes eos est, quorũ iniusta pertinacia causam præbet discordiæ. Si cederet ueritati error, et communibus studijs pij gubernatores disciplinam regerent, aut non orirentur prauæ opiniones, aut natæ ueris & legitimis iudicijs, citò obruerentur. Sed quia hypocritæ odio ueritatis accẽdũt discordias, magnæ perturbationes sequuntur: Nam in discordia ciuili, ut inquit Thucydides, nihil mali non inest.

Hypocritæ serunt discordias.

Acce-

Accedunt simul aliæ fatales pœnæ mundi, & in hac extrema mundi senecta, maiores cõfusiones imperiorum impendent, undiq; igitur premitur & concutitur uera Ecclesia, *id est, pij, sonantes* Euangelij *uocẽ, dispersi paßim in imperijs mundi, quos quidem oportet intelligere, & quæ sit* Ecclesia Dei, *& quæ ærumnæ ferendæ, & quæ certamina suscipienda sint, & ad has tantas res animum præparare, ut puram* Euangelij *doctrinam defendant, & alijs tradant.* Exitus *uerò commendent duci* Christo *gubernanti suum cœtum, qui etiam illa immania conuicia tandem refutabit.* Etsi *autem fortaßis aliquibus hæc mea responsio uidebitur asperior, tamen si legent* Coloniense *scriptum, magis me lentum & infantẽ iudicabunt, quàm uehementem, quòd sæuitiam styli* Delectorum *nõ depello acrius.* Noui *mei ingenij imbecillitatem, & ut in tranquillo flumine nauigare, ita in placidis disputationibus uersari malim, quàm contendere maledicendo.* Habent Delecti *suum theatrum, à quo sciunt sibi plausum dari, et ex quo iudices deligunt.* Prouoco *et ego ad* Ecclesiæ *iudicia, hoc est, ad omnes pios et eruditos, qui has cõtrouersias dijudicant, ubicunq; sunt.* Nam *aliter hæc certamina dirimuntur, quàm causæ forenses.* Rectè *constituit* Basilius *iudicium:* ἀλλ' εἰ[illegible] ἐπισκοποὶ, κληθῶσιν εἰς ἀκρόασιν, ἐστὶ κλῆρος κα[illegible] πᾶσαν τῆ θεῦ παροικίαν, συναχθήτωσαν οἱ δοκι[illegible]μώτατοι, λεγέτω μετὰ παρρησίας ὁ βουλόμενος, ἵ[illegible] ἔλεγχος ᾖ τὸ γινόμενον, καὶ μὴ λοιδορία. Vtinam [illegible]

Philippi lenitas.

Basilii iudicium

constitueretur iudicium Ecclesiasticum. Sed uos astutè cauetis uobis, præscribitis qualem iudicem uelitis, uidelicet, nobis addictum. Multi sunt Apologi, qui monent, iniqua iudicia uitanda: sed recitabo recens exēplum, longè uenustißimum omnium, quæ uel legi, uel audiui. Duo sunt in Gallia uiri excellenter docti, Castellanus & Bigotius. Et quia Castellani disputationes crebrò à rege audiuntur, hortatur quispiam ex proceribus, ut Bigotius etiam audiatur. Interrogat rex in quo doctrinæ genere uersetur. Cumq; alij honorifico testimonio eum ornarēt, tandem Castellanus, quia augeri eius opinionē nolebat, interpellans, quid inquit, tantopere prædicatis? Est Aristotelicus. Rex interrogat, qualis sit ea descriptio. Dicam, inquit, Castellanus: Aristoteles ἀριστοκρατίαν adfirmat meliorem statum esse, quàm regnum. Hac uoce apud regem sciebat se omnem autoritatem, & Aristoteli, & eius studiosis detraxisse. Cumq; rex interrogaret, an hoc scripserit Aristoteles, et cæteri id adfirmarent, audissetq; defendere Bigotium Aristotelicas sententias, delirare Aristotelem inquit, & negauit se defensorem harum ineptiarum auditurum esse. Facilè uicit Castellanus tali iudice. Hæc narratio imago est iudicij, quod delecti in libro suo constituunt. Nec nos defugimus cognitionē, sed maximè optamus iudicio uerè ecclesiastico latius propagari ueritatem, et iusto modo tranquillitatem Ecclesiæ muniri. Sed quantulū hæc cura tangat potētes, res ipsa ostendit. Interea tamen pij iudicant: & regulam

Iniqua iudicia uitanda

Castellanus & Bigotius Galli

Digitized by Google

regulam norunt, uidelicet, doctrinam Propheticam & Apostolicam, & primæ Ecclesiæ testimonia, ut supra dixi. Sciunt Ecclesiam extructam esse supra fundamentum Prophetarum & Apostolorum. Sciunt horum uocem audiendam esse, & anteferendam prauæ consuetudini, quamuis longi temporis. Si uerè iudicamus Deum se patefecisse in hoc uno genere doctrinæ, quod tradidit Prophetis & Apostolis, hanc normam sequi necesse est. Sed multi prophani nunc cogitant, Ecclesiæ politiam esse similem Atticæ, aut Laconicæ, constitutam humanis consilijs, ac propterea semper præsentem formam tranquillitatis causa tuendam esse. Et multi sic sentientes, harum controuersiarum iudicijs præficiuntur, qui hac fascinati persuasione, manifestißimam ueritatem opprimere conantur. Non enim litigamus de rebus obscuris aut perplexis: Nec reuerenter sentiunt de Cœlesti doctrina, qui existimant perplexam & ambiguam esse. Agnosci se inuocari Deus uoluit, & filium iußit audiri, qui ex sinu æterni patris Euangelium proferens, certam doctrinam Ecclesiæ suæ tradidit. Hunc doctorem qui audiunt, facilè has controuersias dijudicare possunt. Ad hos prouoco, & oro Deum æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, ut propter filium nos regat Spiritu Sancto, & Ecclesiam suam augeat & seruet.

Ecclesia dissimilis politiæ.

SIT LAVS DEO.

DE

DE LEGIBVS ORATIO

Phil. Mel.

Esiderant in me pluſculum fortaſſe pudoris aliqui, cum aßiduis declamationibus, & infantiam meam uulgò traduco, & humanißimis in hac ſchola, patientißimisq; auditoribus tot[illegible] odioſe obſtrepo. Ego uerò agnoſco me[illegible]um uirium imbecillitatem, meoq; me pede metior: & cum de [illegible] ipſo cenſurã ago, ſentio quàm non ſatisfaciam po[illegible]ßimis quorundam auribus: Verùm cum proue-h[illegible] rei literariæ cauſa, hoc, quicquid eſt operæ, à m[illegible]matur, ſtudium meũ quæſo boni conſulite. Nam c[illegible] pars quædam publici muneris in hac ſchola de-le[illegible]ta ſit, parum meminiſſe uiderer, quam ſuſtineam p[illegible]ſonam, niſi de adoleſcentium officio nonnunquam [illegible]erem.

Quod cum pro uirili faciam, eaſq; diſciplinas iu-ue[illegible]uti commendem, quibus neglectis, cum religione [illegible]tum res bonas alias labefieri neceſſe eſt, facilè, ut ſper[illegible] impetrabo, ne mea mihi ſedulitas fraudi ſit. Sũt enim fauore, ſtudijſq; omnium, iuuandi eorum cona-tus, qui literis non peßimè conſultum uolunt. Neq; alia[illegible] ob cauſam modò dicere inſtituimus, quàm ut ijs, qui hic ex more declamare ſolent, ſi qui forſan

imbecilliores

regulam norunt, uidelicet, doctrinam Propheticam & Apostolicam, & primæ Ecclesiæ testimonia, ut supra dixi. Sciunt Ecclesiam extructam esse supra fundamentum Prophetarum & Apostolorum. Sciunt horum uocem audiendam esse, & anteferendam prauæ consuetudini, quamuis longi temporis. Si uerè iudicamus Deum se patefecisse in hoc uno genere doctrinæ, quod tradidit Prophetis & Apostolis, hanc normam sequi necesse est. Sed multi prophani nunc cogitant, Ecclesiæ politiam esse similem Atticæ, aut Laconicæ, constitutam humanis consilijs, ac propterea semper præsentem formam tranquillitatis causa tuendam esse. Et multi sic sentientes, harum controuersiarum iudicijs præficiuntur, qui hac fascinati persuasione, manifestißimam ueritatem opprimere conantur. Non enim litigamus de rebus obscuris aut perplexis: Nec reuerenter sentiunt de Cœlesti doctrina, qui existimant perplexam & ambiguam esse. Agnosci se inuocari Deus uoluit, & filium iußit audiri, qui ex sinu æterni patris Euangelium proferens, certam doctrinam Ecclesiæ suæ tradidit. Hunc doctorem qui audiunt, facilè has controuersias dijudicare possunt. Ad hos prouoco, & oro Deum æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, ut propter filium nos regat Spiritu Sancto, & Ecclesiam suam augeat & seruet.

Ecclesia dissimilis politiæ.

SIT LAVS DEO.

DE

DE LEGIBVS ORATIO Phil.Mel.

ESiderant in me plusculum fortasse pudoris aliqui, cum aßiduis declamationibus, & infantiam meam uulgò traduco, & humanißimis in hac schola, patientißimisq; auditoribus toties odiose obstrepo. Ego uerò agnosco mearum uirium imbecillitatem, meoq; me pede metior: & cum de me ipso censurā ago, sentio quàm non satisfaciam politißimis quorundam auribus: Verùm cum prouehendæ rei literariæ causa, hoc, quicquid est operæ, à me sumatur, studium meū quæso boni consulite. Nam cum pars quædam publici muneris in hac schola delegata sit, parum meminisse uiderer, quam sustineam personam, nisi de adolescentium officio nonnunquam dicerem.

Quod cum pro uirili faciam, eisq; disciplinas iuuentuti commendem, quibus neglectis, cum religionem, tum res bonas alias labefieri necesse est, facilè, ut spero, impetrabo, ne mea mihi sedulitas fraudi sit. Sūt enim fauore, studijsq; omnium, iuuandi eorum conatus, qui literis non peßimè consultum uolunt. Neq; aliam ob causam modò dicere instituimus, quàm ut ijs, qui hic ex more declamare solent, si qui forsan imbecilliores

imbecilliores sunt, meo exemplo nonnihil animi addam, & tanquam claßicum canam: Deinde, ut eruditos omnes publica uoce rogitem, ut in hanc arenam, & ipsi aliquando descendant, cum pueris collusuri. Socratem nihil puduit natu grandem, cum paruis filiolis equitare, ut ille ait, in arundine longa: quanto minus uobis uitio poterit uerti honestißimus conatus, si cum hoc grege de literis nonnunquam commentemini, quarum causa quicquid susceperis, quando mortalia nihil diuinius habent, laudē meretur? Quæso itaq;, ut scholæ operam suam ea in re candidè impertiantur, quicunq; literis benè cupiunt. Sic enim statuo, præclarè de rebus humanis mereri, qui puerilia studia honestis exemplis accendunt. Iam & meam facilitatem ita demum probari uobis iudicabo, si imitari cœperitis, quæ si silentio uestro damnata fuerit, bone Deus, quàm ipsi nobis displicebimus?

Socrates exemplum pueris.

Sumus autem de legibus dicturi, deq; eo iure, quod in scholis hoc tempore, & in iudicijs, in bona Europæ parte regnat. Nam eæ literæ non nuper male audire cœperunt, cum alijs prophanarum legum [illegible] pia profeßio, indignaq; Christianis uidetur, alij [illegible] ducunt, ut iudicia non improbent prorsus: nam [illegible] Scythæ solent, res ex æquo & bono sine scriptis [illegible]bus iudicare. Horum calumnias pro nostri in[illegible] mediocritate, refellere conabimur, ut eos qui ad [illegible]dam Rempublicam olim accessuri sunt, ad [illegible] sciplinæ studium inuitemus. Prægrauant autem [illegible] causa

Omnia ex legibus iudicanda.

causam mirificè hoc tempore Doctorculi quidam, qui, cùm uerè sint ἄθεοι, tamen Euangelij prætextu tyrānidem gerūt, & pro libidine cum humanas, tum diuinas leges figunt ac refigunt. A quibus si impetrari poterit, ut nobis dicendi potestatem faciant, sunt enim perquàm morosi, docebo breuiter, sacris literis non modò non improbari ciuiles leges, sed præcipi etiam, ut religiose sanctéq; colantur, qua laude nulla potest amplior legibus tribui. Vbi fidem fecero, ciuilem urbium statum nihil pugnare cum religione, exponam quàm prudenter à maioribus factum sit, quòd Romanas leges potißimùm delegerunt, quas in constituendis ciuitatibus tanquam filum sequerentur, easq; summa cura à nobis studioqúe conseruādas esse ostendam.

Sacris literis non improbari leges.

Quæ malùm dementia tandem est, quis furor, falso Christiani nominis prætextu, ciuilium rerum statum labefacere, & conuellere? Quæ barbaries, qui Scythæ, iudicia, æqui & iniqui discrimen è medio tollunt? Et audent hoc Christo quidam, si superis placet, Christiani Doctores tribuere: Quid est, si hæc non est contumelia? Qui ex Gentilibus philosophis in Christum stylo debacchati sunt? Vnum hoc ferè causificantur, quòd quædam leges parùm uideantur aptæ, ad ciuilem consuetudinem, societatemque hominū tuendam: neq; censent ullo probro Christi dignitatem grauius lædi posse. Horum uincunt [illegible]entiam nostri, qui in ipso contemptu publicorum [illegible]orum, et in euertendo uniuerso ciuili statu, pietatem

M collocant:

collocant: adeò de Christi nomine superstitio peius, quàm qui ex professo insectãtur, meretur. Nã cùm uim pietatis ignoret, et pro suo arbitrio sibi Deos somniet, non modò nihilo rectius de Christo sentit, quàm Ethnici, sed pietatis etiam titulum ferè priuatis uitijs prætexit: quo sacrilegio nihil abominabilius fingi potest. Et quia uetuit Deus, humano artificio imaginem sui fingi, seq; è suo sermone cognosci uoluit, ubi se nobis uelut in tabula delineauit, petemus & nos è sacris literis, quid de ciuilibus legibus diuinus Spiritus decreuerit: quas cùm cœlesti uoce probari audietis, par fuerit, & cognoscere diligentius, & obseruare sanctius. Sese enim contemni Deus iudicabit, si ciuiles leges tantoperè nobis commendatas uiolauerimus. Sed recenseo locos, qui legibus patrocinantur, docentq; in rebus publicis iudicia esse constituenda, legesq; rationi cõsentaneas de rebus herciscondis, de sontiũ pœnis, & alijs hoc genus, ferri posse.

Loci qui legibus patrocinantur.

Primum ius faciũt nobis sacræ literæ, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus in prophanis rebus iudicãdis uti. Et cum iudicia amplissimo testimonio ornant, tum πολιτείας, Mosaicam, & Gentilem iuxtà probant. Cùm Baptistam milites, haud dubiè de genere uitæ consulturi, rogarent, quid à se fieri uellet, nihil hic exegit, nisi ut suis contenti stipendijs, neminem calumniarentur, aut concuterent. Porrò cum stipendijs iubet esse contẽtos, publicum munus, quod illis mandatum erat, planè adprobat. Quis nescit autem Magistra-

I. Ioannes.

gistratuum arma leges & iudicia esse, quæ domi uim ac iniuriam à ciuibus prohibent? Quare non dubium est, quin tanti leges faciendæ sint, quanti Magistratum Baptista facit. Paulus Magistratuum autoritatem prædicat, cùm gladij usum ordinationem Dei uocat, & Magistratum, Dei ministrum: à quo oraculo ex diametro dißident hi, qui leges impietatis accusant. Est enim hostis Dei, non minister, quisquis ea suscipit, quæ diuinæ leges uetant. Qui alterius uxori uitium offert, qui res aliorum fraude interuertit, qui periurio fallit, qui bellum cum superis gerit, non minister est: denique hostis est, cuiuscunq; functio propriè impia est. Quare cùm Paulus magistratum Dei ministrum uocat, non hostem, negat eius prouinciam cum religione pugnare. Contrà, qui Magistratus damnant, semel uno nomine omnes latrones & Dei hostes esse pronunciant: quod quàm non quadret ad Paulinam sententiam, perspicuum est. Quid enim tàm dißimile uoluit ille esse latrocinio, quàm Magistratum? Hunc tranquillitatis publicæ custodem nuncupat Paulus, cum gerere gladium scribit, ut bonos honore adficiat. Quòd si latrociniũ Magistratus est, custodem bonorum qui cedò appellabit? Iubet enim Paulus piorum uotis Magistratus Deo cõmendari, ut salui publicam tranquillitatem tueantur. Idemq; exulaturis Iudæis Ieremias præcipit. Ac incolumitatem latrocinio precari nihilo magis fas est, quàm benè precari lupanaribus. Tàm clarè discernit à latrocinio Magistratum

II. Paulus.

Digitized by Google

III. Exempla pii Magistratus.

scripturæ: inter quæ si nihil interest, sceleratus erat Ioseph, cum in Aegypto imperaret: scelerati Cornelius & Centurio, cuius fidem Christus unicè prædicat: pleriq; item alij, qui Respub. et Gentilium legibus administrarunt. De Iudaicis Regibus nondũ dico, quos putant minus posse ad nostra comparari, sed hos, quos recensui, quæso patiamini melioris notæ Christianos fuisse, quàm hi sunt, de quorum moribus, postcaquàm publicas leges contemnere cœperunt, paßim malè audit Euangelium. Sed unde tandem honorifica appellatio? Ecquid præcipit Deus de gladio? Primum minister Dei is est, qui eius iussum facit, quiq; ex eius se mandato comparat, cui qui auscultat, is non modò nihil peccat, sed quemadmodum sacræ literæ docent, sanctum etiam officium facit. Præcipit autem Deus, morte mulctari eum qui hominem occiderit: quæ lex, citra controuersiam, totam πολιτείαν complectitur. Etenim ut publicæ tranquillitatis causa fas est, de capite hominis iudicare, ita & ad rerum diuisionem, ad leuiora negotia transigenda, quando aliter publicæ paci consuli non potest, cõstituere iudicia licuit. Extat lex in Genesi ad Noë, uniuerso mortalium generi lata, estq; confirmata Mosaicis edictis: quæ tametsi solis Hebræis proposita sunt, tamen arguunt Deum probare morem, cum iudicandi res, tum plectendorum sontium. Nota enim Pauli uox est: Legem iniustis latam esse: quæ monet, ut qui Spiritu Christi non frenantur, cum Hebræi, tum reliqui mortales, legibus

IIII. Leges ueteris testamenti.

coher-

coherceantur, & tanquam carcere septi teneantur, ne quem lædant, ne cuius rebus damnum dent. Eodē impios omnes numero cum Gentes, tum Iudæos habet, gladioq; seu legi ad unum omnes subdit. Suum autem quoddam Christi regnum est: qui cùm non in hoc se nobis ostenderit, ut humanam πολιτείαν conderet, mundi regnum non labefacit, imò in id extrudit eos, quos à turpitudine non dehortatur pietas, ut uis remoretur. Prodijt Christus, ut cœlestibus muneribus, ut immortalitate pauculos quosdam, tanquam in alium eductos mundum, donaret, non ut ciuitates constitueret. Regibus hanc prouinciam reliquit tenendam, cōseruandamq;, ocij tuendi causa. Ipse in piorum pectora Spiritum suum transfundit, ut diuinitatem cum ijs communicet. Ipse uerbo renouat piorum mentes, καὶ μετασχηματίζει. Nihil hæc ad mundi regnū, quod in componendis tantùm moribus, in arcenda uiolentia uersatur. Id quod non facilè tantùm fert Christus, sed probat etiam, cùm & suos parêre iubet, & ministerium Dei esse fatetur. Quare qui ad respub. accessuri sunt, hos non modò non retrahit religio, sed monet etiam, pium officium facturos, si publica munera rectè gesserint, si ius candidè dixerint. Qui secus docent, cùm de prophanis legibus, tum de Christi nomine, malè merentur.

V. Litigare Christus uetat, non iudicare.

At litigare uetat Christus. Quis negat? Iudicare uerò non uetat. Quantum autem intersit inter iudicare & litigare, nemo non uidet. Nam ut uiatorem

pulsare Deus uetat, non uetat obligare uulnus, si quod is fortè acceperit: ita quanquam odia mortalium inter se execretur, mederi tamen tam perniciosis morbis patitur. Quare uita damnari patiar, remedium, par est, ut grato animo complectamur. Furit hic uindictæ cupiditate; ille res alterius fraude occupat: Quos cùm in uiam uon reuocet pietas, iudicum authoritate furor comprimitur. Nihil Dauid, Moses, Salomon peccarunt, quantumuis improbis nebulonibus alicubi ius dixerint. Proinde Christus ut litigantem ac uindictæ amore ardentem damnet, tamen suas iudicibus partes reliquit, siue ex Gentilibus legibus, siue ex Mosaicis ius dicant. Gentium Respub. administrarunt, Ioseph, Daniel, Naaman, Centurio, qui, si flagitiũ est Remp. gerere, uel Gentilibus legibus uti, ordine mouendi sunt. Verùm nolo hîc longius immorari. Nam & aliâs accuratè hæc excußimus, & pijs mentibus ij loci quos produximus satisfecerint. Tantum reclamant hi, qui nec sacras, nec prophanas leges pensi habent. Christus optima fide censum Magistratui numerat, ut exemplum colendarum publicarum legum proderet. Id adeò imitari oportebat eos, qui Christianam libertatem ubiq; fortiter iactant. Et cùm diuino suffragio ius publicum comprobatũ sit, pietas exigit, ut & diligenter cognoscatur, et religiose colatur, & tractetur. Legumlatores ueteres omnes, quò plus autoritatis suis legibus adderent, Deorũ oracculis probatas adseuerabant. Minos fingebatur nouẽ norum

VI. Christus censum numerat.

VII. Legumlatorũ ueterum autoritas.

Digitized by Google

annorum spacio Iouis usus familiari consuetudine, ab eo constituendæ Reip. rationem didicisse. Lycurgum ferunt & ab Apolline Deum appellatum esse, & sua edicta ῥήτρας uocasse, quòd oracula uideri uellet. Numam aiunt simulasse nocturnos cum Egeria congressus. Fingebantur hæc, ut cùm diuino iudicio approbatæ leges uiderentur, pluris fierent. Quantò sanctius à nobis ius publicum coli debet, cum id non commenticia oracula, sed certißimæ uoces diuinæ nobis grauißimè commendarint?

Porrò cum constet, nihil pugnare cum ciuilibus legibus religionem, & in rebus prophanis iudicandis fas esse, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus uti, expostulabimus aliquantò liberius cum ijs, qui publico iuri præter meritum iniquiores sunt. Non satis, ita me benè ament Musæ, constituere possum, morósi hi mihi uideantur tantùm, an prorsus furere. Nam ut illiberalem cõuiuam esse censemus, qui apud amicum præsentem copiam nauseat: ita qui præsentes mores, instituta ac leges temerè fastidit, opicus mihi et parum urbanus uidetur. Et cùm in omni uita sapientißimi homines præceperint, communibus moribus tanquam scenæ obsecundandum esse, ualdè iniusti sunt, qui tanquam cum rebus humanis bellum gesturi, præter sua, nihil probant. Sordidos ac plebeios animos ferè præsentium pœnitet, qui cum libidine sua, non ratione omnia metiantur, miro quodam nouandi studio tenentur. Neq; ullus Euripus, ullũ fretum tam uarios

Furiosi sunt legum contemptores.

habet æstus, ac fluctus, quàm uarij uulgi motus sunt. Quæcunq; commouerit tempestas, subitò furit, miscetq; omnia. Contrà, generosæ mentes communibus se moribus attemperant, solentq;, utcunq; & ubicunq; opus fuerit, obsequi, quemadmodum ille Terentianus pater monet. Iam non simplex rusticitas, sed furor est planè, patrios mores, ac patria instituta odisse. Etenim cùm patriæ sanctum quendam amorem omnibus indiderit natura, prorsus obliti sui uidentur, qui patrias leges tantoperè auersantur. Sapientißimus Poëta fingit Vlyssem optare, ut uel fumum de patrijs exorientem focis uideat: hi leges contemnunt, ornamentum patriæ pulcherrimum, quarum beneficio ipsi & aluntur, & seruantur, ut ne naturæ quidem plus, quàm his debeant. Mirum, in Vulturio plus est humani, quàm huic generi. Ego profectò, quoties defatigatum animum remittere, recreareq; libet, nulla in re suauius, atq; in patriæ recordatione acquiesco. Id quod fieri non posset, nisi mirum quendam eius amorem inseuisset natura.

Patriæ leges colendæ.

Patriæ amor.

Videor mihi iam agros peruagari, iam in hortis reptare, iam ad flumen deambulare: Hîc naturæ opes, industriam colonorum meorum ciuium tacitus contemplor, admiror maiorum prudentiã, qui agros, qui oppidum ipsum diligẽtißimè ornarunt & muniuerunt. Hæc cum animo considero, & propemodum intueor, mediocri ne me uoluptate perfrui cẽsetis? Me uerò cùm loci amœnitas per sese delectat, tum quia

patria

patriæ nomen accedit, ualdè adficior. Nec minus tali patria capior, quàm ille Ithaca, qui quamuis sterilem, & in asperrimis saxis tanquam nidulum adfixam, pluris immortalitate fecit. Et cum tantoperè solum ipsum ametur, non possum non fauere & legibus, quibus ciuium inter studia uoluntatesq; conciliantur & deuinciuntur, quæ domesticam disciplinam, bonos mores, popularium libertatem tuentur, quæ profectò non minus nos, quam lares nostri, delectant. Proinde, cum inflammet nos natura, & adsuefecerit consuetudo ad amandam colendamq; patriam, & ingrati ergà benè merentē, & in penates suos impij, & alieni prorsus ab humanitate sunt, quibus domesticæ leges sordēt. Capitale est Magistratum pulsare, hi cum prorsus ex Repub. Magristratus, iura omnia exterminent, quod non supplicium merentur? Nolo hîc causari, frustra eos niti, recepta non posse ferè priuato cuiusquam arbitrio cōuelli. Finge rem succedere. Quid erit ciuitatibus nostris calamitosius? Quas Deū immortalem, hæc nouas dabit turbas? Nam ut sine ualetudinis iactura nemo uictus rationem mutat, ita nec leges sine publica perturbatione mutantur. Nec ad ciuitatum ocium, et ad concordiam stabiliendam quidquam perinde conducit, atq; ueterū legum morumq; conseruatio: quod cùm urbium exempla paßim testantur, tum monet aureus ueteris Poëtæ uersiculus.

Leges & uictū mutare periculosum.

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;. Ennius.

Valeant igitur, qui uel adeò inciuiles sunt, ut attemperare se communibus moribus nolint, uel adeò arrogantes, ut rectius se Rebusp. consulturos confidant, quàm maiores, uel adeò ferrei, ut nullus rerum patriarũ amor tangat. Et si ita uidetur, in νεφελοκοκκυγίαν commigrẽt, Senatui populoq; cuculorum imperaturi. Quanquam autem hæc abundè magna ratio bono uiro sit, cur præsentes leges amplectatur, quòd usu receptæ sint, et in mores, peneq; in naturam nostram uariarint: (Stultũ est enim cum publicis moribus dimicare) tamen excutiamus rem paulò accuratius, temerè ne, an consultò maiores nostri ex scriptis legibus iudicari res maluerint. Non nuper in scholis hac de re altercantur, utrum satius sit, ex scripto iure, an ex Magistratuum arbitrio res iudicare. Verùm nos non quod ociosi in schola literatores somniant, sed quod prudentißimi quique probarunt, qui Respublicas tenuerunt, sequemur. Nam cum humanæ prudentiæ ciuilia officia religio commiserit, et prudentũ exemplis, & communi sensu hanc causam metiemur. Quæ fuit autem usquam Respub. mediocris sine certis legibus constituta? Scripto iure usi Aegyptij Cretenses, Athenienses, Romani, addam etiam Iudæos. Et Lycurgus, tametsi nullas scripserit leges, certas tamen quasdam prodidit, non tabulis, sed ut uulgo notiores essent, memoriæ ciuium insculpendas. Quare ut nihil ijs patrocinetur, qui hoc tempore scriptum ius tuẽtur, defendere eos tot gentiũ iudicia facile queant, quibus

Scripto iure utendum.

quibus quo ore cedò, qua fronte reclamare audebitis? Et haud scio, an hæc ueteribus illis legum latoribus consilij ratio. Qum libertatis ac tranquillitatis publicæ causa conditæ sint ciuitates, & constituta iudicia, ut in tuto sint suæ cuiq; res et uita, et sub iuris autoritate, tanquam sub umbra lateant: idq; præsidium non maiorū industria, non hominum conspiratio cōpararit, sed Deus ostenderit: præstandum est ne ius sit obscurū, incertum aut ambiguum. Quæ est enim iuris uis, aut authoritas futura, si subinde uertumini in morem uariet? Nemo fortunas suas uitamq;, non satis exploratas, aut infidis custodibus, tutò cōmitti putat. Porrò ubi Magistratuum arbitrio sine certis legibus res iudicantur, cùm in imperitorum, sæpe etiam improborum potestate ius sit, fit ut per imperitiam sæpe Magistratus æqui et iniqui discrimen non perspiciat. Quoties recti species decipit? quoties iudicio gratia, aut maleuolentia officit? Neq; enim obscurū est, quàm leui momento ab æquitate mediocrium hominū animi sæpe abstrahantur. Quid quòd ea imperitorū pertinacia est, ut ad æquitatem flecti nō poßint, ubi non cogunt leges. Cedò, quid arbitrare sumpturos sibi Germanicos regulos, nisi leges prohiberēt? Qui, si quando iuris species suffragaretur, citius omnia miscerent, quàm de sententia, de poßeßione decederent. Nunc cum reclament leges, deterret à flagitio nonnunquam pudor. Quotus enim quisq; tam corneæ fibræ est, ut publicam legum uocem omnium de se iudicium

Ex arbitrio periculosum iudicare.

prorsus

prorsus contemnat? At si nullæ obstrepant leges, cum licentia ferè deteriores reddat, uideas aperta tyrannide grassaturos, non aliter atq; solebant Athenis triginta illi, qui cùm peßimo exemplo iudicia sustulissent, perinde quasi publicam carnificinam exercerēt, optimum quenq; iugulabant. Itaque quemadmodum in periculosis tempestatibus, non solet uentis temerè committi nauis, sed gubernator præficitur, qui arte regat, ita fluctuantes Principum animi, certa lege frenandi, regēdiq; sunt, ne priuatæ cupiditates eos à iure, uelut à portu reijciant. Et cum in cognoscendis causis, sæpe non peßimis Magistratibus iuris species imponat, sæpe transuersos rapiat ambitio, ne periclitaretur libertas, æqui & iniqui formulas præscribi oportuit, quas in consilium adhiberent ius dicturi. Nam si Magistratui potestatem feceris, quidquid libet statuendi, uide in quam nos seruitutem conijcias? Iure poßeßiones adsignauit, si aliud uidebitur, ius erit eripere, quod dictum est, indictum fuerit, quod modò erat ratū, irritū fuerit. Quidquid decreuerit, in uento et rapida scribere oportet Aqua, usq; adeo non constabit sibi, & Iure subinde mutato in aliam se formam πρόθεως moreuertet. Non domus, non liberi, non coniunx, quibus ne nostra quidē uita nobis carior est, in tuto erūt. Res bonæ omnes, pietas, humanitas, doctrina, artesq; uniuersæ, quæ ociū, pacemq; amant, exulabunt. At cum his uitijs leges medeantur, nec libertatis ullus præterea fidelior sit custos, quid uetat legū beneficio

Triginta Tyranni Athenis.

uti? Quæ Magistratibus fiduciarum tantum nostri potestatem faciunt, ut ius nostrum quoties periclitamur repetere liceat. Aristoteles in ea demũ Republica quæ scripto iure regitur, Deos imperare adfirmat, quod libertatem leges tueantur, qua haud scio an hæc uita nihil dulcius habeat. Quid enim fœlicius, quàm iniuriæ metu uacare, societateq́; hominum tutò frui? Proinde ille ne bono quidem uiro sine legibus Rempublicam mandari patitur: Sed recita uerba. Aristoteles.

Verùm dicet aliquis, malignè me de hominum ingenijs sentire, cùm nullius adeo exploratam fidem, ac uirtutem esse duco, cui tutò ciuitas committi possit. Ego uerò optarim paßim imperare Nestoras, uerùm uidemus quanta sit optimorum Principum paucitas. Rari boni Principes.
Nec obscurum est uetus illud dictum: Omnium bono- ››
rum Principum imagines in uno annulo sculpi posse. ››
Quare facilè patior, in mediocribus, ut sunt ferè, certo iure uim regi, & officij sui, si qui sunt imprudentes Magistratus, admoneri. Hæc mea est ratio: nec fœliciorem Rempub. somnio, quàm qualem existere res humanæ sinunt. Finge autem rerum summam ad Stoicos delatam esse, qui nec gratia, nec odio adficiantur, qui falli nequeant, quid ijs facies, qui, ut est uulgi improbitas, malunt legibus, quàm uel sanctißimis Magistratibus credere? Est enim quorundam tanta rabies, tantaq́; pertinacia, ut æquitate fideq́; iudicum satisfieri sibi non patiantur, sed cum summo iure contendant, Rabies litigantium.

tendant, extremaq; omnia experiantur, sæpe insensius cum iudicibus, quàm cum aduersario concertent. Hîc uerò Magistratuum autoritas periclitabitur, nisi publicè receptæ leges defendant: Adeò non modò aduersus Tyrannidem, in legibus innocentiæ præsidium est, sed Magistratibus aduersus uulgi importunitatem, hic tanquam aheneus quidam murus est. Deniq; cõmune uinculum inter se Principum, ac multitudinis est, ius scriptum, ad pacem tuendam comparatam. Iam & improbi ciues facilius in fortunas aliorum impetum facient, cum uel nullæ pœnæ certæ absterrebunt, uel ius erit incertum. Contrà, ut ij, qui iter faciunt, cum uiam indicant Mercuriales statuæ, nihil metuunt, necubi errent: Ita boni ciues, cum certum ius præpositum est, securi degunt, cum docent leges, & quid pro se quisq; præstare debeat, & quid cuiusq; sit proprium, & improbis certum exitiũ minantur. Cum autem libertas nihil nisi inane uocabulum sit, si bonis securitatem demas, crudele fuerit, ius scriptum è medio tollere, si quid ad securitatem in bonorum animis alendam confert.

Ius scriptum uelut Mercurialis statua.

Accedit hũc, quòd, ut modestißimi homines imperent, tamen futurum sit, ut de iure sæpe dissentiant, nisi ex certis legibus res iudicentur. Quæ est autem pestis ciuitatibus perniciosior intestina discordia? Quas hæc urbes nõ funditus euertit? Quare nulla tam parua res est, quæ modò ad concordiam conseruandam conducere uideatur, quæ negligenda sit. Sæpe autem

Tollit intestinas discordias.

ex leuis-

ex leuißimis iniurijs, non secus atq; ex munitißima scintilla, grauißimum incendium oritur. Non rarò et res grauißimæ in disceptationem ueniunt, ubi si Magistratibus de iure malè conuenerit, studijs factionibusq; publica tranquillitas turbabitur, dum suæ quæque pars sententiæ suffragatores, addo etiam uires, publicæ salutis oblita, comparat. Quam autem non solitudinem malis, quàm intestinis flagrantem ocijs urbem colere? Proinde, cum Hebræos Deus inter se quàm coniunctißimos esse, rectißimeq; cōsentire uellet, certas leges tulit, ut ex præscripto res iudicarent, ne quando ius controuersum dißidium pareret. Plerisq; item alijs ciuitatibus uel Principum Tyrannis, uel ciuiles discordiæ imposuêre legum condendarum neceßitatem. Nam cum inter se Athenis, de iure publico, perpetuò conflictarentur, tres per id tempus factiones, homines opinor non peßimi, sed malè inter se ut fit, in imperio cohærentes, eaq; dissensio, morbo ciuitatis ingrauescente, & gliscentibus odijs, uniuersis exitium minaretur, Respublica Soloni mandata est: is leges tulit, quibus libertatem, & otium urbi restituit. Et cum cerneret has unicum eße concordiæ uallum, constituit, ut qui ius dicerent, conceptis uerbis, iusiurandum darent, se ex Legibus res iudicaturos eße. Qui Magistratuum arbitrio simpliciter omnia committunt, cum Solone, si libet, expostulent, nō meum, qui ad consociandos inter se ciuium animos, tantum facere momentū scriptas leges existimauit, ut ex suo ar-

Leges Hebræorum.

Solonis leges pro concordia constituenda.

ſuo arbitrio Magiſtratus ius dicere uetuerit. Sed recta iuſiurandum ἠλιαστικὸν, ſic enim Demoſthenes uocat. Fuerunt & hæ ferè cauſæ, cur Romani ſcripto iure uti maluerint: Nimium ſibi Principes ſumebant: Plebs non ſatis tuto creditam Optimatibus libertatem exiſtimans, ſæpe imperium authoritatemq; detrectabat, de iure ſæpe diſſentiebant inter ſe etiam boni uiri. Hæc coëgerunt tum plebis temeritatem, tum Magiſtratuum uim certis legibus moderari: ſuntq; duodecim illæ tabulæ, fons iuris noſtri, prudentiſsimorum hominum iudicio propoſitæ. Id iugum cupidè uniuerſa ciuitas accepit, cùm ſentiret urbem non diu futuram incolumem, niſi legibus muniretur.

Leges XII. tabularum.

Porrò cùm ciuitates, orbis terrarum Principes coëgerit neceſsitas penè Diomedea leges condere, quis furor eſt, apud nos iam uſu receptas uelle abrogare, ac indicere? magna conſuetudinis uis eſt, quæ mores omnes, quibus aſſuefacti ſumus, ſine perturbatione publica mutari non ſinit. Quare leges uel hoc nomine, quòd conſuetudini mos gerendus eſt, oportuit conſeruari. At cum de rebus humanis etiam benè mereantur, publicam tranquillitatem & libertatem tuentur, obſecro non inſaniunt, qui refigere iubent? Actum fuerit de religione, de humanitate, de rebus bonis omnibus, niſi cœtus hominum iure cogantur ac defendantur. Neq; uerò inter cætera legum beneficia hoc prætereundum eſt, quòd de expetendis fugiendisq; rebus, rectas ciuibus opiniones inſerunt. Id adeò a-

Conſuetudini mos gerendus.

formam

formandos mores magnum habet momentum. Errant enim mortalium ingenia, nisi certis præceptis regantur, & ut quidque maximè commodum in præsentia uidetur, ita maximè lucere putant, oculos mentemque libido præstringit, ut quod maximè cupimus, sæpe, nisi dehortetur legum autoritas, optimum esse ducamus. Auarus nihil esse uitij in fœnore faciendo existimat. At si ualerent leges, quæ fœneratoribus maiorem mulctam constituerunt, quàm furibus, quis non execraretur fœnus? Sunt quos parum pudet mentiri: At cùm ex lege duodecim tabularum è saxo Tarpeio deijciebatur, qui falsum testimonium dixisse cõuictus erat, cane peius, & angue, mendacium oderat multitudo. Perpetuum ocium nunc in lauta uitæ parte ponunt: At cùm Atticis legibus capitalis esset desidia, grauiter audiebat. Furem abominamur, quòd in eum grauißimè adnimaduertatur, augetque crimen pœnæ atrocitas. Prædonis loco habes eum, qui debitoris rem aut pecuniam usurpat, nisi sponte datam. Peperit hanc opinionem lex, quæ pronunciat, uim esse, quoties quis id, quod deberi existimat, non per iudicem reposcit. Nihil autem cum opinionibus tum moribus nostris instabilius esset, nisi ex certis legibus cõpararentur. Nam ut nautæ cursum ad ea sydera, quæ eodem semper loco circumaguntur, dirigunt: ita par est, ut ad leges, quæ à sapientißimis hominibus latæ, & uirtutis uiam rectißimè indicant, & sui nunquam dissimiles sunt, opiniones nostras exigemus. Sed ut nulla

Legum uis atque autoritas.

Leges idē sunt Reipub. quod nautis sydera.

Leges ab exteris sumptæ.

N

nulla ratio sit, cur scripto iure utamur, certè Romanæ leges merebantur, quas huc importaremus. Quare maiorum nostrorum prudentiam laudo, quòd Romanas potißimum leges delegerunt, quas in iure dicendo sequerētur. Et quādo hactenus benignè mihi audiendo, operam nauastis, fauete quæso, et reliquæ orationi. Exponam enim breuiter, cur tantoperè iuuet, à Romanis leges mutuari. Vetus hic mos est, ab optimè cōstitutis urbibus exempla petere. Nihil puduit Atticos, Aegyptias quasdam leges usu capere, ut Herodotus testatur. Nemo Romanis uitio uertit, quòd, cum cogeret publica necessitas leges conscribere, in Græciam legatos misêre, qui inde legum formulas adferrent, et de Rep. instituenda summos in Græcia homines consulerent. Id & cùm maiores nostri fecerint, cùm Romanæ Reipub. instituta ad nos attulerint, quid quæso peccarunt? Quæ tandem ars ex liberalioribus illis domi nobis nata est? Literas, temperorum discrimina, syderum ortus & occasus, architectonicam, Musicam exteri docuêre, sine quarū cognitione, uita planè manca est: in quibus, si nihil offendit peregrinitas, quid uetat externis legibus uti? Quis dubitat nostra cultiora esse, & literis et legibus Romanis aduectis, quàm fuêre prisco illo barbaro seculo, cùm nec ingenuis artibus animi nostrorum priuatim fingerentur, nec publico iure, aut certa disciplina mansuefierent. Adeóne præsentium pœnitet, ut mutare cum ueterum barbarie libeat? quæ cuiusmodi fuerit, uel ex eo potest æstimari,

Digitized by Google

æstimari, quòd humanis hostijs apud hos litatum est. Eant quos tantoperè uetustas delectat, & glandibus etiam uescantur. Iam cùm Romani literas nos, artes, aliaq; docuerint, quid fuit, cur non illorũ leges etiam imitaremur, cùm nulla fuerit Respub. quæ aut plura nobis, aut illustriora uirtutis humanitatisq; exempla, aut humaniores leges proponere potuerit? Fuit illud omnino unicum uirtutis, atq; humanitatis in terris domicilium. Longum fuerit recensere, qui ibi iuxtà et in toga, & foris omnium belli pacisq; artium periti, clari fuêre. Noti sunt Camilli, Curij, Fabricij, Fabij, Claudij, Scipiones, Craßij, Iulij, Cicerones, Sceuolæ. Didicerant hi Respub. regere, non in umbra, & in ocio, ut Græci, sed in sole ac puluere, usu magistro, uim, inconstantiam, uariasq; uoluntates uulgi, domi forisq; toties experti, norant quibus artibus in officio retinenda tractandaq; sit multitudo, norant, quæ pharmaca ciuitatum morbis conuenirent. Itaq; Vergilius, cùm alias artes alijs gentibus cõcedat, Romanis scientiam gerendæ Reipub. tribuit: Respub. Romana.

Tu regere imperio populos Romane memento,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Porrò cùm hi, qui Musicæ operam daturi sunt, ad nobilißimos se magistros conferant, cùm pictores optima sibi exempla proponant, cur non & in gerenda Repub. optimæ constitutæ urbis tum exempla, tum leges usurparemus? Milesias credo, aut Sibariticas leges isti, ut sunt impuri, uobis ferẽt, qui Romanas Exempla optima proponẽda

tantoperè oderunt. M. Cicero *cùm de optimæ ciuitatis ſtatu diſputat, non alias niſi* Romanas *leges fert, eaſq; naturæ maximè omnium conſentaneas eſſe cenſet: cui ſi quid credimus, à natura diſcedunt, qui à* Ro*manis legibus diſsident.* V*ernaculo quodam iure Saxones adhuc alicubi utuntur, in quo quàm multa ex* Ro*manis legibus emendata ſunt?* Q*uid fuit minus humanum, quàm quod uetuêre Saxones, ne nepotibus amiſſo patre, auita hæreditas ueniret?* Corr*ecta lex eſt in comitijs populorum* G*ermaniæ, latumq́; ut deinceps* Romanum *ius ea parte Saxones ſequerentur.* E*t municipalia paßim ſtatuta, quoties æquitas poſcit, ſunt enim ferè barbara,* Romanis *legibus emendantur.* Adeoq; *magno conſenſu ius* Romanum *tanquam oraculum, nationes omnes de æquitate conſulunt, ſentiuntq́;, leges & placita omnia ad hanc regulam exigi debere, & in hoc extare uolunt, ut in dijudicandis penſitandiſq; omnibus, quæ in publicis conſilijs decernuntur, gnomonis uice ſit.* T*am ſanctam plurimarum gentium conſpirationem reprehendere, quid aliud eſt, niſi inſanire?* Et *meo iudicio ſanè, quàm multum interfuerit* Reipub. *ut maximè in foro, apud nos non uerſarentur* Roman*æ leges, in* Bibliothecis *eas adſeruari, ut inde gerendæ* Reipub. *rationem, æqui et iniqui iuſtum diſcrimen peterent, quicunq; ad publica munera tractanda animum adiecerunt.* Q*uid enim furioſius eſt, quàm quod ferè euenit, accedere ad* R*empub. nullis inſtructos literis, nulla præditos, neq; humani-*

Ius Saxonum ex Romanis legibus emendatum.

Qui ſint ad Remp. idonei.

manitatis, neq; æquitatis scientia? In scenã nemo prodit, nisi histrionicam probè meditatus: nemo fidibus ludit, nisi Musicam teneat: Quantò magis oportet eos, qui Respub. capessunt, qui consilium, qui opem innocentibus pollicentur, honestis artibus dedolari antea, & in schola bonarum rerum studio, grauioribus negocijs præludere? Sunt enim hebetiores ferè discernendis rebus communibus, quorum iudicium nullæ literæ acuerunt, aut confirmarunt, & feri magis impotentioresq;, quorum pectora mansuetior disciplina non mollijt. Belluam aliquam immani sæuitia, ex cauea in mediam multitudinem iures emissam esse, non imperare hominem, sicubi in inculti imperitiq; magistratus potestate Rempub. esse uideris. Quare à doctißimis hominibus de regendis ciuitatibus, de iure, æquo ac bono, multa conscripta sunt, ut uim uirtutis & iustitiæ Principum oculis subijcerent. Extant Platonis politici libri non pauci, extant eodem argumento & Aristotelici, depinxit graphicè Principem Xenophon, quem Scipio sic amasse fertur, ut nunquam de manu poneret. Fateor de rebus humanis istos benè meritos esse, & multa utiliter monuisse, dignosq; duco esse, qui in manibus, in sinu gestentur ab omnibus, apud quos in precio uirtus est: uerùm nescio, quo modo mihi adumbrasse magis, quàm uiuis coloribus expreßisse Respub. uidentur, dum à communi consuetudine, & ciuilibus moribus longius recedunt, et pro suo quisq; stomacho ciuitatem sibi somniat. Plato,

Imperiti in Republica belluæ.

Adumbratæ Respublicæ Philosophorũ.

ut cætera omittam, mulieres etiam militare iubet. Aristoteles dubitat, an oppida mœnibus cingẽda sint. Ad hæc frigidis argutijs ferè immodicè delectantur. Socrates apud Platonem ex iustitia κλεπτικὴν facit. Aristoteles partim Geometricis proportionibus, partim in Arithmeticis consistere iusticiam scribit. Laus ingenij petitur his παρέργοις, ad rem non ita multum faciunt. Absolutam uerò ciuitatis effigiem est cernere, in his legibus, quæ nõ in scholis natæ sunt, sed in curia, in foro, ut bonis profugium, & portus, & aduersum improbos teli uice essent. Vt offendunt Mimi, nisi proximè repræsentent, quos imitari instituêre: ita et leges parum probamus, à cõmuni captu remotiores. Quare hoc mihi planè persuasi, utiliorẽ esse Romanarum legum cognitionẽ, ijs qui Respub. gerunt, quàm Philosophicarum in hoc genere disputationem. Grauiter, ciuiliter, & humanitùs omnia constituta sunt à legum autoribus, idq; res cogebat. Erant enim ad ciuilem hominum consuetudinem leges accommodandæ, non aliter atq; pharmacum attemperari oportet ægri corporis naturæ, ac uiribus.

Philosophorum Mimi.

Philosophi sibi in Scholis quædam liberè permisêre, quæ in gerendis rebus publicis non fuerit consultum sequi. Sunt quædam in Europa gentes, quæ non iudicant res ex Romanis legibus, sed uernaculis. Et tamen qui ibi Respub. gesturi sunt, ferè Romanas leges apud exteros discũt, qui, ut accipio, interrogati, quid, cùm nostrarum legum non sit apud eos usus, in eis cogno-

Quarundam gentium leges animam et Spiritum sumunt ex Romanis.

cognoscendis tantum operæ ponant, respōdere solēt: Animam se spiritumq; legum, sic enim loquuntur, excipere, hoc est, æquitatis uim ac naturam hinc decerpere, ut de patrijs legibus rectius iudicent. Laudo prudentißimam uocē, qua significant omnia rectius perspexisse summos illos uiros nostri iuris autores, et neminem satis instructum esse ad ciuitatē regendam, qui non in his cognoscendis tyrocinium fecerit. Quid quòd in his iureconsultorum literis bona pars antiquitatis reliqua est? Veteres mores, sermonis Romani pleræq; figuræ, quas nisi hi explicarent, in alijs scriptoribus nonnunquam non aliter atq; in luto hæreremus, nec intelligi optimorum autorum plerique insignes loci possent. Quòd si historia, si aliæ ueterum literæ nobis, ut debent, curæ sunt, cum his paßim lucem adferant Iureconsulti, uel à Grammaticis & Rhetoribus eorum cōmentarios adseruari oporteret. Itaque nisi simul omnibus literis bellum indicemus, et planè in belluas degenerare iuuabit, non permittendum est, ut situ ac senio Romanæ leges emoriantur. Quosdam nobilium urbiū picturæ, quosdam marmora, quosdam statuæ delectant, eaq; summa cura cōseruant. Quæ malum, barbaries est, leges, plusquàm aurum pulcherrimæ urbis monumentum, & Germanam εἰκόνα obliterare? Quidam clarorum hominum sententijs unicè capiuntur, parietibus inscribunt, annulis insculpunt, illiniunt omnibus chartis, si qua insigniter placuit. In his uoluminibus tot extāt gnomæ,

Antiquitas multa apud Iurisconsultos.

Quo in precio habendæ leges Romanæ.

quot leges erutæ ex intimis ſapientiæ penetralibus, ex doctißimorum Poëtarum, Oratorum & Philoſophorum monumentis, & recitant doctißimos rerum humanarum omnium imperatores, et iuriſconſultos noſtrorum rabularum dißimiliores, quàm ſunt Chiorum in talis Coi, ſed instructi literis, uſu Reipub. domi foriſq; gerendæ exercitati: uel tantorum uirorum memoriæ hic honos debetur, ut, tanquam exuuias, eorum ſcripta conſeruemus. Quod cùm ſumma cura maiores noſtri præſtiterint, æquius eſt, illorum nos exemplum imitari, quàm ijs obſequi, qui non modò legibus malè propitij ſunt, ſed prorſus neq; ius, neque bonum, atq; æquum ſciunt, melius, peius, proſit, obſit, nihil uident, niſi quod libet.

Refutatio aduerſariorum.

1\. Mutilas eſse leges.

Poſcit hic locus, poſteaquam ſententiam de legibus noſtram expoſuimus, aduerſariorum calumnias refutare, quæ, quia leuiuſculæ, & penè ridiculæ ſunt, paucis à me perſtringentur. Mutilæ, inquiunt, legum Rhapſodiæ ſunt. Publica ea calamitas eſt, quam inſectari minimè conuenit, miſereſcere erat humanius. Optarent autem boni omnes, ſi quid uotis proficitur, integra ueterum Iureconſultorum uolumina extare. Verùm cùm hæc tantùm fragmenta, fortuna nobis reliqua fecerit, impium fuerit, uelut ex naufragio receptis hoſtibus, uitam inuidere, præſertim non malis. Nam qui hæc conſarcinarunt, integras tamen ſententias nobis, & legum capita, quantum ſatis erat, tradiderunt. De ſingulis caſibus anxiè ſuperſtitioſéq; conſtituere

stituere nihil refert, satis est, genera rerum, et communes quasdam formulas, quemadmodum in alijs fit artibus concipere, quibus similia inter se facta metiamur, ne si res in immensum crescat, nemo cõsequi possit. Deinde in legibus omnibus res cogit breuitatem adfectare, ut animis facilius infigi poßint, tanquam breuia ἀποφθέγματα. Sed obganniunt aduersarij, obruta esse omnia, & conspurcata sordidis interpretum commentarijs. Ego uerò Romanis legibus patrocinor, non neotericis interpretibus: quorum, si prodesse uoluêre, laudandus est conatus, & tamen quidquid istic uitij est, id uniuersum semel imputo inscitiæ humanitatis & elegantium literarum: quibus qui non sunt perpoliti, hi nihilo ad tractandas grauiores disciplinas, magis appositi sunt, quàm ad Lyram asinus. Primum enim cùm Romano sermone conscriptæ sint leges, quomodo in eis uersabitur, qui linguæ figuras ac usum non tenet? Iam, etiamsi Scythicus legum sermo esset, tamen pinguius iudicant, docent obscurius, et imprudentius, quacunq; de re dicere instituunt: dant sine mente sonum, quotquot dicendi artes non attigêre. Magna uis est in humaniorum literarum studio, quã animo rectius cernere, quàm oratione depingere possumus. Et exempla superioris ætatis commonent, quid sapiant, quotam mentis unciam reliquam habeant ij, qui ab istis artibus alieni sunt. Vides quàm ineptè tradiderint suas artes Philosophi, quanto conatu, quantas nugas docuerint. Nihilo sa-

2. Omnia esse commentarijs obruta.

Disputatio de Lazaro.

niores Iureconsulti fuêre, qui disputarunt de Lazaro, ualuerit ne testamētum, postea quam is reuixit, et hoc genus innumera. Solebat apud nos doctus quispiam homo istorum ineptias festiuo commento ridere. Non procul oppido quodam, aiebat, ad flumen pistrinum, ex quo cùm non ita multò antè aquatū asinus descendisset, cùm in extrema ripa seu lutulenta, seu tenuior aqua flueret, quàm ut os imbuere posset, in proximā Cymbam forte pergit, unde uberiorem iussu amnis aquam hauriret. Porrò cum inscendisset nauiculam, impetu detorquet à ripa in medium flumen, quo cùm esset excepta, secundis uentis in scopulum defertur. Hic pòstquam impegit, fracta est, & imperitus ille Nauclerus in undis perijt. Doluit molitori, ubi rem resciuit, iactura, & piscatorem in ius uocat, damnum dedisse accusat, quòd eius nauigio iumentum auectum sit. Contrà ille factam ab asino pauperiem, seq; damnum accepisse exclamat, quod nauigium amiserit, in flumen ab asino impulsum. Vtrinq; acerrimè à cōductitijs rabulis certatū est. Iudici causa uisa est intricatior, quàm ut liceret, non consultis iuris professoribus, pronunciare. Deferunt ad Leguleios. His uerò negotium mirum factum est, dum pro se quisq; uindicare asinum contendit, disputationes uarias instruunt, rixantur de asino in scholis et conciliabulis pertinacius, opinor, quàm Græcus ille de asini umbra, & haud scio, an nondū etiam de summa rei decreuerint. Obsecro nō insanire tibi uideatur, si qui se in tam ridicula

Ridiculo perstringuntur. inepti Iureconsulti.

causa

causa diu torqueant. Verùm, mihi crede, istorum disputationes futiliores sunt hac molitoris contentione. Quotus enim quisq; de communibus rebus ciuiliter, et ex communi sensu iudicat? Ingenia in stultis formulariorum literis obbrutuerunt, hasq; in scholis et foro, non aliter atq; suas epodas Magi non intellectas recensent. Nihil hîc de Grammaticis & puerilibus erratis, de barbarie sermonis queror, quàm præscriptione tuentur, iudicij inopiam accuso, qua fit, ut nec ius nec fas in plerisq; causis cernāt. Aduersus eam pestem dicendi, artium studio mens præmunienda est, perinde atq; aduersus Circes uenena, Vlyssem moly herba Mercurius præmunijt. Si quid iuris interpretes inscitia literarum peccarunt, uestrum est, uestrum inquam, honestißimam prouinciam repurgare, & explosis indoctis commentarijs à situ & squalore leges adserere, & germano nitori restituere. Id humanius est, quàm leges ipsas neutiquam malè meritas de nobis, obliterare. Sed audio etiam de professorum moribus nonnullos queri. Primùm optarim hos censores in suis uitijs emendandis, nolo enim nunc, quidquam acerbius dicere, tàm esse acres, quàm sunt in reprehendendis alienis oculati. Deinde cum sint in hoc ordine plerique boni uiri, iniquum est legibus imputare, si quid adferunt uitij professores. Iam ego ob hanc causam doctißimos & optimos quosque cupio legibus discendis operam dare, ut extrusis ueteratoribus et sycophantis illis, iudicia, forumq; redeant aliquando

Formularia.

Artium studia necessaria.

3. Querela de professoribus.

quando in bonorum ac doctorum uirorum potestatẽ. Modo res iudicant indocti ferè, qui ne nihil sapiant, unum aliquem ex uulgaribus pragmaticis in consilium adhibent, in quibus ut quisq; est indoctißimus, ita est audacißimus & nequißimus. Huius uident oculis, huius audiunt auribus reliqui omnes, quod hic somniarit, reliqui decernunt: Ait, aiunt: Negat, negant. Capita sunt sine linguis, ius ipsi & uim æquitatis ignorant. Leguleius ille naribus omnes tanquam bubulos trahit. In tanto iudicum ueterno, irrepunt in forum, et uanißimi rabulæ causas acturi. qui, quando is quæstus est uberrimus, ex litibus lites serunt, clientes deglubunt, Respub. depeculantur indoctum iudicem nouis subinde technis ludificantur. Non possum adduci ut credam Athenis unquam sycophantas, qui sic dicebantur, ullos nostris impudentiores, nequitioresúe fuisse. Ausim & hæc uitia inscitiæ elegantium literarum imputare, quarum qui sunt imperiti, nescio quibus artibus ad honestatem flecti possint, quando uim uirtutis, nullæ aliæ literæ perinde oculis nostris subiecêre, atq; hæ, quæ humaniores rectißimè uocantur.

Et cùm ne leges quidem ipsas attingãt isti, tantum ex uersutorum quorundam formulis sapiant, ne possunt quidem contagione pestilentißimarum literarum non infici.

Proinde cũ nulla meliore disciplina animi ad uirtutẽ adsuefacti sint, nihil pudet in quæstu ius habere,

uitiare

uitiare leges, detorquere malitiosis interpretationibus, in quam uolunt partem. Solonem refert Demosthenes, cum reum ageret quendam pernitiosæ legis autorẽ, dixisse: Cùm capitale sit numisma adulterare, morte mulctandos esse etiã eos, qui leges uitiant: Propterea quòd, ut in priuatis commercijs ac contractibus numismate utimur, ita publicis cõmercijs, & negocijs legis esse numismatis uice. Rectè Solon. Atque utinam eò redeat res, ut in nostris iudicijs petulantia, impudentiaq; rabularum coherceatur, mulctetur dolus. Id adeò fiet, ubi ad Rempub. boni uiri accedent, literis & cognitione iuris instructi, quibus isti imponere nec ausint, nec poßint. Itaque Reipub. intereſt, ut optimi quiq; & uirtutis amantißimi ius perdiscant, ut, si quando publicum munus tractandum est, rectẽ gerendæ prouinciæ artes teneant. Videmus enim quos ludos Rebuspub. ubique Magistratus imperiti & indocti reddant, quos ut boni sint, necesse est multa incautos peccare, & tamen ferè ita fit, ut deteriores sint, quo sunt indoctiores.

Accusatur a Solone pernitiosæ legis autor.

Dixi de legibus, longius fortasse, quàm ferebat tẽpus, sed omnino parcius, quàm & res poscit, & ego uolebam. Reliquum est, ut eos, qui in legibus uersantur, adhorter, ut strenuè pergant, nec è medio cursu reuocari se indoctorum uocibus patiantur. Nam cùm iudicia adprobet religio, non modò non impium, sed sanctum etiam officium faciunt, qui ritè de iure respondent, aut res iudicant. Pleriq;, postraquam hanc induêre

Cohortatio ad studium iuris prudentiæ.

induêre persuasionem, uersari se in re prophana, & quam Deus nihil moretur, minore fide curaq; munus suum obeunt. Hos meminisse uolo, Deum et iuris autorem esse, & uindicem futurum. Libra & pondus, inquit Salomon, iudicia Dei sunt. Quare si quid iniquum statueris, non hominum tantùm mores uiolari credas, sed Deum, à quo iudicia constituta sunt, offendi sentias. Non hominis, ait optimus Princeps Iosaphat, exercetis iudicium, sed Dei: adest spectator & arbiter consiliorum uestrorum Deus: Sit timor Domini uobiscum, accuratè rem gerite. Hoc uerò diuinus Spiritus oraculum, non illi tantùm sæculo, sed omnibus, qui ubiq; ius dicũt, prodidit. Nulla sanctior in terris functio est, quàm οἰκονομία Ecclesiastica. Huic proxima est, ius dicere, quam si rectè gesseris, nemo Monachus, nemo Eremita superiore est apud Deum loco. Prophanum munus est, sed quod non minus religiose tractari oportet, quàm ad aram accedendum est sacrum facturis, imò hic uerè sacrum facis, cum publicæ tranquillitati ac paci operam nauas. Quo pluris autem hoc officij Deus facit, eo sunt exectabiliores, qui publicam in foro sycophantiam exercent, bonorũ extortores, legũ contortores, qui uel ob hanc causam ferẽdi non erant, quòd à ciuitatibus horum flagitia Deum non rarò abalienent, grauiter succensentẽ constupratis iudicijs. Porrò cum nõ dißideant cũ pietate leges, et usu receptæ sint, nihil moremur eos, qui se insectandis ciuilibus moribus ad uulgus uenditant.

Iosaphat. II. Paralip. XIX.

Sycophantæ non ferendi.

Nam

Nam sine publica calamitate receptas leges mutari nō posse, et res docet, et sapientißimi quiq; monuerunt. Extabat apud Locros in bene constituta ciuitate, ea de re lex, ut, quisquis aduersus receptas leges rogationem ferret, is eam inserto in laqueum collo suaderet: quæ si uidebatur è Repub. esse, saluus euadebat autor: strangulabatur autem constricto laqueo, ubi oratio displicuisset. Neq; dubium est, quin id ita constitutum sit, ne temerè inducerentur usu confirmatæ, probatæq; maiorum iudicio leges. Et Athenis νομοφύλακες erant, qui apud præfectos in omnibus publicis concilijs candidis, fascijs coronati aßidebant, ut prohiberent, ne quid contra receptas leges decerneretur: Deniq; ut quæque ciuitas optimè constituta fuit, ita minimè passa est, leges antiquari. Proinde nos quoq; publicum ius diligenter tueamur, præsertim cum Romæ natum sit, in principe orbis terrarum Repub. in prudentißimorum, & doctißimorum hominum concilijs, quorum non modò literæ nos æqui, & iniqui discrimen docent, sed exempla etiam et res præclarè gestæ, ad uirtutis studium adhortantur.

Locrensis lex.

νομοφύλακες Atheniensium

DIXI.

DE

Digitized by Google

DE DIGNITATE LEGVM Oratio.

Vtilis et honorifica legũ opinio.

NIHIL in uita utilius est, quàm inserere atq; instillare animis bonam et honorificam opinionem de legibus. Nec ulla maior est uitæ ac morti pernicies, quàm assuefacere animos ad leges contemnendas, aut cauillandas. Hæc sæpe inculcari adolescentiæ cùm sit utilißimum, rectè fieri iudico, quòd in his promotionum spectaculis sæpe idem argumentum, de dignitate legum, repetitur. Quid & honestius est, quàm prædicare & ornare dona Dei, & ad earum rerum intellectum & reuerentiam exuscitare imperitã adolescentiam, quæ sunt in uita utilißimæ? Aut quarum rerum commemoratione potius personare doctorum cœtus debent, quàm his sermonibus, qui prosunt ad ornandam gloriam Dei, & ad disciplinam iuuentutis, præsertim cùm indoctorum, & malorum congressus abundent conuitijs legum? Ac mihi sæpe in mentem uenit, hæc conuitia non tantùm ex quadam hominum iniustitia, aut imprudentia oriri, sed spargi à Diabolo, tanquam spicula, ad sauciendas rudes mentes, ut legum reuerentia extinguatur, & sequatur dißipatio disciplinæ, quæ & religioni & tranquillitati communi noceat. Est autem nostri loci atq; officij, reuellere illa spicula, hoc est, falsas persuasiones, ex animis hominũ, & cum

Diabolus reuerentiam legum extinguit.

& cum oratione, tum exemplis illustrare, atq; ornare legum ac iuris dignitatē, ac retinere disciplinam quantum possumus. Cùm igitur in hoc loco alius uir clarissimus D. Doctor Hieronymus, quem non solùm propter beneficia, quæ in me priuatim contulit plurima, sed etiam propter excellentem uirtutem & doctrinam ueneror, & tanquam patrem colo, grauißimè nos adhortatus sit omnes, ad reuerentiam legum, deinde etiam auditores nostros ad diligentiam in discendo: ego hoc tempore aliud argumentum, etsi uicinum, sumam. Tractabo enim scholasticam disputationē, utilem studiosis, quòd Christianis non sit necessarium uti legibus Mosaicis, sed quòd liceat uti legibus, quæ iuri naturæ cōsentaneæ sunt, etiamsi ab Ethnicis Magistratibus conditæ sunt. Deinde ostendam, Romanum ius antecellere legibus aliarum Gentium, & uerè quandam Philosophiam esse. Scio enim, ante aliquot annos, quendam Iudaico ingenio præditum, contendisse hîc etiam publicè, non licere Christianis Ethnico iure uti, quia Christianos oporteat uerbo Dei gubernari. Postea in publicis concionibus damnabant eius sectatores pœnam usitatam furti, & pleraq; alia instituta ciuilia Imperij horum temporum. Porrò hæ tribunitiæ legum abrogationes & iniustæ sunt, & concutiunt Respub. ut euentus in illo terribili motu uulgi, ante annos tredecim ostendit. Sunt & hodie in administratione ciuitatum non pauci, quorum conscientiæ superstitiosis opinionibus cruciantur, quia

Duo proponit de quibus dicturus est.

O non

Digitized by Google

non rectè instituti sunt de rerum politicarum usu. Nec hi errores nunc primùm nascuntur, uetera Monachorum deliramenta sunt, quæ Diabolus nunc uelut sopitum ignem rursus exuscitat, ut solet easdem hæreses subinde renouare. Quare prodest iuuenes admonere, & ut de hac quæstione rectius iudicent, & ut in dogmatibus iudicandis ueræ Ecclesiæ sententias consulant. Ac primùm diluam argumentum quod opponitur, Christianos gubernari debere uerbo Dei: quare contendunt, opus esse scriptura in iudicijs ciuilibus. Expedita & plana responsio est de corporali uita, ut de cibis, medicina, architectonica, Christianos etiam gubernari uerbo Dei, sed generali, quo sciunt usum harum rerum approbatum esse à Deo, imò has ipsas res DEI dona esse, condita ad usum nostrum. Cæterùm ut Medicus seu Architectus non sumunt præcepta suarum artium ex scripturis, ita nec Legislatorem de rebus politicis opus est, præter generalem regulam, sumere ipsam artem ex scriptura: Nam Euangelium cùm propriè concionetur de æterna & spirituali uita, non mutat, non labefacit Oeconomiam, aut politicam uitam, quæ collata ad interiores cordis motus, persimilis est domui. Vt enim domus est singulari arte extructa, aptè contignatis omnibus partibus, ac tegit hospitem aduersus tempestatum iniurias, interea tamen hospitis animus non intra hos parietes cohercetur, sed tacitus de Dei uoluntate & de æternitate cogitans, procul tanquam in cœ-

I. Christiani gubernandi uerbo Dei.

in cœlum subuolat: considerat enim omnium ætatum mutationes, religionũ ortus ac discrimina, Imperiorũ uices, tristes casus, quibus hæc humana natura obnoxia est, et è regione beneficia Christi: Deniq; et de hac ipsa domo cogitans, miratur opificiũ, et agnoscit etiam corporali uitæ præsidia diuinitus donata esset: Ita uniuersa politia ceu domus quædã est, mira arte diuinitus fabricata, legibus Magistratuũ, ordine, contractibus, iudicijs, disciplina, præsidijs armata, pœnis, &c. His septi ac uallati muris, tamẽ Deũ agnoscere possumus, ac statuere, hanc ipsam politiã, qua hæc uita defenditur, esse uelut domũ diuinitus nobis conditã: nec interest uitæ spirituali ac æternæ, utrũ hæc domus, id est, politia, sit à Moyse, an ab alijs Legumlatoribus, ut ita dicam, fabricata, modò ut sit consentanea iuri naturæ. Id primũ hoc argumento confirmo. Apostoli in Actis cap. 15. pronũciant perspicuè, nõ esse onerandas gẽtes lege Mosi: Imò Petrus seuerè obiurgat diuersum sentientes, ac inquit, eos tentare Deũ, quo durius nihil dici poterat. Nã tentare Deũ, est illudere ei, ordinando aliquid prætextu diuinæ autoritatis. Quare Petrus eos, qui Ecclesiã ad legẽ Mosi adigebant, non leuiter peccare ostendit. Quia enim falso prætexũt diuinam autoritatẽ, horribiliter illudunt Deo. Ac loquitur Petrus pariter de ceremonijs, et de politicis legib. sicut disputatio integra testatur, ubi allegãt testimoniũ Spiritus sancti, quod gentes prorsus alienas à politia Mosi Deus uocauit, & tandem disertè iubent nihil imponi

Politia ceu domus artificiosa

Primum testimonium.

Digitized by Google

Gentes qui dicuntur.

Alterum testimonium.

Tertium.

Exempla.

gentibus præter ea, quæ in illo decreto continentur: & allegant Apostoli scripturam, Gentes saluas fore. Propriè autem nuncupantur gentes, quæ non habent politiam Mosi: Quare nõ necesse fuit, gentibus legem Mosi imponi. Addo & aliud testimonium: Ad Ebreos scriptum est, Legem Mosi institutam esse usq; ad tempus aduentus Christi: Ergo politia illa post id tempus non est necessaria. Discernit & Christus suum regnum à corporali, cùm ait: Regnum meum non est de hoc mundo. Imò ut milites Christus spinis coronant et configunt, & in purpura traducunt: Sic illi Christum per contumeliam coronant, qui falso prætextu autoritatis ipsius, dilacerant & euertunt politias, & nouam constituere conantur. Qui eo etiam peccant, quòd obscurant & obruunt Spiritualia beneficia, & fidei exercitia, cùm hominibus offundunt hanc speciem, quòd Christus nihil nisi illa ciuilia officia Mosi requirat. Hæ tenebræ prorsus delent Euangelium. Postremò mandat Euangelium, ut Magistratibus ethnicis obtemperemus. Quare necesse est legibus eorum obedire: nam lex est uox ipsa Magistratus: nec aliud est obedire Magistratui, nisi eius legibus & decretis obtemperare. Possem alia multa argumenta addere: sed cùm hæc perspicua & firma sint, non addam plura, præsertim cùm sacræ literæ etiam exempla multa proponant piorum, extra politiam Mosaicam. Vt enim non dicam de Patribus ante legem, postea etiam multi pij fuerunt inter gentes, & quidem gubernatores

res

Digitized by Google

res magnorum regnorum, Naaman, Nabuchdonosor, Darius, Cyrus. Nec Danieli apud Persas licuit hæreditates diuidere Iudæorum legibus: quot Rom. Centuriones ac milites in historia Euangelica laudantur? Quare nihil dubitemus, placere Deo, etiam cæteras politias, si tantùm, ut dixi, non pugnent cum iure naturæ, quod est, ut Paulus inquit: Ius Dei diuinitus inscriptum humanis mentibus, ut à Deo haberent regulam, quæ leges gubernaret, & dijudicaret. Postquam igitur ostendimus, placere Deo etiam cæteras politias, bonæ mentes hoc diligenter considerent, illas quoque esse Dei opificium seu fabricationem, ut ita dicam. Nam & Daniel expresse ait, Deum constituere regna: & Paulus inquit Imperia esse ordinationes Dei. Magnum igitur scelus est, legum uiolatione, quasi telam diuinitus textam dilacerare, id quod Diabolus miris modis conatur. Quid enim pulchrius, quid amabilius esset imperijs, si harmonia societatis humanæ non interturbaretur? Si principes ueram religionem propagari curarent, ac defenderent, si mores ciuium diligenter regerent, si controuersias cognoscerent, & bonos tuerentur, ac proueherent, improbos uerò cohercerent, ac punirent? Si ciues essent cōcordes & modestè parerent, si Ecclesiæ essent tranquillæ & rectè gubernarentur, si in scholis artes utiles traderentur, & disciplina seuerè retineretur? An non talis status esset illa aurea ætas, quam Poëtæ describunt? Hic ordo est imperiorū diuinitus institutus,

Harmonia imperiorum.

Aurea ætas.

Digitized by Google

& quem Deus conseruat, quatenus bona manent, Sed Diabolus rabiose hunc chorum interturbat, incitat Tyrannos, ut tanquam Gygantes illaturi bellum cœlo abolere religiones conentur, ut iniustis cædibus grassentur in ciues, polluant flagitiosis libidinibus uniuersam rerum naturam, licentiam scelerum confirment, deleant honesta studia, dilacerent Ecclesias. Talis status Romæ fuit Neronis & similium Tyrannorum tempore. Sic Diabolus corrumpebat harmoniam diuinæ ordinationis, & tamen interea Deus non patiebatur eam prorsus deleri, ac paulò pòst eam restituebat extincto Tyranno. Vt autem Tyrannus ille erat Diaboli organum, dissipantis diuinam ordinationem: sic sciant omnes legum contempores, se Diaboli organa esse, & daturos Deo pœnas, sicut toties Deus minatur, & testantur exempla omnium ætatum. Cernit Deus omnium uindex, & uel Magistratuum sententijs præbet puniendos improbos, uel ipse alijs horrendis pœnis eos excruciat. Non Magistratus cohercere Clodium poterant, Milo tandem cohercuit: Non Antonium leges, non Senatus autoritas, non fœdera sanctissima retinere potuerant, quò minus bella ciuilia moueret: itaq; Tyrannus tandem non impetrata uita à uictore, cùm miser uidisset reginam Cleopatram sibi mortem consciscentem, ingenti dolore & ipse sese iugulat. Non hæc casu fieri, adolescentes, existimemus, sed ordinatione Dei, qui sic ulciscitur hominum furorem, qui leges contemnunt, & har-

Pœnæ istius conturbatæ harmoniæ Nero.

Altera pars de iure Romano.

Digitized by Google

harmoniam societatis humanæ ab ipso institutam conturbant. Quare non tantùm ex historijs exempla quærenda sunt, sed præsens uita suppeditat innumera. Quare uereri leges, & amare tueriq́ue disciplinam discamus, & sciamus eos, qui non obtemperant, non tantùm cum hominibus, sed cum Deo pugnare, & concutere, quasi domum diuinitus fabricatam, hanc politiam qua continemur. Sed dicam nunc de altera parte, uidelicet, de Romano iure, quare id potißimum amplexa sit Respublica. Iudaicæ leges non nisi illi nationi conditæ sunt, nec possunt conuenire pluribus gentibus. Aßignant enim certas sedes certis familijs, & has uetant mutari: Hoc non potest, nisi in angusto loco, obtineri. Spartanæ leges non diuidunt agros, sed iubent communiter coli, & postea fructus diuidi: Ne hoc quidem, nisi inter paucos, obtineri potest. Habent & alia uitiosa instituta de connubijs. Atticæ leges propius ad Romanam formam accedunt: Sed Romanæ plus grauitatis habent, in plerisque delictis puniendis: melius etiam describunt iura testamentorum, discernunt hæreditates, fidei commissa legata: Denique uberior est doctrina Romanis. Sepe enim miror insolentiam quorundam, qui existimant iusta & æqua, sine arte & sine doctrina perspici naturali quodam sensu, sicut apes architectonicam norunt sine doctrina, sed hi tota uia errant. Etenim ut in alijs artibus initia quædā monstrat natura, ut in mensuris admirādis, deinde

Quod plus grauitatis habet cæteris.

Iusta & æqua sine doctrina non perspici.

arte, doctrina proficit: Ita in hac iuris & morum gubernatione initia à natura esse fateor. Necesse est enim esse certa principia, sed ex his fontibus duci regulæ sine doctrina nō possunt. Quoties affinitas decipit homines? Vt hoc tempore, quàm turpiter prætexitur interesse immanibus usuris, interdum falso prætextu societatis, interdum simulatis emptionibus uoragines usurarum teguntur. Hæc deprǽhendi & emendari sine eruditione, doctrina, non possunt. Quæ tenebræ essent iudiciorum, quæ confusio, si nō essent arte tradita discrimina actionum? Quis sine doctrina uideret, cur à rei uindicatione publicanum distingui oporteat? & hoc genus alia multa? Res igitur cogit fateri, necessariam esse artem, & eruditiorem doctrinam, ad diiudicanda iusta & æqua, eamq; præcipuam esse partem moralis Philosophiæ. Nihil est indignius homine docto, quàm artis suæ laudem augere aliarum artium uituperatione: sunt enim omnes excellentia Dei dona: quare omnes uenerari & amare debemus. Sed cùm sit admirabile opus Dei in animis hominum, nosse numeros et ordinem, unde existunt multæ artes, Arithmetica & Dialectica, cur non etiam admiramur illas noticias, quæ discernunt iusta & iniusta, ac pariunt doctrinam iuris? Hæ noticiæ sunt quædam imago Dei, & magis regunt uitam, quàm aliæ noticiæ seu ideæ artium. Ex hac admiranda luce & Dei imagine, orta doctrina Iureconsultorum, non minus est ars, quàm ceteræ disciplinæ. Itaq; cùm sit arte aliqua

qua opus, ad intelligenda & discernenda iusta & iniusta, quos alios artifices, nisi doctißimos, peritißimos homines, qui in sapientißimis consilijs summi imperij hoc disputauerunt, sequeremur? Rectè igitur Romano iure utimur. Quantum fuerit studium doctrinæ inde usque ab Augusto ad Iustinianum, multa sunt perspicua signa, sed cætera omittam. Augustus cum quidem excelleret ciuili sapientia in quæstionibus iuris, quàm multa de Trebatij, Tuberonis, Labeonis, & Capitonis sententijs constituit? Labeoni etiam liberè aduersanti sæpe ceßit. Sed ut sunt morosi interdum etiam leni & moderati Principes, Augustus etsi non læsit Labeonem, tamen offendi se eius libertate significauit, eoq; Capitoni minori natu consulatum dedit. Retinuerunt Augusti morem, & post eum Principes, nec sine Iureconsultis ultra decreta in ciuilibus quæstionibus faciebant. Nerua & Caßius adfuerunt Tyberio, Caßius Vespasiano, Traiano & Adriano Celsus, et pleriq; alij. Neq; tamen in consilium admißi sunt ulli, nisi iudicio Senatus Romani essent Principibus commendati. Postea Antonini Pius & Marcus multò etiam frequentius consilium Iureconsultorũ habuerunt. Alexander Seuerus, cuius plurimæ extant in codice leges, nullum Decretum, nisi uiginti Iurisconsultis adhibitis, edidit. Hunc morem cum cogito, non possum non reprehendere negligentiam et barbariem nostræ ætatis, qua tam multi summi Reges & Principes respondent, aut sine doctis uiris, aut

Studia doctrinarum apud principes inde ab Augusti temporibus.

ris, aut certè sine frequentia & disputatione doctorum. Ideò absurda multa & dissidentia à iure eduntur, quæ existimationi principum non leuiter officiunt. Cùm igitur illi clarissimi uiri artem effecerint, & omnia exquisitè complexi sint, quæ ad tuendam societatem humanam pertinent, personarum gradus, rerum diuisiones, acquirendi modos, contractus, successiones, hæreditates, obligationes, actiones, pœnas delictorum: conuenit agere gratias Deo, quòd tale ius imperio reddiderit. Neque enim sine Dei consilio accidit, quòd, cùm post inclinationem Romani imperij etiam amissus esset usus harum legum, & successissent barbarici ritus iudiciorum, tamen annis post Iustinianum quingentis, reuocatæ sunt in forum, et in scholas Romanæ leges. Hæc restitutio multos mores barbaricos correxit, non modò in iudicijs, sed etiam in reliqua uita. Profuit etiam studijs: quare hoc tantùm bonum propter communem utilitatem tot gentium tueamur. Nam scriptum ius est firmum præsidium aduersus tyrannidem, & quò eruditius est, eò plus continet æquitatis. Hoc muro septa est libertas populi aduersus potentum cupiditates. Si tolleretur hoc ius, quæ sequutura esset Tyrannis, cum pro legibus essent potentum adfectus? Facilè est enim fingere prætextus, & specie aliqua affectum tegere. Rectè inquit Cicero: Vbi discessum est à iure, omnia sunt incerta. Multo maior esset incertitudo, si prorsus nullum extaret ius scriptum. Natura autem ita fert, ut

Ius scriptũ præsidiũ aduersus tyrannidem.

incertis

incertitudo illa ac Tyrannides rursus præberent occasionem noui iuris scribendi: quod si fieret, scriberentur agrestia, et inerudita, ut nunc fit in aliquibus locis, & dißimilia in singulis oppidis. Nunc non modò æquitas nostri iuris prodest ad tranquillitatem, sed illud etiam conducit, quod multæ gentes iuris similitudine consociantur. Quare hoc ius, quod à sapientißimis uiris in Repub. præstantißima scriptum est, quod magno consilio summorum uirorum restitutum est, quod est æquißimum & maximè consentaneum rationi, quod munit nos aduersus Tyrannidem, quod prodest ad bonos mores, retineamus, & omni studio propugnemus. Tanta est enim æquitas, ut etiamsi in forum & curiam non esset receptum, tamen in scholis legi oporteret, ad discendam naturam iustiticiæ & æquitatis. Nusquam enim extat perfectior & illustrior imago iustitiæ, quàm in his legibus. Quare etiam à Deo optare debemus, ut hanc doctrinam ad Reipublicæ tranquillitatem conseruet.

DIXI.

ORA-

ORATIO IN PROMOTIONE CV-iusdam Iurisconsulti, habita à Doctore Sebaldo Munstero: Res non iudicandas secundum arbitrium Iudicis, sed secundum scriptum ius. Anno 1532.

VM ante paucos dies uir clarißimus Doctor Hieronymus, Praeceptor noster optimè meritus, & de magnitudine Profeßionis nostrae sapientißimè dixerit, & grauißima oratione negligentiam discentium castigauerit, spero uos propter autoritatem uiri summi libenter meminisse eius orationis, eaq; ita affici, ut genus ipsum doctrinae sua magnitudine metientes, statuatis, uobis & solidam eruditionem expetendam, & ad eam consequendam, studium acerrimum conferendum esse. Me quidem ipsum ualdè mouit, & curam mihi solicitudinemque maiorem, accedenti ad forum & Rempub. circumdedit. Itaque de his ipsis rebus nihil arbitrabar à me dicendum esse. Nam neq; autoritatem maiorem ad uos adhortandos afferre quisquam potest, quàm ille affert, propter summam doctrinam, & maximum rerum usum: neque uideo, quid dici grauius in ea causa poßit. Quoniam autem haec scena me quoq; dicere aliquid cogit, peto à uobis, quia in hunc locum ascendi non priuato consilio, sed autoritate amplißimi ordinis

Digitized by Google

dinis nostri, ut me pro uestra, erga hunc ordinem, beneuolentia dicentem benignè audiatis: Institui autem disputare de quadam uulgi persuasione hominũ, siue imperitorum, siue inuidorum, qui ius scriptum ex foro & iudicijs eijci uolunt, & iudicari res sine certis legibus, arbitrio eorum, qui iudicia exercẽt. Nam hac opinione refutata, facilè intelligi potest, hoc doctrinæ genus, in quo uersamur, Reipub. necessariũ esse. Nonnulli ægrè ferunt, sibi in iudicijs nihil loqui licere, nisi dictata à Iureconsultis: Et quia pudet uelut mutas personas aßidere in iudicijs, non de publica utilitate, sed de sua existimatione dimicant, iubent auferri hoc scriptum ius, ut ipsi quoque sapere aliquid putentur. Et applaudunt his indocti atq; imperiti multi, sed reclamant exempla tot Rerumpublicarum, & sapientißimorum uirorum, qui leges scripserunt, & usu cõpererunt, non posse teneri tranquillitatem Rerumpublicarum sine scripto iure. Atq; ego interdum de his rebus cogitans, conferre soleo Medicinam, & hanc scientiam rerum iudicandarum. Planè ridicula res esset, si quis literas omnes, & doctrinam, quæ Medicinam continet, aboleri uellet, & ex quadam communi prudentia potius consuli ægrotis. Obsecro quale futurũ esset hoc medendi genus, sine doctrina, sine experientia, sine obseruatione ulla? Profectò nihil aliud nisi carnificina esset. Ita iudicia in domesticũ latrocinium conuerterẽtur, si sine legibus pronunciare liceret, quidquid aut stulto, aut imperito, aut irato iudici in mentem

Ius scriptum Reipub. necessarium ad tranquillitatem retinendam.

Medicina.

mentem ueniret. Et ut maximè iudicia prudentes & boni tenerent, infinitæ inter hos dissensiones orirentur. Multa enim incidunt ubi aliud alijs uidetur. Et qui uelit ingenio cedere, rarus erit. Deinde ut maximè conueniat inter hos, qui pronunciant, quomodo poterit persuaderi contentiosis litigatoribus, rectißimũ esse, quod illi pronunciant, nisi scriptum ius extet, quod cum sit commune fœdus ciuitatis, ut ille ait, litigatori non licet eius autoritatem detrectare. Nam his legibus quasi pactus est cum Magistratu, cumque tota Rep. ne quid moueat contra eas. Itaq; scriptæ leges muniunt iudicũ autoritatem aduersus improbos, & contentiosos litigatores. Neque ego ignoro quæ contradicantur, semper enim facilimum est præsentem Rerumpub. statum reprehendere. Sed quid futurum esset, sublatis legibus, si eius status incommoda uidere possemus, præsentem formam magnopere nobis defendendã esse statueremus. Exempla uideamus. Etenim non ferenda arrogantia est, de re omnium maxima dissentire à sapiẽtißimis uiris, qui maximas Respub. constituerunt. Nullum certum ius habebant Athenæ, itaque ex iudiciorum confusione maximæ seditiones extiterunt. Nec poterat restitui ciuitatis tranquillitas, nisi certæ leges essent, quibus propositis, nemo poßit fidem iudicum in dubium uocare. Idem Romæ accidit; Et quidem populus Romanus Græcas leges describi, ut optimæ atque humanißimæ eligi possent, curauit. Quid, quod ita Deus ipse iudicauit, qui

Muniunt iudicum autoritatẽ scriptæ leges.

Ebrææ gentis leges.

Digitized by Google

qui cùm Rempublicam Ebreæ gentis constitueret, certas leges tulit, & ex scripto iudicari iußit? Quanquam si rectè æstimare uolumus, non hæ tantū Ebraicæ leges diuinitus traditæ sunt, sed sentiendum est uerè diuinitus Respublicas etiam apud gentes constitutas & gubernatas esse, sicut Paulus testatur, omnes Respublicas, omnia imperia, à Deo ordinata esse. Quare Deus non solùm Iudaicarum legum, sed etiam harum nostrarum author est, quas sapientißimæ nationes, & optimè constitutæ ciuitates tenuerunt. Extat hæc disputatio & apud Aristotelem, Vtrum satius sit, res ex scripto iure iudicare, an ex arbitrio iudicum: sed Aristoteles longè præfert ius scriptum: Et quidem ita dicit: Qui legem præficit, Deum & leges uult præesse, sed qui hominem præficit, addit ei beluam, uidelicet cupiditatem & iracundiam, quæ sunt beluina, & peruertunt animos etiā in uiris optimis. At lex est mens sine cupiditate. Sed quid isti Centauri iudicium Aristotelis morarentur, qui neq; maximorum uirorū, qui Resp. constituerunt, neq; sapientißimarum ciuitatum, deniq; neq; Dei iudicio mouentur? Scilicet plus uidēt homines ebrij, stulti, imperiti, quàm Solon, quàm Senatus Atheniensis ac Romanus, quàm Moses, deniq; quàm Deus ipse conditor Rerū pub. & legum autor. Sed quid in re manifesta opus est longa disputatione? Hæc dixi tantùm ad præmuniendos adolescentes, ne perniciosis illis opinionibus indoctorū adsentiantur. Demosthenes in quadam grauiss.

Aristotelis egregia sententia de iure scripto.

Locrensiū lex. grauißima causa, dicit legem fuisse apud Locros, ut si quis suasurus esset nouam legē, proponeret suam sententiam uniuersæ ciuitati, collo inserto in laqueum, ut si res displicuisset, statim strangularetur, sin autem placuisset noua lex, dimittebatur autor incolumis, exempto collo ex laqueo. Et quia nemo facilè iudicium uniuersæ ciuitatis subire ausus est, annis amplius ducentis, nulla noua lex lata est. Hæc Demosthenes recitat, ut doceat in bene constituta Repub. præcipuè hoc caueri, ne temerè leges mutentur. Proinde sciatis uobis adolescentes, nullo modo cum ineptis illis sentiendum esse, qui ius scriptum, & hanc doctrinam quam profitemur, ex foro explodi uolunt. Quin ita cogitate, inter cætera honesta officia hoc quoq; requiri, ut de iure ac legibus reuerenter sentiatis. Vos uerò scholastici iuris, memineritis hanc doctrinā non solùm ad hoc tradi, ut causidicos efficiat callidiores, sed multò magis, ut uiros iustos ac bonos efficiat. Hoc putetis in hac doctrina præcipi, quod est apud præstantißimum Poëtam:

Virgilius. Discite iustitiam moniti, & non spernere diuos.

Dabitis igitur operam, ut cum ipsa doctrina studium iustitiæ & omnium uirtutū coniungatis. Quod quidem facietis, si ad perfectam doctrinā aspiratis. Nemo enim perfectam doctrinam consequi potest, nisi dignitatem & magnitudinem harum rerum intelligat. Id autem fieri non potest, nisi uim uirtutis intelligat. Et cùm perfectam doctrinam expetitis, ordo etiam

adhi-

Digitized by Google

adhibendus erit, & sumenda ex alijs artibus instrumenta necessaria ad hanc professionem. Quare si quis est, qui contemptis omnibus literis, irruit ad ius, is sciat se ipsi doctrinæ iuris iniuriam facere, quæ neq; uult contemni alias bonas artes, neq; percipi sine magna scientia multarum aliarum artium potest.

Dixi.

ORATIO PVBLICE HABITA VVItenbergæ in promotione Doctoris Iuris, de Scripto iure, & dignitate ueterum interpretum iuris.

TILITER *institutum est, ut in quadam frequentia omnium ordinum, & totius scholastici cœtus decernantur gradus, & doctrinæ testimonia. Primùm ut publica suffragiorum nostrorum renunciatio plus autoritatis haberet; Deinde ut in hac frequentia iuuentus de studiorũ dignitate atq; utilitate admoneatur. Itaq; alij summa cum grauitate hîc sæpe de legum dignitate, & de hoc toto genere doctrinæ dixerunt, ac ostenderunt, hæc nostra studia præcipuè ad Rempub. pertinere, secuturamq; ingentem confusionem ac barbariẽ uitæ hominum, si hæc eruditior doctrina iureconsultorum*

 deleretur.

deleretur. Nec uerò quicquam honestius est, & omnibus bonis uiris, ac præcipuè nostro ordine dignius, quàm propugnare leges aduersus furorem uel populi, uel Tyrannorū. Nullæ uictoriæ, nulli triumphi plus ueræ laudis merentur, quàm hæc defensio, propugnatioq; iuris & doctrinæ, quæ est Reipub. necessaria. Quanquam autem hæc causa summis eloquentiæ uiribus ornanda erat, tamen omnium laudanda est uoluntas, qui etiamsi non possunt parem eloquentiam tantæ causæ adferre, mediocriter declarant suum studium & iudicium. Alij plus adferunt uel autoritatis, uel facultatis, sed tamen, quia mihi nunc hæ partes dicendi à uiro clarissimo Decano collegij nostri, domino Doctore Hieronymo, præceptore nostro summa obseruantia fideq; colendo, mandata sunt, æquum est, uos quoq; propter autoritatem Collegij, me bona cum uenia audire, etiamsi non possum pro dignitate hāc nostram doctrinam ornare.

Iuris & doctrinæ propugnatio illustris.

Suetonius scribit Caligulā, qui uerius fuit immanis quædam belua quàm Imperator, si uixisset, aboliturū fuisse omnia scripta Iurecōsultorum. Sunt autem non pauci hoc tempore, qui similiter oderunt ius scriptum, sed præcipuè tamen iureconsultorum doctrinam, ac mallent res iudicari arbitrijs potentum, non scripto iure, quemadmodum hodie dicuntur Scythæ, aut aliæ barbaræ nationes regere suas ciuitates, et iudicia exercere sine scripto iure. Horum errorem breuiter refutabo.

Caligulæ odiū aduersus scripta iuriconsultorum.

Quæ

Quæ sunt autem causæ, quare potentes oderunt ius scriptum? Prior est, quia nolunt legum uinculis cohercerí, nolunt suas cupiditates frenari autoritate certi iuris, sed expetunt Tyrannicã licentiam, et faciendi, et decernẽdi quicqd libet. Altera causa est, quod nonnulli fremunt, se suis Iureconsultis in Repub. tanquam mutas personas esse, quòd uelut in aliena tutela esse, & ad alienum præscriptum decernere cogantur. Hanc seruitutem, ut ipsis esse uidetur, ægrè ferũt, præsertim si qui sunt ferocioribus ingenijs præditi. Nam ut natura alij temperantiores facilius patiuntur iustas leges, alij intemperantes minus eis sunt morigeri: Ita in genere fit: aliæ naturæ magis contumaces sunt, & minus patientes freni. Hi sunt odij fontes quos dixi: Quod cùm sit iniustum, & noceat Reipublicæ repugnare bonos & prudentes omni studio, decet, ne abolita doctrina Iureconsultorum, infinita tyrannis ac barbaries sequatur.

Causæ tanti odii.
I.
II.

Vetus est autem disputatio, utrum magis expediat, regi ciuitates arbitrijs gubernatorum, an scripto iure: sed cùm oporteat ius esse certum, uoluntates autem gubernatorum sint incertæ, sæpe etiam prauæ, necesse est extare certam regulam, quæ dominetur in iudicijs & gubernatione. Ideo præstantissimæ Respub. etiamsi primùm tantùm consilijs Principum administratæ sint, tamẽ postea scriptum ius expetiuerunt, id est, Attica & Romana, ut certi iuris autoritate tuta esset libertas. Quàm pauci sint boni Principes, dictum

Scripto iure ciuitates regendæ.

Rari boni Principes.

dictum Claudij cuiusdam indicat, qui ait: Omnium bonorum Principum imagines in uno annulo sculpi posse. Deinde & boni facilè deprauantur inter tot corruptelas. Nec de nihilo est, quod ille in Tragœdia ait: Vt nemo doceat fraudes, & sceleris uias, regnum docebit. Sæpe uerò optimis & uigilantibus tamen falsa recti species imponit. Ideò consensus prudentum testatur, melius esse uti scripto iure: Atq; ita pronunciat Aristoteles, cuius uerba tanquam oraculum inculcari, præsertim nostræ ætatis hominibus oportuit, sic enim ait: Qui legem uult dominari, uult præesse Deum & leges: qui autem hominis arbitrio uult regi ciuitatem, sæuissimam beluam addit. Nam cupiditates & ira gubernatores deprauant, etiamsi fuerint optimi uiri, quare lex est mens sine cupiditate. Nec disputabo de re manifesta polixius, nemo enim sanus non uidet melius esse uti certo iure, quantum fieri potest, quàm incerto.

Interpretes adferunt lumē legibus.

Quanquam autem illi, qui nostræ doctrinæ iniqui sunt, non prædicant se hoc uelle, ut nullæ extent scriptæ leges, sed illas longas doctorum disputationes & molem commentariorum improbare se dicunt. Scio hac in re multos errare, etiam ex Scholasticis, qui imaginantur iuris scripti possessionem, sine disputatione interpretum retineri posse, sed longè falluntur. Tollere doctrinam, est in uniuersum abolere ius scriptum: nec enim leges sine illis lumen habere possunt, neque natura patitur, ut ullum usquam ius extet sine dispu-

disputationibus, sicut grauißimè dictum est à Pomponio in digestis, legibus latis natura licet euenire, ut interpretatio desideret prudentum authoritatem, & necessariam disputationem. Hæc sententia, cum sit uerißima, gratia potius habenda est peritis, qui illustrauerunt leges suis lucubrationibus, quàm reprehendenda industria. Semper omnibus seculis, in ciuitatibus benè moratis, disputationes de legibus extiterunt: scribuntur enim leges de moribus & hominum actionibus, quibus nihil est flexibilius & magis uarium. Non proponuntur, ut in Geometria, sententie de mensura aliqua immutabili figurarum, & tamen opus est regula & arte, quæ negotia ad fontes reuocet, ut id, quod naturæ propius est, decernatur. Videtis in Theologicis præceptis, tametsi pauca & tantùm uniuersalia sint, tamen adhibendam esse explicationem. Nam dicta de facultatum desertione, de non iudicando, quantum parerent absurditatis, si non accederet erudita interpretatio? Quantò magis opus est interpretatione in hac uarietate forensium sententiarum, quæ colligunt multa particularia? Theologicæ explicationes.

Fuerunt igitur statim initiò post natas leges, qui adderent interpretationes: & Athenis à certis Magistratibus interpretatio petebatur. Laudanda est igitur prudentia summorum uirorum, qui postquàm Imperatoris Lotharij tẽpore rursus ex bibliothecis prolatæ sunt humanæ leges, et in forũ, ac curiam reuocatæ, statim addere commentarios cœperunt. Lotharius.

Vt autem singulari beneficio Dei arbitror tunc restitutum esse ius Romanũ, ita non potuit fieri, nisi diuinitus, ut simul tot præclara ingenia exorirentur, quæ operam contulerunt, ad illam ueterem doctrinam illustrandam. Qua in re si quis cogitat quanta fuerit difficultas initio, non poterit non uituperare stultitiam, atq; ingratitudinem eorum, qui hos Herculanos labores, nõ magni pendunt. Vetus consuetudo fori ac iudiciorum Romanorum fuerat antiquata, erant ignotæ historiæ ueteres, quæ & ipsæ lumen sæpe afferunt legibus, lingua uetus corrupta erat. In his tantis impedimentis, tamen ingenti animo Irnerius, & deinde alij cœperunt conferre textus, quærere sententiã ex ipsis legibus, idæam totius ueteris Reipub. animo informare, & quasi imaginem quandam imperij restituere: Ita cœpit lingua uetus fieri notior.

Irnerius.

Magna gloria est Solonis, & aliorum, qui ciuitatibus leges scripserunt, et Respub. sapientes constituerunt, nec dubium est eiusmodi opus inter humana omnium longè difficilimum & utilißimum diuinitus regi. Sed non minor gloria debetur meo iudicio Irnerio, & cæteris, qui illius gloriosi laboris socij fuerunt. Necesse est enim scriptores illos, non solùm ingenijs, sed etiam usu & peritia administrandæ Reipub. excelluisse: Nec sine acerrimo studio ars integra comprehendi animis potuit. Multa monebat illos peritos uiros usus, quem habuerant in administratione: Nam Irnerius longo tempore ferè totam Italiam

rexit.

Digitized by Google

rexit: sed tamen usus sine diligentia, sine studio, non sufficiebat. Tanto labore patefactas, & illustratas leges rursus obruent æternis tenebris, isti qui interpretes aboleri uolunt.

Vsitata querela est, non intelligere homines præsentia bona: ita est profecto. Si deessent ueterum commentarij, quis nunc intelligere artem posset? Quare cum sit opus scripto iure, et conseruari has Romanas leges omnes prudentes optent, necesse est etiam his interpretes adhibere, ac sequi tanquam artifices, & monstratores uiæ. Sapientissimè inquit Constantinus in Codice de iudicijs, lege, Placuit: Aequitatem scriptam anteferendam esse stricto iure: cum enim multi habeant in ore nomen æquitatis, & hanc uelint anteferre legibus, Imperator illa iudicia laxat, ac reuocat nos ad scriptum, idq; pronunciat æquissimum esse, quod scriptum est. Fortassis autem hanc uocem Constantini reprehendent aliqui, qui dicent æquitatem esse moderationem scripti, ut uult Aristoteles, non ipsum scriptum: Sed hæc cauillatio facilè dilui potest. Regulariter ea, quæ lege constituta sunt in eo casu, de quo principaliter lex loquitur, sunt æquissima: Vt cũ lex recens, furem capitali supplicio puniri iubet, loquitur principaliter de eo, qui atroci consilio furatus est, non de eo, qui uel ætate lapsus est, uel fame impulsus. Iudex igitur in casu, de quo lex principaliter loquitur, non discedat à lege. Nam cùm legitimis imperijs obedire nos iusserit Deus, necesse est etiã, parere

Constantini dictũ sapiens.

Vbi locus moderationis.

Furtum.

Digitized by Google

uoci legum. Deinde quorsum attineret proponi ius scriptum, si liceret iudici priuato arbitrio discedere à scripto, quoties uellet? Hæc licentia quid esset, nisi legum dissolutio & abrogatio? Sed cum incidit casus, de quo lex nõ principaliter loquitur, propter aliquas circumstantias, ibi locus est illi moderationi, de qua Aristoteles loquitur.

Vacatio Sabbati.

Lex de Sabbato, præcipiebat uocationem, uidelicet, ut populus audire doctrinam cœlestem posset: At cùm Antiochus in Sabbato cessantes Iudæos adoriebatur, nec iam populus audire conciones posset, sed defendere armis ueram religionem deberet, ne funditus interiret, rectè fecerunt doctores populi, qui non obseruata uocatione Sabbati, hostes depulerunt, ac profligauerunt. Nam lex de Sabbato non complectitur hunc casum necessitatis, Regula est igitur. Scripta æquitas semper in ijs casibus ualet, de quibus scriptũ loquitur, nec ab ea regula discedendum est. Sed omitto hanc disputationem, illud tantum moneo adolescentes, ut infigant animis hanc uocem Constantini de scripta æquitate, sciantq; hunc esse interpretum scopum, ut illam scriptam æquitatem collatis textibus ac rationibus colligant.

Extant in præceptis politicis multæ grauissimæ sententiæ, quæ prohibent non necessariam legum mutationem. Sed recitare plura testimonia longum esset, tantùm commemorabo unum quoddam exemplum, quod extat apud Demosthenem. Locris ait legem fuisse, ne

isse, ne aut præsentes leges abrogarentur, aut nouæ ferrentur: Sed si quis esset aut abrogaturus aliquam, aut nouam laturus, proponeret suam sententiam publicè, stans collo inserto in laqueum, ut, si lex placuisset populo, dimitteretur author laxato laqueo: sin autem displicuisset, laqueo constricto mox strangularetur author. Nihil est incertius populi iudicijs, ideò annis ducentis nemo ausus est subire huius iudicij periculũ, nec ulla noua lex proposita est, præter unam: Vt ambo oculi effoderẽtur isti, qui unoculo effodisset unum illum oculum. Videte quanta seueritate ueteres legumlatores cauere temerariàs legum mutationes uoluerunt. Prouidit idem callidè Lycurgus, qui cum exponeret ciuibus se consulturum oraculum de legibus promulgatis, ac peteret, ut iusiurandum darent, se interim dum abesset, non immutaturos esse leges. Discedens igitur, non est reuersus, ut perpetuò obligatos religione iuramenti teneret. Ita durauerunt leges illæ annos quingentos. Hæc atque alia multa à doctis proponuntur, ne iura uero consilio recepta, temerè mutentur. Præcipuè uerò Christianos decet cauere, non necessarias disputationes, cum propter Deum legibus et uniuersæ politiæ reuerẽtiam debeant. Nec dubium, quin si amitteretur hæc erudita iuris doctrina, magna confusio, & barbaries in iudicijs & moribus secutura esset: quam, ut prohibeat Deus, qui est autor boni status politici, opto.

DIXI.

Locrensis lex

Lex de monoculo.

Lycurgi prudens calliditas.

PV DE

DE AEQVITATE ET IVRE STRICTO ex L. Placuit, C. de iudicijs. 1542.

OTA est uobis honestißima consuetudo, & propter graues causas in Academijs instituta, qua solemus in his congreßibus de doctrina uirtutis dicere. Quid enim est dignius hominibus, præsertim nobis, quorũ iudicijs et exemplis uita aliorũ quoq; regi debet, quàm in conuentibus de Deo, de uirtute, de honestis disciplinis disserere, et cum nos ipsos, tum alios ad decus excitare? Nunc uerò etiam tempora postulant, ut hæc nostra exercitia, maiore cura, & diligentia tueamur, et propugnemus: Videmus enim laxatis frenis disciplinæ, mores populi subinde magis efferari, contemni leges, doctrinam uitæ utilẽ, religionẽ. Ideò acrius & uehementius pugnare oportet, ne amißis literis, legibus, & religionibus, infinita uitæ confusio, Dei obliuio, libidinum impunitas, & æterna latrocinia sequantur. Ad hæc mala prohibenda, certè opus est eruditione, cultura, & his qualibuscunque exercitijs scholasticis, quæ potentes minus adiuuant, quàm debent. Quare ut nos ea quantum possumus, coniunctis & copijs & studijs, defendamus, optandum est. Sæpe autem hoc loco de legum dignitate grauißimè dictum est. Ac magnoperè prodest excitari, ali, et cõfirmari in animis hominum amorem politici ordinis, & ueram reuerentiam erga leges:

Deus custos est politici ordinis

leges: eandem ob causam teneant animis infixam hanc sententiam, Deum uerè esse autorem, & custodem politici ordinis, ac lucere Dei sapientiam & bonitatem erga genus humanum, non minus in ordine politico, quàm in terræ fœcunditate, & similibus beneficijs, quibus corpora nostra diuinitus aluntur.

Quare hunc ordinem uitæ contemnere aut uiolare, quid est, nisi Deo bellum inferre? qui aßiduis exemplis omnibus ætatibus testatus est, se frenum inijcere legum cõtemptoribus. Quid supplicia aßidua latronum, sæua bella omnium temporum? quid sunt nisi uoces Dei, quibus clamitat, se sui & suarum legũ contemptum punire? Et tamen ferrei sunt hominum animi, ut his tam terribilibus exemplis parũ moueantur. Sed uos, qui colitis doctrinam uirtutis, certè decet afficiuoce Dei, & exemplis iræ diuinæ. Hac uti commemoratione in præsentia uolui, ut præcipuũ uobis argumentum proponerem, quod maximè uos omnes ad legum amorem incitare debet, quo si nihil mouentur, hi non oratione regendi, sed tanquam furentes compedibus, & catenis constringendi essent. Et quidem constringet eos tandem Deus æternus, qui est autor politici ordinis et legum custos. Porrò cũ has conciones quotidie in scholis, et in templis audiatis, nunc omissa longiore oratione, pauca quædam disputabo de lege Placuit, codice de iudicijs. Nam & hæc ipsa disputatio, ad defensionem et laudes scripti iuris pertinet. Verba legis hæc sunt: Placuit in omnibus rebus præci-

Pœnæ sunt uoces Dei.

Verba legis placuit.

præcipuam esse iustitiæ, æquitatisq; scriptæ, quàm stricti iuris rationem: Huius legis uerba quidam inter sese pugnare dicunt. Scriptum ius id aiunt esse, quod in scripto & legibus urbis continetur: ut strictum ius erat Romanæ legis, eum qui contra Dictatoris interdictum pugnauerit, interficiendum esse. Pugnauit absente Dictatore Papyrio, Magister equitum Quintus Fabius cōtra edictum, inuitatus occasione rei benè gerendæ, & uicit. Quid hic facit Papyrius, si scriptam æquitatem sequeretur, aut quid interest inter strictum ius & scriptam æquitatem? Nullam inquit Papyrius uictoriam pluris faciendam esse, quàm militaris disciplinæ conseruationem. Vt igitur sanciat disciplinam & legis uerbis obtemperet, iubet magistrum equitum rapi ad supplicium. Si igitur, ut in hoc exemplo apparet inter scriptam æquitatem, & strictum ius, nihil est discriminis, uidetur absurda esse aut ociosa huius legis oratio in codice. Aristoteles paulò aliter de æquitate disserit, uocat enim æquitatem moderationem scriptam, quæ tamen habet honestam et probabilem rationē, ut in illo casu Papyrij, Dictatorem aliquid remittere de seruitute conueniebat. Quia magister equitum non ambitione incitatus, nec temerè pugnauerat, sed facere se contra utilitatem Reipub. & contra uoluntatem Dictatoris iudicauerat, si occasionem è manibus dimitteret, quam Dictator si adfuisset, nequaquam neglecturus erat. Attribuit igitur Aristoteles sapienti iudici potestatem moderandi

Aristotelis de æquitate sententia.

derandi scripti, & penè nimium inflectens legum autoritatem, ait eas uelut plumbeas regulas ad negotia accõmodandas esse. Fit hoc fortasse sæpius quàm prodest, ut & Celsus questus est, ut dicitur in lege, Si Seruum. ff. de uerborum obligationibus, prætextu æqui & boni sæpe periculose errare. Quanta licentia potentibus conceditur, si permittendum est, ut à scripto iure recedant priuato arbitrio, facile est enim ingeniosis èxcogitare rationes in speciem probabiles, in humanarum uoluntatum actionibus, quæ sua natura admodum sunt flexibiles, et propter uarietatem causarum & circumstantiarum agitari uariè possunt.

Quare laudanda est Atheniensium grauitas, qui lege constituerunt, ut lecti iudices iurarent se pronunciaturos esse iuxta leges, hoc est, non priuato arbitrio, non commenticia aliqua legum moderatione. Experientia docuit uitam non posse carere scripto iure, sed uos non solùm experientia moueamini, sed multo magis uoluntate diuina: Deus uult scripto iure uitam regi, à quo si licet discedere priuato arbitrio, leuis erit iuris authoritas, & quantum in exemplo mali est? Deinde ita sentio, ut Magistratui officiũ rectè facienti Deus nos parêre iußit, ita legum uoci parendum est. Melius igitur Arhitecti dixerunt: Lapis ad regulam, non regula ad lapidem accommodanda est: Id magis probandum est, quàm quod de plumbea regula dixit Aristoteles. Rectè igitur textus noster in lege placuit, iubet scriptam æquitatem sequi. Idq; semper

Atheniensium grauitas.

Scripta æquitas.

semper æquißimum esse statuamus, quod in lege gra[illegible] consilio recepta constitutum est. Cur igitur discerni[illegible] textus ille scriptam æquitatem à iure stricto, quo[illegible] aliud nõ uidetur esse, quàm scripti uerba, sed ego stri[illegible]ctum ius hoc loco calumniosam interpretationem in[illegible]telligo. Iudæi tenebant uerba scripti de Sabbato, ne fi[illegible]rent opere seruiles. Ideò in Sabbato nunc quoq; adeo superstitiosum est otium, ut non solùm non coquant eo die, non accendant ignes in fornacibus, sed ne quidem mucos decerpant sua manu à lychnis. Causam dicunt non rerum magnitudine, aut paruitate æstimanda esse hæc officia, sed legum uerbis. Speciosa est oratio, & sæpe ualet: Sed tamen hæ uerborum angustiæ, non rarò pariunt absurdas sententias, et rectiora officia conturbant.

De iure stricto. Illud igitur rectius est, cùm quælibet lex de uno aliquo casu qui plerumq; accidit loquatur. Hic casus in accommodanda lege intuendus est, ut sit norma interpretationum. Lex quæ capitali supplicio fures punit, intelligit grassatores & insidiatores, quorum æstas & consuetudo intuenda est. Alia res est, si puer nondum satis intelligens quantum sit in furto turpitudinis, alienum quadam ætatis stultitia auferat, aut si quis modestus, per negligentiam nõ reddit alienum: De his casibus legum non loqui consentaneum est. Esset igitur strictum ius calumniosum, uerba referre ad casum alienum à principalis intentione legis. Erat in lege Sabbati principalis intentio: Prohiberi opera seruiles

seruiles, hoc est, assiduas, abducentes à ceremonijs diuinis. Est igitur strictũ ius, id est calumniosum, complecti casus cæteros, id est domesticæ necessitatis operas, quæ nõ abducunt à ceremonijs. Itaq; noster textus sententiam utilem uitæ, moribus, paci continet. Cùm iubet scriptam æquitatẽ sequi, prohibet Tyrannides et potẽtibus frenum inijcit, ne ex priuato arbitrio res iudicent: Deus enim uult et ipsos gubernatores teneri legibus, non uult cæcas eorum cupiditates dominari, uult legibus ciuium uitã, corpora, fortunas, connubia munita esse. Non igitur sumendum est ex facultatibus ciuium, quantũ aulæ possunt profundere, non contra scriptam æquitatem sæuiendum in corpora, aut uitam modestorum ciuium. Cernit Deus omnia uindex, qui potentum iniusta facinora magnis cladibus punire solet. Scriptum est: Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniurias: Rursus etiam textus noster occurrit alteri malo, quod prætextu scripti contra iusticiam facit, uidelicet sophisticæ, seu calumniosæ interpretationi: nam in textu nostro, strictum ius de calumnioso intelligitur: cum hoc semper pugnat scripta æquitas. Non est autem rarum scripti prætextu ludere, et ex legibus optimo et diuino consilio conditis ac receptis Cothurnos facere, qui magna imperia sæpe grauiter concusserunt. Dixi de textu legis Placuit, quantũ huius temporis angustia fert: Estq; summa rei, ex scriptis legibus res iudicandas esse, nec concedendum, ut priuatis arbitrijs, fingantur moderationes,

Iniuriæ regnorum.

Summa rei.

nes, sed statuendum, id esse æquißimum, quod uerè sentit lex, neq; tamen calumniosè interpretãdas esse. Iam cogitate, quàm difficilis & magna res sit, simplicem ueritatem in tàm flexibilibus materijs retinere et tueri. Sint igitur custodes iuris primùm uiri boni, & amantes ueritatis & iustitiæ: Deinde etiam eruditi, uigilantes, exercitati. Nam & boni aliquando specie recti labuntur. Ideò acerrimo studio opus est, ut intra metas & septa ueritatis opiniones nostras includamus. Quod in Reipub. gubernatione munus noster ordo sustineat, non est obscurum, nostris consilijs & sententijs iudicia, fœdera, & penè omnia uincula pacis regi solent. Id munus longè maius est, quàm cui humana sapientia par esse poßit, sed Deus facientes adiuuat. Fides, diligentia, studium, animi moderatio à nobis requiruntur: Hæc si præstabimus, aderit etiam Deus pijs, & eorum consilia reget, & dabit exitus placidos. Quare scholastici, uos adhortor, ut profeßionis huius difficultatem animo consideretis, ut magnitudo periculi publici, & uestri, uos ad discendi curam, & ad modestiam inuitet & exuscitet. Deus uoce parentum & magistratuum destinatos ad hanc profeßionem, uocat ad Reipub. gubernationem, quæ est res sacra, omnium maxima, difficillima & periculosißima. Annitendum est igitur omnibus uiribus, ut ad rem tantam accedamus non prophanis animis, sed proficientes magnitudinem muneris à Deo impositi, & adferentes timorem Dei, modestiam, eruditionem mediocrem,

Qui ueritatem tueri debeant.

mediocrem, & studium salutaria agendi: Hoc ut fiat à nobis, faciat Deus æternus pater liberatoris nostri Iesu Christi. Dixi.

ORATIO DE DIGNITATE legum. 1543.

SITATVM est, hoc loco, et in his spectaculis aliquid de legum dignitate dicere, ad quarum reuerentiam certè excitari homines maximè prodest. Etsi autem & ego de eodem argumento dicere cupio, tamen quò sæpius de imperijs, de uitæ gubernatione, de legibus & iudicijs, quæ sunt nerui gubernationis, tranquillitatis, et disciplinæ, cogito, eò nihil difficilius est eligere ex tanta mole rerum quod dicam. Primùm enim quam difficile est respondere Cyclopum et Cẽtaurorum opinioni, qui in tanta confusione rerum humanarum, hoc totum quod uocamus legem, & politicam sapientiam, dicunt inane nomen esse, ui & armis rapi imperia, & regi arbitrijs potentum tantisper dum tenentur. Nam ut uetera exempla omittam, quid Turcica barbaries ullas leges curat? Progreditur quoad potest & ui oppreßis imperat quæ libet. Ante centum annos Constantinopolis florentißima schola fuit nostrarum legum: Nunc procul pulsa hac doctrina, omnia unius tyranni nutu, aut barbari alicuius ducis reguntur. Sic cum orbis ter-

Vbi Centauri, ibi confusio, nulla sapientia

Q rarum

rarum dilaceraretur ab Alexādri satellitibus, quæ ibi legū uox, quæ doctrina politica usquam audiebatur? Cùm igitur magis rabie Tyrannorum, et arbitrijs potentum omnia gerantur, qui locus est sapientiæ, et nostræ politicæ arti? Nec enim illud imaginandum est, nostram artē similem esse militari, quæ nunc hostibus, nunc ciuibus seruit, & utrinq; iniustis cupiditatibus operam locat. Alia res est hæc politica ars, seu iuris doctrina, nusquam locum habet, nisi in tranquilla ciuitate, & in eo consilio, quod ad normam iustitiæ suas sententias accommodat. Vt Athenis donec Solon præfuit ciuitati, ualuit legum autoritas. Romæ legum reuerentia mansit, donec Augustus uixit: sed utroq; loco breui pòst oppreßi sunt ciues Tyrannide, & leges conticuerunt: ut Solone uiuo, Pisistratus rapuit dominationē: post Augustum, mox Tyranni aliquot quàm crudeliter grassati sunt in Rempub? Hæc exempla sæpe mouent etiam magnos homines, ut aut nullum, aut exiguum usum esse nostræ doctrinæ arbitrentur, qui quidem dictum illud Ciceronis in ore habent: Inter arma silent leges. Marius dixit, se legum uocem inter claßica & tubarum sonos non audiuisse. Et Nazianzenus de Iuliano inquit: Voluntatem principis esse ius non scriptum. Vt igitur ipse meum animum, & si quos fortasse alios, confirmem, refutare illam uituperationem nostræ doctrinæ institui, & ostendam & esse, & futurum esse usum huius artis, etiamsi magnæ fuerunt, & nunc sunt, & impendent aliæ rerum humana-

Aut lex, aut tyrannis.

Marii uox.

[V]sus legum [p]erpetuus.

manarum mutationes, nec nobis studium abijciendum esse, sed eò magis colendū, ut conseruetur. Ac primùm constituamus esse artem politicam: Non enim frustra Deus indidit humanis mentibus leges naturæ. Harum explicationem uoluit extare in literis & monumentis sapientum, hanc uoluit esse imperiorum & iudiciorum regulam, quæ non propterea nihil est, etiamsi multæ aliæ res gubernationem interturbant. Vt ars medica uera, est diuinitus tradita, & salutaris humano generi, etiamsi corpora humana non tantum medicæ artis præceptis reguntur, sed sæpe occultis, aut subitis causis læduntur, quæ prouideri non possunt: Ita nostra ars uera est, diuinitus monstrata generi humano, et salutaris, etiamsi aliæ res accedunt, quæ hanc sapientiam sæpe reprimunt. Lacerantur imperia interdum fatalibus pœnis, uel Diaboli furore & Tyrannorum cupiditatibus: Cedit talibus temporibus sapientia politica.

Simile ab arte medica.

Quid enim loci erat bonis uiris, cum triginta Tyranni tenerent Athenas? Et quia sæpe uiolentia dominatur, et multæ existunt subitæ, & improuisæ mutationes, Epicuræi putant res humanas casu ferri, et tantum quemq; obtinere posse, quantum ualet potentia. Sed nos, qui in Ecclesia Dei instituti, certò scimus Deum esse inspectorem & iudicem uniuersi generis humani, sciamus imperia neq; oriri, neq; interire casu. Deinde hac nos consolatione maximè sustentemus: Etsi concutit Deus aut euertit imperia, tamen eccle-

Deus inspector generis humani

Digitized by Google

siam suam non sinit funditus deleri, et hæc, ut maneat, dat hospitia, conseruat connubia, procreationẽ, educationem, contractus, literas, doctrinam de cœlo traditam: Esse igitur cœtus legibus iunctos necesse erit. Quare etiamsi multa incidunt tempora, quibus politica sapientia parum habet loci, ut in sæuißimis tempestatibus nautæ periti uincuntur, tamen donec erit Ecclesia, cœtus erunt legibus iuncti, hos si regerent indocti, sine certo iure, sine literis & eruditione, quales tenebræ essent uitæ? ac redeo ad exempla superiora. Solon leges tradidit Atticæ ciuitati, quæ etiamsi non sustulerunt omnia uitia, tamen contractus et iudicia quadam humanitate rexerunt, & uoluntates ciuium coniunxerunt. His legibus ad Romana tempora annis plus quingentis ciuitas usa est. Etsi autem interea urbs bello Persico incensa, & deleta est, cum ciues essent in nauibus, & uxores & liberos abdidissent inter scopulos marinos, tamen non propterea Solonis leges fuerunt inutiles, quæ & antea in pace tranquillitatem retinuerant, & aliquantò pòst, rursus instaurant ciuitatem. Nec illud urbis incendium, etsi ligneas tabulas consumpsit, propterea leges delere potuit, quæ infixæ animis ciuium tum maximè ualuerunt. Hac disciplina instituti ciues, norant barbaricos mores non esse admittendos, norant dimicandum esse coniunctis uiribus pro defensione libertatis, hoc est, disciplinæ & honesti status, & ob hanc causam omißis priuatis certaminibus, concordiam inter se tue-

Politiæ nautæ periti pericli tantur.

Robur legum in tẽpestatibus.

stituebantur, extabant leges, et quotidie earũ exempla spectabātur in factis Temistoclis, Aristidæ, Cymonis, & aliorum honestorum ciuium. Ita cùm Roma à Gallis caperetur, non propterea Respub. deleta est, etiamsi ædificia incensa sunt: Mansit enim uirtus & disciplina ciuium à legibus orta. Hæc præsidio, & saluti sunt ciuibus. Etiamsi Nero aliquantisper latrocinium inter ciues exercuit, ac oppreßis legibus etiam Iurisconsulto Caßio Longino oculos effodit: Etiamsi Baßianus fratre necato, etiam Pampinianum Iurisconsultum molientem prætextus fingere ad excusandum parricidium interfecit, tamen non propterea in uniuersum deletæ erant leges. Ne funditus periret humanum genus, Deus adhuc politicum ordinem apud aliquos tuebatur, erant alicubi in prouincijs Magistratus mediocres, qui legum uocem audiebant. Non amittenda est igitur doctrinæ profeßio, etiamsi aut bella, aut Tyrannides aliquantisper eius usum impediunt: Imò bona ingenia hoc pugnent ardentius de uerarum legum defensione, quia uident in tanta infirmitate humana, in tanta confusione earum autoritatem sæpe, tum negligi, tum opprimi. Ideo tradidit Deus humano generi artem politicam, & hanc ipsam doctrinam, ut quantum potest, sanabiles homines ad iusticiam flectat, & iniustos impetus reprimat. Nihil mirum est eos, qui ignorant causas harum confusionum in imperijs, nec didicerunt ex cœlesti doctrina, quomodo confirmandi sunt animi, uehementer odisse

Tyrannis inimica legibus.

imperia, in quibus rarò boni præsunt, et ut sunt mediocres, imò boni et sapientes, tamen multitudo et uarietas negociorum, nõ concedit eis, ut in omnia sint intēti. Pompeij iustitiam et integritatem amabant prouinciæ, ut cũ secum duceret multos rapaces comites, tamen has iniurias propter beneuolentiam erga Pompeium dißimularent. De Dauide etiã querelæ sunt filij. Deniq; amentia est in hac naturæ humanæ imbecillitate, et in tanta Diaboli sæuitia, quærere animo politiam sine uitijs et sine erroribus. Vt igitur imperia oderunt hi, qui causas confusionum nesciunt, ita & leges adspernantur, cum uident eas multis ingentibus malis non mederi, & hanc totam doctrinam uitæ inutilem esse censent: sed nos monet cœlestis doctrina, oriri multas ingentes confusiones uitæ, cum à Diabolo, tum ab humana uel negligentia, uel petulantia, nec posse gubernatorũ consilijs, ac legibus reprimi omnium furores, aut corrigi: Et tamen inter has difficultates non esse gubernatoribus curam deponendam, nec inutilẽ esse eorũ diligentiã: sed quædã mala, uel reprimere, uel mitigare. Iubet item Deum inuocari, ut adsit huic difficillimo labori, et quidem monet sine auxilio Dei, sapientiã illam politicam sæpe hallucinari, et exitiosam esse ciuitatibus. Quàm multi summis ingenijs præditi, cum quidem patriæ benè uellent, tamen suis consilijs euerterunt Resp. quia freti sua sapientia, res mouerunt non necessarias, ut Pericles, Demosthenes, Pompeius, Cicero, Tota uia erramus, si sine Deo fœlicem esse

Sine Deo sapientia hallucinatur.

cem esse sapientiam arbitramur. Hac igitur consolatione nos confirmemus, præsertim in his orbis terrarum periculis, et labãte tota mundi machina; sciamus ruere res humanas, et tamen fulciri hanc ruinã à Deo, et bonos uiros debere suo quenq; loco anniti, ut prosint cõmuni saluti. Hæc in præsentia duxi commemoranda esse. Nam mihi aspicienti legum libros, & cognita pericula Germaniæ, sæpe totum corpus coherrescit, cum reputo quanta incommoda sequutura sint, si Germania propter bella amitteret hanc eruditam doctrinam iuris, & hoc curiæ ornamentum. Crescent Tyrannides, erunt omnes literæ in maiore cõtemptu, Ecclesiæ magis negligentur, deniq; multiplex barbaries sequetur. Quare primùm oremus Deũ, ut pacem nobis concedat, deinde ut hæc studia tueatur, quod quidem eò magis impetrabimus, si nos ipsi consilia nostra fideliter ad gloriam Dei illustrandam, & salutem communem referemus. Non igitur deterreamur periculis, non frangamur animis, etiamsi interdum uel iniquitate hominum, uel perturbatione communi rerum humanarum, pia, moderata, salutaria consilia impediuntur, nec possessionẽ studij nostri deseramus, idq; præsertim, cum labor multorum nostri ordinis in consilijs publicis etiam Ecclesiæ Dei seruiat, quam cum Deus seruaturus sit, seruabit & politicas arteis Ecclesiæ seruienteis. Non ideò Architectonica deserenda est, etiamsi multæ arces, uel bellorum cladibus, uel alijs modis euertuntur. Tuendæ & colendæ sunt

Politiæ seruiunt Ecclesiæ.

Digitized by Google

bonæ artes, & petendum à Deo, ut ipse gubernet studia, & exitus det utiles Ecclesiæ suæ. Quid Daniel, Esdras, Nehemias exules fecerunt? uiderant templum, quod Deus condi iusserat, funditus deletum esse: uiderant urbem reginam omnium solo æquitatam, cui promiserat Deus regnum, neque tamen fracti desperatione, sua studia abiecerunt: imò ne in exilio, & in ea gentis dissipatione, doctrina propria Ecclesiæ interciderat, maiore eam diligentia, & discebant, et suis tradebant, norant enim non interituram esse Ecclesiam Dei. Ita & nos uota nostra & spes nostras, ad ecclesiam Dei adiungamus, hanc intueamur, & hac spe nostra studia colamus. Hæc nauis & nostram doctrinam uehat, & uehet haud dubiè, si nos hanc nauiculam ornare studebimus. Possunt autem optimè mereri de Ecclesia nostri ordinis uiri: cùm mentes principum à quibus consuluntur, ad curam defendendi pia studia, & artes salutares humano generi flectunt. Dixi pauca de professoribus. Sed priusquam desino, etiam hic cœtus scholasticus de suo officio commonefaciendus est, sæpe in concionibus sacris, sæpe in lectionibus proponuntur nobis diuinæ sententiæ, de disciplina, de bonis moribus, de pœnis quæ uiolationem disciplinæ sequuntur. Et pœnæ sunt in conspectu. Turci impunè grassantur in uicinia, distractæ sunt principum uoluntates, Germania non defenditur, imò & domesticum bellum satis crudele, tum gerit, tum parit. Si hæ tantæ causæ non mouent nos ut uiuatis modestius, ut confu-

Nauicula Ecclesia.

Cohortatio ad pietatem & doctrinam.

confugiatis ad Deum, quid mea oratio proficere potest? quid nos de legum dignitate apud eos concionari possumus, qui ut Cyclopes, neque Deum neque leges ullas curant? Pudet talia dicere in schola, quæ debebat non solum audire, sed etiam colere uirtutis doctrinam. Si esse Deum conditorem rerum, & iudicem factorum nostrorum sentitis, afficiamini monitis cœlestibus, ipsum authorem rerum, & iudicem uestrum agnoscite, & ei in his officijs, quæ legum uoce requirit, obedite. Videtis à Deo ordinatas esse uices dierum ac noctium, æstatis & autumni: Has uices esse certas, omnes fatemini: cur igitur de præmijs recte factorum, & de pœnis malefactorum dubitatis? Certa lege Dei, obruuntur pœnis omnes scelerati. An casu putatis subijci iam mundũ barbaricæ tyrannidi Turcarum, qualis alia nulla similis unquam fuit? Nequaquam hoc casu accidit: Sed hoc tristi carcere, hominum furor cohercendus & compescendus est, qui nullis legibus frenari suos mores sinunt, qui concedi sibi licẽtiam, ut beluæ uolunt, exercendæ petulantiæ, ut libet. O deplorandam principum negligentiam: His malis mederi eos oportebat, ut hanc indomitam turbam seuerissimis pœnis ad modestiam reuocarent, quod nisi tandem facient, Deus iratus has gentes seruitute Turcica opprimet: sed redeo ad scholasticos. Obtestatur uos hic uniuersus cœtus præceptorũ uestrorũ, et præcipit uoce diuina, ut et reuereamini Deũ, et uiuatis modestius, eaq; in re cũ uestræ saluti, tum cõmuni consu-

Vices præmiorum & pœnarum.

Ornamenta uitae.

Nisi enim erunt modestiores mores, profectò haec bona, lucem doctrinae de Deo, E*cclesias, leges, literas, & caetera uitae ornamenta amissuri estis.* Q*uanta bona amisit* A*dam uno lapsu?* Q*uamdiu* E*thnici in tenebris, & horrendis sceleribus uixerunt? propterea quod eorum maiores spreuerant doctrinam primorum patrum.*His *exemplis uos ad pietatem & modestiam excitate: quod si facietis, non solùm dignitatem legum uerè intelligetis, sed etiam in gubernatione eritis foelices;* Deus *enim promittit suis sapientiam & successus. Ita intelligetis leges esse* Dei *uocem, et hunc politicum ordinem à* Deo, *& institutum esse, & aliqua ex parte conseruari, ut in societate humana innotescat ipse, & nos copulati mutuis officijs, testimonia nostrae sententiae, de* Deo *& de filio* Dei, *& mutuam beneuolentiam ostendamus, nosque mutuis exemplis ad uirtutem accendamus.* Ad *haec intelligenda, profectò opus est, ut dixi, quodam studio uirtutis, timore* Dei, *modestia, et diligentia regendorum morum.*

Vox Dei leges.

DIXI.

ORA-

Digitized by Google

ORATIO IN LAVDEM ARTIS *Medicæ, Vuitenbergæ habita.*

Vereor, Viri amplißimi, ne qui de Medicinæ dignitate malè existiment, cum eam subinde laudibus ornari, & encomijs celebrari à nostri ordinis hominibus audiant. Omnibus enim in ore est, rebus per se parũ honestis ac pulchris, alieno ornatu & orationis fuco opus esse, quibus commendentur, quando nihil in se habent, quo sibi gratiam aut decus parent: Sicut fœminæ inhonestæ ac deformes, quia ipsæ pulchritudine carẽt, à cerussa formæ adiumẽtum petunt, quo se alijs uenditent. His (si qui sunt) nostri consilij rationẽ reddẽdam duxi, ne re aliter atq; est intellecta, et falsa persuasione adducti, de disciplina præclara iniquè iudicent, aut de honestis factis inhoneste pronuncient. Nos nõ prædicamus laudes Medicinæ, ut ei gratiã & uenustatem conciliemus, quando tantum ei natiua elegantia innatum est decus, ut nullum non modo lenocinium requirat, sed etiã nec ulla arte magis exornari possit, quàm natiuo pulcerrimo fuco. Sed quo adolescentibus adhuc rerum imperitis eius splendorem ac maiestatem ostendamus, ne ignorent, quantum hæc ars in se boni habeat, & imprudentes rem singularem prætereant, ut est

Medicinam recte laudari.

ut est ea ætas infirmi consilij, & præceps, neq; iudicio, sed libidine fertur, si ei dux, quem admonentem sequatur, defuerit. Verùm admodum paucis de re amplißima dicam, quòd intelligo mihi eam sermonis copiam, & benedicendi facultatem deesse, quam eius artis uirtutes deposcunt, si hominum oculis exhibere uelis. Neq; eo consilio hanc prouinciam suscepi, quòd hoc me præstiturum confiderem, sed ne in pulcherrimam nostri Gymnasij consuetudinem peccarem, quæ tanti bonis uiris est, ut non dubitent difficilia & ardua, & prorsus quæ supra suas uires sunt moliri, modo illam seruent. Quare dum publicæ utilitati inseruire conor, & piè quidem, licet parum fœliciter: me quæso benignè & patienter audite. In disciplinis quæ excellentibus illustrium hominum ingenijs inuentæ sunt, & incredibili grauium uirorum cura, & industria perfectæ & expolitæ, ea princeps ac regina existimari sine cõtrouersia debet, quæ honestatis splendore, utilitatis magnitudine, iucunditatis illecebris, reliquas omnes uincit, tum rebus humanis inprimis necessaria est, quam esse Medicinam, ut uerè, ita & liberè pronunciare nihil ueremur, quæ honestam rerum naturalium scientiam, & elegantem humanæ naturæ cognitionem complectitur, eaq; tradit, quibus uel bonam ualetudinem tueamur, & sustentemus, uel malam corrigamus ac emendemus, ad hæc, quid commodi aut incommodi quæq; res nobis adferant. Quid autẽ bono uiro, & excellentis ingenij homini honestius, quid

Medicinæ dignitas.

Honestum.

quid melius, quid dignius, quàm uersari in earum inquisitione & indagatione, quarum scientia, et splendoris, & magnificentiæ plurimum habet? usum uerò ac fructum immensum, maximeq; naturam rerum omnium parentem attingit? Iamque animum attollere humo, et sublimia petere, iubet, ut aëris naturã et cœli uim inspicias, & uigilantibus oculis in ijs obserues, quæ cura & admiratione digna sunt, quæq; commodi aut detrimenti aliquid hominum naturæ portendant, ut poßis & commoditates ex omnibus decerpere, & damna cauere: Iam uerò infinitis herbarum generibus contemplandis te dedere, ibiq; diu morari, & propius cognoscere admirabiles illas, & planè diuinas earum uirtutes atq; opes, quæ tam uariæ, tam præstantes, tamq; incredibiles sunt, ut nihil profectò in ipsa natura sit aut dignius, quod suspiciamus, aut pulchrius, quod inuestigemus, aut iucundius, quod cognoscamus. Videtur enim ipsi naturæ studio fuisse, præclara suæ benignitatis munera, et non mediocrem boni uim, in intimis herbarum medullis recondere & occultare, quo bonos & alacres uiros ad inquirendum acueret, & eorum studia, & industriam liberalibus præmijs remuneraret: Quemadmodum uiri principes, eorum uirtuti qui in certaminibus præstiterunt, exquisitos honores habere solent. Cuius rei locuples testis Hesiodus est, antiquæ fidei uates, qui deplorat homines ignorare, quantum boni in malua & albuco reconditum sit. Et Mercurius ille Deorum apparitor,

Rerum naturalium cognitio.

Hesiodi querela.

Vlyßi

Vlyßi moly herbam cõmonstrans, inquit hominibus difficile esse, eam inuenire, Dijs autem non item. Hæc igitur procul ab omnium oculis in extremis rerum latebris abstrusa peruestigare, & magnum inde humanæ societati fructum, & sibi sapientiam colligere, est præclari et magni uiri. Quid uerò de gemmarum naturis et uirtutibus dicam, quas uiri Medici singulari ingenij acrimonia, et incredibili industria perpendentes inuenerunt? quibus tam splendida uis tamq; incõparabilis uirtus inest, ut nihil sit in rebus humanis, quod cum ijs comparari poßit. Et ne lõgior æquo sim, reliquas naturalium rerum partes placet silentio præterire, si prius de homine, de quo tacere fas esse non puto, dixerim, quo à natura non aliud animal melius aut præstantius, aut diuinitus conditum est. Ad quem contemplandum, Medicina, quæ hoc in cognoscendo accuratior & diligentior est, quo quid excellentius et melius, omnem ingenij uim, et animi robur conuertit, omnes eius partes perlustrat, singula mẽbra seorsum propius intuetur, et acri iudicio examinat, singulosq; eius angulos perreptat & cognoscit, & in admirabili illa & uiua corporis humani compositione, omnia singulatim, ueluti luculentum & illustre nobilis architecti ædificium perquirit, & inspicit, ibiq; aptè & eleganter dispposita admiratur, si quæ uitium fecerunt, notat, totumq; hoc animal adeo perplexum & sinuosum, ut non iniuria Momus ei fenestras addendas cẽsuerit, quo ea, quæ intus sunt, cognosci possent, lu-

Medicina contemplatur humani corporis ædificium.

cis

ceis oculis perspicit. Si igitur quis, quod pulcherrimum & honestißimum est, semetipsum intus & in cute cognoscere cupit, ueluti labyrinthũ ingressurus, Medicinam ducem, seu Thesei filum, sequeretur, si errore implicari, & à uerò deduci non uelit, et minimo negocio rem, qua nihil cognitione splendidius, & inquisitione melius, & oblectatione suauius, consequi. De qua quàm honorificè ueteres illi, uerè sancti et sapientes homines iudicarint, luce clarius est. Homerus enim uates sine dubio rerum humanarum peritissimus, unũ Medicum, multis alijs hominibus præstare censuit: quod Poëta acerrimi iudicij nunquam dixisset, si nõ uidisset tantum oportere tribui tam eleganti rerum naturæ cognitioni. Quid quod Homero non tantùm uetustiores, sed etiam grauiores uiri Medicis diuinos honores habuerunt, eosq; beneficentia et studio in numerum Deorum sustulerunt? Quod grauiter quidem illi, et constanter fecerunt (ut eorum ferebat religio) iudicabant enim illi hanc sapientiam, nõ humanam, sed cœlestem esse, quæ tam arcanas rerum uirtutes, in ipsis naturæ uenis reconditas & abstrusas euoluere, et in lucem proferre posset: neq; hominis, sed Dei esse, tanta hominibus commoda adferre. Quare meritò apud eos in diuino honore erant, à quibus diuina beneficia percipiebãt. Eos uerò, qui de iure respondebant, plurimum admirabantur, et meritò quidem: quis enim tam sanctos iustitiæ custodes, non magni faceret? Sed tamen nemo nullũ iurisperitum cœlo dignatus

Medicina filum Thesei.

Homerus.

Medici inter Deos relati.

Iurisperiti apud inferos iudices.

Mathematici & Philosophi miseri.

Vtile.

dignatus est, uerùm ijs quorum magna & celebris iusticiæ et æquitatis opinio fuit, hanc prouinciam detulerunt, ut apud inferos inter umbras, causas cognoscerent. De Mathematicis ueterum iudicium etiam fabulis testatum est, qui Promethea nobilem sane Mathematicum Caucaso alligarunt, ei pro honestißima disciplina tradita, solicitudinem & miseriam reponẽtes: Neq; his maior honor Philosophis habitus. Hinc nimirum palàm est, inter honestißimas disciplinas, principem locum ueteres Medicinæ dedisse, ut interim taceam Græciam, cum omni genere disciplinarum maximè floreret, Hippocrati eos honores habuisse, quos prius Herculi monstra tollenti detulerat. Ex quo Medicinæ dignitas & splendor æstimari debet, cùm ea regio, quæ sic uiris sapientibus præstabat, sic optimarum rerum iudicio pollebat, Medicinam tam exquisitis honoribus exornarit, ut dignitate etiam Herculem minorum gentium Deum adæquaret. Et ut honestate, ita & utilitate & dulcedine reliquis disciplinis præstat. Quemadmodum enim in Platone & Demosthene, & eiusdem monetæ bonis scriptoribus, non tantùm magna maiestas, & ingens sermonis splẽdor, sed etiam pulcherrimus fructus, & insignis utilitas: Sic itiam Medicinæ non minus uoluptatis, & bonæ frugis, quàm dignitatis inest: nisi quis putat aliquid melius & optabilius esse bona ualetudine, quæ Medicinæ beneficio cõseruatur, et eiusdem opera labefactata curatur: Quæ ex uarijs herbis succos quãtiuis

precij

precij exugit, in ualetudinis subsidium, sicut apes ex uarijs floribus materiam colligunt, unde mel cõflent, quibus nobis à morbis circumuentis, & oppreßis opem ferat, qui nobis à fronte, tergo, lateribus, insidias tendunt, ut ne Ianus quidem ab his tutus esse queat, si non Medicina adsit, quæ ab omni parte morbos tanquam è specula obseruet, & nos, qui eos effugiamus, moneat, uel ab his oppressos, ceu è mortis faucibus eripiat. Cuius rei testis est grauißimus ille, non dicendi modo, sed etiam intelligendi præceptor & magister Cicero, inquiens: Valetudo sustentatur noticia sui corporis, & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse. At sola Medicina obseruat, quibus nostra natura uehementer oblectetur, & refiCiatur, quibusue grauiter lædatur: quare idem author addit: Valetudinem sustentari arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent: & tamen sunt, qui hæc monentem non audiunt, qui tum demum sua consilia, imò temeritatem contemnunt, cum iam aut febri concutiuntur, aut morbo contabescunt: Veluti Athenienses, qui de pace nõ nisi pullati consultabant, sicut Demades inquit: Et discunt isti tandẽ magno suo malo rectè sapere, & res uerè utiles non temerè negligendas esse. Medicina uerò, si ulla res alia, nobis inprimis necessaria est, cuius opera incolumes, & salui uiuimus. Sole, igne, aqua & aëre denique citius carebimus, quàm Medicina. Nam præstat semel mori, & magnis miserijs defungi, quàm in longis morbis, quibus liberari

Cicero.

Necessarium.

neque u. miserum ducere Spiritum, atq; infoelicē uiuere uitam: à quibus multi sic premuntur, à Medicinæ auxilio destituti, ut sibi manus adferre non dubitent. Quare Romani Cæsares uideri possunt intellexisse, quàm salutares & necessarij essent boni Medici Rebusq. qui eis in singulos annos amplißimum stipendium ducenta et quinquaginta sestertia pendebant, sicut Plinius author est, cum tamen reliquarum disciplinarum professoribus, centena sestertia modò in annum numerarint. Cuius pecuniæ si rationem more nostro intueris, comperies Rhetoribus & Poëtis tria millia aureûm, et trecentos triginta quatuor numeratos: Medicis uerò octo millia aureûm, & amplius trecentis in singulos annos stipendium fuisse: næ illi probè maiestatem et operam Medicinæ perspectam habuerunt, & melius et candidius de honestis rebus iudicarunt. Quidam liberalibus præmijs bonos Medicos honestarunt, tantoq; illum ordinem honore affecerunt. At nunc eò deuentum est, ut ex libidine, non ex uero iudicemus: ex gratia, non ex merito tribuamus: fiuntq; paulatim deteriora omnia, et in peius delabuntur. Neque desunt, quibus nunc Medicina sordet, quæ olim magnis et sapientibus uiris tanti fiebat. Sed quid mirum? Vt enim scarabei preciosi unguenti odore offenduntur, & sues amaricini fragrantia: sic hi nostri scarabei et sues, præclaras & honestas res non ferunt. Sed quis istos non contemnat? nisi quis leuem & impurum seruum Caryonem apud Aristophanem audiendum

Cæsarum stipêdia Medicis data.

Scarabei & sues contemptores Medicinæ.

endum putat, qui uirum Medicum ſcatophagon, id eſt, ſtercoris uoratorem uocat, cum nemini hominum obſcurum ſit, quod lingua eſt, ut ille inquit, pars peſſima ſerui. Neq; iſti ueteratores, quibus mala mens, malus animus eſt, aliter faciunt, à quibus uituperari, laudi ducitur: prudentes uiri rectè iudicant. Iſtos etiam contemnendos duco, qui ebrij inter pocula eructant et crepant: Qui medicè uiuit, miſerrime uiuit, uidentes aliquem continentiæ, & frugalitatis, quàm crapulæ amantiorem. Sed quàm miſerè iſtæ hominum laruæ delirant, qui exiſtimant iſtum miſerè uiuere, qui medice uiuit: næ iſti ignorant, quid mederi, aut Medicina, aut Medicus ſit: qui ſi intelligerent, uerba iuuandi & auxiliandi, uim habere, certè aliter iudicarent. Sed quid moramur hos, quibus nemo reſpondendum putat, ſed helleborum porrigendum, ut purgato cerebro deſinant delirare? Neque Medicorum ordini fraudi eſſe debet quorundam temeritas, et inſcitia, qui eius artis titulo ſe uenditantes, multis fucum faciunt, quibus ſi quis titulum detraheret, idem ſanè eis accideret, quod Cumano leoni, qui pelle nudatus aſinus fiebat. Tales nõ magis Medicinæ officere debẽt, quàm honeſtiſsimo Theologorum ordini, triobolares iſti Theologaſtri, qui, ceu fœdæ Harpyæ, et ſacra, & ſanctiſsimum Theologici nominis ordinem defœdant atq; conſpurcant. Vt enim inter pulcherrimas ſegetes, triticum & ſiliginem, zizania & lolium ſibi eſſe uolunt locum, ita & perditi quidam homines in ho-

Medice uiuere.

Zizania Medicorum.

noratis uirorum ordinibus quoquo modo esse uolũt, qui digni sunt, ut in coruos deportentur, non quibus cũ boni uiri litigent. Vos quibus melior mens, et honestior animus est, qui dignitate, splendore, & maiestate naturalium rerum mouẽtur, amplectimini Medicinam, qua nihil melius, neq; pulchrius, neq; maius rebus humanis diuinitus contigit: quæ & rei amplificandæ compendiaria uia est, & tantum oblectationis subministrat, quantum humanus animus capere potest. Non enim hîc, ut in pictura, inanes umbræ, & uanæ corporum imagines nos oblectant, sed res solidæ, & uiuum naturæ opus, & incredibile, & uarium eius decus, cum summa uoluptate spectatur, tum facit, ut his bonis floreamus, quibus ut abundare fœlicißimum, ita & carere miserrimum est. Quare qui beati, quàm miseri esse malunt, hi putent sibi Medicinam omnibus modis amplexandam. Dixi.

Viuum naturæ opus Medicorũ

ALIA ORATIO, LAVDEM MEDIcinæ continens.

E ipsa comperio uerißimũ esse, quod scripsit quidam Poëta:

» Omnia sunt ingrata, nihil fecisse
» benignè est. Nam cùm non alia ars de nobis uberius mercatur, quàm Medicina, tamen uel inprimis huic peßima gratia à pleris<q;>

Medicina peßimam gratiam meretur.

risq; mortalium redditur, qui, tantum abest, ut agnoscant huius beneficia, ut nullo non genere conuitiorũ, cum artem ipsam, tum eos, qui in perquirendis his rebus, quæ uitam prorogant, quæ ualetudinem conseruant, ac morbos arcent, operam collocant, conscindant. Idq; faciunt hi, qui quoties pituita molesta est, tota domo myropolia coëmũt, omnes undiq; Medicos conducunt, ueterinarios etiam: & cùm Medicinæ ope conualuerint, animi morbum exercent, in accusanda inscitia Medici, in uituperandis exoticis remedijs. Ea est insania, ut ne quidem experti artis beneficia, placari poßint. Cum hisce rixemur ne modo, postquam ex more de Medicinæ laudibus aliquid dicendum est? Ego uerò satis scio, non esse tantam dicendi facultatem mihi, ut illos mea oratione ad sanitatem reuocare me posse confidam. Pythagoram aiunt adolescentes quosdam, cum honestæ cuidam fœminæ in conuiuio libidine inflammati, uim afferre conarentur, mutato cantu tibiarum (qui in conuiuijs ex more adhibebatur) spondæis tardiusculis flexisse, ut compressa libidine ab incepto desisterent. At hi non tantùm nõ oratione ulla placari posse uidentur, sed multis hellebori iugeribus ad medicandam stultitiam opus habent: Quare cum his in præsentia non est uisum digladiari: Sed bonis ac studiosis liberalium artium adolescentibus, cupimus fidem facere: Non aliam artem ex prophanis, aut plures utilitates ad uitam afferre, aut digniorẽ esse, in qua cognoscenda, quicunq; liberalibus

ingenijs præditi sunt, operam sumant. Et quanquam in hoc argumento optarem mihi esse eam facultatem, quæ pro dignitate exponere, et ornare res dignißimas laude posset: tamen ita extant ob oculos, ita uersantur inter manus Medicinæ commoda, ut ad eam prædicandam non admodum uberiore eloquentia opus sit. Etsi usquam uerum est, quod aiunt, probæ merci non esse præcone opus: minimè omnium Medicina postulat uulgaria præconia, cuius utilitas posita in conspectu nostro, omnium mortalium studia fauoremque meretur.

Medicina se ipsam commendat.

Veteres Deum autorem Medicinæ uocabant

Quæ enim alia ars, aut plura, aut gratiora uitæ fœliciter degēdæ, adminicula nobis promittit? Quod cum animaduerterent ueteres tantoperè præstare eam alijs artibus omnibus, cum quidem omnium aliarum disciplinarum inuentionem, imò & literarum, & legum primordia in homines actores referrent, in una Medicina senserunt tantam esse uim, ut neminem mortalium dignum ducerent, cui tantum beneficium acceptum ferrent, sed magno consensu iudicarunt à Deo repertam, exhibitamque nobis esse. Et est tanta scientiæ uarietas, quam Medicina complectitur, ut humano ingenio deprehendi non potuerit. Etenim in tam fugaci uita, quamuis multi non poterant tot morborum genera cognoscere, tam uaria remedia, herbarū dißimillimas naturas experiri, hæc cogitabant, opinor hi, qui optimæ artis inuentionem Deo asscripserunt. Et mihi libet credere diuinitus

ostensam

Digitized by Google

ostensam esse mortalibus hanc artem, & à primis illis autoribus generis humani traditā esse per manus posteris. Nec mihi ullus mortalis labor suffecturus fuisse uidetur, tam uarijs corporũ naturis, tot causis, tamq; abditis ac latentibus morborũ, tot ualetudinis conseruandæ aut restituendæ rationibus, syderum uiribus, quas in commutanda corporis humani constitutione exercent, tot pharmacis inquirendis. Itaque statuamus nos etiam, Medicinam Dei munus esse, missum in terras, quo infirmitatem uirium nostrarum aliquantisper sustentaremus. Et cum usus poscit, ita utamur, ut agnoscamus non humano consilio, sed diuino beneficio proposita esse remedia uitæ propagādæ. Nam & sacræ literæ palàm docent, Deum & remedia proposuisse, et Medicos condidisse, et regere gubernareq; Medicorum industriam.

Est hæc uel inprimis magna Medicinæ laus, diuinitus repertam esse, quam laudem, cum huic uni arti tribuant sacræ literæ, non dubitemus eam longè, cum dignitate, tum utilitate præstare omnibus alijs.

Stultitiam esse sentimus contemnere reliquas artes, quas humanum ingenium excogitauit. At Medicinam aspernari, non stultitia, sed impietas est: Nam cœlestia dona contemnere, aut parum religiose colere, consceleratæ mentis furor, & sacrilegium est.

Nunc, si libet utilitate metiri Medicinam, quæ ætas est, quæ uitæ pars, quæ huius ope non indigeat? Quod enim in fabulis est, primos hominum glande

Vtilitates & beneficia Medicinæ.

 uictitasse,

Digitized by Google

uictitasse, postea monstratas esse fruges à nescio quibus, id eò pertinere mihi uidetur, certam quandam uictus rationem inuentam esse, magno bono publico, cum ad id tempus, discrimen nescissent homines noxiorum in uictu & salubrium. Proinde, hac in parte latißimè patent Medicinæ beneficia, præscribētis suam cuiq; uictus rationem. Nam si tollas è culina uictus rationem seu diæteticen, quid aliud erit iam culina, nisi carnificina quædam? Aut quid est aliud, quàm sese iugulare, nullam tenere uictus certam rationem?

Sed est Medicinæ manifestior usus in restituenda, quàm conseruanda ualetudine. Ibi mihi expendat aliquis, ab illis uitæ initijs, quàm uarij morbi nos infestent nondum etiam natos, ut quidam non iniuria dubitarint, parentem ne, an nouercam potius humani generis naturam esse censerent: quàm multi casus uterum ferentibus impendent, sæpe exitiū allaturi, tum nondum nato fœtui, tum ipsi matri, ni Medicus opem ferat? Quàm multa lactis uitia emendat Medicina, ne fame pereat infans? Iam si mihi, ut Poëta inquit, centū linguæ sint, oraq; centum, non possem percensere omnes mortalium morbos, in quibus depellendis Medicinæ uim quotidie est experiri. O quoties fugienti uitæ manum uincit Medicus? quoties uelut ab Orco morientem animam retrahit? Quoties neceßitatem fati arte differt? quæ quidem palàm est diuino beneficio fieri. Sed iam antè diximus Medici industriam

Prouerbium.

diuina

Digitized by Google

diuina quadam ui gubernari. Atqui si usquam fidem habet tritum prouerbium: Hominem homini Deum esse, hac in parte id profecto rectissimè usurpatur: quia diuina ui Medicus ægroti salutem tuetur. Neque uerò tantùm in tollendis corporum malis uim suam declarat Medicina, sed animos etiam contagione corporũ uitiatos sanat. Denique uniuersum uitæ cursum faciliorem reddit, dum uitare morbos docet, & si qui acciderint, mitigat. Proinde uehemẽter ingrati sunt, qui Medicinam uitæ tutricem ac seruatricem non suspiciunt, non admirantur. Quòd si parentibus debemus gratiam, quòd uitam semel dederint, cur nõ item Medicis, qui sæpe amissam propè uitam reddunt? Sed dicet aliquis: Sæpe frustra tentari remedia, & Medicinam sæpe in curando parum fœlicem esse.

Verùm est grati hominis agnoscere beneficium, quoties ars iuuerit, improbi est erratum meminisse, non meminisse benefacta: quæ si colligas & expendas; multos incolumitatem uidebis Medicis debere. Ita sunt mortalia, ut sæpe uis morbi superet Medicinam. Est & cùm Medici falluntur, sed multò sæpius ægrotantium uitio accidit, cur parum succedat in medendo.

Aegrotantium uitia spectanda Medicis.

Fuit apud Antigonum Regem non ignobilis Medicus Epirotes Philippus, is susceperat quendam Regis amicum hydropico morbo implicitum, curãdum, & cùm pollicitaretur, confirmaretq; haud dubiè illum se sanaturum esse, negauit eum posse sanari alter

quidam Medicus, Chrysippi discipulus: qui ægroti intemperantiam norat. Qua de re cùm inuicem altercarentur, & Philippus contenderet esse sibi exploratam remediorum uim, respondit alter, Philippum ad morbum respicere, se uerò ad animum ægroti. Neque illum res fefellit: nam cùm ægrotus summa diligentia non Medici tantummodo, sed etiam Regis custodiretur, tamē malagmata sua deuorando, bibendoq; suam urinam, in exitium se præcipitauit. Ita non Medici inscitia aut negligentia, sed sua ipsius intemperantia, ægrotus extinctus est.

Quoties putas, accidit, præsertim in ijs nostris moribus, ut ægrotus tanquam suo se gladio iugulet, cùm detrectat Medico parêre, cum noxijs cupiditatibus alienißimo tempore frenum laxat, & obsecundat? Est autem indignißimum, alienæ culpæ Medicum reum agere. Attamen ita fit, ut quicquid peccarit ægrotus, Medico imputetur. Sed nolo commorari in diluēdo hoc conuitiorū genere, quæ cum uino madent, benè poti in conuiuijs, barbari quidam in Medicinam euomunt. Nam & illi ipsi hæc recantant paulò post, ubi crapula contraxerint alij alias pestes: Et, quanquam sero malo coacti, fatentur id quod res est, optimè de genere humano hanc artem mereri.

Iucunda contemplatio qua Deus uc uti apprehenditur.

Neque uerò utilitate tantum ducimur ad Medicinæ cognoscendæ studium, sed ex ipsa naturæ contemplatione, in qua uersatur tota Medicina, incredibilem uoluptatem, eamq; honestißimam animus benè liberaliterq;

raliterque institutus capit. Quod enim spectaculum, qui ludi magis delectare nos possunt, quàm naturæ uarietas, si propius intuearis? Neq; tantum in magnis corporibus structuram, ordinem ac uires partium omnium spectare iuuat: sed minutissimæ res uel maximam admirationem pariunt, cùm animaduerto nullam esse totius naturæ partem tam humilem, tam cõtemptam, quæ non magnam uim medendi habeat: Et non modo in malua & Asphodelo (sicut Hæsiodus dixit) sed in stercore etiam suillo, aut si quid hoc uilius est, magnas inesse cõmoditates. Ego profecto mirabiliter afficior, cum has rerum naturas considero: & cum ipsam architecturam mundi admiror, tum uideor mihi tanquam manu prændere Deum, qui sese fundit in omnes res, uegetat et alit omnia, & suas cuique rei uires, tanquam œconomus distribuit: & uoluit, opinor, in tanta rerum uarietate cerni sese: atque hoc studiũ contemplandæ naturæ ita multos tenuit, ut quanquam Medicinam non exercerent, tamen toti fuerint in ea perdiscenda. Verùm mihi humanius uidetur, quod didiceris, id etiam expromere in usus hominum, et maiorem laudem meritos esse eos, qui morbos curarunt, quàm qui domi inclusam artem tenuerunt, contenti uoluptate, quam ex cognitione capiebant: Est enim hoc inprimis homine dignum, hominum saluti quantum possis, opitulari atq; prospicere: Sumus enim profecto nati homines hominum causa, ut quam quisq; utilitatẽ ad uitã præstare posset, eam

Digitized by Google

citra inuidiam in publicum conferret. Et cum nihil sit melius, aut honestius, aut splendidius, quàm uitam seruare ac tueri, præclarè faciunt, qui artis huius fructus alijs impertire student: atq; eam ob causam mihi Homerus dixisse uidetur: Medicum uirum multis alijs præstare. Nam cùm arbitraretur, homini dignißimum esse benè mereri de alijs, tamen illum eximiè mereri sentiebat, ac præferendum esse reliquis mortalibus, qui uitam seruare soleret, aut certè in re tanta operam sumeret. Est enim in magnis sæpe etiam uoluisse, laudabile.

Neq; ulli arti omnium seculorum memoria ampliora præmia fuêre: qui gentium consensus fidem facere poterat, hanc artem & maximè salutarem hominibus, & honestißimam semper esse iudicatam. Nam cùm Romani cùm Græcis tota Italia interdixerunt, diserte tes Medicos exceperunt, & in Italia retinendos esse publicæ salutis causa duxerunt. Qua in re summum honorem arti habitum esse cernitis.

Medici a Romanis seruati.

Quare uos adhortor, optimi adolescētes, primùm ut ametis & religiose colatis Medicinam, & quia ualetudini uestræ prospicere solet, & quia diuinis laudibus in sacris literis ornata est, nobisq; commendata: Deinde ut quantùm quisq; potest in ea operæ ponat: siquidem non alia res, quàm naturæ peruestigatio, quæ liberale ingenium, aut magis decet, aut ampliore uoluptate perfundere potest. Non aurei montes, qui in fabulis esse dicuntur, tantùm ualent honestam

stam mentem oblectare, quantum earum rerum tractatio cognitioq́;, quas continet Medicina. Postremo cùm iuuare homines, sit & sanctißimum officium, et homine dignißimum, date operam, ut hoc instrumentum amplißimè merendi de alijs, uobis comparetis. Nam ille demum rectè instituit uitã, qui ad publicam utilitatem sua studia & uitæ cursum refert. Dixi.

CONTRA EMPIRICOS MEdicos. M. D. XXXI.
P. M.

IFFICILE est de Medicina reperire orationem, quæ tædium effugiat, cùm toties de ea, hoc in loco copiose & luculenter dictum sit. Et alioqui utilitates huius artis ita sunt in conspectu omnibus, ut iure censendus sit ingratißimus, si quis non meminit: Magni autem negocij est præstare in re nota, & peruulgata, ne fastidiatur oratio. Ego igitur hoc tempore omißa laudatione nostræ artis, seriam quandam querelam huc afferre decreui, uel ut auditores commonefacerem, ut hanc artem maiore religione tractarent, uel certè, ut dolori meo morem gererem: quem, quo diutius in arte uersor, & dignitatem, magnitudinemq́; eius propius aspicio, quotidie maiorem concipio, cùm cogito eam ab illiteratis

impostο-

impostoribus, magna cum pernicie hominum exerceri, qui contaminant & corrumpunt artem. Et quoniam ex horũ moribus et factis, multi de tota professione existimant, ueræ doctrinæ fides in discrimen uenit.

Apelles.

Vt autem Apelles pictor, si præcipuam aliquam suarum tabularum collocatam illustri loco, deformari ac aspergi luto uideret, maximo dolore afficeretur, propter artis contumeliam: Ita me quoq; miseratio quædam subit, intuentem, quàm indignè tractent Medicinam histriones quidam, qui se uenditant pro Medicis, cùm artẽ nunquam didicerint. Neq; usquam, opinor, hanc iniuriam artis iustius deplorare queam, quàm apud uos, qui cùm dignitatem, atque uim maximarum disciplinarum intelligatis, iure me stomachari iudicabitis. Et fortasse de suis artibus cogitantes singuli, dolebunt in commune uicem omnium studiorũ, cum reputabunt nulli professioni deesse hoc genus histrionum. Ego uerò etsi propter dignitatem studiorum ac literarum, etiam aliarum professionum abusu commoueor, tamen omißis alijs, tantùm de mea arte dicam, quæ quo fructuosior & gratior est hominibus, hoc plures habet, qui famam artis affectant. Nullius generis artifices plures reperiuntur, quàm Medici. Sed magna est, ut Iurisconsulti dicunt, artificum differentia. Quidam profitentur artem, pollicentur hominibus salutẽ in maximis periculis, cùm nunquam didicerint: sed alicubi in myropolijs, aut tonstrinis seruierunt, ubi transscripserunt quædam remedia,

Medici histriones.

Abusus omniũ artium, maxime Medicinæ.

quorum

Digitized by Google

quorum neque causas, neque uires norunt, neque quo in loco ualeant. Neque uerò tam stulti sunt, ut hoc instrumentum ad existimationem colligendam satis esse putent: Sed mutuantur ex Rhetorica alias quasdam artes, per quas magis, quàm beneficio illorum remediorum inclarescunt, prolixè de se promittunt, detrahunt de existimatione aliorum: Scitum est enim laudem ex aliorum uituperatione quærere, domi suæ apparant remedia, ut reddant aliorum operam suspectam, callidè obseruãt affectus ægrotorum, aut istorũ, quibus ægroti chari sunt, ad hos alludunt, his parasitantur. Si in magnis periculis, alij simul adhibiti fuerunt, hic quædam à collega furati, pro proprijs clam obtrudunt, ut collegæ detrahant fidem: cùm succedunt alijs, remedia à prioribus scripta tradunt eadẽ, sed fucata, ne imperiti agnoscant: Si quid bonæ rei euenit, laudem in se transferunt, si quid secus accidit, deriuatur omnis culpa in alios. Et quoniam in hac uanitate ingeniorum humanorum prædictiones etiam requirunt homines, maximeque ægroti: ut curiosis satisfaciant, iactitant se astra consulere, cùm quidem non ex astris, sed ex coniecturis præsentibus uaticinentur. Vidimus etiam qui Magicen adhibebant, qui ex urina non solùm de morbo diuinabant, sed narrabant ætatem, dignitatem uitæ, formam ægroti, etiamsi esset ignotißimus. Talibus artificijs admirationem sibi pariunt, non scientia medendi, & concurritur ad hos impostores, sicut cõcurrit populus ad sanctos.

Rhetorica impostorum.

Astrologia.

sanctos. Nam hi quoq; uidentur exercere Medicinam, ad S. Valentinum, Vitum, Genefefam. Quid est autem indignius, quàm præstantißimam artem diuinitus ostensam humano generi, ad uitam tuendam, continentem doctrinam maximè liberalem, uidelicet, naturæ corporum cognitionem, ita corrumpi & adulterari, admixta uel peruersa quadam Rhetorica, uel magia, uel hoc genus alijs imposturis? Leges dant actionem contra illos, qui adulteratas merces uendunt, & atrocia supplicia in eos constituunt. At isti histriones Medicinæ, pro summo scelere auferunt maxima præmia, feruntur in oculis, coluntur à populo, adorantur tanquam Semidei, mercede maxima conducuntur cum summo periculo: Sæpe enim uidimus ægrotos dare pœnas inscitiæ, & audaciæ horum histrionum. Et cùm multa prognostica colligantur ab omnibus circumstantijs, à figura corporis, à gestu ægroti, à locis, à regionibus, ex quibus iudicari de exitu morbi potest: mihi tamen uix aliud signum certius exitium portendere uidetur, quàm si talis histrio adhibitus fuerit. Vulgare est, artem exerceat qui didicit. Nemo enim tam impudens est, ut profiteri Musicam ausit, nisi didicerit. Quomodo enim ludet fidibus is, qui nunquam didicit? Hoc si in his leuioribus artibus accidit, quantò minus ferendi sunt isti, qui cũ nunquam didicerint, tamen hanc artem longè maximam ac difficilimam profitentur? At uidemus quàmplurimos esse, qui quasi ab Aesculapio totam artẽ per somnium semel

Dignitas & præmia.

Impudentia.

semel acceperint, uenditant se inter Medicos, etiamsi nullam unquam paginam Hippocratis, aut Galeni, aut Auicennæ legerunt. Ac uidentur etiam irridere totam doctrinam, quæ in scholis traditur, & sapiunt: Vidēt enim apud uulgus plus admirationis habere parasiticam illam, quàm ueram philosophiā: uident magis quæstuosam esse histrionicam, quàm ueram medendi artem. Sed obijciat hic aliquis, plerosque illiteratos magnam experientiam habere, quæ non minus ualet, quàm ars, quàm doctrina. Assentior multùm pollere experientiam: ex hac enim ars paulatim nata est. Sed postquam ars reperta est, ideò traditur, ne quid temere, cum periculo aliorum experiamur, sed priorum experimenta imitantes, certam medendi rationem teneamus. Proinde qui relicta arte, per sese uolunt experiri quid prosit, quid obsit, hos sæpe continget errare, & discent magno malo ægrotantium. Nihil est fallacius experientia in tanta uarietate circumstantiarum, ad quam non adhibetur ratio & doctrina, sicut initio Aphorismorum admonuit Hippocrates, cum inquit, experientiam periculosam esse, & iudicium fallax. At isti empirici, imò histriones, abiecta arte, tantum confidunt experientia, & iudicio suo, quorum utrumq; incertissimum est. Hippocrates adeò diffisus est experientiæ, ut præceperit, postquam non respondit euentus Medicinam secundum rationem facienti, ne quid præterea tentet. Videte autem istos indoctos: collectanea habent reme-

Galeni & Hippocratis.

Obiectio.

Experientia est fallax.

Collectanea remediorum.

diorum, ab obstetricibus, à tonsoribus, à Magis, à Iudæis transcripta, ex his eligunt initio aliquid, quod illecebras quasdam habet: nolunt enim statim in ipso aditu offendere animos ægrotantium. Hoc si parum profecit, statim aliud experiuntur, & fit sæpenumero, ut ipsa remediorum dißimilitudo, nouum morbum gignat. Hæc sæpe accidere uidi: quare nihil est, quod isti suam nobis experientiam prædicent. Ars gubernat, & imitatur experientiam non indoctorum, sed præstantißimorum. Isti uerò sine præceptore, sine magistris, suis exemplis discunt. Si Dux in bello eligendus sit, nemo, opinor, eliget Thrasonem, qui nullum unquam uiderit Imperatorem, quem imitaretur, sed suis exemplis promittit se uelle cognoscere omnia officia Imperatoris. Ita Medicus adhibendus est, non qui noua experimenta sine ratione quærit, & qui suis exemplis primùm medendi uiam colligit, sed qui ueterum doctrinam & experientiam imitatur. Fœlicem aiunt, quem faciunt aliena pericula cautum: quare non est consultum, omißis ueterum exemplis, noua remedia, nouam uiam medendi experiri. Ac ne quis putet me experientiam aspernari: Ego uerò illam quam maximè necessariam esse scio, sed uicißim nolo artem contemni. Prudens Medicus coniunget utrunque, artem & experientiam. Nam experientia sine ratione, sine doctrina, sine arte, nihil nisi domesticum latrocinium est: & possem multa exempla commemorare, quomodo decepti experi-

Experientia sit penes doctos.

Experientia sine arte latrocinium domesticum est.

experientia contra ratione͂ Empirici, uiros optimos crudelißimè interfecerint. Quare si quos nihil offendet indignitas, quòd homines impudentes audent se titulo artis uenditare, quam nunquam didicerunt: tamen est humanum, periculi magnitudine moueri, quo minus ferant istos histriones, quorum imperitia multos perire constat. Et accedit hoc, quod auget periculum, imperitia parit audaciam, ut Thucydides ait: quare inter istos, ut quisque indoctißimus est, ita est audacißimus. Multi sunt morbi, quos doctißimi, & peritißimi Medici mouere non audent: multa incidunt symptomata ex causis adeò obscuris, ut etiam doctißimi uiri dubitent, quomodo occurrant: Incredibilis est uarietas signorum ante Crisin, quæ non rarò perturbat Medicum, quamuis sagacem. At histriones isti, quoniam semel perfricuerunt frontem, fortiter sunt impudentes, nullum morbum non attingunt, nullo symptomate, nullis signis perturbantur, & temeritas rarò habet fœlices exitus. leges puniunt imperitiam in Medicis: grauißimè enim inquit Iurisconsultus, Non debet impunitum relinqui delictum decipientis prætextu humanæ fragilitatis. Verùm isti non solùm de imperitia teneantur, sed etiam de dolo, cum uires suas norint, & tamen existimationis tuendæ causa, omnia pericula contemnant, omnes morbos attingant. Porrò ad legem Aquiliam scribitur, dolum esse, si quis affectet aliquid, in quo intelligit, aut intelligere debet infirmitatem suam alijs periculosam

Iurisconsulti de imperitis Medicis.

culosam fore. Si pecunia tantùm periclitaretur, sarciri damna possent, nunc ludunt in tali discrimine, ubi si quid secus accidit, neque corrigi peccatum, neque sarciri iactura potest. Quid enim reliquum est homini amissa uita? Quare in re tanta Magistratus debebat impudentiam istorum cohercere, præsertim cum multa crimina in uno insint, quorum quælibet pœnas habent legibus constitutas. Et prudenter in quibusdam ciuitatibus benè constitutis prouisum est, ne quis exerceat Medicinam sine autoritate collegij Doctorum Medicinæ. Quod si ubique seruaretur, melius consultum esset hominum saluti, cùm in morbis non adhiberent nisi bonos uiros, & doctos Medicos. Nunc salutem suam committunt eiusmodi nebulonibus, quibus non auderent exiguam pecuniam committere. Et tamen isti ad curationem nihil etiam adferunt, nisi impudentiam & audaciam plectendam legibus: Sed hanc curam Reipub. Magistratibus commendemus. Vos interim priuatim, si quando opus erit, periculi magnitudo admoneat, quales Medicos consulere debeatis. Tutius est enim adhibere bonos uiros, & qui artem quam exercent, didicerunt, quàm leuißimos impostores, & histrionicam magis, quàm Medicinam exercentes. Ego uerò in hac re, etsi periculo publico maximè moueor, tamen præterea incredibili dolore afficior, propter cōtumeliā artis, et doctrinam. Doleo enim negligi, & contemni tantam scientiam pulcherrimarum in natura rerum, quam autores nostri complexi

Ciuitates bene constitutæ.

Indignum contemni adeo hanc scientiam.

plexi

plexi sunt: Neque uerisimile, tantam uarietatem scientiæ reperiri potuisse, nisi Deus istorum uirorum mentes singulari afflatu mouisset ad earum obseruationem, qui eas repererunt, & pleraque monstrasset abstrusa, quæ humano ingenio erui non poterant. Quæ tandem naturæ pars desideratur, quæ nõ sit patefacta atque illustrata horum literis? gemmæ, plantæ, animantia, & partes animantium, temperamentorum uarietates, causæ morborum, causæ remediorum: Multiplex ratio, & conseruandæ sanitatis, & recuperandæ, quomodo inde usque à conceptu ad extremum uitæ actũ natura fouenda, & aduersus morbos munienda sit, temperamenta elementorum, aëris, aquæ, locorum, quas habeant causas, quos effectus, quæ sit cognitio qualitatum in corporibus inferioribus cum cœlestium corporum motibus, unde existãt omnes in corporibus mutationes, quæ habeant tantùm in materia causas, quæ etiam habeant cœlestes causas: breuiter tota rerum natura, in nostris libris quasi picta cernitur. Quem autem non iuuet ista legere, cognoscere, contemplari? Nam ad harum rerum inquisitionem atq; cognitionem procreati atq; geniti sumus, ut inter sanos homines constat, et Poëta significauit cum inquit: Rerum natura in libris Medicorum depicta

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

Et Plato inquit: Naturam hominis sine Philosophia, mancam atq; mutilam esse. Verè autẽ hoc affirmari potest, Medicos adhuc in possessione ueteris il-

lius doctrinæ esse, quam unã et solam homines sapien tißimi, qui tum apud Græcos, tum apud Latinos, tum apud Arabes extiterunt, ueram Philosophiam esse iudicauerunt. Quare necesse est hos, quorum animi non capiuntur hac doctrina, uel à natura hominum degenerasse, uel tanquam monstra, à natura incboatos esse, non absolutos. An non portenti simile est, homines exercentes Medicinam, & in hoc studio uersantes, tamen, uelut Vlysses obstruxit aures, ne cantu Syrenum detineretur, præterire obstructis auribus atque oculis doctrinam omnium longè suauißimam ac liberalißimam? delectant homines ludi & spectacula. Quod autem gratius spectaculum excogitari potest, quàm ista pictura totius uniuersitatis rerum, quæ extat in nostris autoribus? Quæ poßit homini sapienti maior uoluptas cõtingere, quàm oculis atq; animo admirabilem œconomiam, ordinem, uices rerum maximè dißimilium in natura intueri? At istos histriones, neq; utilitas harum rerum, neq; suauitas ad discẽdum permouet, qui quidẽ hoc magis odio digni sunt, quod etiam exemplo nocent. Plures enim sunt, ut fit inter homines qui hanc histrionicam, cum habeat cõpendiariam uiam ad opes parandas, imitari uelint, quàm qui perfectam doctrinam expetant, quæ nulli potest contingere sine acerrimo studio: Ita paulatim uera ars corrumpitur, doctrina neglecta paulatim col labitur. Ego uerò quia doleo uicem optimæ artis, non possum non succensere istis pestibus, quæ ueram Philoso-

Digitized by Google

losophiam, qua nullum habent homines ornamentum maius, opprimunt & extinguunt. Ac uideamus etiam alijs temporibus, hoc genus impostorum nocuisse arti: Galenus enim ualdè queritur, sceleste corruptã esse à Seruulo quodam nihili homine, Thessalo: Sed Galenus diuina ope, collabentem eo tempore doctrinam, restituit. Nunc non est unus Thessalus, sed ubiq; plena sunt impostorum omnia, & fatalis quædam calamitas artem urgere uidetur. Ac mihi consideranti interdum alias disciplinas, uidentur ex illis etiam plurimi, tantùm uenari titulos, ad ostentationem & quæstum: Veram & perfectam doctrinam nemo expetit. Id signum, ut Medicorum more loquar, decernit interitum; Sed nolo malè ominari. Et ut aliquando finem faciam, adhortor uos, qui datis operam Medicinæ, ut magnitudinem, & dignitatem professionis uestræ consideretis. Sicarij sunt, non Medici, qui ægrotos attingunt, si sciant suam inscitiam illis periculosam fore. Dabitis igitur operam, ut perfectam doctrinam ad curandum afferatis. Et quia huic ordini, defensio ueteris & germanæ philosophiæ, à Rep. cõmendata est, nolite committere, ut quasi deserta statione, proiecisse ac prodidisse cũ maximo publico damno, præstantißimas artes uideamini. Cumq; hic ordo duobus iam millibus annorum (tot enim numerantur anni ab Hippocrate) Philosophiæ professionem, summa cum gloria retinuerit, turpißimum esset eam nunc demum amittere.

Impostura temporibus Galeni

Medicinæ antiquitas.

amittere. Atq; ego,tametsi hæc ætas plus quàm ferrea est bonis rebus omnibus, tamen erigor interdum spe quadam, cùm nonnullos uirtutis causa hæc studia tota mente,totoq; animo complecti animaduerto. Et si quis est huiusmodi, huic summa uoluntate hunc honestißimum titulum Doctoratus decernimus. Dixi.

DE ARTIBVS LIBERALIBVS oratio, à Philippo Melanthone Tubingæ habita, Anno 1517.

EGREGIA VIRTVTE VIRO IOanni Stofflero Iustingensi, Mathematum professori, Phil. Mel. S. D.

ERMONEM de liberalibus artibus habui nuper, uir clarißime, pro more istorũ,qui in Philosophorum scholis rhetoricantur, cum dicare uisum est tibi,cum quod eiusce ouidi sit argumentum, quod adserere nomini ipse tuo iure queas,tum quòd hoc munere pietatem tibi meam probare contendam. Etenim debeo humanitati tuæ, nõ quantum agnosco,sed quantum agnosse me cupio: cupio autem quantum decet. Iam quæ te non decent

omnium

Digitized by Google

omnium insignia laudum, qui tot annos, tanto studio Mathematum abstrusa recludis, qui tanto studiosos omnes, atque adeo me fauore complecti, eoq; ceu stimulo ad gloriam excitare soles? Id quod sensi tacitus, cùm interpretandi Arati munere nos onerares, nihil ardentius, nihil maiore uoluptate unquam cœpi, & spero rem casuram non infœliciter, modo tu adspires porrò. Vertimus aliquantum operis latino carmine, neq; uerò quo ueteres modo, qui imitati potius quàm interpretati uidentur. Tu interim, dum illud absolutum fuerit, hanc habe oratiunculam officiosi animi testem: fortasse lautiorem uoles, & magis elegantem, sed fieri nequibat, is est rerum aceruus: Breuibus confudi plurima, & uereor ne non decora sit uarietas, perinde atque id est quod Lucianus ait: κάμηλος ἐν αἰγυπτίοισιν. Vale, Tubingæ.

Gregius animi uir Plato Athenæus, & sapientiæ nomine uenerabilis, in dissertatione quam Erastas seu Philosophia inscripsit, Socratē ait in Dionysij Grammatici ludum uenientē spectasse illic ingenijs elegātißimis nobiles pueros, et ex ijs fortè duos ultro ac citro cōtendentes: Esse quædam de Anaxagoræ uel Oenopidæ scitis, quæ cōtrouersa uidebātur. Sic enim in Ludo illi orbes pingere, flexuras ductare, uersilibus punctis finire et, artifici manu uariegatas undiq; lineolas imitarier. Hæc, uti solebat,

Socrates in schola Dionisii.

penito contemplatus animo ſenex, cuidam è familiaribus puerorum adſedit, blandè illum officio cubiti admonitum ſcitatus: Quid hoc, quod meditentur adoleſcentes tanto ſtudio & cura? Num honeſtū ac magnum? Continuò iſte nugari, neſcio quæ, cognitu ſublimia et quaſdam Philoſophias garrire. Socrates contrà impudentiam demiratus hominis, contatur, núm ergo turpe ducat id, quod ait iuuentus, philoſophari? Aderat ibi quiſpiam non malus uir, is improbè dolens reſponſum, Socrati, & autoritate tanta uiro, & de ſapientiæ ſtudijs modeſtè roganti, commodum interuenit: Socrati ait, mittēdum hominem ſordidum, ſqualentibus obrutum uoluptatibus, & indignum planè, cui tùm Philoſophiæ diſputatio communicetur. Prudenter ille quidem non ad omnes pertinere ſacroſanctam rem, ſapientiam arbitratus ἀμύητον, iure ſolemnium interdixit. Idem ego propemodum acturus, nùm ardua res, num pulchra, num laudanda Philoſophia, eos mihi auditores dari cupio, quorum ita ſint affectæ mentes, ut ſponte orantē ſequi certent. Si quis ea barbarie, ea immanitate, ut ſplendore ac pulchritudine ſapientiæ trahi non poßit, iam relegatus eſto, iam quiſq; cycladas, aut gyaras malis, quàm ardentis philoſophiæ uultus. Neq; uerò hîc facundia luditur peregrina ferrugo, neq; faſtus ingenij. Ipſa ſeſe res genuina facie bonis mentibus probare ſolet, quo fit, ut et aperta magis, ac ſimplex mea ſit futura oratio. Artes primùm dependemus adminiſtras Philoſophiæ.

Deinde

Deinde illam ipsam quoq; , si uisum fuerit, quæ maius aliquid communi hominum sensu spirans, caput inter nubila condit: Ea est uox Dæmonij. Omnem istũ locum, opinor & hoc anno, Mense Iulio, concione quadam à nobis explicatum cognostis. Hoc eo fiebat studio, cùm è suis fontibus deriuarem artes, ut animi naturæ ostenderem insita earum initia, scilicet hanc faciem prima luce insertam mentibus humanis esse, Dein, ut imperiti naturæ iudices, ut abhorrentes à ueterum historijs, qui unam gentẽ aut unum fortasse Mãsyan primitijs artium dignantur cognoscerẽtur. Nam ut eadem gẽtibus omnibus, atq; adeo omni cœlo æqui boniq; ratio, ijdem iusti fontes : sic eadem ubiq; naturæ scientia, modo par studium accedat: et, ut in summa dicam, Rex Iupiter omnibus idem. Grandia hæc tum, nec ἀπροσδιόνυσα ei loco. Sed exporrigo frontẽ adolescentiæ dicturus. Quædam iucundiora, quædam etiam clariora prioribus feram in medium. At interim, si quid ab humanitate uestra, optimi uiri, pietas mea, uel à uobis, adolescentes, nunquam nõ officiosa uoluntas emereri potest, quæso non solo argumenti nomine, uerùm & mea ipsius causa, pari cum cæteris Oratoribus uestris loco pari gratia habete.

Constans & uetusta fama est, natum Ioue Mercurium, quum ad Aegypti flumina puer à Nymphis aleretur, ut erat indoles festiua, per lusum iocumq́ue solitum pleraq; commentari, Deas uafricie fallere, nouas artes, noua opera miranda posteris effingere. Natus Ioue Mercurius.

Eximia

Chelys Mercurii eleganter exposita.

Eximia est, quæ gentibus inde aliquot inter sacra fuit Lyra: id enim fabulis callido nomẽ inuento proditur. Factam aiunt è concha, quam forteforturna iam in sicco destituerat Nilus in alueum regressus: Testudinem uocant notiori uocabulo. Festiuum profecto naturæ opus, Oblougula est, ut reliqua taceam, & capite quasi in orbem sinuato, ac ob id apta manibus habendo. Quod cum in ripa ludens puer obseruasset, utilem ratus ostraci figurã, adit propius aridã, cædit, sonat ea & nescio quid blandius, statim Deus arripit lætabundus, benè pulchræ rei sperans, pellem neruo culmis infigit, chordas adstruit septem, intẽdit chely, experitur cãtu organon αὐτοσχεδίῳ, miratur, interq; manus & brachia uersat, placetq; iam non authori tantum, sed ipsis etiam Dijs nutricibus: Cœpit esse laudatum & selectis numinibus: donatur Apollini. Nec longo pòst tempore Phœbus operam nauans hominum gratiæ, chelyn dedit Orpheo muneri. Fuit ἑπτάχορδος, Homero ac Pyndaro magnis testibus, dum Orpheus Calliopæ studio, de Musarum numero duas adijceret resticulas. Post Orphei fata, aiunt alij ad Musæum gnatum uenisse, alij fatidicam in Lesbon delatam, atq; inde à Terpandro in Aegyptum patriam, gratißima munera, diuinorum conscijs sacerdotibus. Ibi esse cœpit Aegypto sacra, quam pleræq; secutæ nationes, itidem coluere Mercurij chelyn. Nomen inde factum syderi, Lyra, quo res ætati posteræ foret augustior. Hæc est Lyræ celebrata nobilitas tot

tas tot gentibus, tot literis. Quorsum uerò hæc? quid de una sibi tantum Lyra placet antiquitas? Quæso mihi paulisper aurem commodate, rem explicabo non uanus. Poëtica μύθος uno eodemq; iucundo inuolucro, et populari quidem primas artium origines, primosq; authores tenet. Mercurius Ioue natus, Iouis mens habetur ijs, qui ueteris Philosophiæ periti sunt. Lyram de testudine, non falsa mundi imagine sic in re parua lusit natura, πολυδαίδαλον fecit, chordis ornauit septem: Est enim ille sacer habitus numerus. Septem hæ sunt artes, ut agam historica fide, supra defluxæ mēte, quibus omnis naturæ scientia comprehēditur. Iam & præsides Musæ totidem, quæ duæ reliquæ septeno choro ius omnium sibi uendicant. Ecce Dei manu fabrefactam Lyram, ecce Deûm munus, Artes. Mihi uerò iam de naturæ scientia, non Demonij uoce res est, putoq; nostris ingenijs propria, quæ rationis usu contingit. Ea est in oratione partim, partim in rebus. Scientia rerū prior, sed nos uulgari more dicemus. Quæ ad sermonem spectant, ingeniorum puerilium exercendi habētur initia. Grammatica prima, cui, quoniam elementa literarum debemus, nulla ex parte nō est necessaria: quid enim attinet longius immorari palàm concessæ rei, quàm utile mortalibus repertum, literæ, ἄσβεστοι memoriæ custodes, popularis regulæ sermonis, ut mittam cætera? Huic accedit proxima Dialectica, subtilis disserendi ratio: nam id indicat nomen literaturæ comes, complexa quicquid

Primæ artium origines.

hoc

hoc omne, quo se aliqua uis effert ingenij: ac si licet hoc audacius paulò, sola mihi omniū mater artium haberi posse uidetur: Tantum abest, ut dignum docto speres, ut pectus ad sapientiam formare quouis modo queas, si Dialecticōn politias, uanißimè omniū quisquis es contempseris. Neq; enim ille mercium pater Oceanus tantum opum, tantum diuitiarum orbi conuehit uniuerso, quantùm artiū una cyclopediæ, Dialectica. Et attingerem ex ijs aliquot, ni paßim id sonarent scholæ: at si uultis tamen, ostendam usui fuisse uel summis ingenijs. Vir animi sagax Aristoteles, ut hunc nominem, in quem opinio hominum, consentiens multis iam seculis conspirauit, quæso quid præstat ubiq; uel aptius, uel eruditius Dialecticas? potestque illa quasi Delphico gladio, ut omnium sensa nunquam non penitißimè confodiat: Inuenit, disponit, Dialecticæ debet: ipsa enim quid quæq; res, quid cuiq; cohærens, & quo ordine, pulcherrimè distinctis filis notat. Iam si Platonicos huc accire datur, quantus inter illos eminet Augustinus, qui Dialexi ceu Mercurij alis, ita Platonici uim animi excelsam uocant, humana superans, diuina proximus attigit. Audio quosdā malè feriatos homines, qui cū ἀγράμματοι καὶ ἄμουσοι literas uulgo iactitent, hoc habent primum, ut à Dialecticis quàm longißimè absint. Age, bellè ridetur hæc tota fex à Socrate, non in Gorgia tantum & Lache, sed omnibus penè dissertationibus Platonis. Habet Grammatica ut doctè loquaris; hæc ut uerè, ut

Dialectica iter artium & Oceanus.

Aristoteles.

Augustinus.

re, ut discriminatim, ut certum, ut solidum, quod enthymemata, syllogismi, theses, finitio, partitio, commodum exhibent. Et syncera sunt & firma, quæ in hanc aleam conueniunt, minimeq; fucata. Dædali statuas quondam suspexit antiquitas, non de adsciticia specie, ut Pausanias ait, sed ingenua quadam forma, cui planè γνήσιον hoc erat, admirandam referre ipso decore maiestatem, et propemodum illud melioris seculi θεῖον. Fortaßis et de nostris Dialecticis tale quiddam licebit, Stoicos dico, aridi sunt ac ieiuni, sermonum fœcundi sensa: uerùm hæc aliâs. Omnino de ipso sciendi amore Dialectica inter primores artium recenseri non temerè solet. Quare ualeant ἀντίτεχνοι suis complicibus τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος, ut cum Euripide dicam: liberum est enim cuiq; aut bonum esse, aut malum. Vos qui Philosophiæ nomen dedistis adolescentes, qui boni esse, qui sapere dextra mente, qui prodesse olim Reip. contenditis, in elementa Dialecticæ incumbite. Nullo pharmaco magis, aut uegetum, aut acre, nulla harmonia reddi potest ingenium elegantius. Bias rogatus, quid esset cuiq; inter prima dulce, respondit, quod proprium. Est autem uel maximè propria homini ratiocinatio, διάλεξις, contemplatio cuiusq; diligens. Iam quæso quid eò suauius? Varium Poetæ Proteum fingunt, omnium sibi rerum uultus formasq; aptantem: Quo nimirum commento intelligentiæ nostræ metamorphosin in omnes rerũ species significant. Discernit autẽ species

Nihil reddit ingenium elegantius Dialectica.

rerum

rerum unica Dialectica, *perpetua & inconcussa ueri scientia. Quam uellē hæc pluribus agere liceret per horam, quò magis perspicuè uobis* Dialectica *probaretur. Sat fuerit adiecisse:* Neminem *à conditis literis unquam ullo sapientum iudicio, inter candidatos studiorum cuiusq; generis sensum huius expertem. Sed aurem Cynthius uellit oranti, & admonet superesse* Rhetoricam. *Quid uerò illa?* Pars Dialecticæ *quosdam argumentorum locos populariter instruens.* Et *de* Grammatica, Dialectica, Rhetorica, *Logicis artibus tantum, chordæ illæ tres in chely symphonæ, Musarum trium ludus:* Polymneia, *cui nomen est à memoria, literas habet,* Euterpe Dialecticā, *quòd mira sciendi cupidine rapiantur, qui in cōtemplatione tegūt:* Melpomene *forū demulcens,* Rhetoricā. *Quæ rerum est cognitio, pendet omnis è numeraria, quam uocant* Arithmeticam. *Si enim, ut uisum* Platoni, *aliqua rerum prima notio inserta est naturâ mentibus hominū qua liceat uti, uel ad uniuersalium contemplationum principia agnoscenda,* κατὰ πρόληψιν, *ut doctus uir* Epicurus *uocat, uel ad uestigandas singularium partes, quæ est alia quàm ordinis, quàm numeri regula? qua uidetur in unoquoq;, quid primum, quid extremum, quid unum, quæ multa. Quæ ut non temerè solent magistra ferula discier, ita natura prius percepta tenemus.* Laratan *aiunt, quisquis ille fuit,* Pythagoræ Doctor, *dixisse animam numero matrē esse, uidelicet, quo significaret congenitam numerandi scientiam animis*

Rhetorica.

Arithmetica et multiplices eius fructus.

Laratan.

animis mortalium. Et licet de puerorum rudibus ingenijs periculum facere, an nō primum est, quod scire uidentur numeros, par, impar luditur, item cubus primus & postremus? Quamobrem in erudiendis pueris à numero auspicandum censet Plato, quo excultis ijs, quæ natura insunt seminarijs, recipi cætera promptius queant. Et Pythagoras omnem Philosophandi rationem è natura mentis humanæ cognatoque studio deriuans, principia Philosophiæ numeros posuit. Tum qui præstitêre quōdam sapientia magni uiri, τὸ ἀριθμεῖν numerare, pro philosophari dixerunt, Abenzoar nosse inquit omnia, qui sciat numerare. Et Neocli plato quærenti, cur homo sapientissimum animal? respondit quoniam numeros calleat. Iam quæ arcana uenati maiores è pari ac impari, quæ sublimia ex uno, duobus, tribus, quatuor, quinq;, sex, septem, & rursum ex horum congreßibus, dies defecerit explicare conantem. Accedunt ad numeros literæ, sortes, ænigmata, nomismata, & huiuscemodi non paucæ cōmerciorum notæ. Nec est ut Syros aut Phœnicas memorem uobis autorem numeri. Eadem Generi hominum ratio, idem hoc ubique præstat, ut signet, discernat, iudicet, quæ usuræ ueniunt è numeraria. Sequuntur eam ponderum ac magnitudinum mensuræ, planæ, solidæq; figuræ, æqua, iniqua proportio, quæ ferè capita Geometriæ sunt. Hinc admirandæ generi machinæ, ac ut Eudoxiæ, Archytæ, Menechmi, Archimedis, Boëtij automata prætercam, quantum

A numero incipiendum docere pueros.

Abenzoar.

T bombarda,

bombardā, nostrate inuentum, bellicis contulit? Addo Plasticen, & quæ nascitur è perspectiuis, picturam, utrunq; ciuitatum uel pulcerrimum ornamentum. Huius generis sunt cælandi, sculpendi artes, & inter eas Calcographica, æreæq; Germanorum scribendi formulæ. Hic artium nexus, hæc origo mechanicῶν duabus principibus artibus Arithmetica et Geometria, hic usus est utriusque per tot manuarias operas. Quod si ad animum transferas, Dij boni, quæ suauitas, quod nectar offundetur cōtemplanti? imò quæ lux sese ex illo rerum chao aperiet? isthæc mentem sensilibus hærentem, auellit, seducitq; ad intelligibilem æternamq; naturam. Sic Plato ἀριθμεῖν Philosophari, & θεὸν ἀεὶ γεωμετρεῖν commodum afficta notatione dixit, id est, semper æternam ueri naturam intelligendo uersare. De Arithmetica Geometriaque obiter: in colophone ac fastigio artium, Musica & Astronomia locantur. Age, quid Musica laudabilius? elegantis ea harmoniæ ratio, siue organicam, siue naturalem uelis. Insignis utraq; honore Poëmatum; id quod alia sum acturus oratione. Plerisq; gratior Musica orbe artium aliarum, quòd hæc ad contemplationem pariter moresq; conferat. Erigunt aliæ ad coelestia mentes nostras, hæc una cœlo superos ad humana deducit, quo argumento ueteres arbitror Musica signa paßim Deûm statuis appendisse, quasi illis Dij conciliati nobiscum uersentur. Confert moribus, quòd nulla res familiarior trāquillandis animantium

Musica.

affecti-

affectibus. Scitis de Orphei Lyra quid, & quæ Pythagoreæ gẽtis instituta fuerint, ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύπαν. Ex ea factione Clinias celebris uir, modestißimè usus disciplina magistri, quoties animo turbabatur, quacunque causa, statim ad Lyram properabat, rogatus aliquoties, quid hoc? nihil respondit præter hoc uocabulum πραΰνομαι. Atq; hi sunt propriè Musarum soni, qui ad honestam uitæ constitutionem, qui ad uirtutem pertinent: Succedunt Musicæ saltatoriæ artes, Arcadum inuentta, sed longior est res, quàm à nobis agi modò poßit. Reliqua Cyclopediæ Astronomia est, numeros, magnitudines, motus, harmoniam, id est, compagem superi atque inferi orbis dimensa, sydérum effectiones ac influxum complexa, Medicinæ parens, fati conscia. Arithmetica, Geometria, Harmonica ancillarijs disciplinis communiter utitur. Longius hanc quadruuij seriem duxissem, sed hora deficimus, agitq; rem eam publicis scholis quotidie Iohannes Stoffler Philosophus, authoritate, fide, literisq; Mathematum uenerabilis. At hæ quatuor artes, quatuor item in Lyra Mercurij chordulæ, suum quæq; stridens, prima se Terpsichoræ debet, ordinis ac numeri artifici: habet enim à choris nomen Dea: Secunda Thaliæ, quoniam floreat exculta γεωμετρῶν commodis uita. Musicam Erato iucunda regit affectio. Eminet inter socias clarißima in Homericæ Dianæ modum Vrania, principem astrorum scientiam decora referens. Septem chordas numerari

Orphei lyra.

Clinias.

Astronomia.

adolescentes audistis, nec discretæ Lyra uoces redduntur, plures quatuor, tres orationis funiculi communes quadruuio: Quatuor aliæ chordæ rebus suis discerpant. Non confingo licenter hæc, auditores, ut illi Atticorum κοροπλάτοι: Platonicis quoque ueteribus ratio sapiendi talis fuit, autore Plutarcho. Et de quaterno Lyræ systemate quæ disputaui, Terpandri sunt, ait ille:

Non licenter hæc ficta.

ἡμεῖς τοι τετράγηρυν ἀποστρέψαντες ἀοιδὴν
ἑπτατόνῳ φόρμιγγι νέους κελαδήσομεν ὕμνους
Septena iam forte chely noua carmina uatem,
Quatuor & distincta modis panxisse iuuabit.

Iamne, quæ Mercurij sit lyra tenetis, quot chordæ, quot artes? Et Musas artium præsides appellare sum solitus. Illæ uerò quid? Congenitus hominum animis ardor & strenua sciendi cupido. Testis antiquissimus uates Orpheus, qui Musas hymno canens, inquit:

Πάσης παιδείης ἀρετὴν γεννῶσαι ἄμεμπτον,
Θρέπτειραι ψυχῆς διανοίας ὀρθοδότειραι.

Hoc est, si uenerandam Orphei maiestatem carmine licet nostro imitemur:

Munera uestra Deæ uirtus & gloria uerax,
Quasq; artes agit humanæ uis feruida mentis:
Vos animi dulces etiam ueneramur alumnas
Aeternum recti quibus inseuistis amorem.

Historia poesis

Censæ artium numero Musæ septem, duæ supersunt, Cleio & Calliope, quibus æquum in omnes literas ius

rus ius: historiæ Cleio, Calliopen poëmati præficimus. Omnis generis scripta usurpant historia & poëma. nec alij maiori fruge operáue leguntur autores, quàm historici Poëtæ: Adolescentes animos è uulgarium studiorum sorde euellunt, locoq; referunt excelso, iam uiris digna spirantes. De artibus hactenus, quæ organa sunt, & quasi quædam præludia magnæ illius Dijs genitæ sapientiæ, quibus instructæ mentes hominum, Dei numē cælis demissum excipere queant. Nec fas puto de illa plura commētari, quisq; secum bonus uir anxiè cogitet, quæ illa γνασίη ὀυλύμ ποιο, ut Callimachus ait: Ipsa est quæ in medio artium choro communis omnibus desidit, omnium rerum certa scientia. Sic Apollinem prudens antiquitas in medijs Musis pinxit, uniuersitatem omnem cithara temperantem, ut est apud Orpheum:

Artes præludia sapientiæ.

Apollo inter Musas.

πάνζα πόλορ κιθαρῆ πολυκρέκτῳ ἁρμόζει.

Capita artium, nomenq; τῆς σοφίας, ut licuit, breuißimè attigi, non in hoc uersatus, ut magnificè laudarem. Egregiè nobilis pictor Timanthes Cyclopem in tabula, uti ferunt, breuicula dormientem delineauit, eius cùm esset magnitudinem expreßurus, iuxta Satyros thyrso pollicem monstri dimetientes fecit: quo modo nos angustis ingenijs homines ingentia molimur, Philosophiæ laudes, nec ferè nisi dormientis sapientiæ oras contingemus. Equidem cùm temperarem mihi à laudibus, quas multi multas ineptißimè effutire solent, hoc egi tantum, ut quam honestæ res

Timanthes nobilis pictor.

 essent

essent artes, quippe sacræ, intelligeretis. Tum ut admonerem iuuentutem, easdem Musas esse, quas hodie uocant artes. proba ratio est, cur uelim ut adolescentes hoc omnes rectißimè norint. Paßim prostant Musæ in poëmatis, uitio indoctorum interpretum, qui rem multo dignam studio negligunt, et quantum conijcio iuuentæ operas uani distinent. Idem Mercurius est, pueri, qui animus nobis καὶ ἔθος ἐστὶν ὁ στροφαῖος. Eædem Musæ, deinde & eadem chordæ, quæ artes, animi cum habitu suo consonantia, Lyræ harmonia. Iam quis est è uobis, qui non harum rerum honestate capiatur? Conueniebat fortasse, ut inhortarer uos ad uirtutem, sed uestra iam sponte currentes. Agite, exempla uobis magnorum hominum, qui me circumsidunt, capite: agite, intenti spem patriæ longè pulcherrimam, ante oculos, ipsumque animi sensum ponite, quò nihil esse optandum uobis, nihil contendendum, præter honestas literas, præter uirtutem, cognoscatis. Nullis delitijs, nullo errore hominum, regia uia excedite: nulla uos cupido auellat infamis à uirtute. Infamem appello, quæ aliena sit à studijs literarum, atque ab ijs, quibus addicti sacris omnes estis. Eleganter admonet dialogo Lucianus, qui fluctus illi abhorrentes à uirtute Musisq;, eum, quando Casspar Currer, bonorum studiorum amantißimus iuuenis, Latinum fecit, haud grauatim referam. Iucunda est fabula. Sic enim Venus natum compellat: Quid ò Cupido cæteros Deos subegisti omnes, Iouem, Neptunum Apollinem,

Musæ passim prostant.

Cupido infamis.

Dialogus Luciani.

linem, Iunonem, matremq; ipsam me, sola uerò abstines Pallade, ac aduersum istam nulli facularum ignes, uacua telis pharetra, tu deniq; inermis arcu, pilisque cares? CVP. Pertimesco ipsam, mater: horrenda est enim, ac torua aspectu, admodumque uirilis. Itaque quoties intento eam arcu iaculoque peto, concussa me galea excutit, exterret, caduntque manibus continuò sagittæ. VEN. An non erat hac Mars formidabilior? & hunc tamen armis spoliatum expugnasti? CVPI. Imò ille lubens me recipit, inuitatque: Minerua uerò obductis superciliis obseruat semper: Ad eam si quando aduolaui temerè, facibus aduolutis, ait ista: Per Iouem, si me, puer, adortus fueris, te transfodiam, aut arreptum pede in tartara coniiciam, uel ipsa te dilanians discerpam: Tum acribus intuetur oculis, & circum pectus gestat imagunculam quandam uiperis capillorum uice comatam. Hanc uehementer equidem formido, perterret enim me, fugioque quoties adspecto. VEN. At quî Mineruam quidem metuis, atq; huius gestamen Gorgona, qui Iouis fulmen non expauescas? Deim autem Musæ, cur nullis queunt abs te uulneribus cõfici, suntq; quod aiunt, extra tela, num galeas & hæ incutiunt, aut Gorgonas obiiciunt? CVP. Ipsas ego uereor mater, castæ sunt, et semper aliquid curæ molientes, cõtinuo cantu occupatæ. Sæpe igitur adsum illis suauitate carminis delinitus. VEN. Sinito et illas, quòd uenerandæ sint scilicet, Dianã cur nõ uulneras? CV. In summa nequaq̃ possibile est

Pallas. Musæ. Dianæ.

bile est adsequi eam, semper per montes fugientem, quin illa suo quodam flagrat cupidine. VEN. Quo gnate? CVP. Venatu quidem ceruorum ac hinnulorum, quos insectatur ut capiat, ac iaculo figat, ac prorsum tota rerum eiusmodi studio tenetur, tametsi fratrem eius iaculo potentem, ac eminus ferire solitum. VEN. Scio gnate, sæpenumero arma expertum tua.

Hæc fabula est profutura moribus uestris, si frequentem animo agitaueritis:
Sic enim & nugæ seria
docent.

DIXI.

DE PHILOSOPHIA ORATIO PRONUNCIATA, cùm decerneretur gradus Magisterij quibusdam doctis & honestis iuuenibus. Philippi Mel.
M. D. XXXVI.

PERO mores meos ita uobis omnibus inspectos, & notos esse, ut facilè persuadere poßim, me non impudentia, aut fiducia ingenij, aut πολυπραγμοσύνῃ aliqua, has mihi dicendi partes iterum sumpßisse. Nam cum mandaret eas mihi uir optimus Iacobus Milichius Decanus collegij

legij nostri, qui propter egregiam uirtutem, ac studiorum & plurimorum officiorum societatem, mihi charißimus est, mouebar quadam officij ratione, ut morem gerendum esse amici uoluntati existimarem. Neque ego sum adeò suffenus, aut ridiculè mihi placeo, ut ignorem plerosq; alios in hac schola esse, & natura magis idoneos, & doctrina melius instructos ad dicendum, quàm ego sum, quibus profectò laudem ingenij & eruditionis largiter tribuo. Sed nolui uideri morosior in recusando, cùm hanc operam à me homo amicißimus flagitaret. Verùm nolo uti longiore excusatione: Nam opinor mores meos satis probatos uobis esse. Et hæc sunt præcipuè ex eo genere, in quo ualet uersiculus: Τρόπος ἐσθ' ὁ πείθων τοῦ λέγοντος, οὐ λόγος: qui ait mores dicentis persuadere, nō orationem. Est autem optimo consilio institutum, ut in his pompis, aut de studijs, aut de laude uirtutum dicatur. Quare ut argumentum conueniens huic loco afferrem, & aliquid de dignitate & utilitate harum artium, quas Philosophia profitetur, dicerem, institui orationem, in qua ostenderem, Ecclesiæ opus esse liberali eruditione, & non tantum cognitione Grammatices, sed etiam aliarum multarum artium, et Philosophiæ scientia. Quod cùm ita esse statuemus, et si aliæ causæ ad dicendum inuitant, tamen bonæ mentes in hunc finem præcipuè, & acerrimè intueri debent, ut studia ad iuuandam & ornandam Ecclesiam referant: Nihil enim bonis dulcius ecclesiæ nomine,

Ecclesiæ opus est liberali eruditione.

nihil ea charius esse debet. Hæc causa maximè hortari & excitare nos debet, ut summa contentione animorum expetamus perfectam doctrinam, ex qua ad Rempublicam et ad Ecclesiam utilitas aliqua peruenire poßit. Nec uerò nobis Præceptoribus dignior est oratio de ulla re alia, nec bonis & studiosis quicquam utilius est, quàm animo finem, & quasi metam honestißimi cursus prospicere, ad quam referre sua studia debent.

Inscitia gignit barbariem.

Ad hæc artium ipsarum dignitas, & uis non alibi magis conspici potest, quàm si uideamus, quantum opus sit illis in Ecclesia; quantis tenebris obruat inscitia religionem, quantam uastitatem, quàm horribiles dißipationes Ecclesiarum, quantam barbariem, & confusionem totius humani generis pariat. Hæc si quis considerabit, ita demum existimare poterit, quanta sit artium, ac doctrinæ uis et magnitudo.

Etsi autem nulla oratio par tantis rebus excogitari potest, tamen cùm ab imperitis sæpe serantur de hac re prauæ opiniones, adolescentes monendi & præmuniendi sunt: quod quanquam in scholis fit à præceptoribus quotidie, tamen oratio, quæ hoc loco habetur publico nomine, plus authoritatis habere debet. Est enim omniũ doctißimorum uirorum in hoc consessu communis scientia, quam contemnere profectò fuerit arrogantißimum.

Quare cùm & necessaria Reip. & uobis salutaria

ria dicam, & hæc mea uox communem omnium uobis sententiam exponat, peto ut me pro uestra humanitate diligenter audiatis, & admoniti non tantum, sicut Vlyßis socij Sirenas obstructis auribus prætervecti sunt, ita uos eorũ inepta iudicia, qui non putant Ecclesiæ admodum opus esse liberali eruditione, fugiatis, sed illos ipsos tanquam teterrimas pestes, & dira portenta execremini. Deinde acuat & excitet discendi curam, quòd studia uestra ad Ecclesiam, ac Remp. pertinent, nec tantum ex illis priuata utilitas, & uoluptas petitur.

Primum enim omnino ilias malorum est, ineruditæ Theologia. Est enim confusanea doctrina, in qua magnæ res non explicantur disertè, miscentur ea, quæ oportebat seiungi, rursus illa, quæ natura coniungi postulat, distrahuntur. Sæpe pugnantia dicuntur, uicina arripiuntur pro ueris ac proprijs. Postremò tota doctrina monstrosa est, & similis illi picturæ apud Horatium:

Ineruditæ Theologia.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si uelit, & uarias inducere plumas.

Nihil in ea cohæret, non initia, non progreßiones, non exitus cerni possunt. Talis doctrina non potest non gignere infinitos errores, infinitam dißipationem, quia in tanta confusione, alius aliud intelligit, et dum suum quisq; somnium defendit, existunt certamina, et dissensiones: Interim conscientiæ relinquuntur ambigentes. Et quia nullæ Erynnes uehementius

Digitized by Google

cruciant animum, quàm hæc dubitatio de religione, tandem odio quodam abijcitur uniuersa religio, & fiunt mentes prophanæ, & Epicureæ.

Cùm igitur tantum habeat mali in erudita Theologia, facilè iudicari potest, Ecclesiæ opus esse multis magnis artibus. Nam ad iudicandum, & ad rectè & dilucidè explicandas res intricatas, & obscuras, non satis est nosse hæc uulgaria præcepta Grammatices et Dialectices, sed opus est multiplici doctrina: Multa enim assumenda sunt ex Physicis, multa ex Philosophia morali conferenda sunt ad doctrinam Christianam.

Duæ res ad comparandam doctrinam necessariæ.

Deinde duæ res sunt, ad quas comparandas opus est magna & uaria doctrina, & longa exercitatione in multis artibus, uidelicet, methodus, & forma orationis. Nemo enim fieri artifex methodi potest, nisi bene & ritè assuefactus in Philosophia, & quidem in hoc uno genere Philosophiæ, quod alienum est à Sophistica, quod ueritatem ordine, & recta uia inquirit & patefacit. Qui in eo studio benè assuefacti, ἕξιν sibi parauerunt, reuocandi omnia ad methodum, quæ intelligere, aut tradere alijs cupiunt, hi norunt etiam in disputationibus religionis informare methodos, euoluere intricata, dissipata contrahere, obscuris & ambiguis addere lumen.

Magna & copiosa doctrina ad alteram rem, scilicet ad formandam opinionem opus est, ut norunt omnes uel mediocriter uersati in literis. Sed ut hanc

ἕξιν

ἕξιν methodi informandæ nobis comparemus, nõ minore ſtudio opus eſt. Nec poteſt hæc contingere iſtis, qui non aſſueſiunt in pluribus Philoſophiæ partibus, in quibus qui non exercentur, etiamſi attigerunt Dialecticam, tamen tantùm umbram quandam methodi conſequuntur. Nec alij ſæpius uitioſa & Sophiſtica colligunt, quàm iſti. Cumque ſe artifices methodi eſſe putent, tota uia deerrant, & ſunt, ut Homerico uerbo utar ἀλαόσκοποι. Porrò non tãntum propter methodum, ſeu ut Plato uocat ἀνάγκην λογογραφικήν, opus eſt Philoſophia: Sed ut ante dixi, etiam multa aſſumenda ſunt Theologo ex Phyſicis, ubi ea eſt ſingularum partium ratio, ut his qui ſolidam doctrinam expetunt, non ſatis ſit, pauca quædam excerpere; ſed ars integra, quantum fieri poteſt, cognoſcenda eſt. Magno inſtrumento deſtitutus eſt Theologus, qui neſcit illas eruditiſsimas diſputationes, de anima, de ſenſibus, de cauſis appetitionũ, & affectuum, de noticia, de uoluntate. Et arroganter faciet, qui ſe profitetur Dialecticum, ſi neſcit illas cauſarum partitiones, quæ traduntur tantum in Phyſicis, & intelligi non poſſunt niſi à Phyſicis. Omnino eſt orbis quidam artium, quo inter ſe deuinctæ copulatæq; ſunt omnes, ut ad ſingulas percipiendas, multa ex alijs aſſumi oporteat: Quare Eccleſiæ opus eſt toto illo doctrinarum orbe. Orbis artium.

Non opinor quenquam adeò inſulſum eſſe, ut non animaduertat, eos qui inſtructi ſunt Philoſophia morali, multas partes doctrinæ Chriſtianæ fœlicius tractare

Digitized by Google

cruciant animum, quàm hæc dubitatio de religione, tandem odio quodam abijcitur uniuersa religio, & fiunt mentes prophanæ, & Epicureæ.

Cùm igitur tantum habeat mali in erudita Theologia, facilè iudicari potest, Ecclesiæ opus esse multis magnis artibus. Nam ad iudicandum, & ad rectè & dilucidè explicandas res intricatas, & obscuras, non satis est nosse hæc uulgaria præcepta Grammatices et Dialectices, sed opus est multiplici doctrina: Multa enim assumenda sunt ex Physicis, multa est Philosophia morali conferenda sunt ad doctrinam Christianam.

Duæ res ad comparandam doctrinam necessariæ.

Deinde duæ res sunt, ad quas comparandas opus est magna & uaria doctrina, & longa exercitatione in multis artibus, uidelicet, methodus, & forma orationis. Nemo enim fieri artifex methodi potest, nisi bene & ritè assuefactus in Philosophia, & quidem in hoc uno genere Philosophiæ, quod alienum est à Sophistica, quod ueritatem ordine, & recta uia inquirit & patefacit. Qui in eo studio benè assuefacti, ἕξιν sibi parauerunt, reuocandi omnia ad methodum, quæ intelligere, aut tradere alijs cupiunt, hi norunt etiam in disputationibus religionis informare methodos, euoluere intricata, dissipata contrahere, obscuris & ambiguis addere lumen.

Magna & copiosa doctrina ad alteram rem, scilicet ad formandam opinionem opus est, ut norunt omnes uel mediocriter uersati in literis. Sed ut hanc

ἕξιν

ἕξιν methodi informandæ nobis comparemus, nõ minore studio opus est. Nec potest hæc contingere iis, qui non assuefiunt in pluribus Philosophiæ partibus, in quibus qui non exercentur, etiamsi attigerunt Dialecticam, tamen tantùm umbram quandam methodi consequuntur. Nec alij sæpius uitiosa & Sophistica colligunt, quàm isti. Cumque se artifices methodi esse putent, tota uia deerrant, & sunt, ut Homerico uerbo utar ἀλαόσκοποι. Porrò non tantum propter methodum, seu ut Plato uocat ἀνάγκην λογογραφικήν, opus est Philosophia: Sed ut ante dixi, etiam multa assumenda sunt Theologo ex Physicis, ubi ea est singularum partium ratio, ut his qui solidam doctrinam expetunt, non satis sit, pauca quædam excerpere; sed ars integra, quantum fieri potest, cognoscenda est. Magno instrumento destitutus est Theologus, qui nescit illas eruditißimas disputationes, de anima, de sensibus, de causis appetitionũ, & affectuum, de noticia, de uoluntate. Et arroganter faciet, qui se profitetur Dialecticum, si nescit illas causarum partitiones, quæ traduntur tantum in Physicis, & intelligi non possunt nisi à Physicis. Omnino est orbis quidam artium, quo inter se deuinctæ copulatæq; sunt omnes, ut ad singulas percipiendas, multa ex alijs assumi oporteat: Quare Ecclesiæ opus est toto illo doctrinarum orbe. Orbis artium.

Non opinor quenquam adeò insulsum esse, ut non animaduertat, eos qui instructi sunt Philosophia morali, multas partes doctrinæ Christianæ fœlicius tra-

ctare

Digitized by Google

stare posse. Nam cùm multa sint similia, de legibus, deq; politicis moribus, contractibus, & multis uitæ officijs adiuuamur, non solùm ordine, ac methodo in Philosophia, sed etiam rebus ipsis diligenter perceptis: Et si qua sunt dißimilia, multum lucis adfert collatio. Porrò ut claudus pilam tenet, ita Philosophiam moralem tractat is, quem Physica destituunt. Iam historiæ, temporum exacta supputatio, requirunt Mathematicen. Sed & hæc pars cum Physicis coniungenda est: Inde enim uelut ex fonte pleraq; in Physicis oriuntur. Et barbaries quędã est, ut nihil aliud dicam, contemnere illas pulcherrimas artes, de motibus syderum, quæ nobis annos, & temporum discrimina conficiunt, & multas res maximas uenturas denunciant, nosq; utiliter monent.

Nec ego ignoro, aliud doctrinæ genus esse Philosophiam, aliud Theologiam. Nec ego illa ita misceri uolo, ut confundit multa iura coquus, sed adiuuari Theologum uolo in œconomia methodi. Multa etiam mutuari eum ex Philosophia necesse erit. Si quis huic orationi non habet fidem, is consideret indoctorum Theologiam, & apud se reputet, an expedire existimet orbi terrarum, talem confusaneam sophisticam, ambiguam Theologiam inuehi in Ecclesiam. Et indoctos uoco non solùm rudes literarum, ut sunt Anabaptistæ, sed etiam illos ineptos, qui cum magnificè declamitent, tamen certi nihil dicunt, & quia ad methodum non sunt assuefacti, & quia fontes rerum

non

non satis tenent, propterea, quia cum in Philosophia non sint instituti, non satis uideant, aut quid Theologia profiteatur, aut quatenus cum Philosophia consentiat.

Nihil opus est hic ueteres illos recensere, qui doctrinam Christianam insulsißimis argutijs penitus obruerunt. Eruditam Philosophiam requiro, non illas cauillationes, quibus nullæ res subsunt. Ideò dixi unum quoddam Philosophiæ genus eligendum esse, quod quàm minimum habeat sophistices, & iustam methodum retineat. Talis est Aristotelis doctrina. Sed huic tamen aliunde addenda est illa præstantißima Philosophiæ pars, de motibus cœlestibus. Nam reliquæ sectæ plenæ sunt sophistices, & absurdarum & falsarum opinionum, quæ etiam moribus nocent. Nam illæ hyperbolæ Stoicorum sunt omnino Sophisticæ, bonam ualetudinem, opes, & similia non esse bona. Commenticia est ἀπάθεια, falsa & perniciosa opinio de fato. Epicurus non Philosophatur, sed scurratur, cum affirmat omnia casu extitisse: tollit primam causam, & dissentit in totum à uera Physicorum doctrina. Fugienda est & Academia, quæ non seruat methodum, & sumit sibi licentiam immoderatam omnia euertendi: quod qui facere student, hos necesse est multa sophisticè colligere: Quanquam is qui ducem Aristotelem præcipuè sequitur, & unam quandam simplicem ac minimè sophisticam doctrinam expetit, interdum & ab alijs authoribus sumere

Qualem requirat Philosophiam in Theologo.

Epicurus.

Academia.

sumere aliquid potest. Vt enim Musæ cum cantu certassent cum Syrenibus, easq; uicissent, ex pennis earum coronas sibi fecerunt, ita & in sectis, & si una maximè probanda est, tamen interdum ex alijs aliquid ueri decerpamus, quo nostra sententia ornetur.

Secta ueritatis

Sed de genere Philosophiæ & sectarum discrimine, aliâs dicendum erit. Mihi ad mores etiam conducere uidetur, eligere sectam, quæ studium habeat non rixandi, sed inquirendæ ueritatis, deinde quæ amet moderatas opiniones, nõ captet plausus indoctorum, præstigijs disputationum, & absurdis sententijs.

Harum rerum consuetudo pessima est, & qui eam ad sacras literas afferunt, ibi uerò ingentes procellas cient. Ad hæc simplex Philosophia, de qua dico, primùm hoc studium habet, ne quid affirmet sine demonstratione, ita facilè effugiet absurdas opiniones: quia hæ non habent demonstrationes, sed tantùm præstigijs sophisticis defenduntur. Postremò in uniuersum propter hanc causam etiam conducit Ecclesiæ eruditio, quia indocti sunt & audaciores, & negligentiores. Doctrina frenum inijcit, & ad diligentiam assuefacit. Multa enim eruditis in mentem ueniunt, quæ sunt uicina illi causæ, de qua est pronunciandũ: uident quàm facile sit labi ac decipi, et in alijs artibus assuefacti suos ad quærendos fontes negotiorum, ad explicanda illa quæ uidentur obstare. Et abeunt studia in mores, quare hæc ipsa diligentia, quæ in inquisitione ponitur, gignit modestiam: Porrò audacia cum negligentia

Digitized by Google

gentia coniuncta, quantum afferat periculi, omnium ætatum exempla in omnibus ciuitatibus, & in ipsa ecclesia ostendunt, quæ ab indoctis temerè ruentibus, & anteà sæpe dilacerata est, & hoc tempore crudeliter dilaceratur.

Itaq; uos, optimi auditores, primùm adhortor, ut cogitetis, studia uestra uerè ad Rempub. *&* Ecclesiam *pertinere:* Nam *doctrinæ puritas & concordia, salutem & concordiam hominum, ac præcipuè* Ecclesiæ *conseruat.* Deinde *uos propter gloriam* Dei, *quem anteferre omnibus rebus debemus, deinde propter* Ecclesiæ *salutem, quæ nobis debet esse charißima, obtestor, ut has optimas disciplinas, quas* Philosophia *continet, conseruandas esse statuatis, & in eas maiore studio incumbatis, ut solidam doctrinam uobis, & utilem humano generi comparetis.* Epaminundas *interrogatus, quid ei in uita iucundißimum accidisset: respondit, inde se maximam uoluptatem cœpisse, quòd uiuis parentibus liberasset seruitute patriam, uictis ingenti prælio* Lacedæmonijs. *Testatus est enim, utrunque sibi maximam uoluptatem attulisse, patriæ salutem, & parentum lætitiam, quam illis attulisset filij uictoris uirtus et gloria.* Vtinam *sic erga* Ecclesiā *affecti simus, ut hanc summam uoluptatem ducamus, uidere florentem & tranquillam* Ecclesiam, *quæ uerius est patria, quàm illud solum, illi penates, qui nos exceperunt nascentes, & præstare, ut* Ecclesia, *hoc est, cœlestes* Angeli, *& uni-*

Epaminondæ quid iucundissimum.

Ecclesia uerius patria.

V uersus

uersus coetus piorum, quem ut parentes uereri & amare decet, ex nostris benefactis solidā uoluptatem capiant. Econtra *nullos cruciatus acerbiores esse statuamus, quàm uidere* Ecclesiam *dißipatam, & quidem nostris cupiditatibus cōiectos* Angelos *et coetum piorum in luctum ac dolorem.* Non dico *hîc de præmijs: decet enim nos uirtute ipsa moueri: debent apud nos ualere* Ecclesiæ *charitas, & ratio officij, quod* Deo *debetur: Sed tamen nō defutura sunt etiam præmia rectè discentibus:* Deus *enim inquit:* Glorificantes *me glorificabo.* Et *si sumus* Christiani, *hac spe officium nostrum facere debemus, ut sentiamus nos* Deo *curæ esse, ne egeamus nos & liberi nostri.* Imò *scitote, nostra causa, non tyrannorum, non eorum qui pia studia oderunt, hanc totam rerum naturam à* Deo *conseruari, solem oriri, efficere temporum uicißitudines, ut agri fiant fœcundi.* Rectè *hoc* Stoici, Omnia *esse* Dei: Philosophos *autē esse amicos* Dei: Quare *omnia etiam sunt* Philosophorum. Itaq; *ingenti animo hæc studia literarum & defendamus, et in hac statione diuinitus collocatos nos esse iudicemus, eamq; ob causam & maiore cura faciamus officium, & nostri laboris præmia à* Deo *expectemus.*

DIXI.

Digitized by Google

ORATIO DE PHYSICA, HABIta Vuitenbergæ.

PAX optima rerum,
Quas homini nouisse datum est,
Pax una triumphis
Innumeris potior, inquit Poëta, maximè uerò inter ciues. Hanc igitur à Deo perpetuam petamus, propter Ecclesias alioqui satis malè adfectas, & ad has quantulascunque reliquias literarum retinendas. Ac nunc Deo patri liberatoris nostri Iesu Christi gratias agamus, quòd tumultum πανικὸν in uicinia ortum sedauit, de quo eò dico pauciora, quia nunc optandum esset ἀμνηστίαν totius rei æternam esse. Sed moniti hoc periculo, nos quidem Deum maiore pietate & diligentia colamus, ut parcat Ecclesijs, & his studijs, quæ necessaria sunt generi humano. Id facilius impetrabimus, si non abutemur ocio ad luxum, & obscœnas uoluptates, sed finem prospiciemus, propter quem Deus pacē politijs concedit, ut educari, ac erudiri iuuentus, & regi disciplina possit, & maiorem aßiduitatem in hac nostra togata militia præstabimus. Vt igitur hoc loco & in his congreßibus, ad cohortandos uos aliâs de alijs seu artibus, seu uirtutibus dici solet: ita et ego orationem hoc tempore, de doctrina Physica habiturus sum. Hæc & initia prima sumit à Mathematis, & paßim ab illis demonstrationes mutuatur, ideò de Mathematis et

Pacis cōmoda.

Digitized by Google

sæpe aliâs; & nuper dixi. Fortaßis autem, ut milites non tàm uerbis, quàm sua natura, suo dolore, & causæ magnitudine accenduntur, Sicut apud Salustium dicitur: Verba uirtutem non addere: Ita hæ nostræ conciunculæ ad incitandos animos non ita multum momenti adferunt. Sed tamen bonis ingenijs prodesse eas arbitror, ad iudicandum de artibus, ostendunt fines, docent quò quasi manus dirigenda sit in discendo, quæ materiæ maximè eligendæ sint. Hæ ipsæ admonitiones tamen ad excitandum studium etiam conducunt. Nec opinor morem ducum prorsus inutilem esse, qui non solùm oratione, sed etiam tuba milites exuscitant. Habetis in hac Academia Dei beneficio, eruditißimos Lectores, qui Physicen explicant, qui & rerum bonitate inuitare generosa ingenia, & sua oratione commouere studia solent: Horum & iudicijs & authoritate accendi non distortas naturas nō dubito. Cùm autem iam de totius Collegij nententia habenda sit oratio, de eodem argumento discendum esse duxi, ut omnium sententias de hoc ipso doctrinæ genere congruere intelligatis. Notus est Virgilij uersus, in quo dicitur:

Excitari bona ingenia, ut milites oratione ac tuba.

Fœlix qui potuit rerū cognoscere causas. Etsi autem humana natura imbecilla est, nec uitare omnes seu morbi, seu fatales casus prudentia aut diligentia possunt, tamen nō existimemus frustra tot artibus uitam instructam esse, quæ quidem diuinitus humano generi monstratæ sunt.

Inter-

Digitized by Google

Interdum ars nautica uincitur tempestatibus: Nec tamen ideo frustra ostensa est ars fabricandi naues, ac remigandi. Interdum segetes uel æstu intempestiuo intereunt, uel imbribus strangulantur: Nec tamen ideo agricultura deserenda est. Eodem modo de cæteris artibus omnibus dici potest. Sæpe opitulatur uitæ Medicina, ac depellit pestiferos morbos, tametsi interdum docta plus ualet arte malum. Est autem inchoatio Medicinæ hæc doctrina Physica, quæ adolescentibus propter multas utilitates tradi solet, & de qua iam dicturus sum.

I, Physica Medicinæ pars est.

Doctrina Medicorum amplißimam eruditionem & salutarem uitæ humanæ complectitur. Sed non omnes exercere eandem artem possunt, ut Aristoteles dixit: Ex Agricola & Medico constet ciuitas: Pluribus artibus Reipub. opus est. Traduntur ergo hæc initia Physices, non solùm cognitionis, seu oblectationis causa, sed ut seruiant multis uitæ partibus. Etiamsi non omnes exercent medendi artẽ, tamen omnibus, non barbarico more uiuentibus, opus est quadam communi doctrina, de corporum seminibus, quæ uocamus Elementa, de temperamentis, de membrorum & organorum in homine functionibus & natura, de causis morborum, addam amplius, de motibus cœli, & uarijs effectibus, qui motus comitantur. Hæc memini fuisse doctrinam etiam matrumfamiliâs, quia ad ualetudinem tuendam, & ad educationem necessaria est. Domestica quadam scientia tuendæ ualetu-

dinis, et regendi uictus omnibus opus est. Et literatos decet nosse fontes harum disputationum, qui etiamsi uidentur exigui, tamen monere studiosos multa possunt. Non erat professione Medicus Varro, sed tamen ratione & diligentia in prouincia, quæ erat infesta lue pestilenti, ita seruauit se & comitatum: Iussit obstrui omnes fenestras, præter arctoas, unde spirant rigidiores uenti. Consilium id ex puerilibus præceptis, quæ in Physica de uentorum discrimine traduntur, sumptum erat, ut omnes intelligitis.

Varro a peste se suosque seruat.

Narrat Galenus, Antoninum Imperatorem depellere cruditates uentriculi solitum, inedia unius diei, & haurientem cyathum uini, cui aliquantum piperis inspersit. Domestica sunt hæc, sed ut rectè utamur sine Physices cognitione, fieri non potest. Nam Antonino causæ quærendæ erant, cur rebus penè inflammantibus uteretur. Animaduertit igitur ex uentriculi frigore sibi cruditates oriri. Quàm multos possem recitare Duces ueteres & recentes, qui etsi Medicinam non exercebant, tamen hac Philosophia, et suæ, et aliorum saluti cōsulebant. Alexandri fuit eximium in hoc genere studium, qui sciebat, & Achillem à Chirone Medicinam didicisse, ut apud Homerum legimus. Nec ego nunc de integra Medicorum arte loquor, de hac communi & oeconomica doctrina dissero, qua carere non possumus, si non prorsus belluino more uiuere uolumus.

Antoninus Imperator uentriculo medetur.

Alexander studiosus Medicinæ.

Addam & exempla Ecclesiæ. Hæc ipsa doctrina Physica

Exempla Ecclesiæ.

Physica propria fuit Nohæ, Abrahæ, Prophetarum & Apostolorum. Nam ut authoritate aliqua eminerent inter cæteros homines, & beneficijs obligare multos possent, artem eos Medicam ad professionem Euangelij Deus adiungere uoluit, & manus eorum in curando rexit. Nec existimate indecorum uobis esse, tantorum uirorum imitari studia, qui etsi sustinebant alia munera difficilia, tamen humani corporis opificium & temperamenta, ac morborum remedia inquirebant, alius fortasse alio studiosius: Sed tamen hanc communem Physicam omnes callebant, quæ sine literis non discitur. Sit igitur hæc prima utilitas, quòd quædam Medicinæ particula est. Sed sunt & aliæ multæ causæ, cur adolescentibus Physica traduntur. Manat inde pars magna disputationum Ethicarum, quia causæ uirtutum in natura hominis quærendæ sunt. Itaque & in negocijs ciuilibus sæpe aliquid ex Physica doctrina decerpitur. Et Plato inquit: Periclen ideo antecelluisse cæteris Oratoribus, quòd Anaxagoram Physicũ studiose audierat. Quid quòd erudita Physica etiam confirmat honestas sententias de Deo, & de prouidentia? Nam ex doctrina de causis ratiocinamur esse æternam mentem, unam, immensæ potentiæ, sapientem, ac optimam, et ut Plato inquit, boni causam in natura. Nec nihil prodest ad disciplinam, imbecilles ac languentes animos his argumentis cõfirmare. Non rarò ipse mecũ omnes Physicorum rationes, de Deo colligo, ut falsarum opinio-

II.

Physica, pars Ethices.

Pericles quare excellens.

stare posse. Nam cùm multa sint similia, de legibus, deq; politicis moribus, contractibus, & multis uitae officijs adiuuamur, non solùm ordine, ac methodo in Philosophia, sed etiam rebus ipsis diligenter perceptis: Et si qua sunt dißimilia, multum lucis adfert collatio. Porrò ut claudus pilam tenet, ita Philosophiam moralem tractat is, quem Physica destituunt. Iam historiae, temporum exacta supputatio, requirunt Mathematicen. Sed & haec pars cum Physicis coniungẽda est: Inde enim uelut ex fonte pleraq; in Physicis oriuntur. Et barbaries quędã est, ut nihil aliud dicam, contemnere illas pulcherrimas artes, de motibus syderum, quae nobis annos, & temporum discrimina conficiunt, & multas res maximas uenturas denunciant, nosq; utiliter monent.

Nec ego ignoro, aliud doctrinae genus esse Philosophiam, aliud Theologiam. Nec ego illa ita misceri uolo, ut confundit multa iura coquus, sed adiuuari Theologum uolo in oeconomia methodi. Multa etiam mutuari eum ex Philosophia necesse erit. Si quis huic orationi non habet fidem, is consideret indoctorum Theologiam, & apud se reputet, an expedire existimet orbi terrarum, talem confusaneam sophisticam, ambiguam Theologiam inuehi in Ecclesiam. Et indoctos uoco non solùm rudes literarum, ut sunt Anabaptistae, sed etiam illos ineptos, qui cum magnificè declamitent, tamen certi nihil dicunt, & quia ad methodum non sunt assuefacti, & quia fontes rerum

non

non satis tenent, propterea, quia cum in Philosophia non sint instituti, non satis uideant, aut quid Theologia profiteatur, aut quatenus cum Philosophia consentiat.

Nihil opus est hîc ueteres illos recensere, qui doctrinam Christianam insulsißimis argutijs penitus obruerunt. Eruditam Philosophiam requiro, non illas cauillationes, quibus nullæ res subsunt. Ideò dixi unum quoddam Philosophiæ genus eligendum esse, quod quàm minimum habeat sophistices, & iustam methodum retineat. Talis est Aristotelis doctrina, Sed huic tamen aliunde addenda est illa præstantißima Philosophiæ pars, de motibus cœlestibus. Nam reliquæ sectæ plenæ sunt sophistices, & absurdarum & falsarum opinionum, quæ etiam moribus nocent. Nam illæ hyperbolæ Stoicorum sunt omnino Sophisticæ, bonam ualetudinem, opes, & similia non esse bona. Commenticia est ἀπάθεια, falsa & perniciosa opinio de fato. Epicurus non Philosophatur, sed scurratur, cum affirmat omnia casu extitisse: tollit primam causam, & dissentit in totum à uera Physicorum doctrina. Fugienda est & Academia, quæ non seruat methodum, & sumit sibi licentiam immoderatam omnia euertendi: quod qui facere student, hos necesse est multa sophisticè colligere: Quanquam is qui ducem Aristotelem præcipuè sequitur, & unam quandam simplicem ac minimè sophisticam doctrinam expetit, interdum & ab alijs authoribus

Qualem requirat Philosophiam in Theologo.

Epicurus.

Academia.

sumere

Digitized by Google

sumere aliquid potest. Vt enim Musæ cum cantu certassent cum Syrenibus, easq; uicissent, ex pennis earum coronas sibi fecerunt, ita & in sectis, & si una maximè probanda est, tamen interdum ex alijs aliquid ueri decerpamus, quo nostra sententia ornetur.

Secta ueritatis

Sed de genere Philosophiæ & sectarum discrimine, aliâs dicendum erit. Mihi ad mores etiam conducere uidetur, eligere sectam, quæ studium habeat non rixandi, sed inquirendæ ueritatis, deinde quæ amet moderatas opiniones, nō captet plausus indoctorum, præstigijs disputationum, & absurdis sententijs.

Harum rerum consuetudo pessima est, & qui eam ad sacras literas afferunt, ibi uerò ingentes procellas cient. Ad hæc simplex Philosophia, de qua dico, primùm hoc studium habet, ne quid affirmet sine demonstratione, ita facilè effugiet absurdas opiniones: quæ hæ non habent demonstrationes, sed tantùm præstigijs sophisticis defenduntur. Postremò in uniuersum propter hanc causam etiam conducit Ecclesiæ eruditio, quia indocti sunt & audaciores, & negligentiores. Doctrina frenum mijcit, & ad diligentiam assuefacit. Multa enim eruditis in mentem ueniunt, quæ sunt uicina illi causæ, de qua est pronunciandū: uident quàm facile sit labi ac decipi, et in alijs artibus assuefacti suos ad quærendos fontes negotiorum, ad explicanda illa quæ uidentur obstare. Et abeunt studia in mores, quare hæc ipsa diligentia, quæ in inquisitione ponitur, gignit modestiam: Porrò audacia cum negligentia

Indocti audaces & negligentes.

gentia coniuncta, quantum afferat periculi, omnium ætatum exempla in omnibus ciuitatibus, & in ipsa ecclesia ostendunt, quæ ab indoctis temerè ruentibus, & antea sæpe dilacerata est, & hoc tempore crudeliter dilaceratur.

Itaq; uos, optimi auditores, primùm adhortor, ut cogitetis, studia uestra uerè ad Rempub. & Ecclesiam pertinere: Nam doctrinæ puritas & concordia, salutem & concordiam hominum, ac præcipuè Ecclesiæ conseruat. Deinde uos propter gloriam Dei, quem anteferre omnibus rebus debemus, deinde propter Ecclesiæ salutem, quæ nobis debet esse charißima, obtestor, ut has optimas disciplinas, quas Philosophia continet, conseruandas esse statuatis, & in eas maiore studio incumbatis, ut solidam doctrinam uobis, & utilem humano generi comparetis. Epaminundas interrogatus, quid ei in uita iucundißimum accidisset: respondit, inde se maximam uoluptatem cœpisse, quòd uiuis parentibus liberasset seruitute patriam, uictis ingenti prælio Lacedæmonijs. Testatus est enim, utrunque sibi maximam uoluptatem attulisse, patriæ salutem, & parentum lætitiam, quam illis attulisset filij uictoris uirtus et gloria. Vtinam sic erga Ecclesiã affecti simus, ut hanc summam uoluptatem ducamus, uidere florentem & tranquillam Ecclesiam, quæ uerius est patria, quàm illud solum, illi penates, qui nos exceperunt nascentes, & præstare, ut Ecclesia, hoc est, cœlestes Angeli, & uni-

Epaminondæ quid iucundissimum.

Ecclesia uerius patria.

V uersus

uersus cœtus piorum, quem ut parentes uereri & amare decet, ex nostris benefactis solidā uoluptatem capiant. E contra nullos cruciatus acerbiores esse statuamus, quàm uidere Ecclesiam dißipatam, & quidem nostris cupiditatibus cōiectos Angelos et cœtum piorum in luctum ac dolorem. Non dico hîc de præmijs: decet enim nos uirtute ipsa moueri: debent apud nos ualere Ecclesiæ charitas, & ratio officij, quod Deo debetur: Sed tamen nō defutura sunt etiam præmia rectè discentibus: Deus enim inquit: Glorificantes me glorificabo. Et si sumus Christiani, hac spe officium nostrum facere debemus, ut sentiamus nos Deo curæ esse, ne egeamus nos & liberi nostri. Imò scitote, nostra causa, non tyrannorum, non eorum qui pia studia oderunt, hanc totam rerum naturam à Deo conseruari, solem oriri, efficere temporum uicißitudines, ut agri fiant fœcundi. Rectè hoc Stoici, Omnia esse Dei: Philosophos autē esse amicos Dei: Quare omnia etiam sunt Philosophorum. Itaq; ingenti animo hæc studia literarum & defendamus, et in hac statione diuinitus collocatos nos esse iudicemus, eamq; ob causam & maiore cura faciamus officium, & nostri laboris præmia à Deo expectemus.

DIXI.

ORA-

ORATIO DE PHYSICA, HABIta Vuitenbergae.

PAX optima rerum,
Quas homini nouisse datum est,
Pax una triumphis
Innumeris potior, inquit Poëta, maximè uerò inter ciues. Hanc igitur à Deo perpetuam petamus, propter Ecclesias alioqui satis malè adfectas, & ad has quantulascunque reliquias literarum retinendas. Ac nunc Deo patri liberatoris nostri Iesu Christi gratias agamus, quòd tumultum πανικὸν in uicinia ortum sedauit, de quo eò dico pauciora, quia nunc optandum esset ἀμνηστίαν totius rei aeternam esse. Sed moniti hoc periculo, nos quidem Deum maiore pietate & diligentia colamus, ut parcat Ecclesijs, & his studijs, quae necessaria sunt generi humano. Id facilius impetrabimus, si non abutemur ocio ad luxum, & obscoenas uoluptates, sed finem prospiciemus, propter quem Deus pacē politijs concedit, ut educari, ac erudiri iuuentus, & regi disciplina posit, & maiorem aßiduitatem in hac nostra togata militia praestabimus. Vt igitur hoc loco & in his congreßibus, ad cohortandos uos aliâs de alijs seu artibus, seu uirtutibus dici solet: ita et ego orationem hoc tempore, de doctrina Physica habiturus sum. Haec & initia prima sumit à Mathematis, & paßim ab illis demonstrationes mutuatur, ideò de Mathematis et

Pacis cōmoda.

sæpe aliâs; & nuper dixi. Fortaßis autem, ut milites non tàm uerbis, quàm sua natura, suo dolore, & causæ magnitudine accenduntur, Sicut apud Salustium
" dicitur: Verba uirtutem non addere: Ita hæ nostræ
" conciunculæ ad incitandos animos non ita multum momenti adferunt. Sed tamen bonis ingenijs prodesse eas arbitror, ad iudicandum de artibus, ostendunt fines, docent quò quasi manus dirigenda sit in discendo, quæ materiæ maximè eligendæ sint. Hæ ipsæ admonitiones tamen ad excitandum studium etiam conducunt. Nec opinor morem ducum prorsus imutilem esse, qui non solùm oratione, sed etiam tuba milites exuscitant. Habetis in hac Academia Dei beneficio, eruditißimos Lectores, qui Physicen explicant, qui & rerum bonitate inuitare generosa ingenia, & sua oratione commouere studia solent: Horum & iudicijs & authoritate accendi non distortas naturas nõ dubito. Cùm autem iam de totius Collegij nententia habenda sit oratio, de eodem argumento discendum esse duxi, ut omnium sententias de hoc ipso doctrinæ genere congruere intelligatis. Notus est Virgilij uersus, in quo dicitur:

Excitari bona ingenia, ut milites oratione ac tuba.

Fœlix qui potuit rerũ cognoscere causas. Etsi autem humana natura imbecilla est, nec uitare omnes seu morbi, seu fatales casus prudentia aut diligentia possunt, tamen nõ existimemus frustra tot artibus uitam instructam esse, quæ quidem diuinitus humano generi monstratæ sunt.

Inter-

Digitized by Google

Interdum ars nautica uincitur tempestatibus: Nec *tamen ideo frustra ostensa est ars fabricandi naues, ac remigandi.* Interdum *segetes uel æstu intempestiuo intereunt, uel imbribus strangulantur:* Nec *tamen ideo agricultura deserenda est:* Eodem *modo de cæteris artibus omnibus dici potest. Sæpe opitulatur uitæ* Medicina, *ac depellit pestiferos morbos, tametsi interdum doctâ plus ualet arte malum.* Est *autem inchoatio* Medicinæ *hæc doctrina* Physica, *quæ adolescentibus propter multas utilitates tradi solet, & de qua iam dicturus sum.* I. Physica Medicinæ pars est.

Doctrina Medicorum amplissimam eruditionem & salutarem uitæ humanæ complectitur. Sed non omnes exercere eandem artem possunt, ut Aristoteles dixit: Ex *Agricola &* Medico *constet ciuitas:* Pluribus *artibus* Reipub. *opus est.* Traduntur *ergo hæc initia* Physices, *non solùm cognitionis, seu oblectationis causa, sed ut seruiant multis uitæ partibus.* Etiamsi *non omnes exercent medendi artẽ, tamen omnibus, non barbarico more uiuentibus, opus est quadam communi doctrina, de corporum seminibus, quæ uocamus* Elementa, *de temperamentis, de membrorum & organorum in homine functionibus & natura, de causis morborum, addam amplius, de motibus cœli, & uarijs effectibus, qui motus comitantur.* Hæc *memini fuisse doctrinam etiam matrumfamiliâs, quia ad ualetudinem tuendam, & ad educationem necessaria est.* Domestica *quadam scientia tuendæ ualetu-*

dinis, et regendi uictus omnibus opus est. Et literatos decet nosse fontes harum disputationum, qui etiamsi uidentur exigui, tamen monere studiosos multa possunt. Non erat professione Medicus Varro, sed tamen ratione & diligentia in prouincia, quae erat infesta lue pestilenti, ita seruauit se & comitatum: Iussit obstrui omnes fenestras, praeter arctoas, unde spirant rigidiores uenti. Consilium id ex puerilibus praeceptis, quae in Physica de uentorum discrimine traduntur, sumptum erat, ut omnes intelligitis.

Varro a peste se suosque seruat.

Narrat Galenus, Antoninum Imperatorem depellere cruditates uentriculi solitum, inedia unius diei, & haurientem cyathum uini, cui aliquantum piperis insperserit. Domestica sunt haec, sed ut rectè utamur sine Physices cognitione, fieri non potest. Nam Antonino causae quaerendae erant, cur rebus penè inflammantibus uteretur. Animaduertit igitur ex uentriculi frigore sibi cruditates oriri. Quàm multos possem recitare Duces ueteres & recentes, qui etsi Medicinam non exercebant, tamen hac Philosophia, et suae, et aliorum saluti cõsulebant. Alexandri fuit eximium in hoc genere studium, qui sciebat, & Achillem à Chirone Medicinam didicisse, ut apud Homerum legimus. Nec ego nunc de integra Medicorum arte loquor, de hac communi & oeconomica doctrina dissero, qua carere non possumus, si non prorsus belluino more uiuere uolumus.

Antoninus Imperator uentriculo medetur.

Alexander studiosus Medicinae.

Addam & exempla Ecclesiae. Haec ipsa doctrina

Exempla Ecclesiae.

Physica

Physica propria fuit Nohæ, Abrahæ, Prophetarum & Apostolorum. Nam ut authoritate aliqua eminerent inter cæteros homines, & beneficijs obligare multos possent, artem eos Medicam ad professionem Euangelij Deus adiungere uoluit, & manus eorum in curando rexit. Nec existimate indecorum uobis esse, tantorum uirorum imitari studia, qui etsi sustinebant alia munera difficilia, tamen humani corporis opificium & temperamenta, ac morborum remedia inquirebant, alius fortasse alio studiosius: Sed tamen hanc communem Physicam omnes callebant, quæ sine literis non discitur. Sit igitur hæc prima utilitas, quòd quædam Medicinæ particula est. Sed sunt & aliæ multæ causæ, cur adolescentibus Physica traduntur. Manat inde pars magna disputationum Ethicarum, quia causæ uirtutum in natura hominis quærendæ sunt. Itaque & in negocijs ciuilibus sæpe aliquid ex Physica doctrina decerpitur. Et Plato inquit: Periclen ideo antecelluisse cæteris Oratoribus, quòd Anaxagoram Physicũ studiose audierat. Quid quòd erudita Physica etiam confirmat honestas sententias de Deo, & de prouidentia? Nam ex doctrina de causis ratiocinamur esse æternam mentem, unam, immensæ potentiæ, sapientem, ac optimam, et ut Plato inquit, boni causam in natura. Nec nihil prodest ad disciplinam, imbecilles ac languentes animos his argumentis cõfirmare. Non rarò ipse mecũ omnes Physicorum rationes, de Deo colligo, ut falsarum opinio-

II. Physica, pars Ethices.

Pericles quare excellens.

rum præstigias, quas Epicuræi aut Academici oculis hominum offundunt, refutare clarius possim. Discimus ex Physicis non posse intelligentem naturam oriri à bruto, aut casu nasci. Mens humana est intelligens natura, & quidem immutabile discrimen honestorum & turpium nascens secum adfert: Necesse est igitur à mente aliqua præstantiore, æterna, ortam esse. Quis autem non uidet aliûm argumentorum cogitationem admodum utilem esse? Sed assentior regendas esse cogitationes uoce cœlesti, in qua Deus magis perspicuè, & naturam suam & uoluntatem patefecit. Venio igitur ad Ecclesiæ doctrinã. Etsi scio olim Manichæos & plerosq; alios fascinatos delirijs fanaticis, mouisse ingentes tumultus in Ecclesia, malè contextis Physicorum sententijs, tamen nihil dubium est, Ecclesiæ erudita & syncera Physica opus esse. Si qui ineptè tumultuati sunt, hominum furor execrandus est, non ars uituperanda, quam illi ipsi flagitiosè deprauabant. Et facilius refutari possunt, prolatis ueris demonstrationibus. Exempla etiam ostendunt, non potuisse interpretes ueteres carere Physicis. Ideo enim Nisenus, de hominis partibus, longum cõmentarium edidit. Et quàm multa sunt in alijs Physiologica, cùm disserunt de partibus, et officijs animæ? Quoties in grauissimis controuersijs Theologicis dicendum est de causis, quarum uarietas tantum in Physicis eruditè traditur?

III. Physica Ecclesiæ utilis.

Quantum refert tenere discrimen partiũ animæ, cùm

cùm tanta sit inter eas discordia. mens retinet legem Dei impressam, monstrat beneficia Dei, docet impendere pœnas contumaciæ: Sed altera pars animæ, quæ uocatur Appetens, cuius sedes est in corde, nec beneficijs mouetur, ut constanter amet Deum, nec perhorrescit commonefacta horrendis exemplis omnium ætatum, ut metuat Deum iratum ac uindicem. Quoties dicendum est de affectuum fontibus & sedibus? Et eruditè discerni oportet στοργὰς à uitiosis motibus. Hæc nunquam dextrè explicabit is, qui non adsuefactus est ad Physicam doctrinam, quæ in scholis traditur. Videmus interdum etiam ueteres scriptores, non plebeios, hærere in his materijs, tanquam in luto, propter inscitiam physices. Quoties in Ecclesia controuersia mota est de fato? Hîc quid dicet imperitus Physices, quomodo labefactabit Stoicorum aut Peripateticorum sententias, quas ignorat? Nec tantùm in his materijs, de quibus dixi, usus est Physices, paßim in explicatione cœlestis doctrinæ incurritur in Physicos locos, ubi magnum adminiculum est interpreti cognitio horum elementorum, ut Architecto, aut sculptori, mediocris pingendi facultas. Ingens est ornamentum Ecclesiæ, eruditio, quæ complectitur non tantùm uerborum cognitionem, sed etiam quandam rerum uarietatem. Nam nec formari iudicium potest sine quadam rerum multarum consideratione et collatione, nec oratio neruos habet aut uim, nisi ex bonis rebus oriatur. Est enim notus uersiculus:

Quæstio de fato.

Scribendi rectè, sapere est et principium, et fons.

Est igitur & Physica doctrina complectenda, si uolumus Ecclesiam non esse ineruditam. Eaq́ue in re multa nobis prouidenda sunt. Indocti, quia ingenia non cohercent certis metis doctrinarum, facilius deerrant à uia, & difficilius sanari possunt, quia nec norunt, nec obseruant leges. quas in docendo sequi tanquam normam necesse est: deinde Hypotheses ueras non tenent. Hæc incommoda, si uitare uolumus, profectò excoli, & expoliri ingenia uera eruditione ualdè opus est. Quales furores sint Anabaptistarum, scitis, quos quidem manifestum est, tantùm ab illiteratis ortos & propagatos esse. Si igitur lumen eruditionis in Ecclesia extinctum fuerit, deliria exorirentur uaria, ut antea accidit. At principes fouere studia literarum oportuit: Sed cum paucos ea cura tangat; nos eò uehementius annitamur, ut hoc Ecclesiæ decus, quantum possumus, tueamur. Hæc propria est ordinis nostri militia, quam quidem & adiuuabit Deus, & ornabit premijs, etiamsi negligimur à Centauris, & aspera multa ferenda erunt. Sed scitis hoc uirtutis munus esse, recta facere, prodesse cæteris, etiamsi uulgus sit ingratum. Sic confirmatos esse oportet maximè nos in Ecclesia, ubi acriora & sæuiora sunt odia, aduersus benè merentes. Quæ gratia Esaiæ, Ieremiæ relata est pro summis & diuinis beneficijs? Horum nos exemplis excitemus, ad salutarem doctrinã conseruandam posteritati, ac statuamus Deum suo agmini

Eruditio in Ecclesia requiritur.

non de-

non defuturum esse, nec permissurum, ut funditus deleatur cœlestis doctrina. Hac *spe nos in ærumnis, quæ nostram militiam comitantur, sustentemus atque erigamus.* Dixi.

ORATIO DE ASTRONOMIA ET *Geographia, habita Vuitenbergæ.*

ETVS *legitur Sibyllæ oraculum de Athenis, duas ei pestes exitio futuras esse, fraudes & ducum ignauiam. Sed si communem hominum uitam, & interitus regnorum consideramus, non tàm Athenis, quàm omnibus urbibus ac Imperijs Sibylla uaticinata est.* Olim *Germania & magnitudine animorum excellebat, & in consilijs ueritate, candore, ac fide:* Nunc Technis *certatur, eluduntur recta consilia, uetus illa gloriæ militaris cupiditas et fortitudo extincta est.* Ideò *uidetis nihil esse præsidiorum in tanto periculo publico, non solùm Germaniæ, sed uniuersæ reliquæ* Europæ. *De quo cogitans, maximè angor animo de* Ecclesia, *& de nostris studijs, quibus præcipuè* Turcica *barbaries uastitatem et interitum minatur. Quanquam igitur impendent fatales pœnæ, ut multa sunt nõ solùm in astris, sed etiam in morib. hominũ, signa, tamen hac me spe sustento,* Ecclesias Deo *curæ futuras esse, et filium* Dei

Duæ pestes Athenarum & omnium Rerumpub.

Ecclesias semper Deo curæ.

Dei propugnaturum nostros cœtus, ut Daniel *prædixit.* Q*uare hæc studia nobis, adolescentes, non sunt abijciēda desperatione, uel præmiorum, uel salutis.* Imò *eò ardentius excitanda sunt, ut etiam inter medios hostes conseruentur, si ita ferent fata.* Et *quoniam hi nostri cœtus pars sunt* Ecclesiæ, *quoties conuenimus, quoties de studijs cogitamus, accedant pia uota, & oremus* Deum, P*atrem liberatoris nostri* Iesu Christi, *ut* Ecclesiam, *& honesta studia defendat, nos seruet ac regat.* H*æc præfari uolui, quia in his congreßibus præcipuè decet nos, ut de studijs, ita de communibus periculis cogitare, & coniungere uota.* N*am ad hos congressus dictum* Christi *pertinet, cùm ait, se interfuturum, ubicunque duo, aut tres, in nomine ipsius conuenerint.* C*um autem hoc loco mihi neceßitatem* Astronomia. *dicendi imponat officij ratio, constitui potißimum de ea arte dicere, quam profiteor, uidelicet de doctrina, quæ leges motuum cœlestium tradit, & magnitudines, spacia, interualla, metas regionum monstrat.* E*tsi enim scio in hac schola, has diuinas artes non uituperari, tamen quia segnius coluntur, quàm oportebat, nostri est officij, quantum possumus, adolescentū studia omni ratione accendere, atq; excitare, eaq; in re optarim nos à principibus adiuuari, sicut in* A*egypto* Reges Aegypti liberales erga has artes. *regum liberalitas inuitauit ingenia ad has artes colēdas & illustrandas, & recens ante trecentos annos, cum* L*atini homines ne umbram quidem huius doctrinæ tenerent, ingeniosißimus* P*rinceps* F*ridericus* Fridericus Imperator. *Secun-*

Secundus, Imperator, ex Arabum monumentis eam transfundi in latinum sermonem, & utcunque instaurari magno sumptu curauit. Ac multa extant testimonia, quæ ostendunt his studijs uetustißimos Reges deditos fuisse, ut Atlantem, Orionem, Chironem. Ideò enim nomina eorum stellis grata posteritas attribuit, ut significaret se ab illis doctrinam de motibus cœlestibus, & anni descriptionem accepisse. Et Cæsar de se inquit apud Lucanum: Media inter prælia semper, Stellarum cœliq; plagis, superisq; uacaui. Constat nunc quoq; Imperatorem Carolum V. & intelligere doctrinam cœlestem penè ut artificem, adeoq́ue amare, ut cum sibi aliquod interuallum ad quietem sumit, non ludis aut uoluptatibus animum relaxet, sed huius dulcißimæ doctrinæ disputationibus. Scio sedentem in thermis, cum pedis curationi uacare eum necesse esset, ocium fefellisse interdum horologijs artificiose describendis. Scio diligentißimum esse in quærenda longitudine & latitudine regionum, in stellis conferendis ad regionum situs, ut nauigans cœli contuitu cursum dirigere poßit. Quid honestius est magno principe, quàm defessum animum tali uoluptate recreare?

Cæsar.

Carolus V.

Vtinam uerò hoc honestißimum exemplum cæteri imitarentur, et ingenijs præmia proponerent, quod si fieret, conseruari hæ artes, & magis illustrari possent. Sed sæpè mihi uenit in mentem, unà cum cœlo eas senescere, & paulatim extingui, et earum interitu porten-

Astronomia cum cœlo senescit.

Digitized by Google

portendi finem mundi. Interea tamen generosæ mentes; cœlo ortæ, de patria cogitent, hanc interdum contemplentur, & statuant non frustra hoc pulcherrimum spectaculum cœlestium corporum, et motuum, hominibus propositum esse, & harum admirabilium rerum ordinem inquirant: quod cum per sese hominis naturæ maximè congruit, tum uerò utilitates ad uitam magnas adfert, quarum aliquas breuiter, ut fert ratio temporis, exponam, ac tantùm de motuum doctrina, & regionum metis dicam, omissa diuinatrice parte, ne quod mihi certamen accersam. Vt autem in omnibus rebus à Deo ordiri rectissimum est: ita in hac quasi deliberatione de studijs, cum cœlum ipsum contemplabimur, ueniat in mentem Architecti. Hunc cogitemus, nec frustra hunc mirandum ordinem instituisse, nec frustra generi humano notitiam horũ motuum tradidisse. Hæc si quis non cogitat, quantum à Cyclope illo distat, qui in antro degens, nec in cœlum aspicit, nec numen ullum æternum ueretur? Si quis autem, ut hominis naturæ conuenit, Dei munera magnifacit, is statuet magnarum utilitatum causa has motuum leges institutas, & doctrinam traditam esse. Vtilitas motuum omnibus posita est ob oculos. Quid ad animantium conseruationem gratius est uicibus dierum ac noctium? quid ad terræ fœcunditatem, ad fruges procreandas, & alenda animantia utilius, quàm ueris, æstatis, autumni & hyemis dissimiles tempestates? in quibus diligen-

Deus Architectus ostendit se esse φιλάνθρωπος

diligentia artificis tanta fuit, non modò ut ſpacia temporum Solis & Lunæ motibus metienda propoſuerit, ſed uires etiam addidit, ut terra aliâs fœcũdo calore tepefieret, aliâs rigaretur, aliâs areſceret, aliâs adſtricta gelu quieſceret. Hæc ut arte facta eſſe intelligeremus, certorum ſyderum Ortus & occaſus, ſingulis anni partibus conuenientes, Soli adiunxit. Poſt ſementem uérnam occidunt Hyades, quod Plinius inquit, ſydus eſſe uehemens, & terra mariq; turbidum. Id ita inſtitutum eſt, quia terræ eo tempore rigatione opus eſt. Hyades ſydus turbidum.

In meſſe opus eſt ſiccis tempeſtatibus. Tunc igitur Canicula æſtus auget. Sic reliquis anni partibus conueniunt certi ortus aut occaſus. Hæ utilitates notæ ſunt, quæ, ut Xenophon ait, teſtantur Architectum, cùm tam ſtudioſe noſtræ neceßitati proſpexerit, ualdè amantem eſſe noſtri generis, ſeu, ut ipſe ait, φιλάνθρωπον. Sed hæc fortaſſe ſine doctrina obſeruari poſſunt, quanquam ordo magis conſpicitur, cum accedit eruditio. Dicam igitur de ijs utilitatibus, quæ amitterentur, neglecta doctrina. Erunt, inquit Moyſes, in ſigna, tempora, dies, & annos. Hîc cœleſte oraculum præcipit generi humano, ut certas anni metas diuinitus propoſitas, diſcat obſeruare, & interualla annorum conſideret, quod ſine eruditione, & motuum cognitione nequaquam fieri poteſt. Addidit igitur Deus nobis umbram doctricem, ut æquinoctia & ſolis conuerſiones obſeruare poſſemus, addidit nu- Canicula. Cœleſte oraculum de obſeruandis temporibus.

merorum

Digitized by Google

merorum & mensurarum scientiam, quæ mentes in cœlum subuehit, ut certas uias luminũ, ac metas quasi oculis signare poßimus. Itaq; *& primi parentes, & deinceps gentes eruditiores, & in his ingeniosißimi, semper elaborarunt in obseruando anni circuitu, ut certam temporum seriem conseruarent, quorum & beneficium gratum nobis esse debet, & laudanda solertia, diligentia, aßiduitas, uoluntas bene merendi de genere humano. Sunt autẽ solertiæ & diligentiæ testimonia illustria multa, ut* Eclipsium *prædictiones, & ipsa anni descriptio, cuius circuitus, ut quantum fieri posset, certißime comprehenderetur.*

Variæ anni descriptiones. V*arie certatum est: uetustißimi reditum* Solis *ad certam fixam, uerum anni spacium esse senserunt.* De*inde cum aliquot seculis post animaduersum esset,* Stellas *progressas esse, quærenda fuit alia uia.* Q*uare* **Meto.** Meto*, quem* Athenis *uixisse scribunt, auus opinor* Empedoclis*, descripsit: annum esse reditum in idem* Solstitij *æstiui punctum.* Q*uia enim* Atheniensibus *anni initium erat solstitium æstiuum, in eo metam potius constituit.* Deinde *post* Alexandri *ætatem,* Hipparchus *maluit obseruare æquinoctia quàm* Solstitia. Q*uia aliquot diebus circa solstitia uariatio declinationis ad æquinoctialem, sensu deprehendi nõ potest.* **Hipparchus.** De*finijt ergo* Hipparchus *annum esse reditum solis in idem æquinoctij punctum.* Hunc *secutus* Ptolome- **Ptolemæus.** *us, & suas obseruationes conferens, tandem anni rationem tradidit cõstantiorem superioribus, uidelicet*

dierum

dierum trecentorum sexaginta quinq;, horarum sex, minus trecentesima parte diei. Nondum hæc diligentia satisfecit posterioribus. Nam post Ptolomæũ Albategnius anno septingẽtesimo quadragesimo tertio, uidelicet ante hanc nostram ætatem, circiter sexcentesimum annum, deprehendit post Ptolomæum opus esse emendatione. Deinde rursus eruditißimi homines primam uitam cum quadam correctione secuti, maluerunt annum esse reditum Solis ad certam Stellam fixam, cùm hoc modo longioribus spacijs minor inæqualitas circuitus anni appareat. Albategnius.

Hæc eò recensui, ut diligentiam summorum uirorum admiremini, qui certos Fastos, certam anni descriptionem nobis tradere studuerunt. Iam cogitate, quantum hoc sit beneficium. Nisi enim artifices hanc temporum seriem nobis conseruassent, quæ essent religionum atq; omnium historiarum tenebræ, quæ confusio totius uitæ? Non animis retrò legere mundi initia possemus: non sciremus quæ religiones priores, quæ posteriores fuissent: Esset ignota series imperiorum, nescirentur Ecclesiæ initia & propagatio. Has tantas res ut sciremus, Deus & præcipit, ut discamus quid sit annus, & monstrat, annum continere menses duodecim, & initia in æquinoctio constituit: Hæc primis hominibus doctrinæ huius semina fuerunt. Quare cœlesti illa uoce admoniti, utilitates expendamus, & Dei donum amplectamur, amemus, & excolamus. Coniunctæ artes sunt; doctrina de motibus cœlesti- Astronomiæ uariæ utilitates.

bus, & Geographia, nec diuelli possunt. Quis est autem adeò imperitus communis uitæ, adeò sine sensu communi, ut arbitretur uitam carere posse hac arte, monstrante situs regionum, interualla, naturas?

Nulla nauigatio, nullum iter paulò longius susc ipi, aut certè gubernari potest ab huius artis ignaris. Quid in scripturis Propheticis, quomodo uagata sit Ecclesia, quæ res, ubi gestæ sint, unde iudicari posset, si deesset hæc artificiosa regionum descriptio? Quotidie in precibus intuenda est regio, in qua filius Dei uersatus est, et uictima factus: cogitandus est locus, in quo primùm sonuit uox cœlestis. Sic enim uult Deus inuocari, ut simul de Sacrificio Filij cogitemus, & de promißionibus. In hisce locis cùm quotidie sistere animi uota debeant, quanta est ignauia, non cogitare ubi terrarum sita sint? Hæc spectare etiam indocti cupiunt in picturis. Ac nisi ars extaret, omnes homines infinitum quiddam esse terram cogitarent, ac tantùm earum regionum spacia & interualla scirent, quæ adijssent. Hinc multi graues errores in uita orirentur. Nunc uerò quàm gratum, quàm utile est, mente complecti totum terræ ambitum, & quidem certa, facili, et compendiaria supputatione cõprehensum? quem si cogitatione tanquam oculis totum contempleris, poßis etiam mirari paruitatem, cùm sit nostrorum miliariorũ quinquies mille quadringentorũ. Hæc sine doctrina motuum cœlestium includi certis descriptionibus, quasi limitibus, non poterant. Iam

In precibus intuenda regio filij Dei.

quanta

quanta suauitas ac dulcedo sit huius doctrinæ, dicerē, si uerbis exponere possem: sed hæc experiūdo cognoscenda est. Sua cuiq; naturæ proprijßima actio iucundißima est: ut nare piscibus, modulari Lusciniæ: ita homines magna uoluptate adfici necesse est, cùm naturam totam rerum aspiciunt, cùm numerorū & magnitudinum proportiones inueniunt, cum cœlestium et inferiorum corporum harmoniam et consensum deprehendunt, cùm uident omnia certa lege condita esse, ut nos de Architecto admoneant. Ad hanc considerationem cùm nati simus, necesse est eam uoluptati esse non monstrosis, non distortis naturis. Etsi autem initio præfatus sum, me non dicturum esse de parte diuinatrice, tamen hoc addam, hanc ipsam doctrinam motuum cœlestiū per sese μαντικὴν esse, & præcipuam ac certißimam diuinationem gubernantem uitæ summam. Nam hæ leges motuum testantur, mundum non casu ortum esse, sed à mente æterna conditum, & huic conditori humanam naturam curæ esse. Hæc cùm perspicuè demonstrēt leges motuum, negari nō potest, hanc doctrinam uerè esse μαντικὴν de re maxima. Nam hæc de Deo, & de prouidentia sententia, profecto ad uirtutem animos exuscitat. Prædicit Physicus pluuias, si spirent Austri uel Zephyri: si Boreas, serenitatem. Quantò utilior diuinatio est, confirmare animos de prouidentia, ne casu mundum extitisse somnient? Magna causa fuit, cur Deus hæc de se testimonia nobis proposuerit. Nam cùm didicimus

Astronomia μαντικὴ de re maxima:

inde, esse Deum gubernatorem omnium, intelligimus ei parendum esse, agnoscimus ordinem ab ipso & in mentibus nostris, & in politica societate institutum esse, et sancitas pœnas conturbantium hunc ordinem, quas ne Gygantes quidem, uel si ausint ad se communiendos imponere Pelio Ossan, effugere queant. Denique multa de Deo & de moribus monet cœlestium legum ordo, testificans ad humani generis utilitatem has rerum uices conditas esse. Quare Plato prudenter dixit, eum uirum tantùm beatum esse, qui hanc doctrinam didicerit: hunc mores posse regere: hunc moderatum, iustum & utilem ciuibus fore. Ac addo uerba Platonis, ut tanti uiri uox & authoritas, uos ad amorem, & studium harum optimarum artium exuscitet. Vnum est naturæ uinculum, doctrina numero-

Platonis uir beatus.

» rum, figurarum et motuum cœlestium: ac si quis aliam
» uiam ad discendum quæret, fortunam inuocet, ut dici
» solet. Nam sine his nemo in ciuitatibus unquam beatus existet. Hic modus est, hæc educatio, hæc disciplina, seu facilis seu difficilis. Per hanc ire necesse est, nec fas est negligere Deum, qui gratam de se famam in his artibus generi humano tribuit. Hæc sunt Platonis uerba, in quibus cogitate, quàm sapienter dictum sit, gratam Dei famam audiri in his artibus, hoc est, numerorum, ordinis, & cœlestium corporum cognitione necessariò nos statuere, mundum à mente æterna conditum esse. Verè igitur hæc ipsa doctrina, de qua loquimur, est μαντική, etiamsi reliquas diuinationes

Grata Dei fama in artibus.

non

non scrutemur, de mutationibus aëris, & corporum nostrorum, quarum non omnino nulla est utilitas, si intra iustas metas contineantur.

Cùm igitur doctrina de motibus cœlestibus, plena sit eruditionis, cùm sit utilis uitæ ad temporum et regionum distinctionem, cùm sit dulcißima, cùm confirmet in animis honestam de Deo sententiam, cumq; sit occasio discendi, bona ingenia adhortor, ut in hæc studia incumbant & sua, & Reipub. causa, cui honestas artes, uitæ utiles, conseruare debemus.

DIXI.

RATIO DE DIGNITATE Astrologiæ, dicta in promotione Magistrorum, à Iacobo Milichio, Anno 1535.

PTIME *institutum est, ut in his spectaculis, de dignitate artium, et de uirtutum laude dicatur, quòd ea oratio cùm ad formanda iudicia iuuentutis, tum ad accẽdendos animos ad amorem bonarũ rerum, magnam uim habet. Etsi aũt præcipuè solet ad iuuentutis utilitatem hoc loco accommodari oratio, tamen ne cæteris quidem ullum acroama est iucundius, quàm artium & uirtutum*

Digitized by Google

encomia, quas ut quisq; intelligit, ita uehementißimè admiratur. Quare etsi oratio nostra aptior futura erat iuuentuti, tamen ne uobis quidem ingratam fore confido: quorum cùm maior est eruditio & prudentia, eò magis delectari uos cogitatione ipsa artium arbitror. Dicam autem de ea parte Astrologiæ, quæ de Syderum effectibus in natura inferiore disputat. Idq; argumentum eò sumpsi libentius, quia mihi non in turba imperitorum, sed apud homines doctos, et Philosophiæ deditos, dicendum esse intelligebam.

Definitio artis

Vt autem Græci Rhetores summa prudentia in definitione artis dixerunt, artem non solùm oportere ueram noticiam esse, sed addiderunt etiam, oportere utilem ad uitam esse: Ita ego utrunq; disputabo, & ueram esse doctrinam de cœlestibus effectibus, & magnas ad uitam utilitates afferre. Atque hic principio à uobis peto, quod æquißimum est, ne conferatis in artem errata artificum, qua de re longius mihi dicendum esset, nisi apud eruditißimos homines haberetur oratio. Sed aliud est crimen, quod etiam apud doctos detrahit fidem arti, quòd uidelicet in hac infinita casuum humanorum uarietate, ars ipsa non præuidet omnia. Negant igitur homines acuti, artem, hoc est, uniuersalem & perpetuam doctrinam existere posse, ex particularibus paucorum euentuum obseruationibus: quasi uerò aut Medicina morbos curet omnes, aut politica sapientia omnes Rerump. tempestates prospicere, et mederi omnib. incõmodis poßit.

Ars nõ omnia præuidet.

Et ta-

Digitized by Google

Et tamen concedendum est, multa utriusq; artis uera & firma praecepta esse, & ad uitam utilia. Ita sunt huius diuinatricis uerae quaedam, & perpetuae significationes, pauciores fortasse, nihil enim dißimulo, quā Medicorum: nam haec ars uersatur in rebus procul positis à nostro conspectu. Et cùm hominum temperamenta moresq; dijudicet, & uaticinetur de futuris maximarum in uita rerum mutationibus, diuinitas quaedam esse uidetur. Quare etiamsi non tàm multae sunt huius artis demonstrationes, quàm caeterarum leuiorum artium, artis hoc magnitudini tribuatur. Et quidē eò maiore cura quantulumcūq; est huius artis, quod superi monstrarunt hominibus, conseruari debet, eò maiore studio intendenda mens est in has significationes, quae compertae sunt. nam harum quoq; maxima uis est, & multiplex in uita utilitas. I. Magnitudo huius artis Astrologicae

Non solùm inepti, sed etiam improbi sunt, qui falsis persuasionibus ornare, aut amplificare artes conā-tur. Ego ingenuè profiteor, non omnium euentuum significationes compertas esse: sed idem affirmo, multas esse certas, minimeq; fallaces significationes, quas si quis animaduerterit, magnum ad regendam naturam, & plerosque fortunae impetus gubernandos, adminiculum habet. Extenuat hanc artem & Fauorinus apud Gellium, & dicit, pauca quaedam praeuideri παχυμερέστερον: non solùm non repugno, sed etiam plausum do; quòd ait παχυμερέστερον. amplißimo praeconio ornauit artem, siquidem quae- Fauorinus.

dam in natura aut moribus præcipuè animaduerti posse inquit: At ex his homines sagaces plurima postea iudicant. Videtis in moribus quàm multa conijciantur ex uno aliquo gestu, aut cachinno. Ita cum certæ notæ quarundam præcipuarum rerum sint impressæ naturæ, multa ex his postea coniecturæ sumuntur. Fortaßis autem non esset ars ducenda Astrologia, si tantùm constaret coniecturis: nam ars est eorum, quæ non fallunt. Verùm & hæc ipsa ars, ut Medicina & politica, primùm certis obseruationibus constat, postea ex his multæ oriuntur coniecturæ. Vidit Astrologus in genesi Catilinæ diros positus atque aspectus Planetarum, qui significabant animi crudelitatem, audaciam, præposteros mores, inquieta et infœlicia consilia. Fac non potuisse certò prædicere, Catilinam Cicerone Consule moturū esse seditionem, deinde futurum, ut in acie in Apennini radicibus interficeretur: At animaduersis illis infaustis significationibus, quæ quidem sunt certæ, conijcere potuit, futurum ciuem turbulentum, seditiosum, & uitæ futurum exitum tragicum. Ita insignia quædam in temperamentis ac moribus παχυμερέστερον iudicari possunt, quæ non fallunt. Non igitur eò aspernanda est hæc ars, quia non omnia præuidet. Quàm pauca certa sunt in cæteris optimis artibus, et ut iam non de Medicina, aut de politica dicamus, num ideò tota doctrina de Meteoris uituperanda est, quia paucas habet demonstrationes, sed potius plurima conficit con-

Genesis Catilinæ.

Artis initium certum.

con-

coniecturis? In ipsa Agricultura quàm sepe fallimur? num ideò non sunt colendi agri? Quin potius utamur artium beneficijs, & consideremus, quousque humana mens progredi poßit. Me quidem non solùm utilitas in his artibus delectat, quam in medendo, & in alijs rebus animaduerto, sed multò magis hoc, quòd cùm hunc mirificum consensum corporum coelestium, & inferiorum contemplor, ipse me ordo & harmonia admonet, Mundum non casu ferri, sed regi diuinitus. Hæc respondere uolui ad uulgare conuitium, priusquam de arte dicerem.

Est autem initiò ueluti definitio quædam constituenda Astrologiæ, ut eam à superstitiosis diuinationibus, quas Ptolomæus ἀναιτιολογήτους uocat, separemus. Astrologia pars est Physices, quæ docet, quos effectus astrorum lumen in elementis, & mixtis corporibus habeat, qualia temperamenta, quas alterationes, quas inclinationes pariat. Et quia inclinationibus sæpe mores, studia, consilia, casus respondent, ut ille inquit: Astrologia pars Physices.

Naturæ sequitur semina quisque suæ:

Ideò horum quoque significationes aliquas monstrat. Quòd si constabit, sydera habere aliquos effectus, planè concedendum erit, hanc artem esse Physices partem, perindè ut prædictiones Medicorum. Nec ego nunc de hac parte prolixè disputabo, sed unum Galeni oraculum in hac causa recitabo: qui non solùm reprehendit, sed etiam grauiter obiurgat illos, Galeni oraculum & experientia.

X V qui

qui negent inferiora corpora affici à lumine cœlesti, & inquit, Sophisticum esse, negare manifestam experientiam. Ergo & fatetur se experientia uictum, tribuere magnam uim lumini inferioribus corporibus, & eos, qui dissentiunt, seuerissimè taxat. An dubium est, uices æstatis atq; hyemis effici solis accessu & discessu, Solis lumen calefacere & desiccare, Lunā humectare? Hæc si manifesta & perpetua sunt in his duobus clarissimis sydéribus, cur cætera putemus frustra condita esse? Iam perpetua experientia testatur, insignes coniunctiones, effectus, idq; in tempestatibus palàm apparet. Vidistis concursum Planetarum in humido signo, anno uicesimo quarto, intumuerunt ubiq; omnes aquæ, humidæ tempestates totius biennij fuerunt. Hac æstate pluuias crebriores omniū opinione, et insalubres tempestatū uariationes attulerunt, Iupiter in piscibus, Mars in tauro. Possem alia multa exempla recitare, si temporis angustia non prohiberet. Nec uerò dubium est, ut Solis & Lunæ, ita cæterorum Planetarum lumen uariare tempestates, & aërem & corpora nostra afficere. Res ipsa loquitur, in herbis, in metallis, denique in contemptissimis rebus maximam uim esse, & iure laudatur illud ueteris Poëtæ

Concursus Planetarum anno xxiiii.

Hesiodus.

ὅτι καὶ ἐν μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ μέγα ὄνειαρ.

Quod cum ita sit, cur putemus frustra condita esse illa pulcherrima lumina, cùm quidem nulla sit natura præstantior, aut efficacior lumine? Quin ipsæ leges

motuum,

motuum, nonne significant temperari lumen solis & lunæ cæterorum Planetarum aspectu? Mercurius & Venus nunquam procul à sole discedunt. Superiores Planetæ ita discedunt, ut tamen in Epicyclis ad medium apogeon cum Sole semper congruant. Postremò & Hippocrates testatur, tempestates excitari & uariari ui syderum. Et dißimilitudinem non solum regionum, sed etiam ingeniorum ac morum in diuersis regionibus docet oriri à cœlestibus causis. Hæc cùm sint certa, constat artis initium uerum ac certum esse, uidelicet, quòd lumen cœleste magnā uim habet in elementis, & mixtis temperandis et alterandis. Deinde et hoc manifesta experientia testatur, lumen planetarum dißimile esse: Saturni melancholicū, Iouis temperatum, Martis cholericum, Solis uiuificum, Mercurij siccius, Veneris et Lunæ humidius. Et hæc uariè posita miras mixturas efficiunt, ut cum in medicamentis uariæ herbæ miscentur, in cantu uoces. Hæc dixi breuius, non solùm quòd habenda fuit ratiò tēporis, sed etiam quòd uobis doctißimis hominibus satis probata esse arbitrabar. Venio igitur ad alteram partem, uidelicet, ut de utilitate dicam. Nec uerò existimo quenquam adeò superstitiosum esse, ut neget in medendo conducere obseruationem syderū. Cumq; de hac re et præcepta extent, et nota sit experientia, non ero longior. Quanto est autem illa maior utilitas, nō solùm in ægrotis corporibus, sed multò magis in Rebuspub. considerare mutationum maximarum

Hippocrates.

II. Vtile.

seu

seu causas seu significationes, ut accommodare ad eas nostra consilia poßimus, & arte mitigare incommoda. Verè enim inquit Plato, syderum circuitus efficere uarias uices, non solùm animantium corporibus, sed etiam uniuersæ naturæ rerum, uitæ hominum, imperijs, & Rebuspub. Vt autem agricolis præcipitur, ut tempestatum signa obseruent, ita magni uiri in Repub. mutationum signa intelligere, & considerare debent. Et quidem in scrptis politicis colliguntur signa sumpta à moribus & uoluntatibus, sicut Medici morbos ex intemperantia, aut corruptione humorum prædicunt: Sed magno et sapienti uiro magnoperè prodest, etiam hæc cœlestia signa animaduertere ut regere aliquo modo fortunam, & cauere seuas tempestates, uel certè mitigare poßit. Rectè enim dictum est:

Agricolæ:

Qui sapit, ille animum fortunæ præparat omni,
Præuisumq; potest arte leuare malum.

Etenim si significationes illæ non sunt considerandæ, cur diuinitus in cœlo scriptæ & pictæ sunt? Cùm autem Deus has notas impreßerit cœlo, ut Rebuspub. denunciaret ingentes casus, impietas est, animos ab hac obseruatione prorsus auertere. Eclipses, coniunctiones, prodigia, traiectiones, cometæ, quid sunt nisi Dei oracula, quæ minitantur uitæ hominum ingentes calamitates ac mutationes? Hæc si quis contemnit, Dei monita aspernatur. Quatenus autē hæc metui debeant,

Dei oracula syderа.

beant, quantũ omninò tribuendũ sit cœlestibus signis, discet idem ille uir magnus ex sacris literis, ne obrepat animo impia uel confidentia, uel desperatio. Vt in agricultura, in nauigando, non est irreligiosum obseruare prognostica tempestatũ: ita in administratione rerum considerare naturales significationes, quas Deus proposuit, ut nos uigilantiores reddat, et curam in nobis acuat, pium & utile est. Sed uideamus priuatos mores.

Si quis naturæ suæ inclinationem intelligit, alere bona & confirmare, & uitare uitia diligentia ac ratione potest. Verum est enim quod ait Ptolomæus: Sapiens animo adiuuat cœlestem operationem, quemadmodum optimus agricola arando expurgandoque adiuuat naturam. Hoc latè patet in cura ualetudinis, in diligendo genere uitæ, studij, in suscipiendis negotijs uel aptis uel abhorrentibus ab ingenio. Si Curionis aut Antonij parentes satis intellexissent naturam filiorum, flectere singulari arte fera & inquieta ingenia ad moderationem potuissent. Philippum Macedonẽ accepimus Regem inprimis callidum, cum animaduertisset in filio Alexandro non sanè prauam, sed tamen asperiorem & impatientem imperij naturam esse, uideretq; eum nõ pati domitorem asperum, cœpit consilium doctrina & Philosophia flectendi eum ad suauitatem & comitatem. Hac ratione adeò excoluit illam naturam, ut in ipso cursu uictoriarum uix quisquam fuerit unquam humanior ac moderatior.

Naturæ inclinationes disciplina reguntur

Philippus Macedo.

ratior. Ita prodest uidere, quò quenquam ducat natura, ut disciplina idonea ad uirtutem flectatur, & à uitijs abducatur. Possem & alias utilitates œconomicas colligere, sed has persequi longum fuerit. Vos igitur candidati, quia iam Philosophiæ uos publicæ addicitis, ut reliquas partes pro uirili amplecti, excolere, & ornare debetis, ita memineritis, hanc quoq; partem amandam esse. Non solùm stultitia, sed peruersitas est, aucupari ingenij laudem ex insectatione bonarum artium. Nam uiros bonos decet præclaras artes & utiles uitæ pro uirili ornare, ut ad earum studia quàm plurimi inuitentur.

DIXI.

DE VTILITATE ARITHMETICES, Oratio.

VXI uobis initio exponendam esse causam, quare publicè docere incipiam, ne quis existimet me meo consilio impudenter in hoc theatrum prodire. Ego enim cùm & natura sim timidior, & has artes maximè colam, quæ amant latebras, nec merentur plausus in uulgo: deinde cum uideam, quanta sit non solùm scientiæ copia, sed etiam dexteritate, & fœlicitate ingenij opus, præsertim in his subtilibus artibus tradendis, mihi uerò conscius sim

meæ imbecillitatis, non ambiui hunc locum, diuq; repugnaui præceptoribus nostris hortantibus, ut elementa harum artium, in quibus me mediocriter exercui, publicè traderem, præsertim hoc tempore, cum altera Mathematica lectio interitu uiri doctißimi Ioannis Volmarij conticuisset. Atq; illi quidē petebant, ut hac in re non solum amicitiæ ipsorum rationē haberem, sed etiam utilitatis Adolescentium, quia magnoperè prodest hæc elementa in scholis aßiduè inculcari et exerceri. Vicit igitur cùm autoritas præceptorum, tùm uerò etiam uoluntas eorū optima erga rem literariam. Videbam enim eos non aliter priuato studio deferre mihi hoc munus, sed ut adolescentibus consulerent, & quantum possent, eos ad has artes, quæ sunt uera Philosophiæ initia, inuitarent.

Quare cùm meam operam deesse Reipub. et adolescentium utilitati nollem, perpulerunt tandem, ut pollicerer, me periculum facturum esse. Quare peto à uobis, ut me hac officij ratione, non arrogantia aut ingenij fiducia in publicum prodijsse existimetis. Minus autem pœnitebit me facilitatis meæ, si cognouero, etiam frequentiam uestram & diligentiam respondere optimæ uoluntati præceptorum, qui uestræ utilitatis causa mihi hanc personam imposuerunt. Qua in re erit etiam prudentiæ atq; humanitatis uestræ meam operam boni consulere. Nam quod ad præcepta ipsa tradenda attinet, spero me uobis satisfacturum esse. Si quid autem uel in oratione mea,

uel

Digitized by Google

uel in actione desiderabitis, ueniam mihi dari peto: Agnosco enim me impediri pudore ac metu, ac ne natura quidem ad scenicam actionem aptum esse. Sed propter hæc incommoda fastidire has artes, & studia earum abijcere, ingenij est plus satis delicati & morosi, si tamen professor est sui generis artifex. Ego uerò etsi mihi nihil arrogo, tamen ea fide & diligentia tradam hæc præcepta, ut sperem, posse percipi atque intelligi.

Exposui causam, quare in publicum prodierim, quæ me, ut spero, suspicione arrogantiæ apud bonos & studiosos liberabit. Nunc dicam de meo consilio, uel potius de sententia nostrorum præceptorum. Hi mihi iniunxerunt, ut tradam elementa Arithmetices et Geometriæ, & quod natura harum artium postulat, initium faciam ab Arithmetica. Vtinam autem & authoritate & eloquentia tantum ualerem, ut ad harum artium studia adolescentes etiam excitare & accendere possem. Quid enim optabili us esse docenti potest, quàm habere auditores incensos & flagrantes discendi cupiditate? Sed quia præceptores nostri quotidie scholasticos ad has artes discendas hortantur, & manifesta est earum utilitas, spero plerosque præditos liberalibus ingenijs, satis ad hæc studia colenda incitatos esse,

De Pallade Græcorum fabula.

Græci narrant fabulam de Pallade, quæ, cùm ei tibias recens inuentas Mercurius donasset, ambulans ad flumen, cœpit inflare tibiam. Etsi autem demulcebatur

Digitized by Google

batur sono, tamen cùm in aquis uideret faciem ridiculè deformari, inflatis genis, statim abiecit tibias. Has Satyri, qui capti nouitate soni accurrerant, abiectas statim excipiunt: Ita tibiæ spretæ à Pallade, cœperunt Satyris in delitijs esse. Ad hunc modum sinamus sanè ingenia illiberalia delectari alijs agrestibus artibus, aut potius quædam fragmenta artium circumferre, seu quæstus causa, seu ut popularem opinionem colligant. Sed honesti ingenij est, nihil amare ardentius quàm ueritatem, & hac cupiditate incensum, expetere solidam doctrinam de uniuersa natura, de religionibus, de motibus & effectibus cœlestibus, de caussis mutationum, nõ solũ animantiũ, sed etiam ciuitatum et imperiorũ, de fontibus honestorum officiorum, & hoc genus alijs. Si huius perfectæ doctrinæ admiratione atq; amore tenemur, profectò etiam complecti hæc elementa debemus de numeris & mensuris, quæ aditum patefaciunt ad cæteras Philosophiæ partes, quãquam per se quoq; multum habent & dignitatis & utilitatis.

Videte enim quàm latè pateat usus Arithmetices in œconomia, & in Repub. Aristoteles scribit, Thraces quosdam esse, qui numerando non possunt progredi ultra quatuor: Quæso te, an talibus putes commendandam esse gubernationẽ, non dico magni mercatus, aut uenarum metallicarum, sed alicuius mediocris œconomiæ? Existimemus ne à talibus posse rationes paululum modò intricatas euolui & explicari? *Vsus arithmetices.*

Thraces. Nequaquam. Sed horum Thracum similes sunt in magnis rationibus & obscuris omnes, qui destituti sunt huius artis præsidio. Nec solùm in mercatu, in metallicis, in cudenda moneta, sed in multis alijs publicis & priuatis rebus computandis, arte ipsa opus est. Qui uersantur in Repub. ærarij rationes nosse debent. Sæpe in iudicijs quæstiones incidunt, quæ requirunt eruditam computationem. Ideò non satis est, nosse numeros naturæ beneficio, sed ars addenda est, sine qua nullæ difficiles rationes explicari certò possunt. Quare Socrates apud Platonem in legibus etiam hanc tulit, ut ciues cogantur discere Arithmeticam. Sed quid attinet de re nota prolixius dicere? Nemo enim non uidet in omni uita maximũ usum esse Arithmetices, nisi sit stolidior Thracensibus illis, qui non norunt numerare amplius quatuor. Atq; hæ uulgares utilitates inuitare pariter omnes adolescentes ad hanc artem discendam & exercendam debebant: Multi enim incidere casus possunt, ubi singulis magno usui Arithmetica esse potest. Proinde & Romanis magnæ

Romani. curæ fuit, ut liberi eorum cũ primis literis etiã Arithmeticẽ perciperent. Meministis enim uersus Horatij.

Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere, dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat?

Multiplex etiam Geometriæ utilitas est, nõ solùm in ædificatione, in metiendis uasis, sed etiam uiro po-

litico

litico in cosmographia, in locorum interuallis intelligendis. Sed discedo ab his uulgaribus utilitatibus.

Hi, qui in studijs uersantur, & perfectam doctrinam expetunt, illam sibi utilitatem proponant, quòd ad doctrinam de rebus cœlestibus nullus aditus patet, nisi per Arithmeticam & Geometriam. Et quidem tanta uis est Arithmetices in doctrina de rebus cœlestibus, ut mediocri Arithmetico penè omnia in doctrina rerum cœlestium sint peruia: Certè magnam partem eius doctrinæ, sine ullo negocio assequi potest. Iam uide quàm exiguo labore, quantũ precium operæ possis facere. Nihil facilius est, quàm has ut uocãt, species in arte numerandi discere. His mediocriter cognitis, propemodum tota Astronomia statim percipi sine ulla difficultate potest. Mediocris Arithmeticus.

Plato in Phedro fingit duplices animas, quarum alteras ait alatas esse, alteris, inquit, decidisse alas. Porrò alatas ait uolitare in cœlum, fruentes congressu colloquioq; Dei, & pulcherrimo spectaculo cursuum cœlestium, & considerare causas omnium mutationum in inferiore natura, in aëre, in animantium corporibus, in hominum studijs & moribus, in uarijs imperiorum & ciuitatum casibus. Atq; hæ animæ toto uolitantes cœlo, captæ pulchritudine diuinarum rerum, & illius admirandi ordinis, & suauitate doctrinæ & uirtutis, hac una uoluptate perpetuò frui cupiunt, nec onerant animos obscœnis uoluptatibus, quæ perturbãt harmoniam uirtutis in animis, Duplices animæ Platonis. Alatæ.

Digitized by Google

Nudæ.

& obijciunt caliginẽ, ne cœlestia aspicere possint. At illæ animæ, quibus alæ deciderunt, humi uagantur, et quærunt uoluptates impuras ex rebus terrenis, nec enim illam pulcherrimam lucem rerum cœlestium aspiciunt. Etsi autem Plato alas intelligit heroicos impetus ingeniorum, tamẽ ne illi quidem impetus soli animos subuehunt, sed opus est etiam artibus, quibus illi ipsi impetus attollantur. Sunt igitur alæ mentis humanæ, Arithmetica & Geometria. Has si alligauerit sibi aliquis præditus ingenio nõ sordido, facillimè penetrabit in cœlum, ac liberè in cœlestium cœtu uagabitur, & illa luce ac sapientia fruetur.

Alæ mentis humanæ.

Quare illi qui sunt ingenijs non monstrosis præditi, et res optimas maximeq; admirandas, et cognitione dignas aspicere cupiunt, has alas sibi addant, uidelicet Arithmeticen & Geometriam. Harum ope sublati in cœlum, lustrare oculis uniuersam rerum naturam, cernere spacia metasq; maximorum corporum, uidere syderum fatales congressus, deniq; causas rerum maximarum, quæ in hac hominũ uita accidunt, animaduertere poteritis. Existimo generosas mentes hac tanta utilitate capi & incitari posse, ad has artes discendas, & amandas. Scio enim uobis quidem satis persuasum esse, magnam dignitatem & utilitatem esse doctrinæ de rebus cœlestibus, uosq;, ut decet, auribus atq; animis abhorrere ab Epicuri deliramentis, qui deridet Astronomiam, & somniat Solem esse uaporem, qui mane accendatur motu, postea aut deflagret,

Epicurei sunt. ἄθεοι.

flagret, aut in aqua extinguatur: Ita & stellas esse nubeculas casu incensas. Hæc portenta pro ueris affirmare, homine indignum est, nedum Philosopho. Nulla tam barbara gens fuit, quæ non sentiret, stellas esse certa & durabilia Dei opera, & certis legibus ferri, magnæ alicuius utilitatis causa. Quare contumelia est aduersus Deum, fingere hanc confusionem rerum, Solem uaporem esse casu inflammatum, & casu ferri, ut Lucretius ait:

Quò cibus uocat atq; inuitat euntem,
Flammea per cœlum pascentem corpora paßim.

Plus ualeat apud nos authoritas cum doctißimorum hominum, qui hæc deliramenta grauißimis argumentis confutarunt, tum uerò etiam diuina oracula in sacris literis, à quibus dissentire impietas est. Hæ clarè testantur, Solem, Lunam, & reliqua sydera esse certa & durabilia Dei opera, & addunt sacræ literæ, cuius utilitatis causa lumina cœlestia condita sint: Erunt signa, & discernent tempora et annos. Hæc descriptio, etsi breuis est, tamen res magnas complectitur, & Astronomiæ studium approbat. Nam ut reliquas partes omittam, si Sol ideò conditus est, ut annum conficiat & gubernet, necessaria est obseruatio cursus Solis. Nam sine obseruatione motus, nulla sunt temporum atq; annorum discrimina. Quare non obscurum est, & approbari à Deo, & præcipi obseruationem cœlestium motuum. Nec putemus esse leues causas, quare nos ad hanc doctrinam hortetur etiam diuina

Autoritas diuina.

Digitized by Google

authoritas. Nam præterquam quòd utilitates magnas affert ad communem uitam, etiam monet nos hic pulcherrimus ordo motuum, hanc naturam non extitisse casu, sed ab æterna mente ortam esse, & gubernari. Proinde ualde confirmat in animis honestas opiniones de Deo, et de prouidentia. Itaq; ex Philosophis soli Epicurei fuerunt ἄθεοι quia hæc illustria de Deo testimonia, uidelicet, certißimas motuum leges, & mirabilem harmoniam aspicere noluerunt. Decet igitur bona ingenia hanc honestißimam doctrinam amare, & quantum fieri potest, aliquid operæ in tantarum reu m inquisitionem collocare. Ac facilè multa percipient hi, qui mediocriter in Arithmetica exercitati sunt.

III. facile. *Redeo igitur ad Arithmeticen, quoniam de ea præcipuè dicere cœperam. Postquam autem utilitates commemoraui, quæ quidem minimè sunt obscuræ, breuiter aliquid adijciēdum putaui de facilitate. Scio deterreri adolescentes ab his artibus opinione difficultatis. Sed quod attinet ad initia Arithmetices, quæ in scholis tradi solent, & quæ ad quotidianum usum conferuntur, uehementer errant, si hæc putant admodum difficilia esse. Ars oritur ex natura ipsa mentis humanæ, & habet certißimas demonstrationes. Quare initia nec obscura, nec difficilia esse possunt, imò priora præcepta adeò perspicua sunt, ut pueri etiam ea poßint assequi, quia tota res à natura oritur.*

Multiplicatio & diuisio. *Deinde multiplicationis, & diuisionis præcepta aliquanto*

quantò plus requirunt diligentiæ, sed tamen causæ citò perspici possunt ab attentis. Exercitationem & usum requirit hæc ars, ut aliæ omnes. Est enim uerissimum, quod ait Anaxagoras: Manum esse causam sapientiæ, significans sine exercitatione, & experientia non posse artes rectè percipi. Deinde sicubi est aliquid difficultatis, memineritis nullam esse artem, quæ nihil habeat difficultatis. Et erratis profectò, si styli exercitiū putatis facilius esse, quàm hæc initia Arithmetices. Nec scholæ sunt eò conditæ atq; constitutæ, ut ignauis otium ad perfruendas ineptas uoluptates concedatur, sed requirunt studia curam & acrem animorum contentionem. Nec uerò nego multa ab Arithmeticis quæsita, & animaduersa esse, quæ procul recedunt à captu imperitorum; nam artes omnes agitatione crescunt. Sed ego loquor de his initijs, quæ & uobis tradi solent, & ad usum conferuntur. Quare adolescentes abijciant opinionem difficultatis, & magno animo, & quadam cum spe ad hanc artem discendam accedant: quod si facient, deinde & rerum suauitas detinebit eos, & sentient ipsa rerum serie difficultatem minui. Exposui quæ utilitates præcipuè petendæ sint ex Arithmetica. Dixi etiam de facilitate. Reliquæ sunt aliæ utilitates, sed obscuriores, de quibus non multa dicam. Verißimum est, cæteras artes facilius percipi, cognita Arithmetica. Est enim Arithmetica intra primas artes, quæ docet dijudicare, ac distribuere unum & multa: ostendit ordinem rerum, Prima artium Arithmetica.

& monet confusa euoluenda et discernenda esse. Hæc sunt initia ratiocinationis in hominibus. Ideò prima est numerorum intelligentia, idq; sensisse opinor Pythagoram, cùm definiuit, mentem esse numerum: significauit enim animam esse ratiocinatricem, quæ discernit res, & ordinem animaduertit. Hæc sunt maximè propria menti, & sunt primæ mentis functiones. Quare aptè definiuit, mentem esse numerum, uidelicet numerantem. Hæc causa est, cur & ueteres Græci post Grammaticen mox tradiderint Arithmeticen, deinde tertio loco proponebant Dialecticen, quarto Geometriam. Videbant enim Dialecticen, initia sumere ab Arithmetica, & exercitatio multiplicationis & diuisionis optimè præparat ingenia ad Syllogismos. Item uis demonstrationum melius intelligi potest, cognita Arithmetica, quia hæc habet maximè illustres demonstrationes. Præterea multi loci in authoribus occurrunt, qui sine hac arte nō possunt intelligi. Pythagorici figuratè usi sunt uocabulis Arithmeticis, eaq; transtulerunt ad Physicam, & ad moralem Philosophiam: Sic enim Pythagoras Deum definiuit: Deus est excessus maximi numerorum supra proximum numerum, Ita uoluit significare, Deum esse unum, & quidem summam naturam. Nam denarium intelligit maximum numerum, huic proximus est nouenarius. Excessus supra nouenarium est unitas. Hoc modo inuoluerunt numeris totam Philosophiam: Etsi autem melius est artes propriè tradere,

Quo ordine tradiderint artes ueteres.

& non

& non inuoluere totas figuris, & aenigmatibus, tamen interdum etiam alij Philosophi, qui perspicuè Philosophiam tradere uoluerunt, adhibent exempla Arithmetica, quae nō intelligere turpe est. Plato cùm dicit, mutari Respub. propter coelestes causas, quae certas uicißitudines rerum efficiunt in ciuitatibus et Imperijs, inquit: Quemadmodum resistit natura in uocibus, cum sesquitertius fundus iungitur quinario, id est, cum διὰ τεσσάρων additur διὰ πέντε, hoc est, cum completa est harmonia διὰ πασῶν. Ita cum circumacta est imperiorum periodus, ruunt & mutantur Respub. Adiecit & causam hanc, quia cùm plani cubi complentur ad solidòs usq;, nec enim natura ulterius progreditur, multi dißimiles numeri procreantur: ita degeneres ciues, qui cùm potiuntur Republica ex praestantioribus orti, euertunt Respublicas paulatim usq; ad periodum. Hîc ne uocabula quidem intelliguntur sine Arithmetica. Sed hae utilitates leuiores sunt, illae sunt magnae, quas supra recensui: Quòd cum in multis alijs uitae negocijs hac arte opus sit, tum uerò sine ea ad illam praestantißimam Philosophiae partem de rebus coelestibus, nullus pateat aditus. Haec magna & grauis causa est, quae accendere generosas naturas ad hanc artē debet, quia qui expetunt solidam doctrinam, & magnis uiris dignam, omnibus ingenij uiribus contendere debent, ut ad caeteras communes disciplinas illam partem de motibus & effectibus coelestibus adiungant. Hunc uirum Plato.

Digitized by Google

qui uniuersam Philosophiam animo complexus, arcanas caussas plurimarum mutationum in natura, & hominum uita, & fontes uirtutis, & honestorum officiorum intelligit, rectè beatum dixerimus, sicut & Virgilius sapientißimè dixit:

Fœlix qui potuit rerum cognoscere caussas.

DIXI.

ORATIO IACOBI MILICHII DE Dialectica, habita in promotione Magistrorum, Anno 1528.

VM scholae consuetudo uobis nota sit, non arbitrabar mihi opus esse lõga defensione, cur huc ad dicendum accesserim. Imponit mihi dicendi necessitatem mos publicus, cui si nolim obsequi, non satis intelligere uidear, quid ad boni uiri officium pertineat. Atq; utinam, quoniam non suscepi hoc officium priuato consilio, sed legibus & institutis sapientißimorum hominũ, qui nobis per manus hunc morem tradiderunt, coactus, plus autoritatis ad uos oratio mea habeat, quò facilius id quod uolo, persuadere uobis poßim. Verũ est illud ueteris Poëtae, Eadẽ oratio ab obscuro, & nobili dicta, non idem ualet. Vos autem iudicabitis hanc non tàm meam, quàm totius Senatus Academiae, imò legum uocem esse.

Est enim mihi dicendum de ratione ac uia discendi, ac perniciosus quorundam error castigandus, qui ordinem in discendo peruertunt, qua in re profectò & omnium præceptorum uestrorum, & multorum doctorum hominum sententia, uel querela potius, mea tanquam præconis uoce uobis exponenda est. Scitis gradus, quos uocant, à ueteribus institutos esse, ut præceptores de studijs iuuentutis certis temporibus periculum facerent, & ut iudicio præceptorum hi, quorum profectus probabatur, in alias classes traducerentur. Nos itaque dum hoc tempore horum adolescentium, quibus magisterij titulum concedemus, studia cognoscimus, animaduertimus magnam iuuentutis partem, sine ratione atq; ordine in literis uersari. Vetus hæc multorum bonorum uirorum querela est, sed quoniam hoc tempore uelut in re præsenti uidi, quàm inutiliter discant quidam, uehementer dolui uicem uestram. quare duxi hoc in loco uos esse uel admonẽdos, uel etiam obiurgandos. Nam monuerunt uos hac de re antea sæpe præceptores uestri, sed nescio quo malo fato fiat, ut neq; authoritate illorum, neq; uestræ utilitatis respectu moueamini. Quam enim utilitatẽ aut uos ipsi, aut Respub. ex hoc genere doctrinæ capiet, quod sequi soletis, in quo nulla solida ac firma eruditio inest, & ut de priuata utilitate non dicam, est enim liberalis ingenij, studia ad publicam utilitatem conferre, quid expectare uel consilij, uel opis Respub. ab istis potest, qui cùm sine

Gradus a ueteribus instituti.

perfecta

Purpuratae simiae.

perfecta doctrina titulum doctrinae tamen habeant, quid aliud quàm purpuratae simiae dici queunt? De maximis rebus, de iure, de religione prouocatur ad iudicium eorum, qui docti uocantur. Quid autem iudicabit de obscurißimis controuersijs is, qui non penitus introspexit bonas artes, sed obiter degustauit eas fugiens, uelut canes è Nilo bibunt? Est igitur discendi ratio talis instituenda, per quam earum artiũ, ad quas contulimus studium, perfectam scientiam consequamur: Id ita fiet, si ordinem quendam in discendo seruabitis. Praeclarè dixit Xenophon in Oeconomico, nihil ordine neq; honestius, neq; utilius esse. Cuius sententiae uim cum omnibus alijs rebus experimur, tum maximè in studijs literarum. Vide enim quantum praepostera discendi ratio habeat incommodi: Prius Theologiam aut ius ciuile discunt quidam, quàm teneant Dialecticen, & alia Philosophiae elementa: Hîc planè, ut Cicero inquit, claudi more pilam tenent. Tractare eas artes, in quibus uersantur, nullo modo possunt, nusquam artium fontes peruidere, non quae cohaereant, quae dissentiant inter se cernunt. Hi cum prodeunt in publicum, & doctrinae opinionem magnificam secum adferunt, hîc primùm deprehenduntur, hîc inscitiam produnt, si quid est definiendum, non uident ubi sit, si quid est partiendum, omnia unus puluis, si quod nectendum argumentum, quàm monstrosa forma syllogismi fit? si quod argumentum dissoluendum est, ibi uerò, nisi sola se impu-

Ordo in studiis

se impudentia tueantur, abiecto clypeo fugiunt. Hic primùm pœnitet eos neglectæ Dialectices: quæ cũ sit ars, ut Plato ait, tradendi & accipiendi sermones, unà tradit uiam & rectè discendi, & perspicuè docendi, nulla sine hoc instrumento ars penitus cognosci aut percipi potest. Nihil igitur isti, nisi histriones meri sunt, qui artem ullam profiteri, nisi Dialecticen teneant, audent. Plato in Repub. spurios philosophos appellat eos, qui sine Dialectica satisfacere se alijs artibus existimabant. Quare sicut spurijs non licet hæreditatem petere, ita procul ab omnium literarum tractatione prætorio aliquo edicto submoueri debebant illi, qui antè irrumpunt in alias disciplinas, quàm hanc artem perceperint. Quidam perlectis præceptis artis, statim se artem tenere putant, qui longißimè falluntur. Vsus quidem adhibendus est, in quo præcepta experiantur, ut discant quomodo arte utendum sit. Sicut non statim pictor est, qui Durerum pingentem uidit, nec Cytharœdus, qui uidit Adolphum eruditißimè tangentem fides: ita non putet se Dialecticen callere is, qui nihil scripsit, non disputauit, deniq; qui artem non exercuit. Quæ noua est hæc ingenij fiducia, arrogare sibi scientiam artis, cuius nullum habent usum? Porrò cùm in omni genere artium consuetudo dominatur, sic enim ait Poëta:

Solus & artifices qui facit, usus erit.

Tum maximam in Dialectica uim habet. Librorum mihi similes isti uidentur, qui præceptis quæ continent.

Definitio Platonis.

Philosophi spurij qui sunt.

Vsus.

Non exercitati sunt ueluti mutæ chartæ.

tinent, uti nequeunt. nam cùm causam aliquam acceperunt explicandam, nihilo magis ad illam adhibere præcepta, quàm mutæ chartæ possunt. Proinde si quis utiliter uersari in alijs disciplinis uolet, is patiatur se prius in his primis artibus exerceri, & ad alias disciplinas præparari, & tantisper commoretur in hoc genere studiorum, donec ante radices egerint earum artium præcepta, quas tradimus, donec earum sibi ἕξιν fecerit, ut quoties usus poscit, sint ad manum, ac uelut in numerato. Hæc est compendiaria & recta ad ueram eruditionem uia. Si quis captus splendore aliarum artium has præteruolat, ut quæ non magnoperè ostētari queant, huic planè hoc accidit, quod cani Aesopico, qui dum umbram carnium, quòd ea maior appareat, captat, ueras amisit carnes: quia nisi attulerit ad alias artes hoc quod dixi instrumentum, fortaßis aliquam doctrinæ umbram, solidam uerò doctrinam non consequetur.

Canis Aesopicus.

Elementa Philosophiæ.

Dixi hactenus de Dialectica, quia omnium maximè necessariam esse iudico. Porrò quid reliqua elementa Philosophiæ habeant utilitatis, ex eo facilè intelligi potest, cùm Medicina & Iurisconsultorum literæ sint quædā uelut absolutio & exædificatio Philosophiæ, quòd gradus ad illas artes per hæc prima elementa faciendus sit. Hippocrates scribit alicubi, Medicum qui sit Philosophus, planè diuinum uirum esse. Idem profectò de scientia iuris etiam dici potest, quia fontes illarum artium atq; ortus et causæ ita de-

mum

mum cerni possunt, si accesserit Philosophiæ scientia: adeò summis illis artibus addit Philosophia nō modo lumen, sed etiam dignitatem.

Quanquam autem sacræ literæ non sumant res à Philosophia, tamen quia sermonem à publica consuetudine mutuantur, sine Dialectica & cognatis artibus, compositio sermonis cognosci non potest. Adhæc cùm neminem neq; plura, neq; meliora scire oporteat, quàm Theologum, non conuenit eum aliarum artium rudem esse: ab hoc consilium de maximis rebus petitur: hic censuram non modo de priuatis moribus, sed etiam de publicis legibus agit, quas ad res mihi quidem uberior quædam et locupletior doctrina requiri uidetur, quàm uulgo putant: de qua ut in præsentia nō dicā, neq; enim est instituti nostri omnia persequi, tantùm hæc ad cōmonēdos adolescentes dico: Quoties de hominis natura ac partibus Theologo dicendum est? At eam rem clarius explicare poterit is, cui notæ sunt nostræ de rerum natura disputationes. Quantum lucis adferet sacris literis, qui Philosophorum doctrinam de moribus cum illis conferet, & ostendet, quæ consentiant, quæ non consentiant? Ego uerò etiam necessariū esse iudico, ostendere utrunq; doctrinæ genus, & interualla certa regionis describere, & fines eorum regere, ut Iurecōsulti loquuntur, ne possit iterum in Christianæ doctrinæ professionem Philosophia irrumpere. Quod si fecissent ueteres, non usq; adeò contaminata esset ante hæc tempora doctrina

Philosophia sacris literis collata lucem adfert.

Ecclesiæ

Ecclesiastica? Quid quòd etiam historiæ cognitione opus est Theologo, in qua ut tempora consentiant, iudicium ex motibus syderum, & ex eclipsibus sumitur, quam ad rem quis non intelligit, quarum artium scientia adhibenda sit? Proinde quid aliud est quàm ὄνος ἄγων μυστήρια, qui cùm sacrarum literarum interpres perhiberi uelit, reliquas omnes disciplinas aspernatur. Quare ut finiam, adhortor uos adolescentes, ut iustam operam collocetis in hæc primæ ætatis studia, ut ad reliquas disciplinas instructiores accedatis. Quod si dimidium facti qui benè cœpit, habet, profectò & uos in superioribus disciplinis plus promouebitis, si rectè cœperitis, hoc est, si earum literarum, de quibus dico, scientiam ad eas attuleritis. Hæc quanquam sedulò præceptores uestri monent, tamen & ego, quia ita ferebat tempus, iudicaui uobis in memoriam esse redigenda.

DIXI.

NECES-

NECESSARIAS ESSE AD Omne studiorum Genus artes dicendi, Philip. Melant. Declamatio.

SIMONI GRYNEO SVO PHIlippus Mel. S. D.

SV comperimus, eam esse optimarum rerum conditionem, ut uulgò ferè fastidiantur. Nam cùm literis nihil neq; melius, neq; pulchrius habeant humana, tamen uix paucos, diuino haud dubiè beneficio nuper restitutæ, admiratione sui cœpêre: Etenim quod Pindarus optimarum rerum aquam, et pulcherrimam possesionem aurum esse cecinit, nec ille, nisi multitudinis auribus inseruisset, rebus omnibus literas antetulisset: Neq; enim quidquam est, cuius uel usus latius pateat, uel dignitas harum amplitudinem superet. At ea est uulgi amentia, ut non aliud perinde contemnat, atq; elegantiorum literaturam: eamq; cùm uiderem hoc potißimũ tempore nostris sordere, breui declamatione laudaui. Instituerami equidem pro eo ac res merebatur ἐπίδειξιν copiosiorem: Sed cùm immorari non liceret, malui qualicunq; oratione reuocare in uiã studiosos, quàm causam literarum, ut Græcè dicam, διαγράφειν: planeq; accidit, ut cùm amphora, iuxta Poëtam, institui cœpisset

Artes uulgo negliguntur.

Horatius.

Z

cœpisset, currente rota urceus exierit. Verùm quidquid hoc est operis, tibi mi Simon, propter incredibilem amorem tuum erga meliores disciplinas, dedicare uisum est, ut uel tuo exemplo nonnullos ad literarum studium inuitem.

Vale.

Vuitenbergæ.

DE STVDIO ARTIVM DICENDI Declamatio Phil. Mel.

Vemadmodum Hesiodo dolet, nescire mortales, quantum et Malua & Albacum adferre commodi rebus humanis queant, tametsi uiles herbæ, ita nos quoq; non nunc primùm querimur, ignorare adolescentes, quantũ momenti habeant ad solidam eruditionem parandam dicendi artes, quæ in speciem nihil profitentur eiusmodi, cui uulgus applaudat, cæterum utilitate facilè res humanas omnes uicerint. Neq; enim usquam quidquam est in tota rerum uniuersitate, unde ad mortales ampliora commoda, quàm ex hoc artium genere redeant. Sed cùm earum precium iuuentus ignoret, fit ut plerisque sordeant, minimeq; dignæ iudicentur, quibus discendis operam nauent. Præclarum est Philosophũ dici magnificum, Iurisconsultum audire: Theologico nomine nihil hoc tempore ad uulgus plausibilius est, dicendi

πώλος a simili,

artium.

artium, tanquam Megarensium, nulla ratio habetur. Propterea uisum est, hoc loco ostendere, quæ res maximè nobis earum studium commendare debeant. Atque hic mihi uel Pericleam uim optarim, dum stultam iuuentutem in uiam reuocare contendo, quæ elegantiorem literaturam partim errore cõtemnit, quòd ad reliquas disciplinas comparãdas inutilem esse censet, partim inertia fugit. Est enim et literarũ, perinde atq; aliarum bonarum rerum ea natura, ut sine summo labore nemini contingant. Notum enim illud est: Difficilia esse, quæ pulchra sunt. Quanquam qui rationem subduxerit, quantulo negocio, quantum lucri faciat? qui commodorum magnitudinem ob oculos posuerit: hunc nullæ res, quantumuis duræ, ab harum artium studio deterruerint, quas, nisi cognoris, ne dici quidem potest, quàm infœliciter reliquas disciplinas tractaturus sis. Proinde æquis animis audite, quæ me rationes adduxerint, cur elegantiorem literaturã rebus humanis planè necessariam esse iudicem. Primùm, nemo tam uecors est, qui non uideat nobis certa quadam loquendi ratione opus esse, qua dilucidè explicemus animorum nostrorum sensa, quacunq; de re uel publicè, uel priuatim agendum est. Fortasse ridiculum fuerit, hic disputare, quàm necessarius homini sermo sit. Nam qui literas contemnunt, neutiquam uideri uolunt homini sermonẽ adimere, sed orationis cultum aspernantur. Proinde quantum referat certam loquendi rationem teneri, paucis indicabimus. Nam

Propositio.

Argumentum a definitione.

Digitized by Google

qui recte rem æstimare uolet, is intelliget, non ita multum interesse, mutus sis planè, an artem ad dicendum non adhibeas. Neq; enim fieri potest, ut quæ sentis, sic exponas, ut intelligi queant, nisi arte loquendi facultatem & pares & confirmes. Vsu enim compererunt prudentes uiri, nihil esse difficilius, quàm dilucidè ac perspicuè de re quapiã dicere. Primùm enim nisi uim pondusq; uerborũ dicendo tueare orationẽ tuam, qui adsequetur auditor? Nam cùm usu, uelut nummi, uocabula probentur, receptis utendum est, quæ, quia eloquentes homines, quasi per manus posteris tradidere, obscuritate uacant. Superiore seculo cum sua sibi quisque uerba cuderet, & peregrina Latinis miscerentur, eiusmodi conflata est oratio, quæ ne illius quidem ætatis hominibus intelligi potuit: Tantum abest, ut posteritas adsequatur. Quis enim Scotum, aut huius farinæ alium scriptorem hoc tempore intelligat? Deinde uix exercitatissimi præstiterint, nec ubi structuram orationis ac phrasin uiolent: quæ si uitiata fuerit, necesse est orationem obscuriorem reddi. At hic quàm multa efferunt impropriè etiam eruditi? Quoties absurdis, ac ineptis metaphoris sermonem obscurant? Quis enim Apuleium, & huius simias ferat? Sed rectè Apuleius, qui cùm asinum repræsentaret, rudere quàm loqui maluit. Postremò, ut uerba phrasimque satis noris, difficilimum tamen est, suo quæq; loco distribuere, alia deprimere, alia attollere, quædam breuiter adstringere, aliâs euagari liberius, quædam dissimu-

Vocabula usu ut nummi probantur.

Scotus.

Apuleius.

dißimulare ac tegere, alia promere, ut tanquam inter umbras lumina extent ac emineant.

Est enim eloquentia omnino amplius quiddam, quàm tumultuaria uerborum congeries. Verùm uideo errore labi iuuentutem, quæ cùm nesciat Eloquentiæ cum uim tum naturam, non arbitratur precium aliquod operæ fore, cur eam sibi maiore studio contentioneq; paret, & laudari à nobis professorculis putat uulgari more, quemadmodum sua unguenta solent Pharmacopolæ: nec optimorum prudentißimorumq; hominum authoritate commouetur, qui ad illius studium una uoce adolescentes, & cõmuni classico inuitant. Miseram hominum conditionem, quando, ut quæq; res optima est, ita longißimè à conspectu nostro receßit, minimeq; agnoscitur. Nec dubitarim ego, quin si oculis cerni posset eloquentiæ dignitas, mirabiles, ut ille ait, amores sui excitaret. Sed cùm casu iuuentus, non ratione uiuat, temerario quodam impetu ad ea delabitur, quæ uulgo maximè celebrantur. Quare si quis est non imprudens rerum æstimator, is apud se expendat, primùm nihil esse, cuius usus latius pateat, quàm sermonis commoda. Omnis hominum societas, ratio uitæ instituendæ publicè ac priuatim, conquirendorumq; omniũ, quibus uitam tuemur, deniq; commercia omnia sermone continentur. Deinde persuadeat sibi, neminem apposite, ac dilucidè de ulla re dicturum esse, nisi qui arte quadam, imitationeq; optimorum, et magna cura orationem ea Eloquentia.

Digitized by Google

lingua, qua publicè utimur, formarit. Quod ubi animaduerterit, haud dubiè nihil prius, nihil antiquius habebit discendis loquēdi artibus. Sine enim consilio dij iuuandi sunt, siue docendi, siue tuendū est dogma aliquod, siue de iure, æquo ac bono disserendum est, nihilo plus efficias, quàm in scenis mutæ personæ solent, nisi arte elaboratam orationem attuleris, quæ res obscuras tanquam in lumine collocet. Non ignoro esse, qui elegantiam à rectè loquendi ratione separant, nec referre putant, modò rem indicent, qualicunque oratione utantur. Quòd si rem propius inspexissent, neutiquam adsciticium, & supernacaneum ab eloquentiæ professoribus fucum requiri iudicarent. Ipsa orationis puritas, natiuaque facies elegantia est, quam nisi tueare, non modò non uenustè aut inquinatè, sed impropriè, obscurè, ac ineptè dixeris: Et quemadmodum in fugiendis corporibus ea demum elegantia est, ubi iusta proportione membra omnia inter se consentiunt, si quid secus facias, monstrosum erit: ita cum germanam orationis speciem noua compositione deformaueris, monstrosam planè ac ineptam facies. Picus in Epistola, qua barbaris Philosophiæ scriptoribus patrocinatur, ludens, credo in ἀδόξῳ argumento; & elegantiam à rectè dicendi ratione separat, & explicari res qualicunque oratione posse censet. Huic equidem nihil succenseo, qui barbariem non magis ex animi sententia tuetur, quàm febrim Fauorinus laudabat. Hos miror, esse quibus

Occupatio.

Picus.

Digitized by Google

quibus tam friuolæ argutiæ seriò persuaserint, nihil referre, quomodo loquamur. An uerò rectè corpus imitabitur pictor, si nulla ratione penicillum regat, si temerè feratur manus, nec ducantur arte lineæ? Ad eum modum nec animi tui sententiam alijs ob oculos posueris, ni proprijs & illustribus uerbis apta uocum compositione, iusto sententiarum ordine utare. Nam perinde atq; corpora coloribus, animi sententias oratione repræsentamus. Quare necesse est, dicendo certam aliquam imaginem arte concipi, quæ discernat inter se tanquam uultus sententiarum. Flagitium est, si quis uiæ ignaro deuiam semitam monstret. At qui rectè dicendi cura uacant, quoties lectorem à uia abducunt? quoties unius uerbi abusu ludificantur? Non semel imposuêre in Philosophia, in sacris literis, solœcismi nostris interpretibus. Quis enim omnium Pauli sententiam in Corinthijs adsecutus est, ubi Grilli isti elegantiæ contemptores, uerterunt: Ex multis facierum personis? &c. Quæ Augustinum tempestas aufert, quò minus propositum teneat, in enarrando eo, quod est apud Ioannem, τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Hoc genus extant innumera paßim, ubi mediocriter etiam eruditos barbarismi fefellerunt. Adeò non quouis orationis genere Lectori satisfeceris, sed cura, studioqúe paranda facultas est, qua animi tui sententiam perspicuè aliorum oculis subijcere poßis, omniaq; commodè, quæ res poscit, eloqui: id est enim eleganter dicere. Quem igitur belle-

Solœcismi interpretum scripturæ.

borum propinamus ijs, qui uenustatem orationis fastidiunt, adeo à communi hominum sensu alienis, ut ne quidem, quid loqui sit, intelligant. Peperit elegantiam necessitas, quòd & barbara omnia incerta sunt, & quæ oratorijs ornamentis illustrata sunt, clarius percipiuntur. Nam in hunc usum adhiberi schemata Fabius scripsit, neq; unquam ueram speciem ab utilitate rectè diuidi sentit. In sacris literis, ut interim prophanas omittam, quid quæso desideras Rhetoricorum schematum? At his opinor non usuri erant Prophetæ, si nihil ad rem facere iudicassent. Videtis, qua ratione uobis eloquentiæ studia commendem, quòd nec exponere, quæ uolumus ipsi, nec quæ de moribus rectè scripta extant, intelligere poßimus, nisi certam dicendi normam perdidicerimus. Equidem non uideo, quomodo alijs hominum uice futuri sint, qui nec quæ sentiunt, explicare, nec quod rectè dicitur, adsequi queunt.

Sine eloquentia res humanæ non consistunt.

Quare ut nulla sit eloquentiæ dignitas, nulla gratia, tamen ea uis est, ut non igni, non aëre, ut aiunt, non aqua pluribus in locis utamur. Quomodo enim consistant res humanæ, si legum sacrarum & prophanarum patrocinium Eloquentia deserat, si nec publicis, nec priuatis consilijs oratio, quæ intelligi poßit, abhibeatur, si res gestæ nullis literis ad posteros transmitti queant? Ecquod uestigium humanitatis in tali Republica reliquum fuerit? Porrò ab hac quantulum distabat ætas superior? quum sacrorum librorum sermonem

monem propè nemo iam intelligeret, quotidieq́; stultorum Sophistarum arbitrio figerentur, ac refigerentur sacræ leges. Res gestæ illorum temporum æternis obrutæ tenebris iacent: nemo enim erat, qui eis literarum lumen adhibere posset. Disciplinæ omnes dicēdi genere sic obscuratæ sunt, ut ne Doctores quidem ipsi, quid profiterentur, satis compertum haberent. Digladiabantur inter se de figuris sermonis Philosophi, tanquam in tenebris Andabatæ, nec quisquam à domesticis suis plane intelligebatur. Rectè ille Ἀνάχαρσιν παρ᾽ Ἀθηναίοις σολοικίζειν, ἀθηναίους παρὰ σκύθαις. At isti domi suæ ἐσολοίκιζον, suamq́; singuli dialecton mira libertate comminiscebantur. Iures eis uoluptati fuisse, non aliter atq; Heraclito illi, cæteris mortalibus tenebras offundere. Iam cum minimè obscurum sit, quanti nobis eloquentiæ contemptus constiterit, cur barbariem non abominabimur tanquam nocentißimā pestem? cur non magno consensu è scholis exibilamus? cur ipsi nobis tantisper inuidemus eloquentiam, qua nihil melius, nihil amplius in terris hic sol uidit? Hactenus docuimus, quæ cogat necesitas certam dicendi rationem sectari ac tueri, quæ si quem parum mouet, ei uerè multò iustius asini auriculas Dij addiderint, quàm Midæ. Accedit huc nō contemnendus studiorum eloquentiæ fructus, quod earum artium usu, quibus eloquentia cōtinetur, excitantur, erudiunturq́; ingenia, ut res humanas omnes prudentius dispiciant, neq; propius umbra corpus assectatur

Studiorum eloquentiæ fructus.

ctatur, quàm eloquentiam comitatur prudentia. De rebus humanis adhuc loquor, de sacris postea. Videbant inter se maiores nostri haec duo: bene dicendi scientiam, & animi iudicium natura cohaerere: quare et non inepti quidam orationem esse dixerunt, explicatam animi rationem. Et Homerus Poëta ijsdem eloquentiã ac prudentiam tribuit. Mitto iam alios. Vlyssi, cuius orationem hybernis niuibus comparat, utrunque uno uersiculo adscribit, cùm inquit:

σοὶ δ' ἔνι μορφὴ ἐπέων, ἔνι δὲ φρένες ἐσθλαί.

Nec tempero mihi, quo minus recenseam & Latine ab erudito quodam expressum:

Mente uales, iuncta est facundis gratia dictis.

O diuinam sententiam, multoq; digniorem, quae iuuenilibus pectoribus solicitè inseratur, quàm Delphica aliquot scita. Quid enim spectabat aliud optimus senex, quàm sic inter se copulatas esse prudentiam ac eloquentiam, ut diuelli nulla ratione possint? Atque utinam sibi omnes adolescentes hunc uersiculum propositũ putent, quorsum tanquam ad scopum omnia studia sua, rationesq; dirigant, sentiantq; sibi omnem operam, curã, industriam, cogitationem, mentem deniq; omnem in his artibus parandis figendam esse: quarum Homerus haud dubiè ob eam causam mentionem fecit, quòd uideri omnium rerum humanarum, ut sunt, & pulcherrimas et maximè utiles uoluit. Quid in consilio fuisse cẽsetis ueteribus Latinis, cur dicendi artes humanitatem appellarint? Iudicabant

Digitized by Google

bant illi nimirùm harum disciplinarum studio non linguam tantùm expoliri, sed et feritatem, barbariemque ingeniorũ corrigi. Nam cultu perinde ac pleriq; syluestrem indolem exuunt, mansuescunt ingenia, cicuranturq́;.

Duæ sunt autẽ causæ, cur rectè dicendi studio animi iudicium acuatur. Prior est, quòd qui pijs artibus operam dant, ad eiusmodi scriptorum exempla se cõparent, necesse est, qui in maximis rebus gerendis, ac tractandis uersati, summam prudentiam usu consecuti sunt, quorum commercio fit, ut nonnihil iudicij contrahant Lectores, & tanquam qui in sole ambulant, colorentur. Solet enim iuuenilibus ingenijs exemplar aliquod rectè dicendi, sentiendiq; proponi, unde & uerborum uim, et orationis structuram & explicandi figuras discant: Nam & dicendi rationem, perinde ac cæteras artes imitatio adiuuat. Neq; enim uerisimile est, pingendi arti tantum ab Apelle uenustatis, gratiæq; adijci potuisse, nisi fingendorum lineamentorum rationem multò ante ostendissent ij, qui primùm, μονοχρώματα, deinde & κατάγραφα pinxerunt. Sic & ex optimis scriptoribus concipienda est certa quædam & dicendi & iudicandi ratio καὶ ἰδέα, quam sequaris, quacunq; de re disserendum fuerit. Proinde qui disertos scriptores in manibus habent, secum expendant, quid in quouis potißimum mirari, laudare, imitariqúe deceat. Primi omnium sunt, ad quos cognoscendos inuitatur iuuentus, Poëtæ ac Hi-

I. Lectio.

Poetæ.

ac Historici: quos qui uoluptatis tantùm causa, perinde atque in conuiuijs Cytharistrias accersunt, næ illi summorum hominum æstimationem grauiter lædunt. Nam et prodesse illi uoluêre, & bonas mentes optima potißimum delectant. Est ita ab illis & dicendi forma petenda, & obseruandum quid de communibus rebus uerè iudicauerint. Sæpe ridere soleo Græcorum Grammaticorum uulgus, qui ad Physiologiam totum Homeri carmen referunt, mireq; sibi placent, cum noua metamorphosi belli nugatores ex Ioue æthera, ex Iunone aërem faciunt, quæ ne per febrim quidem unquam somniaturus erat Homerus. Quantò satius fuerat ea ostendi, quæ ille lectoribus propriè admirationi esse uoluit? proprietatem ac lucem in explicando carminis οἰκονομίαν, cùm uaria consilia, uarios casus miro ordine recenset, cùm aptas occasiones nouis euentibus accõmodat, quanta decori seruandi cura, quanta sit item uerborum ac figurarum copia, uarietasque ijs locis, in quibus detineri lectorem uolebat. Vides quàm minimè frigida sit aut ieiuna seditionis descriptio, in secundo Iliados. Nam & motus eius occasionem, & ipsum uulgi furorem, & seditiosas quorundam conciones, qui multitudini frigidam, quod aiũt, suffundebant, & Thersitæ mores, morumq; argumentum, formam, duas item grauißimas eorum orationes, qui multitudinis animos sedabant, in quibus uehementior est Vlyssea, lenior Nestorea, bone Deus, quàm perspicuè, quàm grauiter tractat: nec rectè dicendi

Quid in Homero obseruandum.

Seditionis descriptio.

cendi

cendi archetypum facilè usquam reperias hoc loco absolutiorem, cuius elegantiam uirtutesq; omnes is demum propius cernet, qui imitari & exprimere stylo conabitur. Caue enim putes Homerum temerè à M. Cicerone planè Oratorem uocari, aut inconsultè scripsisse Fabium, excellere hunc Poëtã Oratorijs omnibus uirtutibus. Iam quæ scena res humanas uerius repræsentauit, quàm Homeri carmen, ut fieri nequeat, quin obiter & rerum admiratione tangamur, quum dictionem consideramus. Offerunt sese ultro spectanda morum exempla, Principum uulgiq; affectus, uaria rerum gestarum consilia: quibus nisi erudiri animos Arcesilaus sensisset, nunquam amasium suum Homerum uocasset. Mihi quidem omnium quæ hominum ingenia peperêre, nullum prudentius Homerico scriptum extare uidetur. Nec dubitarim adfirmare, quod Horatius censuit, Homerum, quid rectum, quid utile sit, melius Chrysippo et Cratone docere. Quæso qui potuit Regum temeritas festiuius notari, quàm cum fingit somnio cõmotum Agamemnonem, uniuersum exercitum Græcum in discrimen adducere? Constat enim quàm ob friuolas causas nõnunquam omnia misceant Principes. Quid in Achyllis clypeo? nonne rerum elementa, & clarißima sydera, præterea horum positus etiam ac meatus graphicè descripsit, unde postea & Philosophi dimetiendi cœli rationem accepêre? Nam & eodem loco circumagi Arcton inquit, nec unquã occidere, & è regione illi oppositum esse

Optimus Orator Homerus.

Temeritas Principum.

Achyllis clypeus in quo syderum nomenclatura.

Digitized by Google

esse Oriona: qua sententia bonam Astronomiæ partem complexus est. Quid, quod ibidem, & pacis cõmoda & belli ærumnas inter se confert, cùm duas urbes, alteram pace florentem, alteram bello uastatam depingit? quò magis inuisum, opinor, bellum, rem perniciosissimam, optimo cuiq; faceret. In pacata urbe nuptijs locus est, exercentur iudicia, aguntur causæ, admirationi sunt Oratores: In altera iugulantur liberi, silent leges, mutum est forum, postremò miseranda est omnium ciuilium rerum uastitas. Quid cedò potuit hoc commento excogitari prudentius? Neque enim plures Homeri locos hîc attingere uisum est. Tantùm hos indicaui, ut studiosis adolescentibus fidem facerem, bonorum scriptorum cognitione, nõ os tantùm ac linguã, sed pectus etiam formari. Id opinor in consilio quondam Græcis fuit, cur Homerum familiariß. notum esse suis hominibus uoluerint. Solon enim et Pisistratus lege constituerunt, ut illius carmen ordine digereretur. Nam aureo illo seculo adhuc suarum partium Principes esse sentiebant, præstare, ne quod utile scriptũ intercideret. Nunc regium nihil est nisi idem sit ἄμουσον. Mox institutum est, ut à Rhapsôdis seu Homeristis, publicè in theatris decantaretur Homericum poëma, ut diuino carmine iuuenum aures adsiduò personarent, essetq; semper in promptu rectè dicendi, iudicandiq; regula. Fœlicißimè cũ Homero certauit ex Latinis Virgilius, planeq; par nisi fallor, utriq; laus, siue dictionem spectes, siue sen-

Pax, Bellum.

tentiarum

tentiarum grauitatem, debetur. Quid tragici, quàm multis exemplis Tyrannorum mores & fata proposuêre? Quid comœdia, nisi priuatæ uitæ speculum? In uniuersum quid præstare studiosis poëtica possit, indicauit Fabius. Ego figurarũ copiam præcipuè nostræ orationi suppeditare uideo, uarietateq; rerum animos tum erudire, tum delectare.

Historia iudicium formari, dicendiq; facultatem augeri Demosthenes censuit, cùm Thucydidem adeò familiarem sibi fecit, ut octies etiam descripserit. Amauit & Xenophontem Cicero. Et cùm uniuersa historia πολιτεία quædam sit, uarias constituendarum rerum publicarum formas adumbrat. Nam ut hîc nihil aliud dicam, quid admirabilius est τῶν πολιτειῶν collatione apud Herodotum, ubi Persarum Satrapæ alij δημαρχίαν, alij ὀλιγαρχίαν, alij μοναρχίαν probant? Quo loco uides grauissimum scriptorem morbos omnes, uitiaq; ciuitatum, uelut in tabula depinxisse. Verùm nemo tam imprudens est, qui nõ hoc consilio animaduerterit conscriptas esse historias, ut omnium humanorum officiorum exempla tanquam in illustri posita loco cernerentur. Quæ si nihil ad erudiendos excitandosq; mortalium animos conducunt, quid fuit, cur Scipio senserit, se clarorum uirorum imagines intuentem, ad uirtutem accendi? Oratores cùm Respublicas administrarint, & in iudicijs uersati, de iure, æquo ac bono tam multa disseruerint, consentaneum est, pleraq; utiliter monere. Quis enim Philo-

Historia.

Philosophiæ moralis locus est, quem non attigerint Demosthenes ac Cicero? Optimam πολιτείαν nemo Philosophorum sic ἐζωγράφησε, ac illi in actionibus suis, cùm in improbos, ac seditiosos ciues, tanquam ferrum, stylum stringunt; cùm aduersus hostilem uim Respublicas consilio muniunt. Quid de pace popularius ueriusq; excogitari potuit, quàm quod in ea oratione, qua legem agrariam dissuadet, Cicero dixit? Quid ciuilius ea legum prædicatione, quam ex Demosthenica oratione κατ' Ἀριστογείτονος Iurisconsulti in suos commentarios transtulere? Sed quorsum attinet hîc prolixius scriptorum ἐγκώμιον texere? Quin ipsi periculũ facite, quid ex classicis quisq; præstet, quanta perspicuitate gratiaq; omnia explicet, quàm prudenter omnia colligat, quæ ad institutum pertinent. Nisi enim ad horum imitationem te componas, prorsus desperanda est rectè dicendi iudicandiq; facultas. Superest, ut indicemus & alteram causam, cur eloquentiæ studijs iudicium acui statuerimus. Id uerò fit,

II. Stylus.

quod bene dicendi cura per sese uegetiorem animum reddit, ut quid in quaque re maximè conueniat, aut profit, rectius perspiciat. Nam ut corporum robur exercitio confirmari uidemus, ita fieri nequit, quin hebescant eorum animi, qui nullo ingenioso labore exercitantur. Nemini dubium est, quin multum conducat bonorum scriptorum lectio: Verùm nisi ad illam scribendi dicendiq; consuetudo accesserit, neq; prospicere satis acutè poteris illorum sententias ac uirtutes,

neq;

neq; animo certam iudicandi commentandiq; regulam concipere. Propterea ad comparandam, tum loquendi, tum iudicandi facultatem, nihil perinde necessarium est, atq; styli exercitium. Quid enim aliud uolebat Afranius, cùm fingeret usu patre sapientiã prognatam esse, quàm aßiduò dicendi cõmentandiq; studio animum expergefieri ac erudiri? Reliquit in eam sententiam, dignam memoria posteritatis uocem Anaxagoras τὴν χεῖρα σοφίας αἰτίαν εἶναι, quod uidebat artes omnes usu comparari, otioq; ingenia ferè sterilescere. Nam ut mechanicas artes experiundo discimus, neq; quisquam tam demens est, qui se mox Apellem fore confidat, ubi penicillum primùm in manus acceperit, ita multo usu assuefacienda mens est, ut sese acrius in omnia intendat. Itaque tantùm stylo tribuit Marcus Cicero, ut optimum & præstantißimum dicendi effectorem ac magistrum esse scripserit, solitusq; sit per ocium, aliâs è Græcis Latina facere, aliâs noua cudere, aliâs declamare, qua industria & ingenij uim, ac uigorem tuebatur, & locupletabat facundiam. Sic enim de se ipse in Bruto, ne quid temerè comminisci uidear: Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maximè stylo, nostrum illud quod erat, augere, quantumcunq; erat. Demosthenes aliquandiu meditandæ orationis causa, se in specum quendam abdidit, feruntq; pertinacißimè fraudato genio lucubrare solitum. Estque Plutarchus author, lucernis noctu usum esse adsi-

Afranius.

Anaxagoras.

Cicero.

Demosthenes.

duis, donec quinquagesimum annum attigit. Didicerunt enim usu prudentißimi homines, quàm non uulgaris artificis sit, dilucidè apteq; dicere. At ex nostris

Studiosi inepti

iuuenibus quotusquisq;, uel perpetuo decennio unum aliquem uersiculum scribere instituit? Pleriq; compendiariam uiam ad consequendam eruditionem esse censent, si quam plurima audierint, aut legerint. Itaq; alij totos dies sursum ac deorsum currunt, scholas omnes perreptant, præceptores paßim audiunt, miranturq; non intellectos, dictata excipiunt, uncialibus literis elenchos commentariorum notant, minio illustrant. In precio sunt interpretes, qui quàm plurima dictando tempus extrahunt, nec quisquam semisse præceptorē emerit, qui ab hac cōsuetudine, uel transuersum unguem discesserit. Rursum alij domo nusquam pedem proferunt, librisq; se tanquam pistrino cuidam addicunt, chartas uoluunt ac reuoluunt, beatos se putant, ubi quotidie magnum numerum chartarum percurrerint. An non utriq; miseri uidentur, cum tanto labore, tantaq; ualetudinis iactura desipere tantum discant? Primùm enim nisi stylo excitetur animus, per sese hebescit: deinde cùm immodica se, uel auscultatione, uel lectione obruunt, ingeniorum aciem, si qua contigit, obtundunt. Iam & iudicij inopia fit, ut ferè peßima quæq; cupidißimè audiant, ac legant, nec non multa peruagentur. Quos si quis ceu domum reuocatos interroget, quid hac discendi ratione sequantur, quis finis, quæ meta animo proposita

sita sit, intelligent, non aliter ac mente captos, quid agant nescire. Nec enim uel sententias, uel sermonem scriptorũ obseruant, cum imitandi cura uacent. Tantùm oculis auribusq; negocium faciunt, animus interim Epimenideum quendam somnum dormit: et cùm nullum certum exemplar exprimere studeant, fit, ut & dicendi & iudicandi ratio deprauetur. Gratulatur sibi Demosthenes apud Athenieses dicturus, quòd ipsi per sese, quæ optima sint cernant. At nos styli exercitium prædicamus his, qui nunquam periculum rei fecerunt, nec commodorum, quæ secum hæc exercitatio adfert, uim amplitudinemq;, uel per transennam uiderunt: quò magis metuo, ne parum fidei habeat oratio nostra, cum stylo tantùm tribuimus. Verùm si quis est nõ planè iniquus Musis, is apud se expendat, quæ ueteribus docendi, discendiq; ratio fuerit, qua disciplinæ omnes non tantùm illustratæ, sed etiam auctæ sunt. Pauci in ludis literarijs authores, sed hi optimi proponebantur, quos imitaretur iuuentus. Et quemadmodum de re rustica præceptum est, ne maior fundus sit, quàm qui coli probè poßit, ait enim Virgilius: Laudato ingentia rura, Exiguum colito. Sic illi cum uiderent, nec perdisci, nec exprimi posse multos fœliciter, turbaq; scriptorum confundi potius, quàm erudiri iuuenilia ingenia pauciores admittebant, quos sibi studiosi quàm familiarißimos facerent. Declamabatur item adsiduò: scribebant alij uersus, alij solutam orationem. Et quia inter se benè di-

Veterum docendi discendique ratio

dicendi studio certabant, cura solicitudoq; iudicium acuebat. Quo instituto, cum nullum iucundius erat spectaculum, tum nihil priuatim aut publicè utilius fieri potuit. Nam ex huiusmodi ludis prodiêre clarissimi superioribus seculis homines, Græci ac Latini, pleriq; etiam Christiani: quos si imitari studerent nostri, bone Deus, quantò res humanæ magis florerent, & sacræ literæ fœlicius tractarentur? Porrò cum ueteres tantum operæ in exercẽdo stylo posuerint, cùm nec eruditio, nec eloquentia mediocris citra hoc studium parari queat, cùm intelligi non poßint, quæ ab alijs prudenter scripta sunt, nisi ipsi styli usu ingenia excitemus: Sinite quæso à uobis impetrari, ut stylo nonnunquam uestras uires experiamini. Rem postulo non perinde difficilem, atq; salutarem: neq; enim aliunde studijs uestris amplior acceßio fiet. Cudes autem & uersiculos, & solutam orationem: uideo enim putidiuscule dicere quotquot poëticen non attigerunt, planeq; humi repere, nec uerborum pondus, aut ullam figurarum uim tenere. Iam cum asperas confragosasq; compositiones multò sit facilimum in uersibus deprehendere, fit, ut qui carmen condunt, de solutæ orationis numeris rectius iudicent. Et haud scio an de literis omnibus actum sit, ubi poëtice fastidiri cœperit. Fit enim, ut ornatus splendorq; uerborum nullo in precio sit, minore cura scribatur, oscitantius legantur omnia, rerum inquirendarum studium frigeat. Quare & Romanis temporibus poëtice con-

Poetica.

tempt um

temptum incredibilis inscitia rerum omnium, infantiaq; secuta est. Et nuper adeò, cum nostri homines uersiculos facere cœpissent, cum literis melioribus in gratiam rediêre. Nec uideo ego conseruari posse, quicquid illud est elegantiæ, quod hoc seculo refloruit, nisi exercendo stylo carmen iuuentus meditetur. Sensit & M. Cicero facundiam uersibus scribendis ali, eamq; ob causam & sæpe scripsisse carmen, & Poëtarum perstudiosum fuisse constat. Vidit posteritas pleraq; eius epigrammata, extantq; hodie loci aliquot illustrium Poëtarum ab ipso Latinis uersibus luculentißimè expositi. Plinius Orator editis etiam poëmatis testatur, hoc studio dicendi uim adiuuari. Proinde qui discendo bonas horas benè collocare uolent, ueterum exemplum imitentur, styloq;, ut Quintilianus ait, fideli & facundiam parent, & iudicium acuant. Vehementer enim falluntur, si quid sine hac exercitatione promoturos se in literis sperant. Mare uitem citius ferat, quàm eruditionem, aut dicēdi facultatem consequatur is, qui tanquam Mandragora sopitus, nunquam incalescit, ut ingenium commentando expergefaciat. Exposui quæ me rationes ad artium dicendi studium inuitent nempe quòd & certa dicendi ratio obseruanda sit, & harum artium usu studiosis nonnihil iudicij accedat. Quæ si quis ad se nihil pertinere sentit, is haud dubiè ab omni humanitate longißimè abest. Contrà boni, ubi commodorum uim, quæ ad nos à sermone redeunt, Epilogus.

Digitized by Google

contemplati fuerint, animaduerterintq́; & certa ratione dicendi opus esse, & his artibus ingenia cultiora reddi, uelis, ut aiunt, ac remis ad hæc studia properabunt. Verùm sunt non parum multi, præsertim hoc tempore, qui bonorum cursum morantur: hi ad Theologicarum literarum tractationem negant dicendi artium scientiam conducere: cœpitq́; hic error, ceu contagione quadam latè uagatus, plurimos, qui ne non ualdè Theologicari uideantur, humaniores disciplinas omnes contemnunt. Ego uerò serio illos Theologicari optarim, eaq́; præstare, quæ Christianam mentem decent. Nunc uideo Theologicum nomen ignauiæ tantùm prætexi: cæterū nihil minus esse, quàm quod profitentur.

Confutatio.

Theologastri.

Nam dum piget elegantiam discere, seq́; difficilimis scriptoribus euoluendis, exercendoq́; stylo macerare: neq; enim ullarum literarū cognitio sine acri studio contingit, si quando domum benè poti redière, conciunculam aliquam legunt, inde ubi decerpserint, quæ ad stomachum faciunt, paßim in conuiuijs, nam ibi potißimum sapiunt, declamant: & quia uulgus applaudit, iam uerò sibi tantùm non absolutè Theologi uidentur, cùm de grauißimis rebus obscœni homines, impuro ore, nulla religione disputent. Et cùm uetet Paulus καπηλεύειν λόγον θεοῦ, nemo impudentius cauponatur uerbum Dei, quàm hi, qui cùm nec moribus, nec eruditione bonis se probare poßint, uulgi fauorem, impia sacrarum literarum tractatione emerentur.

Digitized by Google

rentur. Quid multa? uideas eos aspernari literas nostras, quibus res bonæ honestæq; omnes, quibus pietas, quibus mores publici, imò quibus Christus ipse fabula est. In quos, si benè constitutam haberemus Rempub. non nos oratione, sed ui Magistratus animaduertere. Quam enim crucem nō merentur hi, qui ut prætereanihil peccent, exemplo suo iuuentutem à literis auocant? Quæ nisi discantur, posteritatem sumus habituri nihilo saniorem superioribus seculis, cum literarum imperitia res omnes humanas ac diuinas labefactasset. Quin igitur sic cogitamus, olim cùm grauißimè succenseret Ecclesiæ Deus, ereptas esse literas, secuta est & sacrarum inscitia. Nam cum nostris uerbis loqui Deus uoluerit, de sermone diuino ineptè iudicauerint imperiti artium dicendi. Porrò quæ illis temporibus cæcitas mentes hominum tenebat? Christum quotusquisq; norat? Imò chartæ iam obsoleuerant, quibus continebantur sacra. Articulos Parrisij condebant, quos interim mundus, tanquam diuinas leges adorabat: Pium nihil erat, nisi quod illi somniassent. Et belli homines, cum literas nullas tenerent, unde sapere discerent, fatuam illam sophisticen pepererunt, cœperuntq; rixari de commentitijs uerborum compositionibus, ne nō rhetoricarentur, quid interfit inter hæc, Papam uidi, & uidi Papam, extatq; hodie articulus Parrisiensis, Ego currit, malè latinè dici, hæreticum esse quisquis dissenserit. Satin' uidentur ultæ contumeliam literæ neglectæ? Quis e-

Literarum imperiria iræ Dei exemplum.

Articuli Parrisiensis.

enim credat cerebrum fuisse talium nugarum authoribus? Hæc uerò calamitas magna ex parte literarum inscitiæ imputanda est: non enim patebant sacra, tanquam interclusa uirgultis ac frondibus, unde mentis rectè erudiendæ ratio peteretur, negligebantur & diserti scriptores, qui monerent humana. Quantò tolerabilius fuerat, pestilitate aut annonæ caritate plecti Ecclesiam, quàm tanta amentia? Planeq; mihi persuadeo, certum esse diuinæ iræ exemplum, si quando mundo literæ eripiũtur: Nam reliquis pœnis pij quoque non rarò mulctantur: At literarum inscitiam publica comitatur impietas. Nuper uerò cum respicere afflictos iterum cœpisset optimus Pater, essetq; redditurus nobis Euangelium, pro sua liberalitate & literas restituit, quibus Euangelij tractatio adiuuaretur. Nec magis nouum uideri debet donum linguarum Apostolis collatum, quàm quòd hæ à tanto squalore receptæ, ex tenebris plusquam tartareis in lucem reuocatæ sunt. Nec in obscuro est, bonis quibusdam uiris auxilio fuisse literarum scientiam, in Theologia restituenda. Primùm itaq; ingratitudo fuerit, cœleste donum adspernari, deinde cum beneficio literarum restituta sint sacra, impij simus, si nullam harum rationem habeamus, sine quibus stare res Theologica non potest. Et ut paucis exponam, quid iudicem ad sacrarum literarum tractationem conferre linguarum scientiam, non sum in eo errore, ut humani ingenij industria sacra penetrari statuam. Sunt in sacris,

Digitized by Google

quæ nisi monstrante Deo, nemo unquam cernit: nec innotescit nobis Christus, nisi doceat Spiritus Sanctus. Sic enim Christus ipse inquit, à Spiritu se δοξασθῆναι. Verùm præter prophetiam, uis uerborum cognoscenda est, in quibus tanquã in sacrario quodam, diuina mysteria recondita sunt. Quid enim si non intellecta uerba magico more pronuncies? nonne surdo fabulam? At de sermone iudicare nemo rectè poterit, nisi qui rectè dicendi rationem perdidicerit. Quid enim magis procliue est, quàm uerbo aliquo aut schemate falli? Nuper quidam ex magistris nostris, cùm enarraret ea, quæ Melchisedec in Genesi prodita sunt: Rex Salem panem ac uinum obtulit: non animaduertens, Salem loci nomen esse, multa de condimenti ui ac natura disseruit: Imposuit enim bono uiro uocum affinitas. Nam oscitantius omnia legunt, qui ingenium dicendi artibus non exercuêre. Deceperunt et eruditos figuræ, adeò nulla exercitatio dicendi ac scribendi satis cautos facit. Interrogabat me pridem doctus quispiam homo, ecquid sibi uellet Paulus cum inquit in epistola ad Timotheum: Saluatur mulier per filiorum generationem, si in fide permanserint (nam Græci plurali numero uerbum extulere) Ego cùm non haberem quod aptè responderi uideretur, commentarios consulo. Ecce uobis Chrysostomum quàm bellè nugatur, cum uerbum μείνωσι ad sobolem refert. Quod quàm non conueniat sententiæ Paulinæ, facile est iudicare. Nec uidet senex ille Synthesin esse

Salem.

σύνθεσις. Pauli.

Grammaticam, cùm uniuersum sexum plurali uerbo complectitur. Similia horum exempla non rara suppedidabit quotidianus scriptorum usus. Postremò quam aliam ob causam Sophistæ sacris libris ablegatis, nouum Theologiæ genus reperêre, quàm quod illorum sermonem, & differendi rationem non assequebantur? Quorum exemplum, si quem à barbarie non deterret, is fustuario, non oratione castigandus est: nam si perrexerit iuuentus bonas literas contênere, haud dubiè futurum est, optimis neglectis, ut rursus sacræ bonæq; res omnes pessum eant: Fallitur enim quisquis uerbis tantùm, non etiam mente barbaros fuisse Theologastros istos censet. Iam si quando Ecclesiasticum dogma tuendum fuerit, quid quæso præstabit is, qui quid sentiat, explicare non potest? An consusaneam aliquam ac Stoicam orationem afferet, in qua de uerborum interpunctione rixetur? Ab hoc auditor cum expectarit perspicuam sacri dogmatis tractationem, perinde ac hians coruus discedet, diu frustra molestis distinctionibus fatigatus. Itaq; quos pietatis tenet studium, ij uel Christo, uel publicæ necessitati Ecclesiæ hoc præstent officij, ut rectè loqui discant. Videt huc etiam Paulus, cùm in Corinthijs linguarum studium probat, cuius authoritas meritò apud uos ualere debet, quibus in ore tam multus est. Indicaui paucis, quid ad literarum prophanarum ac sacrarum tractationem conducat, rectè dicendi scientia: Nunc uestrum est cum elegantiore literatura in-

Peroratio.

gratiam

gratiam redire, eamq; cupidè amplecti. Video plerosque intempestiuè properare ad grauiores, ut uocant, disciplinas, quosdam ad Iura discenda, ad Medicinam spes quæstus rapit, alij ad Theologiam contendunt, priusquam robur aliquod fecerint in studio artium dicendi. Qui si suo quæq; ordine aggrederentur, bone Deus, quanto rem fœlicius gererent? Nunc male tentato compendio ipsi sese morantur.

Fuit apud nos Morio quispiam, qui in heri culinam ex more ligna ferebat: Is solitus est ex infima strue, ea reuellere, quæ moueri sine magno negocio non poterant: Interrogatusq; cur id fieret, respondit, se difficillimam laboris partem primùm cõfecturum, summa illa facilius moueri: nec uidit quantum referret, singula ordine tollere. Huius mihi persimiles uidentur, qui fastiditis his artibus, ad sublimia prouolant. Nam & augetur discendi labor, & incommodius omnia tractantur, cùm nondum sint perpoliti primis rudimentis. Deum immortalem, quàm infœliciter cessit maioribus nostris præcipitantia? Nullum genus artium superioribus seculis non fœdè conspurcatum est ab his, qui cùm elegantiores literas non attigissent, in optimas quasque & grauissimas disciplinas tanquam in rosas porci irruerunt. Theologia stultis & impijs quæstionibus prorsus obruta est. Qui Philosophiam professi sunt, ne nomen quidem artis satis intellexerunt. De iure, æquo ac bono fieri non potuit, ut quidquam sani cõminiscerentur hi, qui Morio.

elegan-

elegantioris literaturæ rudes erant, quod & ipsum disciplinæ genus ex medijs humanitatis artibus deriuatum sit, & ueterum iurisconsultorum literæ plenæ sint priscæ, ueræquе eruditionis. Neque nunc ego sermonis spurciciem tantùm in artium professoribus accuso, sed imprudentiam, à quo se uitio adserere non possunt, quorum ingenia dicendi artibus non sunt exculta. Quare non cesso uos adhortari ad elegantiæ earumquе artium studium, sine quibus disciplinæ reliquæ non possunt non infœlicißimè tractari, quod à uobis par est, ut uel publica necesßitas impetret. " Nam ubi disciplinas grauiores uitiarit barbaries, pe" riclitari solent & hominum mores. Est enim multò " uerius hoc, comparari mores ex doctrina, quàm quod Plato scripsit, ex Musicorum cantibus.

DIXI.

DE VTILI-

DE VTILITATE STVDIORVM eloquentiæ, Oratio Georgij Sabini, habita in Gymnasio Francofordiensi. Anno 1538.

CLARISSIMO VIRO, CVM GENEris nobilitate, tum uirtute præstanti, D. Eustachio à Schlieben, patrono suo, Georgius Sabinus. S. D.

AGIS studijs quorundam amicorum, quàm meo iudicio factum est, ut ederetur oratio, quam de eloquentiæ exercitijs ac laudibus more scholastico habui: Videbam enim multò esse tenuiorem, quàm ut responderet argumenti magnitudini. Quæ enim ars alia tantas ad uitam utilitates adfert, quæ res maiores gubernat, quàm eloquentia? Explicat religiones, regit uniuersam togatam administrationem, dominatur in iudicijs, in curia, in Principum consilijs, & infinita negociorum uarietate: Sæpe etiam bella, & stantes in procinctu acies dirimit. Itaq; præclarè Ouidius, cùm ad Mercurium inquit; Pacis & armorum Deus arbiter, significat, eloquentiam & in pace res maximas regere, & sæpe bella ac populorum tumultus sedare. Tantam facultatem pro dignitate laudare, nõ est mediocrium uirium. Eloquentiæ uis.

Digitized by Google

uirium. Ego autem de me illud multò uerius prædicare possum, quod de seipso inquit Ouidius.

Inuida me spacijs natura coërcuit arctis,
Ingenij uires exiguasq; dedit.

Quare mihi ueniam dari peto, quòd suscepto grauissimo argumento, tam tenuē Oraciunculam sine numeris sine splendore aliquo cōposui. Nam si qua est in editione culpa, amicorū est, quibus tamen eò minus repugnaui, quia arbitror omnes in hoc genere exhortationes prodesse iuuenibus, præsertim hoc tempore, cum languescant hæc studia, non solùm fatalibus causis, sed etiam hominum ignauia. Et Homerus inquit, ὑπὲρ μοῖραν. Quare omnes boni uiri, maximeq; illi, qui tenent Respub. et qui studijs iuuentutis præstant, excitare debent adolescentiam ad has artes colendas, atque amandas, quibus carere Respub. nullo modò potest. Quales tenebræ in religione, qualis barbaries in iudicijs & negocijs ciuilibus futura est, amisso literarum elegantiorum & eloquentiæ lumine? Facilè igitur patior extare hanc meam qualemcunq; exhortationem.

Cum autem usitato more patronum aliquem huic scripto quærerem, multæ cōcurrebant iustæ causæ, ut tui nominis auspicio ederem, quem scio maximè & studijs, et laudibus eloquentiæ fauere. Etsi enim abundas ingenij & fortunæ ornamentis, tamen his ingens decus addit eloquentia tua, & cætera illustriora efficit. Nam cùm natura te ad hanc artem omnium re-

ginam

ginam finxerit, cumque doctrina excultus sis, magnam tibi laudem, magnam admirationem, dicendi facultas parit, non solùm in patria lingua, sed etiam Latina, Eaque in re illud inprimis gloriosum est, quod tua eloquentia patriæ præsidio est. Deinde hãc nostram Academiam authoritate tua apud illustrissimum & clementißimum Principem Marchionem Electorem præcipuè tueri soles: Me quoq; singulari comitate adiuuas. Quare hanc ad te Epistolam publicè scripsi, primùm, ut omnes intelligerent te à nobis, & propter egregiam erga literas uoluntatem, diligi, coli, & obseruari: Deinde, ut hæc ipsa studia nostra tibi commendarem. Itaque si officio meo delectaberis, preclarè me hoc munus collocasse arbitrabor. Peto igitur, ut pro tua excellenti humanitate, & hoc meum officium specimen esse grati erga te animi statuas, & me tuo fauore atq; authoritate, in hac publica functione defendas: Est enim iustißimum, eloquentiæ studia, ac professores ab ijs defendi, atq; ornari, quibus eloquentia summam dignitatem atq; authoritatem in Republica parit. Benè ac fœliciter uale. Francofordiæ ad Oderam, Calendis Nouembris,

Anno

M. D. XXXVIII.

NON

ON ignoro quantum onus suscipiat is, qui eloquentium scriptorum enarrationem instituit. Etenim non solum genus sermonis ei notum esse oportet, sed etiam exponenda sunt authorum consilia, multa ex historijs omnium temporum repetenda: Deniq; ut accommodet ad usum, interpres non rudis esse debet Reipublicæ. Hæc cùm per sese ardua sint, mihi nouitas ipsa & negocij & loci, multò reddit ea difficiliora. Nam antea nunquam in publico cœtu docui, & fieri nequit, quin recens hospes huius Academiæ, magis metuam iudicia uestra. Omnium oculi in nouos hospites intenti sunt, multoq; iudicant de eis morosius, quàm de notis et familiaribus. Itaq; magna in solicitudine esse cœpi, postquam hæc prouincia mihi ab illustrißimo Principe nostro Electore mandata est, uosq; magnoperè oro, ne fiducia ingenij, aut doctrinæ singularis à me expetitam esse existimetis: sed quodam amore patriæ hîc potißimum uiuere malui, & si quid cōtigit ingenij aut industriæ, conferre potißimū ad patriæ utilitatem. Quare nō arrogantia, sed quodā probabili consilio, seu studio potius à me expetitum esse hunc locum putetis: uobisq; initio polliceor, mihi non defuturam esse diligentiam in ullo officio, quod à modesto & tranquillo hospite requiri potest. Academiæ authoritatem maximi faciam, professorum beneuolentiam, quibus potero officijs, tuebor, perficiam etiam, ne ciues in me humani-

tatem

tatem desiderent. Hanc meam uoluntatem si probabitis, spero uos de ingenio meo, & de his operis scholasticis minus acerbè iudicaturos esse. Ac uerò inprimis decet uiros doctos candor, in prouehendis, & iuuandis tyronibus, qui Reipublicæ operam nauare student. Quare rogo, ut his auspicijs meis faueatis, mihique, ut ille ait, crescendi copiam detis: quod si facietis, melius de publicis studijs mereri potero.

Cùm autem hæc prælectio instituta sit præcipuè, ut ad eloquentiæ seu rectè dicendi studium iuuentus assuefiat, dicam aliquid de eloquentiæ laudibus, ac utilitate. Et quoniam iuuentutis excitandæ causa hæc oratio habetur, dicam de ijs utilitatibus, quæ nunc in hac forma Reipublicæ bonis ingenijs expetēdæ sunt. Eximia quædam uirtus est eloquentia, quæ est facultas sapienter & ornatè dicendi, de religione, de Republica, deq; alijs artibus, regens imperia, summorum Principum consilia, uoluntates inclinans populorum ac gentium, et uel incendens languentes, uel reuocans ac sedans incitatas, qualem describit Virgilius eloquentiam, cùm ait: Propositio. Definitio.

Ac ueluti magno in populo cùm sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile uulgus,
Iamq; faces & saxa uolant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si forte uirum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Porrò de hac excellenti ui, & perfecta eloquentia,

Digitized by Google

non sum dicturus, sed de his nostris studijs, hoc est, de diligentia rectè dicendi, seu componendæ Latinæ orationis, quæ tamen pars aliqua est eloquentiæ, & uelut inchoatio. Hæc quantum sit ornamentum, quàm multiplices utilitates afferat, exponã. Primùm enim commemorabo, quid conducat studium rectè dicendi ad cæteras artes, uel intelligendas, uel tractandas. Magna est dignitas scientiæ iuris, magnus usus. Cum autem leges sint eruditißimè scriptæ, & multæ in eis compareant uestigia ueteris Reipublicæ, non dubium est, quin multum lucis eis accedat, rectè intellecto genere sermonis, & cognitis historijs. Iudicium autem de genere sermonis, confirmat hæc exercitatio dicendi. Sed non tantùm in foro, in iudicijs inter illiteratos uersabitur is, qui Iuris scientiam profitetur, uerùm adhibebitur ad maiora negocia, ac uerè oratoria, ubi magnæ, & difficiles causæ latinam orationem flagitabunt. Hoc loco quis non uidet, quantum decus sit homini docto, posse disertè, perspicuè, non sordidè, res magnas explicare.

Διαίρεσις.

Memini in conuentu Augustano, Liburnos ad Principum consilium uenire, petitum auxilia contra Turcas, & deplorare calamitates patriæ suæ graui oratione: ibi cæteri Principes omnes detulerunt munus respondendi ad illustrißimum Principem Electorem Marchionem Ioachimum I. Non erat nouum, Germanicas ei causas committi, sciebant enim à nemine splendidius ac ornatius agi: Sed cum laudem eloquentiæ

Honestum.

quentiæ præcipuam uni Marchioni tribuerent, & aliâs Latinæ dicentem autem dissent, hanc causam etiam ei commendabant. Hoc iudicium cæterorum Principum, nostro quàm fuerit honorificum, omnes intelligitis: Itaq; cum audiretur cum summa attentione, honestissimis laudibus ornauit Liburnos propter fidem & fortitudinem, quam in sustinendis, & depellendis Turcarum irruptionibus, tot iam annos præstiterunt, ac bene sperare eos de uoluntate Imperatoris iussit, cuius omnes cogitationes iam in parando bello aduersus Turcas consumerentur. Hanc eius orationem prudentes omnes, propter consilium & sententiarum grauitatem, eruditi etiam propter genus uerborum, magna cum admiratione audiebant: Tantum laudis Principi pariebat latinè dicendi facultas. Quare et reliquæ nobilitati, et cæteris qui ad Rempub. accessuri sunt, omni studio eloquentia expetenda est, præsertim hac ætate. Videtis enim quantæ res in hac natione motæ sint, quantum sit negotij nostris Principibus, cum omnibus Regibus Christiani nominis, ubi pleraq; omnia Latinè agenda sunt. Qua in re & illud considerandum est, nunquam cæteros Reges adeò studiosos fuisse eloquentiæ, ut nunc sunt. Etenim non modò Itali et Galli, sed etiam Poloni et Pannones, explosa ueteri barbarie, nunc cùm scribunt ad exteros, elegans nitidum, ac uerè latinum orationis genus adhibent. Nec alia ars apud plerasq; nationes plus habet dignitatis, quàm latinè dicendi facultas.

Oratio Marchionis in conuentu Augustano ad Liburnos

Eloquentiæ studium apud Principes hodie.

Digitized by Google

Iam cogitate quàm multa incommodà sint expectanda, si mittantur ad exteros legati infantes: Primum ridetur gentis ignauia, detrahitur authoritas nostris, non intersunt consilijs, accipiuut dictata ab alijs, nec rarò turpiter falluntur, & tanquam naribus trahuntur, ut non intellecta probent. Cùm igitur sit perspicua utilitas, cùm inuitent maximorũ Regum et Principum exterorũ exempla, cur soli Germani huic studio tam luxũ, apparatum cõuiuiorum, & nescio quas uoluptates anteferimus, qui quidem paulò ante etiã hac laude cæteris nationib. antecellebamus? Sed breui mira est facta huius nationis mutatio: negligitur res militaris, literæ nõ solùm spernũtur, sed etiã sunt in odio, & honestißimis studijs successerũt multa uitia, luxus, ambitio perfidia, et pleræq; aliæ pestes, quæ intestinas discordias, et alias calamitates pariunt. Quare et Principes, & reliqui, qui authoritate ceteros præcedunt, omni contentione iuuentutẽ reuocare ad recta studia debebant, ac præcipuè ad eloquentiam, quæ in Rep. maximum habet usum.

Germaniæ mutatio.

Vtile in Rep.

Porrò si quis hoc studium eò minus curat, quia putat tantùm prodesse ad genus sermonis, is longè errat. Etsi enim non est exigua utilitas, instructum esse copia sermonis, tamen exercitatio dicendi etiam de multis rebus format iudicia, & certè animos ad diligentiam assuefacit. Legendi sunt de optimis rebus sapientißimi scriptores, qui non intelliguntur, nisi consilia ac uoluntates eorum ita consideremus, quasi unà

cum

tum illis uiuentes, iisdem interſimus deliberationibus ac negocijs, in quibus ipſi uerſabantur. Tota Reſpub. uetus animo intuenda, & ad præſentem formam conferenda eſt. Hæ cogitationes aliquid ad prudentiam conducunt, ac de multis magnis rebus nos admonent, de moribus, de iure, de actionum ac iudiciorum uarietate, de natura rerum. Demoſthenes dicitur octies deſcripſiſſe Thucydiden, ut ſibi autorem eloquentem quàm familiariſsimum faceret. Nec uerò aucupatus eſt præcipuè uerba aut genus ſermonis. Nam Thucydidis oratio admodum diſsimilis eſt forenſi: Sed uarias Reipub. mutationes ac momenta conſiderabat in hiſtoria, excerpebat Principum conſilia, quorum cognitio ipſi quoq; in publicis deliberationibus proderat. Aliquid etiã grauitatis addidit Demoſthenis orationibus, imitatio Thucydidis: Multas enim refert Demoſthenes ſententias Thucydidis. Citant leges multis in locis Homerum, citant Ciceronem, non uerborum cauſa, ſed tanquam ſententias in foro dictas, quarum autoritatem in iudicijs ualere uolunt. Quoties Medici citant Poëtas in natura rerum deſcribẽda? Quis enim non uidet Poëtas uel præcipuè hoc ſtuduiſſe, ut pleraſq; naturæ partes illuſtrarent? Itaq; complexi ſuut ſumma cum uenuſtate ortus & occaſus ſyderum, ac totam doctrinam, quæ in uulgaribus libellis de ſphera traditur, deſcriptiones fulminum, iridis, & reliqua meteora, herbarum plurimarum & multorum remediorum naturas. Cicero uerò & moralem

Demoſthenes Thucydidis ſtudioſus.

Poetæ.

Cicero.

Philosophiam totam complexus est, & quosdam locos qui ad Philosophiam naturalem pertinent, quorum lectio non modò copiam sermonis, sed etiam rerum scientiam alere potest. Quid est enim illa disputatione, de immortalitate animæ, in prima Thusculana eruditius ac iucundius? Multò etiam eruditior est libellus de natura Deorum: Ac in utroq; multa sumuntur argumenta ex ea doctrina, quam profitentur hi, qui propriè dicuntur Physici. Fateamur ergo eloquentium scriptorum lectionem, non modò ad copiam sermonis, & phrasin comparandam prodesse, sed etiam ad augendam rerum cognitionem, & iudicia formanda de multis maximis rebus. Deinde diligentia in exercitio styli, illa uerò in primis acuit ingenia. Nam in inueniendo res quæ ad causam pertinent, prudenter omnes inuestigandæ & cogitandæ sunt. Ad hæc deliberandum de rerum ordine et œconomia. Nec minor est cura perspicere quid deceat, quid locis ac temporibus congruat. Postremò compositio & cura elocutionis non leuiter exercet scribentem. Huius exercitij consuetudo parit immensas utilitates, prohibet præcipitantiam, & quasi frenum ingenijs inijcit, ne temerè sine delectu, sine ordine, sine cura effundant omnia, quæ sese offerunt, adfert diligentiam, ut ea quæ gignimus, formemus etiam, & arte meliora efficiamus. Id si facerent scriptores uel sacrarum rerum, uel alij, quantò felicior esset status rerum humanarũ? Quorum pleriq; si ad curiam in dicendo assuefacti essent,

Styli œconomia.

sent, multò essent in deligendis utilibus argumentis, et in cauendis publicis periculis, diligentiores.

Pericles ascensurus in concionem, ac præmetiens animo, quantum periculi inconsideratè dicta afferrent, solitus est precari à Dijs, ne quod sibi uerbum excideret, quod officeret Reipub. Et Demosthenes, cùm ei obijceretur, quòd meditatus ad dicendum ueniret, respondit, sibi non modò imprudentem, sed etiam improbum ciuem uideri illum, qui de rebus summis, uniuersæ ciuitati consilium daturus, auderet dicere, re non antè diu multumq; cogitata: Quare si posßit, non solùm scripta, sed sculpta se dicturum affirmauit. Adfert ergo inter cæteras utilitates consuetudo exercendi styli, multiplicem diligentiam, causa tota maiore cura expendenda & cogitanda, cùm ipsi nobiscũ deliberamus, quomodo eam dicturi aut acturi simus: prospicitur etiam quid in actione periculi sit, deliberatur quomodo pericula in agendo cauenda sint. Denique si nihil est futili garrulitate turpius & perniciosius, plurimùm ad uirtutem in unoquoq;, & ad publicam tranquillitatem prodest hæc assuefactio, ad exercendum stylum, ad formandam & componendam orationem, ne omnia sine delectu effundantur. Multa etiam ingenij uitia corrigit stylus et cohibet affectus, ne contra decorum concitatius ferantur.

Periclis cura in dicendo.

Demosthenis.

Stylus nutrit diligentiam.

Dixi hactenus, quàm sit utile hoc studium rectè scribendi his, qui ad Rempub. accessuri sunt. Togata

Digitized by Google

Vtile in Ecclesia.

administratio praecipuè gubernatur eloquentia, & multa Latinè agenda erunt. Quare ad hanc tantam rem, ut se iuuentus preparet, adhortanda atq; incitanda est acriter. Iam in controuersijs religionis explicandis, quis non uidet magna doctrina, & magna ubertate sermonis, & dicendi facultate opus esse? Sunt enim res obscurae, et scriptorum dißimilibus disputationibus inuolutae. Vt igitur ex tanta caligine euoluantur, ut uerè, propriè, dilucidè explicentur, ea uerò res requirit non mediocres artifices. Est autem bonae & piae mentis, etiam ob hanc causam expetere eloquentiam, ut ornare gloriam Dei, ut conferre aliquid ad utilitatem Ecclesiae poßit. Ad hunc finem praecipuè referri nostra studia debebant, quod & Plato uidit, qui ait eam eloquentiam expetendam esse, quae non futilia dicat, sed Deo grata. Vetus Ecclesia quàm habuit eloquentes scriptores, Basilium & alios? qui cùm haberent studium rectè dicendi, curabant primùm, ut res ipsas rectè intelligerent, postea ut propriè & perspicuè alijs traderent. Ideò sincerior apud eos doctrina est, quàm in posterioribus, qui nullam in dicendo doctrinam adhibuerunt. Quid quod ipse sermo in sacris literis intelligi & iudicari nō satis potest, nisi ratio dicendi & figurarum intelligatur? Dicam aliquid etiam de meo artificio, uidelicet, de Poëtica. Psalmi magna ex parte prorsus poëticis picturis ornati sunt, quae profectò non possunt agnosci ab his, qui sunt ignari Poëtices. Nec difficile est plurima

Exemplum poeticum ex Psalmo.

rima exēpla monstrare. In Psalmo de concordia: Ecce quàm bonum, comparat concordiam balsamo, quo Pontifex ungitur: significans suauissimam esse, quia in Rep. in omnibus periculis utilissima est. Vide autem quàm uenustè pingat in Pontifice balsamum, in barbam & in totam pallam defluens. Cur hac utitur pictura? non solùm quia illud Pontificium balsamum erat præstantissimum, sed etiam ut significet, in Reipub. præcipuum concordiæ autorem esse debere Pontificem. Huius munus est, efficere ac tueri doctrinæ consensum. Sed nolo esse prolixior in re manifesta: nam Theologis opus esse hac cultura, & his literis, quæ rationem dicendi tradunt, minimè obscurum est. Nescio quæ res magis inflammare generosas mentes possit, quàm publica utilitas, seu necessitas potius. Ostendi autem Reipub. magnoperè opus esse, præsertim hoc tēpore, eloquentiæ studio: quod si cogitabunt adolescentes præditi bonis et rectis ingenijs, accendet eos, ut spero, ad hoc studium Reipub. amor. Hæc causa in bonis præcipuè ualere debet.

Dicerem de præmijs etiam: nam his quoq; mouentur homines, sed in uita sæpe accidit, ut maiora sint præmia malis artibus. Menandri uersiculi citantur, quos hoc modo, ut potui, Latinos feci: **Præmia studiorum eloquentiæ.**

» Hæc uita gaudet improbis potissimum,
» Sed assentator omnium primas tenet,
» Viuitq; longè iucundissimè omnium,
Deinde sycophantæ proximus est honos,

Audire enim calumnias dulce admodum.
At tertius conceditur locus inuido,
Artes nocendi qui scit astutißimè.

Fruantur ergo maioribus commodis assentatores, sycophantæ, & alij instructi malis artibus. Sed tamen ea quæ uerè dicitur dignitas, non potest nisi illis competere, qui benè merentur de Repub. uidelicet, bonorum iudicijs probari. Hæc est uera gloria, qua semper in Repub. in ciuitatibus, in imperio maximè floruerunt boni uiri, eloquentia instructi, quales Romæ fuerunt Lælius, Crassus, Cicero, & cæteri Oratores, qui, ut Cornelius Tacitus uenustißimè dicit, ne priuati quidem sine dignitate erant, cùm et populum Rom. & Senatum consilio atq; authoritate regerent. Videtis & hodie in Germania magnam esse dignitatem Oratorum in aulis & ciuitatibus. Quare si huius fastigij splendore mouentur aliqui, ut decet, cogitent non exigua præmia huic studio proposita esse. Sed de hac Latinè dicendi facultate iam loquor. Etsi sunt aliæ artes quæstuosiores, tamen hæc quoq; parit non mediocria commoda. Est autem moderati animi etiam mediocrē fortunam boni consulere. Et Deò curæ est, ne egeant boni, qui de Repub. bene mereri student, ut significauit Theocritus in fabula Comatæ, quam adolescentibus recitabo.

Comata Theocri.

Fuit quispiam locuples & auarus pastor, apud quem seruiuit Comata, qui fuit Musarum cultor, qui et propter pietatē, et ut grex seruaretur, diuinitus, singulis

gulis mensibus ouem Musis sacrificabat. Hac pietate impetrabat, ut grex aduersus morbos & lupos tutus esset, & multo fieret fœcundior. Sed dominus auarus resciscens singulis mensibus ouem mactari, seruum furti accusat. Ille excusans religionem, commemorat etiam beneficia diuina, gregis incolumitatem, & fœcunditatem. Sed hæc oratio non flexit animum impium domini, Ridens igitur cœleste numen, experiar, inquit, an musæ, quibus te curæ esse affirmas, sint tibi famem depulsuræ, si te in hanc cauam arborem inclusero, nec dedero tibi cibum. Statim igitur inclusit miserum in arborem, ibi fame eum necaturus. Quid accidit? Post paucos dies grex scabie & pestilentia moritur. Hic cœpit pastorem seuitiæ suæ pœnitere, cùm agnosceret se diuinitus puniri. Rediēs igitur ad arborem, seruum inuenit adhuc uiuum, incolumē, & bene ualentem. Cumq́; interrogaret, unde interim alitus esset, respōdet seruus. Musas in eam arborē examen apū misisse, quæ mella ibi conficerent, hoc melle se interea sustentatū esse. Petit ergo herus ueniam sceleris, et agnoscit pios Deo curæ esse, eisq́; si nō magnas opes, at mediocria cōmoda suppeditari. Hac nos spe confirmemus, & recta ac utilia studia amplectamur. Fortaßis etiam Ecclesia erit aliquando tranquillior, cum ad iudicandū adhibebūtur uiri boni et docti, qui controuersias planè et simpliciter explicare poterūt, et cū mitiora studia homines colere cœperint. Quare inuitent adolescentes, magnitudo publicæ utilitatis, dignitas

dignitas eloquentiæ, deniq; etiam cætera præmia, ut se dedant his literis atq; artibus, quæ ad eloquentiam conducant, seq; in hoc genere exerceant, & ad res maximas præparẽt, præsertim cùm hic labor homini ingenioso uoluptates etiam dulcißimas pariat. Primùm enim lectio grauißimorum authorum de maximis in Repub. motibus iucundißima est quærentibus exempla uirtutis, & honesta cõsilia uitæ priuatæ aut publicæ. Deinde delectat et ipsa orationis harmonia, ceu Musica quædam: nulla est enim cantilena dulcior, quàm oratio de rebus bonis concinna, & bene cõposita. Postremò ut canenti, sic scribenti, hæc ipsa exercitatio uoluptati est: Iuuat enim inuenire & quasi gignere honesta argumenta, eaq; distribuere, disponere, ornare, cum alijs conferre, & inquirere meliora. Hæc naturaliter delectant sana ingenia, & quædam ad uirtutẽ uia est, assuefacere animũ ad has honestas uoluptates intelligendas & expetendas. Est & illa magna commoditas, quòd hæ elegantiores literæ in omni fortuna usui sunt. Adminicula sunt in negocijs, in ocio ornant nos, & sunt uoluptati: In rebus aduersis leuant mœsticiam, leniunt curas ac dolores. Adiuuant etiam bonos, ut religionis doctrinam melius intelligere poßint, quæ utilitas magno existimari à bonis debet.

Iucundum.

DIXI.

ORA-

ORATIO PHILIPPI MELANTHONIS in laudem nouæ Scholæ, habita Noribergæ in corona doctißimorum uirorum, & totius fermè Senatus.

M.D. XXVI.

Vod uobis, & liberis uestris & uniuersæ Reipub. faustum fœlixq; sit amplißimi uiri, quemadmodum optabatis, ludum literariũ aperiunt hi, quos huc publico consilio ad docendas honestas disciplinas accersistis, idq; uobis mea uoce publicè denunciare uoluerunt. Nam cùm in scena hoc seruetur, ut ante actionem de Poëtæ uoluntate, seu de fabulæ argumento dicat Prologus, postulauerunt à me isti, pro iure amicitiæ, quæ mihi cum ipsis peruetus est, ut ego uelut fabulæ ab ipsis agendæ prologus fierem. Neq; mihi fuit integrum eorum uoluntati deesse, tametsi impudentia erat, committere, ut primas in dicendo partes facundißimis propemodum hominibus præripere uiderer. Sed uel cum aliquo meo periculo coniunctißimis hominibus fuit obsequendum, & suscipiendæ partes, quas non ipse mihi ultrò sumpsi, sed illi suo iure imposuerunt. Prologi Poetarum.

Quoniam autem hic locus postulat, ut consilium uestrum, quod de constituenda schola cœpistis, ornemus, optarim hanc causam à facundioribus agi, qui pro

Digitized by Google

pro dignitate prædicare, et magnitudinem rei oratione æquare possent. Nam mihi in hac infantia mea uerendum est, ne culpa ingenij, laudes uestras deteram minimè uulgaris sapientiæ; & propemodum diuinæ. Etenim quòd perspexistis, uim & utilitatem literarum ignotam uulgò, longissimeq; à conspectu multitudinis positam conseruandas esse, & asserendas ab interitu iudicastis, præsertim hoc tempore, cum ubiq; periclitamur, id profectò diuinæ cuiusdam sapientiæ est. Quæ enim alia res maiores utilitates toti generi humano adfert, quàm literæ? Nulla arte, nullo opificio, non hercule frugibus ipsis terra natis, non deniq; hoc sole, quem uitæ autorem multi crediderūt, tantoperè opus est, atq; scientia literarum. Nam cùm sine legibus, ac iudicijs, & sine religionibus, nec teneri Respub. nec congregari cœtus hominum, gubernariq; possint, hominum genus ferarū ritu uagabitur, si hæ occiderint, unde bonæ leges procreatæ sunt, nati boni mores & humanitas, per quas propagata religio, ad nostram memoriam durat. Si quis parum fidei huic meæ orationi habet, is earum nationum mores & uitæ genus consideret, quæ nullas norunt literas, quod ferunt de Scythis. Hi primùm nullas habent ciuitates legibus constitutas, iudicia nulla, ius est quicquid fecerunt hi, qui aut uiribus, aut factionibus plurimum pollent, foris nulla commercia cum uicinis, nulla rerum commutatio, unum aduersus famem præsidium est latrocinari multos, etiam hospitum carnibus

Scientia literarum maxime necessaria.

Scytharum barbaries.

nibus uictitare fama est: domi uerò, non modò disciplina nulla, sed etiam affectus illi quos natura cõmuniter generauit in animis hominum, fides coniugalis, amor sobolis, charitas propinquorum, & familiariũ, barbaris moribus extincti sunt. Nulla est scientia educandorum liberorum, sine qua boni uiri nulli fiunt, nulla uirtutis admiratio, nullus intellectus honesti, nullae honestis officijs copulatae amiciciae, non humanitatis ullus sensus. Postremò, nullae de religione, deq; uoluntate Dei erga mortales rectae opiniones. Sic in genere sunt barbari alij plus, alij minus immanes, Cyclopicam quandam uitam agentes. Nam cùm in huiusmodi barbariem harum gentium mores degenerare necesse sit, nisi literis ad uirtutem, ad humanitatem, ad pietatem excitentur, ac formentur: praeclarè sapienterq; à uobis factum est, qui in urbem uestram honestas disciplinas, alumnas omnium uirtutum, accersistis, quiq; pro uiribus illas tueri, et cõseruare studetis. Porrò his duris temporibus, imprimis meretur laudari uestrum consilium, cùm periculum est, ne naufragium literae in hoc fatali motu Rerump. faciant. Nam errore quodam uulgi scholae deseruntur. Quidam enim stulti cõcionatores à literis abstrahunt, magna pars uentri metuens, ad quaestuosas artes se recipit, postquam spes abiecta est, sacerdotum redditibus uictitandi, quos solos, laboris sui praemia esse putabant. Quotus quisq; enim tantoperè uirtutẽ miratur, ut gratis eam colendam esse ducat? Cùm in hoc discrimine sit

mine sit res literaria, decuit omnes Reges, ac Princi-
pes Rerumpub. periclitantibus disciplinis opem ad-
Reguli nostri. ferre. Sed nostri Reguli partim ita craßi sunt; ut pre-
cium literarum non intelligant, partim ita mali, ut
Tyrannidi suæ expedire credant, leges omnes, religio-
Episcopi & Sacerdotes. nem, & ciuilem disciplinam semel aboleri. Quid de
Episcopis dicam, quos & sacris, & studijs literarum
nostri Imperatores præesse uoluerunt? Nec aliud fue-
runt olim collegia sacerdotum, nisi scholæ, & ut o-
tium, ac sumptus discentibus abundè essent, amplißi-
mi redditus collegijs constituti sunt. Nec omnino in-
fœliciter apparet, olim ab eo genere hominum tracta-
tas esse cùm alias literas, tum sacras. Nunc uidemus
nusquam esse infestiores hostes bonarũ artium, quàm
Norbergæ laus. in illis sacerdotum sodalitijs. Proinde necessario tem-
pore uobis in mentem uenit, exulantes suis sedibus li-
teras hospicio excipere, & tanquam domum dedu-
cere. Non pigeat adiecisse hoc decus reliquis ornamen-
tis urbis uestræ, quæ iam ante opibus, ædificijs, opi-
ficum ingenijs, ita floruit, ut conferri cum quauis
laudatißimarum urbium apud ueteres rectè poßit.
Neq; alia urbs in Germania doctiores hactenus ciues
habuit, qui quia ad gubernandam Rempublicam sci-
entiam optimarum artium adhibuerunt, effecerunt
ut reliquis Germaniæ urbibus hæc longè præstaret
omnibus. Nunc autem cùm hîc domicilium honestis
disciplinis constituitis, ad illum cumulum laudum no-
strarum, incredibile est quanta fiat acceßio. Nam si
pergitis

pergitis excitare hominum studia ad discendum, præclarè merebimini primùm de patria, & de exteris: Cùm uobis authoribus rectè fuerit instituta iuuentus, præsidio patriæ erit: Non enim ulla propugnacula, aut mœnia firmiora urbium munimenta sunt, quàm eruditione, prudentia, & alijs uirtutibus præditi ciues. Spartanus dixit muros debere ferreos esse, non saxeos. Ego uerò non tàm armis, quàm prudentia, moderatione, pietate defendi existimo. Deinde pertinebit hoc beneficium uestrum ad reliquam Germaniam, quæ huc, modò faueat Deus incepto, excolendam erudiendamq; iuuentutem missura uidetur, & eos inprimis idoneos ad moderandas Respublicas iudicabit, qui in hac urbe tanquam in ludo ad uirtutem instituti, & assuefacti fuerint. Vehitur huius urbis nomen summis laudibus, ab hospitibus apud exteros, & uestro beneficio deuinctos animos hominum tenebitis: quæ uos hominum iudicia, nisi fallor, magis quàm ulla imperia delectabunt.

Quanquam autem hæc urbs plerisq; dotibus, uel cum Maßilia, alijsq; quibusdam urbibus ueteribus, certare poßit, tamen malo iam earum urbium exempla uobis proponere, quæ nostris temporibus florere prædicantur. Maximum beneficium paulò ante hæc tempora in uniuersam Europam urbs Florentia contulit, cum primùm Græcarum literarum professores patria pulsos iußit ad se diuerti, & non modò hospicio iuuit, sed etiam reddidit illis sua studia, postquam Florentia.

amplißimis stipendijs ad docendum inuitauit. in reliqua Italia professores artium è Græcia profugos, nemo aspiciebat, & unà cum Græcia linguam, et literas Græcas amisissemus propemodũ, ni Florentia doctissimos homines calamitate leuasset, quòd absq; Florentinis fuisset futurum, ut prorsus obsolesceret Latina lingua, sic uitiata barbarie, conspurcataq;: et Græcæ linguæ ne quidem ulla iam uestigia extarent, et occidissent unà monumenta religionis nostræ, nec iam sacrorum librorũ titulos, amissa Græca lingua, quisquam intelligeret. Nam Romæ miserè esuriebant exules illi, cùm pontificiæ opes præcipuè collocari deberent uel in calamitosos, uel in eos, qui tractatione literarum religioni operam nauarent.

Romæ literæ sordent.

Theodorus Gaza.

Theodorum Gazam, bone Deus, quantum uirum aiunt, cùm illos Aristotelis & Theophrasti libros in latinam linguam uersos Pontifici offerret, codicem exhibuisse sumptuosius ornatum, ubi Pontifex interrogans, quanti ornasset librum, nihil præter eos sumptus rependit, nulla authori pro laboribus, quos in difficilimo opere uertendo exhauserat, reddita merces. Porrò ad exemplum pertinebat ampliora præmia dari, uel pro libro non perinde utili ut ille erat. Sed nec utilitas operis permouit Pontificem ad remetiendam gratiam uberiorem. Sed postquam Florentinorum beneficio honestæ artes reuiuiscere cœpere, magna utilitas inde ad omnes gentes deriuata est, multorum ubiq; excitata sunt ingenia, ad optimarum rerum

rum

Digitized by Google

rum studium. Nam et Latinos homines Græcorũ æmulatio ad patriam linguam instaurandã, quæ penè funditus collapsa erat, extimulauit. In urbibus leges publicæ emendatæ sunt, deniq; expurgata religio, quæ iacebat ante Monachorum somnijs obruta, et oppressa. Qua de re quanquam uariant hominum iudicia, tamen ego sic existimo, bonos uiros rectius peruidere uim naturamq; religionis, hoc tempore firmiora solatia conscientiæ tenere, quàm fuerunt illa, quæ paulò ante Monachi tradiderunt. Non dubium est igitur, quin præclarè Florentia de omnibus gentibus merita sit, quæ literas uelut è naufragio in portum recepit conseruauitq;.

Huius urbis exẽplo, uos his miseris temporibus bonas artes defendite, cùm Episcopi pro literis arma tractant, et reliqui Principes hanc curam se indignam ducunt, paßim tumultuatur Germania, & ad arma conclamat, & quemadmodum est in ueteri uersiculo:

Pellitur è medio sapientia, ui geritur res.

Id his studijs maximè officit. Nam si inter arma silere leges, rectè dixit Cicero, quantò magis hæ nostræ artes obmutescunt, in ocio natæ, atq; alitæ. In his motibus ruinam omnes bonæ artes minantur, nisi Deus fulciat, ac his qui rerũ potiuntur mentẽ det instaurandi literarum studia. Vos uerò ne desistite urgere honestißimum & sanctißimum propositum. Etenim neq; Deo gratius à uobis officium ullum, neq; utilius ciuitati uestræ præstari potest.

Inuidia secutura honestum propositum.

Porrò cum rectè facta plerunq; sequatur inuidia, non dubito quin cum iniquis quorundam iudicijs uobis certandum sit. Sed est fortis uiri, inuidiam in rectè factis cōtemnere. fortasse certandum est uobis et cum ,, alijs difficultatibus, quæ consilia uestra in prouehen-,, da schola, remoraturæ uidentur, quas ita uincetis, si cogitabitis, Deo uos in hac re morem gerere. Nam nisi literis conseruatis, durare religio, & bonæ leges non possunt: præterea exigit Deus, ut liberos uestros, ad uirtutem, ac religionem instituatis. Est autem non modò in superos impius, sed planè humana specie beluinam mentem tegit, quisquis non dat operam, ut sui liberi rectißimè instituantur. hoc inter hominem ac beluam discrimen natura fecit, quòd beluæ deponunt curam sobolis, cum adoleuit, homini iniunxit, ut ex se procreatos non modò in prima infantia alat, sed multò magis, ut mores eorum, cùm adoleuerint, ad honestatem formet.

Homo belua.

Quare in primis in benè constituta ciuitate, scholis opus est, ubi pueritia, quæ seminarium est ciuitatis, erudiatur: ualdè enim fallitur, si quis sine doctrina, solidam uirtutem parari posse existimat, nec ad Resp. gubernandas quisquam satis idoneus est, sine scientia earum literarum, quibus ratio omnis regendarum ciuitatum continetur. Hæc cum expendetis, non inuidia, non ullis alijs difficultatibus patiemini uos absterreri, quò minus ad discendum uestros ciues inuitetis. De professoribus uestris hoc polliceri uobis possum,

& eru-

& eruditionem suscepto oneri parem esse, & in fungendo munere summam fidem futuram. Christum precor, ut auspicijs grauissimi negocij faueat, & uestra consilia, studiaq; discentium fortunet.

DIXI.

DE LAVDE VITAE SCHOLAsticæ Oratio, dicta à D. Melchiore Fendio, in promotione Magistrorum.

VM considero eos, qui in hunc locum ad dicendum prodeunt, uel argumenti nouitate, uel eloquentia placere, animaduerto mihi ualdè opus esse humanitate atq; æquitate uestra. Nam argumentum nouum, quod quidem huic loco conuenire uideretur, nullum reperiebam, nec peruulgatis addere aliquid splendoris dicendo possum. Cùm autem publici officij ratio imponat mihi dicendi necessitatem, erit humanitatis uestræ, ut uos quoq; æquitate uestra publicum morem conseruetis, me non grauatim audire, & orationem meam boni consulere.

Decreui autem dicere de dignitate uitæ scholasticæ, deq; comparatione uestri ordinis cum cæteris ordinibus, & uitæ generibus: Neq; ego non uideo quan- Propositio.

tum, quàm amplum argumentũ susceperim. Sed quam quam pertexi nunc non poterit, tamen utile erit capita rerum attigisse. Quemadmodum autem Medici in præceptis ualetudinis monent, ut aëris qualitatem in quo uersamur, diligenter obseruemus: Ita magnoperè conducit, genus uitæ intelligere, in quo uel nostro, uel alieno iudicio collocati sumus. Et est quædam Philosophiæ pars, gradus humanorum officiorum atq; ordines considerare & rectè discernere. Deinde nescio quid alijs accidat, mihi quidem in hac fortunæ tenuitate, et in his difficultatibus quibus conflictor, hæc res aliquid solatij affert, quòd hoc uitæ genus, et sanctißimum et hominis naturæ conuenientißimum, & uitæ utilißimum esse cogito. Cùm hæc bona colligo, fero æquiore animo incommoda, quæ comitantur hanc uitam, quæ sunt plurima: Nam ad ipsos studiorum labores accedit paupertas, quam perferre posse, magnitudo animi est non uulgaris: Adde quòd superbißimè contemnimur, nõ solùm ab imperitis, à mercatoribus cẽtauris, sed etiam ab illis semideis, qui regnant in aulis, propter opinionem doctrinæ, aut sapientiæ. Postremò non tantùm contemnimur, sed etiam in odio sumus. Hæc incommoda quàm non sint leuia, res ostendit: deterrent enim plurimos à literis. Ego tamen non dubito ea hic commemorare, ut cogitetis fortitudinem quandam esse, inter has difficultates nõ abijcere literas: Deinde monebo, ut his malis opponatis uera & non fucata huius uitæ scholasticæ bona.

Gradus humanorum officiorum.

Semidei aularum.

Initiò autem præfari uolo, me nihil de dignitate cuiusquam ordinis detrahere. Non delector illa Cynica Philosophia, quæ uituperat omnes artes, omnia uitæ genera. Melius & humanius inquit Aristoteles, ciuitatem non ex Medico & Medico, sed ex Medico et Agricola constare, hoc est, ex multis ordinibus. Quare singulis tribuo suum honorem: Sed gradus considerandi sunt, quos plerunq; stulti conturbant. Sic igitur statuetis, uitam scholasticam primùm necessariam esse Reipub. & maximas ad communem uitam utilitates afferre: deinde & sanctißimam ac Deo gratißimam esse: postremò etiam iucundißimã. Et quidẽ tantas ad uitam utilitates ex uita scholastica peruenire, tantum in hac esse ueræ dignitatis, ut quamuis titulo præstent Reges & Episcopi, tamen reipsa par sit illis ordo Scholasticus. Hoc cùm animo constitueritis, etiam opera danda erit, ut hanc uitam omni studio ornetis, ut fortiter labores, & omnes difficultates perferatis, quæ comitantur hoc uitæ genus. Ordo scholasticus par regio.

Sed quas tandem ob causas usq; adeò laudamus uitam scholasticam? Vulgus iudicat esse ociosam uitam, atq; inde scholasticam appellarunt: Latini nuncuparunt ludos hos conuentus discentium. Quid autem dignitatis in ociosa uita, aut in ludis esse potest? De his appellationibus postea dicam: Prius enim ostendam, minimum esse ocij in hac nostra militia: nec ludum esse hæc studia literarum: sed seriam inquisitionem maximarum rerum. Schola ludus.

Veritatis & iustitiæ inquisitio.

Duæ res sunt, quibus nihil melius ac diuinius habet humana natura, uidelicet ueritas & iusticia. Harum inquisitio & explicatio commendata est scholis. Nec uerò obscurum est, ueritatis & iusticiæ cognitionem maximè necessariam esse ad benè uiuendum, & utilitates ad uitam maximas afferre. Non enim sine doctrina religiones coli, non leges condi aut retineri possunt. Quanto præsidio destituta esset uita, si Medicinam nemo disceret aut doceret? Quantis ornamentis carendum esset, si nemo disceret Mathemata, si nulla temporum discrimina tenerentur, si res ueteres, & historiæ mandatæ literis ignotæ essent? Horum commodorum magnitudo uobis quidem, qui in his studijs uersamini, nota est. Quare facilè iudicabitis partem Reipub. necessariam esse scholas, & quidem præcipuas utilitates inde ad communem uitam peruenire. Quis enim non uidet, religionibus, legibus & literis, in uita magis opus esse, quàm fabris aut cerdonibus?

Sed illud disputant quidam, Ecclesias, aulam, forum, sedes esse ueritatis et iusticiæ, magis quàm scholas. Vocant scholasticam uitam umbratilem, quòd ibi in ocio ingenia exerceantur, illic aiunt, ueritatem & iusticiam in acie uersari. Moderati animi est, & benè instituti, reuerenter sentire de Ecclesijs, de aulis et foro. Ac debent quidem in illis locis regnare ueritas & iusticia. Sed constat ex scholis in illa loca hæc ornamenta afferri. Qualis enim esset doctrina in templis, si in

si in scholis res non essent agitatæ et illustratæ? Qualis esset aulicorum consiliorum & fori barbaries, si non extaret quædam erudita iuris doctrina? Deinde *hoc interest, de omnibus magnis rebus scholæ consuluntur, scholæ pronunciant, non* Episcopi, *aut aulici aut causidici.* Po*stremò in scholis est simplex studium rerum inquirendarum & patefaciendarum.* In Eccle*sijs multa in popularibus concionibus dicuntur improprie, multa etiam, quia populus non potest assequi, prætereuntur.* Iam *in aulis & foro horribile est dictu, quantum sit* Sophistices. Ita*q; sæpe mihi uenit in mentem ueteris fabulæ de* A*strea, quam ferunt pulsam ciuitatibus, postea in rure diu solitam agricolis concionari.* Ita *mihi uidetur propemodum pulsa ex aulis, ex foro, ex templis, & alijs hominum cœtibus* A*strea, hoc est, ueritatis & iusticiæ doctrina, adhuc hærere in scholis.* Q*uare cùm minus sit sophistices in scholis quàm alibi, cum bonis unum hoc sit studium eruendæ ueritatis, summa laus esse debebit uitæ scholasticæ, quæ quidem imago quædam est illius beatißimi status, in quo aurea illa ætate uiuebant homines, si qua fuit, aut certè uicturi erant, si fuisset illa aurea ætas, si natura hominum fuisset immunis à peccati labe, & à morte.* Q*uid enim tunc fuisset uita hominũ, nisi iucundißima quædam schola, in qua seniores & præstantiores de rebus diuinis, de natura rerũ, de immortalitate humanorum animorum, de cœlestibus motibus, de omnib. uitæ officijs docuissent reliquos?*

Astrea in scholis.

Vita scholastica imago aureæ ætatis.

In hac Philosophia, & huiusmodi disputationibus tempus omne consumpsissent seniores & iuniores. Nec aliam uitam fuisse Adæ, & similium Principum uirorum iudico. Huius beatißimi status imago est uita scholastica.

Sanctitas uitæ scholasticæ.

Dixi breuißimè de necesßitate & de utilitatibus, addam etiam de sanctitate huius uitæ. Nullum Deo gratius est officium, quàm ueritatis, & iustitiæ studium & propagatio. Nam hæc sunt præcipua Dei dona, in quibus Dei præsentia maximè cerni potest. Hæc Deus præcipuè conseruari postulat, imò ad hunc finem præcipuè conditi sunt homines, ut alij alios doceant de Deo & alijs rebus bonis. Ad hanc utilitatem addita est diuinitus humano generi sermonis cōmunicatio. Quare non dubium est, quin hoc uitæ genus, quod in docendo & discendo uersatur, Deo gratißimum sit, & hoc nomine antecellant scholæ templis & aris, quia maius est studium ueritatis in scholis. Quare si quis sanctum uitæ institutum quærit, non abdat se in solitudines, non putet aliud esse sacratius uitæ genus, sed in his discentium cōuentibus maneat, hic conetur benè mereri de genere humano, doceat alios, & sciat hoc officium prodesse ad conseruationem & propugnationem optimarum rerum, erudiat ambigentes conscientias, respondeat de iure, deq; omnibus uitæ officijs, inquirat rerum naturam, morborum remedia, causas mutationum in natura, motus & effectus cœlestes, præparet iuuentutē ad maiores artes, enarret

Digitized by Google

enarret historias, mandet literis res gestas, illustret artes; Hæc quisq; facit, Deo gratißimum cultũ præstat, & de genere humano præclarè meretur: Conseruat enim doctrinam utilißimam uitæ, format mores, iudicia hominum, retinet pacem, mitigat multa mala publica. Tale uitæ genus non solùm præstat monastico, sed uerè diuinum est.

Cicero non recte reprehendit Platonem.

Cicero reprehendit Platonem, quòd dixerit Philosophos, tametsi abstineant à Reip. administratione, tamen iustos esse, propter hanc ipsam magnarum rerum inquisitionem. Sed Plato rectißimè sensit. Est enim iusticia, suum quenq; officium facere, & fructum eius officij conferre ad communem salutem generis humani. Id maximè facit Philosophus, qui religiones, rerum naturam, causas omnium honestorum officiorum, leges, explicat, & has res diuinas cæteris impertit, artes illustrat, aut docet: deniq; qui ueritatis & iusticiæ doctrinam conferre ad aliorum utilitatem studet. Nec putemus melius mereri de genere humano uel causidicos aliquos, qui in foro controuersias aut exponunt, aut dirimunt, uel ædiles qui pontes aliquos faciunt, uel mercatores qui iusto precio res utiles important. Rectè igitur Plato dixit, iustos esse Philosophos, qui doctrinam utilem uitæ tradant. Non gesit Magistratus Isocrates, sed consilijs suis gubernauit Imperatorem laudatißimum Timotheum, & formauit ingenia multorum, qui postea in Repub. principes extiterunt. Nec melius de Rep. meritus est

Aeschi-

Aeschines causidicus, quàm Aristoteles, qui etsi nec Magistratus geßit, nec causas egit, tamen Alexandrũ, & multos alios Principes finxit ad iusticiam & beneficentiam. Deinde hodie etiam benè meretur de Repub. reliquit monumenta utilia ad religiones, et leges interpretandas, parit Medicos, & iudicia multorum format, qui in foro & negocijs uersantur. Aso Iurisconsultus gubernauit magnam Italiæ partem. Nec tamen minus de Repub. meretur Bartolus, qui in schola tantùm uixit. Philippus, Medicus Alexandri, exercitium secutus est, ac Regem ipsum ingenti periculo liberauit. Neq; tamen minus de Repub. meretur Galenus, qui nullum exercitium secutus est, sed in schola assedit, & scripsit doctrinæ suæ monumenta.

Cum igitur non aliud uitæ genus utilius sit generi humano, aut magis necessarium, aut sanctius, quàm uita scholastica, satis intelligi potest, hunc esse præstantißimum uitæ gradum. Hac uera laude moueri bona ingenia decet, ut magis ament uitam scholasticam, & adhibeant studium & diligentiam dignam tanta professione, & ornent eam optimis moribus. Quid est enim turpius, quàm quòd multi in scholis ita degunt, primùm, ut non intelligant suum officium: deinde, ut hoc ocium literarium collocent in turpißimas uoluptates, et sumant sibi licentiam omnium scelerum, quasi scholæ non ueritatis & iusticiæ, sed petulantiæ officinæ essent? Quo animo homines pij ueniunt in templa ad facienda sacra, eodem animo nos

Increpatio.

quoq;

Digitized by Google

quoq; in scholas accedere oportuit: Hic enim res diuinæ tractantur. Et magna cura adhibenda est, ut nostra sacra rectè faciamus, ne nostra inscitia aut aliqua alia culpa artes corrumpantur. Non minus piaculum est, corrumpere artes, quàm ceremonias in templis contumelia afficere. Ideo scholis nomen inditum est ab ocio, ut Respub. testetur se liberare nos à sordidis operis, ut dediti esse rebus diuinis poßimus. Addidit etiam præmia, sicut militibus: Etsi autem utilitates sunt exiguæ, etsi indocti non solùm contemnunt, sed etiam crudeliter oderunt literas, tanquam uincula cupiditatum suarum, tamen Deus non patitur omninò deesse præmia docentibus literas, & discentibus. Et quò melius quæq; Resp. constituta est, eò est erga studiosos liberalior. Interim nos decet Philosophico animo fortunæ iniquitatem ferre, & intelligere causas, quare optimæ quæq; res maximè sint spretæ uulgò. Deinde incommodis etiam opponamus commoda, uidelicet, dignitatem profeßionis, & sanctitatem, postremò etiam iucunditatem. Itaq; de hac etiam pauca adijciam, uidelicet, nullum uitæ genus iucundium esse, quàm uitam scholasticam.

Præmia.

Scholasticum uitæ genus iucundißimum.

Omnes sane mentes incredibilem uoluptatem percipiunt ex ueritatis agnitione: nam ad hanc aspiciendam maximè conditi sunt homines. Hanc uoluptatem in scholis multæ causæ augent. Primum enim magna ibi artium uarietas est: Omnium disciplinarum professores esse solent, qui consuli possunt in qualibet arte:

Varietas.

arte. Est & frequentia discentium, in qua magna dissimilitudo est ingeniorum & iudiciorum. Quare nostras cogitationes cum multis conferre possumus, audire quid alij iudicent, imitari meliora exempla. Hinc enim est illa apud Hesiodum laudata contentio, de qua dicit, uicinum à uicino ad diuitias properante, inuitari. Ideoq; apud Euripidem uerè dictum est, cõmunicatione opinionum in magna frequentia repertas esse artes. Et Cicero ait, magnam uim in discendo habere studiũ conferendi, quod συζήτησιν uocat ipse. Et Salomon ait: Ferrum ferro acuitur, ita uir excitatur à uiro. Significat enim tum admoneri ingenia collatione consiliorum atq; opinionum, tum exemplis excitari. Propter has tantas utilitates libenter in hac frequentia uersari studiosos conuenit. Postremò natura fit, ut similes delectentur similium consuetudine, maximeq; hi, qui similibus artibus dediti sunt. Ipsa etiam celebritas delectat animos, iuuat uidere bene compositos choros docentium et discentium. Nullum acroama dulcius est, quàm audire de optimis rebus, deq; omni uarietate naturæ, de Repub. de religionibus, quid alij peritiores sentiant. Vetus est dictum: Extra uniuersitatem non est uita, quo significabant iucundißimam esse uitam in scholis. Id dictum opinor ortum esse ab eruditis & prudentibus, qui intelligebant, & quantam hæc consuetudo, & communicatio sermonis uim habeat, & quantam pariat uoluptatẽ. Delectat bonos & uirtus illorum, qui liberaliter impertiunt

συζήτησις.

Similitudo.

pertiunt doctrinam alijs, qui ex animo consulere posteritati conantur. Etsi autem in tanta infirmitate humani generis nullus est ordo, nullum uitæ genus prorsus sine uitio, tamē in scholis minus aliquantò est fuci, odiorum & aliarum malarum artium quàm in alijs multis uitæ generibus. Primùm enim doctrina liberalis flectit mediocria ingenia ad uirtutem. Nec ferè quisquam adeò est ferrea natura, ut literis & mediocri disciplina non aliquantò fiat mitior. Est autem multò iucundior consuetudo cum eruditis, qui caussas omnium honestorum officiorum intelligunt, quàm cum indoctis, quorum iudicia multis in rebus dissident à nostris. Deinde illud affirmare ausim, eum qui in studijs assuefit ad amandam & inquirendam ueritatem, amare candorem ac simplicitatem etiam in moribus & in uita. Sed doctrina Sophistica deprauat uoluntates: transfertur enim calumniandi studium ad mores. Vt autem quisquis est studiosissimus, ita maximè incensus est amore ueritatis, & Sophisticen odit acerrimè. Dulcissimus autem conuictus est cum eruditis & candidis, qui prospiciunt quid deceat, & certa quadam ratione moderantur omnes actiones, & animi impetus, quasi freno regunt. Itaq; nec dulciores, nec firmiores sunt amicitiæ, quàm Philosophicæ, hoc est, eruditorum amicitiæ, & societate studiorum contractæ. Iam è regione confer ad hæc scholastica sodalitia, consuetudines cùm illiteratis, in quibus etiam si qui boni uiri sunt, tamen minus suauitatis habent

Minus mali atque fuci in scholis.

Philosophicæ amicitiæ.

bent congressus cum illis, quia de doctrina nobiscum colloqui non possunt. Ne Lelij quidem, & Scipionis amicitia tantùm suauitatis habuisset, si fuissent ἄμουσοι. Sed angustia temporis non sinit nos omnia uitæ scholasticæ commoda colligere & illustrare. Hæc autem recensui, primùm, ut adolescentes intelligant & ament uitæ genus, in quo uersantur: Deinde cogitent, quanta uicißim requiratur ab ipsis diligentia, quanta in omni officio moderatio, ut hoc uitæ genus ornent. Literati in summo fastigio rerum humanarum collocati sunt. Quare ut muneri omnium difficillimo satisfacere poßimus adhibenda est acerrima contentio animorum in docendo. Est & sanctißimum uitæ genus, & Deo gratißimum, conseruare & propagare doctrinam uitæ utilem. Sciamus igitur Deo pœnas daturos illos, qui moribus suis dedecorant scholas, qui non conferunt aliquid operæ ad doctrinæ conseruationem.

Postremò iucundißima est uita scholastica. Quare digni odio sunt, qui uelut Centauri, aut Lapithæ tumultuantur in scholis, & tranquillitatem uniuersi cœtus interturbant, disciplinam soluunt, qua soluta, dißipari societatem necesse est. Sunt & boni adhortandi, ut hæc commoda in conspectu habeant, eaq; opponant incommodis, quæ multos abstrahũt à literis. Plus ualeat apud bonos dignitas literarum, & publica utilitas, quàm iniqua uulgi iudicia, quàm odia Tyrannorum, quàm paupertas.

Sic affe-

Digitized by Google

Sic affectos esse iudico hos iuuenes, qui eò gradum petiuerunt, ut se publicè obligarent ad defensionem literarum. Iure igitur hunc animum eis gratulamur, eosq; usitatis honoribus ornandos esse censuimus.

DIXI.

DE GRADIBVS DISCENTIVM Oratio Phil. Mel.

OTVS est Ennij uersiculus de ueteribus moribus conseruandis:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;. Idem profectò in re literaria præstiterit seruari in faciendis gradibus discentium, qui non mediocri prudentia à maioribus instituti, nunc errore quodam hominum, qui uidentur conspirasse ad abolendos semel omnes ueteres mores, delendamq; uniuersam ciuilem disciplinā, antiquantur. Neq; ego nunc suggestum conscendi digladiaturus cum eo genere: tantùm adolescentes commonefacere decreui, quo consilio & olim gradus instituti sint, & quantum ad communia studia literarum momenti adferat illorum conseruatio. Est autem ad eam causam opus mihi æquitate uestra auditores: plerosq; enim tantum fastidium cœpit istius moris, ut tantū non totam Anticyram putent destinandam esse his, qui titulos istos graduum decerni sibi postulant.

Digitized by Google

Ab his pro meo iure peto, ne nos ex hac schola exsibilent, ne explodant, priusquam orationem nostram cognouerint. Nam pronunciare, cum nondum cognoueris causam, id uerè est iniusti & barbari iudicis. Et ego me sanis omnibus satis facturum esse in hoc negocio recipio.

Graduum defensio.

Est quædam in puerilibus ingenijs infantia et imbecillitas, quæ non sufficit pluribus artibus simul discendis, sed sensim per gradus quosdam, ad grauiores artes traducendi sunt pueri, dum ad fastigium artium peruenerint, hoc est, dum parauerint sibi scientiam non stultè de rebus humanis iudicandi, & mediocrem quandam sermonis copiam, ad docendos alios, demonstrandamq; uim, naturamq; uirtutis.

Simile.

Et quemadmodum nō statim cibis durioridus ora infantium satis firma sunt, sed lacte diu aluntur, postea præmanso cibo, donec grandescant: ita pinguißima quæq; facilimaq; deliguntur, quæ infirmæ primùm ætati tradātur, deinde ordine disciplinæ reliquæ. Itaque prudētes uiri in scholis descripserunt classes quasdam puerorum, ut secundum ingenij uires, alij alijs disciplinis adhiberentur, & in sua quisq; classe, tanquam intra septa detineretur, ne imparatus, &, tanquam sus in rosas, irrueret ad obscuriores artes. In hūc modum gradus quidam facti sunt adolescentiū, ut primùm Grammatica, Dialecticaq; traderentur, quæ primæ artes, planißimæq; sunt. Vbi uidebantur has perdidicisse, non temerè ipsi ad Physicen, aut alias artes

Classes ut septa.

irrum-

Digitized by Google

erumpebant: Sed præceptores explorabant uires adolescentium, qui si probarentur, admittebant ad reliquas disciplinas. Nuper adhuc hoc seruabatur in scholis, ne quis attingeret Physicen, aut Mathemata, nisi antea in Grammaticis & Dialecticis diu multumq; uersatus. Postea præceptorum iudicio tradebatur ulterius, & primus ille gradus à Lauri Bacca nomen habuit: Erant enim honesto titulo pueri ornandi. Postea Physicen, Mathemata, Ethica percipiebant, nec salutabantur hæc à limine tantùm, diu immorabatur iuuentus, dum penitus cognosceret, dum longo usu iudiciū confirmaretur. In his tanquam præludijs grauiorum disciplinarum, cùm iam satis uiderentur exercitati, præceptores permittebant, ut Sacra, aut Medicinam, aut ius publicum attingerent, ad quas disciplinas usum puerilium literarū, magnum & acerrimum iudicium uolebant adferri. Itaque prius explorabantur hîc etiam uires adolescentium: Magisterium fecerunt claßi titulum. Profectò plurimùm refert, quomodo instruantur, præparenturq; ad seueriores disciplinas adolescentes. Non sunt longè petenda exempla: nostri seculi morem uideamus. Statim ubi in publicam scholā mißi fuerint adolescentes, putant sordidi ingenij esse, diu hærere in Grammaticis, aut similibus nugis, properant alij ad sacra, nulla linguarum, nulla dicendi scientia antea parta, nulla humaniorum ac ciuilium morum cognitione, discunt inepté rixari de sacris rebus, nec ad uitæ usum compa-

Baccalaurei.

Magistri.

Eruptio in artium facultatibus.

rant. Volo ego quidem omnium ætatum, omnium uitæ partium esse religionis studium, sed ea proponantur pueris, quæ assequi poßint, quæ pietatem alant, quæ mores forment, non unde petant rixandi materiam.

Quid de alijs profeßionibus dicam? In iure discendo uideas uersari, qui nullum prorsus usum aliarum literarum habent, cùm tamen illud ipsum ius ex Philosophorum ac Rhetorũ literis, tanquam ex fonte ortum sit. Iatricæ uerò manus admouere, nisi physicen didiceris, est sine pẽnis uolare. Nam clinica illa Medicina tota ex ea philosophiæ parte nata est, quæ elementorum cognitionem, motus uarietatem, corporum naturam tradit. Porrò dum hoc modo non perpoliti puerili doctrina irruunt ad seueriores artes, infirmo iudicio literæ omnes, artesq; fœdè conspurcantur. Et quia ex literis rerum publicarum status comparantur, fit, cùm parum sani pro concionibus et iudicijs regnum gerant, ut uariè quassentur Respub. Profectò satius erat, nullas literas attingere, quàm hoc modo tractare. Diu erant pueri Grammaticis, Dialecticis, Rhetoricis alligandi. Multum temporis postea collocandum in Mathemata, & reliquam Philosophiam. Vbi maturuisset iudicium, tum erant adhibendi ad eas artes, quibus Respub. gubernantur.

Græci agricolæ. Græci agricolæ, cùm uiderent maturescere segetes, certo tantum temporis spacio, non colonorum opere, aut soli natura, dixerunt: Annus producit, non agerent

ager. Cumq; animaduertissent sæpè immaturas segetes demeti magno damno, et fructum laboris superioris perire, prouentum uniuersum soli tempori tribuere, & patienter expectari uoluerunt iustum messis tempus. Ita mihi in singulis partibus literarum, temporis habenda ratio uidetur, & ut admoueantur ad eas artes adolescentes, quibus ingenij infirmitas assequendis par est, & tantisper detineantur in his, donec maturuerit iudicium, nec messem properent facere ante tempus. Et quia facilè iuuenilibus animis obrepit satietas præsentis studij, ut in eo detineri diu sine magno negocio non poßint, ideò gradibus tanquam caueæ includendi uidentur: ubi omnibus animi uiribus cogantur in unum aliquod ac certum negocium, quantum satis est, incumbere. Est omnino, ut de alijs omnibus rebus, utiliter præceptum, βραδέως σπεύδειν: Ita in studijs nõ aliud perinde refert, quàm ne intempestiuè properemus. Nunc fit, ut cùm uarias disciplinas peruagentur sine ordine, sineq; ratione, nullam pœnitus cognoscant, nullaq; de re prudenter iudicare queant. Et ut errones nullos certos lares habent, nusquã domi sunt, & ut inquit Martialis: Quisquis ubiq; habitat, maximè nusquam habitat: Ita illi, cùm tamen omnibus disciplinis sint hospites, nullam habent familiariter notam. Neq; enim fieri potest, quemadmodum reliquit scriptum Xenophon, ut qui multa simul facit, omnia ritè faciat, nec sufficit animus iuuenilis uarijs ac diuersis studijs. Hoc in consi-

Temporis habenda ratio.

Festina lente.

lto fuit autoribus graduum in scholis. Neq; ego nunc quenquam esse puto tam impudentem, qui hanc rationem damnare ausit. Quid enim in studijs conducibilius est ordine? hunc claßibus gradibusq; factis conseruare conabantur. Vos etiam adolescentes, ut quanta fide potest fieri ac religione, detis operam, ut in discendo, iusto quodam ordine utamini. Nam hac confusanea discendi ratione, nisi Deus aliquis opem tulerit accisis rebus, uereor ne res humanæ funditus euertantur.

DIXI.

ORATIO DE STVDIIS ADOLEscentium habita cùm titulus Baccalureorum decerneretur quibusdam, & scripta à Vito Vuinshemio.

Irabatur fortasse aliquis, quid nobis in mentem uenerit, ut hunc morem publicè decernendi istum primum scholasticum gradum, tot iam annorum spacio intermissum, ac uelut exoletum, hoc potißimum tempore in scholam reuocaremus. Et fortè non deerunt qui consilium hac in re nostrum ut ociosam περιεργίαν, uel inanem ostentationem irridebunt, quibus in præsentia nihil attinet respon-

respondere, cùm uiris honestis ac prudentibus hoc nostrum institutum probari non dubitemus. Sed tamen ut adolescentes & de gradu ipso honorificentius sentiant, & hæc studia magis ament, ac pluris facienda ducant, decreuimus utraq; de re, nempe de hoc gradu et utilitate examinum, atq; de his primis artibus paucis in hoc consessu dicere.

Non enim leues aut negligẽdæ fuerunt causæ, quæ uiros bonos ac doctos mouerunt, ut hunc patrium & peruetustum Academiarum morem, nec sine grauißimo consilio à maioribus institutum, reuocatum ac retentum cuperent. Quemadmodum enim primis illis scholarum parentibus necessarium uisum est, hæc examina, & discendi ordinem instituere: ita nostri præceptores has suæ esse partes iudicauerunt, operam dare, ne quod tale exercitij genus in schola desideraretur, & si quid ex his ad tempus prolapsum, aut intermissum foret, ut id rursum instauraretur, & quantum eius fieri posset, conseruaretur. Quorum nos autoritatem secuti, non curiositate quadam, neq; enim ita ocio abundamus, nec propter ostentationem aut ambitionem, cùm nostra tenuitas nobis non sit ignota, sed ut utilitati scholæ, & discentium commodis pro nostra uirili parte consuleremus, hoc officium publicè promouendi Baccalaureos liberalium artium suscepimus. Quamuis enim hic primus gradus uerius puerilis quidam ludus, quàm res seria uideri poßit, usu tamen compertum est, tantam eius utili-

Causæ promotionum non leues.

Primus gradus ueluti lusus.

Digitized by Google

tatem esse, ut non parum ad officium et fidem eorum qui præsunt, pertinere uideatur, operam dare, ut in schola non retineatur modò, sed & quàm maximè uigeat ac frequentetur. Nam primùm, si spectabimus utilitatem, quam affert consuetudo examinum, præsertim huic ætati, in cuius præcipuè gratiam hi primi gradus instituti sunt, tantam eam comperiemus, ut nulla amplior, nec uberior in schola poßit esse.

Examina curam acuunt.

Quanti enim refert, quòd examina discendi curam acuunt, studium, uigilantiam, ac solicitudinem augent, & ad omnia quæ traduntur diligentius obseruanda, ac perdiscenda alacriores & excitatiores reddunt? Metuit enim pro se quisq;, ne quid se fugiat, quod tenere oporteat. Tum ut accuratius perfectumq; omnia excutiat ac peruestiget, eadem hæc solicitudo stimulat, cùm sciat, sibi omnia dictata reddenda in examine, & perspicuè explicanda esse. Hic metus acerrimus est ἐργοδιώκτης, ad discendi laborem ac uigilantiam, animos accendens urgensq; qui si absit, uidemus quàm frigidè, ac somniculosè studia tractentur. Verùm examinum cura, & solicitudo apud aliquem excubans, non sinit eum obdormiscere, sed expergefacit, ac uelut sedulus & acer paterfamiliâs instat & urget, ut suum studiorum pensum persoluat. Quapropter hæc ex multis causis una fuit ueteribus, instituendi examina & gradus, ut his uelut calcaribus incitarent discentes.

Rectè monet Fabius, scripta euoluenda esse cum

tali

Quomodo aliorum scripta euoluenda.

tali solicitudine, quasi nos ipsi ita scripturi, uel dicturi simus, quòd ita fiat, ut uigilantioribus oculis omnia lustremus, nihil nobis elabi patiamur, quod obseruatu dignum sit, & ad omnes uirtutes scriptorum expendendas attentiores reddamur. Idem in consilio fuit his, qui examina instituerunt, nempe, ut circundarent curam discentibus omnia plenius & exactius cognoscendi, ut aliquid integri, ac solidi perciperent, nec uagabundi in studijs oberrantes, extremis tantum labris uaria degustarent, hinc inde concisas sententiolas & mutilata membra uenantes: quod nunc à multis fieri uidemus, qui cum excutiuntur, ita stupidi atque ignari, ut turpe sit, deprehenduntur. Dum enim in hoc uno studiũ omne suum consumunt, ut fragmenta quædam ex scriptoribus colligant, fit ut nullius rei integram ac perfectam cognitionem consequantur: à quo uago & inutili labore examina discentes uelut in certam uiam reuocant. Nec ad non necessaria & inutilia respectare sinunt, sed in ijs quæ necessaria sunt, ordine quodam discendis continent. Parit uerò istam in discendo diligentiam præcipuè hæc solicitudo, cùm scimus, nobis in examine uelut rationem reddendam esse eorum, quæ tradita sunt, & magis se intendunt animi in ea, quæ ipsi tanquam nostra alijs exponere atq; explicare cogimur, & illæ ipsæ imagines magis euidenter in animis lucent, ac firmius defiguntur, quas ipsi de rebus doctrina perceptis tractatione & oratione effingimus, atq; exprimimus. Nam quæ

Digitized by Google

auribus tantùm hausimus, aut ex lectione percepimus, ea tanquam umbræ per somnium obseruantes incerta hærent, & facilè inde fugere atque excidere solent. Quorum uerò ceu uiuas imagines commentando atq; agitando impreßimus, ea uelut altius actis radicibus hærent tenacißimè, nec euelli se, aut excuti facile patiuntur.

Est enim commentationis atq; agitationis uis maxima in omni re, plenè perfectéq; percipienda ac discenda, sine qua auditionis & lectionis fructus sterilis, ac prope nullus est: συζήτησις autem, ut uerè dictum est, omnia potest, & agitando atq; inquirendo omnes artes inuentæ, ac excultæ sunt, estq; ea uel sola omnis doctrinæ effectrix. Quemadmodum enim leonum fœtus informes ac mortuos edi memorant, & deinde longis parentum uociferationibus uiuificari, ac spiritum recipere, ita primi fœtus ingeniorum, hoc est, primæ imagines quas de rebus uel auditis, uel lectione perceptis, concipimus ac gignimus, mortuæ sunt, et informes, quæ deinde dum crebrò de ipsis cum alijs colloquimur, ac commentamur, ab ipsa uiua uoce & tractatione ceu uitam, et perfectam formam recipiunt. Et uerè dictum est ab Aristotele, id primum certum signum esse, quòd aliquis quidpiam rectè sciat, si de eo ipso loqui, & alium docere poßit. Eam gratiam debemus examinibus, quæ uelut uita sunt studiorum, sine quibus lectio omnis & meditatio mortua est. Huc accedit, quod ijs multi errores temerè

συζήτησις.

Leonū fœtus.

com-

concepti, et hærentes in animis corriguntur, eximuntur opiniones falsæ, quæ uel per ætatem, uel ex aliqua fallaci specie, uel institutione corrupta, uel artiũ præceptis malè intellectis, accõmodatisúe in animis hæserunt. Et ob hanc præcipuè causam ea à ueteribus instituta uidentur: non enim adolescentum studia temerè, ac sine lege fluere, sed huic examinũ censuræ subiecta esse uoluerunt. Neq; enim eos fugiebat, omnes artes peccando disci, & ut fertiles agri multũ gignunt spinarum, atq; inutilium herbarum, quibus subinde sunt repurgandi ac sarriendi, idem etiam ingenijs & quidem fœcundis solet accidere: sæpe enim fit, ut falsas rerum imagines pro ipsis rebus apprehendant. Et quemadmodum Ixion cum nube concumbens, cùm putaret se Iunonem amplecti, Centauros gignit, sic ex falsis umbris, quas pro ipsa ueritate consectamur & arripimus, prodigiosæ opiniones nascuntur, quæ nisi maturè, & antequam altius radices egerint, animis euulsæ sint, in perniciosos Ecclesiæ, ac Reip. errores deinde erumpunt. Nam ut lolio, tribulis, lappisq; & alijs id genus infœlicibus herbis succrescentibus, segetes opprimuntur, ac præfocantur, et sterilescunt agri: ita falsis opinionibus, si confirmẽtur, nec maturè exterminantur, atq; ijs uelut repurgẽtur mentes, ueritas opprimitur, & expugnatur. Ad id uerò non est aliud aptius remedium, quàm examina. His enim explorantur ingenia, si quid adhuc deest, ijs ostenditur, si quid uitij aut errorum hæsit, corrigitur atq; euellitur.

Agri.

Ixion.

Examina uitia corrigunt & facundiam alunt.

Estq;

Digitized by Google

Estq; hæc uelut sarritio studiorum, ita necessaria, ut si omittatur, non modò uera ac solida doctrina nulla posit constare, sed ipsius loco infiniti errores succrescant: Vt taceam quòd illæ communicationes & colloquia etiam facundiam alunt, & afferunt quandam animis constantiam, ut & accipere ac intelligere ea, quæ proponuntur poßint, & aptè ad quæsita respondere. Videmus enim nonnullos seriò de re quapiam interrogatos ita perturbari, ac uelut attonitos obmutescere, ut uix animi compotes esse uideantur. Eorum deinde, si quid fortè discendo etiam consecuti sunt, nullus usus esse potest. In hoc enim omnis studiorum fructus ponitur, ut expromere, in lucemq; proferre, ac explicare idipsum, quod scias, poßit. Vt enim occultæ Musicæ, ita mutæ atque infantis doctrinæ nulla gratia est.

Studiorum cursum intra limites tenent.

Examina uerò ut iudicium formant ac limant, animos confirmant, acuunt ingenia, ita linguam quoque expeditiorem efficiunt, celeritatem quandam cogitãdi, & promtitudinem respondendi afferunt. Magna hæc quidem sunt, sed est & alia non minor utilitas examinum, quòd cohercent ac cohibent cursum studiorum intra certos limites: Adolescentes enim nisi intra certa, uelut septa contineantur, ceu nauis in medijs fluctibus rectore destituta, ita ipsi incerto cursu fluctuant, & si quid etiam instituunt, id nullo ordine tractant. Vnde operam illis omnem in discendo consumtam perire necesse est. Et gignũt plerunq; hæc

tulmu-

Digitized by Google

tumultuaria ac uaga studia, uanam persuasionem eruditionis, qua nihil nocentius est: ea deinde inflati tument, cùm de rebus omnibus indoctißimè ac stolidißimè iudicent: Cum ea enim inscitia coniuncta esse solet insignis arrogantia ac pertinacia, unde fit, ut plerunq; tales Rebuspub. uel Ecclesijs præfecti, tumultibus deinde omnia misceant. His malis tantis medentur examina, et quod maximum est, uanam illam persuasionem doctrinæ, atq; arrogantiam animis eximunt, qua non est alia pestis cum rebus omnibus, tum uerò præcipuè studijs perniciosior. Sæpe enim aliquis cristas tollit antè tempus, & putat se iam uel nouem artium liberalium Magistrum esse, qui cùm examine excutitur, si nihil aliud, hoc certè tamē docetur, quòd adhuc minus sciat, quàm ipse se scire putabat, & isto stulto atq; pernicioso errore liberatur. Quantò uerò ingenia fœcundiora sunt, ac magis præcotia, tantò plus ab hac peste periculi est. Videmus enim φιλαυτίᾳ fœlicißima pleraq; ingenia in medio studiorum cursu corrumpi, ac uelut in herba enecari, dum sibi iam nimis placere incipiunt, seipsos & sua impense admirantur, attollunt supercilia, quibusuis iam se præponunt, quo suos præ se contemnunt, fastidiunt iam hæc, iam illa, censuram sibi de dogmatis sumunt: nulli amplius præceptores, nulli propemodum libri, aut scriptores tam emunctæ naris iudicio satisfaciunt. Ad moneri autem se aut doceri, pro indignißimo ducunt, statim coarguti excandescunt, quid ni? non enim labi Persuasio.

posse

posse, aut errare uideri uolunt. Non Tygrides atrocius aut infestiore ira, pro catulis depugnant, quàm illi pro suis erroribus defendendis. Quid hos facturos putemus, ubi sic affecti ad Reipub. aut Ecclesiæ gubernacula accesserint, & authoritatem ac potentiam aliquam cum isto supercilio & inscitia coniunxerint? Ecquos uos unquam homines audistis perniciosiores Ecclesijs, aut Rebusp. extitisse? Atqui talis arrogantia & alitur & confirmatur in animis, si nulla agatur de studijs censura; ingenia non explorentur coarguanturq́;, nec moneantur, quid adhuc illis desit, & quàm longè adhuc absint ab eo gradu doctrinæ, ad quem iam euasisse sibi uidebantur.

Duæ studiorũ maximæ pestes

Quapropter si nihil aliud utilitatis afferrent examina, uel ob hanc unam causam tamen in scholis retinenda erant, quòd duabus maximis pestibus studiorum, quæq́; plerunq́; coniunctæ solent esse, medentur, nempe, ignauiæ & arrogantiæ: ad eximendum enim torporem, & excutiendam somnolentiam, uix aliud calcar est acrius & efficacius. Deinde ne nobis ipsis immodicè placeamus, aut ultra nidum, ut aiunt, pennas extendamus, salutare est uitia atq; errata nostra nobis ostendi, & assuefieri nos, ut patienter feramus nos redargui ac corripi, ne protinus omnia somnia nostra exosculemur, & pro oraculis adoranda ducamus. Quæ uana persuasio nisi corrigitur, perniciosissimos deinde errores parit. Narcissus in fabulis Poëtarum, dum nimium sese amat, contabescit, peritque

Fabula de Narcisso.

& ipse

& ipse & illa falsa imago, in quam tantoperè deperibat, & nunc mutatus in florem, monet nos, serò florescens, ne nimis maturè & antè tempus sapere incipiamus, neúe nos aut nostra nimis amemus atque admiremur: quod cùm in omni ætate odiosum est, tum uero in adolescentia prorsum intolerabile. Nam ut abusu rerum solidaq; ac perfecta doctrina & sapientia hæc ætas adhuc longißimè abest, ita has res nō potest sibi arrogare sine summa turpitudine ac uanitate. Vt enim uuæ & poma non in uere, nec in æstate maturescūt, sed in autumno primùm, paulò ante hyemem: ita doctrinæ fructus ingrauescente ætate, ac paulò ante hyemem, hoc est, iam senectute instante, primùm solent maturescere. Et ut uuæ ac poma ante tempus decerpta, nec esui sunt, nec ulli alij usui idonea: ita ingeniorum immaturi fructus acerbi adhuc sunt, et salutare est adolescentibus ostendi, quàm nunc primùm florere, aut rubere cœperint illi fructus, nec dum maturuerint: & moneri, quo cultu, quibus auris & solibus, & qua benedictione diuina adhuc sit opus, ut læti ac maturi, talesq; fructus proueniant, quibus Respub. & Ecclesia deinde salubriter poßit uti. Hoc efficiunt examina, quæ cuiq; quousq; progressus sit, & quid uiæ adhuc restet, ostendunt, ne se iam metam superasse putent, cùm uix dum septis excurrerint. Cùm igitur quædam modestiæ ac disciplinæ officina sunt, tùm uerò etiam ad κοινωνίαν, hoc est, studiorum communicationem mutuam atq; in conferendo &

Simile a fructibus.

do & disceptando facilitatem, humanitatemq; adsuefaciunt. Quidam enim in his congreßibus magis sunt intractabiles ac morosi, quàm homines doctrinæ studijs excultos decet. Alij porrò sublimi arrogantia subnixi, suam, si qua est, eruditionem, ceu Regum Persarum mysteria celant, & sola maiestate ac tenebris tutam censent, cùm nihil promant, nihil quidquam de suo in medium proferant, cum nemine communicent. Hos si excutias, inuenias plerunq; inanes, & hoc est cur examinari atq; excuti tantoperè fugitant: metuunt enim, ne de sua authoritate aut existimatione plusculum amittant, si se aperiant. His permittamus ut aliorum opinione magni doctiq; sint, sua maximi ac doctißimi tumeant quàm uelint, & uel ranæ Aesopicæ exemplo cum tauris certēt, donec ad summum inflati crepent. Qui rectius mente ualebunt, hi non errare magis uolent, quàm uiam doceri, atq; examina et istos congressus, ut saluberrimos studijs atq; utilißimos magnifacient, quodq; poterunt, de suo quoq; ad ea tanquam ad aliquod magnum publicum bonum conferent.

Disciplinam custodiunt.

Diximus de examinum utilitate, & si ea tanta & tam multiplex est, ut nec in hac temporis angustia, neq; à me homine ad dicendum minimè instructo satis commemorari poßit. Nostris uerò temporibus iuuentus his τριβαῖς magis etiam opus habet, quòd hæc ætas, ut alijs in rebus à legum uinculis libera uult esse, & magis quàm credo ante hac ulla, contumax ac

freni

fræni impatiens, ordinisq; & disciplinæ contemptrix est; ita artium quoq; præcepta respuit atq; adspernatur: quorum utrum nocentius sit, haud facilè dictu fuerit, cùm alterum Rerumpub. alterum artium ac doctrinæ ruinam trahat. Quæ duo nempe leges & doctrina, ut fœdere quodam inter se iuncta sunt, simulq; & florere & intercidere solent, ita cum sunt labefactata, immani barbarie ac uastitate omnia inuolui necesse est. Quo maiore cura & contentione uiros honestos his præsentibus malis, quæq; his haud paulò grauiora impendere uidentur, omni genere remediorum occurrere decet. Nec leuiter hæc examina ad disciplinam conducunt, licentiam temporum nonnibil reprimunt, discendi curam augent, & certa lege atq; ordine studia gubernant, atque ad ea discenda adigunt, quibus religio moresque boni, ac uera et solida doctrina continetur. Nam ea quæ ad hunc gradum institui solent examina, non solùm Grammaticæ & Dialecticæ exercitia sunt, sed quædam etiam κατήχησις Ecclesiasticæ doctrinæ: Exiguntur enim rudimenta pietatis ab adolescentibus, & si quæ parum commodæ opiniones de religione fortè perperam hæserunt, animis euelluntur, atq; aduersus multos noxios errores pectora muniuntur. Quod quàm operæ precium sit, his præsertim temporibus, non satis dici potest. In hac enim tanta securitate hominum & incuria ac negligentia religionis, necesse est hanc teneram ætatem quoq; uelut publica cõtagione infectam,

Religionem stabiliunt.

Ee propha-

prophanam, ac pietatis contemnentem fieri: quae cùm sit seminarium Ecclesiae ac Rerumpub. & in hoc uaterno huius seculi tantoq; contemptu religionis succrescat, satis apparet, quàm horribiles tenebrae ac uastitas posteros nostros sit exceptura. Cùm alioqui, quemadmodum semina ac plantae in singulos annos degenerare solent, fato quodam omnia successu temporum in peius trahente, ita homines quoq; singularum aetatum deteriores nasci, ac semper à superioris seculi ingenio & moribus longè degenerare uideamus. Quare ut agricolae arte ac diligentia, dum quotannis maxima quaeq; manu legunt, illi seminum mutationi mederi student, ita uiros honestos quosq; cum suorum temporum uitijs pugnare oportet: quod nisi fiat, omnia breui in praeceps ruitura uideamus. Ad eundem modum, nisi totis uiribus resistatur horum temporum negligentiae atq; inertiae, metuendum est, ne ad posteros magna ex parte et religionis doctrina, & caeterae quoq; disciplinae sint interiturae. Nam Ecclesia (non tam dicam de alumnis uel discipulis) Doctores certè non est habitura, & dispensatores mysteriorũ Dei, cùm ita negligatur uerbi diuini tractatio. Deinde qualem putemus militiam in superioribus disciplinis futuram, cùm in his primarum artium rudimentis nullum sit tyrocinium? Non igitur debet praetermitti ulla occasio, qua utcunque rerum tantarum ruina fulciri ac prohiberi possit. Examina uerò utrũque praestant, fouent studium Ecclesiasticae doctrinae,

& ad

& ad elementa pietatis perdiscenda adigunt adolescentes, nec ea prorsum negligi aut intercidere patiuntur, & harum primarum artium Grammaticæ ac Dialecticæ rudimenta conseruant. Scimus autem quàm difficulter ad ea discenda compellantur adolescentes, propterea quòd, ut uerè Fabius dixit, plus habent operis, quàm ostentationis. Neque obscurum est, quàm harum artium cognitio necessaria sit, ad quodcunque omnino genus doctrinæ adspirantibus: Et quam non infœliciter modò, sed & turpiter superiores disciplinas tractent, qui hæc fundamenta neglexerunt. Quid enim in quatunque alia disciplina efficiet, qui sermonis uim ac proprietatem ignorabit? Quomodo ille scripti alicuius sententiam uenabitur, cum uerba & eorum structuram, non intelliget? Quàm prodigiosa somnia finget, cùm ita ceu uia lapsus, orationis sensu destitutus, sententiam uelut in tenebris palpans prehensabit? Rebus quoque eum destituti necesse est, quem oratio & uerba, quibus res sunt inuolutæ ac proditæ, destituunt. Rectè igitur Grammatica nutricula dicitur omniũ artium ac disciplinarũ, et illi cæteræ, hunc honorem & gratiam nutricationis libenter tribuunt: Sumunt enim ab ea una quælibet certum ac proprium orationis genus, & arcent ac repellunt à se eos discipulos, qui Grammaticæ ubera prius non suxerunt. Quintilianus requirit uel præcipuè nutricis operam in formando pueri ore ac lingua, uultq; deligi non indisertam, et fabularum

Difficultas discendi fundamenta.

Grãmatica ueluti nutricula.

Digitized by Google

ac historiarum non ignaram, quæq; cum primo lacte simul purum orationis genus, & quædam liberalioris doctrinæ elementa instillare poßit. Quæ uerò nutricula potest ad hæc efficienda magis idonea esse quàm Grammatica? Format hæc fingitq; os pueri tenerum, adsuefacit ad sermonis genus proprium ac certum, poëmatum atq; historiarum notitiam tradit, & illo primo lacte eloquentiæ ac grauioris doctrinæ pectora alit, subigit, præparatq; ad capiendum uberiorem cæterarum disciplinarum cultum. Non igitur tenuis aut ieiuna est eius opera, sed uel præcipua & ex omnibus maximè necessaria, etsi id in speciem minus appareat. Nam quemadmodum fundamentis nixa sunt & fulciuntur ædificia, quæ si parum firma sunt, perit omnis ædificandi labor ac sumptus, et tamen ea neque conspicua sunt, nec magnificentiæ aut splendori ædificiorum quidquam addunt: ita harum primarum artium cognitioni ceu fundamēto innituntur omnes cæteræ disciplinæ, & si ipsæ per se minus habent splendoris aut ostentationis: hoc tamen iuris ac dignitatis obtinent, ut sine ipsis nullum genus doctrinæ disci rectè poßit, uel tractari. Nam quæ monstra gignent in alijs artibus, qui sermonis, quē Grāmatica tradit, ignari erunt? Quàm uerò prodigiose iudicabunt, et quas Chimeras, quos Hippocentauros fingēt, ad quamcunq; disciplinam proruent sese, qui Dialecticæ subsidio destituti, neque rem obscuram definiendo explicare, nec ambiguam uidere aut distinguere,

Aedificiorum & artium fundamenta.

Dialectica.

nec to-

nec totam in partes suas distribuere scient, nec ordinem ullum, aut consequentiam rerum intelligent? Nihil firmi nec ipsi discere, neq; alios docere poterunt, suisq; deq; incertis certa, uera falsis misceant necesse est. Commemorarem quàm noxij tales deinde homines Rebuspub. ac Ecclesijs soleant esse, & quàm saepe ingentium tumultuum atq; cladium autores extiterint, nisi id usu atq; nostrorum etiam temporum experientia nimis notum esse arbitrarer, & angustia temporis me id facere prohiberet. Quapropter iam finem faciam, adolescentes adhortor, ut istum discendi ordinem, quem per hos gradus ueteres descriptum uoluerunt, & examina, quorum tam multiplcem utilitatem esse uident, non contemnant, sed statuant, eos qui ista instituerunt usu atq; aetate plus uidisse, & fidelißimè doctrinae, studijs, ac Rebuspub. consultum cupijsse. Dissoluti ingenij est, cum sanctißimis maiorum institutis ac moribus pugnare: & nullas leges, nullum ordinem nosse, temerè omnia citraq; rationem administrare, Cyclopicum est: quae plus quàm barbarica uita, quia nostro seculo nimis placet hominibus, uidemus quàm multis ingentibus malis laborent his temporibus res humanae, quantaq; sit omnium prope rerũ perturbatiò ac labefactatio, & quàm non paulò grauiora, nisi Deus singulari clementia prohibeat, impendere uideantur. Vt enim in concentu, si uox una ab harmonia dißideat, caeterae omnes dissonare incipiunt, totaq; symphonia perturbatur: Concentus Musicus.

Ita si una aliqua, in re à legibus disceditur, consequitur alijs quoq; in rebus infinita perturbatio atq; dissipatio ordinis ac disciplinæ. Quapropter ne minima quidem contemnenda sunt, præsertim si ad ordinis conseruationem pertinent, & absq; illis maiora teneri non possunt. Neque uerò sine his primis artibus ulla doctrina constare potest, & hi gradus atque examina hunc studiorum artiumq; ordinem conseruant, prohibentquè confusionem ac perturbationem. Porrò qui ab his artibus probè instructi, ad superiores disciplinas accedunt, hi fœliciter in illis deinde uersantur, & fructus studiorum suorum uberrimos percipiunt, redduntq;. Est enim hæc prima ac puerilis institutio uelut flos omnium deinceps prouentuũ, quos redditura sunt ingenia. Ouidius:

Si benè floruerint segetes, erit area diues:
Si benè floruerit uinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidißimus annus,
Poma quoq; euentum temporis huius habent.

DIXI.

SERMO HABITVS APVD IVuentutem Academiæ Vuitenbergensis, de corrigendis Adolescentiæ studijs, autore Phil. Melanth.

Anno M. D. XVIII.

Eximia

EXIMIA PIETATE AC DOCTRI-na uiro, Domino Othoni Beckman, Iurisconsulto, Canonico Vuitenbergensi, Philip. Melanthon.

S. D.

ON parum refert ad uitæ tuendæ rationes, quo genere literarum rudis ætas initio formetur, cum ob alia multa, tum maximè, quod nihil efficacius est ad mutanda ingenia, moresque hominum, literis: Nam ferè semper talis est unusquisque, qualem studia faciunt. Nec mihi bonæ literæ, nisi quæ mentis bonæ sunt, uidentur. Itaq; præstat optimis iuuentutem erudiri: mores enim optimos optimæ literæ conferunt. At uideas hodie paßim in Germania tale quoddā genus iuuenilium studiorū tractari, quod non modo sit ad omnem reliquam uitam inutile, sed omnino etiam perniciosum. Etenim deserta pædia, quibus nescio nugis ingenia, cæterū fœlicia occupantur, ac franguntur, philosophiā ipsi uocant. Non hoc dico, quò à Philosophia studiosos auocem, sed hunc Philosophandi ordinem ac ductum non probo. Nec enim angustis adeò finibus circumscripta est Philosophia, ut philosophari nihil aliud sit, quàm nugari. Maxima eius pars contempta iacet, ea uidelicet, quæ sapiētis nomine maiorib. nostris digna uisa est. Adolescēs quispiam ad Xenocratem adductus, percipiendæ

Literæ.

Philosophia nugatrix.

Philosophiæ gratia, cum nondum quidquam Cycli-corum attigisset, sapientiæ sacris prohibitus est, Sic enim ait Xenocrates:

Οὗτος παρ᾽ ἐμοῦ πόνος οὐ κναφθήσεται.

O nos fœlices, si recte studia Deûm fauore renascantur, quæ iam ferè caput exerere in Saxonibus cœperunt. Proinde iuuentutem nostram sermone nuper habito inhortatus sum, ut ad bonas literas animis adspiret, atq; hoc unum egi paucis, ut intelligat quænam sit Barbaricorum, quæ bonorum studiorum ratio, neque dubito, cui satis utrunq; genus cognitum est, conaturum totis uiribus, ut ea parte præstet, quæ & optima est, & ab optimis sola probatur. Quæ enim uesania fuerit, immenso labore, cura, nugas emere? Orationem tuo nomini, Otho doctissime, dedico δόσιν ὀλίγην τε φίλην τε. Debemus enim tibi, quicunq; literis profitemur, atque adeo ego multis sane nominibus, quem pluribus quotidie soles officijs cumulare. Hoc igitur munus qualecunq; est, si de animo æstimes meo, amplissimum ac pulcherrimum accepisti.

Vale, Vuitenbergæ Mense Octob.

Anno 1518.

DIXI.

NAE EGO

AE ego plane uidear impudens, atque mei prorsum oblitus, in hoc cœtu Magnifice Domine Rector, eximij Principes Academiæ, dicturus, quem cum alia, & ingenium & umbratile studiorum genus ab huiusmodi theatris, & hac plausibili Oratorum quasi curia auocet, absterrere modò cum primis rei, quam acturus sum, difficultas potuit, ni me cum pietas in recta studia, tum officij mei rationes hortentur, quo bonas literas ac renascentes Musas, quam quod maxime commendatas uobis uniuersis uelim. Illarum enim causam suscepi tutandam, aduersus eos, qui uulgo sibi in scholis doctorum titulos ac præmia, Barbari barbaris artibus, hoc est, ui & fraude arrogarunt, & hactenus fere malitiosis ingenijs homines retinent. Germanicam iuuentutem paulo superioribus annis alicubi conatam in hoc fœlix certamen literarum descendere, iam nunc quoq; non pauci, uelut è medio cursu, comento plusquam Thrasonico reuocant: Difficilius esse studium literarum renascentium, quàm utilius: Græca à quibusdam male feriatis ingenijs arripi, ac ad ostentationem parari: Dubiæ fidei Hebræa esse: Interim à genuino literas cultu perire. Philosophiam desertam iri, & id genus reliquis conuicijs. Barbaries literarum.

Cum isto grege indoctorum congressuro, quis non intelligat, uel Herculi nō uno Theseo opus esse? Adeo suscepto negocio non parum æquo dicar audacior. Vt

interim sileam, uix posse hanc à me prouinciam administrari, citra modestiæ periculum, qua disperearn, si quid unquam rerum humanarum prius duxi. Ardeo enim amore recti, & quùm studia uestra uehementer iuuari adolescentes cupiam, fiet, ut quædam liberius quàm isti uolent, dicam. At quando me huc siue ratio (ita enim uideor mihi) siue casus aliquis impulit uolo hanc mecum, Clarißimi uiri, causam habere uos communem, quorum industria, consilijs, operaq; fit, ut paßim à situ & squalore adserantur literæ, natiuumq; nitorem ubiq; recepturæ sperentur.

Ratio uera studiorum.

Placuit igitur paucis commonere iuuentutem illustris Academiæ nostræ, ut quantum ad summam præclari instituti uestri attinet, intelligat, quæ sit renascentium studiorum ratio, quæ illorum, quæ barbari maiores nostri è Scotis in Galliam, è Gallijs in Germaniam inuexerunt, ut ordine ac ductu generis utriusq; cognito, ipsi iudicetis, utrum maiore commodo, periculo minore liceat amplecti. Atq; in hoc omnis oratio mea incumbet, uti spem uobis elegantis literaturæ (de Græca & Latina loquor) faciam. Scio enim in ipso iam uestibulo plerosq; nouitate rei, si non deterreri, certè angi. Præstabat autem orationis argumentum, & quasi filum, ab ipsis studiorum fontibus, & omnium seculorum literatis institutis ducere: sed ea scenæ alterius erunt. Iam quod attinet, breuibus barbara studia cum syncereis committam, docebo quibus auspicijs Latina discenda sint, & Græca tentanda. In-

terim

terim quæso dicentem benigni audite, id quod à uobis uel singulare meum erga uos studium, uel ipsa literarum dignitas impetrabit.

Ruina literarũ

Annis ab hinc opinor octingentis, orbe propè uniuerso à Gothis commoto, et à Longobardis deuastata Italia, simul cũ Romano imperio Romanæ literæ sunt intermortuæ, quod unà belli furor & bibliothecas exciderat, & Musas otio, ita ut fit, negato extinxerat. Scitis enim quàm non conueniat cum sapientiæ studijs, atq; adeò ciuilium rerum cultu, Marti, quem fingit Homerus noster cum Pallade acerbis odijs confligentem, μαινόμενον, ut ipse ait, τυκτὸν κακὸν, quo ferè tempore Gregorius, quem isti Magnum, ego præsultorem καὶ διαδόχον Theologiæ pereuntis uoco, cæterùm eximia uir pietate, Romanam Ecclesiam administrauit, & infœlicißimi seculi casum, quo ad potuit, docendo scribendoq; sustinuit. Sub id ætatis nemo, ut uidetur, nostrorum hominum fuit, qui aliquid insigne scriptum ad posteros dederit.

Gregorius.

Verùm hactenus in Scotis atq; Hybernis literas diuturna pax aluerat, clarebantq; hi cum alijs quibusdam, tum maximè uenerabili Beda, græcè & latinè haud uulgariter perito: ad hæc in Philosophia, Mathematicis: sacris sic erudito, ut cum uetustis quoq; cõferri posset: Interim frigebat Italia, frigebat Gallia. Germania semper armis, quàm literis instructior erat, eaq; tum potißimum in Italia sæuiebat: nondum enim uniuersa Christum profitebatur. In hunc rerũ statum

Beda.

Carolus

Carolus natus, cùm fines Romani imperij pacasset, ad instaurandas literas animum adiecit. Nam et ipse præter multarum rerum cognitionem, pleraſq; disciplinas, quæ scholis debent, expeditas & compertas habebat. Alcuinum ex Anglia in Gallias duxit, quo authore Parrisij literas profiteri cœperunt, auspicio certè læto. Nam puræ adhuc erant, & accedebat Græcarum rerum mediocris peritia. Ea nobis ætas Hugones, Richardos, & alios non peßimos scriptores edidit. Philosophia, non uti nunc, ex Aristotele petebatur, sed totam sibi adseruerant Mathemata, quæ magnæ curæ tum literati omnes habebant, id quod indicant ueteres Monachorum Diui Benedicti bibliothecæ: è quibus nemo clarus extitit, qui non opere Mathematico, sit eruditionem suam egregiè testatus.

Alcuinus.

Mathemata.

Deinde uſu res acta est, incideruntq; homines quidam, siue libidine ingeniorum, siue amore litium ducti, in Aristotelem, eumq; mancum, & lacerum, & qui alioqui Græcis obscurus, καὶ τῷ λοξίᾳ similis uidetur, latinè sic redditum, ut etiam Sibyllæ furentis coniecturas exerceret: Huc tamen incauti homines impegerūt. Sensim neglectæ meliores disciplinæ, eruditione græca excidimus, omnino pro bonis non bona doceri cœpta. Hinc prodiêre Thomæ, Scoti, Durandi, Seraphici, Cherubici, & reliqui, proles numerosior Cadmea sobole. Accedit insuper quod non solum contempti ueteres studio nouorum, sed omnino si qui in eam supererant ætatem, ceu in Lethen ablegati

Aristoteles epicus.

gati

gati perierunt, ut dubites, num alia re argutiarum authores plus nocuerint, quàm quòd uecordes tot millia ueterum scriptorum ad internecionem usq; aboleri paßi sunt. Talibus deinde semel iuris diuini ac humani potestas facta est, ex horum decretis iuuentus erudiebatur. Proinde in scientiam Iuris ac rem Medicam pariter posthac sæuitum est: Oportebat enim similem præceptoribus discipulum esse, ut aiunt κακῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. Tyrannis literarum.

Hæc ratio studiorum, annos circiter trecentos, in Anglia, in Gallijs, in Germania regnauit, ut ne quid interea dicam immodestius. Quàm perniciosa, conijcere licet propemodum ex his quæ dixi, atq; ut planè intelligatis, animum aduortite.

Primùm desertis ueterum disciplinis, quando audax ista commentandi & philosophandi ratio inualuit simul græca contempta, Mathemata deserta, sacra negligentius culta sunt. Quo malo, quæ sæuior pestis esse potuit? Certè nulla uulgarior unquam fuit. Nam cùm ad eam usq; ætatem, & Philosophia tota græca fuisset, & sacrorum latinæ literæ, præter Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, nullæ insignes extarent, & Græcorũ usum uernaculum sacra Occidentis magna ex parte eatenus habuissent, fieri non potuit, quin græcis contemptis, unà quidquid commodi studijs humanis Philosophia confert (confert autem longè plurimum) deinde cura sacrorum sensim interiret. Hic casus uerè Audax Philosophandi ratio.

Chri-

Digitized by Google

Christianos Ecclesiæ ritus ac mores, ille studia litrarum labefactauit. Aequius forsan alterius ruina ferri potuit. Nam & lapsantes literas, incorrupti Ecclesiæ ritus, facilè instaurare poterant, & bonis literis, sic quæ saluæ mansissent, liberum erat, ruinosos Ecclesiæ mores corrigere, animos hominum iacentes excitare, confirmare, & in ordinem cogere.

At uerò siue fato, siue nostro uitio euenit, simul bonæ literæ non bonis, prisca pietas ceremonijs, hominum traditionibus, constitutionibus decretus, capitulis, extrauagantibus glossis δευτερώτων mutata est. Neque retulit quod Nicena Synodo Patres tam prudenter cauerunt τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω. Audacius hæc uidear alicui, quàm ex usu uel studiorū meorum: Verùm, ut sic dicam, res uestræ, ingenui iuuenes, postulant. Nam ut quidam segnius cum bonis artibus in gratiam redeant, nimirum in causa est, quod nondum quisquā eos liberè admonuit. Iám igitur cognoscite, quænam sit illa barbarorum commentandi ratio, quæ è quibus manarit fontibus, audistis.

Artium genera tria. Artium genera omnino tria sunt: λογικὸν, φυσικὸν, προτρεπτικόν. Logicum uim omnem ac discrimina sermonis tractat, & cùm per ipsum in illa superiora sit iter, primùm formādæ pueritiæ rudimentū est, literas docet, proprietatem sermonis aut regulis adstringit, aut collatis autorum figuris indicat, quid obserues, id quod ferè Grāmatica præstat. Deinde cùm

Grammatica. paulò progressus fueris, iudicium animis comparat,

quo

quo metas rerum, ortus, fines, ductum, sic agnoscas, ut sicubi quid inciderit exactè tractandum, omnia quæ ad institutum pertinent, quasi in numerato habeas, & artis adminiculis ita sensus auditorum capias, ut dissentire temerè non queant: hæ partes illius sunt, quam nos Dialecticam, alij Rhetoricam uocant: nominibus enim uariant authores, cum ars eadem sit. Dialectica & Rhetorica.

Atq; hic docendi ordo quondam fuit, quum uigerent adhuc literæ, donec in bullatos quosdam Magistros incidimus, qui scitis qua mole commentariorum Grammatica primùm oppresserant. Sed quando ea reuixerunt, de Dialecticis uideamus, quæ adhuc ex Tartaretis, Bricot, Peruersore, Eckijs, Copulatis bursæ montis, Exercitijs taurinis & caninis, & alijs huius farinis petimus. Licet hac parte mihi liberius agere, nam & ijsdem ego annos iam sex perpetuos penè detritus sum. Et cùm rem probè meditatam habeam, non erit difficile mihi suis eam coloribus pingere, ac declarare, non esse dialectica, quæ isti ἄμουσοι, inscitiæ Magistri profitentur. Bullati Magistri.

Primùm Dialectica, ut dixi, methodus quædam est omnium quæstionum compendiaria, διωκητική τε καὶ διαιρετική: qua constat ordo & iudicium cuiusq; rei tractandæ, ut in quoque uideamus, quid, quantum, quale, cur, quomodo, si simplex sit: Sin complexum, uerúmne an falsum. Simplicium discrimina, notionesquè isti per loca senta situ cogunt, noctemq; profundam. Dialectica.

fundam. Complexorum doctrinæ, quas tenebras non offuderunt argutijs? Quales sunt: Genus est species: Nullus & nemo mordent se in sacco: Parisijs & Romæ uenditur piper. Arcent foro suo quæ non assequuntur. Librum κατηγοριῶν aiunt Dialecticæ tabulis non censeri, cùm inde omne artificium inueniendi, ceu è fonte fluat, & κατηγορίαι non sint nisi μέθοδοι quædam simplicium. Et hîc argutantur: Num singula genera generaliss. realiter (ut uocant) discrepent, atq; de eo nondum inter Scotistas ipsos conuenit, multò minus cum factionis diuersæ nominibus. Analytica posteriora, cùm sint disponendi series, ac ut Simplicius Peripateticus ait, canon ac amussis artificiosæ disputationis inter Metaphysica nostri retulerunt: Nempe quò rem per se non admodum difficilem, ac mirè utilem studijs honestè tractandis, & difficilem, & inutilem redderent. Hoccine est illud docere quod iactant? Hæccine sunt sine quibus pensum arti cuiq; suum reddi nequit? Hæccine sunt, quæ tam splendidis Philosophiæ titulis auctionantur? At quantò minoris didicissent rectè sapere, quàm desipere. Sed cohibeo animum, ne quem uel bonorum nimia libertas offendat. Vos à me adolescentes hoc unũ agi putetis, utilius quàm quod olim tractabant, studium uideri renascentium literarum. Equidem aliquot noui recti iudicij uiros, quibus cum sæpe rem eandem contuli, prorsum nostræ sententiæ, omnibus calculis adstipulantes.

κατηγορίαι.

Analytica posteriora.

Amicus

Amicus mihi quispiam est non uulgaris, sub quo primùm puer præceptore in Sueuis Tubingæ, Dialecticis merui annum unum aut alterum, hactenus ut fratre semper familiarißimè usus, Franciscus Stadianus, eruditione ac uitæ genere tali, ut à bonis ac doctis omnibus certatim diligi mereatur, is Analytica posteriora Sueuicæ iuuentuti anno superiore prælecturus, à nobis Themistij libellos, quos latinè reddidit Hermolaus, accepit. Addidi quædam è Philopono transcripta, neque enim græca omnia satis mihi probantur. Admonui insuper illic ab Aristotele Rhetorica doceri. Legit, relegitq́;, & quo est iudicio, protinus ad scopum aduertit animum, ibi re penitus cognita, & pro fœlicitate ingenij sui aucta illustrataq́; tot notalibus, acceptionibus, distinctionibus exauctoratis, causam integram, ueluti recuperatorio iudicio restituit, scholæ simpliciter ac candidè summã rei τὸ ἄλφα καὶ ὦ μέγα traditurus. Ad hæc malè precatus nugis, obnixè à me contendit, Aristoteli purgando socias manus adijcerem: Conaturum omnia sese pro uiribus, uti artium elemẽta uindicta barbarorum liberarentur. Primi nominis studia à sordibus recipi non posse, nisi purgatis adolescentiæ rudimentis. Id ferè quenq; in summis posse, quod infimis assueuerit. In summa, omnia sibi de grandioribus polliceri, si exercendæ iuuentæ ratio melior iniretur. Placuit amici cõsilium, & negocium unà literarium suscepimus: Dij reliqua secundent.

Franciscus Stadianus.

Ff Nam

Digitized by Google

Nam quæso uos, quanti facitis huius uiri iudicium, cùm in alijs disciplinis οὐ παρέργως, tum in hoc genere summa cum laude annos opinor decẽ uersati? Hoc egero uobiscum teste, atq; eo sanè iurato, non esse in his uulgatis stromatis, quod probari cuiquam præter personatos quosdam professores, γάλλοὺς μᾶλλον ἢ φιλοσόφους, queat. Iratas habeam Musas, ni hæc ita damnem, ut pro eis meliora fœlicioraq; uos amplecti uelim: Alioqui liberum per me cuiq; fuerit, quorsum uel usus uocat, uel ingenium trahit sequi. Sat scio nullum fuisse seculum, neq; Græcorum neque Latinorum, quod non sit egregiè nugatum philosophãdo: ueteres aliquantò quàm noui fœlicius. Quare afferas ad ea studia oportet animum acrem et curam, deinde Magistrum adhibeas boni iudicij, qui seligat, quæ nam, et quatenus discenda sint. Dolet enim sanis, esse qui persuaserunt sibi, nisi hæc nugalia didicerimus, non fore ex usu, quidquid studiorum affectemus. Modestus uir Socrates erat, qui cùm opinione sapiẽtiæ uulgò coleretur, dicebat, hoc unum se scire, quod nihil sciret: illi contrà hoc unum nesciunt, quod nihil sciunt. Atque utinam fœliciter eos aliquando Ἑρμῆς ὁ λόγος uirga sua demulceat, ut expergesiant, ut desipere se agnoscant. Vt euagarer longius, ipsa me rei indignitas perpulit: Volo enim fidem studiorum factam, aliud quoddam literarum genus utilius esse, quàm sit quod copulata iactant: atq; hæc in Rhetoricis nostris lõgius. Quin uideamus, et hoc facilè ne sit.

Nugacitas Philosophandi

Socratis modestia.

hac

hac enim se commendatione diuendunt: quasi uerò angustis adeò finibus cōtenta uirtus esse debeat, ut quod cuiq; procliue sit aggredi, continuò idem honestum sit. Quantum ætatis homini datum est, nedum adolescentiam, insumunt, ut Euripos omnes, sic enim Nazianzenus uocat, Aristotelicos exhauriant: id quod nescio an unquā alicui contigerit. Subinde enim quod exhauritur, influit, felicius id quidem, quàm quod de Danaidum dolijs ferunt. Adde quod cùm se ueri scientiam meditari gloriantur: plurimum operæ fallacijs nectendisq; dolis linguæ nauant, ut festiuiter ludit Isocrates cùm ait: οἱ προσποιοῦνται μὲν τὴν ἀλήθειαν ζητεῖν, εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπαγγελμάτων, ψευδῆ λέγειν ἐπιχειροῦσιν. Deinde ex tot factionum diuersis opinionibus uix unam aut alteram, quæ sibi constet, reperias. Solent enim ut ex ueteribus Theologis quidam primi nominis dixit, in omni humano dogmate falsis uera, ueris falsa misceri, καὶ τ' ἀληθὲς πολλοῖς ψεύδεσιν ἐγκρύπτεσθαι, ut Dionysij uerbis utar. Ibi uerò quanto agas negocio, quibus auditorē perfugijs trahas, dum sententiæ Doctores inter se conueniant? nimirum ut candida nigris: at nil refert, cadat, an recto stet fabula talo, modo clamatū sit fortiter. Quantò satius erat, hic uel τὸ ἐπέχειν nouæ Acedemiæ amplecti. Vereor ne molestum sit uobis, audire tam inconditas nugas, alioquin exemplis hæc comprobarem nō paucis. Interim partium studijs disceditur, aluntur odia, friget humanitas, & cùm à literis nihil abesse

Euripi Aristotelici.

Digitized by Google

debeat longius rancore. nam communia erant Musis & Gratijs quondam sacra, horum studia, quæcunque sunt, uel sola nutriti inuidia. Sic imbuti, cùm ad sublimia, Theologiam, Iuris scientiam, aut rem medicam, effœtis iam annis pedem mouent, quid aliud defectis ingenij uirib. quàm quod in ludo consueuerũt, agant? Nugantur ergo bis pueri senes, quanquã si cui paulò fœlicior est genius, lusisse pudet, sed nõ incidere ludũ.

Inuidia nutrit uana studia.

Porrò uobis adolescentibus uestram gratulor fœlicitatem, quibus benignitate optimi ac sapientissimi Principis nostri Friderici, Ducis Saxoniæ Electoris, contigit longè saluberrimis erudiri: fontes ipsos artium ex optimis autoribus hauritis. Hic natiuum ac sincerum Aristotelem, ille Quintilianum Rhetorem, hic Plinium tantùm non ditissimum pedeiæ, ac ueluti quoddam copiæ cornu, ille argutias sed arte temperatas docet. Accedunt, sine quibus nemo potest eruditus censeri, Mathematica, item Poëmata, Oratores, professoribus non proletarijs. Hæc si cognoueritis quo ordine tractanda sint, certo scio, & facilia, & admirandi profectus uidebuntur. Puerilia studia, quæ appellant προγυμνάσματα, Grammatica, Dialectica, Rhetorica, eatenus discenda sunt, qua ad dicendum ac iudicãdum instructus, fastigia studiorum non temerè affectes.

Gratulatio de studiorum correctione.

Iungendæ Græcæ literæ Latinis, ut Philosophos, Theologos, Historicos, Oratores, Poëtas lecturus, quaqua te uertas, rem ipsam adsequare, non umbram rerum,

Græcæ & Latinæ literæ coniungendæ.

rum, uelut Ixion cum Iunone congressurus, in nubem incidit. Hoc quasi uiatico comparato, per compendia καὶ ἐυπετῶς, ut Plato ait, Philosophiam accende. Nam in ea sum planè sententia, ut qui uelit insigne aliquid, uel in sacris, uel foro conari, parum effecturum, ni animum antea humanis disciplinis (sic enim Philosophiam uoco) prudenter, et quantum satis est, exercuerit. Nolo autem philosophando quenquam nugari: ita enim fit, ut communis etiam sensus tandem obliuiscare. Sed ex optimis optima selige, eáq; cum ad scientiam naturæ, tum ad mores formandos attinentia. In primis hic eruditione græca opus est, quæ naturæ scientiam uniuersam complectitur, ut de moribus apposite ac copiosè dicere queas. Plurimum ualent Aristotelis Moralia, Leges Platonis, Poëtæ atq; ij sanè, qui & optimi sunt, & in hoc legi possunt, ut animos erudiant. Homerus Græcis fons omnium disciplinarum: Virgilius ac Horatius, Latinis. Philosophandi uera ratio.

Necessaria est omnino ad hanc rem historia, cui si ausim, me hercle non inuitus uni contulero, quidquid emeretur laudum uniuersus artium orbis. Historia.

Hæc quid sit pulchrum, quid turpè, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chrysippo & Crantore dicit.

Hac nulla uitæ pars, neq; publica, neq; priuata uacare potest. Huic administratio rerum urbanarum domesticarumq; debet. Ac nescio an minore incommodo mundus hic noster sole, animo uidelicet suo, cariturus

Digitized by Google

Philosophiæ nomine quid complectatur.

turus sit, quàm historia ciuilium negociorum ratio. Consensu maiorum nostrorum celebratum est, Musas ex memoria natas esse, eo ni fallor significatum, ex historia omne artium genus manare. Complector ergo Philosophiæ nomine scientiam naturæ, morum rationes, & exempla: quibus qui rectè imbutus fuerit, ille uiam sibi ad summa muniit. Causas acturus, habebit unde diuitem riuum, ac amplam orationem condat: Ciuitatem administraturus, unde æqui, boni, iusti, formulas petat. Nimirum hæc Philosophiæ commoda Demostheni clarissimo oratori uisa sunt, qui tam accuratè eam adolescenti cuidam commendarit: νόμιζε δὲ etc. Reliqua ipsi in Erotico legite. M. Cicero *nusquam non dedit Philosophiæ primas, & audistis opinor, quid ille in comparatione Seruij Sulpitij, & Q. Sceuolæ: Iurisconsult. quendam* σοφὸν Romani *cognominarunt admirati uberem in eo Philosophicarum rerum scientiam.*

Literarum usus in sacra scriptura.

Verùm quod ad sacra attinet, plurimum refert, quomodo animũ compares. Nam si quod studiorum genus, sacra profectò potissimum ingenio, usu & cura opus habent. Est enim odor unguentorum domini super humanarum disciplinarum aromata: Duce spiritu, comite artium nostrarum cultu, ad sacra uenire licet: Sicut ad Herculianum Synesius scribit: ἐῤῥωμένως ἐνθυμῶν, διαβιοὺς φιλοσοφίᾳ χρώμενος, εἰς τὸ θεῖον ποδηγεῖσθαι ἀξιαγάστ. *Id si cui non uidetur, cogitet præter cætera & orichalcũ à Tyrijs in templis*

Solymani

Solymi fabricam collatum esse. Itaq; cùm Theologia partim Hebraica, partim Græca sit, nam Latini riuos illorum bibimus, linguæ externæ discendæ sunt, ne ueluti κωφὰ πρόσωπα, cũ Theologis agamus. Ibi se splendor uerborum ac proprietas aperiet, & patescet uelut intra meridiana cubilia uerus ille, ac genuinus literæ sensus. Proximè cum literam percipimus, sequemur elenchum rerum. Facessent iam tot frigidæ glossulæ, concordantiæ, discordantiæ, & si quæ sunt aliæ ingenij remoræ: Atq; cum animos ad fontes contulerimus, Christũ sapere incipiemus, mandatum eius lucidũ nobis fiet, & nectare illo beato diuinæ sapientiæ perfundemur. At cùm in uineis Engaddi cyperũ legerimus, occurret sponsus saliens super montes & transiliens super colles, ductos in palatia Eden בשׂמי והדרה succo liquido fragrante, impios animos diffluente inunget, ac more osculi dignabitur. Illius membris insérti uiuemus, spirabimus, uegetabimur, Sion contemplantes, & silentio κρυφιομύστῳ Salẽ adorantes. Hic cœlestis sapientiæ fructus est. Eam igitur quàm purissimè, non interpolutam nostris argutijs colamus.

Id quod cum aliquoties inculcat Paulus, tum in Epistola ad Titum sedulò à Christiani hominis doctrina exigit, ἀδιαφθορίαν integritatẽ, hoc est, ne lubrica sit fides: Deinde σεμνότητα mundiciem, hoc est ne alienis literis improbè sacra contaminemus. Opinor quòd futurum sciebat, si sacris prophana nuscerentur, fore, ut simul prophani affectus, odia, studia factionum,

schismata, iurgia, consertim succederent.

Proinde qui diuinis initiari uolet, Adam illum ueterem exuat oportet, ut incorruptibilem Adam induat, hoc est, humanos affectus, ipsumq; callidi serpentis iugum supra uirtute frangat, excutiat, ut in gloria Domini transformetur in abyssum abyssus. Hoc sanè in causa erat, cur dicerem usu literarum destituam Ecclesiam, ueram ac Germanam pietatem traditionibus hnmanis alicubi mutasse. Postquam hominum commenta placere cœperunt, & amore operum nostrorũ uicti, pro manna Beelphegor gustauimus, homines non χρηστοὶ esse cœpimus. Hæc uelim ita dicere uidear, ut sentio. Sentio autẽ omnino aliud nihil, quàm quod Euangelicæ ueritati Ecclesiæ decretis probatur, eritq; mihi, quod Hebræi dicunt. חדוה אמ תר־ א=חוסר

Iam ne obscurè intelligitis, quantũ sit in renascentibus studijs momenti, quantum ad excolendas bonas mentes conducant? Quem non misereſcat superioris ætatis, quæ tam clara luce studiorum deserta, in occi tenebras, & nescio quas fæces literarũ incidit? Quem non tangat ingens nostri seculi calamitas, quod et uetustis autoribus nostratium incuria orbatum est, deinde quod hi quoq; lucrifecissent ex bonis, ni perijssent illi desiderati. Superest igitur, iuuenes, ut audiatis, quanquam ita se res habeat, & difficilia sunt, quæ pulchra sunt, tamen ita uincet industria difficultatẽ, ut longè minore impendio bona, quam mala uos sperẽ assecuturos.

Facilitas discendi literas.

Deli-

Deligunt uobis praeceptores uestri, quae ex usu est scire, friuola secernunt, atq; hi Latina quidem, simul cum latinis Graeca disci, & debent, & facilè possunt. modò succisiuas aliquot horas Graecis date, ego faxo studio ac labore meo, ne opera uos uestra frustretur. Statim enim ab initio difficultatem rei Grammaticae optimorum authorum lectione temperabo, ut quod illic regula, hîc exempla doceant. Accedit obiter in authoribus interim quod ad mores, uel rerum secretarum scientiam pertinet: omnia si contuleritis, pulcherrimè absoluent orbem studiorum. Erit enim curae mihi, ut pro re quae uidentur, diligenter admoneam. Homerum habemus in manibus, habemus & Pauli Epistolam ad Titum. Hîc spectare uobis licebit, quantum sermonis proprietas, ad intelligenda sacrorum mysteria conferat, quid item intersit inter interpretes Graecè doctos & indoctos: In alijs nota mala pro bonis ducantur, in hoc negotio diuitius citra iacturam ineptire non licet.

Capeßite ergo sana studia, et quod à Poëta dictum est, animo uoluite: Dimidium facti qui coepit, habet. Sapere audete, ueteres Latinos colite, graeca amplexamini, sine quibus Latina tractari rectè nequeunt. Ea pro omnium literarum usu, ingenium alent mitius, ac elegantius undequaq; reddent. Paucis annis prodiere in lucē, qui nobis et exemplo et stimulo sint: Videor enim uidere mihi tacitus aliquot locis reflorescere Germaniam, planeq; moribus & communi

 homi-

hominum sensu mittescere, & quasi cicurari, quæ Barbaris olim disciplinis efferata, nescio quid immane solita est spirare.

Proinde locabitis operam, non modò commodo uestro, eoq; ad posteros propagando, sed omnino gloriæ non intermoriture Principis omnium gentium consensu optimi, qui nihil adserendis bonis literis habet potius. Equidem quod ad me attinet, nihil non connitar, ne defuisse uel pientißimi principis uoluntati, uel studijs uestris, optimi auditores, uidear. Atq; hoc me nomine uobis clarißimi uiri, Academiæ Saxonicæ Principes, addico ac deuoueo: uestrum erit, adolescentiam meam bonis literis consecratam, minimè malis artibus imbutam, denique in fidem uestram sedulò commendatam, benignè officioséque tueri ac conseruare.

DIXI.

Digitized by Google

DE RESTITVENDIS SCHOLIS Oratio habita ab Alexandro Alesio Scoto, in celebri Academia Francofordiana ad Oderam.

1540.

T Paulus inquit: incertis uagamur sedibus: ita Ecclesia uera Christi exulat in hoc mundo, nusquam certam ac durabilem sedem habet: Diabolus enim odio filij Dei incendit ubiq; impios ad eam pellendam & dissipandam. Ita summos illos heroas, Abraham, Iacob, Moysen, hostes fugere, quærere alia hospitia, legitis. Dauidem et Heliam uix remotæ solitudines, & specus in saxis aduersus tyrannos texerunt. Apostoli toto orbe terrarũ uagantur. Ipse etiam Filius Dei ueniẽs in hunc mundum ex cœlesti patria, exulare se fatetur, cùm ait: Filius hominis non habet ubi caput reclinet. Quare etiam si de exulibus grauiter suspicari homines solent: tamen Christianos cõmunem Ecclesiæ fortunam cogitare decet, nec exiliũ inter probra ducere, si causa sit honesta. Fateor me iam annos octo abesse à patria, uerè diuina ope crudelitati cuiusdam sæuissimi Tyrãni ereptum, qui me, cum quædam errata doctrinæ Ecclesiasticæ manifesta taxassem, iam uinctum deseruabat, et diram necem mihi minabatur. Etsi autem postea multis periculis conflictatus sum, tamen res ipsa ostendit, Deum

uerè

Ecclesia exulat.

Alesius exul.

uerè mihi adfuisse ducem in illis longis peregrinationibus, meq; clementer seruasse, ut spero ad aliquam Ecclesiæ utilitatem.

Narratio de suo exilio.

Primùm ex patria discedens, ueni in Academiam Saxonicam, eo tempore, quo omnes articuli doctrinæ diligentißimè disputabantur, ubi consuetudine eruditorum excitatus, multa maiore cura conferre dogmata cœpi. Postea Britanniam adij, ubi & docui aliquandiu in Academia, et rursus cum ijs qui excellunt eruditione, de doctrina Christiana collocutus sum accurate. Estque doctrina perspecta mea mens in ea insula præstantibus uiris, Episcopo Cantuariensi, Latimero, & alijs. Cumq; iam defessus tot peregrinationibus, quasi in portum uenissem, manereq; ibi decreuissem, ecce rursus prodeunt atrocißima edicta contra doctrinam Euangelij. Itaque cùm aut subeunda esset impiorum crudelitas, aut cedendum, secutus sum consilium multorum bonorum uirorum, qui & mihi & alijs pijs, qui palàm dissentiebant ab illis decretis sanguine scriptis, hortatores erant, ut discederemus. Redij igitur in Germaniam ad eas Ecclesias, cum quibus sentire me profiteor, quæ mihi hospitium hoc semestri pergratum præbuerunt. Cumq; eximia liberalitate Ducis Saxoniæ adiutus sum, tum hoc accessit, quod iterum de doctrina licuit cum hominibus pijs & peritis conferre. Deinde mihi illustrißimus Princeps Marchio elector locum in Academia nostra clementer tribuit, ac munus commendauit re ipsa

amplis-

amplißimum,uidelicet, doctrinæ Ecclesiasticæ *explicationem.* Hæc *eò commemoraui,ut sicut meipsum series mearum ærumnarum & exitus monent, ut diuinitus me seruatum esse ad aliquam* Ecclesiæ *utilitatem existimem,ita & uos benè & amanter de hospite sentiatis,nec me propter exilium aspernemini.* Laudatur *uetus* Germania *propter singularem fidem & humanitatem, qua excipere & tegere hospites solita est.* Et *uos arbitror adhuc retinere plurimum priscæ & antiquæ uirtutis,ad quam accedere etiã pietas est.*

Præcipuè *autem hoc officium* Christus *flagitat, ut eos qui uagantur uel docendi,uel discendi* Euangelij *causa,cæteri amanter complectantur, ac promittit mercedem inquiens:* Amen *dico uobis, si quis dederit uel aquæ potum uni ex minimis propter doctrinam,mercedem accipiet.* Quare *& uobis spero* Deum *benefacturum esse, si nos complexi fueritis, qui qualescunq; sumus,tamen ex illo cœtu sumus,de quo* Christus *loquitur,*Euangelium *enim circumferimus, & si fateor me uerè esse omniũ,qui docent,minimum.*

Sed cùm ordinis ac functionis dignitatem Christus *magnifaciat, erit uestræ pietatis,me non grauatim audire.* Maiores *uestri reuerenter exceperunt multos ex insula Scotorum egressos,* Gallum, Bonifacium,*& alios, qui in* Germaniam *intulerunt* Euangelium:*horum uos honesta exempla imitari decet,præsertim cum his miserrimis temporibus doctrinã* Christianam *ubiq; terrarum horribili amentia* Pontifices

ac Re-

ac Reges delere conentur. In tanto publico periculo credite uos Deo gratißimum officium facere, quòd Euangelij Doctores benignè excipitis, tuemini & auditis. Hæc de me ipso præfatus sum: nunc in genere de scholis & de profeßione mea dicam. Nam si quis cogitabit, quantum referat, hoc præsertim tempore, restitui emendatas scholas, hunc mihi quoq; & cæteris mei ordinis hominibus æquiorem fore spero. Nemo est tam impudens ac sine fronte, qui negare ausit, multos non dißimulandos errores à Pontificibus & Monachis in Ecclesiam inuectos esse. Quàm multi boni & docti uiri ante aliquot secula deplorauerunt missarum nundinationem, idolomaniam in inuocatione sanctorum? Reprehendunt ipsi ueteres, Ambrosius, & Augustinus errores satisfactionum, & renouant doctrinam de pœnitentia, & de fide. Quàm multi deplorauerunt libidines sacrificulorum? Episcopi quid agunt dignum suo munere? Hæc cùm iam iterum reprehendi Deus uoluerit, ac instaurare Ecclesiam, ne prorsus omnes homines pereant, uidetis quantum certamen exortum sit: Epicuræi, Pontifices et Monachi, uentri metuentes, adeò fremunt se reprehendi, ut deleri nomen Christi, & uniuersam doctrinam Euangelij, & omnes Ecclesias in uastitatem redigi cupiant. Res ipsa loquitur eos sic affectos. Pergunt enim defendere suos errores, moliri bella ciuilia, cumulant flagitia, negligunt Ecclesias, & scholas.

Emendatio scholarum.

Tali tempore necesse est bonos & pios Principes

proui-

prouidere, ne funditus intereat religio Christiana. Quare ut Ecclesias restituere, ita & scholas instaurare debent. Nunquam enim uera Ecclesia sine scholis aliquibus fuit, ac ne potest quidem diu conseruari doctrina, nisi scholastici cætus adiungantur ad Ecclesias. Haud dubiè primis patribus, Adæ, Nohæ, Sem, ideò prorogata est uita tot seculis, ut auditores haberent testes ἀξιοπίστους de prima origine generis humani, deq; initio doctrinæ. Postea familiæ Abrahæ, Isaac, Iacob, prorsus scholæ fuerunt. Deinde cùm lex Moysi data est, iam clarum mandatum de scholis additum est: Constitutum est enim, ut ad tabernaculum semper essent cœtus docentium et discentium. Ita Samuel traditus est in disciplinam illi collegio, perinde ac si esset in Academiam benè constitutam missus: postea cùm negligerent studia sacerdotes, Deus excitauit Prophetas, qui magnas cateruas discentium secum traxerunt, ut, tantum agmen erat auditorum Elisei, ut cùm antea in Iericho habitassent, propter eius loci angustiam, quærerent ad Iordanē aliam sedem. Nec putate ociosos greges Monachorum fuisse, sed illos summos uiros audiebant de promißionibus disserentes, de regno Christi, de peccato, de lege, de gratia, de iustitia, de ueris cultibus Dei, de maximis mutationibus orbis terrarum.

Nulla uera Ecclesia sine scholis.

Scholarum fundatio.

Extant adhuc uetera quædam dicta, quæ ab illis scholis quasi per manus accepta fuerunt, ut dictum de sex millibus annorum mundi, id habet titulum domus

Testimonia.

mus Eliæ, hoc est, scholæ Eliæ. Meministis enim sententiam: Sex millibus annorum durabit mundus, postea destruetur: Duo millia inane, duo millia lex, duo millia Meßiæ: Et si qui anni deerunt, propter peccata nostra deerũt. Ex huiusmodi dictis existimari potest, in illis sapientiß. sodalitijs fuisse disputationes de reb. maximis. Ac cogitate quanta felicitas fuerit, et si erãt Reges impij, et si erant omnia plena bellorũ ac seditionum, illi cœtus Ecclesiam regebant, nam ita alijs succedebant, quasi in acie, ut aliquo excellenti Propheta extincto Deus mox alium, quasi in id uestigium collocaret. Cùm Elias docuit annos circiter uiginti, successit Eliseus, qui annos circiter septuaginta gubernauit Ecclesiam in Israël. Huic successit Ionas, quem arbitrantur fuisse filium mulieris Sareptanæ, ab Elia reuocatum ex morte. Deinde abductis decem tribubus, successit Esaias in Iuda, qui docuit annos circiter octo ginta, et regnum liberauit ingentibus bellis, nam quilibet Propheta habet aliquod insigne πολίτευμα. Post Esaiam excitatus est Ieremias, qui annos circiter quadraginta concionatus est. Fuitq; eius πολίτευμα in speciem triste, sed omnium maximè salutare eo tẽpore: fuit enim hortator faciendæ deditionis, atq; ita seruauit reliquias gentis, cùm alij antea depulsis hostibus putarent seruasse. Ideo cùm hic nouo exemplo deditionem suaderet, quæ uidebatur turpis & exitiosa, maximè contemptus est à Pontificibus. Sed Deus non humanis consilijs, sed suo gubernat Ecclesiam,

castigat,

Elias.
Eliseus.
Ionas.
Esaias.
Ieremias.

castigat, & castigatam mirandis modis restituit. Daniel in Babylone.

Quid in exilio Babylonico? an tunc defuerunt scholæ? Imò cùm Iudaici Reges non aluissent Doctores, iam alunt Babylonici. Daniel cum collegis instituitur doctrina Caldæorum, sed uicissim hunc postea Reges omnium maximi, tanquam discipuli, audiunt, Nabugdonosor, Euilmerodach, Darius, Medus et Cyrus. Quem uirum ex omnibus ætatibus nominare quisquam potest, qui tantos heroas discipulos habuerit? Post Danielem extiterunt Esdras & Nehemias, qui attigerunt Alexandri Macedonis ætatem. Post Alexandrum celebrat liber Sirach Simonem Oniæ filium, qui doctrinæ puritatem conseruauit. Deinde paulò ante Maccabeorum tempora, cùm Pontifices certarent inter se ambitione, emerent Pontificatum à uicinis Regibus, doctrinam negligerent, collapsis scholis, magnum uulnus accepit religio: uoluit tamen Deus superesse aliquas reliquias, Maccabæi restituerunt doctrinam. Post hos creuit impudentia in populo Dei, repudiatis Prophetarum monumentis, cœperunt prophana ingenia amare græcam Philosophiam: hinc extiterunt sectæ diuersæ Pharisæorum & Sadducæorum, qui palàm Epicureas opiniones professi sunt. Esdras. Nehemias. Sirach. Maccabæi.

Itaque cùm diu horribiles essent tenebræ in populo Dei, rursus excitauit Deus scholas per Ioannem Baptistam, deinde per Christum. Hos habuisse scholasticos cœtus, historia Euangelij non obscurè testatur. Ioannes. Christus.

Digitized by Google

Apostoli. Postea exempla Prophetarum, & Ioannis ac Christi imitantur Apostoli. Nam hos quoq; suas scholas habuisse apparet ex Irenæo, qui ait, Ioannem habuisse aßiduos auditores multos, & in his Polycarpum.

Polycarpus. Hunc morem postea seruauit & ipse Polycarpus

Alexandria. Smyrnæ. Fuit autem frequentißimum Gymnasium Alexandriæ, ex quo multa lumina Ecclesiæ exorta sunt. Inde mittebantur pastores ad Ecclesias uicinarum regionum. Hæ scholæ consulebantur de doctrina. Ibi enim extabant testimonia dogmatum ab Apostolis accepta, ut certò constaret, quæ fuisset Apostolica sententia. Cogitate autem quàm gratum pijs, quàm utile fuerit ad cõformandas mentes, scire ueteres Apostolorũ sententias, scire per quos authores propagata doctrina fuerit.

Clemens. Clemens ait se peruagatum esse totam Asiam, & de singulis doctrinæ articulis consuluisse eruditos ubiq;: Sed postquam uenit Alexãdriam,

Pantænus. fuisse se contentum iudicio Pantæni, quem ait eruditione & pietate eximia præditum fuisse, ac ornatum testimonijs Spiritus Sanctus, seu miraculis. Vt igitur hæ scholæ ab Apostolis inchoatæ conseruarentur, Collegia in Ecclesijs Episcoporum instituta sunt, & donata uictu. Sed postquam opes creuerunt, in Collegijs doctrina extincta est. Quid enim nunc sunt illa agmina Canonicorum, nisi sodales Apicij? Quarum rerum studia in illis locis uigeant, non ignoratis: sed de his non dicam hoc tempore. Cæterum hæc tam longa commemoratio de Propheticis et Apostolicis Aca-

demijs

demijs quò pertinuit? Illud ostendere uolebam, Deo placere conseruationem scholarum, nec posse florere Ecclesias sine scholis, & quidem magna artium ac literarum uarietate opus est. Nam etiam illi ueteres Prophetarum auditores, & si præcipuè discebant cœlestia oracula, tamen alias artes etiam adiungebant: discebant aliquid de natura rerum, quærebant historias, alij Musicam, alij Medicinam profitebantur. Ita nunc uidetis sine literis, sine linguarum cognitione, sine Dialectica, sine aliqua liberali eruditione, profectò neminem satis idoneum esse ad explicandas controuersias religionis. Ergò in scholis multarum artium exercitia instituta sunt, quarum pleræque & si multiplicem in uita usum habent, tamen præcipuè conducunt ad Ecclesiasticam doctrinam illustrandam.

Hæc cùm ita sint: cùm scholæ necessariæ sint Ecclesijs, ardentißimis uotis optare omnes pij debent, ut Deus exuscitet Principum animos ad restituendas & ornandas Academias, ad exercitanda & prouehenda literarum ac bonarum disciplinarum studia. Cumq; ea in re optimam uoluntatem Princeps Marchio ostenderit, gratulari hanc fœlicitatem Reipub. debemus, ac precari Deum, ut auspicijs honestißimæ atq; utilißimæ rei faueat. Profectò melius de suis populis, & de tota posteritate hac in re meretur, quàm si nouas auri, aut argenti uenas tam largas, quàm fuerũt uenæ Lydiæ, quæ Crœsi opes tantoperè auexerãt, Principum cura de scholis.

reperiret. Hoc munus præcipuè flagitat Deus à Principibus. Ideo enim Deus ad societatem condidit homines, ut alij alios de religione doceant, ut quidam uenustißimè scripsit:

Vtq; alios alij de religione docerent,
Contiguas pietas iußit habere domos.

Cùm autem Principes sint custodes humanæ societatis, certè hoc efficere debent, quantum ipsi possunt, ut Deus rectè celebretur. Armentarijs satis est, pecudibus pabulum curare. Hi, qui hominum cœtus regunt, non tantùm custodes sunt uitæ corporum, sed legis ac disciplinæ: Ideò Deus impertit societatem sui nominis, ut Dei dona, id est, rligionem, iustitiam, disciplinam, pacem, inter homines tanquam uicarij Dei tueantur.

Oro igitur Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, ut gubernet & augeat hanc scholam, & studia harum gentium exuscitet, ad salutem Ecclesiæ, quam Filius Dei sic amat, ut eã sanguine suo redemerit. Vos etiam qui hanc urbem, & hanc Academiam regitis, obtestor, ut cùm operam scholasticam Ecclesiæ necessariam esse intelligatis, me hospitem, & uersantem in difficili munere, uestra beneuolentia confirmetis. Sumus nos quidem longè inferiores illis summis uiris, de quibus antea dixi, qui olim Ecclesiæ studia rexerunt, Elia, Eliseo, Esaia, Ieremia, Daniele, Esdra, sed in munere prorsus eodem uersamur. Nec rarò ego ipse toto corpore perhorresco, cogitans

Onus scholasticum.

magni-

magnitudinem oneris, quod sustinemus, & intuens animo illos ueteres Duces nostros, quos longo interuallo sequimur inertes, & ignaui: atq; hanc dißimilitudinem cum reputo, non solùm docentium imbecillitatem, sed Ecclesiam deploro, quæ quasi senectæ imbecillitate, omnia membra habet languidiora, & tamen postremis temporibus plurimùm periculi habituram esse, Christus prædixit. Nam quò propius instat dies extremi iudicij, eo Diabolus furiosius irascitur Christo, iam scilicet formidans sententiam, in qua omnibus creaturis patefiet turpitudo immensa superbißimi spiritus, & cruciatus ipsius horrendi augebuntur. Itaq; odio Christi incitat Turcas, Pontifices, impios reges, deniq; omnia sua organa aduersus Ecclesiam. Eò magis uigilandum & pugnandum est nobis, ut furor Diaboli impediatur: Reges turpißimè sinunt grassari Turcas, Episcopi negligunt Ecclesias. Finis mundi.

Quare pios Principes & cæteros, qui præsunt, anniti decet, ut quantum suo quisq; loco potest, sarciant illorum negligentiam, bonos doctores quærant, constituant Ecclesias, curent ad posteros propagari Euangelium. Auditores etiam propter Christum Dominum, ac officij dignitatem, amanter tractent fidos Euangelij interpretes, inter quos me quoq; uobis cōmendo. Nam et fidem ac diligentiam præstabo, et genus doctrinæ pium profiteor. Amplector enim uerè et ex animo consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi, hoc Genus doctrinæ quod profitetur.

est, doctrinam Christi, & Apostolorum, & explicationem traditam in symbolis, Apostolica, Niceno, & Athanasiano. Et cùm inciderint discordiæ, fateor me sentire cum Ecclesijs, quarum extat confeßio Augustana, & has iudico tueri perpetuum consensum ueræ Ecclesiæ omnium temporum, Prophetarum, & Apostolorum. In his iudico multos articulos doctrinæ Christianæ rectè & piè renouatos & illustratos esse. Cum his iudico etiam uerè congruere scriptores puriores dextrè intellectos, Ambrosium, Augustinum, Hilarium, Basilium, Epiphanium, Nazianzenum. Et quanquam odiosum est nomen discordiæ, tamen sentio hæc certamina, quæ de doctrina mota sunt, necessaria & diuinitus excitata esse. Quia Daniel et Paulus uaticinantur, postremis temporibus hos futuros esse agones piorum aduersus impios Pontifices in Ecclesia, defendentes manifestam εἰδωλομανίαν, & exercentes Neronianam sæuitiam in membra Christi. Ac præmonuit nos Spiritus Sanctus, ut cũ inciderint certamina, cogitemus ubi sit uera Ecclesia, non terreamur titulis sceleratorum Pontificum, nec simus socij & administri impiæ Tyrannidis. Non igitur nouum doctrinæ genus comminiscar: una est perpetua Ecclesia, in qua Filius Dei per patres, Prophetas, & Apostolos, ueram Dei noticiam tradidit, & taxat persuasiones contumeliosas aduersus Deũ, quas spargit Diabolus odio Dei. Ad illam ueram Christi Ecclesiam, nunc quoq; belligerantem cum Diabolo, & dis-

Discordiæ diuinitus excitatæ.

& dissentientem à pontificibus, qui idolomaniã defendunt, & trucidant membra Christi, ut omnes pij adiungere se debent, ita me quoq; tota mente & toto pectore adiungo, ac precor ex animo Filium Dei, Do*minum nostrum* Iesum Christum, *ut ministeriũ meum gubernet, ac per me sit efficax, ut adfuit* Patribus, Pro*phetis, et* Apostolis: Ipsius *enim laus uictoriæ: ipsi triumphus debetur, qui uincit* Diabolum: *nostra infirmitas non est par tantæ dimicationi, sed ipse uult pijs adesse, & conculcare caput serpentis, hoc est, ut* Iohannes *interpretatur, destruere opera* Diaboli.

Fuit Ecebolus *quidam* Rhetor *tempore* Constan*tij, is ut gratiã aucuparetur* Principis, *baptizatus est, & ut fuit in dicendo uehemens, acriter solitus est taxare idolomaniam. Postea sub* Iuliano, *cùm uideret hunc abhorrere à* Christi *nomine, & restituere* Idola, *defecit & ipse à* Christianis, *eisq; in gratiam* Impera*toris rabiose maledixit.* Ita *animi sententiam de religione inflexit ad* Principum *uoluntates.* Non *fuit autem diuturna* Tyrannis Iuliani: *sed statim successit* Io*uianus bonus & pius* Princeps, *ubi cùm uideret multo maiore in odio esse illos, qui ut assentarentur* Iulia*no, defecerant à* Christo, *quàm cæteros* Ethnicos, *rursus ipse sese retexit, redit ad* Christianos, *abijcit se ad templi fores, iubet se pedibus conculcari, ut sunt* Hy*pocritæ tanquam histriones ad has præstigias idonei.* Nec *nulli sunt hoc tempore tales* Eceboli, *qui alia alijs temporibus, & apud alios probant.*

Ecebolus Rhetor Apostata.

Hypocritæ histriones.

Digitized by Google

Ego igitur simpliciter professus sum quid sentiam, & opto ut in hac me sententia confirmet Deus, et ut Filius Dei gubernet meum ministerium. Certè illud Eceboli nunquam facturus sum: non stringam stylum aduersum ueram Ecclesiam, non deformabo eam calumnijs: sed ingenium meum seruiet gloriæ Dei, & Domini nostri Iesu Christi.

DIXI.

ORATIO CASPARI CRVCIGERI, De ordine discendi, habita in promotione Magistrorum, Anno 1531.

VM ex hoc loco sæpe dictum sit de uniuersa Philosophia, deq; harum artium omnium dignitate, quæ in scholis ideò traduntur, quia ad benè beateqúe uiuendum iudicantur esse necessariæ: ego pro ingenij mei mediocritate, omißis illis præconijs superiorum disciplinarum, quas arbitror propter manifestam utilitatem commendatißimas esse omnibus, pauca quædam dicere institui de hoc genere disciplinarum, quod nos profitemur, & quo prima ætas ad percipiendas maiores artes præparatur. Quanquam enim & harum utilitates quotidie uobis in scholis decantant Præceptores, tamen

hic

Digitized by Google

hic aliquid de ea re dicendum est, ut publico mori seruiamus.

Et quia à me publico nomine habetur oratio, tantum ei tribuetis authoritatis, adolescentes, quantum existimatis esse in hoc collegio uirorum optimorum & doctißimorum, præceptorum uestrorum, qui mihi hanc personã imposuerunt. Nam horum omnium sententia mea uoce ad uos perfertur: qui cum uobis optimè consultum uelint, non desinunt uos hoc in loco adhortari ad hæc studia colenda, quæ tum uobis priuatim honesta atq; utilia, tum Reipub. retinendæ necessaria esse iudicant. Si quis autem huius ordinis authoritatem aspernatur, & iudicia contemnit hominum, non solùm peritorum, sed etiam toti Reipub. optimè cupientium, in hoc iure desideranda erit humanitas. Publica uox Academiæ.

Duxi autem uos adhortandos esse, ne studia inferiorum artium negligatis, quæ etsi ad populum parum habent ostentationis, tamen ad cognoscendas superiores artes, quæ continent administrationem Reipub. uiam sternunt. Itaq; etiam de ordine discendi pauca addemus, qui in omnibus reb. ualet plurimum, ut suauißimè dixit Xenophon: Inferiores artes non negligendæ.

οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τάξις.

Et ut inde sumam initium, societatem quandam artium inter se esse scitis. Quare etiamsi quædam in uita excellere atq; eminere uidentur, tamen aliarum

ope indigent. Quare impudenter faciunt quidam ambitione, aut spe quæstus incitati: properant ad illas superiores, quarum fructus uersantur ob oculos etiam imperitis, reliquas disciplinas negligunt & contemnunt, quasi ad uitam inutiles.

A literis simile

Ac mihi cogitanti interdum uidetur huius societatis quædam in ipsis elementis literarum similitudo esse, ubi etsi dignitate præstant uocales, tamen sine consonantibus sermo nequit existere. Et quoniam ex literis omnes artes procreantur, uestigia quædam in ipsis elementis animaduertere possumus, ut in seminibus, artiũ dißimilitudinis. Longè antecellunt omnibus uocales, quæ per se uitam & spiritum habent, quibus perfectum sonum edunt, non adiutæ ab alijs. Reliquæ quasi tibiæ ab his inflatæ sonum accipiunt.

Vocales.

Significant igitur uocales principem omnium artium, doctrinam religionis, quæ longè supra alias artes collocata, gubernat omnia uitæ consilia, negocia, et studia. Nec uerò ciuilis disciplina sine religione retineri potest: Et iuris scientia plurimum à doctrina religionis mutuatur. Ideò sicut semiuocales, etsi habent obscuram quandam uocem, tamen suum munus tueri non possunt sine uocalibus: ita in disciplina politica, religio ciuilibus institutis uocem addit, tuetur autoritate sua ius humanum, & emendat cùm opus est.

Semiuocales.

Mutæ literæ quasi priuatam uitam significant, quæ uerè muta est, hoc est, agrestis, & fera sine religione, & ciuili consuetudine. Vt igitur sermo ex dissimilibus

similibus literis contexitur, ita diuersa genera artium atq; actionum in uita necessaria sunt.

Quanquam autem iamdudum uereor, ut uiri docti in hoc consessu has ineptias æquo animo ferant, tamen quoniã habetur oratio ad iuuentutem, spero eos boni consulturos esse hunc ludum, in quo & societatem et gradus artium pingere uoluimus. Et uisum est in ipsis elementis literarum pingere, ut quoniam hæc quotidiè ob oculos uersantur, sæpe ueniant ista in mẽtem scholasticis, quorũ cogitatione nobis quidem uidetur ac ui & formari iudicium de utilitate artium. Et ego in hac schola professor Grammaticus, libenter sumpsi orationem ex hoc artificio, quod exerceo.

Cogitate autem, Adolescentes, quid futurum sit, si quis consonantibus omißis, tantùm uocalibus uti uelit in loquendo. Is profectò cum tota rerum natura pugnabit: Ideò enim literæ uocantur elementa, quòd sicut in natura necessaria sunt elementa, ex quibus corpora constant, ita literæ necessariæ sunt ad sermonem componendum. Quare sicut illa diuina series in uniuersitate rerum perturbaretur, exempto uno elemento, ita abiectis cõsonantibus, nulla articulata uox existere posset. Itaq; sicut dißimilium literarum naturalis inter se societas est, ita dißimiles artes inter se copulatæ atq; deuinctæ sunt. At hunc chorum artium perturbant isti, qui sentiunt inferiores disciplinas ad uitam inutiles esse, quia earum fructus imperitis non ita in conspectu est.

Literæ cur elementa.

Si quis

Si quis admirator cœli ac stellarum (quid enim his corporibus pulchrius cogitari potest?) uelit aquam ex rerum natura tolli, quòd impar sit stellarum claritati, nonne hunc insanire diceremus? Si quis propter admirationem doctrinæ religionis, iubeat è uita tollere omnia iura atq; instituta ciuitatum, omnia uincula domesticæ uitæ, nonne hunc omnes sani homines ui atq; armis cohercendum esse iudicarent?

Et uidemus his annis quosdã ἀνοσίως θεολογοῦντας *dementatos huiusmodi fanaticis opinionibus, erroris sui pœnas dare. Meministis enim Monetarium et Anabaptistas, & hoc genus alia portenta. Ad hunc modum iudicate insanire eos, qui chorum et concentum artium perturbant, neglectis & contemptis inferioribus artibus. Quare sicut de literarum elementis cogitantes, totum* ἄλφα καὶ βῆτα *necessarium esse ad sermonem ducitis, ita disciplinas omnes, quæ in scholis traduntur, existimabitis ad uitam esse necessarias.*

Nam is demum rectè sentiet de artibus, qui cùm gradus earum animaduertit, intelliget singulas certæ utilitatis causa repertas esse.

Hæc dixi ad cõmonefaciendos adolescentes, quorum multos uidemus magno non tantùm suo, sed Reipub. incommodo, intempestiuè properare ad superiores disciplinas. Nam studia uestra non tantùm ad uos, sed ad Rempub. pertinent.

Et hunc finem studiorum uestrorum uobis proponere debebatis, ut ea ad dandum consilium Reip.

& ad

& ad docendas Ecclesias, & ad retinendam doctrinam religionis conferenda esse statueretis, quorum nihil præstare poteritis sine perfecta doctrina. At perfecta doctrina nulli continget sine disciplinis inferioribus.

Cùm hac cogitatione animus conformatus est, proxima de ordine discendi deliberatio esse debet. Neq; ego hoc loco dicam, quanta sit uis ordinis in genere, quæ res & nota est, & latius patet, quàm ut hîc explicari poßit. Si agricola prius serere uelit, postea arare, aut si uelit sub Canicula sementem facere, sub Bruma arare, labor atq; impensa perierit: Ita si in percipiendis disciplinis non seruetur iustus ordo, profectus omnis desperandus erit. Ordo discendi

Bonum, malum fit, aiunt, non datum in tempore; proinde etiam optimarum et maximarum rerum studia nocent, si non apto tempore suscipiantur. Quare maiores nostri, ut ordinem discendi cõstituerunt, certos gradus quasi classes excogitauerunt, per quos ordine ab inferioribus artibus traduceretur iuuentus ad superiores: nunc quasi perfractis illis repagulis, nullo ordine res geritur. Subito sicut fungi nascuntur nobis Theologi, Iurisconsulti, & Medici, sine Grammatica, sine Dialectica, sine ratione dicendi, sine incunabulis Philosophiæ naturalis ac moralis: quorum cognitio, non solùm quia perliberalis olim tradebatur communiter omnibus, priusquam admitterentur ad superiores disciplinas: sed etiam quia iudicium acuit, et præparat Vt fungos, nasci doctos.

parat a i res maiores percipiendas. Modò autem satis est afferre ad illas disciplinas grauißimas, magnum pileum, & insignem contemptum omnis doctrinæ humanioris.

Hanc temeritatem nisi leges ac Magistratus cohercebunt, breui nullæ erunt in Repub. literæ, nulla doctrina ullius rei. Nam isti Theologi, Iurisconsulti, ac Medici, subitò nascentes, nulla præditi liberali doctrina, non solùm alias artes interire sinent, sed nec suas profeßiones tueri poterunt. Nec nihil pertinet hæc cura conseruandarum literarum ad Magistratus: Ideo enim appellantur Dij à Spiritu Sancto, ut diuina dona in terris, religionem, ciuilem statum, & omnes honestas artes tueantur ac retineant. Propter hanc procurationem diuinarum rerum gerunt augustum titulum, quo nullum habet Magistratus ornamẽtum maius, aut uenerabilius.

Magistratus Dii cur uocentur.

Quare conuenit eos prospicere, ne perturbato discendi ordine, honestæ disciplinæ intercidant. Plato inquit, Respub. mutari, si contingat Musicam mutari. Neq; id abs re dictum est. Sed hoc multò uerius est, Mutatione studiorum mutari Respub. Omnes autem mutationes Rerumpub. ad Magistratuum curam pertinent. Et peruersa ratio discendi, maximarũ atq; optimarum rerum ruinam trahit. In primis igitur in hac re uigilantes esse Magistratus oportet. Neq; dubito, quin olim de his rebus nouas leges cõdituri sint, cum præsentes turbæ atq; motus Rerumpub. consilescent:

Digitized by Google

ſcent: quibus utinam contingat Dei beneficio, facilis & mollis καταστροφή.

Interim tamen quantum nos authoritate, ſtudio, ac diligentia conſequi poſſumus, dabimus operam, ut ordine diſcat iuuentus.

Sed hoc magna ex parte in uobis quoq; poſitũ eſt: nos enim et diligenter hac de re adhortamur uos, & lectiones optimas in omnib. diſciplinis proponimus: Summa fide traduntur artes, quæ continẽt rationem dicendi: Elementa Philoſophiæ et Mathematum planiſsimè proponuntur. In qua ſchola ſecundus liber Plinij tam perſpicuè enarratus eſt, ut hic erarratur? Reliquum igitur eſt, ne uobis ipſi deeſſe uelitis, ſed præſentibus commodis fruamini. Lectiones.

Quod quidem ut faciatis, adducere uos debet cùm ipſa cogitationis ſuauitas, tum etiam utilitas. Nam incredibilem uoluptatem parit eloquẽtia: Mirè delectat homines hiſtoria rerum geſtarum, quæ et ipſa traditur, cùm dicendi exempla proponuntur. Et nihil dulcius eſt, quàm intueri animo eas res, quæ in Philoſophia nobis traduntur, de magnitudine cœleſtium corporum ac terræ, de uarijs motibus ſyderum, quomodo lumina cœleſtia uariè mixta inter ſe ac temperata, diuerſos effectus pariunt in hac inferiori natura, ſicut aliter atq; aliter mixtæ uoces diuerſas cantiones efficiunt. Iuuat etiam uidere cauſas officiorum ciuilium in natura diuinitus ſcriptas, & mirabili pudentia à doctis hominibus animaduerſas.

Iam

Iam utilitas maximè percipitur ex his studijs: sunt enim, ut Græci dicunt, πρὸ ὁδοῦ in superioribus artibus, quæ certè dicendi scientiam requirunt. Quid enim promouerit aliquis, si sermonis genus non queat iudicare? Et multa ubiq; sumuntur ex Philosophia naturali ac morali: quorum qui non uident fontes, turpiter interdum hallucinantur.

Et quoniam Reip. interest, bonas artes conseruare, omnes sentiatis hoc à uobis Remp. petere, ut detis operam, ne uestra negligentia artes intercidant. Cùm autem maiora beneficia omnes à Repub. quàm à priuatis ullis, siue parentibus, siue amicis accipiamus, æquum est, nos uicißim hanc illis gratiam reddere, et nostro labore artes retinere ac defendere.

Quid Reipub. debeamus.

Quare uos adhortor adolescentes, ut ita inducatis animum, prius uobis cognoscenda esse elementa Philosophiæ, quàm ad superiores disciplinas accedatis, et in ea diligenter collocetis studiũ atque operam. ἀρχὴ, inquiunt, ἥμισυ παντός: Dimidium facti qui benè cœpit, habet. Faciliora igitur omnia erunt istis in alijs disciplinis, qui rectè cœperunt, qui ad alias afferunt earum artium scientiam, sine quibus illæ neque percipi, neq; tractari, neq; intelligi possunt.

Et hanc orationem existimate me publica authoritate habuisse, quam si quis contemnit, is sciat Deum ultorem huius contumeliæ fore. Ac Respub. ornauit etiam priuilegijs hæc nostra studia et honoribus, quos nunc his iuuenibus libenter decernemus, quia singu-

lares

Digitized by Google

larem laudem hoc tempore in tanta peruersitate iudiciorum merentur isti, qui hæc communia Philosophiæ studia attigerunt. Dixi.

ORATIO VITI THEODORI NOribergensis, de studio Linguarum, habita in promotione Magistrorum, Anno 1533.

Rincipio uobis gratias ago, doctissimi uiri, quòd huc & honoris nostri causa, & ut hæc primarum artium studia ornaretis, conuenistis. Cùm autem existimem, id uestrum officium ad studiorum honorem pertinere, spero uos ita induxisse animũ, hoc etiam beneficium nobis dandum esse, ut uos non grauatim audiatis. Neque enim huc prodimus, ut dignum aliquid uestra sapientia atque authoritate afferamus, quod in huius nostræ ætatis imbecillitate ne quidem requirẽdum est. Tota hæc fabula agitur adolescentum causa, ad quam acceditis spectatores, ut intelligat iuuentus, uobis hæc prima studia probari. Quanquam igitur in omni genere humanitas uestra nobis cognita & perspecta est, tamen id quoque nostri est officij, uerecundè petere, ut nos æquo animo audiatis. Quare rogo & ut hanc meam iuuenilem orationem boni consulatis, & ut uestra mihi authoritas adsit in hac causa, quam

Digitized by Google

agendam suscepi, quam spero uobis esse probatissimam.

Studium linguarum.

Institui enim de studio linguarum, ut uocant, dicere. Etsi enim plerunq; hic de Philosophia dici solet, tamen neq; hic locus de linguis, si quis rectè æstimet, à Philosophia ualde alienus est. Mihi quidem ea Philosophiæ pars, quæ est suauißima, præcipuè ex cognitione linguarum pendere uidetur. Neq; uerò hoc argumentum studio nouitatis delegi: neq; enim statui me nouo argumento in hac infantia satisfacere posse: Sed publica necessitas hortatur, non solùm me, uerùm omnes bonos uiros, quantum pro se quisq; potest, adolescentiam studio linguarum excuscitare, atq; accendere. Maximè uerò conueniebat ad linguarum causam agendam, adhiberi non elinguem, sed eloquentem patronum, qui ornare eas pro dignitate, & magnitudine utilitatum, quas parit earum cognitio, illustrare posset. Quod etsi intelligebam à me non posse fieri, tamen arbitrabar, me nõ debere publicæ causæ deesse, præsertim in hoc loco, quo cum mihi dicendi necessitatem scholasticus Magistratus imponeret, sperabam tantum autoritatis in hac oratione futurũ esse, quantum tribuitis uniuerso collegio doctissimorum hominum, qui & has mihi partes mandarunt, & suam sententiam mea qualicunque oratione uobis exponi uoluerunt: qui cum doctrina, iudicio, rerum usu excellant, deniquecum fide summa & uestris studijs, & uniuersæ Reip. consultum uelint, honestissimum uobis est, monitis eorum libenter & studiose parere.

Sed

Sed uenio ad causam, de qua, quia etiam propter temporis angustiam non satis dici potest, breuiter utilitates præcipuas colligam, quæ nos omnes ad linguarum studium hortantur: loquor autē de Latina, Græca & Hebraica.

Cùm autem aliud alij propositum in studijs habeant, nec idem doctrinæ genus sequantur omnes, de singulis, ut uocant, professionibus ordine dicendum est. Ac primùm non opinor longa mihi disputatione opus esse de Theologia: Constat enim fontes Theologiæ Ebraicis, & Græcis literis contineri. Nec possunt ita transfundi linguæ, ut nihil opus sit fontibus, si uelimus iudicare de locis obscuris, quod in multis grauißimis controuersijs fieri necesse est. Toties commendat nobis ipsa scriptura ministerium uerbi: admonet nusquam uoluntatē Dei cerni, nisi in his scriptis: Facile igitur intelligi potest, quātum referat perfectè intelligere naturam sermonis, quod sine linguarum cognitione, & sine eloquentiæ exercitationibus, nemo cōsequi potest. Itaq; cùm suæ quisq; salutis causa, tum etiam propter publicam Ecclesiæ neceßitatem perfectam sacri sermonis cognitionem expetere debet. Primùm enim priuatim quoq; experimur mirificè cōfirmari animos, cum in tanta uarietate opinionum quasi in rem præsentē deducimur, inspicientes genuinum scripturæ sermonem. Deinde de magnis ac difficilibus controuersijs publicè in Ecclesia pronunciare bona conscientia uix possunt doctores, si genus sermo-

Fontes Theologiæ in Ebraicis & Græcis literis.

Hæreses ex lin guarũ inscitia.

nis in testimonijs, ex quibus tota res iudicanda est, nõ intelligãt. Multas hæreses peperit inscitia linguarum & figurarum orationis, id quod facilè potest ostendi in ipsis historijs contentionum Ecclesiasticarum. Et quamuis non sunt in hoc omnia, tamen in interpretatione sacrarum literarum hoc primum est, ut sermonis genus intelligatur, quo intellecto, multa iudicari possunt, quorum pleraque etiam hoc tempore controuertuntur. Quare nõ dubiũ est, quin ad Theologiam necessaria sit linguarum cognitio.

Neque uos ab hac scientia deterreant indocti homines, qui ut soli sapere uideantur, non solùm hæc linguarum studia damnant, sed omnes bonas artes infensißimè oderunt. Ac si res testibus iudicanda est, opponite illis Hieronymi, Augustini, et multorũ tum exempla, tum sententias, qui censuerunt, ad enarrandas sacras literas necessariam esse linguarum cognitionem. Quid quòd ita Deus ipse iudicat, qui cum Euangelio linguarum donum largiens, testatur Ecclesiæ linguarum cognitionem necessariam esse? Profectò enim contumeliose de diuino munere sentit, si quis existimat, nullum eius in Ecclesia usum esse. Et si istos nihil hæc testimonia mouent, Canones saltem audiant, quorum authoritas eis sacrosancta est. Extant decreta de linguis: extant & constitutiones in Synodis factæ, quæ celeberrimis Academijs de docendi linguis præcipiũt. Cur hæc magna authoritate constituit Synodus, si id studium Ecclesiæ non est utile?

Donum linguarum.

Audiui

Audiui Gregorium Tifernaten ante annos sexaginta uenisse Parrisios, & à Senatu Academiæ stipendium postulasse, quòd ibi Græcas literas docere constituisset. Cumq; nonnullis inciuiliter facere uideretur, quod stipendium flagitare ausus esset, cùm Senatus Academiæ neq; accersißet eum, neque significasset, se ipsius usurum opera, neq; omnino lectorem Græcum haberet ullum: erant enim adhuc in Gallia, ut apud nos, Græcæ literæ ignotißimæ: Quare cùm interrogaretur, quod hoc regnum esset, Senatui Academiæ quasi imperare stipendium, hic homo paratus citauit constitutionem de linguarum studijs, in qua nominatim mentio fit scholæ Parrisiensis: Senatum adeò non offendit hæc libertas, ut etiam magnoperè collaudauerit hominis consilium & studium: stipendium magno consensu decretum est. Neque uerò id facturus erat Senatus Parrisiensis, si constitutionem illam Pontificiam non probasset, aut hoc studium iudicasset Ecclesiæ inutile esse. Sed desino hac de re longius disputare, cum Erasmus iustis uoluminibus ostendat, linguarum cognitionem ad sacrarum literarum interpretationem necessariam esse. Et meministis, hoc ipso in loco non solùm hortari uos, sed etiam seuerè castigare inertiam, atq; ignauiam nostram, D. Doctorem Martinum. Si tantum huius iudicio tribueretis, quantum ipsius & excellens doctrina, & usus postulat, profectò multò auidius & peregrinas linguas disceretis, & multò plus operæ collocaretis in hæc

Gregorius Tifernates.

Constitutio de studiis linguarum.

Erasmus.

D. Martinus.

 elo-

eloquentiæ studia. Sed quia Theologia nunc in odio est, iuuentus ubiq; cũ sacris literis abijcit linguarum & eloquentiæ studium, & eas artes amplectitur, quæ uulgò uendibiliores, & magis quæstuosæ sunt.

Neq; uerò uitupero alias artes. nam Resp. habet opus magna uarietate artium, quemadmodum uerè dictum est: Non fit ciuitas ex Medico & Medico, sed ex Medico & agricola. Sed illi reprehendendi sunt, qui aut abducunt omnes à sacris literis, aut cùm se dediderunt alijs artibus, nullam studij partem in sacris literis collocandã esse censent, & ut uideo, nos irridẽt omnes, atq; etiam insanire putant, qui non in totum abstinemus à sacris literis.

Sed de his nihil hoc loco dicemus, qui cum aduersus Deum impij sunt, tum in Ecclesiam crudeles, qui quantum in ipsis est, uniuersam religionem abolent: cum alijs moderatioribus disputabo.

Doctrina religionis ad omnes pertinet.

Primùm ita cogitare uelim bonos adolescentes, religionis doctrinam ad omnes pertinere. Et quemadmodum ille dixit: Homines non solùm sibi, sed etiam patriæ nasci: ita ego multò uerius dicere possum, omnes bonos ita sentire oportere, præcipuè natos se esse Ecclesiæ. Itaq; etiamsi quæ rationes probabiles uocant nos ad alias artes (non enim uitupero eas) tamen doctrina Christiana non est negligenda. Aliquid tẽporis ac studij huic quoq; tribui oportet, tum ad animos nostros confirmandos, tum uerò ut præparemus nos ad publicam Ecclesiæ utilitatẽ. Fuit in foro, in iudicijs

Ambrosius,

Ambrosius, interim tamen & sacras literas legebat, & Graecos Theologos cum Latinis coniungebat.

Deinde linguarum cognitio non tantùm Theologis prodest: habet egregias utilitates etiam in alijs artibus, quod quomodo uelim intelligi, quaeso attendite, ne quis putet me detrahere aliquid de aliarum professionum dignitate. Sic enim statuo, hos, qui ad Medicinam aut Iuris doctrinam accessuri sunt, praeformandos esse quadam liberali doctrina, quae & Philosophiam, & antiquitatis noticiam continet. Adhibenda est etiam dicendi exercitatio, quibus rebus ingenia & ad suauitatē atq; humanitatem formantur, et acuuntur, atq; instruuntur, ut percipere & tractare artes alias foelicius poßint.

Si quis autem existimat, Philosophiam perfecte cognosci posse sine Graecis literis, hunc sanè patiar sua opinione beatum esse. Sed res loquitur ipsa quantum intersit inter Aristotelis interpretes graecè doctos, & illos ineptos, qui cùm res grauißimas ab ipsis autoribus traditas explicare non possent, nouum quoddam doctrinae genus pepererunt, plenum prodigiosis somnijs, quod nullum in uita aut communibus negocijs usum habet. Deinde iniuriam Philosophiae facit, quisquis eam angustis finibus circumscribit, ut nihil ei tribuat, nisi illa uulgaria praecepta, quae in scholis ex Aristotele traduntur. Ego uerò ut iam non dicam de Mathematicis disciplinis, cognitione antiquitatis, poëmatum, & historiarum, uel praecipuam

Philosophia sine graecis literis.

partem Philosophiæ esse statuo. Hæc enim continet humanitatis doctrinam, cùm proponat omnium officiorum præcepta atq; exempla.

Nihil accidere potest in uita priuata, aut in Rep. cuius non extet imago aliqua in historijs sapientissimè scriptis. Plurimum autem, meo iudicio, prodest accessuro ad res magnas gerendas, intueri in illas imagines uelut in speculum, & uidere consilia, ac bonorum & malorum consiliorum euentus. Præterea multa sunt in ipsis negotijs tum prophanis, tum Ecclesiasticis, quæ sine antiquitatis cognitione, neq; intelligi, neque iudicari possunt. Quoties de imperiorũ mutationibus dicendum est? quoties in Ecclesia requirendæ sunt ueterum contentiones de rebus maximis? Hæc sine Græcis et Latinis literis nullo modo cognosci possunt. Et quidem Ecclesiasticæ res tantùm Græcè scriptæ sunt. Cæterum uarietate & copia rerum atq; exemplorum longè uincunt Latinos, tùm Poëtæ, tùm Historici Græci. Nam Romani domesticas res tantùm ornare studuerunt: at Græci omnium gentium atq; impiorũ historias complexi sunt, easq; ita descripserunt, ut uerius philosophentur in ipsorum negotiorum atq; consiliorum expositione, quàm illi qui in scholis nuda præcepta tradunt, ac uerè Philosophiam ex umbra ac puluere in solem educunt, hoc est, usum eius in uita atq; negotijs ostendunt.

Græci uincunt Latinos.

Hæc doctrina etiamsi tantùm propter suauitatem expetenda esset, tamen satis magna causa esset, cur

græcè

græcè disceremus. Quæ enim potest esse uoluptas magis digna præstantibus ingenijs, quàm ea, quæ percipitur ex illa ipsa cognitione maximarum rerum? Et quoniã uoluptates ipsæ aliquo modo ad mores pertinent, traduci ad humanitatem & suauitatem hac delectatione animos arbitror.

At uerò nos nõ tantùm de uoluptate disputamus, de fructu ac necessitate loquimur, quia sine hac liberali doctrina, quæ præcipuè græcis literis continetur, nemò satis idoneus est uel ad cæteras artes tractandas, uel ad res magnas gerendas. Non sunt in hoc omnia. Sed tamen si quid omnino doctrina uel ad excitanda ad uirtutem, uel ad conformanda ingenia proficit, nõ dubito affirmare, eam ad rem plurimũ conducere hoc doctrinæ genus, de quo loquor. Illud certè negari non potest, ad cæteras artes tractandas requiri hãc doctrinam: Nam & Medicina magna ex parte Græca est, et sine Philosophia percipi non potest. Etsi hi qui se dediderunt Iurisconsultis, non tantùm illam forensem Rhetoricam auferre student, ut eam ad quæstum conferant, sed doctrinam expetunt futuram usui Reipub. & ut ipsi loquuntur, non simulatam Philosophiam: His ut poßint cum decoro tueri personam suam, profectò etiam alia quadam doctrina opus erit, uidelicet, religionum scientia, noticia antiquitatis, eloquẽtia, & illis literis, quæ cùm fontes legum contineant, non minus in concilium adhiberi solent de communibus officijs, quàm ipsæ leges.

Linguas ad omnes artes trãctãdas requiri.

præpostera studia.

Sed sunt quidam iuuenes, qui cùm propter ignauiam fugiant discendi laborem, subitò irrumpunt ad summas professiones, quarum titulos prætexunt suæ ignauiæ. Hi ut iudicio uideantur has artes aspernari, hæc nostra studia uituperant. Qui siquidem ita libet, fiant sanè Solones meri sine Grammatica, sine Dialectica, sine cognitione religionum, sine eloquentia, sine Philosophia, denique sine humanitate ulla. Verùm hoc miror, quo isti ore aspicere legum libros audeant, quarum authores apparet præclarè instructos fuisse his ipsis artibus, de quibus dicimus. Quàm multa ex Græcis & Latinis historijs repetunt? Quàm reuerenter assurgunt Homero, quoties eius sententias uelut oracula citant? Alicubi pronunciant ex uerbis Demosthenis, alicubi ad uerbum transcribunt Platonis dicta. Et quidem recentiores Doctores disputant, ualere in causis Philosophorum ac Poëtarum authoritatem, quia maiorum instituta, moresque, & grauissimas rationes honestorum officiorum, denique uim omnem iuris naturalis sapientissimè describunt. Quæ tanta impudentia est, eas literas contemnere, de quibus ipsi legum conditores honorificentissimè sentiunt?

Testimonia Poëtarum & Philosophorum apud Iurisconsultos.

Proinde modesta & bona ingenia adhortor, ut cùm professionis magnitudinem, ad quam se contulerunt, considerabunt, exemplo suorum authorum cogitent aliquid studij his nostris artibus ac literis impertiendum esse. Cum cæteris nolo pugnare, qui

non ſolùm noſtra iudicia, ſed etiam ſuorum authorum exempla aſpernantur: Alia *enim alij bona dicũt, ut uerè inquit ille:* Ανάχαρσις παρὰ ἀθηναίοις σολοικίζει. ἀθηναῖοι δὲ παρὰ σκύθαις. *Nibil iſti afficiuntur ſuauitate earum artium quas nos miramur, nec nos ab optimarum rerum ſtudijs iſtorum iudicia abſtrahent.*

Atque ita cogitate adoleſcentes, cùm in ſtudijs uerſemini, conſtantiam ac fortitudinem uobis etiam adhibendam eſſe: neque enim ſine fortitudine coli aut retineri uirtus ulla poteſt. Quare non patiamini uobis harum noſtrarum artium & linguarum ſtudia, præpoſteris uulgi atque indoctorum iudicijs excuti. Durate & uoſmet rebus ſeruate ſecundis: Cur enim non utar fortiſsimi uiri uerbis apud Poëtam, *præſertim in cauſa multò maiore?* Nam *ille ſedes ſibi ac ſocijs querebat:* V*eſtra ſtudia ad uniuerſam* Eccleſiam, *& ad omnem poſteritatem pertinent. Quæ autẽ cauſa exiſtere maior ulla poteſt, quàm quæ ſalutem* Eccleſiæ *continet?*

Conſtantia in ſtudijs.

Sæpe audiui, Capnionem, *cùm* Romam *à* Principe Palatino *certi negocij cauſa miſſus eſſet, ueniſſe in* Argyropyli *auditorium, qui tunc* Romæ *magna cum laude græcè docebat. Cumq́;* Capnio *reuerenter ſalutato* Argyropylo, *in conſeſſu multorũ doctiſsimorum hominum expoſuiſſet ei, ſe hominem* Germanum *incenſum ſtudio* Græcarũ *literarum, gratulari ſibi eam fortunam, quòd occaſio audiendi ipſius contigiſſet,*

Capnio ad Argyropylum Romæ.

quo

quo illis quidem temporibus nemo in Philosophia & Graeca lingua doctior praedicaretur, orassetq́; ut sibi audiendi potestatem faceret: delectatus Argyropylus oratione Capnionis, cùm operam suam benignè pollicitus esset, interrogat, an attigerit antè Graecas literas. Capnio ait, se Basileae in Germania audisse linguae elementa. Enarrabat autem fortè Argyropylus Thucydidem. hunc exhibet illi, ac iubet legere, deinde etiam interpretari. Cùm autem & suauiter pronunciaret Capnio (audio enim perstudiosum fuisse rectae pronunciationis) sententiam sic satis Latinè redderet, ibi uerò Graecus ille admirans, conuertit se ad auditores, & exclamans, ecce, inquit, Graecia nostro exilio transuolauit Alpes. Quod quanquam ille uerè dixit (nam exules Graeci accenderunt haec studia apud Latinos) tamen uos ita existimare debetis, diuinitus accidisse, ne infusis in Graeciam Turcis, ac deleta natione Graecorum, lingua etiam interciderat, Ecclesiae in primis necessaria: Itaque in has nationes singulari Dei beneficio propagata est. Neq́; uerò negari potest plurimũ lucis eam attulisse, cum alijs artibus omnibus, tum etiam sacris literis. Eloquentiae studia mirificè adiuuit: Nam sine Graecis authoribus intelligi Latini scriptores non poterant. Aditum fecit ad Germanam Philosophiam: neq́; tantùm ad Aristotelem & Graecos Medicos, sed etiam ad optimos authores Mathematices. Quantum enim debemus his, qui Eucliden & Ptolomaeum latinè uerterunt? In his expolis

Exules Graeci.

Graecae linguae fructus.

expoliendis, & hoc toto genere artium illustrando, uidemus postea Ioannem Regiomontanum ciuē meum, Graecis literis ualdè adiutum esse. Et nonnulli nunc quoq; in Germania, qui excellunt graecae linguae cognitione, studium conferunt ad ornandos eius generis authores. Boni uiri sacras literas & amare magis et tractare purius coeperūt, patefactis fontibus.

Has artes, quas recensui, obruere ac delere tristius fuerit, quàm solem è mundo tollere. Neque uerò sine cognitione peregrinarum linguarum retineri earum possessio potest. Qua ex re facilè iudicari potest, linguarū noticiam non esse leue aut uulgare Dei donum. Quae autem impietas, quod scelus est, tale donum, cuius usus tam latè patet, aspernari, & diuinitus illatum in has nationes rursus explodere atq; eijcere? Leges publicè atrociter puniunt sacrilegia; At maius sacrilegium est, Ecclesiam spoliare linguarum cognitione, quàm aurea aut argentea suppellectile. Haec enim coelestia dona Euangelio lucem afferunt, et uerius sunt Ecclesiae supellex, quàm ulla ornamenta aurea. Neque enim dubium est, quin ad hanc utilitatem Deus Euangelio addiderit donum linguarum, ut uocant, ut ad sacras literas explicandas conducant. Itaque sacrilegos istos linguarum contemptores putate in ipsas aras ac templa impetum tanti furoris olim facere, & uastitatem atq; exitium religioni & omnibus honestis artibus minari: nec dubitate quin Deo poenas daturi sint. Nos uerò si & Deo grati, &

Sacrilegi linguarum contemptores.

erga

erga Ecclesiam pij esse studemus, agnoscamus Dei beneficium, & propter Ecclesiæ utilitatem tueamur et conseruemus. Si quem ab his studijs hoc deterret, quod non uidentur labori respondere præmia, is non satis religiose de Deo sentit. Cùm enim pietati toties ingẽtia præmia Deus polliceatur, non est de eius fide dubitandum. Alicubi promittit amplißimos frugum prouentus, si populus liberaliter conferat ad usus necessarios templi. Quare nec nobis præmia defutura sunt, si studia nostra ad Ecclesiæ utilitatem conferemus. Et est pietas, expectantem hæc promissa, Ecclesiæ utilitatibus consulere.

Præmia habet Pietas.

DIXI.

ORATIO DE CONCORDIA ET communicatione studiorum atq; operarum, in promotione Magistrorum, dicta à Decano Magistro Ambrosio Iuterbocensi, Anno M. D. XXXVII.

VM Agesilaum regem Spartarum, domi suæ cum paruis liberis in baculo equitantem deprehendisset quidam ex Ducibus, casu interueniens, atque admirans Regem, & quidem talem, quo illa ætate nullus præstantior in tota Græcia esse iudicabatur, hoc modo cum pueris colludere, petijs

Agesilaus equitans in baculo cum paruis liberis.

petit Agesilaus ueniam ab isto, siquidem hic ludus uideretur alienus Regia grauitate. Deinde addit, se non tantùm oneris ipsi imponere, ut perpetuò hanc rem taceri postulet, sed rogat ut tantisper taceret, donec ipse liberos haberet: significans eum qui liberos non haberet, non intelligere, quid habeant hi ludi, non dico uoluptatis, sed utilitatis. Quamuis enim per se ridiculæ res sunt, tamen ad disciplinam, ad mores formandos pertinent. Et prudens pater intelligit, magnam uim assuefactionis esse in tenera ætate, etiam in his leuißimis exercitijs. Vt autem ille Spartanus miratur patrem colludentem cum paruis filijs: ita multi nunc quadam inusitatæ sapientiæ persuasione derident, cùm alios multos ueteres et honestos mores, tum etiam hos scholasticos gradus, & spectacula promotionum: Quos uelim hanc Agesilai responsionem considerare, nec prius uituperare uetera instituta, quàm ipsi habeant liberos: hoc est, non prius quàm perspexerint quanta sit infirmitas in tenera ætate; quas ob causas, hi ludi, gradus, tituli propositi sint, quantum referat, puerilia ingenia his ritibus certo quodam ordine assuefacere, ac prouehere in discendo, quantum conducat exemplum, ut assuefiant ad publicos mores amandos. Incredibilis infirmitas est animorum puerilium, quare ad eos excitandos, regendos, aut deprauandos, paruæ res sæpe magnum referunt momentũ. Hanc infirmitatem quò magis perspicimus nos, quos tum usus, ætas, mutationes Reip. graues erudierunt, eò ma-

Puerilia studia & assuefactiones.

eò magis amamus hos scholasticos mores institutos, ut studijs prosit ordo, ut discant adolescentes ordinum discrimina intelligere. Itaq; nō recusamus quanquam senescentes, in hanc scenam prodire, & amanter petimus à prudentioribus, ut & ipsi faueant his spectaculis, propter iuuentutis utilitatem. Neq; enim tantùm ad hunc cœtum, qui in hoc theatrum confluxit, sed ad nostros liberos, & ad posteritatem pertinent. Non fastidiamus hos ludos, tanquam res indignas nobis, sed exemplum nostrum prodesse adolescentibus ad honestos mores amandos, & conseruandos existimemus. Hæc præfatus sum, ut imperiti intelligant, nos bono consilio hos scholasticos ritus conseruare. Quod cùm ita sit, æquum est, uos orationem meam patienter audire, quam hoc loco habere me cogit officij ratio. Etsi autem quædam erant causæ, cur de artium studijs et utilitate hoc tempore dicendum uidebatur, tamen cùm alij sæpe uobis cōmonstrent usum, in multis uitæ partibus & uituperatoribus grauiter respondeant, relinquam modo id argumentum, & dicam de concordia, deq́ue communicatione studiorum atq; operarum, sine qua retineri & consistere Respub. non potest. Extat autem apud Græcos uenustum epigramma, in quo pingitur optimus Reipub. status. Ac eò libentius argumentum Epigrammatis illius recitabo, ut exemplum illustre adolescentes infigant animis, quod eos & in schola, & deinceps in omni uita admoneat, qua arte retinenda sit publica tran-

Communicatio studiorum atque operarū.

tranquillitas. Ea uerò magna est ars, seu sapientia potius, præcipuè requirenda in ijs, qui uiri boni perhiberi uolunt, quæ, cuiusmodi sit, in hac Imagine conspici potest.

Fortè in uia conueniunt cæcus et claudus, ubi cùm sine duce progredi cæcus non posset, claudo etiam uehiculo opus esset, retinebatur uterq; suo malo. Vidit autem claudus cæcum ualidos lacertos, firmos pedes, denique robur integrum corporis habere, nec quicquam morbi in eo hærere, nisi quod oculis captus erat. Quare prudenter inijt rationem, ut inter se communicarent operas, & alter sarciret id, quod deerat alteri, ut cæcus tolleret in humeros claudum, claudus ipsi monstrator uiæ esset. Exponit suum consilium cæco, & suam operam pollicetur. Etsi sarcina imponebatur non leuis cæco, tamen cùm humanitate socij caperetur, non detrectat hanc conditionem, ac sublato in humeros claudo, pergit, & gubernat eum claudus. Ita amanter communicatis operis, iter susceptum conficiunt. Hæc est imago optimi status in Republica. Primùm enim in tanta mole, ac uarietate negociorum, nemo unus par esse omnibus rebus administrandis potest. Deinde tanta est infirmitas ingeniorum, ut etiam qui unum aliquod munus sustinent, tamen interdum non satis sint intenti, interdum fallantur. Deniq; nihil est in rebus humanis ab omni parte perfectum. Itaq; opus est primùm in Repub. ea inter ciues beneuolentia ut nõ grauatim, quod quisq; potest,

Opt. Reipub. status imago.

ad usum communem conferat, deinde ut quædam uitia, in alijs dißimulemus, postremò ut nostra diligentia, dexteritate, & uirtute sanemus, ut sicubi cessatum est ab alijs arte, ab alijs sarciatur iactura. Talis status optandus est ex animo, & decet bonos omnes, consilia omnia sua, & omnes actiones ad hunc statum efficiendum dirigere. Sic in schola liberaliter conferant singuli suas artes ad communem usum: nemo alterius generis artifices premere conetur: quædam etiam incommoda in alijs tegenda sunt, & uel comiter emendanda, uel arte quadam sarciēda. Ac nos quidem in scholis præcipuè amemus hunc statū, quia Aristoteles, quem sequimur Magistrum in Philosophia, Aristocratiā maximè probat, et hanc antefert omnib. formis politiarū. Sequamur igitur Aristotelem, et in scholis, quantum fieri potest, Aristocratiam efficiamus.

ἀριστοκρατία.

Hæc autem non sunt Aristocratica, sed partim Tironica, partim ὀλιγαρχικά, grauatim operas in commune conferre, uel impedire aliorum cursum, qui & ipsi benè merentur de Republica, aliorum aucupari errata, aut etiam calumniari studia, seu odio, seu ambitione, seu aliqua alia cupiditate. Quanta inter se modestia certarunt septē illi summi uiri, qui Sapientes nominantur, qui eodem tempore floruerunt in diuersis ciuitatibus? Nam cùm Mileti inuentam auream mensam Apollo iußisset sapientißimo dari, ciuitas Thaleti dandam esse decreuit: is magnitudinem huius laudis non agnoscens, & libenter alteri uel imperitiens.

Septem sapientum modestia.

tiens, uel cedens, misit Soloni, Solon ad eundem modum Bianti. Cum per omnes septem uagata mensa ad Thaletem rediisset, ait Thales, nunc demũ se oraculi sententiam intelligere: iussitq; mensam offerre Apollini, quòd Deus significasset hoc inuolucro, neminem mortalium, sed solùm Deum sapientem esse. O uerè Aristocraticos uiros, quorum nemo de alterius laude quidquam decerpsit: deinde qui uiderint, nihil esse furiosius, quàm homines sibi sapientiæ laudem arrogare. Itaq; comiter inter se uixerunt. Et quidem Solonem accipimus à Thalete didicisse motus astrorum. Nunc uerò quoties illud fit, quod ait Martialis?

Qui uelit ingenio cedere, rarus erit.

Et uidimus aliquoties hoc accidere, ut ortæ dissensiunculæ ex leuissimis initiis excitarint ingentes tumultus, quorum exitus ne nunc quidem prospici potest. Cur hîc non uenit in mentem cæci & claudi, ut mutuis officiis cogitaremus iuuandam esse Rempub. non acerbitate animorum dilacerandam. Romæ Scipionem optimè meritum de patria, inuidi ciues aliqui allatrarunt, quibus ille ex urbe cedere maluit, quàm excitare maiores tumultus, uehemẽtius concertando. Ita cum non abduceret eum ambitio à moderatione, communi saluti ac tranquillitati optimè consuluit. Cõtrà flagitiose Marius, qui cùm ureretur gloria Syllæ, conatus est eum ui spoliare exercitu et prouincia, patriã implicuit crudelissimo luctuosissimoq; bello. Sed omnium seculorum, atque ætatum historiæ

Scipio cauet dissensiones.

Marius excitat incendium.

Ii ij plenæ

plenæ sunt exemplorum, in quibus conspici potest, sæpe certamina accensa, seu quadam morositate ingeniorum, seu odijs, aut inuidia, magnis imperijs ac ciuitatibus exitio fuisse: Rursus etiam commoditate moderatorum ciuium, qui impetus aliorum ratione lenierunt, seruatas esse Respub. Hæc exempla cùm legimus atq; audimus, nos quoq; ad moderationem, et regendos animorum impetus hortentur. Decet enim, præcipuè literatos homines, doctrinam uirtutis ad mores atq; usum transferre. Deinde nequaquam committendum est, & quemadmodum nauis, excusso gubernatore, sine uelo, sine gubernaculo uentis iactatur, ita nos extincta ratione, rapiamur affectibus, nec consideremus quid expediat Ecclesiæ, quid Reipub. quæ exempla noceant iuuentuti, quid publicis studijs prosit aut obsit, sed quâ impellunt turbidi affectus, cæco impetu ruamus. Tale uitæ genus nec Philosopho, nec Christiano conuenit. Nam uel maximè Christianus omnia sua consilia, ad gloriam Dei, ad Ecclesiæ ædificationem, & ad iuuentutis salutem referre debet. Nec uerò fieri potest in tanta infirmitate hominum, quin incidant errores atq; offensiones. Et Diabolus sæpe igneis telis, ut uocat Paulus, sauciat animos, & inflammat odijs, ut Ecclesiam, aut Rempub. dissipet. Has dissidiorum causas intelligere Christianos decet, ut singulari diligentia & muniant pectora aduersus illa tela, & affectibus frenum inijciant. Si quid in alio desideras, cogita qua ratione mederi possis, non ut

non ut exulceres. Plutarchus περὶ φιλαδελφίας scribit morem fuisse Græcæ gentis, cum duo fratres unà incedebant, & ad lapidem aliquem excitatum ueniebant, ne seiuncti cederent medium locum lapidi, sed ut ambo simul ad idem latus circuirent lapidem. Huiusmodi ritus uarios singulæ gentes habent, qui & recepti & conseruati sunt, quia aliquid de moribus significabant. Accommodat igitur Plutarchus hunc ritum ad fratrum concordiam, ac moneri eos hoc exemplo ait, ut caueant, ne quis lapis, hoc est, ne ulla offensio diuellat eorum animos. Et si qua inciderit offensio, ut illam coniuncti circumeant, hoc est, dissimulent, deleant ex animo & extinguant. Hæc uirtus non solùm priuatis familijs, sed Reipub. & Ecclesiæ necessaria est: Itaque extant in scriptis sapientissimorum hominum grauissimæ conciones, quæ hortantur, ut concordiam tueanur, ut placari nos sinamus, ut redeamus in gratiam cum ijs, quorum animi sunt sanabiles. Cùm autem de his rebus loci scripturarum uobis noti sint, nolui esse prolixior. Tantum illud moneo, quod apud Homerum est, qui fingit Aten ualidissimo corpore discurrere, & dissidia excitare, sequi uero Litas diuinitus missas, quæ hortantur, ut redeant homines in mutuam gratiam, Et addit Poëta, Litas magna beneficia impertire obtemperantibus, et uicissim eos exaudiri, si quid à Deo petant: Alijs uerò qui non obtemperant, imprecari, ut Ate de eis pœnam sumat. Nec uerò putate hanc Homeri contionem fa-

Mos Græciæ ad concordiam accõmodatus.

Ate & Litæ Homericæ.

bulosam esse. Sententiam haud dubiè à uetustißimis illis parentibus, quibus uera religio nota fuit, acceptam recensuit, & Poëticam addidit picturam. Quid enim uult aliud, quàm quod toties præcipiunt sacræ literæ, ut simus placabiles, ut obliuiscamur iniurias? hoc officio ita delectari Deum, ut uicißim nobis rogantibus det erratorum ueniam, & multa largiatur beneficia. Rursus autem implacabilibus placari nolle, & eorum pertinaciam asperitatemq; animorum punire. Hæc sententia nequaquam prophana est, manauitq; haud dubiè à pijs maioribus ad posteros. Scitis enim à Christo nobis seuerißimè commendatum esse hoc officij genus: Remittite, & remittetur uobis. Hæc præcepta, si magnifacimus Deum autorem, si amamus publicam Ecclesiæ tranquillitatem, si Reipub. salus nobis curæ est, toto pectore accipiamus, & communem concordiam tueamur. Si quæ sunt in amicis incommoda, aut prudenter sanemus, aut comitate nostra tegamus, cogitemusq; sæpe in uita locum habere illud quod ait Plinius: Qui uitia odit, homines odit. Certè in schola sic uiuere, ut uiuunt in arena gladiatores, turpe ac miserum est. Ferarum enim est talis congressus, nisi quòd hæ cognatarum morsu abstinent, gladiatores uerò mutuis cædibus in sese ruunt. Itaq; & hortor et oro omnes studiosos, ut omni genere officij iuuare Rempub. & tueri communem concordiam annitantur: Id dignum est bonis uiris & Deo gratũ: et ut Psalmus inquit, hoc agentibus Deus dabit

Plinij dictum.

Digitized by Google

dabit benedictionem. Postremò quia non tam mea oratione, quàm authoritate & sententia optimorum, & præstantißimorum authorum uos adhortor, libuit in fine adijcere memorabile dictum Senecæ, qui sic in postremò libro de ira ait: Dum inter homines sumus, colamus humanitatem, non timori cuiquam, non periculo ßimus: detrimenta, iniurias, conuitia, uellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum respicimus quod aiunt, uersamusq́; nos, immortalitas aderit.

DIXI.

DE MISERIIS PAEDAGOGOrum Oratio.

IN Aesopi apologis queritur apud Iouem asinus de suis ærumnis, quotidianis se operis confici et enecari: sed est querela Pædagogorum de suis miserijs iustior profectò, si res ad calculos reuocatur, quàm asini. Quis .n. ullo in pistrino asinus tantũ mali pertulit, quantũ mediocris pædagogus in uno atq; altero docẽdo, tũ laboris exhaurit, tum molestiæ perpetitur? Quo in genere uitæ, quia mihi aliquãdiu uersari cõtigit, et experiri quàm sit calamitosum, libuit in præsentia de pædagogorum miserijs dicere et

Pædagogi asinis magis miseri.

communia mala nostri ordinis deplorare: Est enim quædam in malis uoluptas, liberè conqueri, sicut Ouidius ait cùm scripsit:

Expletur lachrymis egeriturq; dolor.

Proinde cùm alios æquis animis de alienis negocijs dicentes audiatis, & mihi quæso meam agenti fabulam, uerumq; dolorem repræsentanti operam date. Etsi ille apud Terentium, cùm dicit hominem se esse, nihil humani alienum abs se esse, rectè iudicauit, humanum esse, alterius miseria affici: debetis profectò et uos uice mea commoueri, & querelam meam patienter audire, mihiq; ueniam dare, sicubi diutius iusto in
„ commemorãdis malis nostris cõmorari uidebor: Nam
„ ubi dolet, aiunt, ibi manum quisq; habet. Ego cùm per inopiam ingenij sentirem me nil huc adferre posse, quod magnoperè delectaret, & me quotidianæ uitæ consuetudo huius argumenti admoneret, gessi scilicet meo dolori morem, & hanc materiam sumpsi pro uirili tractandam: ex qua equidem nõ ingenij laudem, sed in hac carnificina quædam curarum solatia captabam, planè mihi requies, non fama petita est. Nec me sinebant hæc mala diligentius elaboratam orationem huc adferre. Sed dum dolori obsequor, sine ordine inconditaplerаq; effudi, idq; condonabitis, opinor mihi facilè, si qua miseratio mei tanget. Neq; enim uacabat animo sic occupato uerborũ habere accuratiorem delectum.

Sed exordiar aliquando causam, quam animus

meus

meminisse horret, luctuq; refugit, et queratur apud nos de conditione pædagogorum, quo genere hominum nulli mihi, ne quidem in ergastulis, uidentur infœliciores. Primùm enim cùm traditur pædagogo puer docendus, & ad humanitatem ac uirtutem informandus, uidete quæso quàm duram prouinciam plenamque miserrimi laboris ac periculorum capiat. Non ante matura ætas pueri uidetur ut mittatur in ludum literarium, quàm cùm domestica indulgentia corruptus est, & uitia tum intelligit, tum degustauit: is non modò nullum amorem literarum aut admirationem, sed acerrimum erga illas odium, contemptum præceptorum, turpißima exempla domo adfert. Cum eiusmodi monstro præceptori decertandum est. Si doceas, peregrinatur animus pueri, & ut optimè succedat, sexcenties idem inculcandum est, dum illi inuito hæreat in animo: cùm paululũ modò despexeris, rursus ex animo illa omnia toties decãtata puero effluũt. Si reddere cogas quæ didicit, tũ uerò uideas planè ludibrio haberi præceptorẽ: nam puero, ut est cõtumacia, uoluptas est admisisse aliquid, quod urat & exerceat præceptorem. Si quis cogatur docere camelũ saltare, aut asinũ fidibus ludere, nonne illum egregiè miserum dicas, qui frustra maximum laborem sumat? At id tolerabilius est, quàm nostros pueros docere. Nam ut nihil promoueas in camelo aut asino exercendo, certè illi nulla iniuria cumulant molestiam. At isti belli pueri cùm strenuè defatigarunt nos, quàm sunt insuper

Commemoratio & præiudia miseriarum.

Domestica indulgentia corruptus puer.

in nos contumeliosi? Inuenias qui palàm ausit conuitium facere praeceptori, & manus, auriculas imitatur mobilis albas. Et eiusmodi mores domo ad praeceptores adferunt, nihilo reuerentius antea parentes tractauerunt, quàm nunc magistros tractent. Et paulatim uertit in naturam mala consuetudo, ut corrigi et emendari hæc uitia nunquam poßint. Quid est, si non hæc miseria, perpetuis curis ac labore in docendo frustra consumi & enecari? Deinde pro tuis meritis etiam ludos deliciaq; & quidem puero fieri?

Persius.

Pingunt apud inferos Sisyphum immane saxum in aduersum montem uoluere, quod tamen è summo iam uertice rursum labitur, & plani raptim petit æquora campi: significariq; scribunt eo commento, irrito labore multos mortales confici. Mihi multò clarius repræsentari uideretur inanis opera, si pingeretur ibi pædagogus cum eiusmodi puero, qualem paulò antè descripsimus. Quantò enim maius negocium est pædagogo quàm Sisypho? nec tamen maius operæ precium fit. Illius in uersando saxo simplex labor est, & cura uacat: pædagogi uide mihi quàm multiplex negociũ sit. Nunquam nisi coactus à præceptore puer librum in manus sumit, ubi acceperit, oculi atq; animus expatiantur. Ibi tanquam calcaria addenda, quæ admoneãt de officijs. Enarrat aliquid præceptor, iam illi delicato somnus obrepit: & securus in utranque aurem dormit, dum se pædadogus dicendo rumpit. Nouum ibi negocium fit pædagogo expergefaciendi

Sisyphi saxum in Scholis.

discipuli.

Digitized by Google

discipuli. Dictata repetuntur, experrectius adolescens iubetur adijcere animum ad ea quæ traduntur, uerùm non est cura Hippolidi, foris est animus tanquam in alio mundo, in ganeis, in alea, in perniciosi sodalitij ludis. Tantum abest, ut meminisse aliquid studeat, ut eam legem quæ de conuiuijs extabat apud Græcos, μισῶ μνάμονα συμπότην, ipse de scholis latam putet, & incisam non in æs, sed insculptam animo circumferat μισῶ μνάμονα μαθητήν. Itaq; si postridie dictata reposcas, qui perfluxerũt aures omnia, nil tenet, tibi magistro redit labor actus in orbem. Ordiatur pristinam cantilenam, nec semel repetit, donec isti trunco unum atq; alterũ uerbum infligatur. Quis est tam cornea fibra, qui non stomachetur, tantum operæ se perdere, præsertim cum interea & ualetudinis iactura facienda sit? Nam atteruntur & labefiunt corporis uires non modò dicendi labore, sed etiam cura dolorcq; animi, quem, quia non respondent nostræ diligentiæ studia puerorum, indignitas rei parit. Seculum in his miserijs consumitur, dum iste primas literas didicerit. Nec putet se iam defunctum esse pædagogus: hæc tantũ nostræ tragœdiæ præludia sunt, restat Epitasis multò ærumnosior.

Erasmus in Chil.

Epitasis [illegible] Tragœdiæ.

Infinitus labor est, os puerile formare, & ad Latinam linguam assuefacere: Nam cùm lingua expoliatur consuetudine benè loquendi, eamq; ad rẽ disertorum commercia multum momenti adferunt, primùm, ut est negligentia, conuerrunt ex proximo, hoc

I. Sermo. est, à patria lingua omnem sermonem. Latinè loqui, quia id difficilius erat, ne quidem conantur. Deinde quia sui similibus delectantur, eruditorum commercia procul fugiunt. Apud unum praeceptorem Latino sermone utendum est, ad quem cùm uentum est, Dij immortales, quale spectaculum committitur? Puer aliquandiu in statuae modum prorsus mutus est. Postea ubi se colligere coeperit, ac meditari uerba, quia animus perturbatus est, oculi superciliaq; peruertuntur, si uideas, dicas comitiali morbo arripi: peruertitur & os uelut Cynico spasmo, foedißimo rictu. Post ubi diu secum luctatus est, tandem uocem edit. Sed ne deprehendatur, si quod fortè existet soloecum, stridit obscurè. Quidam ingeniosi sunt in postrema syllaba & casu dictionis obruendo, ne percipiatur. Iubet praeceptor clara uoce pronunciare: ille iterat & uerba cadentia tollit. Exaudit iam praeceptor, sed nihil nisi uerborum portenta. Nec authores qui praeleguntur redolet sermo, nec cum Grammaticis praeceptis conuenit. Hîc demum sentit se uerè miserum esse paedagogus: nam cùm ex studijs puerilibus non alius fructus petatur, quàm ut expeditè loqui poßint, hic uidet sibi operam & oleum in dicendo perire, in tam prodigiosa discipuli infantia. Sed quantae difficultates exorbendae sunt, dum huic uitio mederi studet? Dißimulandus ei dolor animi, iracundia reprimenda est, comitate puero perturbatio animi sedanda, blandè inuitandus est ad loquendum. Saepe trahendi longius de

gius de industria sermones, ut consuetudinem latinè loquendi puero faciat.

Hæc una res cùm plus satis adferat molestiæ, tamen multò magis exercet præceptorem stylus, quem, ut Latina lingua fiat puero familiaris, adhibendum esse uidet, ut usu scribendi confirmatus tutò loqui poßit: Non enim unum remedium ad excutiendum istum ueternum puerilibus ingenijs satis est. Sed cùm nihil perinde ad parandum quàm uberrimam sermonis copiam conducat atque aßiduus stylus, non alium laborem tamen perinde recusant suscipere, atq; scribendi. Nihil est opus hic recensere causas: Est enim nota uobis natura hominum nostrorum. Immane quantus labor est perpellere, ut uel toto semestri unũ epistolium scribat? Ego uerò comperi non aliam crucem nobis esse acerbiorem, quàm cum istis cessatoribus quotidie rixari, cùm officij monentur. Neq; uerò unquam cogi potest, ut unum uersum scribat, nisi præceptor adsideat, dictet argumentum, suppeditet uerba. Iste cùm inueniendi cura uacat, tum ægre dictata excipit. Serò hac consuetudine eò promoueris, ut suo Marte conetur scribere, si tamen unquam conatur. Nam illum crede uirgula diuina ad uirtutem incitari, qui uel serò per sese conatur aliquid componere. Quis non malit in pistrino molere, quàm hanc tam molestam plenamq; stomachi peruicatiam gerere? Sed fac istum tandem cœpisse scribere, plurimum operæ in emendatione scriptorum ponendum est. Est enim scelera-

II. Stylus.

Emendatio scriptorum.

sceleratus praeceptor, qui hac in re cessat, si Horatio credimus, qui negat bonum uirum esse, qui cùm censor fiat alieni scripti, uitia non reprehendat. Est *enim notus uersiculus:*

Vir bonus & prudens uersus reprehendet inertes.

Primùm autem in corrigẽdis sermonis uitijs, oculatus praeceptor nõ simplicẽ laborẽ sumit, dum Grammatica errata mutat, dum obscurè & ambiguè dicta perspicuè explicat, dum impropria corrigit, dum horrendis addit nitorem, & figuris illuminat, & gratiora blandioraq́ue facit. Porrò relegere inepta scripta puerorum molestum est, quamuis patienti praeceptori; quanto magis emendatio fatiget? praesertim cum plerunq; ratio etiam cur quippiam mutarit, indicanda sit. Tum *castigandi acrius qui negligentius scripsere, hortandi alij ut inceptum cursum urgeant.* Neque *uerò tantùm sermonis uitia monstranda sunt, sed in his quae iam nonnihil promouerunt, rerum etiam habenda ratio, & uoluntates regendae. Quosdam enim conuitia delectant, in alijs est ridicula uanitas, & inanis iactantia, & ferè mores stylus arguit.* Haec *uitia cùm uires accipiunt, nec è teneris animis auelluntur, haerent in senibus summa cum turpitudine.* Expendite *quaeso: constant haec mediocribus praeceptoribus, uel si dociles habeant discipulos, & tamen nostris ferè aut ingenia desunt, aut deest uoluntas discendi.* Duplicatur *autem labor, cùm summa ui ad officium cogendi sunt.* Nam *ut in acie parum foelix* Imperator, *si milites*

Simile militare

si milites habeat primùm ignauos, deinde quos non pudeat fugere, postremò qui non obtemperent, sed pugnent iniussi, locum capiant ex suo arbitrio, non seruent ordines: (Etenim apud Thucididem egregius quidam Imperator dicit ad bene pugnandum requiri, ut uelint milites, ut fugere pudeat, ut obtemperent Imperatoribus) ita in hac scholastica militia miserrimis curis præceptor conficitur, cum docendos susceperit, qui primùm non flagrant ulla cupiditate discẽdi. Nihil enim in omni uita egregium effici potest, nisi animus studio eius rei, quam affectat, ardeat, & ad eam magno quodam motu, atq; impetu rapiatur. At nostri turpiter frigent in discendo, nec accendi ulla ratione possunt: magis cogi uolunt tanquam pecudes, Deinde nec laudis amore, nec timore extimulantur.

Porrò cum hominum naturæ propriè pudor insitus sit, quid esse nostros pueros dicam, quos adeò non pudet inscitiæ? ego uerius monstra hominum dixerim, quàm qui mutilis membris aut cæci nascuntur. Est enim leuius malum, mutilo pede esse, quàm humana mente carere. Isti enim simpliciter humana specie beluinas mentes tegunt, quos in re turpissima flagitiosissimaq; sui nihil pudet. Postremò nunquam quisquam tam fœlix præceptor fuit, cui ita obtemperarit discipulus, ut præscriptam discendi rationem secutus sit, ut ad hos authores euoluendos alligari se passus sit, in quibus eum solis uersari atque commorari, tanquam domi suæ preceptor uolebat, ut ad tẽ-

pus

pus scripta absoluerit, ut ea quae edidicit statis horis memoria repetiuerit, ut sermone castigatiore apud sodales usus sit. Nostri quidem nihil horum praestant, in carcerem se includi citius patientur, quàm in uno authore detineri. Varietas grata est illi aetati. Itaq; uaria, sed plerunq; deteriora legunt, si tamen aliquid legunt. Iam sò lere malunt quàm memoriam aut linguam exercere. Sic sunt pueri in genere, alijs magis, aut minus ignaui. Nam etiamsi quis indole generosa est, tamen ea aetate parum in animis roboris est. Et quemadmodum longus labor est infantium corpora firmare, gestando, alijsq; mollib. exercitijs, sic infantia ingeniorū non nisi serò curatur, postquam diu summa comitate docueris & assuefeceris, nec aliter tractaris, atq; suos alumnos nutriculae tractant. In tanta inertia istorū, cogitate quid animi praeceptori sit, nimirū idem quod Imperatori, qui abiecta uictoriae spe, intelligit hosti salutem, tum suam, tum patriae scelere exercitus sui proditam esse. Consumitur acerbissimis curis, uidens tam male locari grauissimos labores in iuuentute formanda.

Varietas istius aetatis.

III. Mores.

Dixi hactenus de aerumnis, quas in docendo tantum perferimus, restat altera officij nostri pars longè difficilior superiori, cura regendorum morum. Quid ibi mali non uidet praeceptor? Primum aetas illa natura ad uitium propensior est. Et Plato scripsit, nullam beluam intractabiliorem esse puero. Itaq; tanto operè sudabit praeceptor in regendis his, qui domi summa

diligen-

diligentia parentum ad religionem & ad bonos mores instituti sunt, ut leonem aut ursum experiatur facilius posse gubernari quàm hos. Et tamen in scholas quotquot ferè mittuntur, peßimos mores, turpißima exẽpla adferunt, ut refingendi sint de integro. Est autem difficilius, praua quæ semel insederunt, dedocere, quàm recta docere. Scitis enim Musicum illum geminamercede docuisse, qui ante sub alijs Magistris malè assuefacti erant. Pugnamus ergo cum ingenijs puerilibus, quæ per sese ferocißima sunt, præsertim in Germano & domestico usu corrupto. Videte enim istos bonos parentes, quorum multi se Euangelicos uocant, cùm in ea ætate prima esse tradendæ religionis cura debeat, hi ne quidem sacras preces, Decalogum, & hoc genus alia domi docent: pleriq; parentes contemptum religionis docent. Tam corruptum hoc nostrum seculum est, ut iure poßis dicere, deceptum esse Satyricum, cùm dixit:

Corruptus huius seculi status.

Nil erit, ulterius quod nostris moribus addat
Posteritas.
Omne in præcipiti uitium stetit.

Neq; enim dici potest, quanta acceßio scelerum omnis generis, nuper adeò ad uetera uitia facta sit: Domestica disciplina perijt, quæ tamen nobis pueris erat mediocris: Magna diligentia domi tradebantur elementa pietatis. Nunc alia res est, ridentur sacra, eamque summam sapientiam ducunt. Et quia Dei metus exemptus est animis puerorũ, ruitur in omnia uitia,

Digitized by Google

quorum ego iam memoratione non delector: proinde cùm in scholam uentum est, necesse est sumi in docendis primis pietatis gymnasmatis operam. Sed quid discerent infecti ante impijs opinionibus? Sed ut ut mediocriter succedet, tamen in officio retinere quantus labor est? domi retinere, arcere à corruptis sodalibus, à ganeis, ab alea, & reliquis similibus? hoc qui potest, illum ego non hominem, sed planè Deum quendam cœlitus in terras publicæ salutis causa delapsum esse pronunciauero.

Mille artes puerorum decipiendi.

Mille artes excogitant pueri fallendi præceptoris. Et in pluribus tantus furor est, ut palàm contemnant imperiũ. Quia enim à literis perpetuæ feriæ sunt, ocium et docet et alit uitia. Est enim uerißima sententia, quam reliquit scriptam Columella in præceptis, quæ patrifamuliâs præscribit: Nil agendo fieri, ut homines malè agere discant. Iam ubi domo tanquam è carcere refractis repagulis fugerit adolescens, miserrimæ curæ subeunt animum præceptoris. Quæ ille in fabula Mitio sibi uenire in mentem dicit de filio, eadem præceptorem solicitum habent, ne ille uspiam ceciderit, aut perfregerit aliquid aut uulnus acceperit, & hoc genus alia. Quare iam cogitat sibi summa ui coercendum esse discipulum. Et cùm hactenus à plagis abstinuerit, hîc demum ad ferocitatem castigandam promuntur uirgæ. Nam nostri homines non nisi plagis oacti, sicut de Phrygibus in prouerbio est, imperata aciunt. Hic ille miser supra tot mala carnificinam cogitur

Digitized by Google

gitur exercere, rem miserrimam, quæque uel in primis noceat ualetudini nostræ. Nemo enim tam est ἀπαθὴς præceptor, quin ex contumacia adolescentium commoueatur, quemq; non perturbet in uerberando impetus.

Quid iam de cura ualetudinis puerorum dicam? quid de sumptibus moderandis? quid de rationibus sumptuum præscribendis? quæ, ne nimis longum faciam, cogor omittere. Etenim

Non mihi si centum linguæ sint oráq; centum,
Omnia curarum percurrere nomina poßim.

Postquàm præceptoris labores recensui, nunc uidete, quæ uicißim pro his, tum merces, tum gratia redeat. Hæc uerò est tragica catastrophe: Superiora omnia ludum & iocum dices fuisse, prout hæc mala sunt, quæ restant commemoranda. Catastrophe.

Primùm merces adeò est exigua, ut Satyricus ea de re questus scripserit: 4. præmia.

Pœnituit multos uanæ sterilisq; cathedræ.

Iure sterilem cathedram dixit: nam fossorem pluris quàm præceptorem conducunt. In his miserijs algemus, uiuimus siliquis & pane secundo, & uix nos à fame defendimus. Videtis enim meam maciem, uidetis ut lacer incedam, quem si fortuna fecisset uel bibliopolam, scitis quale sit id genus, ego iam auro onustus incederem, tanquam aliquis Satrapa.

Deinde summa ingratitudo puerorum est, qui nō modò nullum se à nobis beneficium accipere dicunt, Ingratitudo.

Digitized by Google

ſed neminem peius de ſe mereri arbitrantur, quàm nos. Qui nihil diſcunt, nos perinde ut literas acerrimè oderunt, uelut ſuos carnifices. Quidam alij leuiter deguſtatis literis, cum iam aliquam induant eruditionis perſuaſionem, ſic placent ſibi (nam id ſolet ea ætas) ut præceptores nihil morentur, ſeq; iam ad ſummum faſtigium eruditionis perueniſſe putent, ubi ex alto nos deſpiciant. Et *non modo non uident, quàm curtam habeant ſuppellectilem, ſed ne id quidem expendunt, quibus acceptum ferre debeant id, quantum cunque eſt, quod didicerunt.* Nec *ego interea recito quàm uarijs contumelijs nos afficiant, ut ſuſpendant naſo, poſticis ſannis petant, ſi quid moneamus.* Videte *quæſo quàm miſera conditio noſtra ſit.* In *eam ætatem beneficia noſtra collocantur, quæ nondum benefacta intelligit, tantùm abeſt, ut mutuo amore nos complecti, aut gratiā habere pro noſtris officijs queat:* Sic *pereunt nobis beneficia noſtra magis quàm ullis mortalibus.* Nam *etiam cùm ſenuere diſcipuli, quia beneficij memoria non ſolet eſſe diuturna, nemo iam præceptorum meminit, quidam etiam malam gratiam reddunt, ut* Nero *fecit.* Neq; *puerorum parentes pluris nos faciunt quàm ipſi pueri.* Non *expendunt depoſitam à ſe liberorum curam nobis impoſuiſſe:* To*ta enim regendi docendiq; pueri prouincia nobis tradita eſt, plena ſollicitudinibus & periculorum.* Ipſi *domi ſuæ ſecurè ſuum negotium agunt.* Et *iam cùm mercedulam dederint, ut exprobrant nobis ſuum beneficium?*

neficium? Si quid rectè fecit filius, nihil laudis adscribitur praeceptori: Si quid peccauit, accusatur praeceptor. Diogenes cùm adolescentis gestum in edendo reprehensurus esset, paedagogo impegit colaphum. Sic isti, quicquid peccant liberi, transferunt culpam in praeceptores. Talis gratia nobis pro summis laboribus & curis redditur. Si quis hûc conferat omnia uitae genera, inueniet in nullo tantum calamitatũ, quantum in nostro: planeq; affirmare ausim, nos omnium mortalium longè aerumnosissimos esse: qui cùm summos labores obeamus, in summa tamen inopia uitam aegrè traducimus, et interim nullo non contumeliae genere afficimur à discipulis, ac illorum parentibus, deniq; ab his, de quibus praeclarè meremur. Neq; quisquam opinor uestrũ est tam ferreo pectore, qui si haec consideret, uehementer misericordia nostri commoueatur. Supersunt autem multò plura mala: sed ego defessus sum hac commemoratione, & tempus uetat prolixiorem esse orationem. Diogenes.

Itaq; ut finiam, sunt mihi in hoc extremo actu discipuli nostri commonefaciendi, ut quoniam audierunt sua uitia accussari, ignauiam, contemptum literarum, amorem uoluptatum, atque otij, ingratitudinem, admoniti à nobis dent operam ut haec emendent: ita & nobis minuetur labor noster, & ipse donum summa cum laude redibunt, & adferent egregium instrumentum rei familiaris conseruandae, dignitatis comparandae, et Reipub. gerendae. Nam cùm V. παραίνεσις. Quid accidat improbis discipulis.

 uacuit

Digitized by Google

uacui domum redeunt, quid accidit? quia nihil didicerunt, nullius usus sunt in Repub. domiq; cum summa ignominia uiuunt. Deinde quia in ocio multa uitia contraxêre, ea hærent in illis, potant, amant, latrocinantur, ut publicum odium urbis fiant. Exitus autem his moribus respondet: alij inter pocula occiduntur, alij suas fortunas in alea perdunt, alios perdidêre amores. Possem infinita exempla recitare, si sineret tempus. Sic enim Deus pœnam sumit de his, qui primùm Deo authore adhibiti ad discendum, non faciunt suum officium. Nam quod parentes iussere, id Deus tanquam sua iussa fieri uoluit: deinde malam gratiam bene meritis præceptoribus reddunt. Noli enim " putare ullum esse scelus, quod perinde offendat De- " um, atq; ingratitudo: sic enim scriptũ est, Fore ut non " recedat malum à domo ingrati. Quantum autem Doctoribus debeatur, tum inde existimari potest, quod in uicem parentum succedunt, & illorum affectus erga pueros induunt, tum etiam Paulus cõmonet cùm ait, duplici honore dignos esse doctores. Proinde si cupitis ut fortunet uobis Deus uniuersum uitæ uestræ cursum, date operam, ut uicißim ea præstetis, quæ ille à uobis exigit, ut grauiter obeatis prouinciam uobis à parentibus commissam, & ut præceptores uestros amanter complectamini, & religiose colatis, ut nostra studia & nostrum amorem erga uos & augeatis, & mala nostra uestra commoditate mitigetis.

DIXI.

ORATIO PHILIPPI MELANTHOnis, de amore ueritatis, dicta ab ipso, cùm decerneretur gradus Magisterij D. Andreæ Vuinclero Vratisla. et alijs quibusdam bonis & doctis uiris, Anno M. D. XXXV. die Aprilis XIIII.

ON soleo odiose repugnare amicis: itaque modò etiam facilè passus sum mihi prouinciam hoc in loco dicendi mandari, etsi pleriq; alij colegæ nostri ad dicendum aptiores sunt. Sed cum collegis nostris libenter morem gessi, quibus cum uidetis me coniunctißimè uiuere (Amo enim eos ex animo, & quia me cum eis Respub. coniunxit, et propter ipsorum egregiam doctrinam, & in omni officij genere diligentiam & uirtutem) tum uerò gratificandum duxi his doctißimis uiris, & huic hospiti, qui cùm singulari fide et fœlititate literas doceat, non deesse ei studia atq; officia nostri ordinis debent. Nam si rectè æstimes, amplißimè de tota Repub. merentur isti, qui primam ætatem rectè erudiunt, & ad maximas artes præparant. His igitur ostendere uolui, me & honori ipsorum fauere, & hæc scholarum testimonia, seu gradus magnifacere. Etenim cùm plurimum dignitatis sit in his optimis atq; utilißimis artibus, quarum propagatio & defensio collegio nostro commissa est: multum etiam dignitatis in hoc gradu esse, Gradus scholastici fœdera cũ Reip. faciunt.

 iudi-

Digitized by Google

iudicandum est, cùm in hoc ipso gradu fœdus cum Repub. fiat in quo hi quibus decernitur, obligant se Reipub. ad docendas optimas artes, & utilißimas humano generi. Hoc fœdere quid potest cogitari honestius aut sanctius, modò ut hi, qui aucti sunt hoc honore, magnitudinem muneris sui animo metiantur, & pro uirili tueri studeant? Certè consilium faciendi huius sanctißimi fœderis in hoc gradu, est honestißimum atq; humanißimum. Quare digni odio sunt Cynici, qui ut cæteros honestos mores, ita & gradus grauißmio consilio institutos, quiq; obligant homines ad defensionem bonarum disciplinarum, aspernantur.

Exposui consilium meum, quare in hanc scenam produci me passus sim. Solet autem hîc uel de artium dignitate, uel de studijs ueritatis duci. Hic mos cùm ualdè mihi probetur, sumpsi & ipse argumentum ex eodem genere. Et quoniam constat, honestas disciplinas, leges & religiones, uincula esse humanæ societatis, facilè iudicari potest, maximè necessariam esse ad uitam omnium bonarum artium, doctrinam. Itaque de hac parte non disputabo prolixius: nam id quidem persuasißimum esse omnibus debet, & monent idem quotidie doctorum uoces & literæ. Dicam igitur de una quadam uirtute pernecessaria his qui in studijs uersantur, uidelicet, de amore ueritatis, seu de odio sophistices. Etenim nulla uox humana satis eloqui potest, quantum referat, hærere in animis infixum ab ineunte ætate acerrimum sophistices odium. De hoc

Amor ueritatis

quæso,

quæso, ut me diligenter audiatis adolescentes, quem iam ætas & magna rerum uarietas erudierunt. Nihil opus est iam dicere, quantum Reipub. cura angat atque exerceat animum meum. Illud tantùm dicam, ut me maiori studio audiatis: uerè hoc affirmare possum, me paterno affectu atq; amore complecti omnes studiosos, ac uehementer uestris periculis affici. Itaque quod aliâs sæpe monui, idem nunc quoq;, quoniam in hoc consessu doctißimorum hominum oratio plus habere debet authoritatis, obtestandos uos esse duxi. Ac longè aliud præcipiam uobis, quàm apud Sophoclem Vlysses præcipit Achillis filio adolescenti Neoptolemo, cùm docet eum mendacijs circumuenire & fallere amicum, & quidem multis argumentis declarat, hoc artificium usitatißimum esse in uitæ negocijs. Cumq; adolescens miratur, qua fronte, quo ore mentiri quispiam ausit sciens, respondet Vlysses, nefariè is quidem, sed significans quales sint hominum mores: Vlysses docet mentiri Neoptolemum.

Vbicunq; spes lucri est, pudere non decet.

Atq; utinam hæc Vlyssea Philosophia tantmù in priuatis & leuibus negocijs exerceretur. Sed experimur eam peruasisse in grauißimas Regum deliberationes, in scholis corrumpere artes, & quod est præcipuè deplorandum, regnare in Ecclesijs, & obruere religionem. Quare si solidam doctrinam & utilem generi humano expetitis, & hoc uestrum curriculum Deo placere, & prodesse alijs uultis, uehementißi-

mum odium Sophistices animo concipiendum est. Atque hac in re primùm quid uocem Sophisticen, deinde quàm perniciosa sit, considerandum erit. Non enim apello Sophisticen, tantùm ridiculas illas cauillationes, quæ pueris traduntur in Dialecticis, ceratinas, & crocodilinas, & similes. Illa uobis cauenda est Sophistica, quæ mirificam sapientiæ speciem præ se fert, & in curia, in subsellijs, in Ecclesia dominatur; ubi alios piget inquirere ueritatem, alij explicare commodè non norunt, alij per ambitionem de industria nebulas offundunt. Et interim magna autoritate inserunt animis falsas & nocituras opiniones.

Sophistice.

Medici narrant Melancholicorum exempla, quorum alius errore mentis putauit se factum esse gallum gallinaceum: alius sedit in uacuo theatro, somnians se uidere spectacula. His persimiles uidentur plurimi hebetiores, qui leui aliqua cauillatione decepti, amant absurdas opiniones, & quod est miserandum, his ita blanditur error, ut sibi applaudant, se beatos ducant illa insania. Exempla sunt in scholis & in Ecclesijs plurima. Stoici propter leues cauillationes discesserunt à natura, & suam illam ἀπάθειαν ridiculè sibi finxerunt. Longius etiam à natura discedit Epicurus, qui prorsus euertit Physica: tollit efficientes & finales causas, & quidem de his inuentis utriq; sibi mirum in modum placent. Quid nunc Anabaptistæ? quàm sunt planè τετυφωμένοι, ac dementati Sophistica? sed hos hebetiores omitto.

Melancholicorum exempla.

Stoici.

Epicurus.

Anabaptistæ.

Alij

Alij quidam abundant ingenijs, qui in ſtudijs ſuis non proponunt ſibi hunc finem, ut ueritatem eruant ac pateſaciant, ſed ut de omnibus rebus prodigioſa uarietate diſputent. Et has præſtigias ſummam ingenij laudem eſſe ducunt. Tales fuerunt olim Academici ſeu Pyrrhonij potius, qui omnia pariter incerta eſſe contendebant, & ne probabilius quidem alio aliud, ac Geometrica principia etiam euertere conabantur, ſcilicet, ut acuti, ut copioſi uiderentur. Tales ſunt apud Platonem Sophiſtæ, Gorgias, Thraſymachus, nec ipſe rarò ad eundem modum ludit. Hæc ingeniorum licẽtia plurimum habet periculi. Ea quæ amant, amplificant in immenſum: quæ non amant, extremè abijciunt, dicunt uicina pro ueris, miſcent non cohærentia, diſtrahunt ea, quæ coniungi oportuit, perinde ac ſi Centauros, ac Chimeras pingerent: nihil propriè nihil diſertè dicunt, ludunt ironijs & alijs delicijs. Videte quibus colorib. nunc ingenioſi homines pingant abuſus Eccleſiaſticos, quibus technis ueras ſententias obruant. Quàm multa inueniunt σοφὰ φάρμακα, ut medeantur abſurdis opinionibus, quoties in eum locum uentum eſt, ubi oportet ſeu uerſare dolos, ſeu certæ occumbere morti? Academici

Cum hac Sophiſtica bellum ἄσπονδον debet eſſe omnibus, qui & boni uiri perhiberi uolunt, & ſtudia ſua referunt ad communem utilitatem. Plato grauißimè dicit, dandam eſſe operam in dicendo, non ut hominum plauſus captemus, ſed Deo grata dicamus. Platonis grauiſsimum dictum.

Quare

Quare tota mente, totóq; animo in hunc scopum unum intueamur, hûc directa sit manus, oculi, cura, ut & eruamus, & quam simplicißimè ac planißimè patefaciamus ueritatem. Hæc enim & Deo nos conciliat, & maximè conuenit naturæ, et salutem affert Rebuspub. & Ecclesijs. Nec ulla existimemus officia Deo gratiora esse, nihil Reipub. utilius, quàm hoc studium explicandæ ueritatis. Rectißimè enim dictum
,, est illud in legibus Platonis: ἀλήθεια πάντων μὲν
,, ἀγαθῶν θεοῖς ἡγεῖται αἴτιον, πάντων δὲ ἀνθρώποις.
,, Veritas omnium bonorũ causa est dijs et hominibus: Quàm crebrò præcipit Christus de colenda & tuenda ueritate? quàm sanctè commendat nobis eius studium? quàm horribiles pœnas etiam proponit his, qui ueritatem uiolant? Porrò qui amant Sophisticen, & in cæteris artibus ludere consueuerunt, ad eundem modum ludunt in doctrina cœlesti. Iam hic remedia quærenda erant, quibus præmunirentur animi contra Sophisticen. Sed me uetus uersiculus perterrefecit, qui negat remedium esse contra Sycophantæ morsum. Et ita latè grassatur hæc pestis, quam uel Sycophanticam, uel Sophisticam potes appellare, ut contagium uix usquam poßis effugere: Repugnandum est tamen arte aliqua. Primùm ingens odium Sophistices concipiendum est. Deinde uidendum in scholis, in Ecclesijs, concilijs, quinam inquirant ueritatem, qui ludant quadam ingenij procacitate, qui defendant priuatas aliquas cupiditates. Atq; hic assumendum est

Quomodo Sophisticę repugnandum.

dum est illud Epicharmi, in quo nerui atq; artus esse sapientiæ dicuntur μέμνασο ἀπιστεῖν. Non statim assentiendum est, præsertim monstrosis opinionibus, non est præcipitanda sententia. tempus adhibendum est in consilium, quod uerè est, ut ille inquit, sapientißimus monitor. Deinde sit directa mens ad inquisitionem ueritatis, adhibeat methodum, quæ, ut Plato inquit, ignis est cœlo allatus, qui præbeat lumen ad ueritatem cernendam. Coherceat se quisq; intra septa methodi, nec temere excurrat in alienos locos. Amet proprietatem in artibus, & sibi subinde illud præceptum utile Stoicorum inculcet: ὁ σοφὸς εὐθυρρήμων ἐστι, sapiens propriè loquatur. Magnam uim & hoc habet, multum operæ collocare in ijs artib. quæ plurimum habent demonstrationum. Nam & Galenus fatetur, se penè in amentiam Pyrrhoniorum delapsum esse, nisi in Geometria uidisset tantam esse uim demonstrationum. Neq; hoc eò dico, quod putem in diuinis oraculis, aut ubiq; requirendas esse demonstrationes: sed consuetudo methodi prodest studiosis, & format iudicia. Postremò & Rempub. animo tueatur, consideret duas esse pestes Ecclesiæ, & Reipub. præcipuas, Tyrannidem et Sophisticen: sed hanc multo nocentiorem Tyrannide. Omnibus seculis Sophistica contaminauit & dißipauit religiones. Et falsas opiniones secutæ sunt factiones, dißidia, cædes, bella, imperiorum mutationes, in quibus nihil mali non inest. Spargit enim Diabolus mendacia tanquam semina cæte-

Tempus.

Methodus.

Domonstrationes.

Respub.

Digitized by Google

cæterarum cladium. Quid quod animæ etiam demen tatæ ruunt in perniciem? Ac dici non potest, quàm facilè saucientur mentes, quanta prudentia opus sit, ne à recto cursu depellantur. Christus minatur atrocißimas pœnas his, qui paruulorum mentes lædunt, et inquit: Væ homini per quem accidit scandalum. Hæc periculi magnitudo maximè debet nos exuscitare, & curam acuere discendi, ut uera & utilia Ecclesiæ proponamus: neque enim sine maximo studio, sine multarum rerum atq; artium cognitione, sine longo usu formari iudicia de magnis rebus possunt. Ac semper nobis ipsi subijciamus cum hæc pericula de quibus concionatur Christus, tum etiam quàm iucunda bonis mentibus sit ueritas, quantum uitæ præsidium sit in omnibus negocijs, quàm digna uirtus bonis uiris, ueritatis amor. Cogitemus philosophum esse non præstigiatorem, aut Eurybatum aliquem, sed φιλαλήθη. Sciamus nostro ordini cõmendatam esse ueritatis defensionem: expendamus quantum sit scelus, hanc stationem, in quam à Repub. collocati sumus, deserere. Habent autem interdum illecebras falsæ opiniones: adulantur cupiditatibus nostris, ambitioni, superstitioni, aut alijs. Aduersus has insidias obfirmandus est animus, & illud Euripidis præceptũ tenendum, quod Aristoteles proponit his, qui populo concionantur in ciuitatibus: μή μοι τὰ κόμψα λέγε, ἀλλ᾽ ὧν πόλει δεῖ. Ne plausibilia dicas, sed quibus opus habet ciuitas.

Præceptum Euripidis.

Hæc in-

Hæc inculcate animis optimi adolescentes: nam studia uestra non tantùm ad priuatas utilitates uestras, sed ad totam Rempublicam ad gloriam Dei, ad Ecclesiæ salutem pertinent. Quod cùm cogitabitis, maiore cura ad tantarum rerum defensionem animi erunt instruendi ac præparandi. Atq; has causas in bonis ingenijs plurimùm ualere spero, quæ decet profectò maximè & uoluntate Dei, & comminationibus diuinis, & periculis publicis, & ipsa rerum dignitate moueri.

DIXI.

ORATIO DE ODIO SOPHISTICES, *in promotione Magistrorum, recitata à M. Erasmo Reinhold. Salfeldensi, Decano. Anno* 1541.

Rbitror probabili consilio institutos esse hos congressus, in quibus testimonium doctrinæ ijs, quorum explorata est eruditio, tribuitur. Decet enim hæc quasi censoria iudicia publicè fieri. Sed quæcunq; sunt causæ, me cõgressus ipsi delectant. Iuuat enim cœtus uidere bonorum & doctorum uirorum, qui sunt præcipua ornamenta Ecclesiæ & Reipub. Et cùm alios in alijs artibus excellere animaduerto, subit animum cogitatio, quanta uarietate

Ornamenta Ecclesiæ & Reipub.

Digitized by Google

rietate artium Deus & instruxerit, & inter se copulauerit genus humanum. Sæpe etiam mihi lachrimæ erumpunt intuenti his pompis iuuentutem, cui quasi per manus Ecclesiæ gubernationem & curam conseruandæ doctrinæ omnis generis tradimus. Hic ego cum impēdētia Ecclesiæ pericula animo præmetior, non possum non deplorare causas, quæ multæ sunt, et uota facere pro uobis adolescentes, qui in hanc difficilimam militiam conscripti estis, & aliquando post subituri acerrimas dimicationes. Hæc obseruantur animo meo, quoties ad hos congressus accedo, in quibus & hoc mihi uidetur pulcherrimè institutum, ne sint inerudita, muta & βαναυσὰ spectacula, ut sunt aularum, sed ut in Ecclesia iuuentus audiat aliquid, quod ad eruditionem, aut mores prosit. Hæ conciones sunt præcipuum decus horum congressuum.

Militia Christiana.

Postquam igitur me publici muneris ratio cogit iam hoc loco dicere, ualdè optarim me orationem adferre posse utilem iuuentuti, et non iniucundam præceptoribus nostris. Decreueram autem aliquid de illa dulcißima Philosophiæ parte dicere, quæ coelestes motus & effectus inquirit, quam in hac schola doceo. Sed hoc tempore inter cæteras occupationes, ea quæ inchoaueram, absoluere non potui. Quare delegi aliud communius argumentum, de quo me recentium conuentuum actiones admonuerunt. Lego in edictis Principum haberi deliberationes de dirimendis controuersijs Ecclesiasticis. Magna et Heroica uirtus est

Deliberationes de Ecclesiæ controuersijs.

Princi-

Principum, si ueritatem patefieri & confirmari uolunt. Id si facturi sunt, decet εὐφημεῖν, et benè precari ut salutare institutum Deus prouehat. Sed ô rem miseram, acerbam & execrandam, hoc moliri harum actionum duces καὶ βραβευτὰς audio, ut fucosis conciliationibus tenebras Euangelio inducant, & illucescentem ueritatem nouis præstigijs obruant, ac tanto scelere otium redimant. Hanc ad rem adhibent homines callidos, sed prauè institutos, & ad Sophisticam adsuefactos. Christus ait mendacium à Diabolo oriri: nulla igitur ætas caret Sophistica. Semper enim Diabolus serit mendacia, & ut sint plausibilia, commendat aliquo prætextu. Hæ insidiæ nunc quoq; cauendæ sunt, præsertim cùm hæc ætas fato quodam uideatur obnoxia crebrioribus mutationibus, & mira sit ingeniorũ inconstantia, curiositas, petulantia. Et urget occasiones Diabolus. Alij fastidiunt rectè tradita, alij arrogantia nouas opiniones quærunt, alius metuit certamina, ut in ueteri uersu dicitur. ἔπτηξ ἀλέκτωρ δοῦλον ὡς κλίνας πτέρον. Imbuendæ sunt igitur bonæ mentes amore ueritatis, & instillandum acerrimum odium Sophistices. Hanc ob causam exempla quædam superiorum temporum, non solùm in Ecclesia, sed etiam in Imperijs collegi, ut admoneant fugiendas esse similes præstigias, & Sycophanticam indignißimam uiris grauibus, & perniciosam uitæ. Exordiar autem ab Ecclesiastico exemplo.

Sophistica omnium temporum.

Cùm esset ingens Ecclesiæ calamitas, discordia ex impio

Exemplũ Arij.

Digitized by Google

impio Arij dogmate nata, multi, ut sunt hominum consilia, non tàm ueritati, quàm tranquillitati consultum cupiebant. Itaq; in Smyrnensi Synodo quæsita est ambigua formula, quæ si ab utraque parte reciperetur, dißidium tolleret. Conuenit, ut omnes Ecclesiæ pariter legerent in Symbolo ὅμοιον, cum antea pij legissent ὁμοούσιον. Hic cothurnus utrique pedi congruens uidebatur sustulisse discordiam. Sed quid accidit? Fucosa nunquam durabilia sunt. Cum alij aliter interpretarentur symbolũ, rursus incendium maius ex illa ipsa symboli corruptela ortum est. Confirmabantur enim Ariani, non sanabantur: pij premebantur, imbecilles & indocti perturbabantur. Talis est exitus horum consiliorum, quorum imago in Comœdijs proponitur, non ut ea imitemur in religionibus, in imperijs, in moribus, sed ut cauere discamus. Ludunt serui fallacijs, ut Syrus. Huic equidem consilio palmam do, hîc me magnificè effero, qui uim tantam in me & potestatem habeam tantæ astutiæ, uera dicendo ut eos ambos fallam. Sed ille idem ueterator aliquantò pòst deprehensus, quid ait? Perij scelestus, quantas turbas consciui insciens. Non diu fefellerat senes, sed sibi plagas accersiuerat. Narrant historiæ in illa Smyrniensi Synodo adfuisse Hispanum Episcopum Osium rectè sentientem, ac propter eruditionem & pietatem clarum: Hic siue mollicie animi, siue circumuentus aliqua techna, ut fit, comprobauit ambiguam & sycophanticam formulam. Tanto uiro non leue uulnus

Comœdiæ.

Osius Episcopus.

inflixit hic error, præsertim intuenti postea nouas dissipationes. Dolebat à se proditam esse ueritatem, confirmatos impiorum furores, perturbatum Spiritum Sanctum in bonis, adductos in dubitationem imbecilles. Quid est turpius, quàm de cœlesti doctrina sic ludere, ut in comœdijs ludunt Pseudolus, Palestrio, Phormio, aut similes Sycophantæ? Et tamen uidemus potentes nunc præcipuè admirari, & in cœlum uehere tales Pseudolos, qui flexiloquas conciliationes præscribunt, qui circumuenire et obruere tardiores quoquo modo possunt.

Delectantur homines captionibus, ut celebratur Romanus Magistratus, qui Regi ueteratori bellè imposuit, cùm in conditionibus pacis cum Antiocho factæ scripsit, ut dimidium nauium Antiochi Romani retinerēt. Hic Romanus dissecari omnes naues curauit, & trabes sectas ita diuidi, ut dimidium relinqueretur Antiocho. Alius quispiā pactus aliquot dierum inducias, noctu populabatur agros. Deniq; multa huius generis astutè, aut etiam calumniose acta legūtur, quæ si in Ecclesia imitari doctores uolent, funditus delebitur religio. Venit Athenas Demetrius, regum suæ ætatis florentißimus Antigoni filius, ut Eleusinijs initiaretur. Venit autem mense Martio, quo fieri Eleusinia non licebat, quibus attributi erant menses duo, Nouember & Augustus. Vt igitur regi mos gereretur, nec tamen sacra pollui uiderentur, inuenta est bella ratio. Lex lata est, ut mensium nomina muta-

Delectantur homines captionibus.

Conciliatores malitiosi.

rentur. Similima res nunc agitur. Volunt illi cõciliatores retineri cum alia multa deliria, tum etiam errores, quibus polluitur cœna Domini. Adfingamus, inquiunt, moliores interpretationes, ubi legitur offerri hostia ad animarum redemptionem, intelligamus non nunc offerri à nobis, sed Deum interpellari, ut propter hostiam, quæ ab ipso Pontifice Christo oblata, tunc redemit animas, nos exaudiat. Aegrè amittunt satisfactiones, sed molliunt nomen. Volunt uocari castigationes Ecclesiasticas. Talibus fucis pingere absurda dogmata conantur, nec illud agunt, ut errores emendent, ut medeantur Ecclesiæ, sed ut nouis prætextibus neruos retineant uitiosorum cultuum. Hoc consilio quærunt illa ἄσοφα φάρμακα, ut plausibili specie res perniciosas commendent populo. Has corruptelas cœlestis doctrinæ quantũ oderit Deus, uox illa docet: Non assumes nomen Domini Dei tui uanè. Et minatur Deus se puniturum esse has contumelias sui nominis & ueræ doctrinæ. Ac admonere singulos de hac uoce Dei, calamitates uel publicæ, uel priuatorum debebant, quæ profectò sunt pœnæ humanorum flagitiorum, ac præcipuè contemptus Dei, & deprauatæ religionis.

Nimiùm sibi blandiuntur Sycophantæ, si putant se impunè ludere in Ecclesia, euoluere res ueras, fucis ornare errores. Exitum Iudæ proditoris expectent, quem imitantur. Vt enim ille prodidit osculo filium Dei: ita Euangelium quadam blanda specie delere isti

Osculum Iudæ.

conan-

conantur. Semper calumniosa legum deprauatio & fraudes in iudicijs, etiam in imperijs diuinitus punitæ sunt, non solùm in Ecclesia. Meministis sophisma Critiæ, qui unus erat ex triginta uiris, qui regebant Athenas, postquam captæ à Lacedæmonijs, rursus pacem impetrauerant. Etsi autem eo tempore crebræ seditiones præbebant causam triginta illis, ut asperius sæuirent in ciues, tamen legem condiderant ipsi, ne quis ex suo Catalogo indicta causa interficeretur. Cùm igitur Theramenem collegam Critias interfici iußisset, implorat Theramenes legis auxilium, petit ne indicta causa interficiatur: respondet Critias, legem loqui de ijs, quorum nomina sunt in catatogo, se autem iam Theramenis nomen in Catalogo delere. Ita eludit legem Critias. Sed huius cruenti Sophismatis pœnas statim postea dedit: cùm amici Theramenis pulsi ciuitate Rempublicam recuperarunt, & Critiam, & quosdam alios, quos ille crudelitatis socios habuerat, interfecerunt. Nec illa religionum Sophismata sunt incruenta, de quibus iam dicimus. Nam si pij deprehensis fucis confirmare errores non uolent, rursus grassabuntur Tyranni asperius, quàm antea, confirmati iam iudicijs horum conciliatorum, quorum authoritas propter sapientiæ & moderationis opinionem apud Principes multum ualet. Nulla durabilis tranquillitas in Ecclesia sine ueritate constitui potest. Fucosæ moderationes & ueritati nocebunt, et inflammabunt discordias ac sæuitiam, & parient in-

Critiæ sophisma.

 finitas

finitas dißipationes & sectas. Ideo optemus toto pectore, ut Deus regat Principum consilia, & Ecclesiam ab hac Sophisticâ liberet, ut precatur filius Dei iam aditurus mortem, cum ait: Pater sanctifica eos in ueritate, sermo tuus est ueritas. Orat prohiberi corruptelis ueritatis. Ad has preces nostri Pontificis adiungamus & nostra uota, ac fugiamus illam nouam Sophisticam Ecclesiæ exitialem.

Causæ.

Alij alias causas habent, cur ad hæc Sophismata confugiant. Aduersarij prodesse sibi hæc consilia uident ad tuendas opes. Docti, quales sunt Vuintoniensis, Vuicelius & similes, laudem ingenij ambiunt. Sic uolunt à Regibus prædicari, ut Sycophanta apud Plautum: Vt ego te propter perfidiam tuam amo, te metuo, te magnifacio. Nonnulli metu has tanquam latebras quærunt, ut Theramenes cùm quidem subinde Reip. formam mutabat, tamen quoties labescere partem suam uidit, inclinauit ad alteram, et se arte ex periculis euoluit, ut dicit Aristophanes: Subitò pro Chio coum, id est, ut in ludo talorum dicitur, pro monade senionem extitisse, πέπτωκεν inquit, ἔξω τῶν κακῶν, οὐ χῖος ἀλλὰ κῶος.

Andromaches querela, qua depingit Sophistas.

Deniq; suo ocio consulunt, non Ecclesiæ, qui applaudunt his Sophismatibus. In hos uerè competit illa acerbißima querela Andromaches apud Euripidem, quam sceleratè Menelaus decerpserat. Cùm enim confugisset ad aram, ne à Menelao interficeretur iubet ille adferri infantê filium Pyrrhi et Andromaches,

Digitized by Google

tamq; iubet ab ara discedentē redire ad percussorem: quod nisi faciat, minatur se filium ipsius interfecturum esse. Hic generosa mater filij salutem anteponit suæ, ac discedit ab ara. Postquā igitur ad percussorem redit, insultat Menelaus deceptæ mulieri. Te inquit, ego quidem interficiam, sed infantem filia mea perdet. Hic illa iusto et ingenti dolore adfecta exclamat: O dignißimi odio Spartani, & execrandi ab omnibus hominibus, dolosi, mendaciorum architecti, insidiosi, flexiloquas ambages captantes, aliud loquentes, aliud sentientes, malè pereatis. Quo possunt uerriore elogio describi huius temporis Sophistæ, quàm his Andromachæ uerbis? Quid precari iustius est, quàm ut conseruetur doctrinæ puritas, deleta & extincta hac Sophistica. Et ut Andromache dira imprecatur impostoribus: ita minantur eis pœnas diuina oracula apud Esaiam: Væ ijs, qui malum dicunt bonum, tenebras lucem. Hæc fulmina exuscitent nos ad amorē ueritatis, et ut cauere Sophisticen poßimus, maiore curā incumbamus in studia ueræ doctrinæ, & instruamus ac præmuniamus animos rectis sententijs.

Quantum periculi est, si inermis cum lupo congredi uelis, tantum periculi esse credite, si sine solida eruditione astutos illos & insidiosos Antagonistas adoriamini. Et Christus, etsi iubet imitari simplicitate columbas, hoc est, iubet esse sine uirulentia, tamen hortatur, ut simus prudentes sicut serpentes, hoc est, simus intenti in hostem, & cauti, ut Serpens Cautio.

dicitur singulari arte, caput tegere in dimicatione. Porrò ad cauendas insidias, eruditione opus est, ut pseudographias in numeris nemo iudicare potest, nisi artifex, & ita dogmatum deprauationes refutari nō possunt, nisi à peritis. Nec uero dubitate, quin plerisq; uestrûm ingentia certamina ueniens ætas paritura sit, quæ iam animo intuentes omnibus ingenij uiribus ac neruis contendite, ut instructi & parati ad maximarum rerum explicationem & propugnationem accedatis. Et hanc curam memineritis Deo placere, & gratum sacrificium esse, qui quidem & studia iuuabit, ad hunc directa finem & scopum. Nec ego, cùm fucosas conciliationes detestor, propterea moderata consilia, moderatas sententias improbo, sed corruptelas caueri uolo. semper est moderatißimum, quod est uerum, rectè, propriè, perspicuè & disertè traditum.

Artes mediocritatem quærere.

Notum est illud Aristotelis scitè dictum: Artes omnes mediocritatem quandam quærere, quod certè non de prauis & corruptis artium operibus, sed ueris intelligendum est. In his est sua & ueris præceptis conueniens mediocritas, & ut dicam, apta harmonia. Et cùm in sententijs constantiam laudo, non confirmo malorum pertinaciam, aut ingeniorum petulantiam. Retineatur illa à Platone laudata cœlestis mediocritas, uidelicet, Geometrica, quæ arcet Tyrannidem & frenum inijcit uulgo, iubet esse idoneos iudices & gubernatores. Tales cognoscant dogmata, ac dijudi-

diiudicent ex ueris, certis, & non calumniose detortis testimonijs, reprimant Tyrannos, frenent petulantia ingenia: deniq; curent in Ecclesia extare ueram & certam doctrinam, propriè, & dilucidè explicatam, non dilutam Sophistica, Hoc toto pectore optamus, ut tollatur ex Ecclesia Idolomania, & Deus Pater liberatoris nostri Iesu Christi uerè inuocetur & colatur, ut fulgeat Christi gloria, ut multi ad pietatem & salutem inuitentur. Hæc opto, cùm fucosas conciliationes fugiendas censeo: ac prius dehiscere mihi terràm uelim, quàm ab hac sententia deducar. Nec moror aut Theramenis, aut similium iudicia, qui clamitant, Scholasticos alieno periculo fortes esse, qui si non amant hoc decus, ut pro religione pericula & labores perferant, indigni iudicandi sunt, qui nos tueantur. Erit Ecclesia Deo curæ, etiamsi ab ipsis deserta et proiecta fuerit, quam qui- [illegible]m Deus sine humanis præsidijs seruare solet.

L

ORATIO DE REGVM OFFICIO, Habita à D. Laurentio Zoch, Doctore Iuris, in promotione D. Casparis Exelij. M. D. XLI.

Aepe in his spectaculis de legum dignitate, grauißimæ orationes habitæ sunt, ut reuerentia Iuris & disciplinæ inferatur animis iuuentutis, & iniustæ ac rabiosæ cupiditates frenentur. His adhortationibus si ullo unquam tempore opus fuit, nunc profectò in hac postrema, & plusquàm ferrea ætate, non modò uoce & sententijs bonorum & doctorum, sed multò magis authoritate, imperio, & armis Regum & Principum leges tuendæ et retinendæ sunt. Videmus enim hanc ætatem inimicam esse modestiæ, disciplinæ, pudori, iusticiæ, religioni, quarum rerum custodiam cùm Deus summis gubernatoribus commendauerit, rogandus est, ut aliquando excitet eos ad cohercendos furores, & frenandas libidines improborum, ad restituendam et sanciendam disciplinam, ad renouanda uirtutis studia, sicut orat Dauid in Psalmo: Exurge Deus ad tuendam legem quam dedisti. Nunc iacet leges oppressæ audacia & petulantia multorum, ut sine diuina ope, & summorum Regum autoritate, nostra uox parũ proficere poßit.

Hæc ætas inimica legibus.

Ideò iam quædam de Regum officio disputabimus, uidelicet: An in tanta religionum, legum, morum, & disciplinæ dißipatione, cessantibus Pontificibus, Romanus Imperator Synodum indicere, & iudices controuersiarũ idoneos legere, et ea, quæ rectè et piè constituentur, armis tueri debeat. Hanc quæstionẽ nec indignam cogitatione eruditorum, imò summorũ Principum, nec alienam ab his temporibus esse iudico. Nec profectò aliud ullum est maius in terris munus, quàm doctrinæ gubernatio ac dijudicatio, & disciplinæ restitutio. Nec quisquam de genere humano melius & gloriosius mereri potest, quàm si liberet Ecclesiam erroribus, sanet ambigentes animos, honestis & sanctis legibus ac moribus consuetudinem uitæ ornet. Nullæ uictoriæ clarißimorum Ducum, nulli triumphi plus ueræ laudis habent, quàm salutaris emendatio dogmatum ac morum. Proinde quisquis est, qui hoc tantum munus in Ecclesia, uel inter homines sustinet, uidelicet, qui est in excubijs, ut doctrinæ puritas & boni mores conseruentur, is iure summum gradum inter homines tenet. Et tantæ rei curam Romanis Pontificibus olim Synodi cõmendarunt. Nunc autem in hoc tanto dißidio orbis terrarum, & ingentibus religionum ac legum periculis, nulla æqua cognitio hactenus instituta est. Audio etiam cõtendere multos, nihil opus esse noua cognitione, quia hæ res antea in Synodis iudicatæ & constitutæ sint. Quare non sit permittendum, ut rursus in quæstionem uocentur, Quæstio.

tur,

tur. Nullum inquiunt finem fore mouendi dogmata, si Synodorum decretis assuescant homines refragari. Sed hæc facilè refutari possunt.

Refutatio obiectionum.

Primùm multæ nunc agitantur controuersiæ, de recentium temporum abusibus, quæ nunquam in ueteribus Synodis agitatæ sunt: nondum enim in Ecclesiam hi morbi inuaserant. Deinde quædam in ueteribus Synodis decreta, quæ ad causas præsentes quadrant, magis patrocinantur Ecclesijs nostris, quàm aduersarijs. Postremò quædam antea agitata sunt propter alias circumstantias, quæ sæpe uariant negocia. Tempore Synodi Nicenæ erant in usu satisfactiones: Sed tunc erant castigationes, uel exempli causa institutæ, uel ad explorandos mores eorum, qui lapsuum suorum ueniam petebant. Nemo tunc affingebat spectacula illa mereri remißionem peccatorum. Hæc recentior ætas uestigium retinet antiqui ritus: sed pleraque mutauit, & multas adfinxit absurdas opiniones. Cùm igitur controuersiæ pleræque huius temporis non sint agitatæ à ueteribus, & in quibusdam aduersarij magis discesserint à ueterum Synodorum decretis, quàm nos, iniustum & crudele est defugere cognitionem, nec legitimo Ecclesiæ iudicio tollere errores, ac discordias. Quid respõdebunt Pontifices, qui præsunt, cùm Filius Dei in postremo iudicio palàm apparebit, eosq; accusabit prætermißi officij, ostendet ipsorum uel pertinacia, uel negligentia infinitas animas à Deo auulsas esse ac perijsse?

Pontificum negligentia.

Sed si non faciant officium Pontifices, oportebit ne Romanum Imparatorem Synodum conuocare, et iudices idoneos deligere suo & Synodi, ac partium iudicio? Respondeo:

Ad munus pij Imperatoris maximè pertinet, in tāto periculo cessantibus Pontificibus, cōuocare Synodum, & constituere legitimum iudicium. Nec est Synodus sine capite, etiamsi non accedat authoritas Pontificum, qui officium suum negligunt. Etsi enim Episcopis sua reuerentia debetur, tamen tota Ecclesia mandatum habet, ut caueat prauas opiniones, & dogmata dijudicet, ut inquit Christus: Cauete à Pseudoprophetis. Hoc praeceptum ad uniuersam Ecclesiam pertinet. Ergo, etiamsi Pontifices id negligant, tamen reliqua Ecclesia obtemperare debet, instituere cognitionem et dijudicationem. Id ut fiat, praecipua membra Ecclesiae caeteris anteire debent. Munus pij Imperatoris.

Ad haec etsi interest inter officium ciuilis Magistratus, & potestatem Ecclesiasticam, tamen Magistratus ciuilis custos est totius legis in externa disciplina. Vt prohibet ac punit armis iniustas caedes, furta, & similia delicta pugnantia cum secunda tabula Decalogi: ita multò magis prohibere ac punire debet externa scelera pugnantia cum prima tabula uidelicet idolorum cultus, blasphema dogmata, periuria, prophanationes manifestas ceremoniarum diuinitus traditarum. Errat qui nullum esse discrimen iudicat inter Armentarium & Magistratum, qui custos est ciuilis socitatis.

societatis. Armentario satis est pecudum uentri prospicere: Sed custos ciuilis societatis non tantùm corpora, pacem, & (ut ita dicam) uentris bona tueri debet, sed meminerit se esse Dei ministrum. Huius gloriæ primùm seruiat, intueatur finem humanæ societatis, & hunc præcipuè sciat sibi tuendum esse. Tota enim hæc societas diuinitus præcipuè instituta est ad hunc finem, ut in ea innotescat ac celebretur Deus. Id fieri non potest, nisi unà uiuentes alij alios de uoluntate Dei, de officijs Deo gratis, de uita æterna, de præmijs piorum, de impiorum pœnis doceant. Ideo tam multa sunt uincula societatis, generatio, educatio, institutio, imperia, contractus, iudicia, ut in hac tanta uarietate negociorum ostendamus nostram de Deo sententiam, nostram professionem, & præstemus obedientiam. Sit igitur prima cura Magistratuum omnium ut religiones sint puræ, luceat in imperijs mandatum de confeßione, quod certè non solùm ad priuatos pertinet, sed etiam ad summos gubernatores, ut uox cœlestis in Psalmo testatur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Hæc semper præcipua cura fuit piorum Principum, qui arma pro Ecclesia Dei gerebant, ut Moysits Iosuæ, Dauidis, Iosaphat, Ezechiæ. Horum uictoriæ non eò spectabant, ut populus in ocio uoluptatibus frueretur, sed pacis finis erat, ut certa sedes maneret Ecclesiæ, ubi propagaretur doctrina cœlestis. Opus est pace non solùm ad educandam sobolem, sed etiam ad docendam iuuentutem,

Precipui gubernationis fines.

tem,

tem, & reliquam multitudinem, & disciplinæ ac religionis conseruationem. Hos esse fines præcipuos gubernationis in imperijs, nihil dubium est.

Sint sanè magni et laudati Duces Alexander, Iulius, & alij: Sint gubernatores domestici excellentes prudentia, Solon, Augustus: Sed multò essent illi ipsi maiores, si partis uictorijs, constitutis imperijs curassent Deum rectè inuocari, celebrari, coli. Id præcipuè efficere bonus gubernator debet, sicut bonus paterfamiliâs, non tantùm quærere patrimonium liberis debet, sed etiam tradere Dei noticiam, & mores eorum regere. Vt autem pauci patresfamiliâs omnia sua officia complectuntur, ita pauci Principes in hoc summo opere elaborant. Rara est hæc perfectio, ut raræ sunt gemmæ inter cæteros lapides. Subinde tamen aliquos excitat Deus duces, aut politicos uiros, qui suas actiones ad uerum finem referunt. Tales fuerunt Ioseph, Dauid, Iosias, & inter monarchas Cyrus, Constantinus, Theodosius, et alij quidam. Horum exempla nota sunt. Quanta fuit animi celsitudo in Constantino? Constantinus. qui cùm haberet collegas inimicos Christiano nomini, uiros acerrimos & instructos potentia (nam maior imperij pars adhuc abhorrebat à Christi doctrina) unus se opposuit illis grassantibus in pios, compescuit sæuitiam: postea deletis tyrannis, uetuit sacrificari idolis, nihil metuens odia tantæ multitudinis, quæ Euangelium auersabatur. Idem postea sedatis ciuilibus bellis, etiam sustulit dissensiones Ecclesiasticas, conuocata

Digitized by Google

cata Synodo, nec adfuit tantùm, ut uim prohiberet inter partes, sed disputauit ipse, & ueritatem inquiri uoluit. Nam cùm Synodi totius Ecclesiæ iudicia sint, non tantum Episcoporum concedenda sunt suffragia, sed etiam alijs pijs et doctis, qui nō funguntur ministerijs Ecclesiasticis. Constantini exēplum postea Theodosius imitatus est: ut prorsus deleret Idola, eorum templa solo æquauit, indixit Synodum, ostendit formam dirimendi certaminis, uidelicet, ut proferrentur certa testimonia probatorū authorum, nec permitteretur ulli ex sese fingere nouas interpretationes. Aliquantò post secutæ sunt Synodi, Ephesina conuocata à iuniore Theodosio, & Chalcedonensis conuocata à Martiano. Sed utranq; arbitror indictam esse consilio fœminæ sapientißimæ Pulcheriæ, quæ cum esset

Pulcheria.

soror Theodosij, & postea Martiani coniunx, & propter eximiam prudentiam & grauitatem plurimum polleret authoritate, res eo tempore maximas donū singulari uirtute gubernauit.

Iustinianus.

Iustinianus deinde Synodum alteram Byzantium conuocauit. Idem mos fuit pijs Regibus Hispanicis & Gallicis, conuocare Synodos in suis regnis, etiam non consulto Romano Pontifice. „ Norant enim imperia „ imitari debere Decalogum, qui ut primùm concionatur de conseruanda puritate religionis, ita Principum hanc esse primam curam oportet: Decalogus enim est

Aristotelis definitio.

forma piæ et honestæ gubernationis. Extat apud Aristotelem definitio Magistratus eruditißimè cogitata, & mira

Digitized by Google

& mira proprietate ac breuitate complectens officia omnia. Inquit enim, Magistratum esse custodem legis. Ergo cùm totius legis custos sit, tueri etiam primam Decalogi tabulam debebit. Iam cùm extent exempla piorum Regum, cùm argumenta grauißima praecipiant Regibus conuocare Synodos, & constituere iudicia Ecclesiastica, non dubitari potest, quòd sit Romani Imperatoris hoc tempore officium. Sentiat igitur hoc gratum Deo sacrificium fore, si nunc rectè diiudicari controuersias Ecclesiasticas, & sanciri disciplinam curet, idq́ue si non fecerit, grauiter offendi uoluntatem Dei: praesertim cum uideatur secutura infinita dißipatio & uastitas Ecclesiae, & morum confusio, nisi uera & salutaria remedia in tempore quaerantur.

Haerent ueteres morbi in Ecclesia multi: ad hos, ut fit in discordijs, etiam noui quidam accedunt. Ergo in utriusq; partis negocijs delectus adhibendus est. Nec sunt armis stabiliendi ueteres abusus: sed praecedat uera dijudicatio, quae, si modò uelit Imperator, non difficilis est. Adficiatur miserrima Ecclesiae specie: Discordia parit in utraq; parte plurimum uitiorum, confirmat audaciam in malis. Alibi trucidantur pij & eruditi, retinentur idolorum cultus, stabiliuntur flagitiosae libidines, templa muta sunt, nec habent idoneos concionatores: Et quia doctrina consilescit, multi incipiunt amare prophanas & Epicureas opiniones. Haec pestis diu in Italia grassata est, nunc etiam caete- Discordiae in Ecclesia.

ras nationes inuadit. Alibi emendatis abusibus succedunt noua mala, propterea, quia boni doctores non adiuuantur ab ijs, qui disciplinam tueri debebant. „ Crescit igitur licentia et legum contemptus: non frenat animos pudor, non modestia, non iuris reuerentia, „ sed uincit hanc impudentia, quae in quadam tragoedia „ uocatur omnium morborum humanorũ saeuissimus.

Neglectus studij literarum.

Quid quòd in multis locis, etiam ubi emendatae sunt Ecclesiae, nunc negliguntur studia literarum? nemo opitulatur pauperibus scholasticis, fame necantur pij & docti Sacerdotes, & eorum coniuges & parui liberi. Quare aliquantò pòst & his defuturi sunt idonei Pastores, & secutura est barbaries, et horrenda uastitas Ecclesiarum. Haec mala quis potest sine lachrymis uel cogitare, uel commemorare? quorum magnitudo ut tandem Reges excitet, ad uera remedia quaerenda, omnes pij ardentissimis uotis optent. Pro-

Christus miser

fectò iam circumit Christus, esuriens, sitiens, laceratus, flagris uulneratus, ac implorat opem doctorum & gubernatorum omnium, orat, ut corporis uulnera obligent, ut alimenta suppeditent, quem si non respicient, haud dubiè in postremo iudicio haec fulmina audient: Esuriui, & non dedistis mihi cibum, &c. Ite maledicti in ignem aeternum. Si consulere Principes Ecclesiae uellent, non deesset consilium. Sed priuatis & iniustis affectibus impeditur publica utilitas. Tanti fecit Ecclesiam suam filius Dei, ut eam uitae suae praetulerit. Multi nunc stultissimos affectus anteferunt

saluti

Digitized by Google

saluti totius Ecclesiæ, ac funditus eam perire malunt, quàm paululum frenare ambitionem, aut auaritiam, aut libidinem. Et tamen hi se defensores Ecclesiarum dici uolunt.

Cùm igitur tanta sit hoc tempore dißipatio, et impendeat maior omnium rerum confusio, nisi Deus gubernatorum animos ad salutaria cōsilia flexerit: primùm orandus est Deus, ut ipse labentem Ecclesiam fulciat: deinde hortandi sunt Principes, ut curent ritè dijudicari controuersias, & disciplinam restitui. Postremò, quia publicæ opiniones, & mores aliqua ex parte imitantur scholasticorum iudicia & exempla, uos quoq; quantū possum, uehementißimè adhortor, ut Cyclopes illos, qui sibi omnium scelerum licentiam permitti uolunt, qui leges & uincula honestæ et ciuilis uitæ quodam non solùm barbarico, sed etiam diabolico furore perrumpunt, fugiatis ac detestemini, uos uerò ad amorem legum & disciplinæ, ad modestiam, ad studium iuuandæ Ecclesiæ et cōmunis societatis adsuefaciatis. Falluntur Tyranni, si nulla Ecclesiæ iudicia metuunt, quia nunc sperant impunitatem. Erit Ecclesiæ iudicium subeundum, cùm filius Dei apparebit, in quo petulantiæ et contumaciæ tristißimas pœnas luent improbi: Modesti uerò et legum amātes, præmia uirtutum ferent, & perpetuis laudibus in Ecclesia ornabuntur, & fruentur dulcißima consuetudine Dei, Filij eius, optimorum Principū, Adæ, Nohæ, Prophetarum & Apostolorum. Horū de nobis

Quomodo Ecclesiæ consulendum.

Digitized by Google

iudicia boni iam intueantur animis: & ita uiuat, ut illis sua consilia, studia & mores probet.

DIXL.

QVAESTIO, QVARE PLATO DIxerit optimum esse statum Reipub. eum, qui medius est inter Tyrannidem & Democratiam, proportione Geometrica.

VM publica consuetudo mihi necessitatem hoc in loco dicendi imponat, peto à uobis initio orationis meæ, uiri doctissimi, ne me impudentia aut ingenij fiducia has mihi partes sumpsisse existimetis. Nam cùm ea sit ætas mea, ut magis aliquantò quàm adolescentuli iudicare possim, quæ sit huius amplissimi cœtus authoritas, turpissimum mihi esset, si parum uereri uestra iudicia existimarer. Itaq; non meo consilio, sed officio me ad dicendum adductum esse statuetis. Semper enim in omni uita mihi nòn minor laus est uisa, publicis institutis ac legibus parere, quā doctrina excellere. Quod cùm arbitror uos quoq; uiros optimos & grauissimos sentire, spero uos consilium meum probaturos esse, quòd laudatissimæ scholæ consuetudini obtemperandum duxi. Cùm autem non possim eloquentia uobis satisfacere, dabo operam, ne cui prolixitas orationis

tionis moleſta ſit. Et ut nouitate tædium aliqua ex parte leuemus, malui quæſtionem aliquam agitare, quàm artium encomium recitare, quòd eo in genere in hac ingenij imbecillitate nihil reperire potui, quod non eſſet uulgatiſsimum.

Platonis ſententiæ explicatio.

Diſputabo igitur, quare Plato dixerit eum Reip. ſtatum optimum eſſe, qui ſit inter Tyrannidem et Democratiam medius, proportione geometrica. Perliberalis mihi uiſa eſt Platonis ſententia, & ad uitam utiliſsima: quam ſi ſequantur hi, qui præſunt, haud dubiè beatiſsimæ erunt ciuitates. Multum etiam Reipub. conducit, priuatos eam tenere, ut ſuum locum, ſuum munus ita tueantur, ne, quantũ in ipſis eſt, pulcherrima illa harmonia geometricæ proportionis perturbetur. Quantam autem uim habeat Platonis dictum, in exemplo facilius conſpici poterit. In Eccleſia maximè cerni poteſt, quàm pernicioſus ſit uterque ſtatus, Democratia & tyrannis. Quid enim futurum eſſet, ſi uulgò licentia concederetur, dogmata & ritus condendi aut mutandi? Tanta eſt uulgi ſtulticia, tam cæci ac uarij impetus, ut infinita barbaries & omnium rerum in Eccleſia confuſio futura eſſet. Vidimus exempla quædam: nec alia res initio Anabaptiſtarum inſaniam confirmauit, niſi hæc in ijs locis, ubi conuenerunt? Democratia, in qua uulgò homines nefarij, ſeditioſi, cupidi ſparſerunt uaria dogmata, alij per ambitionem, alij incitati alijs cupiditatibus, ut prætextu religionis conſequerentur potentiam, diripe-

Democratia & Tyrannis in Eccle-ſia perniciosæ

Anabaptistæ.

rent locupletum facultates. Nam in uulgo non solum nulla ratio est, nihil cõsilij, nulla moderatio, sed etiam plurimi sunt improbi, & ut quisq; peßimus, audacissimus, ac furiosißimus est, ita plurimum gratia atq; authoritate in uulgo pollet. Hæc notiora sunt, quàm ut longa oratione opus sit. Rursus & Tyrannis pestifera est Ecclesiæ, cùm hi, qui dominantur, non dant operam, ut Christi gloriam ac ueritatem reddant illustriorem, non consulunt saluti Ecclesiæ, sed suam autoritatem, suas opes defendere, aut augere conantur, ut nunc Pontifices horribili seruitute Ecclesiam opprimunt, nolunt explicari dogmata, Christi doctrinam patefieri, sanari errantes, aut ambigentes conscientias. Relinquitur igitur, ut medius quidam Ecclesiæ status optandus sit. Sed hæc mediocritas, nisi Geometrica proportione constet, statim degenerat uel in Oligarchiam, uel in uulgi licentiam.

Tyrannis.

Est autem Platoni proportio illa Geometrica, cùm non unus aliquis dominatur, sed gradus fiunt, & delecti optimi, ac doctißimi quiq; plurimum authoritate ualent. Vt si in Ecclesia præcipuas functiones doctißimi & optimi quiq; teneant, nec iaceant pari seruitute omnes boni oppreßi, sed gradus seruentur, indocti gubernatores admittant bonorum & doctorum consilia. Non confundantur gradus, sed unusquisque uelut stationem, suum locum tueatur atq; ornet. Eruditi iudicent de doctrina, indocti auscultent atq; obtemperent, nec in alienas functiones irrumpant conturbata

[illegible] Geometrica.

turbato ordine. Sicut et Paulus grauißimè monet cap. 12. ad Rom. cùm præcipit, ne immodestè de nobis sentiamus, sed unusquisq; pro suo dono modestè seruiat, suum munus ornet. Hæc est illa diuina proportio, quæ si esset in Ecclesia & in Rep. uerè beati essemus. Hoc medium inter Tyrannidem & Democratiam constituendum esse sapientibus gubernatoribus Plato dicit: Sed quantum ab hac forma distet Ecclesia, non est obscurum: nam aut iacet oppressa Tyrannide, aut horribiliter dißipatur ac laceratur à uulgo. Nec falsò dixit Plato, proportionem illam difficulter inueniri, ac iudicium de ea non esse hominum, sed tamen interdum aliquam eius partem rebus humanis contingere, & si quid sit boni in Republica, beneficio huius proportionis existere.

Optandum igitur est omnibus, ut Deus aliquando hanc harmoniam in Ecclesia restituat, & nos qui in studijs uersamur, demus operam, ut munus commissum ornemus, ut ad docendum & iudicandum ueniamus benè meditati ac parati, ut dextrè, propriè, & sine confusione dogmata explicare poßimus. Assuefaciamus nos ad modestiam, fugiamus πολυπραγμοσύνην, et petulantiam. Hoc modo nostri ordinis seu gradus harmonia correcta, plurimum Ecclesiæ boni afferet. Hæc dixi ut Platonis sentētiam interpretarer, quæ ad illustre translata exemplum, fit magis perspicua. Et præstandum nobis est, ut non solùm intelligamus eruditè dicta summorū hominum, sed etiam ut ad

Digitized by Google

Ecclesiam dicta re ab hac harmonia multum

nostrum usum ac uitam accommodemus, & extra scholam, ex puluere in Solem, & uelut in aciem proferamus. Monet autem nos hæc sententia de maximis rebus, uidelicet, qui debeant esse gradus in Rebuspub. & ne harmonia illa turbetur, suum cuiq; munus diligenter obeundum esse: & quoniam unum quoddam systema est, attemperare unusquisq; suam harmoniam ad aliarum uocum proportionem, hoc est, ad aliorum utilitatem et mutuam concordiam debet. Quantam hæc uim habeant, in Ecclesiæ exemplo facilè conspici potest. Reliquæ sunt multæ & graues disputationes hoc in loco Platonis, quas omitto, & totam hanc causam diligentius explicandam doctissimo uiro D. Decano commendo.

DIXI.

ORATIO DE GRATITUDINE M. Alexandri Alesij Scoti, Decani, in promotione Magistrorum, Anno 1534.

ETSI aliorum consilium, qui hoc loco de uniuersa Philosophia, deq; omni ratione studiorum grauißimè dicere solent, magnoperè probo: tamen quoniam in hac ingenij mei infirmitate,

firmitate intelligebam, me non posse tantarum rerum uarietatem oratione illustrare, constitui de una quadam uirtute dicere, digna cum bonis uiris omnibus, tum uerò præcipuè harum nostrarum artium ac literarum studiosis, uidelicet, de gratitudine: quam ut deligerem, non solùm publica causa adductus sum, etsi magnoperè opto eam, cùm uerè sit maximarum uirtutum nutrix, ab omnibus summo studio coli, uerum etiam quædam me priuati ratio commouit. Etenim cùm per iniuriam me patria pulsum, uenientem hûc ex alio orbe, summa humanitate hospitio excepertis, & annos iam aliquot amanter tegatis, ualde elaborãdum mihi putaui, ut extaret aliqua gratitudinis meæ significatio. Gratitudo maximarum uirtutum nutrix.

Caius Cæsar insignem hospitalitatis laudem tribuit Germanis: hanc ego in his meis erroribus, et exilio meo comperi, uos & ueteri instituto retinere, & in hac urbe præcipuè exerceri quodam Christianæ religionis studio, quæ inter cæteras uirtutes hospitalitatem coli præcipit, & amplißimè laudibus ornat. Quare gratiam hoc nomine habeo huic publicæ dicendi consuetudini, quòd aditum mihi ad uniuersos uos patefacit, & occasionem præbet diu optatam, uicißim meæ uoluntatis declarandæ. Aptißimum igitur hoc argumentum meæ personæ esse iudicaui. Deinde non solùm orationem meam, sed etiam exemplum arbitrabar profuturum esse, exuscitandi aliquos ad gratitudinem maiori diligentia præstandam. Agnosco Germanorum hospitalitas.

Digitized by Google

autem me neq; de uirtute ipsa, neq; de uestris meritis pro dignitate dicere posse, sed spero uos pro candore uestro officium hac in re meum probaturos esse, etiam si eloquentia desideretur. Quare uos etiam atq; etiam oro, ut hominis peregrini orationem bona cum uenia audiatis. id beneficium etiam inter cætera, quæ mihi à uobis liberalißimè tribuuntur, grato animo recensebo.

Vox naturæ de gratitudine.

Scitis autem adolescentes, nullum officium iustius ac magis necessarium esse, quàm habere gratiam bene meritis. Hæc enim una uox est non solùm eruditorum omnium, sed ipsius etiam naturæ, quæ mutuis officijs homines inter se deuinctos esse uoluit. Quare ingrati cùm hæc naturalia uincula societatis humanæ dissoluant, ipsi naturæ bellum inferre iudicandi sunt. Etsi

Sacræ literæ.

autem hæc ipsa naturæ lex diuina quædam uox est, mentibus hominum inscripta, tamen & in sacris literis extant clara præcepta, quæ nos ad colendam gratitudinem hortantur, et quidem gratis præmia, ingratis uerò pœnas diuinitus proponi docent. Sic enim scriptũ est: Non recedet malum à domo ingrati. Quare nõ solùm natura ingratos tanquam immania monstra odit, & execratur, sed etiam urget eos Deus iustißimis pœnis.

Proinde si naturam aspiciemus, et quasi euoluemus animos ipsi nostros: si sacras literas consulemus, non solùm uidebimus, quantum habeat ingratitudo sceleris, sed etiam constituemus, nõ esse dubitandum, quin

Deo

Deo pœnas ingrati daturi ſint. Hæc ſi conſiderabitis, ut uos præſertim decet, qui ad ſtudia uirtutum adhibiti eſtis, ſtatuetis uos, & ut Deo & naturæ pareatis, cum erga alios, tū maximè erga præceptores ueſtros, & hanc Academiam gratos eſſe debere. Etenim cùm nullum ſit maius beneficium in terris, quàm ueritatis et rectæ doctrinæ communicatio, profectò nullis plus debemus quàm his, quorum labore, fide, ac liberalitate res tantæ, tanquam in uita neceſſariæ nobis contingunt. Neq; enim ignoratis uitam ſine literis, ſine religionis ſcientia, ſine antiquitatis noticia, ſine aliqua naturæ atq; honeſtorum officiorum cognitione, non ſolùm incultam, ſed planè miſerrimam fuiſſe. Deniq; etiam pecudum uita optabilior fuerit, quàm hominum, quamlibet affluentium omnium rerum copia, ſi cum illis tenebris coniuncta & impijßimis illis erroribus & uitijs ageret. Itaq; facilè iudicari poteſt, plurimum nos debere illis uitæ ducibus, qui nos in lucem ex obſcurißima caligine educunt, et benè beateq; uiuendi rationem monſtrantes, maximis erroribus animos noſtros liberant.

Præceptoribus maxima debetur gratitudo.

Vetuſtas diuinos honores decreuit illis, qui fruges et meliorem uictum hominibus oſtenderunt. Sed ſi rectè æſtimamus uera bona, multo melius de nobis merentur, qui optimarum rerum doctrinam nobis patefaciunt ac tradūt. Etſi ego quidem ueterum hiſtorias ita interpretor, non uictum, ſed uiuendi leges & diſciplinam à ſummis quibuſdam uiris traditam eſſe, qui po-

Frugum inuentoribus quare diuini honores attributi.

qui postea frugum inuentores uocati sunt, ut significaretur, non minus ad tuendam uitam necessarias esse literas atq; artes, quàm fruges ipsas. Nec fieri potest, si uim ac dignitatem literarum intelligimus, quin pariter & artes, & doctores artium amemus, per quos hæc cœlestia munera diuinitus ad homines propagantur. Nam illud etiam nobis cõsiderandum est, non solùm debere nos præstantibus doctoribus propter aßiduitatem, diligentiam, fidem, & cæteras uirtutes, quæ in doctore fideli requiruntur, sed quoniam nulli fiunt artifices, nisi diuino quodam afflatu, bonos doctores, uelut numina cœlo demissa, & ut Plato uocat tãquam Dei interpretes uenerari debemus. Erratis enim, si artes repertas esse, nisi Deo monstrante, aut conseruari posse creditis, nisi Deus artificum ingenia exuscitet. Quod si in paruis artibus, in Musicis, ac Poëtis opus est diuino motu, ut Poëta inquit:

Doctores ueluti numina.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Quantò magis opus est diuino afflatu in illis summis artibus, in explicatione religionum, in eruendis causis naturalibus, in inquisitione motuum cœlestium, in legibus & uitæ officijs tradendis, in formanda oratione? Itaq; ut cæteræ sacræ res, ita & boni doctores singulari bonore afficiendi sunt. Etsi in his ad industriam accedunt cæteræ uirtutes, dexteritas in docendo, fides, aßiduitas, qualis debet esse nutritionis, his uerò par gratia reddi nulla potest. Nam si qui tales sunt, uitam discipulis impendunt, proptèrea quòd

non

Digitized by Google

non sine maximis curis, ac laboribus aßiduitas illa præstari potest. Quid? quòd interim negligenda est rei familiaris procuratio, perpetienda odia improborum, qui literas, qui religionis doctrinam, qui cæteras artes hostiliter oderunt? Videmus enim quæ sit uulgi natura, quod fastigium sapientiæ in eo collocat uno, quod ait Horatius: Vulgi natura.

Virtus, fama, decus, diuina humanaq; pulchris
Diuitijs parent.

Præterea Tyranni natura Philosophos oderunt: Neque uerò tot difficultates, tot labores, tantaq; pericula boni uiri, qui poßeßionem literarum in scholis tuentur, susciperent, nisi eos ut id facerent, quædam uis amoris & erga uos, & erga Rempublicam hortaretur. Necesse est autem plus quàm ferreis animis præditos esse eos, qui & beneficijs affecti summis, et amore uere patrio inuitati, non redamant præceptores. Tyranni.

Cum igitur uobis hoc quidem tempore, adolescentes, magna fide ac dexteritate tradantur in hac schola diuinæ atq; humanæ literæ, primum dabitis operā, ut beneficij magnitudinem intelligatis: Deinde ut præceptoribus grati sitis. Dei beneficio hæc schola multis doctrinæ Christianæ locis magnam lucem attulit, ac uix alibi usquam purius ac simplicius explicatur doctrina Christiana. Ad hæc omnes Philosophiæ partes proponuntur, et cum Physicen, quam sic uocant, habetis, tum etiam ostenduntur causæ cœlestium mo- Theologia in hac schola purißima.

tuum,

Philosophia. *tuum, quæ est omnium partium Philosophiæ longè præstantißima, & ut Aristoteles inquit, maximè cognata diuinitati. Atque hæ Philosophiæ partes eò magis amandæ sunt, quòd plurima monstrant & clarißima uestigia diuinitatis in natura, quorum animaduersio maximam profectò uim habet ad excitandos animos, ad religionem, & ad omnia uirtutis officia.*

Artes dicendi. *Nec desunt artes, quæ formant iudicium de ratione dicendi: et ad has adhibentur optimi autores Græci & Latini, non solùm, ut genus sermonis illorum imitemur, sed etiam ut inde rerum cognitionem, Philosophiam, antiquitatem, historias petamus. Nec uerò uideo, quid adolescentiæ proponi melius atq; utilius ad solidam eruditionem comparandam, et ad formanda iudicia poßit. Satius est enim profectò uersari in Mathematis, in Aristotele, Plinio, Alberto, Pontano, Demosthene, Homero, Sophocle, Vergilio, Liuio et similibus authoribus, quàm in Tartareto, & huius farinæ cæteris, qui et præstantißimæ Philosophiæ partem non attigerunt, & illam quam profitentur, ut nihil aliud dicam, inutilibus disputationibus obruunt.*

Disputationes. *Habetis & disputationes, in quibus iam annis aliquot uidimus explicatas res ad uitam utilißimas. Non enim proponuntur inanes λογομαχίαι, in quibus tantùm de uocibus rixandum sit, sicut inter se corui contendunt (libet enim uti Galeni uerbis) sed*

agitantur

agitantur controuersiæ, quæ forment iudicium de religione, de Philosophorum sectis, de finibus bonorum, de causis cœlestibus, & similibus locis. Vtinam uerò diligentiæ præceptorum in disputationibus uestra sedulitas responderet. Nam in hac parte præcipuè deesse uobis adolescentes ipsi uidemini, eaq; causa est, ut et præceptorũ studia fiant ad disputandum languidiora. Magna uirtus, egregia doctrina atq; humanitas est, & in aliarum professionum Doctoribus, Iureconsultis & Medicis. Deinde non solùm doctrina præceptorum fruimur, sed multis etiam alijs officijs singuli utimur. Quare, ut aliquando finiam, adhortor uos, ut quod est iustißimum & humanißimum, detis operam, ut præceptorum erga uos beneuolentiæ, meritis, laboribus, aßiduitati, gratitudo uestra respondeat.

Aristoteles scribit Græcos templa Gratiarum in medijs urbibus condere solitos, ut ciues mutuæ beneficentiæ atq; gratitudinis admonerentur. Ita & uos in medijs scholis collocata gratiarum templa existimate, cùm de gratitudine auditis concionantes, & sacros libros, & auctores, qui uobis enarrantur. Scholas enim decet esse officinas ut cæterarum uirtutum, ita maximè gratitudinis. Nullum enim uitium magis pugnat cũ natura & societate humani generis, quàm ingratitudo. Nec de nihilo est, quod dixerunt ueteres: Dixeris maledicta cuncta cùm ingratũ dixeris. Quid quod etiam immanißimis beluis indita sunt gratitu- Templa Gratiarum apud Græcos. Gratitudinis exempla in bestijs.

dinis

dinis simulachra? Meministis leonē in circo reddidis-
se gratiam fugitiuo, à quo uulnus ipsius curatum fue-
rat: Turpißimum autem est nobis, uinci iustitia &
pietate à beluis. Laudantur et ciconiæ, quibus adulti
quæ per ætatem nequeunt pabulatum exire, pulli ci-
bos afferunt. Ita uos quoque memineritis ἀντιπελαρ-
γητέον, hoc est mutua pietate colendos atq; fouendos
esse præceptores bene meritos.

Postremò gratitudine impetrabitis, ut Deus ma-
gis faueat studijs uestris, eaq; ad salutem uestram &
totius Reipub. gubernaturus sit: Vt enim ingratos
haud dubiè puniet, ita gratos amat ac tuetur. Vide
quàm ingens præmium addiderit quarto præcepto.
Honora patrem & matrem, ut sis longæuus super ter-
ram, hoc est, ut totius uitæ cursus faustus ac fœlix sit.
Idem locus concionatur de officio erga præceptores,
qui cùm succedunt in parentum munus & curas, in loco
parentum habendi sunt. Et si rectè æstimamus, maio-
ra beneficia à bonis doctoribus, quàm ab ipsis paren-
tibus accipimus. Nam doctrina religionis & aliarum
honestarum rerū longe præferenda est ipsi uitæ. Re-
ctè igitur iuuen.

Quarti præcepti præmium

De Officio.

Dijs maiorum umbris tenuem & sine pondere
terram,
Spirantesq; crocos, & in urna perpetuum Ver,
Qui præceptorum sancti uoluêre parentis
Esse loco, &c.

Quare non minus crudeles sunt ingrati aduer-

prę-

præceptores quàm, qui parentibus ingrati sunt. Hæc autem impietas præcipuè à Christianis abesse debet, in quibus uel maximè eminere gratitudinem oportet, ut intelligatur etiam Christo grati esse pro ijs beneficijs, quæ ab eo infinita quotidie accipimus.

Hæc sæpe multumq; uobis cogitanda sunt adolescentes, ut animum ad gratitudinem excitetis: quod si feceritis, simul illud assequemini, ut literarum atque artium uim magis intelligatis, cùm uidelicet expenditis beneficiorum magnitudinem. Deinde gratitudo allectet animos etiam ad cæteras uirtutes. Est enim fons iustitiæ. Libentius etiam ac facilius parebitis præceptoribus, si & uos ab ipsis amari intelligetis, et uicissim eos redamabitis. Talem autē Academiam, quam uos habetis, ubi tanta discendi facultas est studiosis, ubi uerè sunt fores, ut dicitur, ἄφθονοι musarum, non amare, animi est et à literis & ab humanitate abhorrentis: Vos autem parentum authoritate, hoc est, diuina authoritate huc missi estis, ut literas percipiatis, & animos ad uirtutem et humanitatis officia adsuefaciatis. Eaq; in re non solùm uestræ saluti consuletis, sed etiam à Repub. uos in hac statione collocatos putate, ut olim ex studijs uestris aliqua redeat utilitas, & ad Ecclesiam & cæteras Reipub. partes. Otium putatis esse scholam, sed mihi credite, ingens negocium sustinetis, & quod ad uniuersam Rempub. pertinet.

Gratitudo fons iustitiæ.

Quare uos hortor, ut propter gloriam Dei et sa-

lutem uestram, officium uestrum studiose diligenterque faciatis. Inuitabit uestra gratitudo præceptorum studia, ut instructiores ad docendum accedant, & magis sint aßidui. Reliquum est, ut et ego gratias agam amplißimis & doctißimis uiris, pro beneficijs in me priuatim collatis. Quanquam autem hæc commemoratio leue officium uidetur, tamen, quoniam significationem aliquam habet gratæ mentis, præsertim cum fiat in loco publico, non duxi eam esse prætermittendam. Cogor autem uerecundius de uestris meritis dicere, propter modestiam uestram. Tantũ illud dicam, me libenter profiteri, non minus me uobis debere, quàm meis parentibus. Itaq; uobis et habeo gratiam, & polliceor me, sicubi potero re ipsa declarare animi gratitudinem, summa fide daturum operam, ut intelligatis, me officio meo non defuisse. Scitis Deo grata esse hæc officia, quæ in hospites conferuntur. Nam cùm in mundo uniuersa ipsius Ecclesia exulet, postulat, ut communes exilij ærumnas mutuis officijs, mutua beneuolentia leuemus ac mitigemus. Orabo itaq; Christum, ut uos quoq; defendat ac gubernet in his communibus periculis.

Gratiarum actio authoris.

DIXI.

ORA

ORATIO DE INGRATITVDINE Cuculi, habita in promotione Magistrorum, à Decano, Magistro Ambrosio Iuterbocensi, Anno M. D. XXXVII.

Citis Adolescentes, hos coetus disciplinæ causa institutos esse, ut cōuenirent hūc illi, qui præsunt Academiæ, ad inspicienda iuuentutis studia, & reliqua multitudo suo officio declaret, se delectari his congreßibus, in quibus et doctißimi homines conueniunt, & habentur orationes, sumptis materijs, ex magna quadam optimarum artium uarietate, quæ sunt utiles uitæ, ac moribus. Ac uerē iuuenes eō decet libentius interesse his pompis, quia bonæ menti nullum est iucundius spectaculum, quàm uidere tales coetus uirorum excellentium ingenijs, doctrina & uirtute. Nam & ipsa uirtutis pulchritudo in præstantibus uiris, oculos atq; animos hominum mirificè capit: & iuuat eos uiros intueri, qui sunt præcipua ornamenta Reipublicæ. An existimatis exercitum Græcum ad Troiam quidquam spectasse libentius, quàm unà incedentes heroas, Achillem et Aiacem? Intelligebant enim horū uirtutem præsidio esse uniuerso exercitui. Quare & his, qui præsunt Academiæ, gratias ago, quòd ut ueterē honestißimumq; morem conseruarent, non grauatim huc accesserunt:

Præstantissimorū uirorum coetus iucundi.

Et reliquorum laudo officium, qui sua frequentia, uoluntatem & studium suum erga praeceptores ostendunt. Et quoniam nihil magis decet in congressu eruditorum, quàm commentari aut disserere de rebus bonis, & hae dicendi partes mihi datae sunt, magnoperè optarim, me posse adferre orationē dignam hoc honestißimo coetu. Sed est humanitatis uestrae, fauere etiam mediocribus ingenijs, praesertim cum exercitationis causa haec consuetudo dicendi instituta sit. Vt autem alij hoc loco interdum de artium dignitate, interdum de uirtute aliqua dicunt, ita sumam & ipse aliquid ex Philosophia. At uerò pars Physices non infima, cognitio naturae animantium.

Naturae animalium cognitio.

Nam inquisitio naturae eorum multa monstrauit remedia, deinde morum ueritas indita animantibus, monet nos, hunc mundum non temerè aut casu extitisse, sed à mente aliqua aeterna ortum esse, quae impressit imagines morum etiam brutis animantibus, ut exemplis illis admoniti homines, discerent amare rectè facta, & odisse uitia. Quàm uenusta imago est Ecclesiae, halcyonum partus, quae cùm in scopulis in mari nidificent, solent incubare ouis, & excludere pullos in media bruma, cùm quidem mare tanquam inseruiens illis incubantibus per illud tempus mitescit, & placidum est. Me quidem haec imago saepe admonet Ecclesiae, quae perinde ut halcyones in mari, hoc est, in summis periculis uersatur. Deinde parit eo tempore, cùm tempestates solent esse saeuißimae. Fortasse autem hoc

Halcyones imagines Ecclesiae.

tem hoc sunt fœliciores halcyones. illis mitescit mare: Ecclesiæ non tantam rationem habent Tyranni, ut placati aliquantisper concedant ocium parienti. Sed tamen id quoque fit: diuinitus aliquantisper tegit Deus Doctores, dum propagata doctrina soboles adolescit. Conueniunt Ecclesiæ & mores halcyonum, nesciunt adulteria, & extincto coniuge, alter manet cœlebs, et paulò pòst, luctu moritur. Mulier etiam senem maritum Cerylum, ut apud Græcos legitur, gestat humeris suis aquatum. Itaque ueteres scripserunt honesti coniugij exempla esse, quod quidem non displicet, sed tamen ad Ecclesiam non malè quadrat exemplum, quæ gestare & fouere omnibus officijs benemeritos doctores debet. Possem aliqua multa exempla commemorare, in quibus apparet, diuinitus has imagines propositas esse, ut de multis magis rebus in uita nos admoneant. Cerylus.

Ac præcipuè eo me delectat istarum rerum cogitatio, quòd uideor mihi uidere testimonia diuinitus impressa naturæ, quæ ostendunt mundum non extitisse casu, quæ quidem ita sunt illustria, ut ueteres etiam Philosophos mouerint. Ideò enim præclarè inquit Aristoteles, in primo de partibus animalium: Cùm in omnibus partibus naturæ insit admirandum quiddã, satis apparere, naturam non extitisse casu. Stoici etiam hoc consilio naturam definiunt, uim arte progredientem ad generandum: & profitentur se in definitione addere artem, ut significent naturam mente Diuina testimonia naturæ impressa.

 qua-

quadam regi in omnibus actionibus, quae uelut artifex est omnium generationum & motuum in natura. Libenter igitur ex huiusmodi materijs sumpsi hoc loco argumentum, ut iuuenes admoniti & ipsi haec uestigia Dei in natura cōsiderent. Sed uideo me in exordio longius euagatum esse, quàm uolebam, etsi arbitror uobis quidem, qui & Philosophiae et religionis amantißimi estis, non fuisse ingratam hanc commemorationem.

Historia cuculi Nunc uenio ad argumentum, quod huc afferre praecipuè constitui. De ingratitudine, impietate, & s lere Cuculi dicturus sum: qui quale hominum genus repraesentet, postea explicabo, prius enim narranda est historia. Aristoteles in nono libro de natura animalium, scribit, Cuculum propter timiditatem, quam in ipso insignem esse compertum est, non facere proprium nidum, nec suos pullos excludere, sed deponere ouum in alieno nido, ac plerunq; Curruce. Haec cum reperit ouum inter sua, simul huic etiam incubat. Deinde pullis exclusis, quia Cuculus magnitudine & uiribus superat reliquos, quidquid sedula mater ibi adfert, suppositicius iste praeripit. Ita fit, ut caeteri pulli fame moriantur: Putant etiam matrem eò maiore cura hunc fouere, quia magis eum miratur & amat propter magnitudinem corporis. Interdum ipse Cuculus factus robustior, caeteros pullos deuorat, interdum senior cuculus exorbet oua Curruca: adeò multiplex est in hoc genere crudelitas: Postremò

mò ubi adoleuit sceleratus & impius pullus, addit nefariam & plusquam tragicam catastrophen: Nam Curruecam, qua incubante natus est, a qua magna aßiduitate nutritus est, crudeliter laceratam deuorat. Hanc pro maternis beneficijs, & pro nutricatione uicem iste ἄστοργος rependit, dignus qui perpetua scabie notatus sit, & quem oderint, ac fugiant reliquæ aues ceu dirum portentum. Ita enim natura fertur illum damnasse impietatis, ut uerè erret, sicut polluti, sine nido, & sine ulla societate, sicut apud Homerum de pœna impiorum dicitur, ἀνέστιος καὶ ἀφρήτωρ: Solus enim sine ulla societate sui generis, aut aliarum auium uagatur. Non igitur obscura est significatio: imago proposita est in terra uolucre, ut uideamus, turpißimæ naturæ similitudinem habere ingratos: Sicut in alijs fœdis animalibus aliorum uitiorum similitudo proposita est, ut cognita turpitudine bestiæ, homines magis abhorreāt à similibus uitijs: ut in lupo inest rapacitas & crudelitas: in Polypo tanta libido, ut extinguatur in concubitu: Noctua piscis tam uorax est, ut non desinat se onerare cibo, donec rumpatur. Sed longum esset exempla persequi. Ad institutum argumētum redeo. Adfectat Cuculus etiam Musicæ laudem, quare ubi lusciniam audiuit, eò aduolat, & excitatus cantu illius, cum ea certare studet. Hinc intelligi magis potest, in quo genere hominū ingratos haberi significet, nempe inter eos, qui obstrepunt melioribus in dicenda sententia, in studijs Ecclesiasticis, aut alijs

ἀνέστιος καὶ ἀφρήτωρ.

Cuculi cantus in Ecclesia & Repub.

quæ uitæ conducunt. Hic quanta cuculorum agmina numerari possunt, non modò si ueteres historias repetamus, sed etiam si præsentia negocia consideremus? Homero obtrectabat Zoilus, ceu Lusciniæ cuculus, Ciceroni Clodius, & alij multi. Habuerunt suos cuculos & heroici uiri: Scipioni obtrectabat Carbo, Alcibiadi Hyperbolus. Quanquam quid opus est exempla colligere? Plena est horum quotidiana uita, sed maximè in Ecclesia: & ad hanc totum hoc symbolum maximè conuenit.

Curruca. Curruca Græcis est Hypolauis, quæ nomen inde habet, quòd humi ad saxa nidificet. talis est uera Ecclesia, spreta & abiecta in mundo. Hæc dum omnes fouere, & iuuare conatur, etiam suppositicios fœtus nutrit, qui cùm propter hypocrisin ueniant in admirationem, facilè beneficio Ecclesiæ, authoritatem & potentiam consequuntur. Hanc adepti, deindeq grassantur in ipsam matrem, eamq; dilacerant, & crudeli tyrannide opprimunt. Deinde illum feralem & infaustum sonum edunt in Ecclesia: sonant impia & perniciosa dogmata. Arium euexit ad honores Ecclesia Alexandrina, qui cùm esset suppositicius fœtus, postea Ecclesiam orbis terrarum horribiliter dissipauit. Quid in scholis accidit? quæ cum sunt benè constitutæ, pars sunt Ecclesiæ uel præcipua. Primum enim ingentia certamina, pericula, difficultates, publicè sustinent boni doctores, propagandæ rectæ doctrinæ causa: deinde priuatim, ut nutrices fouent infantulos,

Arius.

Scholæ.

tulos, ita summa cura, diligentia, sedulitate, prouehũt ingenia discentium. Et tamen sæpe fit, ut educatus atque institutus magna fide, postea oblitus omnium beneficiorum, & incitatus ambitione, aut naturæ maleuolentia, aut inuidia, impetum faciat in præceptores, nec nocere tantùm ipsis, sed odio ipsorum bonas artes opprimere et delere conetur. An hoc cuculorum genus non uidetur odio dignum? Non enim iam uitupero homines hebetes, aut tardos, sed ingratos, et nocendi cupidos.

Tales cuculos odisse, omnes à natura bene instituti debent, & tales hîc pingere uolui, ut admoniti adolescentes, procul eos fugiant & execrentur. Student enim hi cuculi alijs affricare suam scabiem, & inueniunt uel stolidos, uel malos, qui illo horrido cantu teneantur. Magnum per sese scelus est ingratitudo in qualibet re, sed tum est uerè cuculi scelus, & parricidium, quando ad eam accedit odium piæ doctrinæ, aut aliarum honestarum artium, quando ingrati, hominum odio, & animi morbo, postea rebus bonis bellum inferunt, labefaciunt dogmata, detrahunt de artium dignitate: nec rara sunt exempla. Et sæpe accidit, ut cùm semel in præceptores incurrerint, postea rabies augeatur, et crescat discordia, uelut incendium. Deinde Respub. propter horum scelus & ingratitudinem plectitur. Verum cuculi scelus.

Quidam Atheniensis Orator, cum significare uellet, quibus modis factiosa & Tyrannica ingenia po-

,, tentiam cõsequantur, inquit: Serpens nisi deuoret ser
,, pentes, non fit Draco. Ita ingrati illi incensi odio aut ambitione, persuadēt sibi, hanc esse uiam ad gloriam, formidabilem fieri alijs, et opprimere dissentientes ui aut arte. Quanquam minus flagitium est, in pares, quàm in benemeritos sæuire, ut facit Cuculus. Cum igitur ingratitudo non solùm priuatim sit turpis et indigna homine, sed etiam sæpe Reip. noceat, adhortor uos Adolescentes, ut animos uestros ad gratitudinem assuefaciatis, ad quam nos non modò inuitant natura, et homines doctißimi, qui quasi explicãtes naturæ iudicium, de gratitudine copiosißimè præcipiunt, sed etiam cœlestia oracula uocant, quæ quidem horrendas etiam pœnas minantur ingratis. Sic enim scriptura inquit: Non recedet malum à domo ingrati. Hoc dictum quæso affigite animis, et expendite, quàm graues, quàm durabiles pœnas minetur Deus, cùm ait, semper hæsura mala in domo, in liberis ingratorum. Quid dici tristius poterat?

Beneficium quod a scholis contingit.

Iam cogitate quale sit genus beneficiorum, quod in schola benè constituta accipitis. Nihil homini contingere melius potest, quàm recta doctrina, primum de religione, deinde de honestis uitæ officijs, de rerum natura, deniq; de omnibus artibus, quæ sunt uitæ utiles. Traditur autem uobis, Dei beneficio, doctrina Christiana purè & simpliciter. Proponuntur & cæteræ honestæ disciplinæ, nec ulla pars Philosophiæ negligitur. Enarrantur optimi authores Græci &

Latini,

Latini, qui aut fontes Philosophiæ continēt, aut prosunt ad formandam orationem. De præceptoribus ipsis non dicam, sed tamen dexteritas & prudentia in doctore duplicat beneficium. Nam qui in docendo nō adhibet rerum delectum, aut non uidet quid cuilibet ætati conueniat, is sæpe ita distribuit ea quæ tradit, ut si cani paleas, asino daret ossa, ut in prouerbio dicitur. Spero autem uobis cognitam esse fidem et prudentiam in ijs qui docent. Prouerbium

Cùm igitur tanta sit magnitudo beneficiorum, nō est obscurum, quod sit uestrum officium. Certè Deo gratiam debetis, qui his pulcherrimis muneribus uitam humanam ornauit. Is uult dona sua intelligi, uult ea magni pendi à nobis, uult gratiam reddi his, per quos impertit ea humano generi. Quare cogitate quid Deo debeatis, et memenitote ingratos pœnas Deo daturos esse.

Philippus Macedo habebat militē, qui ei propter fortitudinem in primis charus erat, hic naufragus ad uillam cuiusdam agricolæ ægrè enatauit. Agricola cùm audisset militis clamorem, accurrit, eumq; rigentem frigore & penè exanimē ducit in uillam, & quibus potest officijs recreat, post triduum cupientem abire etiam uiatico instruit, Discedens miles prolixe pollicetur se gratiam relaturum esse. Vide quid acciderit. Nam et hic miles Cuculi scelus imitatus est. Narrat Philippo naufragium, beneficiū hospitis tacet, et petit sibi donari illud prædiū, facilè impetrat à rege Philippus Macedo inurit stigmata ingrato.

liberali,

liberali, præsertim cum Rex benè meritum esse indicaret: iubet igitur induci eum in bona quæ petiuerat miles. Non tulit iniuriam agricola expulsus bonis, ab eo quem seruauerat, sed uenit ad Philippum & commemorat suum beneficium erga militem. Hîc adeo exarsit ira Philippus, ut Pausaniæ mandaret, ut priori domino prædium restitueret, militi uerò exautorato stigmata inureret, inscriberetq; fronti, hæc uerba: Hospes ingratus.

Hospes ingratus.

Tanta naturæ uis est, ut nemo tam ferreo animo sit, qui audiens hanc historiam, non ualdè probet iustissimam Philippi sententiam. Quantum autem prodesset Reipub. hoc modo notatos esse scholasticos ingratos, eos uidelicet, qui ad ingratitudinem etiam addunt impietatem, qui nocere præceptoribus, & ipsis studijs cupiunt. Hos oportuit stigmatis notatos esse, quia si agnoscerentur, minus nocere possent. Ego uerò optarim illis etiam insculpi cuculum in fronte, deuorantem suam nutricem. Sed quanquam hîc cessant leges; tamen Deus tandem eis stigmata inurit, quibus constantur quales fuerint. Cogitate igitur quantum Deo displiceat ingratitudo, quàm sit indigna homine, quàm inimica toti naturæ, quàm turpis, quòd diuinitus etiam puniatur; deniq; quòd Reipub. noceant, dum ingrati, odio hominum, artes etiam odisse & premere incipiunt. Hæc si uobis sæpe subijcietis, excitabitis animos ad gratitudinem, & ad colendam communem tranquillitatem. Ad hæc officia assuefacienda [illegible]

Ingratis discipulis cuculus insculpendus.

cum

animi. Ideò in scholis, & in his optimis studijs uersamini, ut mores uestri fiant meliores, ut artes profuturas ad illustrandam gloriam Dei, & ad tuendam communem societatem uobis paretis, non ut discatis sycophanticam nocituram bonis uiris & Reipub.

Quàm tetra imago est ciuis apud Demosthenem, cum pingit Aristogitonem, circumeuntem in foro, et uibrantem spiculum seu exertam caudam, ceu scorpium insidiari ciuibus, & circumspectare quem feriat, quẽ aliqua calumnia opprimat: deinde, qui cum nullo ciue ullius officij societatem habeat, sed cum illis uiuat, quos apud inferos aiunt aßidere impijs, uidelicet, cum inuidia, furijs, & alijs pestibus. Ita describit Demosthenes Aristogitonem. Quid autem alienius esse debet præsertim ab homine docto, instituto ad humanitatem, & cuius mores & eruditio debent prodesse Reipub. cuius tota uita debet esse κοινωνικὴ, & plena officij, quàm isto Aristogitonis more uiuere? qui quidem proprius est Sycophantarum, qui irruunt in bene meritos.

Aristogito apud Demosthenem.

Cùm autem mihi quidem impoßibile sit, magnitudinem huius causæ æquare dicendo, non uolui esse prolixior. Et tamen hæc præcepta interdum inculcãda sunt adolescentibus, et ostendendum quanta sit uitiorum turpitudo. Ideò hæc pauca de ingratitudine hoc tempore collegi, quæ ut boni consulatis oro. Est enim etiam grati animi, qualemcunq; operam honestam, publicæ utilitatis causa susceptã, probare. Dixi.

DE

DE VTILITATE FABVLARVM Oratio.

On dubito, quin ut quisq; modestissimus est, ita maximè miretur, idq; merito, quid mihi puero, nondũ primos oblito uagitus, in mentem uenerit, cur hîc in corona doctissimorũ iuuenum dicere constituerim. Neque uerò ipsi frontis adeò perfrictæ sumus, ut in hoc auditorio uel mutire ausimus, ni cogant honestissimæ rationes. Nam cũ huc prodire turpe sit, nisi cum eloquentia, tum authoritate locum cum decoro tueri possis, uideremq; forte ridiculus, si tale quiddam hac ætate susciperem, quæ quid possit, quantum sapiat, nemo ignorat. Iam ut eruditionem non desideres, primã in puerilibus ingenijs laudem uerecundia meretur, in qua ni sentiam quàm longe absit hæc theatrica ostentatio, næ ego planè stupidus sim. Sed uicit has rationes præceptoris mei autoritas, qui de ingenio meo periculum facturus, hanc dicendi prouinciam iniunxit, quàm si recusassem, parum pius uideri potuissem. Sic enim existimo, præceptori uel in re iniqua probum adolescentem parere oportere. Itaque malui quiduis uideri, quàm præceptorum authoritatem detrectare. Quæ pietas mea facilè, ut spero, me ab omni calumnia liberabit, impetrabitq; à uobis, ut boni consulatis, quod nonnullo meo periculo præceptori morẽ gerere studeo. Interim

Præceptorum obseruatio.

quo

quo me consilio periclitari uoluerit, ipse uiderit. Iussit autem, ut de fabularum laude dicam, quod argumentum in speciem quidem puerile est, & huic ætati aptum. Cæterum si quis propius contemplatur, intelliget ei prudentißimorum hominum eloquentiam uix parem esse. Quæ enim literarum, quæ uitæ pars, non aliquid à fabula mutuatur? Sed nos pro ingenij nostri modulo rem agemus, modò puerilem orationem audire non sit molestum. Efficiam autem, ni spes me fallat, ut intelligatis, non aliud genus literarum utilius esse repertũ, quàm fabulas. Quod ut uerisimile fiat, primùm causas aperiemus, cur à maioribus confictas esse iudicemus. Videbant illi cõmuni mortales cõditione, non corporibus modò, sed animis etiam imbecillibus nasci, eamq; legem, opinor, ita sanxit natura, ut educandæ tuendæq; sobolis curam in parentibus augeret. Os primùm inerme & edentulum est, serò admodum lingua, manus, pedes officium suum facere incipiunt. Estq; tanta in tenero corpusculo imbecillitas omnium membrorum, ut ni uagiret infans, uiuere penè nesciretur. Et huic corporis modo singulari beneficio natura conuenientem alimoniam in maternis uberibus condidit, quòd solidioribus cibis non statim os firmum sit. Itaque materno lacte infans tantisper alitur, dum uiriculæ firmiores factæ solidiorem cibum admittant, suntq; authores Medici, qui integro biennio solo lacte alendos censent, paulatim postea solidior cibus datur, nec ille tamen aliquãdiu nisi

Laus fab[...]

Causæ.

Infantia no[...]

præ-

Digitized by Google

pramansu. Iam & alumnae manu infantis ore inte ritur, prinsquam huius manus officio suo fungi potest. Omitto quanta industria, quantaq; cura collocari in cunas, in crepundijs gestari soleat, ut membris habitus suus, lineamentisq; decor aliquis paretur. Atque hac corporis conditione, fallor ergo, nisi natura uelut spectaculo quodam animorum imbecillitatem adumbrauit, monuitq; quanta cura excitari, institui, ac erudiri rudes puerorum mentes uelit: est enim & sua his infantia. Videmus quàm serò agnoscant domesticos etiam, speq; metuq; uacant, nullo rerum absentium sensu tanguntur. Proinde sapientes uiri naturae uim propius contemplati, haud equidem sine mente reor, sine numine diuûm, uiderũt animis suo quodam lacte opus esse. Quaeso te, nonne ridiculus fuerit, si quis infantem anniculum per urbes aliquot circumferat, praecipiatq;, ut illarum situs, item hospitum nomina accuratè obseruet, memineritq; ut domum rediens, aequalibus recensere possit. Ad eum modum ineptire iudico, qui talia pueris proponunt, quae captus illorum nondum assequitur. Est omnino ueritate nihil uenustius, nihil amabilius, sed longius à conspectu & ab oculis hominum recessit, quàm ut cerni, tenerique agnoscique possit: suntq; pueriles animi ad eam sensim per gradus quosdam ducendi, inuitandique quibusdam illecebris, ut subinde propius cõsiderare liceat rem quidem omnium pulcherrimam, sed heu nimium obscuram ignotamq; mortalibus. Et perinde atque qui ab in-

Remota ueritas a conspectu nostro longius.

ab infantibus amari uolunt, saccaro aut similibus rebus inuitant; ita lenocinijs quibusdam commendanda ueritas est, & rudibus animis insinuanda. Excogitarunt itaq; prudentissimi homines fabellas, quae primùm admiratione excitarent, ceu ueternum quendam domientes puerorum animos. Quid enim magis nouum nobis uidetur, quàm lupum cùm equo, leonem cum uulpecula; quercum cum cucurbita hominum more colloqui? Taciti apud nos miramur, qui sensus, qui sermo bestiarum fuerit: paritq; haec admiratio uoluptatē quandam propius cognoscendae rei, iuuatq; discere, quam ob causam haec conficta sint. Ibi paulatim animus excitatus, erigit se in contemplationem rerum humanarum, & agnoscere uirtutum uitiorumq; discrimina incipit. Deinde altius insidunt, cùm uerba tum sententiae eorum argumentorum, quae cum admiratione excepimus, & uelut aculeos relinquunt in animis, quibus accendimur cura quadam peruestigandarum earum rerum, quae nouo cōmento tradita sunt. Hoc opinor consilio, primùm confictas esse fabulas, quod nulla dicendi ratione excitare supinae puerorum mentes citius posse uiderentur. Fortasse hoc etiam agebant fabularum authores, ut amoenis argumentis ingenia puerorum mitiora redderent. Inest enim in ea aetate, sicut in recentibus pomis, acerbum quiddam & ferum, quod nisi humaniore institutione corrigatur, in barbariem quandam & beluinam saeuitiam abit. Videmus enim hoc docendi genere

Admiratio parit uoluptatem

Mitigantur puerorum ingenia fabulis amoenis.

Digitized by Google

usos esse quondã grauißimos et sapientißimos homines, quod nũc, quando malo publico è scholis exulat, nõ facilè dixerim. Homeri Poëtæ prudentiã tantoperè mirantur eruditi, ut supra cõmunem mortaliũ sortem uehant, planeq; sentiant, diuina quadam ui mentem illius percitam fuisse. At is pueris, quos in Græcia paßim docebat, bellũ ranarum et murium scripsit, ut simul teneros animos lepidißima fabula delectaret, simul doceret, quantum præstaret dißimulare quàm ulcisci iniuriam, quàm sint incerti turbarũ ac bellorum omnium exitus: nec rarò accidere, ut ab inferioribus potentiores uincantur, sæpe malũ omne in autoris caput uerti. Nam cùm mures nonnulla sanè iniuria prouocati, armis illum uindicare, quàm dißimulare mallent, nimiumq; suis uiribus aduersus imbelles ranas fiderent, donarunt superi uictoriam imbellioribus, & belli autores pertinaciæ suæ iustißimas pœnas dederunt. Quæso quid æquè retulit puerilibus animis inseri, atq; odium bellorum ac turbarum, tolerantiæ studium, et hoc genus alias humanitatis artes? Hesiodum tanta fuisse prudentia apparet, ut carmen eius diuinũ uideri uoluerint, qui senserunt, eum calamis à Musis acceptis uatẽ esse factum. Is uerò cùm persuasißimum suis ciuibus esse uellet, nihil fœdius, nihil immanius esse uiolentia seu iniuria, rẽ ipsam uelut in tabula depinxit, cõposito de accipitre et luscinia apologo. Docebat hic quoq; Græcã iuuentutem, et nõ sunt contemnendi scriptores, qui Aesopicas fabulas ab ipso cõfictas prodiderunt.

Bellum ranarum & muriũ.

Hesiodi fabulę.

Dixi

Dixi quo consilio putem repertas esse fabulas, postestq; ex hoc uelut fonte precium earum & utilitas æstimari. Neq; enim tam prudẽtes uiri fabularum autores his nugis unquam delectati fuissent, nisi ad erudiendas pueriles mentes plurimum conducere sensissent. Quid quod non modo pueris, sed celeberrimis etiam ciuitatibus fabulæ salutares fuerunt? Cùm plebs Romana cum patribus dißideret, secessumq; esset in sacrum montem, nec seueriore ulla oratione flecteretur, missus est Agrippa, qui uniuersam multitudinem lepido apologo, de uentre, & reliquis hominis membris, ita cepit, ut statim liberet in gratiam cum patribus redire. Demosthenes grauis Orator, cùm Macedo ea conditione cum Atheniensibus fœdus facturus esset, ut illi Oratores sibi dederent, qui perpetuis concionibus animos ciuium aduersus se exacerbarent, iniquißimam cõditionem Reipub. festiuo quodam apologo dissuasit, quanquam ab ea non ita multum plebs diutino bello uexata abhorreret. Nã cùm docere uellet, in hoc postulari Oratores, ut urbs destituta Oratorum præsidio, Regiæ tyrannidi pateret, mira luce & perspicuitate Macedonis consilium ante oculos multitudinis posuit hoc commento: Lupos quondam cum pastoribus pactos esse, nihil se posthac hostile caulis illaturos esse si sibi canes dederentur. Placuit stultis pastoribus conditio, canesq; dediti sunt. Proinde ubi lupi uiderunt excubias caularum sublatas esse, liberè grassari in gregem cœpêre.

Fabula Agrippæ Romæ salutaris.

Apologus Demosthenis.

Fabularum uis maior quam Mercurii & Orphei.

Hæc fabula cùm docuisset quanti referret Oratores seruari, Rempub. tantisper seruauit, dum hoc cōsilium ualuit. Miram quandam fabulæ uim inesse, uel hæc exēpla testantur: necesse est enim efficacissimam orationem fuisse, quæ implacabiliter iratis ciuibus Romanis arma è manibus extorsit, quæ Athenienses grauiter afflictos adduxit, ut quanquam una uoce pacem omnes flagitassent, bellum tamen quàm pacem mallent. Eat mihi nunc aliquis & prædicet uel Mercurij uirgam, qua finxit uetustas animas orco euocatas esse, uel Orphei cytharam, qua syluas et saxa traxisse ferunt. Mihi quidem non minus admiranda esse Musica uidetur, qua concitatur multitudinis uis sedatur atque ea quæ bestias & saxa demulsit, & haud scio, an qui illa de Mercurio Orpheoq́ue finxerunt, significare uoluerint, peculiari quodam dicendi genere rudes mortales & feros adhuc mansuefactos esse. Quod si uerum est, consentaneum est, id apologo effectum esse, quo orationis genere facilimè capiuntur imperitorum mentes. Certè qui populis suis legem condiderunt, multa apologis similima posteris reliquerunt. Quid enim illa Lycurgi scena? nonne apologum repræsentabat, cùm exemplo duorum catulorum, doceret naturam & ingenitam uim institutione ac assuetudine uinci? Non libet hic peregrinas leges, peregrina instituta recensere, cùm in sacris literis tam multum extet apologorum, ut satis appareat, ipsum cœleste numen ita iudicasse efficacissi-

Legislatorum Apologi.

[illegible] turæ

cißimum hoc orationis genus, ad flectendos hominum animos esse. Quæso te, quæ potest laus amplior cõtingere apologis, quàm quod eos cœleste numẽ etiam approbat? Iamdudum opinor, puerilium uos nugarum pertædet: et ego partes meas esse sentio, ne diutius uos æquo obtundam: quanquam mihi quidem adeò arridet argumentum, ut nulla unquam oratione arbitrer satis laudari posse. Quod est enim dicendi genus, in quo perinde cum summa utilitate, summa gratia coniuncta est? Verè nimirum dixit Horatius: Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Quæ enim oratio, mores, studia, ingenia hominum propius expreßit, quàm apologi? idq; tanta cum gratia, ut nullis epodis incantari citius hominum mentes possint, quàm cupiant apologi. Proinde æquales meos adhortor, si qua orationis meæ est authoritas, ut ad discendos apologos se toto pectore conferant. Sunt qui nescio quibus obscuris authoribus tractandis ingenia atterunt, & magno labore desipere discunt. At apologi fœlicißimè excitant, exhilarant, & erudiunt pueriles mentes. Ad hæc cùm extent Latinè, orationem etiam uelut molliore quodam succo aiunt. Adeò siue moribus formandis præcepta quæris, siue rectè loquendi exemplum, nulli commentarij præstiterint utrunq;, quàm apologi, fœlicius.

D I X I.

ORATIO CONTRA AFFECTA- *tionem nouitatis in uestitu.*

Iam etsi non dubium est mihi, auditores candidißimi, quin ualde uobis mirum uideatur, quòd hanc cathedram doctißimorum hominum conscendere, tantamq; prouinciam ac onus suscipere ausus sum: tamen, cùm scholæ nostræ morem sciatis, non dubito, quin quæ uestra hactenus erga omnes, qui in hunc locum dicturi prodierunt, fuit humanitas ac beneuolentia, me quoque benignè placideq; audituri sitis. Ego *uerò non de bello* Troiano, *aut huiusmodi peruulgata fabula dicturus prodij: sed cùm nulla uirtus perinde adolescentes deceat atq; modestia, cepi consilium de quadam eius uirtutis parte dicendi.* Idq; *argumentum eò suscepi libentius, ut si non hic propter eloquentiam laudem mererer, tamen mihi interea canerem, sicut ille* Cytharœdus *dixit, meq; ad eius uirtutis studium excitarem. Institui autem orationem contra affectationem nouitatis, & aliarum ineptiarum in uestitu; quod uitium cùm sit opinione nocentius, tamen adeò uulgare est, adeò cepit iuuentutis animos, ut nullis neq; legibus eorum, qui* Respub. *gubernant, nec doctorum sermonibus corrigi poßit. Quoties enim his nostris temporibus de hac re leges scriptæ sunt? Quàm multi graues uiri quotidie hac de re queruntur? Sed tanta*

Nocentißimũ malum uestitus ineptiæ.

mali

mali uis est, ut reprimi aut sanari non poßit. Quotidie nouæ formæ excogitantur: nunc placet Gallicus pileus, nunc Hispanicus cucullus. Alij Sarmaticis brachijs delectantur, et hæc ipsa quàm uariè deformant? Integra uestis parum digna uiro esse creditur, sed lacerata, & mille uariata coloribus, qualem olim scurrarum fuisse uestitum, picturæ ueteres ostendunt: ea demum plurimum habet admirationis, atq; hæc singuli quotidie mutant. Nullus Proteus tam uarias induit figuras, quàm nostri iuuenes, subinde habitum mutantes, non aliter atq; in scena hi, qui plures personas sustinent. Quanquam igitur hoc uitium usque adeò receptum sit, ut non adolescentis oratione, in qua nihil esse authoritatis potest, non aliqua mediocri eloquentia tolli poßit: tamen libuit in argumento honesto ingenij uires experiri. Quæso autem uos, ut pro uestro more benignè me patienterq; de honestissima causa dicentem audiatis. Id si nulla alia res, tamen ætas mea à uobis impetrare debebat, quæ propter imbecillitatem non poterit susceptum onus perferre, nisi singulari fauore uestro animum meum confirmaueritis.

Est autem cùm per sese turpißima nouitatis in uestitu affectatio, tum hoc etiam nomine magis fugienda, quia multas ex se alias pestes gignit, et pleraq; animi uitia prodit atq; alit. Nec procul nobis argumenta sententiæ nostræ petenda sunt. Etenim cùm nuper hîc de conseruandis ueteribus moribus quidam ex

nostro sodalitio grauissimè dixerit, spero me facilius hanc causam de usitato uestitu retinendo, uobis probaturum esse. Etenim ut in alijs publicis institutis odiosa est nouitatis affectatio, ita etiam in uestitu meritò improbari debet.

Venenum Rerump. legum morumque mutatio.

Semper autem sapientissimi homines senserunt, ueteres mores, ueteraq; instituta ciuitatum ac populorum summa cura conseruari debere, quòd nulla res perinde lædat publicam tranquillitatem, atq; crebra legum morumq; mutatio, non aliter atq; corporis humani ualetudinem ratio uictus sæpe mutata labefactare solet. Eius mali, ut uetera omittamus, nostra ætas miserabile exemplum uidit. Postquam enim pauci tantum ritus Ecclesiastici, qui iam nescio quomodo degenerasse dicebantur, abrogati sunt, incredibilis omnis diuini atque humani iuris contemtus secutus est. Et non modo disciplina in ciuitatibus regendis, et Magistratuum authoritas periclitari cœpit, sed religiones uniuersas, fidem, iusiurandum, & omnia uincula societatis humanæ laxata esse uulgus existimat. Inde cùm quotidie maximi motus in ciuitatibus existunt, tum uidistis antè biennium luctuosum inter ciues nostros bellū in uniuersâ Germania exarsisse. Nullum igitur uenenum nocentius Reipub. existimemus, quàm receptorum morū mutationem, quæ in uulgo licentiam, audaciam, cōtemptum Imperij, deniq; nihil non earum pestium, quæ ciuitatibus exitio esse solent, parit. Meritò igitur celebratur uersiculus ille:

Mori-

Digitized by Google

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Adhæc cum ueteres Dijs proximos esse credamus, non dubium est, uetustißimos mores optimos esse, quos illi scilicet maiores nostri ciuitatum conditores à Dijs ipsis didicisse uidentur. Proinde ferendi non sunt, qui honesta maiorum instituta fastidiunt, qui ueterem disciplinam soluunt, qui nunc hos, nunc illos mores in patriam accersunt, qui scribunt abolentq; leges ut libitum est. Et constat olim in Rebuspub. clarißimos ciues acerrimè uetera instituta defendisse. Nam ut alia maiora omittam, Romæ quoties sumptuariæ leges perlatæ sunt, ut maiorum more uestiret ciuitas? Cato quanta contentione legem Oppiam tuetur apud Liuium, quæ modum sumptibus mulierum præscribebat? Augustus cum uideret Romanos peregrino uestitu delectari, sentiens quantum in ea re mali inesset, longa oratione ciues obiurgauit, & ad togæ usum reuocauit, illum etiam Virgilij uersiculum citans:

Romanos rerum dominos gentemq; togatam.

Si nulla ratio esset alia improbandi hæc uestitus uitia, tamen erat honestum nobis, exempla magnorum hominum sequi, à quibus dissentire, quid aliud quàm insania est? Et quod Cato, quod Augustus senserunt, probari omnibus bonis uiris existimemus, quorum iudicia nihil morari summa impudentia est.

Sed dicat aliquis, non magnoperè, uel ad priuatos mores, uel ad Rempub. pertinere has ineptias uestitus, neq; atroci oratione exagitare rem non perinde uitiosam.

Veteres mores cur optimi.

Sumptuariæ leges Romanorum.

Turpe exemplis nihil commoueri.

tiosam. Ego uerò utinam dicendo magnitudinem rei æquare possem: tantùm enim turpitudinis hac in re est, ut nulla mediocris eloquentia ad eā explicandam satis sit. Etenim cùm non minus uestis quàm oratio animi character atq; imago sit, quid dubitemus, illos, qui tantoperè monstrosa ueste delectantur, animos etiam mōstrosos habere? Incedit aliquis pileo tectus Hispanico eoq; uariè picto: Thorax deinde Gallicus est, cuius manicæ adeò non respondent ad bracchij modum, ut laxißimæ sint, qua parte bracchiū gracilius est. Et cùm uestis naturam imitari debeat, istis planè diuersum placet. Quid amplius? plebeius uestitus est, nisi distinctus sit uarijs coloribus uelut pauo. Ad hæc, conscissum esse oportet, tanquam mendici pallium, id demum regium est. Venio ad pallium. Palliorum ac tunicarum tam multæ, tamq; uariæ formæ sunt, ut totus hic dies ad recensendū non sit satis futurus, si singulas enumerare uelim.

Vt uestis ita animus.

Atq; hic uenit in mentem mihi fabulæ cuiusdam Germanicæ. Audisse enim uos de patribus uestris opinor, regem Turcarum iusisse sibi omnium gentium habitus pingi. Cùm itaq; pictor plurimarū gentium uestitum depinxisset, tandem pingit nudum hominē, et iuxtà uarios pannos. Postea artifex à rege iussus interpretari picturam, cùm exposuisset cætera, dixit nudum illum Germanum esse, cui certa forma uestitus pingi non posit, quia quotidie nouam excogitet. Doleo unam hanc nationem, quæ grauitatis atq; cōstantiæ lau-

Fabula de Germanis.

Digitized by Google

tiae laudem alioqui sibi uendicat, hac parte leuitatis insimulari posse. Cogit enim res ipsa fateri, apud nos incredibilem uarietatem uestitus esse. Quid de calceis dicam? olim erant rostrati, nunc fiunt trianguli figura, ceu deltoton. Quid aliud quàm monstrum putandus est, qui tam dissimili habitu, tamq; uariè incedens sese circumspectat, & tanquam Iunonis auis, admiratur? quem profectò, nisi admirationem consuetudo mali nobis exemisset, monstrum aliquod transmarinum citius quàm hominem esse multi crederent. Calcei.

Sed si sapientissimis hominibus, imò si sacris literis creditis, talem habitum non obscuram quandam animi picturam esse iudicare debetis. Scriptum est enim in Ecclesiastico: Amictus, risus & incessus, produnt hominis ingenium. Similis in animo inconstantia, similis cupiditatum uarietas, qualem in uestitu cernis: deniq; legum et morum patriae fastidium simile in animo haeret. Quòd si res nihil praeterea turpitudinis haberet, tamen hoc reprehendendum erat, tantam esse ingratitudinem erga patriam, quae genuit, quae educauit, quae optimis legibus uitam defendit, ut nihil nunc nisi peregrinum placeat. Quid enim unicuiq; charius, iucundius patria esse debet? Nunc autem cùm haec nouitas mores etiam infamet: quis non existimet procul fugiendum esse? Nonne apud Virgilium cùm molliciem obijcit Troianis Turnus, à ueste coniecturam facit? ait enim: Pictura animi habitus.

Et tunicae manicas & habent redimicula mitrae.

Animaduerterunt enim docti uiri, sermonem, habitũ, incessum & alios corporis motus, tanquam actionem esse animi, in qua uelut in speculo cuiusq; natura cerni potest. Quemadmodum enim in equis & leonibus animorum motus, cauda atq; aures indicant, ita affectus hominum, non tantum sermo, sed uestitus, qui quasi tacitus quidam animi sermo est, declarat. Itaque non temerè à Græcis in prouerbio dictum est illud Vestis uirum facit. Vt enim honestus habitus dignitatem homini conciliat, & quandam commendationem morum adfert: ita monstrosa uestis abhorretque ab approbatione oculorum, iudicioq; bonorum uirorum officit existimationi. Quid enim aliud quàm monstrosam mentem ista dißimilitudo uestitus partim Gallos, partim Hispanos, partim Sarmatas imitantis significet? Quæ constantia potest existere in horum mentibus, qui toties sui dißimiles facti prodeunt? Socrates calceis Sicyonijs contra suam consuetudinem uti noluit, tametsi ipsius confeßione aptè erant pedibus. Nec ille morosus in re parua uideri debet. pars quædam grauitatis atq; constantiæ fuit, ne quidem in paruis rebus sui dißimilem esse. Proinde & Homerus inquit, honestum habitum ad existimationẽ augendam conducere, nostis enim uersum:

Vestis uirum facit.

Socrates.

Namq; uiro uestis magnum decus addit honesta.

Neq; id ad uestis precium pertinet: non enim gemmæ, aut aurum, aut purpura, quarum rerum usus in ciuitatibus benè constitutis, etiam interdictum est honestis

uestis hominibus, magnoperè ornant uiros, sed quia pro ingenijs ac moribus uestitum ferè quisq; sumit, magnam commendationem habet honestus habitus, quod eo boni uiri delectari iudicentur. Quisquis igitur honestam existimationem apud bonos uiros colligere studet, is ad illorum iudicia, ut reliquae uitae instituendae consilia, ita etiam uestitum accommodet. Vt enim nostris temporibus Principum familiae ex forma uestitus discernuntur, ita adolescentium mores, boni uiri ex habitu dijudicant. Nullum autem patrimonium, nullas opes haec aetas pluris facere quàm existimationem debet. Hanc magna ex parte consequi poterit hac diligentia, si sequatur illorum iudicia in uestitu. Si qui uerò ita depuduerunt, ut existimationis nullam rationem habeant, ut bonorum de se iudicia nihil morentur, hos non tam homines esse, quàm humana specie beluinos animos gerere existimare debemus. Nostra oratio ad sanabilia ingenia pertinet, alios publicis poenis ad sanitatem reuocare, et cohercere oportuit. Existimationis ratio habenda.

Hactenus dixi uestitus ineptias quasdam animi esse corrupti notas. Sed ut nemo uolens stigmata, quae deprehensis in aliquo flagitio inuri solent, quantumuis innocens sibi accersit, ita has notas turpitudinis uitandas esse, ne famae noceant, censeo. Sed hae ineptiae non tantùm nocent existimationi: aliud maius malum secum trahunt: nam inter corruptelas Rerump. meritò affectatio, siue nouitatis, siue peregrinitatis in Quae uitae gi nat nouitas uestitus.

uestitu

uestitu numerari debet. Hac de re dum dico, quæso diligenter attendite. Intelligetis enim multa ingentia uitia ab his principijs oriri: ut enim usuræ per gradus crescunt, ita à paruis principijs paulatim audacia robur colligit, donec penitus ex animis pudorem, omnisque diuini atque humani iuris metum eijciat. Nemo, inquit Poëta, repente fit turpißimus: per gradus labuntur mores in deterius.

Nec libet in re manifesta exempla colligere. Sed quoniam inter adolescentes studiosos doctrinæ Christianæ dicimus, recitabo uobis unum quoddam exemplum, quod in libris confeßionum scripsit Augustinus de matre. Hanc in pueritia inquit, mira diligentia ad sobrietatem à nutrice adsuefactam esse: neque enim licuit ei, ne aquam quidem, nisi in iusta cœna, aut iusto prandio bibere. Nutrix interrogata quo consilio puellis etiam aquæ potu interdiceret, respondit: Nisi ea ætate sitim perferre discant, postea matronas factas, cum uini copia sit, simili intemperantia uino se ingurgitare, qua nunc aquam bibant. Est igitur prudentia non exigua, semina uitiorum præuidere, ac in tempore tollere. Vt enim in morbis corporum medicandis serum est, tum demum quærere remedia, cùm morbus ad summum peruenit: ita frustra adhibetur medicina uitijs, postquam adoleuerint.

Educatio matris Augustini.

Quæ igitur uitia gignit nouitas uestitus? Cum alia multa, tum hoc omnium pernicioßimum, quòd adolescentium animos adsuefacit ad contemptum legum.

Contemptus legum.

Digitized by Google

gum. Nam cùm in paruis rebus, primùm à consuetudine bonorum, & publicis institutis discesserint, paulatim ita confirmatur audacia, ut etiam in maioribus rebus non modò bonorum uirorum iudicia, sed omnes leges contemnant. Et is qui nunc uidetur ludere, dum has ineptias in uestitu amat, paulò post omnibus legibus, omnibus Magistratibus audebit oppedere. Tantam ruinam edit res, quæ quidem in speciem parua uideri potest: uerum exemplum latißimè patet. Nam cùm semel legum repagula effregerint, nihilo deinceps firmiores omnes leges, quàm aranearum telas esse existimabunt. Et ut scitis ἀρχὴ ἡμίσυ παντός. Quod quanquam in priuatis moribus uidere possumus, tamen in ciuitatum inclinatione clarius perspici potest. Quæ enim ciuitas non ita collapsa est? quia cùm primùm disciplinam in paruis rebus neglexisset, aluit petulantiam uulgi, adeò ut postea in maximis etiam rebus imperium detrectarit.

Præterea cùm uestis imitetur animi affectus, ut suprà dixi, fit, ut illis ipsis cupiditatibus inclusis in animo, quas premi & coherceri oportebat, frenũ laxetur. Sunt qui propter feritatẽ animi, habitu delectantur, qui terrorem intuẽtibus incutiat: In his quoniam sibi indulgent, crescit feritas. Sunt qui propter molliciem animi ornent se propemodum mulierum more, quos effœminatiores uestis reddit: Vt enim febris alitur, si quis ei morem gerat, & bibat quidquid uitiata natura expedit: ita morbi animi crescũt, si quis eis indulgeat,

Feritas & mollities.

Peregrinae luxuriae approbatio.

dulgeat, nec remedia opponat. Sed omnium maximè nocent in commune hi, qui gentis alicuius externæ uestitum amant: ut enim amatores amasiarum colorem imitantur: ita isti se eius gentis mores, luxum, aut alia uitia amare, & patrios ritus ac leges contemnere, hac uestitus imitatione significant. Qui Principes primùm Romã adduxerunt Diademata, et plerasq; peregrinas uestes? nonne illi qui ueteribus legibus deletis, in urbem obscœna sacra exterorũ, ut Bacchanalia, præterea exempla fœdißima peregrinæ luxuriæ adferebant?

Hostes patriæ.

Videmus hoc tempore quosdam Turcico habitu delectari, non credo ob aliam causam, nisi quia nostræ religionis & legum nostrarum satietas eos cœpit, quos quoniam externa imperia expetere, mores religionesq; amare apparet, non dubito eos hostes patriæ appellare. Non enim tantùm illi, qui foris arma gerũt aduersus patriam, hostes putandi sunt, sed multò magis isti, qui disciplinam ciuilem, qui maiorum instituta nihil ad se pertinere arbitrantur, alios mores foris accersunt.

Lacedæmonii eiiciunt Milesium hospitem.

Lacedæmonij hospitem Milesium cum aliis delicijs adfluentem, tum in uestitu sumptuosiorem quàm pro Spartana consuetudine, iusserunt ciuitate excedere, ac domi milesia exercere. Hæc illi in hospitem constituerunt: quantò minus ciuibus permitti debebat, exempla bonis ac ueteribus moribus offectura, in patriam inuehere? Neque enim abit hoc sine publi-

corum

Digitized by Google

corum morum corruptione, quia ut est uulgus natura φιλόκαινον, statim has nugas imitatur, & legum metu paulatim deposito, amorem externorum uitiorum induit. Estq; in maximarum ciuitatum interitu uidere, ab his principijs cætera uitia orta esse. Iure igitur in autores talium exemplorum, tanquam in hostes patriæ, seuerißimæ pœnæ constitui debebant.

Tunc bellum parari aduersus patriam, tunc obsideri eam non foris, sed intra mœnia putetis, cùm patrius uestitus exuitur. Hos cum peregrinis clandestina fœdera fecisse, & cum legibus in perniciem patriæ conspirare arbitremini, quos externorum, atq; hostium mores magis quàm patrij delectant. Non enim hic cultus aliò spectat, nisi eò, ut domestica ac publica disciplina corrupta, trahat omnium ciuium animos ad externa imperia, peregrinas religiones, et omnia turpitudinis genera recipienda. Sed cùm hæc nouitas omnibus hominibus turpißima sit, tum in primis abesse à Christianorum moribus debebat, quos in omnibus partibus præcipuam grauitatem præ se ferre decet. At hoc accepimus, Turcas, & plerosq; barbaros, religiose patrium morem in uestitu retinere. Cùm autem Christianæ literæ singularem nobis modestiam ac uerecundiam, & morum constantiam præcipiant, turpe est, hac parte leuiores nos perhiberi ijs gentibus, quæ Christiana præcepta ignorant. Leuiores gentibus sumus.

Videte quæso Dauidem, quàm diligenter putauerit in huiusmodi, quanquam paruis rebus, decorum Dauid.

Digitized by Google

seruandum esse. Is enim, cùm legatis suæ gentis à uicino quodam Rege uestes per contumeliam decurtatæ essent, ac barba contra morem rasa esset, iußit ut extremo regni oppido se tenerent, nec prodirent in publicum, donec barba creuisset. Quid aliud sensisse sanctißimum Regem creditis, quàm ad officium boni uiri pertinere hanc quoq; diligentiam cautionemq́;, ne genere uestitus, aut similibus rebus, cuiusquam oculos offendat?

Scholastici militares.

At hanc diligentiam maximè nos scholasticos præstare oportuit. Sed ô Deum immortalem, quis ordo, quod genus est hominum, qui has ineptias magis amant quàm scholastici? Militaris plerosq; habitus delectat, quem non uno modo deformant, sed quantum quisq; potest, monstrosum facit. Ac tum demum sibi fortes uiri, tum satrapæ, deniq; planè beati uidentur, cùm maximè nouum habitum, maximeq́; abhorrentem ab oculis bonorũ uirorum excogitarunt. Quasdam formas, quia non possum uerecundè nominare, prætermitto. Esset enim optandum, ut abderent ac tegerent diligentius eas partes, quas natura ipsa abdidit, ne in promptu positæ ambitiose se ostenderent.

Verecundia gentilis.

Non neglexerunt hanc partem sapientißimi legum latores in Græcis ciuitatibus. Scribit enim Xenophon in institutis Lacedæmoniorum, Lycurgum præcepisse, ut pueri in publico, manus intra uestes continerent, ut taciti incederent, ne circumspectarent, nec deijcerent oculos ab his, quæ ante pedes essent.

Et quia

Et quidem hæc magnarum uirtutum tyrocinia quædam esse existimant: Ait.n. Xenophon, ideò hæc instituta esse, ut ad uerecundiam, pudorem ac modestiam à prima statim pueritia adsuefierent. Quantò magis nos, qui in scholas missi sumus, ut non modò literas perciperemus, sed ut ad omnia honesta officia instituemur, hæc incunabula modestiæ, in uestitu atq; incessu seruare oportuit?

Verùm quid hoc monstri est? aliud oratio scholasticorum disputantium, de honestis officijs, aliud uestis lquitur, quæ summam impudentiam præ se fert. Planeq; miror quid illis in mentem ueniat, cùm cogitant, quantum à se ipsi dissentiant, quàm non conueniat ad orationem suam, ad studia, hic habitus. Si in scena prodiret cum habitu scurræ Agamemnõ, nemo non uociferaretur, illum histrionem decori oblitum esse, nescire scenæ, quod aiunt, seruire. Tam morosè iudicamus in ludis. Quid putatis graues uiros iudicare in serijs rebus, quantum huic scenæ nos seruire uelint, in quam, quia ludum hunc esse non modo literarum sed omnium uirtutum percipiendarum arbitrantur, ideò deducti sumus, ut hinc optima disciplina adsuefacti, bonos mores ad Remp. afferamus? Sed quales mores afferent illi ad Respub. qui tanquam in impudentiæ ludo uersati essent, iudicia bonorum uirorum contemnere consueuerunt, qui pudorem & uerecundiam penitus ex animis eiecerunt, qui legum metu deposito, licere sibi quidquid libet, existi-

Agamemnon in habitu scurræ.

existimant? Multa enim, ut dixi, uitia alit illa ineptiarum affectatio.

Quam spem de se præbere bonis uiris potest is, qui in prima pueritia legibus se coërceri atq; gubernari non est passus, sed qui, tanquam Tyrannidem teneret, suo arbitrio uestire, suo more uiuere uoluit? Nemo profectò illum in ulla uitæ parte moderatum, aut legum metuentem fore credet. Et hac impudentia plerique sunt, qui ex scholis postea, non tantum ambiunt administrationem ciuitatum, sed multò honestiorem prouinciam docendæ religionis, ad quam afferre singularem modestiam oportebat.

Eberardus Barbatus.

Audiui in terra Sueuica Principem fuisse summa prudentia ac pietate præditũ Eberardum Barbatum, sic enim uocant; Ad hunc aiunt uenisse iuuenem quendam petentem sacerdotium, forte huic uentus aperuit uestem, ut uideret Princeps scissas militari more caligas. Id nunc nemo tegere studet, tanta est impudentia. in illo casus retexerat: Ibi Princeps, ut erat acerrimus exactor custosq; disciplinæ morum, ita cõmotus est, ut quanquam loqui latinè nõ soleret, tamen ira ei hæc uerba expresserit: Vade ira. Sic illum, quia ei succenseret, è conspectu suo abire iußit. Ac tantùm abfuit, ut sacerdotium conferret, ut etiam uehementer obiurgatum dimiserit, quòd in Principis conspectum uenire cum scurræ habitu, quòd ambire sacerdotium ausus esset, cum hac significatione impudentiæ, ac leuitatis, à qua longißimè abesse sacerdotes decet.

O cen-

O censuram dignam laude, dignamq; memoria uestra commilitones. Meritò enim tanti uiri, cuius fama est in hoc toto Germaniæ Imperio, summam sapientiæ laudem tributam esse, commoueri iudicio debemus. Huic enim omnes populi cum omnes ordines, in concilijs populorum Germaniæ de maximis rebus sæpe adsensi sint, adsentiamur et nos hac in parte, et statuamus id quod res est, nulli nõ ordini hominum has ineptias, sed maximè scholasticis indecoras esse. Neq; uerò sic ille sensit: & nunc sentiunt idem omnes boni uiri, & omnium honestorum hominum hac de re calculi consentiunt. Quis enim uestrûm, qui modò liberaliter institutus est, qui nisi sit impudentißimus, ausit in conspectum sui patris cum inusitata ueste uenire? Quod cùm ita sit, putate hæc uitia in cõmuni odio bonorum uirorum omnium esse.

Quanquam autem meritò pro legibus haberi debeat, quidquid omnes boni uiri sentiunt, tamen si minus apud uos alienorum autoritas ualet, ualeat apud unumquemq; sui patris authoritas, quam est pietas quædam maximam & grauißimam ducere. Quare si parentũ animi ab his ineptijs in uestitu abhorrẽt, abhorrent aũt haud dubiè, uoluntatem illorum pro lege habeamus. Neq; enim existimare debemus has tantùm leges esse, quæ sunt in publicis libris scriptæ. Hæc lex non in æs incisa, non tabulis lapideis insculpta est, sed in animis nostris scripta diuinitus, ut parentum iussa non minoris faciamus, quàm illa prætorum edicta. Et

Voluntas patrum pro legibus habenda.

tamen extant etiam Magistratuũ leges hac de re: extant & præter hominum doctorum præcepta, in sacris literis grauißimæ admonitiones, ut ambulemus coram hominibus εὐσχημόνως, hoc est, ne quid incessu, sermone, gestu indecorum admittamus. Et Paulus iubet fugere iuueniles cupiditates, significans, ut docti homines interpretantur, delicias illas in uestitu, aut in reliqua corporis actione. Quid est autem, si nõ est insania, neq; bonorum uirorum iudicijs, neq; parentum, neq; legum, neq; sacrarum literarum autoritate permoueri? Neq; leue peccatum sit oportet, quod tanto consensu honesti homines uniuersi damnant: sed uident illi quantam ruinam trahant hæc initia, cùm in paruis rebus discessum est à maiorũ institutis, perspiciuntq; quæ disciplinæ perturbatio sequatur.

Stigmata ineptiæ uestitus.

Hæc argumenta uos commoueant optimi Commilitones, ut longum ualere dicatis illis in uestitu ineptijs, semperq; ueniat in mentem, illas non minus esse turpes notas, quàm stigmata, quæ damnatis rerum capitalium inuruntur: uestis enim uirum facit. Quare si sint indecora, nocent existimationi, nõ aliter atq; illæ, ut uocant, Thraciæ notæ. Porrò talibus stigmatis delectari, ea uerò inaudita amentia est. Ad hæc dum cupiditatibus, ut uidentur, leuioribus nimium indulgetur, interea multa alia uitia uires accipiunt, legum contemtus, audacia: adiunguntur corrupta sodalitia, honesta studia omnia deseruntur, succedit ocium, id ad uoluptates inuitat. Atq; harum rerum qui sit exitus

quę

quæ καταστροφὴ, sæpe uidemus. Non igitur nihil periculi est, ut quidam existimant, ignoscere sibi in his nugis, ut uocant? Nimis quàm uerum est has nugas seria ducere. Vetus est uersiculus, magna teneri non posse, si parua negligenter tueamur.

ἢν μὴ φυλάσσεις μικρὰ ἀπολεῖς τὰ μείζονα.

Idem hîc fieri uidemus: Nam qui parum firmi sunt aduersus has leuiores cupiditates, hos citius opinione alia maxima mala opprimunt. In primis autem nos qui Christo nomen dedimus, uerecundiam ac modestiam in omnibus uitæ partibus colere decet, & quia ea uirtus Deo inprimis placet, & ut bonis exemplis aliorum mores meliores reddamus.

DIXI.

ORATIO CVIVSDAM STVDIOsi de capta & direpta urbe Roma, Anno 1527.

Etsi intelligebã, eos, qui hoc loco pro more scholæ fictas fabulas agunt, multò minus oneris sustinere, quàm qui ueras causas tractandas suscipiunt, tamen me non fiducia ingenij, quod sentio, quàm sit exiguum, sed magnitudo doloris perpulit, ut hunc in locum non fictum argumentum ex ueteri aliqua tragœdia, sed historiam adfer-

Direptio urbis Romæ.

rem nimis quàm ueram. Sum enim dicturus de crudelißima urbis Romæ direptione, & deploraturus indignißimum casum ciuitatis, omnium reginæ atq; dominæ. Etenim cùm nemo tam ferus sit, tamq; prorsus ab hominis sensu alienus, qui non acerbißimè ferat indignam patriæ, quæ genuit queq; educauit, fortunam, quo tandem animo nos accipere urbis Romæ interitum atq; excidium decet, cùm ea urbs una in terris fuerit omnium gentium communis patria? Ego profectò non minus illius calamitate commoueor, quàm eius ipsius oppidi, quod me primùm nascentem excepit, aduersis rebus perturbarer. Cùm igitur esset hoc in loco mihi pro more dicendum, non potui, cùm esset animus dolore occupatus, alia de re orationem instituere. Vbi dolet, inquiunt, ibi manū habet. Quare cum aßiduo uersaretur ob oculos eius urbis direptio atq; incendium, quæ nobis leges, quæ religiones, quæ omnes honestas disciplinas tradidit, deniq; à qua plura beneficia, quàm ab ipsa patria, in qua quisq; genitus est, omnes accepimus, coegit me magnitudo doloris, de fortuna urbis, deq; miserrimis temporibus queri, præsertim in hoc cœtu, apud homines doctißimos, qui intelligunt quantum huic urbi, ex qua literæ, & humanitas huc importata est, omnes gentes debeant. Quod autem de capta Troia Virgilius præfatur:

Romana beneficia.

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut poßit lachrymis æquare labores?

ego multò iustius usurpem: Nulla est enim tanta eloquentia, quæ atrocitatem huius rei pro merito exponere poßit, quæue explicare queat, quantam ruinam omnium optimarum rerum, huius unius urbis euersio secum trahat. Quid ullo seculo accidit indignius, quàm quod ille ipse exercitus, qui à Cæsare in Italia, ad salutem omnium bonorum, ad custodiendam urbem, Imperij arcem, collocatus erat, illi ipsi urbi nefariam uim, contra optimi Principis Caroli uoluntatem, contra disciplinæ militaris leges, contra auspicia, contra maiorum exempla, intulit? Est enim liberandus culpa Cæsar, qui etiamsi iustis de causis Romano Pontifici irascitur, tamen hoc exitu uictoriæ minimè delectatur. Neque enim obscurum est, eum naturâ ad clementiam moderationemque duci, & à crudelitate abhorrere. Et cùm maiores suos nomen ac titulum Imperij in hanc nationem à seruata urbe Roma intulisse uideat, dubitari non debet, quin in illorum intuens exempla, intelligat omnes imperij opes ac uires ad huius urbis salutem defensionemq; maximè conuertendas esse, & ab illa uim atq; uastitatem depellendam. Quàm multos numerare potest, cùm imagines auitas aspexerit, qui turbulentißimis tempestatibus urbem Romam maximis terroribus liberauerint, qui quanquam periculosißimis bellis domi impliciti, tamen uelut ad patriam defendendam huc summa uirtute accurrerint, quia in huius unius urbis periculo periclitari omnium gentium salutatem existimabant.

Exercitus Cæsaris indignitas.

Carolus V.

existimabant. Huc adde, quòd nullius Regiæ familiæ, si quis omnes numeret, plura clementer aut piè facta recenseri possunt, quàm Austriacæ. Et maiorum suorum adeò non dissimilis est Carolus, ut quantū omnes Imperij magnitudine antecedit, tantum etiam uincat clementia. Quod enim in illa historia factum clementius legitur, quàm quod inimicissimum Regem, à quo bellum contra ius gentium motum erat, captum in acie, non modò dimisit incolumem, sed etiam deuinctum affinitate, in regnum restituit? Tantam clementiam ac bonitatem nulla humana uox pro dignitate prædicare atq; ornare potest.

Clementia Caroli.

Longè igitur fallitur, si quis in tale ingenium tantam iracundiā cadere existimat, ut ullas quamuis magnas iniurias hoc modo ulcisci uoluisse uideatur. Ille uerò priuatum dolorē, uel urbi ipsi, à qua Imperiū nomen habet, uel tot sanctissimis aris, uel aliarum gentium, quæ suas Resp. sine huius urbis consilio tenere non possunt, utilitati condonasset, quamuis iratus, si licuisset ei præsenti, rem subitam minimeq; expectatum regere ac gubernare. Quare Cæsar nullo modo in hac oratione accusandus est, qui exercitum in Italia ad custodiam tranquillitatis publicæ habuit, non ad latrocinium exercendum, non ad euertendam urbem imperij arcem, non ad prophananda templa, non ad diripiendas bibliothecas, non ad trucidandos sacerdotes, non ad uirgines & honestas matronas rapiendas. Hæc cùm omnia tegi suis armis, suoq; exercitu Impe-

Exercitus Grauitia.

rato

ator uellet, exercitus, ut sæpe aliâs accidit, contra di-
sciplinam militarem, cōtra fidem Imperatori datam,
uaritia, ad diripendam urbem opulētißimam, quam
ine præsidio esse animaduerterat, incitatus, omnia
iuina atq; humana iura uiolauit. Hos latrones opti-
mo iure accuso, qui iniussu Imperatoris sine legitimis
ucibus, urbem Romam inuaserunt. Finge iustam
ausam fuisse Romæ inuadendæ: tamen seditio est,
ine legitimo imperio impetum in quenquam facere.
Quid autem tam contrarium militiæ est, quàm sedi-
io? quia hanc unam ob causam, iure gentium bella
geruntur, ut coherceantur hi, qui per seditionem,
ine Magistratuum authoritate, arma capiunt. Non
gitur milites uocandi sunt, qui iniussu imperatoris
rbem expugnauerunt, sed quoniam ius gentium
ommune uiolarunt, hostes non modo Imperij, sed
niuersæ societatis hominum. Romani aliquot Im-
peratores alij in filios, alij in Principes ciues capita-
iter animaduerterunt, quia iniussu Imperatorum,
um legitimis hostibus prouocati pugnassent, fuitq;
anta disciplinæ seueritas, ut hostium loco haberen-
ur, qui præter Imperatoris edictum, gladium strin-
xissent. Quantò iustius hostium loco ducendi sunt isti
Cares, qui inauditam crudelitatem iniussu Imperato-
is aduersus inermes exercuerunt? At quam tandē ob
causam sæuitū est in urbem? Quia pecuniam non nu-
merauit auaro atq; crudeli exercitui. Quid aliud cau
æ latro dicat, cur uiatorem occiderit? Olim Gallos
prope-

Militaris disci-
plina apud
Romanos.

Causa urbis
tentatæ, aua-
ritia.

propemodum iusta ira pertraxit ad urbem: nam Legatus Romanus contra ius gentium in acie pugnauerat. Isti latrones nihil causantur aliud, quàm pecuniã non esse datam, quam flagitarunt. Non igitur tentata urbs est, quia Gallus et Venet uesset alieno animo erga Cæsarem, quia Gallis & Venetis esset æquior. Nihil in gratiam Caroli susceptum est. Auaritia & amplißimæ prædæ spes perpulerunt, ut transgreßi Apẽninum, maximis itineribus summa celeritate cõfectis ad urbem properarint. Nec dierum aliquot inedia, nec hostis à tergo, & à lateribus remoratus est iter. sic accenderat omnium animos prædæ cupiditas. Hæc si iusta causa oppugnationis uideri potest, non intelligo, cur non omnes latrones excuset prædæ cupiditas. Si hæc iusta bellandi causa in terris est, nihil obstat iam, quò minus in urbibus unusquisq; inuadat in ædes locupletiorum, si quidem ex præda ius æstimandum erit.

Sed non disputabo subtiliter de causa, nec patrocinabor Pontifici, in quem culpa confertur. Nullam igitur in uictoria moderatione utendum fuit? Nullumne discrimen sacrarum ac prophanarum rerum habendum? Quis tam crudelis unquam uictor fuit, etiam apud Ethnicos, qui non abstineret uim à templis? Augustinus scribit, Gotthos, cùm cepissent urbem, nõ modo à Christianorum templis uim abstinuisse, sed etiam his donasse uitam, qui eò profugerant. Tanta nominis Christiani reuerentia apud barbaros illos fuit, qui

Gotthi sacris pepercerunt.

qui doctrinæ cœlestis ignari, nomen tantùm Christianorum audierant. At isti sacrilegi quas aras, quod sacellum reliquerunt intactum? Et accepimus non tantum omnia fana spoliata esse, monumenta sanctorum uirorum preciosiora, & thesauros ad publicam utilitatem totius Italiæ ibi conditos, direptos esse. sed etiam cæde & alijs sceleribus prophanata esse, decantatæ sunt per ludibrium sacræ cantiones. Ita nulla non contumelia affecta est religio Christiana. Quid Turcæ aliud faciunt expugnatis Christianorum urbibus? O ueram uocem Poëtæ, qui dixit:

Nulla fides pietasq; uiris qui castra sequuntur.

Quæ uox si unquam aliâs, nunc maximè usurpari potest. Nunquam enim antea captis urbibus perinde polluta sunt ac prophanata omnia sacra. Nunquam ante in Germanico milite notata est auaritia, nunquam sacrarum ac diuinarum rerum similis contemptus fuit: sed cùm alijs in rebus continentior cæterarum nationum militibus hactenus fuit, tum singulari religione uim à sacris rebus abstinuit. Nunc autem ô Dij immortales, quàm dissimilis hic exercitus maiorum nostrorum fuit? quàm longè degenerauit à ueterum modestia? Maiores nostri nihil præter uictoriæ laudem cupiebant domum reportare. Itaq; nec priuatorum fortunas diripiebant, tantùm abest, ut attigerint res sacras. Nec procul exempla continentiæ requirenda sunt. Quis toto Veneto bello à Maximiliani exercitu unum oppidũ audiuit direptum esse? nonne pro-

Maximilianus in uindicanda auaricia acerrimus.

mo profectò. Et Maximilianus ipse, cùm esset in puniendis delictis lenißimis, tamen in uindicanda auaritia militum acerrimus fuit. Etenim cùm in eo bello capta Vincentia, quidam iniusso suo in aliquot ciuium ædes prædandi causa impetum fecissent, statim totam illam cohortem oppreßit, & plures ducentis securi percuti iußit, ut eo exemplo ostenderet, non omnia uictoribus in uictos licere.

Hispani nouæ disciplinæ magistri.

Habes Carole Cæsar auitum exemplũ, quid de exercitu iudicare te oprteat, qui auaritia corruptus, omnia diuina atq; humana iura uiolauit. Et haud scio, an noceat nostris hominibus cõtagio Hispanorũ:nã hos, ut uereor, nouæ disciplinæ Magistros habent. Ab his tanquam lanistis auaritiam crudelitatemq; discunt.

Non minus autem sacrilegium est, bibliothecas, quàm phana diripere. Non enim inter sacras res, aut diuinas recensenda sunt aurea uasa, quibus in ceremonijs nostris utimur: & non recensendi sunt libri, qui cœlestia oracula, qui doctrinã religionis, alias honestas artes diuinitus ostensas generi humano, continent. Neq; uerò usquã bibliothecæ locupletiores fuerunt ullæ, quàm fuerunt Romanæ. Huc omnis generis scriptores ex toto orbe terrarum, magna cura bonorum Pontificum, conuecti sunt. Huc nuper adeò, quicquid reliquum fuit literariæ supellectilis in tota Græcia, importatum est. Hæc monumenta cùm æterna esse debuerint, tamen furore militum aliqua ex parte corrupta dicuntur. Et haud scio, an impia flamma per

Bibliothecæ Romanæ.

urbem

urbem uagata, bibliothecas etiam attigerit. O iacturam nullo unquam seculo reparabilem. Quot religionis nostræ interpretes, qui præterea nusquam extant, quot aliarum optimarum artium authores amissos arbitremur? Quis non uehementer doleat tot seculorum labores, tot noctium uigilias à doctis hominibus ad utilitatẽ posteritatis lucubratas, in hanc fortunam incidisse? Statuas, aut picturas elegantes magnorum uirorum magno cum dolore amittimus, quas uel propter artis bonitatẽ, uel propter memoriam eorũ, quos repræsentabant, si fieri posset, æternas esse optamus.

Quantò magis dolere debemus tot ingeniorũ interitum? quæ non modò propter scriptorum pulchritudinem miramur, sed etiam propter utilitatem amamus. Neq; enim retineri Respub. sine honestarum artium cognitione, & sine libris possunt. Cùm igitur arma geri debeant ad tegendas omnes pacis artes, uidete quantũ scelus isti latrones admiserint, qui, quæ armis defendi inprimis oportuit, ea noua & inaudita amentia dißiparunt atque euerterunt. Hæc cum in urbibus bello captis, non aliter atque templa, sacra symbola, aras, boni Imperatores semper conseruari iusserint: isti odio, credo, religionis Christianæ, non ueriti sunt impijs manibus lacerare ac perdere. Non est autem obscurum, quantum detrimenti acceperit Resp. bibliothecis illis dißipatis, quæ in Ecclesiasticis dissensionibus tanquam oraculum consuli solebant: ex quibus publici legũ libri, præterea omnium

bona-

bonarum artium emendabantur. Neq; uerò studia literarum sine literis ac libris emendatis florere possunt. Quæ si extincta fuerint, quæ barbaries, quæ religionum confusio, quæ ciuitatum perturbatio apud omnes gentes secutura est? Non igitur ad unam urbem hæc calamitas pertinet, sed ad omnes gentes, quæ retinere religiones, ac studia bonarum artium sine Romanis bibliothecis nõ possunt. Neq; uerò impunè erit istis latronibus, tot scelera in unius expugnatione urbis perpetrasse. Videt hæc Deus, inspector atq; arbiter omnium humanorum cõsiliorum atq; factorum. Hic ulciscetur contumeliam templis, libris & similibus monumentis religionis illatam, non aliter atq; de Rege Assyrio supplicium sumpsit, qui sacra uasa Hierosolymis abiata prophanauit. Neq; illa uox Baptistæ cuiusdam, quem Romæ aiunt, & antea ciuibus hanc cladem, & postea uictoribus minatum esse, sine numine emissa uidetur. Legistis enim, ut opinor, dixisse Baptistam illum, futurum, ut rapta undique spolia breui reuomant. Neq; enim diu tolerare Deus sui contemptum, superbiam in rebus secundis, crudelitatem in imbecilliores, potest. Non enim possum hic dicere qualem carnificinam in tota urbe exercuerint. Nec libet commemorare raptas à complexu parentum uirgines, nõ abstractas à maritis honestas matronas, mactatos senes ac sacerdotes. Quanta enim fuerit in urbe licentia audacissimorum hominum, inde æstimari potest, quòd duodecim diebus, nullos habuit cer-

Danielis Capit. V.

Baptista.

cer-

citus militari more, Magistratus. In tot dierum ἀναρχίᾳ, tranquilla alioqui ciuitas, nihil non mali ab urbana multitudine pertulisset. Quantò atrociora necesse fuit accidere ab armatis & uictoribus? Est enim uerißimum illud, quod apud Euripidem Rex quispiam dicit: Nullo non incendio sæuiorem ἀναρχίαν exercitus esse. Nusquam audiuimus aut legimus, in ulla ciuitate capta, tantam licentiam exercitus uictoris fuisse ut tot diebus nullis Magistratibus regeretur, aut coherceretur. ἀναρχία exercitus & licentia.

Accepimus & antè Romam captam eße, primùm à Gallis, deinde post multa sæcula à Gotthis. Verùm multò grauius hoc tempore afflicta uidetur. Galli enim tantùm in desertas ædes sæuierunt. Ciues partim in Capitolium se receperant, partim Veos profugerant, intenti in occaßionem rei benè gerendæ. Nam arcem Vrbis, non Imperium, non Magistratus, non sacra, non cætera ornamenta amisit. Postea Gotthos, quanquam ex lōginqua obsidione irati uehementius eßent, legimus ita moderatos esse in uictoria iram, ut edictum etiam propositum fuerit, ut parceretur his, qui in templa Christianorum confugissent, & ut urbs sine cæde diriperetur. Atqui hoc tempore tantum abfuit, ut à sacris rebus abstinuerint uictores, ut non cupidius aliunde prædati sint. Cædes factæ tota urbe miserorum ciuium: Bona ciuitatis pars incendio deleta. Studia omnium honestarū rerum, quæ ibi floruerunt, armis conterrita, obmutuerunt. Abolita sunt & hæc, Galli. Gotthi. German[i] & Hispani.

quæ si mansißent, instaurare collapsam urbem potuissent ueteres Magistratus, leges, forma iudiciorum.

Iustius igitur hic dies, qui fuit pridie nonas Maij, (eo enim proximo anno urbs capta est) inter atros, quàm Alliensis numeretur. Ac uereor futurum, ut ad posteros hic dies multo uerius Alliensis uideatur illi urbi fuisse, quàm ullus alius: Neque enim facile se ex tanta calamitate urbs recreabit. Ac uide quantum distet ab exemplis ueterum Germanorum, huius exercitus facinus. Carolus primus depulsis ab urbe Longobardis, à uastitate urbem atque Italiam prohibuit. Ottho primus liberauit eam Berengarij Tyrannide. Et ut multa omittam, fortißimus ac sapientißimus Princeps, auus Carole tuus Maximilianus, quanto consilio Gallum ducentem maximum ac fortißimum exercitum ad urbem, irritatum atq; accensum odio Iulij Pontificis, inde usq; à Rauenna, ubi maxima pugna exercitum Pontificium uicerat atq; fugauerat, ad ultimam Galliæ oram, in Belgicum retraxit, ne qua clade urbs ab irato uictore afficeretur? Nunc autem ô temporum labem, ille ipse exercitus, quem Cæsar uniuersæ Italiæ præsidio esse uoluit, inauditam crudelitatem in urbe Principe totius Italiæ, imò totius orbis exercuit. Non exempla ueterum Germanorũ, non dignitas urbis, non ingentia beneficia collata in omnes gentes, flexerunt eos ad misericordiam. Quis non doleat usq; adeò deformatam esse eam urbem, quæ olim rerũ, ut inquit Virgilius, pulcherrima Princeps, Imperij

Exempla ueterum Germanorum.

Roma Princeps Imperij.

Digitized by Google

perij omnium gentium fuit, quæ una exempla plura uirtutum protulit, quàm omnes ubiq; aliæ ciuitates: quæ nobis leges, quæ literas, quæ religiones, quæ humanitatem, quæ omnes honestas disciplinas, quæ denique omnem benè uiuendi rationem nobis tradidit, ut hanc urbem semper tanquam communem patriam omnium gentium homines coluerint. Nonne tot urbis meritis, etiamsi quid peccasset Pontifex, cōdonari debuit? Nunc Pontificis peccatum furiosius exercitus parricidio uindicat, dum sceleratas manus ei urbi inijcit, quæ nobis omnibus pro patria esse debet. Longè enim plura beneficia ab ea unusquisq; nostrûm accepit, quàm ab eo loco, qui nascentem primùm excepit. Ad hanc urbem omnes controuersiæ omnium gentium delatæ sunt. Hæc tanquam in excubijs semper fuit ad retinendam religionem. Hoc semper in terris doctißimorum hominum domiciliū fuit. Hæc fugientes omnes honestas artes ex Græcia exulantes excepit. Hîc nuper omnes bonæ disciplinæ tanquam renatæ sunt. Hinc in omnes terras propagatæ sunt, non aliter atq; semina frugum in totū terrarum orbem, à Triptolemo sparsa sunt. O ingratos homines, qui si hæc beneficia intelligunt, nullam putant se sic merenti ciuitati gratiam debere. O amentes, si non intelligunt.

Nonnulli odiose colligunt urbis uitia et incommoda, quæ inde ad alias gentes peruenerunt. Sed est stulti homnis, quod dolet meminisse, quod placet obliuisci. Vrbis uitia odiose colligi.

liuisci. Hoc erat humanius, commoda agnoscere, & tam multis benefactis incommoda condonare. Quæ, qualiacunq; sunt, talibus certè remedijs corripi non poterunt. Nemo dubitet parricidij esse reum, qui patri leuiter deliranti oculos effodiat, aut præcidat manus. Quid igitur hoc aliud est, quàm parricidium, tam atroces pœnas de patria propter nescio quæ errata sumere? Itaq; miseret me non modò fortunæ urbis, sed etiam aliarum gentium: Magnam enim ruinam bonarum rerum apud omnes nationes hic urbis casus, ut uereor, trahet, nisi respexerit Deus pro sua summa bonitate, & horum malorum, quæ impendent, remedia ostenderit. Vos quoq; existimo cùm interitum nobilissimæ urbis doleret, tum impendentium malorũ metu perturbari. Etenim cùm coli patria honoribus ab omnib. debuerit, tamen à nobis maximè, qui lingua ciuitatis utimur, quiq; plura quàm uulgus beneficia ab illa accepimus, id fieri debet. Ius nobis & uulgo commune est: studia optimarum artium, nobis sunt communia, quæ longè antecellunt alijs omnibus humanis rebus. Vos igitur uerè Quirites, quoties hanc funestam luctuosamq; patriæ direptionem recordamini, expendite quæ à uobis officia tali tempore requirantur. Bona uulgi pars ridet Sardonium risum in aliena calamitate, & triumphat, quasi re benè gesta: à quorum opinione longissimè uos abesse conuenit. Neque enim intelligunt, quid illi urbi debuerint, aut quid detrimenti ex eius interitu Respub. acceperit.

Roma patriæ honoribus colenda.

Deinde

Deinde cùm in hoc misero urbis casu uidentur etiam studia literarum in quoddam discrimen uenisse, uos quod bonos ciues decet, magis in hæc studia incumbite, quæ si conseruauerimus, non desperandum est, quin urbs ipsa rursus in pristinum statum & dignitatem restitui poßit.

DIXI.

VITVPERATIO EBRIETATIS scripta à Vito Vuinsemio.

Arcus Cato, cùm aliquando ad plebem Romanam importunius de diuisione frumenti atq; alijs suis commodis tumultuantem, orationem, qua placaret eos, habere instituisset, & parum æquis auribus se à plerisq; audiri animaduerteret, in hunc modum initio dicendi fertur exclamasse: Quàm difficile est, inquiens, ad uentrem uerba facere, qui aures non habet? Sentiebat enim surdo fabulam cantari, si quis, præsertim apud uesanam multitudinem, uentri leges dictaret. Venter caret auribus.

Idem ego mihi quoq; accidere uererer, si hæc oratio, quàm iussu præceptorum de sobrietate ac temperantia institui, mihi alicubi in cœtu uulgi ac heluonum, pro nulla re magis quàm pro uentre sollicitorum habenda esset: hi enim ad primam statim mentionem sobrietatis, me risu & clamoribus exploderent,

 aut

Digitized by Google

Heluonum furor.

aut indignantes è medio perturbarent. Non enim immitius sæuit ira leænæ, abreptis catulis, quàm furor istorum beluonum, quando uentri suo & gulæ finem modumq́; statui audiunt. Quare si in tali theatro perorandum esset, causam mihi hanc relinquendam, & capite obuoluto, qua possem exeundum putarem.

Cùm uerò in hoc doctißimorum uirorum & adolescentum consessu, quibus cum honestißimis ingenuarum artium studijs, cum Musis, hoc est, cum humanitate commercium est, quibus plus sanæ mentis inesse, & mores ac sententiæ cum studijs congruere debent, contra ebrietatem, qua in hac quidem uita nihil fœdius esse potest, dicendum sit, nihil dubito, quin satis equos & benignos auditores sim habiturus. Et me contumelia uos afficere iudicarem, si uelut dubitans de uestra in hac causa beneuolentia, longa præfatione eam mihi conciliandam putarem. Quapropter hac quidem parte omissa, unum uos precabor, ut si minus quàm pro atrocitate ac fœditate huius flagitij dicam & propter imbecillitatem oneri succumbam, id pro uestra æquitate ætati meæ, quam grauibus argumentis tractandis, adhuc immaturam esse uidetis, et tenuitati ingenij condonetis. Quod me quidem à uobis non difficile impetraturum, spondet summa humanitas uestra mihi non ignota.

Omissa igitur longiore præfatione, ad rem potius ipsam accedamus. De temulentia mihi & ebrietate in præsentia oratio erit, adolescentes, de qua ego, si

dio

alio quodā modo dicere possum, quod de uirtute Plato dixit, incredibiles eam amores in animis hominū, si oculis perspici posset, excitaturam: Ita ebrietatem, si eius turpitudo, quanta est, à nobis cerneretur, ac si nō oculi nostri rem tam fœdam consuetudine quadam, qua nihil in rebus malis nocentius est, propè iam ferre didicissent, haud dubiè grauißimum odium sui apud omnes parituram. Nemo enim est, qui non toto corpore atq; animo cohorresceret, ac uelut abominosum & infaustum aliquod monstrum paueret, quoties in ebrij alicuius hominis conspectum incidisset, si non ueluti morbo quodam oculi nostri hebetati cæcutirent, & mentes ad sensum tantæ fœditatis consuetudine ipsa iam occaluissent. Si enim cum quid in natura rerum à communi lege ac ordine deerratum uidemus, exhorrere atq; ea mōstra abominari solemus, utpote cum ex boue bicipites uitulos, ex sue canem editum, aut aliquid inusitatū è terra natum, uel in cœlo conspectum accepimus, non minus certè abominabile & obscœnum portentum iudicandum est, cum homines excellentißimam illam naturam, quæ ad gloriam Dei, ad immortalitatem, ad uirtutem atq; temperantiam condita est, illa immani beluandi ac perpotandi consuetudine, ita ex hominibus in feras bestias transformari uidemus, ut præter oris lineamenta in illis humani nihil amplius agnoscere poßis.

Ebrietas monstrosa.

At quid de bestijs dico, quarum uita ut ut est, multò certè, quàm horum hominum, minus est detestabi-

lis, utpote quæ naturæ ipsi tamen conformis & consentanea est. At isti homines fugere prorsus seipsi, & hominem ex homine exuentes, naturam humanam odisse uidentur, imò uerò cum ea belligerantur, et expugnata ipsa, aliam, ac nimio plus quàm beluinam induunt, ut rectè dictum sit: Omnem naturam quæ à
„ sua specie degeneret, in multò deteriorem abire, quàm
„ sit ea quam natura ingenuisset, & cum horrendum, tum uerò etiam miserabile est, ex omnibus animantib. unum hominem tam longe ab ea excellentia, ad quam diuinitus conditus est, degenerare. Quid enim esse aut cogitari potest, non iam dicam humanitati, sed ipsi omnino naturæ magis aduersum, quàm suis membris, ualetudini, uitæq; propriæ, ultrò, & nulla de causa uim afferre? Solent hoc nonnunquam facere, qui mente capti, atque ob furorem, ne seipsos lædant, uinculis cohercentur. At isti heluones, qui adhuc mentis ac rationis compotes, si dijs placet, uideri postulant, si modò sunt, et non multò grauiori genere furoris agitantur, hostilem in modum sibi ipsi manus afferunt, in seipsos sæuientes, infestißimosq; morbos, cruciatusatque exitium, ultrò ac uolentes uidentesq; sibi accersunt. Id ita esse quotidiana exempla nimis multa testantur, et res loquitur ipsa, ut nunquam uerius quàm hoc tempore dici potuerit, plures crapula, quàm gladio occumbere: imò uerò plures crapula seipsos crudeliter occidere, quàm ullo alio genere mortis aut casuum humanorum perire. Nam quod hæc sit com-

Miserabile hominis excellentiã deformari.

munis

munis labes ac ruina sanitatis, animi pariter ac corporis, quod ad corrumpendum, ad frangendum uigorem omnium membrorum, ad exitium, ac mortē nulla magis compendiaria, nec breuior sit uia, non longum, neq; difficile erit ostendere.

Quem enim unquam uidistis ebriosum hominem, cui non in media iuuenta corpus omni genere morborum confectum, ac debilitatum, sensus omnes labefactati corruptiq; fuissent? occupat illos seniū et occasus uitæ, dum adhuc sunt iuuenes, dumq; quàm maximè uiribus pariter corporis, atq; animi uigere ac ualere debebant. Neq; id mirū, nulla enim pars est corporis, neq; animi, quæ nō ista immani perpotandi ac heluandi consuetudine grauißimè lædatur. Stomachum primùm, & epar, quæq; alia membra nutritioni cæterorum destinata sunt, necesse est, isto poculorum profluuio ita debilitari atq; corrumpi, ut neq; coquendo præparandoq;, nec distribuendo corpori hunc quo uiuimus uigemusq; sanguinem, amplius usui esse possint. Calor naturalis, qui coctionis effector est, quo, ut Cicero testatur, omnia aluntur ac crescunt, & sine quo neq; ali quicquam potest, nec crescere, ita in istis potu atq; ex eo natis uitiosis humoribus obruitur ac demergitur, ut uel nullum eius amplius sit, uel admodum segne in corpore ministerium. Hinc quàm multiplicibus grauibusq; morbis affligentur isti nepotores, uidemus: neq; enim id rarum aut obscurum, statim color ipse, quem sanguis prout est, gignere solet,

Ruina sanitatis & salutis.

Morborum ex ebrietate series

quæ sit ualetudo indicat, is uerò talis est, ut te, eorum quempiam intuens, emortuum cadauer, non uiuum corpus putes intueri. Caput illis tremulum est, incerto motu nutans, uertigine laborant perpetua: ea prænuncia est apoplexiæ: oculi rubentes, & continuis lachrymis stillantes, oculorum anguli tumentes: indicium id est cachexiæ totius corporis, qui gradus ad hydropisin proximus est. genæ labentes, et quales trabidis aut senio confectis aniculis, nasus morphaicus, oris halitus multò quàm cloacæ grauior, dentes putridi, scabrique, spirandi difficultas, tußis, ructus, et uomendi expuendiq;, præsertim horis matutinis, fœda neceßitas, lingua ad hæc titubãs etiam sobrijs, uox rauca, & obscurus pro sermone stridor, manus tremulæ, nodosæ, morbo articulari fœdum in modum distortæ ac fractæ, uenter, quem quis uerius poculorũ latrinam dixerit, propẽdens, morbosus, crura qualia elephantis, tumida, labentia, plena fœdis ac grauiter olentibus ulceribus, pedes podagrosi: podagra enim istorum beluonum aßidua comes est, & pedissequa. Nam bellè conuenit, quod Epigrammaticus Græcus ait, Bacchum cum Venere aliquando concubuisse, & ex eo concubitu prognatam esse filiam Podagram. Hæc duo enim quæ per se ac sola plurimum nocent, quando in unum conueniunt, tum uerò nihil est magis pestiferum. Fit autem plerunq;, ut homines temulenti ac ebrij, tunc, cum cibo potuq; ad summũ distenti sunt, ad res Venereas proruant sese. Hinc subitæ mortes atq;

Venter poculorum latrina.

Podagra Bacchi & Veneris filia.

tes atq; intestata senectus, ut Satyricus ait. Hinc istum potorum, penè porcorum dixeram, gregem circumsistit uelut agmine facto morborum omne genus, sequiturq; totius corporis & omnium membrorum extrema labes ac deformatio, cerebri tamen præcipuè: ea enim pars cùm temulentiæ uelut sedes sit, ex omnibus grauißimè læditur. Nam cùm stomachus, cuius uirtus et calor, ut diximus, aßidua poculorum proluuie extinguitur, incoctos illos crassosq; uapores ad caput et cerebrum exhalat, uenæq; ac meatus ibidem replētur, atq; præcluduntur, necesse est magnam spirituū perturbationem, sensuūq; ac motus totius corporis labefactationē sequi: instrumenta enim sensuū sua potentia, ac uigore destituuntur, spiritus quo omnia in corpore uegetantur ac uiuunt, obstructo per uenas transitu non potest officio suo fungi, hinc pleraq; organa sensuum præmoriuntur. Neruos uerò & ea membra quæ ex his cōstant ac motui delegata sunt, ea, inquam omnia fonte ipso ac principio neruorum cerebro læso, & ipsa sua ui destitui, ac debilitari necesse est. Hinc illa capitis crebra nutatio atq; grauedo, qua hoc genus hominum perpetuò laborat. Hinc manuum tremor. hinc omnium articulorū dissolutio, quam paralysin dicunt. Vix manus amplius leuandis, & ad eos atque ad illam poculorū charybdim admouendis calicibus sufficit. Videtisne quàm tremulo & uacillanti motu combibonibus calicem porrigant, & quantum inter porrigendū uini effundant? O miseros homines, quibus iam

bus iam etiam manus ad eam, quam ipsi solam, ac summam uoluptatem rentur esse, ministerium amplius denegat.

Medici facetia. Memini ego Medicum quendam ad uirum equestris ordinis graui morbo decumbẽtem aliquando uocatum, & ab egroto atq; amicis de origine ac causis morbi, ut fieri solet, interrogatum, respondere: Fluxionem quandam è manu dextra in caput defluentem, fontem illi & causam morborum esse. Cùm ille mirabundus quî id fieri posset, quæreret, Medicus cantarum, qui propè in mensa adstabat potu plenus, protinus correptum ad os admouebat, ostendens hanc esse fluxionem tot morborum causam. Facetè ille quidem nec minus uerè: sentiebat enim ualetudini nullam nocentiorem esse pestem, quàm istas perpotationes. Sed non audiunt Medicum isti nepotores, ne tum quidem, cùm alterum pedem in Charontis cymba habent. Multò enim peius animo ualent, quàm corpore, id quod infrà ostendemus. Nam cerebrum, quæ rationis ac mentis sedes est, ita illis concussum & labefactatum est, ut non modo mente, sed ne sensibus quidem integris uti poßint: destituunturq; non tantum illis uirtutibus, quibus homines à cæteris animantibus separantur, sed ijs etiam, quæ cum brutis nobis communia sunt, sensu ac motu.

Galenus crapulam unde dictam uelit. Galenus crapulam à uibrando & quatiendo capite dictam affirmat, & ab hac precipua labe reisßidißimæ nomen inditum. Id satis in istis beluonibus

appe

apparet, quibus uel cerebri nihil est, uel si quid est, id ita est quassatum atq; affectum, ut suo amplius officio fungi nequeat. Declarat hoc sensuum, quos exteriores uocant, extrema debilitas in ebriosis, quorum iam non est diminuta actio, ut Medici loquuntur, sed corrupta prorsus, imò uerò persæpe etiam ablata. Non enim hi tantum, siqua sunt aliquo interuallo seposita uident, aut agnoscunt minus, sed etiam ea quæ quidem sunt proxima. Surgit his mensa geminis luminibus, ut ait Iuuenalis: pro cantara una duas uidet: pro uno conuiua geminos salutant: deniq; iam omnia conduplicata cernuntur eis: pro calice candelabrum manibus prehendunt bibituri: foras ituri à ianua deerrantes, in fornacem incursant. Atq; hæc adhuc sunt initia morbi: nam si, ut plerunq; solent, sic heluari pergunt, postremò luminibus prorsum & auribus capiuntur, cæterisq; sensibus destituuntur, trahuntque semimortua & enecta crapula misera corpora, et sunt reuera quod dicuntur, uiua cadauera, atq; terræ inutilia & execranda onera, donec alium apoplexia, alium morbus comitialis horribiliter prius excarnificatum extinguat. Nam hic morbus est familiaris hominibus ebriosis, atq; ipsa adeò ebrietas quid aliud est, si propius consideres, quàm species quædam morbi comitialis? præcluduntur enim crudis illis, densisq; uaporibus, quos, ut dixi, stomachus & cætera membra nutritioni destinata, à nimio potu exhalant, uenæ, atque meatus cerebri, ne per eos spiritui transitus negatur.

Primæ ad paroxysmum accessiones.

Viua cadauera

gatur, unde sentiendi & mouendi potentia cætera membra destitui necesse est, id quod ebrijs perinde ut morbo comitiali laborantibus accidere uidemus, multiq; sæpe ita sunt subitò præfocati, tetroq; et horribili genere mortis extincti. Cui tu infestißimo post istos cruciatus, atque hæc tam sæua supplicia poßis optare?

Vim mentis lædit crapula.

Sunt hæc quidē, quæ corpus patitur à crapula, grauißima, sed grauiora tamen quæ parti præstantiori, nempe animo accidunt. Non enim tantùm oculorum, aurium, manuum, pedum, ac cæterorum membrorum sanitas uigorq; ebrietate corrumpitur, sed multò grauius illæ δυνάμεις ac uirtutes animi læduntur, atq; ut pars præcipuè in ebriosis suo naturali motu usuq; destituitur. Nam quæ uis integra mentis in ijs esse potest uel ad percipiendas retinendasq; ueras ac proprias rerum imagines, uel ad faciendum de illis sanum rectumq; iudicium, in quibus ut breuiter dicam, omnis corporis animiq; sanitas, non secus quàm in phreneticis labefactata, ac dissoluta est, sensus omnes ueluti sede sua moti atq; uersi sunt? Quem uos igitur ullius re usum talium hominum esse, aut quid publicæ priuatæue rei ipsis mandandum putatis? Primùm uastudo debilitata, ad omnia publica & priuata officia obeunda, ad res gerendas, atq; ad omnes contentiones sustinendas eos inutiles reddit. Deinde cùm omnis animorum atq; ingenij uigor ista nocentißima bibendi, ac perpotandi consuetudine ita sit eneruatus, ut nescia-

Nullus usus in ulla re ebriosi.

ne sensus quidem communis amplius sint compotes, quid ab eis consilij in grauibus atq; impeditis nego-cijs petas? aut quid rei seriæ committas credasúe illis, quibus cerebrũ perijt cor uino sepultum est? Prodeunt ad consultandum membris et mente corrupti, uinolenti, halentes etiamnũ pridianam crapulam, semis omnes, oculis natantibus, uinum ac cereuisiã crudam incoctumq; adhuc redolentes: Summa, quorum neq; pes, nec mẽs officium suum facit. Hi deinde de grauissimis, nonnunquam etiam periculosissimis negocijs sententiam rogãtur, quibus, Hercules, nõ plus mentis est quã boui aut porco. Quid ergo respondent? Stultitiam celare, inquit Heraclitus, difficile est, in uino uerò impossibile. Vocem ergo hi homines non in conuiuio tantum, atq; inter illa immania pocula, sed alieno etiam sæpe loco, & in consilio publico emittunt per iugulum redituram, eructant suam ἰωλοκρασίαν: non enim tacere possunt, nec uideri uolunt minus aliis sapere. Afferunt ergo inter pocula & combibones suos meditatam iam ante, ac decantatam furiosam aliquam fabulam, eam statim pro folio Sybillæ Delphico oraculo cum applausu audire, & cum sensu accipi, adorarique postulant. perieris si dissentias. O ter & amplius miseram ac perditam Rempublicam quæ à talibus administratur consultoribus. calamitosos & afflictos ciues, quibus hi leges dicunt. Quid enim tam absonum, absurdum, atque ab omni sensu humano alienum cogitari potest, quod istæ fu-

Stultitia temulentorum.

istæ furiosæ bestiæ uel cum exitio publico non audeant? quas tragœdias nulla de causa illi non excitant? quibus motibus, bellis, atq; incendijs hi non miscent omnia atq; perturbant? Reuera faces Rerump. nam horribilium sæpe cladium non uno in loco tales homines Rebuspub. authores fuerunt. Ilias malorum monet eas ciuitates, quæ sunt sub rectore temulento. Recte enim Cato dixit: Vno excepto, neminem unquam ad euertendam Rempub. sobrium accessisse: uix enim ulla Respublica diu stetit, quæ ebriosorum consilio gesta est: uix ulla non floruit, quæ à siccis ac sobrijs hominibus administraretur. Non igitur potuit Achilles apud Homerum atrocius conuicium ignauo, ac uesano Regi dicere, quàm ut temulentum eum uocaret, hoc uno probro quidquid erat grauissimorũ flagitiorum complecti uisus. Nam in quibus hoc uitium radices egit, de illis nihil est, quod tibi pollicearis, aut speres moderati boniúe: sunt homines omnibus partibus suis ac membris fracti, corruptiqúe, omni genere turpitudinis & flagitiorum contaminati. Aquam è pumice petas, si consilium ab eis ulla in re aut prudentiam requiras. Quomodo enim animum intendere possunt ad aliquam seriam cogitationem, qui illa perpetua heluatione potuq; penitus sepulti sunt ac demersi? Nunquam illi, aut rarißimè expergiscuntur: sobrij certè nunquam sunt, etiam cum non sunt poti, tamen illi furiosi motus uino concepti, et excitati, adhuc in eis exæstuant.

Faces Rerum pub.

Conuicium Achillis apud Homerum.

Plato

Plato in Epistola quadam ad Dionis propinquos, de sua in Siciliam peregrinatione ita scribit: Quò cùm uenissem, inquit, uita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracusanarumq; mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum, cæteraq; quæ comitantur huic uitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus uerò multò minus. Negat Plato gigni sapientiam in ijs locis, ubi homines bis in die saturi fiant. Quid si ad nos ueniret, ac uideret homines non per interualla bis aut sæpius in die saturos, sed perpetua quadam crapula uinoq; distentos, nunquam ieiunos siccosúe, sobrios nunquam? tum uerò longè ab his locis sapientiam pariter ac modestiam exulare diceret: Nullus enim modestiæ, aut ulli uirtuti locus esse potest in ista plus quàm beluina uentris ingluuie, ac uitæ fœditate. Induunt enim homines ex hoc uiuendi more furiosos uastosq; mores, & tota natura efferuntur. ea sensuum, ac ingeniorum feritas, deinde etiam in sobrijs manet. Sicut enim cùm cuipiam in Sole uersanti caput cœpit dolere, ubi iterum in umbram redijt, dolor tamẽ, quem calor fecit, manet, nec statim remittit: Ita ubi homines illa barbarica beluandi consuetudine deuincti furere cœperunt, durat ille furor etiam cùm non sunt poti, & ijdem rabiosi ac turbulenti motus in animis manent, sæuiuntq; ac debacchantur sobrij pariter ac poti, nec facile poßis discernere, quocunq; tempore in eos incidas, utrum biberint nec ne.

Bis in die saturum fieri.

Simile.

Vitia uino concepta, sine uino ualere.

Seneca grauiter ac uerè dixit, cõsuetudine insaniæ durata uitia uino concepta, etiam sine uino ualere. Et sanctus Paulus iubet nos uitare ebrietatem, propterea quod in ea insit asotia, id est, uita immanis ac beluina, Dei pariter atq; hominum, omnisq; honestatis cõtemtrix: qualem hoc genus hominum lurcones, & beluones degere uidemus, qui nihil pensi habent, nisi ut totos dies noctesq; perpotent, quibus mens ipsa & ratio omnesq; sensus scilicet beluando potandoq; obruti atq; obstupefacti, nunquam redeunt ad sese, nunquam cogitant aliquid serium, aut dignum homine, sed quod in tali uita fieri necesse est, si ad omnis generis immanissima scelera proruunt sese, quasi nemini quidquam post se reliqui facere statuerint. Non iam dicam de turpitudine, quæ in ipsorum cõuiuijs etiam regnat, non de furiosis clamoribus eorum, quibus plateæ totas noctes personant: hæc adhuc initia sunt furoris, & quasi primæ ad paroxysmum accessiones. Innumera alia & grauiora nobis flagitia ex hac lerna erumpunt, atq; utinam talium hominum furor nõnunquam etiam Ecclesiam non conturbaret, et Reip. non esset exitio.

Cambysis furor in Prexaspen, & duodecim Principes Persarum.

Cambysem Cyri filium tradunt ab hac furia agitatum fuisse, quem cum Prexaspes unus ex Principibus & paternis amicis amanter ac fideliter admoneret, quod Persis illa eius perpotandi consuetudo displiceret, iussit ipse Principes conuocari, & interrogabat, utrum aliquid in se, quod reprehenderent, haberent?

Digitized by Google

illi metu mussabant, nec erat inter eos qui hoc ulcus tangere auderet, quin pleno ore laudabant eum, & patri etiam Cyro præferebant pleriq;. Quib us laudibus inflatus Rex, Prexaspen solum accersi iubet. Atq; ut uidere poßis, inquit, me etiam potum, tamen mentis compotem esse, hodie ubi largius bibero, sistes mihi filium tuũ minorem natu in foribus cœnaculi, in eum cum arcu sagittam emisero, nisi ipsum pueri cor uulnerauero, tum tu me ebriosum atq; insanum iudicato. Hæc ita ut dixit facta sunt. nam post horam cœnæ, cum largius iam inuitasset sese, puerum adduci sistiq; iubet, & arcu accepto, sagittam in eum eiaculatur, collapsumq; ex uulnere, secari et ictum inspici iubet. Cumq; arundo in ipso corde pueri fixa ostenderetur, cachinnans, Vides nunc, inquit patri, etiam ebrium me, tamen egregium esse iaculandi artificem? Prexaspes aduertens hominem reuera uesanum ac furiosum esse, continuit sese, dolorem dißimulans. Postridie uerò eius diei & duodecim Principes Persarum, ob rem nihili ac nullius momenti causam, crudelißimo supplicio affecit, in caput uiuos defodiens, ac per eundem temulentiæ furorem alia multa etiam dictu infanda & horribilia auditu designauit, donec Deus cum proprio gladio ictum uita expulit. Tales homines, imò uerò tam immanes bestias nobis gignit ebrietas, quorum uitam & facta cum post tot annos legimus, horremus.

Sic igitur statuatis, adolescentes, crapula nullum Crapula furiis terribilior.

horribilius, nullum tetrius, aut nocentius malum, in Deorum natum, aut è Furiarum sedibus excitatum, in hunc mundum ac lucem, ad multorum hominum exitium immissum esse. Hæc enim atrociore furoris genere, quàm ullæ Erynnes homines concitat: hæc domus uastas reddit & urbes: hæc rei priuatæ & publicæ communis clades ac ruina est: hæc infandis libidinibus humana atq; diuina iura polluit: hæc cædibus & sanguine horrendum in modum miscet ac perturbat omnia: Exclamet hîc aliquis:

Dij talem terris auertite pestem,

Leges contra luxum.

Sapientes quidam Principes, legumq; latores in omnibus benè constitutis Rebusspub. singulari cura ac diligentia ebrietatem prohibuerunt, nec minus ciuitates contra luxum ac crapulam, quàm contra illum alium nocentissimum hostem, muniendas censuerunt: intelligebant enim in ista barbarica & immani uita, nullam disciplinā publicam neq; priuatam posse conseruari.

Tulit Pittacus Mitylenæus legem, ut si quis per temulentiam, sceleris aliquid commisisset, duplo grauiore pœna plecteretur, quod causa ipsa, quæ eum ad peccandum impulisset, grauius etiam peccatum esset. Alij alijs pœnis atq; ignominijs in ebriosos animaduerterunt. Et si qua gens natura moderatior humaniorq; fuit, ea sua sponte fœditatem ebrietatis exosa, frugalitati ac sobrietati dedidit sese, nec legibus

opus

opus fuit probibere, quod publica inter homines uerecundia sustulisset.

Sed regnat hoc uitium inter barbaras ac feras illas gentes præcipuè, & cernere est, quod ut quæq; natio maximè barbarica, & ab humano uitæ cultu aliena est, ita ad beluandum ac perpotandum profusißima est, quasiq; fœdere quodam inter se iunctæ sunt barbaries & crapula: Pulchra, me hercle, societas, & dignum habet patella operculum.

Barbaries & crapula con iuncta.

Fera etiam quædam in illis Septentrionalibus ac Sarmaticis oris inueniri dicitur, immani uoracitate: quæ cum in aliquam prædam incidit, eo usq; cibo immodicè ingesto, distendit uentrem, ut parum absit, quin crepet. Deinde inter angusto spacio distantes arbores transiens, uiolenta ibidem compreßione crudum illum cibum iterum per annum exprimit. itaque sese exonerat, quod nisi faceret, periculum uitæ erat. Est hæc omnium fœdißima uentris ingluuiens huius bestiæ. Sed ea haud dubiè imago quædam est intemperantiæ ac morum earum gentium, de quarum immanibus conuiuijs horribilia, sed tamen à uerò non abhorrentia narrantur: Raro transigi symposium sine multis cædibus: Si quis propinatum dolium haurire cesset, illi à proximo quoq; compotore protinus necem imminere: Si quem interfecerint, non propterea conuiuium dissoluitur, sed prouoluto in medium trunco corporis, & impositis aliquot nummis (is apud eos mos est) beluari pergunt. Malos etiam

Septentrionalis ac Sarmatica fera.

Cædes propinantium.

Mali genii cõuiuantium.

Digitized by Google

Genios inter eos, cùm agitant cõuiuia, propalàm obambulantes conspici dicunt, maiore quàm humani corporis imagine, quos illi nihil exhorrentes, pro socijs ac conuiuis salutare solent, et cœptum conuiuium permultos ex ordine dies noctesq; uno tenore continuare. Hæc si quis apud sanos, et sobrios homines, & istarum barbaricarum beluationum ignaros referat, fabulam ad aliorum terrorem confictam narrare uideatur: non enim facilè credi potest, tantam feritatem & immanitatem cadere in humanam naturam. Sed qui uiderunt, ac talibus conuiuijs sæpius interfuerunt ipsi, hi & hæc uera esse, & his horribiliora etiam fieri affirmant.

Redeo igitur eò, unde digressa est oratio, nempe istam fœdam, immanem, atq; homine indignam uentris proluuiem, apud barbaras illas gentes, & quas utrũ inter homines an beluas numeres, dubitare possis, præcipuè conspici, homines moderatos, et ad aliquam humanam disciplinam adsuefactos, semper natura exhorruisse, ac detestatos esse.

Tanto magis igitur & nos, Adolescentes, qui cum Musis, hoc est, cum humanitate commercium habemus, eam odisse, & ut nocentißimam pestem fugere, istorumque beluonum consuetudinem, tanquam pestiferi morbi contagium, deuitare debemus. Et quoties nobis talis quispiam occurrit, hoc elogium illi in fronte scriptũ putemus, quod de Tantalo est in Tragœdia;

Heluones deuitandi.

Nolite

Nolite hospites ad me ire ilico istuc,
Ne contagio mea bonis, umbraúe obsit,
Tanta uis sceleris in corpore & animo hæret meo.

Reuera enim nullius morbi contagium nocentius est, quàm talium hominum consuetudo.

Proponamus nobis uerbum Dei, *quod multis in locis nos ab ebrietate reuocat ad ieiunium, ad sobrietatem inuitat.* Nota est sententia: Ne corda uestra grauentur crapula. Et *sanctus* Paulus *populum* Israëliticum *à crapula ad* Idolatriam *prolapsum affirmat. Atque Christus ipse ait:* Hoc *genus dæmoniorum non eijcitur, nisi ieiunio & oratione.* Ex *quo perspicuè apparet, istis comassationibus ac heluationibus Satanam accersi & interesse, sociumq́; ac conuiuam esse istorum lurconum.* Testatur *hoc etiam euentus talium symposiorum, quæ rarò sine cæde alijsq́; immanibus, & horrendis flagitijs transiguntur.* Vbicunq; *igitur tale aliquod conuiuium apparari uidetis, Adolescentes, ne putetis Angelos illic mensæ administros & custodes adesse:* Hi *tantum sobriorum cœnis intersunt, eorum curam gerunt, cum isto grege heluonum commercij nihil habent: sed Satanas illis ministrat, Satanas pocula miscet, unaque cum uino ac cereuisia sulphur atque picem phlegethontis propinat, quibus potis, statim furere incipiunt. Nonne uidetis quàm uelut lymphatici bacchentur, & tanquam rabiosi canes inter seipsos, & cum alijs, cruento ferro concurrant?*

Verbum Dei.

Satan minister ut pocillator.

Alexander Macedo.

Hoc est quod & Alexander Macedo sibi accidere sensit, et questus etiam est, nempe quòd cum bibisset, in eam rabiem accenderetur, ut inter pocula intimos & charißimos amicos contrucidaret, & Bacchum eum furorem sibi obijcere credidit, ulciscentem Thebanæ urbis excidium. Satanas fuit iste Bacchus, qui aßiduus talium conuiuiorū assecla solet esse. Huic gaudio est, homines per uiolentiam in furorem actos, sic inter se cædibus & omni genere immanitatis committere.

Spectacula Satanæ.

Hoc illi spectaculum iucundißimum est: & ita affectos eos & sui impotes, deinde suo arbitrio quò uult ducit ac impellit, donec alij de fenestra aut per gradus prolapso ceruicem frangit, alium trucidandum obijcit sodali, aut ad cædem faciendam impellit, alij subitanea morte, aut alio quopiam tristi & inaudito casu animam aufert. Omnes horrendo genere lethi absumit, & ad inferos abripit.

Hic exitus, nec alius finis est istarum beluationū. Qui sic perijsse uolet, ille sanè eis se adiungat: nam melius de se non est quod speret: nullus enim eorum
,, honesto aut naturali genere mortis occumbit, nullus
,, naturæ reposcenti animam reddit, sed ante diem sua
,, ipsi manu crudeliter perimuntur, sanitatem corporis & mentis expugnant poculis, & cadunt ante tempus à natura præfinitum turpißimo & horribili genere mortis, qui poterant multos adhuc annos uiuere, & sibi, suisq;, ac Reipub. prodesse. O execrabilem uitam quam exigunt, O mortem multò execrabiliorem.

Mirum

Digitized by Google

Miretur aliquis quàm illi reuera miseri & misera-biles homines, atq; in neminẽ magis, quàm in seipsos crudeles, tandem uoluptatem ex ista dira & immani beluatione capiant: Nam gustus certè, qui sensus solus cibo & potu afficitur, illis iam olim perijt: is enim coctione sublata, nullus esse potest. Fames uerò ac sitis, quæ optimum condimentum sunt, quàm longißimè absunt ab eis: Esuriunt nunquam, sitiunt multò minus, ingurgitant tamen adhuc, urgentq; ac torquẽt seipsos, regurgitantes, per os ac fauces potum infundentes, donec ad plenum istam cloacam poculis expleant. Nulla certè hæc delectatio potest esse, sed est, quod quiuis sana mente præditus intelligit, manifestus ac diabolicus furor. Miseria miserabilis.

Diuus Ambrosius ocium dicit esse puluinar Satatanæ? At ebrietas non modò puluinar, sed molle ac delicatum cubile est Satanæ: nusquam ille cubat ac requiescit libentius. Qui igitur hunc conuiuam et conuictorẽ, cohabitatoremq;, atq; etiam condormitorem habere cupit, ille tantùm hanc ei sedem præparet. credite mihi, non diu aberit, uita ac factis condignã mercedem etiam redditurus. Ebrietas delicatum cubile Satanæ.

Defessus iam propè sum dicendo de re fœdißima, & uos haud dubiè multò etiam magis audiendo defeßi estis: finem igitur iam faciam. Ac si apud uos suscipere personam monitoris meam hanc ætatem non putarem dedecere, uos adhortarer Adolescentes, ut ebrietatem tanquam omnium flagitiorũ malorumq;

Rr V fonti-

Infame nomen sobrij.

fomitem ac fontem uitaretis, sobriam uerò uitam, ut uirtutum omnium, honestatis ac sanitatis magistram, parentemq; amplecteremini. Scio ego quàm infame, & iam propè etiam probrosum sit apud istos lurcones dici sobrium aut siccum. Sed uos audite uocem naturæ optimæ parentis, quam isti degeneres filij aspernantur, ea uos ad sobrietatem uocat, uocat etiam & uerbum Dei, inuitant omnium bonorum ac sapientum hominum fidelia atq; grauißima monita et præcepta. Si ergo uobis cordi est ualetudo uestra et salus, quam nemo sanæ mentis compos unquam proijciendam censuit, si studia uestra, quæ sanè debent esse charißima, si uirtus & honestas, si deniq; pietas, ac salus animarum uestrarum, cogitabitis his omnibus nihil esse infestius ebrietate. Si uerò aliquē hæc tot tam sanctißima nomina nihil mouent, is ad eorum gregē pertinet, de quibus à me iam dictum est: nec mea oratione mitior fiet; Grauius enim hoc morbi genus est, quam ut multis Anticyris exhaustis sanari poßit. Christus mentes nostras pro sua infinita bonitate gubernet, & ab hac execrabili atq; impia beluandi consuetudine, ad sobrietatem, ad pœnitentiam ac pietatem flectat atque traducat.

DIXI.

ENCO-

ENCOMIVM SVEVORVM, A QVO- *dam causa exercitationis scriptum & pronunciatum.*

ON dubito, quin plerique mirentur, quid mihi in mentem uenerit, cur Sueuos potissimũ, procul ab illorum finibus natus, laudare instituerim: Quibus tametsi hoc respondere poteram, nos in declamationibus non anxiè, aut superstitiose argumenta eligere solere, sed ferè casu oblatis uti: nonnulli etiam parodoxas materias, ut in re difficili experiantur ingenij uires, sumunt: tamen ego certo quodam consilio hoc argumentum suscepi tractandum. Etenim cùm prauo quodam studio homines, & philautia, nostros nimium amemus, exteros contemnamus, cogitabam me honestè facturum esse, si gẽtis, quæ hinc procul abest, laudes colligerem, & commonefacerem uos, alienam uirtutem non esse honore, ac prædicatione fraudandam. Nonnulli sunt ingeniosi in alienis uitijs insectandis: quidam etiam ex criminatione aliorum, grauitatis famam aucupantur: Ego liberalis ingenij esse duco, magis, commemoratione uirtutum alienarum delectari. Quanquam enim sua cuiq; genti uitia esse uideamus, tamen nullam nationem, præsertim in Germania, existimo tam esse perditis moribus, ut non multa pulcherrimarum uirtutum exempla ibi reperire possis. Porrò ut in priuatis

Aliena uirtus prædicanda.

Virtutes nostri debemus, non uitia sectari.

uatis amicitijs ad mutuam beneuolentiam alendam multum facit, si uirtutes amici noris & admireris, ad uitia conniueas: ita inter uicinas gentes rectius conueniret, si singulæ aliarum uirtutes nosse potius studerent, quàm uitia. Hoc ego consilio ad hanc causam accessi, ex qua sanè non tam eloquentiæ laudem, de qua in hac ingenij infirmitate, & quadam mearum rerum difficultate, iam olim desperaui, quàm officij & humanitatis auferre cupio.

Proinde, quantum nostræ uires sinent, hanc nationem sine aliarum contumelia ornabimus. Neq; enim aut Sueui tam sunt inopes domesticarum laudum, ut non nisi ex aliarum contumelia colligenda sint praeconia, aut aliæ nationes contemni ac probro afficiantur. Nullis germaniæ populis Franci cedere debent, qui suæ uirtutis uestigia impresserũt in mediam Galliam, & maximis gestis rebus, & quidem ex utilitate publica nomen Galliæ nouum indiderunt. Nostris uerò temporibus doctißimos ea regio homines genuit, in quibus uel obscuram alioqui unus Ioannes à Regio Monte nobilitare posset, uir græcè latineq; non leuiter doctus, & uniuersæ Philosophiæ ita peritus, ut unus restituerit disciplinas, quæ sic uocantur, collapsas, & ab interitu uindicarit. Austriæ quantum debemus, quæ cum alios Principes summa uirtute, tum Maximilianum edidit nemini optimorum imperatorum postponendum, qui iuxta domi ac foris continentia singulari fuit, iustitia incredibili, magnitudine

Francia.

Austria.

tudine animi diuina? Quid Frisia, quia Agricolam genuit, quantum laudis meretur? Batauos suos Erasmus quàm claros fecit? Sed quid ego aliarum nationũ laudes recenseo, cùm de Sueuis oratio instituta sit? Verum hæc ideò præfatus sum, ut intelligeretis, me, cùm nihil in hac causa de amplißimis ornamentis aliarum nationum detraham, ueris laudibus Sueuiam ornaturum esse. Quæso autem uos, ut pro humanitate uestra me benignè audiatis: nam candor est exterorum uirtutibus, & earum commemorationi fauere, quas quidem nos, quia inter eruditos dicimus, paulò longius etiam inde usq; ab antiquitate repetemus. Quanquam autem sola uirtus ueram & solidam laudem parit, tamen & antiquitas generis, quia nonnihil momenti adfert ad uirtutis studium, suam laudem meretur. Frisia. Batauia.

Fortes (inquit Horatius) creantur fortibus & bonis, Antiquitas generis Sueuorũ.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Quare cùm ueterum Sueuorum summa uirtus fuisse perhibeatur, credibile est ad posteros propagata esse semina quædam uirtutis: & quemadmodum formæ corporum in natis imitantur patres, ita posterorum ingenia non sæpe naturæ maiorũ dißimilia sunt. Proinde non exiguam laudem Sueuicæ nationis hanc esse duco, quod à maiorib. incredibili uirtute, fideq; præditis,

ditis, quiq; maximis gestis rebus suæ posteritati præluxerunt, orti sunt:

C. Cæsar. Habent autem ueteres Sueui grauißimum testem suarum laudum, C. Cæsarem, qui sic describit eos, ut appareat, & domi optimè constitutas Respub. domesticámq; disciplinam habuisse, et foris incredibilem eorum fortitudinem, scientiamq; rei militaris præcipuam fuisse. Etenim ut prætermittam, quanta gentis frugalitas fuerit, quia uinum importari contra leges erat, quæ exercitationes iuuentutis fuerint in armis, quanto labore durata corpora, & animi ad patientiam adsuefacti, tum mihi prorsus uidere quandã Platonis ciuitatẽ uideor, cùm lego nihil illis priuati agri fuisse, sed sine cupiditate communiter coluisse, quæ quiq; loca occupassent, qua in re apparet, animos gentis uacuos auaritia, & similibus bestijs, unde in ciuitatibus graues motus existere solent, summa religione iustitiam ac pacem coluisse.

Frugalitas.

Fœlicißimus ciuitatis status. Plato ait ita fœlicißimum ciuitatis statum fore, quàm proximè conetur exprimere hanc legem, quæ de amicis extat, τὰ φίλων κοινά. Quam autem aliam Græcam ciuitatem, quas Athenas, quam Spartam, aut Locros nominabit aliquis, in qua perinde agri communes poßeßionesq; fuerint, ut apud Sueuos, qui nisi admirabili iustitia præditi, & magna mutua charitate deuincti fuissent, nullo modo illam rerum communionem exercuissent. Quædam gentes [illegible] se ortas esse prædicant: mihi non minor laus uidetur ad tales

ad tales uiros, quales fuisse ueteres Sueuos intelligitis, uerè posse originem referre, quàm ad Herculem aut Martem.

Non est instituti mei, laudes aliarum in Germania nationum extenuare, tamen hoc in confesso est, nullos maiores monumentis literarũ, perinde, ut Sueuos celebratos esse: quod quidem argumentum esse mihi uidetur, uirtute etiam eos reliquis omnibus in Germania nationibus præstitisse. Pleræq; nomine ueteri amisso, ne quidem conieᵪturam capere possunt, ex quibus orti sint maioribus. Et haud scio, an soli Sueui nomen uetus retinuerit, sed cum ita mutent gentes nomina, si uel patria pulsi, uel imperio deieᵪti, amissa libertate, in aliorum potestatem ueniant, uerisimile est Sueuos, quia nomen retinuerunt, libertatem suam summa cum uirtute defessam, nunquã amisisse. Nam quòd sedes mutarunt, & à Balthici maris littore, quod olim tenuerunt, propius Rhenum accesserunt, id accidit, quia lacessiti Romanis armis in ripa Rheni domo acita præsidia primùm collocarunt, postea capti aëris cœliq; elementa his in locis consederunt, & occuparunt eam Germaniæ partem, longè promotis finibus, quæ inter Rhenum, Alpes, Lycum, et Mœnum est, hi sunt Sueuorum fines hoc tempore. Neq; uerò degenerarũt, mutato cœlo à pristina uirtute: sed his primùm locis magis inclaruerunt, & noua gloria Sueuico nomini accessit.

Virtus quam cæteris illis maior.

Fines.

Nam ne omnia commemorem, neúe historiam potius

Imperii Romani titulus Sueuis delatus.

tius quàm encomium composuisse uidear, tantum insignia quædam ornamenta attingam. Quid potuit contingere Sueuis illustrius, quàm Romani Imperij titulus? Non ille quidē scelere raptus, sicut antea sæpe acciderat, sed delatus Germaniæ atq; Italiæ populorū consensu. Quid potuit honorificētius accidere, quàm hoc tot gentium iudicium, quæ tantam uim uirtutis in hac esse natione senserunt, ut non dubitarint suam salutem, suas fortunas, & tranquillitatem totius Imperij Sueuorum Principum tutelæ committere? Ea demum uerè gloria est, & bono Principi maximè optanda, ut intelligant, existimentq; homines, eum [illegible] præditum, & ea charitate erga subditos, ut nihil [illegible] cat prius, quàm illorum saluti consulere, & ea [illegible] prudentia, tum animi magnitudine, ut defendere [illegible] seruareq; pacem, & arcere ac prohibere iniuri[illegible] legibus ac armis munire tranquillitatē publica[illegible] sit. Quos triumphos, quæ tropœa mallent sibi [illegible] ni Principes, si saperent, quàm hoc de se iudiciū [illegible] bonos uiros fieri?

Fridericus Barbarossa.

Proinde, cùm periculosissimis temporibus [illegible] uos Imperij summa delata sit, magnum quidd[illegible] nationi reliquæ gentes tribuerunt. Neq; uerò [illegible] sponderunt expectationi. Fridericus, cui à Ba[illegible] sa nomen factum est, et huius nepos Frideric[illegible] Siculum uocarunt, quorum uterq; omni gene[illegible] ratoriarum uirtutum, cuiuis laudatissimorum [illegible] cipum conferri meretur. Ac auo Friderico G[illegible]

atq; Italia maximis laboribus & periculis pacatæ sunt. Arma in Asiam postea translata, Suladinus repressus est, & bona Asiæ parte ad Armenias usq; expulsus. Nihil hic libet attollere, aut amplificare, tantum extremis digitis leuiter attingo res istius gestas. Verum uos ipsos cogitare hoc in loco uelim, quantũ beneficium id temporis in Europam contulerit, crudelißimis hostibus repreßis, & procul ab Italia & Germania summotis.

Nunc uidetis quanto in periculo simus, quia diu neminem similem custodem Imperij huius habuimus. Ille procul in Asia quærendum sibi hostem esse duxit, sensitq; serum tum auxilium fore, si pateretur Barbaros in nostros fines suas copias traducere. Nunc cum in ipso uestibulo Germaniæ constiterint sæuißimi Turcæ, ac florentißimum Regem, regno exutum, fugientem ex acie, penè ob oculos nostros trucidarint, intelligitis quàm optandum sit Fridericum aliquem exoriri, cuius nomen hostibus terrori sit, quiq; opponere immanißimæ genti præsidium ausit. Si Fridericus ille reuiuiscat, non de Hungaria uastanda, non de uexanda Germania iam Barbari cogitarent, sed de retinenda Thracia, deq; focis ac laribus suis propugnandis: siquidem Germanicis copijs iam ut fuit illius & celeritas & diligentia, circumseßi summa ui oppugnarentur. Non uacat huius Principis egregia facta commemorare, uerum quia bello meliorem, quã pace fuisse aliqui putant, ut cognoscatis quanta seueritas eius

Nullus iam similis custos Imperii.

Digitized by Google

fuerit domi in dicendo iure, in latrocinijs puniendis & disciplina Imperij retinenda, recitabo quàm grauiter animaduertit in Principem Palatinũ, & Moguntinum Episcopum, qui bellum ipso absente in Italia mouerant. In Episcopum, quia parcendum dignitati Sacerdotum duxit, mitiorem pœnam constituit, tantum enim eum pecunia mulctauit. Sed in Palatinum durius consuluit: Nam coëgit eum per totam urbem Vuormaciam canem ab humero pendentem gestare: ea fuit illis temporibus censoria nota nobilitatis. Idem exemplum in plerósq; alios equestris ordinis uiros, Palatini socios, constitutum est. Nullas ego uictorias plus laudis mereri existimo, quàm huiusmodi exemplum. Nam eum benè imperare putes, qui domi ciuilem disciplinam conseruare norit. Nihil foris arma, nihil triumphi proderunt, si domi nimium liceat improbis. Is demum Imperatoris nomine dignus est, qui non tantum hostibus formidabilis est, sed etiam ciues in officio retinere studebit.

In Palatinum & Moguntinũ animaduersio grauis.

Censoria nota nobilitatis Germanis.

Quid de Friderico Nepote dicam, cuius pulcherrima consilia, si non impedijssent Romani Pontifices, non alium habuisset utiliorem Principem Germania. Ingenium in eo acerrimum fuit, magna etiam literarum scientia, & ut aliud boni nihil præstiterit, magnam illi gratiam debemus, quod curauit in Latinam linguã conuerti ex Saracenico sermone τὴν μεγάλην σύνταξιν Ptolemæi: Nam absq; eo libro tota Astronomia funditus interijsset. Itaq; Sueuis debemus, quod reliqua

Fridericus Nepos.

Digitized by Google

reliqua est illa Philosophiæ pars, quam iure dixeris præstantißimam esse. Magna laus est inuenisse artes utiles huic uitæ, sed non minor est, uel restituisse uel conseruasse. Siquidem inprimis in literis hoc accidere uidemus, ut non minus negotij sit cõseruare inuentas, quàm inuenire. Videtis quales Imperatores Sueuia nobis ediderit, qui nisi belli pacisq; artes omnes apud illos floruissent, minimè idonei ad imperandum uisi fuissent.

Etenim ut non in quouis solo fruges nascuntur, ita non ubiq; boni uiri proueniunt. Sed ibi tantum, ubi bonis legibus ac moribus ad uirtutem ac decus inuitatur, & adsuefit iuuentus. Quis putet enim Mileti aut Sibari in summo luxu, inter turpißima exempla, in maxima licentia, fortem uirum, aut temperantem, aut iustum euadere potuisse? Quæ tam excellens natura, quæ tanta ingenij uis in ullo esse potuit, quæ inter tot uitiorum illecebras non corrumperentur? Quare necesse est disciplinam fuisse in Sueuorum ciuitatibus probabilem, qua tanquam in ludo Principes ad honestatem instituti sunt, quaq; adducti exteri iudicarunt hanc nationem uirtute ac industria imperij molem sustinere posse. Neq; enim ignoratis, quid imponatur oneris cum isto titulo, aut quantum fidei, quantum consilij, quantum animi robur, quantam moderationem, quantam diligentiam in omni genere flagitent homines ab eo, cui libertatem suam, fortunas, salutem, ac uitam committunt? Sed cum res foris gestæ, Disciplina Sueuicæ terræ.

Digitized by Google

& leges quibus domi pax stabilita est, quæ quidē hactenus in publicis legū codicibus extant, multorū aliorū literis prædicentur, nolui hòc in loco diutius commorari. Propero enim ad nostra tempora, quæ si diligenter considerabitis, uidebitis profectò illos, non solum respondere iam maiorum gloriæ, sed etiam superiorum decora lōngè uincere. Esset autem infinitum totā Rempub. depingere, & omnia instituta, legesq; pietatem in colendis religionibus, seueritatem in coercendis delictis, bellicarum rerum peritiam, animorum magnitudinem, ciuium inter ipsos æquabilitatem, exponere. Quæ cum angustia temporis prætermittere cogat, excerpam ex reliquis laudibus unam quandam partem, in qua uidere est, quàm bene de tota Germania mereri studeant.

Fœdus Sueuorum publicæ pacis tutelam suscipit.

Cum annis iam aliquot nullum satis magnum ac firmum præsidium in Germania esset, aduersus subitos tumultus, & quotidiana latrocinia, ciuitates Sueuorum fœdus inter se ritè & Cæsare autore fecerunt. Id fœdus diu iam tanquam in statione est, defendendæ publicæ tranquillitatis gratia. Multos improbos metu continet, quosdam etiam tumultus, armis et bello compreßit. Quanta autem laus est, unam hanc nationem publicæ pacis tutelam suscipere, & salutis omnium causa suas fortunas, suam uitam in discrimen adducere? Sed hoc planè diuinum est, quod cum publico iure imperium sibi in alios uindicare possent, nam hoc ius imperij in terris semper fuit, cogere ad parcendum

Digitized by Google

parcendum illos, quos tuis laboribus tegas & serues.

Sueui libertatem omnibus relinquunt, quibusdam etiam bello uictis amissam restituerunt: & cum faciant infinitos sumptus, laboresq; maximos subeant, nulla tamen cōmoda uicißim, ab his quos defendunt, recipiunt, suis fortunis publicos sumptus tolerant, ne cuiuis libertatem minuant, suo periculo omnium salutem propugnant. Quid honestius, quid moderatius cogitari potest, quàm sine cupiditate arma tenere, & alios ita defendere, ut de libertate eorum nihil detrahas? Athenienses accepimus aliquandiu ad hunc modum Græciæ principatum tenuisse, ut cum permitterent alijs ciuitatibus libertatē, ipsi tamen in excubijs essent, suoq; discrimine omnes tuerentur. Ea in re imprimis magnum humanitatis, iustitiæ, & temperantiæ exemplum suæ specimē sapientißima ciuitas præbuit, quod sine cuiusquam incommodo publico pacem custodijt. Cum autem summos honores Athenis, ob eam causam reliqua Græcia decreuerit, sæpe enim missæ ex seruatis ciuitatibus coronæ, positæ statuæ, data Atheniensibus ciuitas, pars agri, societas sacrorum & connubiorum, & hoc genus ornamenta alia: debemus & nos si non ingrati esse uolumus, pulcherrimum beneficium Sueuicæ nationis amplißimis laudibus uehere. Nam satis intelligimus, quantum in pace insit boni, si publicæ tranquillitatis custodibus nullam gratiam habemus: Quoties enim paruos liberos adspicis, quoties coniugem intueris, toties meminisse Iusticia huius fœderis. Athenienses.

Digitized by Google

te oportuit, illorum incolumitatem aliqua ex parte te his debere, qui ocium nobis faciunt, cum aliarum honestarum rerum gerendarum, tum alendæ & educandæ sobolis.

Populus Romanus imnunitate donat Græcos.

Populus Romanus, non sæpe uictis gentibus libertatem seu αὐτονομίαν concessit. Græcis id honoris habuit, ut post bellum cum Philippo Macedone gestum immunitatem donaret, & ut singulæ ciuitates suis legibus uiuerent, permitteret. Ea de re, cum decretum a Senatu populoq; Romano factum, T. Quintius Imperator in Nemeis, quo ex more ad spectaculum tota Græcia conuenerat, uoce præconum recitari iussisset, audissentq; gratissimum præconiũ uniuersi, Dij immortales, quantis honoribus adfectus Imperator, quàm gratis sermonibus Romanum nomen celebratum est. Esse unam eam in terris gentem, quæ sua impensa, suo labore ac periculo pro libertate aliorum ,, bellum gerat, detq; operam, ne quod toto orbe terra,, rum iniustum imperium sit, & ubiq; fas, lex, potentissima sint, ita iudicarunt Græci, non aliud maius beneficium homines hominibus præstare posse, quàm quod accepissent à Romanis. Quid enim certa pace gratius est, præsertim si coniuncta sit cum libertate?

Quantum laudis & gratiæ mereantur Sueui.

Non minus igitur laudis in Germania merentur Sueui, qui suo præsidio pacem alijs gentibus sine iactura libertatis earum muniunt, quàm merebantur, uel Athenienses, uel populus Romanus apud Græcos

omni

immunitate donatos: Nam ter à Maximiliani morte Germaniam maximis periculis magna fœlicitate liberauerunt. Fauet enim Deus iusta bella pro publica salute gerentibus. Quare grata nobis memoria Sueuici fœderis esse debet: Hoc enim ocium, quo frui nobis hactenus licuit, & hæc studia, quæ omnia nobis de manibus excutiuntur, simul atq; aliquis motus bellicum canere cœpit, istorum armis defensa sunt. Quantum autem studium rei militaris sit in ea gente, quanta uirtus, quanta scientia gerendi belli, non ignoratis: Neq; enim alia natio celebriores duces habet.

Porrò cum foris Sueui & fortitudine incredibili, & summa iusticia in defendendis uicinis utantur, quid dubitemus quales domi sint? Nisi enim domi ciuitates haberent bene moratas, nec sumptus, nec milites suppeterent: aut quomodo milites parere armati scirent, qui domi parere legibus non didicissent? aut quomodo tolerare militiæ difficilimum laborem, & graue Martis opus, ut Vergilij uerbis utar, si domestico ocio ac luxu effœminati essent? Habent igitur et ciuitates legibus ac iudicijs diligenter constitutas, & tranquillitatis urbanæ tuendæ cura non alibi maior est. Lex est enim in Sueuicis urbibus, ut si in rixa aliq gladios strinxerint, ac uel puer uel muliercula, procul etiam inclamans pacem imperet, capite puniatur, qui audito nomine pacis, insuper ferire audet. Cùm nulla tam seuera lex in reliqua Germania sit, æstimari potest, quanta diligentia uulgus Sueuorũ coherceatur.

Quales sint domi.

Lex de strictis gladijs seuera.

Et ad tranquillitatem urbium hoc quoq; facit, quod urbana multitudo minus aliquantò ocij habet, & frugalior est, quàm in uicinis nationibus.

Dinersoria & hospites.

Magnum ibi scelus est, & inusitatum, conspicere ebrium. In diuersorijs magna mundicies est, & fides hospitum summa, nec magis domi suæ peregrini, qui apud illos tuti sunt. Quid autem gratius accidere peregrinanti potest, quàm talis hospes, ad quem tutum sit diuerti, apud quem securus acquiescat, qui comitate, qui mundicie itineris tædium leniat? Gens ipsa minimè idonea ad fallendum; imprimis gaudet fidem suam peregrinis probari. Sic inter suos etiam uiuunt, nulla diuturna odia sunt, nullæ insidiæ: quanquam enim ingenia sint ferociora, tamen facilè placantur, & quia nihil dißimulare didicerunt, insidiari non norunt.

Ingeniorum acrimonia.

Cæterum non deesse eis ingeniorum acrimoniam, inde adparet, quod celeberrimos, maximeq; strenuos mercatores habent. Neq; desunt ibi, qui & ament & colant literas: Hæc enim natio Albertum procreauit, quo ex nostris hominibus nemo uberiorem naturalis rerum cognitionem habuit. Non nihil uerò laudis intulit eò & Capnio, uersatus in græcis & hebraicis literis difficilimis temporibus, & cùm peregrinarum linguarum studia nondum in Italia satis florerent: accepi enim ita Venetum quendam Oratorem olim de eo prædicasse. Nam cùm apud Cæsarem Fridericum Legatus sui Principis esset Capnio, cumq; Venetæ ciuitatis

Albertus.

Capnio.

Digitized by Google

uitatis Oratoribus, qui per id tempus eò uenerant, frequenter esset, accidit aliquando, ut Capnio fortè pulcherrimè græce scriptum Enchiridion noui Testamenti in manibus haberet: Quod cum uidisset Venetus, & animaduertisset, non esse rudem græcarum linguarum Capnionem, conuersus ad suos Collegas, ait: Videte quæso in Germania hunc uirum propter cognitionem literarum in admiratione esse, quas nostri tam pertinaciter contemnunt. Et nobilitauit egregijs monumentis Sueuiam Stofflerus Mathematicus, cum primis & diligens, & eruditus, cuius quia beneficio quotidie utimur, duxi eius hîc mentionem esse faciendam: fastos enim multorum annorum confecit & digeßit, in quibus componendis dici non potest, quantum laboris fuerit ei exauriendum: Est enim immensi negocij, motus sydetum exactè supputare. Nulla temporum discrimina, nullas mensiū uices nossemus, nisi hunc laborem uir ille optimus sumpsisset. Porrò simile quiddam pecudum uitæ fuerit, non habere descriptum annum in certa spacia, non arendi, serendi, plantandi, aut aliarum rerum iusta tempora nosse. Habent & artifices ingeniosißimos: hi enim plasticen sculpendi artem, quæ prorsus amissa fuerat renouarunt.

Sed desino omnia persequi, nam ego non omnes laudes, sed præcipuas Sueuicæ gentis recensere uolui. Magnam commendationem habet generis nobilitas, & maiorum uirtus, nam ex bonis uiris natos, uerisi-

Digitized by Google

mile est aliquam paternæ uirtutis similitudinem referre. Audistis autem uetustißimos Sueuorum à Cæsare prædicari, & præclarũ iudicium postea de Sueuis Germania atq; Italia fecerunt, quando ad eos Imperium detulerunt. Nostris uerò temporibus, nullo modo tenere tantas Respublicas tamq; florentes & pacatas possent, nisi omnibus belli ac pacis artibus instructi essent, nusquã in urbibus tranquillitas maior, nusquam minus latrocinorum est, quàm in horum agris. Vicinis adeo non sunt graues, ut sæpe eos maximis periculis liberauerint, reddantq; procul etiã ipsis tuta omnia. Domi uerò pax perpetua multarum honestarum artium studia excitauit atq; alit: Quæ cùm ita sint, faueamus illorum laudibus, easq; sine inuidia prædicemus. Nam cum uirtute nihil melius aut pulchrius sit in quauis gente, iuxta meretur amari. Non enim Vnio minoris est precij argento insertus, quam si in auro gestetur. Sed ut superbi atq; inhumani ingenij est, in priuata consuetudine uitæ, se tantum mirari, & ita sibi arrogare omnia, nihil ut alijs reliqui faciat, ita iniustus est, qui suam gentem sic amat, ut nihil exteris tribuendum putet. Hoc potius ad mutuã inter nos charitatem, & beneuolentiam alendam faciet, si quæ in unoquoq; fuerint laude digna, ea candidè miremur, atq; complectamur.

DIXI.

ENCO-

ENCOMIVM FRANCIAE, M. Irenæo autore.

NOBILITATE GENERIS, VIRtute & Dignitate præstanti, Danieli Stibaro, M. Irenæus S. D.

VM nuper in patriam uenissem officij causa, uirum optimum, tuiq; amantißimum, Ioachimum Camerarium comitatus, adeo amanter à te exceptus sum, ut multum me tibi debere iudicarim. Quare cum significationem aliquam mei erga te studij extare uellem, tibi potißimum hanc oratiunculam de Franciæ laudibus dedicandam esse censui: quam eò tibi arbitrabar non ingratam fore, quòd his exercitijs & literarum studijs, te præcipuè fauere scio. Nec uerò quidquam hoc tuo loco atq; ordine, cùm in Reipublicæ gubernatione uerseris, dignius est, quã ciuium studia excitare, & literas tueri atq; ornare. Intuetur in te iuuentus in patria, tuamq; autoritatem existimat literarũ studiosis magno præsidio esse. Nisi enim tui similes uiri præstantes uirtute & autoritate, literis opem ferrent, quæ barbaries, quanta uastitas ad posteritatẽ futura sit, ipse optimè intelligis. Itaq; hanc oratiunculã ita tibi mitto, simul ut patrocinium meorum studiorum tibi cõmendem.

Nihil

Digitized by Google

Nihil dulcius, inquit Homerus, *unicuiq; esse, patria sua: Quare nemo non fauet suæ patriæ prædicationi. Sed cùm tam tenuis oratio argumenti amplitudini nequaquam respondeat, fortasse consilium editionis huius multi reprehendent.* Nec *id ego ambitiose defendam, illud tantum opto, exercitationem hanc mei, & in dedicando officium, tibi probari.* Bene uale.

Tsi uereor, ut satis uerecundè facere uidear, quòd in hunc ornatißimum cœtum doctißimorum iuuenum produci me patior, cum neq; à doctrina, neq; ab eloquentia ita instructus sim, ut aliquid afferre poßim dignum uestris auribus, tamen quoniam scitis nos authoritate præceptorum cogi, ut in hunc locum prodeamus, quam detrectare nobis non est integrum, peto à uobis, ne me fiducia ingenij, sed officio adductum, hoc onus suscepisse iudicetis.

Cùm autem hæc ipsa declamandi consuetudo, potestatē nobis faciat de uarijs rebus dicendi, ego quoq; cum autoritate præceptorum mihi hæ partes mandarentur, non incommodè me facturum existimabam, si de patriæ meæ, Franciæ *uidelicet, antiquitate & laudibus quædam colligerem.*

E*tsi autem uidebam historiam nostræ gentis multò esse longiorem, quàm ut una oratione explicari posset, tamen quia sciebam hanc totam declamandi*

consuetu-

consuetudinem ideo institutam esse à præceptoribus, ut adolescentum ingenia exerceantur, & ad res maiores præparentur, malui operam sumere in colligendis patriæ laudibus, quàm in alio quodam argumento. Primum enim neminem tam inhumanum aut ferreũ esse existimo, qui non intelligat qualecunq; studium ornandæ patriæ bono uiro dignißimum esse, quemadmodum & Poëta inquit: Franciæ laudes.

Et pius est patriæ facta referre labor.

Deinde cum multarum utilitatum causa summo studio peregrinæ historiæ inquirantur, quanto magis decet nos operam dare, ut domesticas cognoscamus? Nam hæ magis afficiunt animos nostros, propterea, quod sicut aliarum rerum, ita etiam gloriæ maiorum nostrorum hæreditas ad nos pertinet. Magis autem afficimur nostris bonis, quàm alienis. Minimè igitur negligenda sunt nobis domestica exempla, præsertim cum multi Francorum Principes omni uirtutum genere ita excelluerint, ut cum præstantißimis ueterum Regum conferri poßint. Prodest eò etiam res maiorum tenere, quia in hoc Imperij forma, multa ex recentioribus historijs iudicari solent, in controuersijs iuris publici, & religionum. Francorum principum excellentia.

Sed initio ueniam à uobis peto, si expectationi uestræ non satisfacere potero. Est enim perdifficilis nostrarum historiarum explicatio. Nam si Græcas aut Romanas historias recitarem, qnanto me labore leuarent eloquentißimi et sapientißimi scriptores, à quibus

Digitized by Google

bus & res & genus orationis mutuari possem? In nostris autem res procul ex uarijs & indisertis scriptoribus quærendæ sunt. Deinde & in elocutione mihi sudandum est: Carent enim literarum lumine, ac pleræq; res honestæ indignis modis contaminatæ sunt scriptorum ineptijs.

Has difficultates cum animo prospicerem, diu mecum dubitabam, an hoc argumentum pertexerem: sed uicit amor patriæ, ac perpulit, ut hæc qualiacunq; colligerem, Idq; eò feci libentius, quòd sentiebam me mirificam capere uoluptatem, ex tractatione huius argumenti, & cogitatione uirtutis maiorum nostrorum, à qua cum considero quantum Germanici Principes hac ætate degenerarint, non possum non deplorare horum temporum infœlicitatem. Nam maiores eorum non solum uiribus, quæ non desunt nostræ ætati, sed multò magis animi magnitudine, consilio & concordia fines Imperij protulerunt, & barbaris nationibus domitis totam Europam pacarunt, & paceis legibus, disciplina, religione munierunt, et ornarunt, fuitq; tanta admiratio sapientiæ, iusticiæ & fortitudinis eorum, ut exteræ nationes nullis Regibus salutem suam committere mallent, quàm nostris. Quam ob causam Italia illud augustum nomen summi Imperij à Græcis ad nostros homines transtulit. Hos uoluit esse duces publici consilij inter omnes Reges, & præcipuos custodes, non solùm regnorum omnium, sed etiam Ecclesiæ, quibus iudicijs quid potest ullis Regibus con-

bus con-

bus contingere gloriosius? Hoc igitur decus nunc adeo non tuemur, non solum ut foris non retineamus antiquam Imperij possessionem, sed ut Turcas in Germania, & ob oculos nostros impune grassari sinamus. Interim pleriq; aut per ignauiam dedunt se uoluptatibus, aut impediti priuatis affectibus, non referunt consilia sua ad communem salutem, quod Principibus uiris & heroico genere indignissimum est. Has querelas dolor mihi expressit, & si sciebam eas non congruere orationis exordio.

Cùm autem deceat nos Germanos uerè Germanos, & mutuo amore deuinctos esse, spero uobis quoq; Franciæ laudes non ingratas fore, cum hæc natio communi Germanico nomini magno sit ornamento, & multas res gesserit, quibus Germaniam reddidit illustriorem. Ego quoq; nostros homines ita ornabo suis præconijs, nihil ut de aliena laude decerpam, sed potius ex Francicis aliqua præconia ad alias nationes deriuabo.

Gentium origines ad quos allatæ.

I quidem nõ ualde improbo studium illorum, qui ignotas gentium origines, ad clarissimos heroas, aut etiam cœleste aliquod numen, ut ipsi loquuntur, referunt, ut cogitet posteritas, diuinitus constituta esse regna, amet patriam, maiore cura defendat leges à maioribus acceptas, ipsis etiam Regibus, tanquam propagatis à diuina stirpe, numen aliquod inesse existimet. Nam & ipse ita sentio, regna diuinitus constitui, nec gentem ullam, aut Regem, sine cœlesti motu atq; adflatu,

Digitized by Google

ſtatu, Reſpub. fundaſſe, & legibus ac diſciplina munijſſe, et ſaluti poſteritatis fœliciter cõſuluiſſe. Haec n. ſunt cœleſtia beneficia, quae Deus per ſummos heroas impertit humano generi, ut & ſacrae literae docēt, & ſapientißimi Philoſophi fatentur. Ita Lacedaemonij, cum haberent Reges ab Hercule ortos, diligenter cauebant, ne qui propagati ab alia ſtirpe ſuccederent. Fuit & Macedonis Regibus Hercules generis auto[r]. Sed omitto exempla, quae ſunt innumerabilia.

Franci regnum in Gallia conſtituerunt.

Cum autem Franci tantos habuerint ſucceſſ[us], & regnum in Gallia conſtituerint, quod legibus & institutis longè praeſtat omnibus regnis totius o[r]bis terrarum, nec uerò aliud ullum regnum hodie eſt antiquius, ubi una gens poſſeßionem ſui regni, & quaſi ſedem maiorum ſuorum diutius tenuerit, quid d[u]bitemus diuinitus excitatam eſſe hanc gentem, & heroica uirtute ac fœlicitate, tantis auctam incrementis? Hoc conſilio arbitror quoſdam ad Hectorem retuliſſe Francorum originem. Sed haec fabuloſa o[mit]tamus, dum illud tamen teneamus, Deum fuiſſe [d]ucem huic genti, in auſpicijs regni, & maximis rebus gerendis, & ſubinde heroicos uiros in hac natione [ex]citiſſe, quorum ſingularis fuit uirtus et fœlicitas. S[unt] autem heroicae naturae initium uerae nobilitatis.

Germaniae dotes.

Verum ſi quid in uniuerſum habet com[mendationis] patria: Francos uetuſtißimos ſcitote non pe[re]grinam in Germania, ſed uerè Germanicam gentem eſſe. Sunt autem propriae quaedam dotes, ut alia[rum]

Digitized by Google

gentium, ita Germanorum. Existimantur esse aperti, ingenui, amantes candoris, & ueritatis, constantes, tenaces promissorum, reuerentes religionum, excellunt fortitudine, & inprimis delectantur gloria militari, abhorrent à crudelitate, & à fœdis libidinibus. Si qua igitur nobilitas est, quam in commune habet gens Germanica, aliquid laudis adferet Francis patria. Adeo enim non fuerunt dissimiles cæterorum Germanorum, ut aliquibus uirtutibus etiam reliquas nationes superarint.

Sed quam initio regionem tenuerint, dicendum est. Porro ut in iudicio finium regendorum, adiudicatione controuersia dirimitur, cum certi fines ostendi non possunt, ita gentium sedes, cum origo ignota est, plerique attribuunt ijs locis, ubi gentes rebus gestis magis inclaruerunt. Constat Francos moto bello aduersus Romanos, late in secunda Germania uagatos esse, adeo quidam sedes eis tribuerunt uicinas Sicambris et Caucis, id est, Geldris & Frisijs. Itaque sub Constantio scribuntur occupasse Bataniam, & Pyraticam in mari exercuisse, & longè lateque Galliæ littora populatos esse. Sed mihi posterius descendisse propius Belgicum uidentur, ac propemodum adsentior ijs, qui certam tribuunt sedem in ripa Germanica, supra Coloniam Agrippinam, in ea regione, quam Catti tenuerunt, sine ea est Hassia, siue etiam uicinia superior, ut ex Ptolemæo apparet, quæ nunc habet Franciæ appellationem. Inde prolatis Imperij finibus, partim

Sedes Francorum.

Mœni ripam occuparunt, partim effusi sunt in Vbios ac in Belgicum, unde sæpe repulsi à Romanis Imperatoribus, tandem tamen in Galliam peruaserunt. Nam Imperatorum primus Aurelianus cum Francis ad Moguntiam conflixit, cum nondum procul à patria discessissent. Quare credibile est, Francos tenuisse initio loca, non longè distantia à Moguntia. Postea latè uagati circa Coloniam Agrippinam, penetrarunt in Vestualiam. Proinde Marcellinus Francis adiungit Camauos, quos fuisse Vuestualorum partem constat.

Aurelianus Imp.

Apparet & ex Ausonio, has gentes non procul dissitas fuisse, cum ait:

Accedent uires, quas Francia, quasq; Camaues
Germaniq; tremant, tum uerus habebere limes.

Inde progreßi, populis ad Albim usq; imperarunt. Quare Claudianus inquit:

Vt iam trans fluuium non indignante Cayco,
Pascat Belga pecus, mediumq; ingressa per Albim
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Conflixit & Iulianus cum Francis ad Iuliacum. Itaq; sedem huic genti supra Vbios tribuimus, in Cattis, seu in uicinia. Postea infra Coloniam Agrippinam latè uagata est. Quod uerò pars Francorum Salingi uocabantur, recentior est appellatio illa, qui à Mœno ad Salæ fontes progreßi, penetrarunt in Turingiam, & cum Turingis diuturna bella gesserunt: Ptolemæus enim ad Salam collocat Turonos.

Iulianus.

mos, quos esse Turingos nomen ipsum testatur.

Porrò nomen uidetur fuisse non unius gentis, sed multarũ, quæ coniunxerunt se, ad defendendam Germaniæ libertatem: Constat enim hodie Francum dici liberum, à nostra appellatione, die freien francken, id est, liberi iuuenes, sicut nunc appellamus milites, die freiẽ knecht. Ergo siue una gens fuit, siue multarum nationum bellicosissimi homines, apparet libertatis authores extitisse, non procul à Rheno & ab Vbijs, homines excellenti uirtute & iustitia præditos, qui Imperium Romanum, quod illis temporibus erat aliq̃ qui tranquillum, & toti orbi terrarum formidabile, lacessere armis ausi sunt, & repreßi toties, nunquam tamen animis fracti, fortunæ aut uirtuti Imperatorum tesserunt. Nec uerò ulla gens dimicauit cum præstantioribus imperatoribus, quàm Franci. Quæ enim ætas habuit duces bellicosiores, quàm fuerunt Aurelianus, Probus, Diocletianus, Maximinus, Constantius, & Constantinus? Horum uirtute & fœlicitate cum aliæ prouinciæ tumultuantes facile reuocarentur ad officium, tamen Franci etiã uicti, iugum nunquam acceperunt, nunquam arma abiecerunt, tantus amor patriæ fuit, tantum seruitutis odium. Quanta igitur uirtus in maioribus nostris fuerit, inde facilè æstimari potest, quod ut Romani bellum cum Carthaginensibus de Imperio uaria fortuna, annos circiter quadraginta, sed per interualla gesserunt, ita Franci Romanos, toti iam orbi terrarum dominantes, ar-

Nomen generale Francus.

Bella Francorum.

Digitized by Google

mis exercuerunt annis amplius centum, inde usq; a
Aureliano ad Theodosium, donec non modo liberta-
tem recuperarunt, sed etiam potiti Gallijs, Belgica e
Celtica, post Theodosium regnare ibi cœperunt. Ne
minus negocij fuit tueri possessionem Galliarum, cu
ferocissimæ nationes eam appeterent, Burgundi, Ale
manni, Hunni, quàm antea fuerat eripere eas Roma
nis. Quare nisi fortitudine, scientia rei militaris, tole
rantia laborum, deniq; etiam iustitia & disciplina e
xcelluissent, tanta certamina tot annorum sustinere
potuissent.

Recensui opinionem, de Francorum ortu, & a
spicijs regni Francici, quæ maximè probatur e
ditis. Cum autem non modò Belgicum inuasissent,
etiam à Moguntia progressi, occupassent uicina M
ni ripas, fuit ea regio propria Francorum sedes in
periore Germania, quam aduersus Alemannos,
Sueuiam & Heluetios tenebant, non sine acerri
prælijs defenderunt. Itaq; illa Francorum arx op
sita Alemannis, retinuit Franciæ nomen. Hæc est
sa, cur Regio ad Mœnum Francia & etiamnum a
letur. Sed Auentinus negabat Francos ad Mœ
nouos esse colonos, & sentiebat hos esse primos
nes gentis, hanc esse ueram patriam gentis Fra
propterea quod Strabo Βρέγχους ponit inter N
& Vindelicos, quo in loco et Suetonius Bren
se testatur, inde paululū progressos arbitra
Mœni ripas, & deinde Romanis bellis in Belgic pr
tractos

Auentinus Francos dicit αὐτόχθονας.

tractos τὰ qua sententia profectò non multum abhorreo, nec inuitus hunc honorem tribuo nostris ciuibus, ut αὐτόχθονας, non colonos ex alijs ortos gentibus, esse existimem. Contendebat etiam Auentinus apud Ptolemæum pro Brennis, quos inter Noricū & Vindelicum collocat, legendum esse βρέγχους. Et citatur Parthenius uetus scriptor, qui Francos ait esse ἔθνος ἀλπέων.

Parthenius.

Sed plus laudis est in uirtute, quàm in origine. Cum igitur res gestæ ostendant fuisse gentis Francicæ excellentem uirtutem, simus hac laude contenti, & de generis origine disputare aliquando desinamus.

Occupata Gallia, fœdus cum Romanis sub Iustiniano fecerunt, quare non modò belli iure, sed etiam ex fœdere Galliam tenent. Et uirtute ac fide perfecerunt, ne Romanos pœniteret societatis Francicæ. Nā Attila Francorum auxilijs ingenti prælio uictus, & ex Narbonensi Gallia expulsus est, quam adhuc Imperatorius præfectus Aetius tenebat. Testantur igitur historiæ, Francos tunc socios Romani Imperij, non uectigales factos esse.

Franci socij Imperatoris Romani.

Accedit ad ueterum Francorū laudes hæc quoq;, quod cum audissent doctrinam Christianam de uero cultu Dei, & admoniti agnoscerent barbaricos ritus & εἰδωλομανίαν plenam esse turpitudinis & sceleris, cupidè amplexi sunt Christianam religionem, eamq; magna pietate coluerunt. Nec sine cœlestibus signis ad pietatem uocati sunt: Nam Ludouicus, qui

Quomodo ad Christianam religionem uocati sint.

primus inter Reges amplexus est Christi doctrinam, hoc signo confirmatus esse fertur: Habebat coniugem Christianam, quæ cum eum sedulò hortaretur ad ueri Dei agnitionem, & commemoraret, nullam esse uirtutem digniorem Regibus, quàm uera pietate Deum colere, etsi inflexit eius animum, tamen nō statim persuasit, ut baptismo initiaretur. Gerebat autem Ludouicus ille bellum cum Alemannis perdifficile, cumq; in postrema pugna, quæ supra Coloniam Agrippinam commissa est, turbata & inclinata Francorum acie, uictoria uideretur penes Alemannos futura esse, ibi Ludouicus clypeum ad cœlum tollens, inspectante exercitu, Christum inuocauit, & Deum confessus petiuit, ut ostenderet se exaudire inuocantes, & profligaret hostes, uotumq; fecit, se statim parta uictoria baptismo initiaturum & se & exercitum, deinde fugientes reuocauit. Testatus igitur Christus se implorantes opem ab ipso iuuare, reddidit animos militibus, ac restituto prælio, tanta strage Alemanni cæsi sunt, ut deditione facta, Francis parere cœperint. Hoc initium fuit Regibus Francicis colendæ pietatis Christianæ circiter annum Christi 480. quam quidem postea annos amplius mille, tanta constantia retinuerunt, ut Ecclesiæ Christianæ sæpe dubijs temporibus magno præsidio fuerint, eamq; ob causam Christianißimi appellati sint. Nec armis tantum defenderunt religionem, sed multò magis ornarunt eam scholis & propagatis studijs in Gallia & Germania.

…ges Franciæ …stiani …i.

Hactenus

Nactenus de auspicijs regni Francici, & quasi de prima aetate dixi. Posteri deinde non solum retinuerunt partas opes, sed etiam auxerunt, ac non modò potentia creuit, sed etiam accesserunt maiora studia ciuilium artium, religionis, doctrinae, iusticiae, disciplinae. Itaq; cùm facilè aequitate & lenitate Imperij pacem domi tuerentur, foris ad communem Europae defensionem bella necessaria gerebant. Carolus Martellus repreßit Saracenos, deleta ingenti eorum multitudine, adeò ut Hispaniae partem tunc amitterent. Pipinus pacauit Italiam, & Parrhisijs constituit curiam iudicum, quam uocant Parlamentum, quo nullum est sapientius, ac melius constitutum iudicium toto orbe terrarū. Ab his summis uiris ortus Carolus Magnus, auxit auitam & paternam gloriam. Neq; enim tantum armis pacauit Italiam, sed etiam domitis Longobardis iura & leges dedit, ut ad posteritatem Italia quieta esset.

Quomodo eorum creuerit potentia.

Parlamentum.

Cùm igitur appareret Francicos Reges, & magnitudine Imperij, & uirtute caeteros Reges in Europa uincere, essetq; aliquo custode publicae trāquillitatis opus uniuersae Europae, ac praecipuè Italiae, cuius possessione Graecos Longobardi depulerant, bono consilio Romana Ecclesia Carolum appellauit Imperatorem, ut ei defensionem Italiae atq; ecclesiae commendaret. Quod autem illustrius testimonium uirtutis Franciae commemorari potest, quàm haec iudicia exterarum nationum, quae non modò auxilium à Francis

Iudicium exterarum nationū de Francis.

implorauerunt, sed etiam existimarunt se illis impe-
rantibus libertatem suam posse retinere. Quare ma-
gnam fuisse iusticiæ opinionem de nostris hominibus
necesse est. Fertur illud Græcum, τὸν φράγκον φίλον
ἔχε, γείτονα δ' οὐ. acutè fortaßis: Nam crescentē Fran-
corum potentiam formidabant Græci. Sed tamen Ita-
lia non amicum modò ac uicinum, sed etiam dominū
habere Francum propter uirtutem et æquitatem Im-
perij, non recusauit. Vt autem Carolus belli gloria

Carolus instaurat Academias

par fuit summis Imperatoribus, ita pacis artibus opti-
mos æquat Principes. Academiā Bononiensem, ante
à Theodosio constitutam, instaurauit, duasq; nouas
ipse addidit, alteram in Italia Papiensem, alteram in
Gallijs Parrhisiensem, ut ferè extincta optimarum ar-
tium studia rursus excitaret, & doctrina religionem
ac Resp. muniret & ornaret. Nec uerò obscurum est,
quàm præclarè meritus sit de toto orbe terrarum his
scholis constitutis, quarum præcipua opera iam an-

Vera laus principis.

nis septingentis conseruatæ sunt literæ. Hæc est ue-
ra laus summi Principis, pacem restituere, religionem,
iusticiam, disciplinam tueri, ornare, & ad posteros
propagare. Quā dißimiles sunt ab hac imagine exer-
citus illi, qui his proximis annis Italiam fœda popu-
latione dilacerarunt, nec gerunt bella hoc fine, ut po-
stea religiones, & literarum studia excitent, sed ut æ-
ternam barbariem & uastitatem efficiant. Quanto
fuerunt fœliciora Francorum Imperia, qui saluti o-
mnium gentium consuluerunt, & religionem ac li-
tera

terat magna cura prouehere conati sunt.

Sequitur tertia Francorum ætas, cùm Gallia à Germania auulsa est, post id tempus fuerunt tamen in Germania Francorum Duces, qui uetustam Francorum sedem in utraq; Mœni ripa, & magna parte regionis Rhenanæ tenuerunt. Nam Francia nostra olim aliquantò latius patuit, nunc ferè Scalæ non figuram efficit, cuius latus Septentrionale porrigitur ab ortu uersus occasum, à Salæ fontibus usq; ad ostiũ Mœni in Rhenum influentis: Latus Meridianum ab ostio Mœni ad flumen Altmilium, à Meridie magna ex parte præcingitur sylua, quæ à uastitate nomen habet. Orientale latus ab Altmilio Salæ fontes porrigitur iuxta montes Sudetes. Nec procul receßit à ueteribus uicinis, quorum Strabo fecit mentionem. Nam & hodie Vindelicos à Meridie attingit, & ferè ab ortu aspicit Noricum. Habet ad Mœnum sitas metropoles, Bambergam, Vuirceburgum, & Francofordiam. Hic tractus in ripa Mœni hodie retinet in Germania Franciæ nomen. Olim bona pars ripæ ad Rhenum à Spira usq; ad Coloniam uocabatur Franciæ Ducatus. Moguntiæ enim quispiam è uetustißimis Ducibus sepultus est, cui nomen Meingos, & Cunradus, qui condidit templum Spirense, non procul à Spira regiam habuit Lympurgam.

Tertia Francorum ætas.

Franciæ ducatus.

Peperit autem & hæc tertia Francorum ætas laudatißimos Principes, Henricum Bambergensem, qui Belgicum recepit, & expulit Italia Saracenos: dein-

Principes.

Digitized by Google

de Cunradus recepit Burgundiam, & eam Imper partem, quam uocant Arelatensem, & domuit Pan nonas. Posteri eius, artificijs Pontificum Romanor implicati sunt ciuilibus bellis, sed tamen res gesseru maximas. Henricus quartus sæpius acie dimicasse sc bitur, quàm C. Cæsar. Postea extincta stirpe Duca nostra nobilitas & ciuitates, ne externos dominos c ciperent, neúe libertatem suam amitterent, summu Principatum magna ex parte transtulerunt ad Epi scopos, quorum diu fuerunt æquiora Imperia, & m nus periculosa libertati: Pars regionis & Burggr uijs Noribergensibus parere cœpit inuitata, ut q nor, & nobilitate & uirtute familiæ. Nã Burggra à Guelfis orti sunt, qua uix est ulla uetustior in Ge mania nobilitas, fuitq; par nobilitati uirtus: possem cõmemorare multos, qui res maximas gesserunt, s prætereo cæteros. Alberti fortitudo & fœlicitas i prælijs, tanta fuit, ut germanici Achillis cognom celebretur.

Episcopi.

Burggrauii.

Nec uerò extincta sunt in nostris hominibus st dia uirtutis, etiamsi fata Imperium Europæ ad ali gentes transtulerunt. Nam equitatus Francicus, pe tia rei militaris, disciplina, fortitudine, genere arm rum, non cedit reliquis nationibus germanicis, q equitatu pollent. In ciuitatibus iudicia legibus, & u re constituta sunt, gens ipsa cum natura amat cando rem, fidem, iusticiam, liberalitatem, tum uerò dom stica & publica disciplina ad uirtutem, & omnia hu

Quales hodie Franci.

Digitized by Google

manitatis officia assuefieri solet. Cumq; ingenia sint minimè fucata, uix inuenias alibi firmiores amicitias.

Etsi autem in tanta corruptione publicorum morum, ubiq; plurimum est uitiorum, tamen ubi minor est ignauia, consuetudo laboris multa uitia arcet, & adfert hominibus duriciem, ut minus appetant inconcessas uoluptates, & luxum. Est autem utraq; Moeni ripa admodum ferax & culta, quare Franci agriculturæ dediti sunt. Hoc durati labore luxum aspernantur, ac magna ex parte est, ut ille inquit. Laboriosi

Nostra operum patiens, paruoq; assueta iuuentus, Mercatura oeconomica apud Francos

Nonnulli & mercaturam exercent, sed magis crebrò oeconomicam, quæ uitæ necessaria est, & plena humanitatis. Quid enim est laudabilius, & uitæ utilius, quàm deuinciri inter se homines mutua rerum necessariarum communicatione? Huius rei copiam soli fertilitas suppeditat, quod frumenti tantum gignit, ut uicinis etiam impertiamus. Vinum autem uberius apud nos nascitur, quare procul in regiones longinquas euehitur. Pro hoc, salem et metalla nostri reuehunt. Etsi autem uenæ auri atq; argenti apud nos interdum inueniuntur, tamen nostri contenti agricultura, non scrutantur eas. Ferrum tantum eruunt, & excoquunt, quod magis necessarium est ad uitæ usus, & copiosius gignit nostra regio. Extrema ora horridior est, itaq; plerisq; locis re pecuaria sustentantur homines. Noriberga uerò, nam hanc quoq; in ora

Franciæ

Franciæ rectè collocari arbitror, floret cum excellentium artificum frequentia, tum mercatura, quæ non absimilis est œconomicæ: Euehit enim artificum opera, nec sine hac negociatione suppeterent artificum officinis sumptus. Quare & hoc genus mercaturæ à Platone laudatum, & autoritate legum in digestis grauißimè comprobatum est. In agro Bambergensi mira est hortorum amœnitas & fertilitas, in quibus si non, ut in Alcinoi hortis, punica mala, fici, & oleæ nascuntur, tamẽ ingens est copia multorum fructuum qui uitæ sunt utiles. Et ut cæteros omittam, latißimos campos Glycyriza occupat, cuius magnus est usus in multis remedijs. Cumq; gentes propius ad Arctos accedentes, propter frigora et intemperantiam habeant crebriores tusses, & destillationes, & pulmonum incommoda, quibus medetur maximè Glycyriza, multum debent uicini nostræ regioni, quæ remedium eis præsentißimum suppeditat. Est & ars ac ratio colendi digna admiratione, quæ adhibetur in plantanda & propaganda Glycyriza: Certat enim ars cum natura mirifica æmulatione.

Ager Bambergensis.

Hactenus de gentis ingenijs ac moribus, & de soli bonitate breuiter dixi, quæ Physicam habet causam non obscuram. Vt enim cæteræ regiones, quæ tanquam ualles præcingũtur montibus ac iugis, melius irrigantur defluenti ex saltibus pingui humore: ita & Francia fit uberior, procincta hinc saltu Turingico, illinc saltu Sueuico. Et rigatur fluminibus ambitiose ex-

Saltus & flumina.

peru-

Seruagantibus, Mœno, Tubaro, Laſſo, Regnicio.

Nonnihil & cœleſtes cauſæ adiuuant ſoli bonitatem, & hominum ingenia. Cum enim Ptolomæus uniuerſæ Germanicæ attribuat primum trigonum, uidelicet Arietem, Leonem, & Sagittarium, ac adiungat οἰκοδεσποτοῦντας Iouem & Martem, horum uis maxima eſt in media Germania. Francia autem ferè umbilicus eſt Germaniæ. Quare & ſolum minus eſt horridum, cum à Ioue, & ut oppoſiti trianguli natura fert, à Venere temperetur. Et ſtudia moresq; hominum non obſcurè imitantur Iouis & Martis naturã: Sunt enim in gubernandis ciuitatibus acres & induſtrij: leges et diſciplinã, ſi qua natio, noſtri maximè amant, ignauiam iudicant eſſe turpiſſimam: quare nobilis iuuentus militiæ cupida eſt, & paſſim caſtra ſequitur. Nec domi ætatem in ocio agunt, ſed habent aſsidua equeſtria exercitia. Eſt item Francia ſiniſtro humero Bootis rectà ſubiecta, qui agriculturæ ſtudiũ excitat: & quoniã aliqua ex parte refert Mercurij & Saturni naturam, addit uim ingenijs. Proinde non ſolum in uulgaribus, domeſticis, aut ciuilibus negocijs, ſingularis eſt in noſtris dexteritas, ſed etiam in literis & reconditis artibus multi excelluerunt, quos enumerare longum eſſet. Sed tamen ſilentio præterire illos, quorum extant monumenta utilia Reipub. eſſet hominis ingrati. Coelum.

Quis ueſtrum non amat nomen Regiomontani? Quis non ueneratur eum, ut numen aliquod diuinitus Regiomontanus.

in cerra

in terra missum, ad instaurandam ueram Philosophi de motibus cœlestibus? Nullius enim industria plu præstitit in eo genere doctrinæ restituendo, quàm Re giomontani: qui cum ingenio, & eruditione in Ma thematis excelleret, uideretq; sine cognitione Græca rum literarum præstantißimos scriptores mathema tum non posse intelligi, dedidit se Græcæ linguæ, & secutus Beßarionem Græcum Cardinalem in Itali magna cũ laude ibi & docuit suam Philosophiam, & homines græcè doctos uicißim audiuit, lustrauit bi bliothecas, inquisiuit optimos autores, ut Ptolema quem illustrare cupiebat, situm & squalorem detn geret. Itaq; magna uarietate monumentorum nos in struxit, enarrauit autores ueteres, difficiles artis qu stiones agitauit, ædidit tabulas, ut posteritas retine artis poßeßionem posset. Porro doctos homines int ligere decet, quantum sit beneficiũ, tradere doctrina de motibus cœlestibus. Amissa enim uera anni descr ptione, qualis barbaries, quantæ tenebræ in histori religionibus, imò in omnibus uitæ actionibus futu ræ essent? Quare Regiomontano gratias omnes ge tes debent, nosq; ipsius causa Franciam, in qua ta tum ingeniũ natũ est, magis amare decet. Cumq; ha natio minimum habeat seruilium ingeniorum, in st dijs etiam ostendit ingenuitatem, odit sordes & cupia, quæstus in literis: ac plurimi amplectuntur ho nestas artes, doctrinæ ac ueritatis amore. Ideo mult apud nos etiam in ijs artibus excelluerunt, quæ lo

gè iacen

gò iacent spretæ, quia non faciunt, ut dicitur πρὸς τὰ ἄλφιτα. Et quoniam nostri sunt inprimis κοινωνικοὶ, eruditi non solum suæ oblectationis causa doctrinam colunt, sed liberaliter impertiunt alijs etiam ea quæ didicerunt. Virtutem esse ducunt, operam ad propagandas & conseruandas artes conferre. Itaq; nunc Schonerus magno cum labore prouehit Mathemata. Quàm multos in hac parte Philosophiæ excellentes Noriberga genuit? cuius ciuitatis genius peculiariter fauere huic Philosophiæ uidetur. Clari sunt æditis monumentis Pircamerus, & alter Vuernerius, quem uerè artificem fuisse, eruditißimæ ipsius obseruationes de motu octauæ sphæræ, testantur. Noriberga.

Sed dicam de alijs artibus. Poëticam in Germania excitauit primus Conradus Celtis, natus in nostra Francia: qui cum uenam satis haberet fœlicē, & esset expolitus ijs literis, quibus ad carmē componendum opus est, non contentus uulgari eruditione, adiunxit Philosophiam, & cum excitandæ iuuentutis causa, tū uerò etiā erudiendæ, paßim refersit sua Poëmata Physicis & Astronomicis locis. Hæc argumenta uel præcipuè conuenire poëmatis rectè sensit, norat enim ueterra exempla Hesiodi, Empedoclis, Arati, Manilij, uiderat & luculentum poëma recens Pontani. Quare et sibi & patriæ honestum fore putauit, si & ipse in uersibus Philosophiam complecteretur. Conradus Celtis poeta.

Habuit recentior ætas Poëtam summo ingenio Huttenum, qui nisi immatura morte extinctus esset, Hutten[illegible]

ad scribendi facultatem plus eruditionis & indu[...]
adhibiturus erat. Sed quanta in eo uis ingenij & na[...]
turæ ubertas fuerit, ostendunt & in inueniendo acu[...]
men, & in explicando uerborum splendor & copi[...]

Prætereo plurimos, quorum eruditio & ipsis do[...]
cus, & patriæ ingentes utilitates attulit. Sed facer[...]
iniustè, si nõ in hac commemoratione laudum patri[...]
Camerarius. complecterer, præceptorem meum, Ioachimum Ca[...]
merarium, præsertim cum non solum eius studia, [...]
etiam optimi mores exemplo nobis esse debeant. N[...]
minem enim uidi, in quo magis luceret id, quod pro[...]
priè uocatur αἰδὼς, hoc est, quædam à uera ratio[...]
profecta in omni actione moderatio, quam in [...]
Cumq; iustitia, reuerentia religionis, & contin[...]
eximia præditus sit, tum uerò maximè emine[...]
amor ueritatis, quæ uirtus homine Philosopho ma[...]
mè digna est. In disciplinis uerò totum orbem a[...]
complectitur, nemo ex nostris hominibus Græc[...]
ctior est. Quare pari facultate Græcè & Latinè ca[...]
men & solutam orationem scribit. Et hanc scri[...]
facultatem consumit non in materijs uulgaribus, [...]
Philosophicis, edidit eruditißima poëmata, Ac[...]
& Phænomena. Quanta autẽ uirtus est, quod h[...]
suam industriam confert ad publicam utilitatem [...]
ad iuuanda studia, & ad ornandam Christi [...]
Ac ne quidem in cæteris rebus deest eius offi[...]
pub. Cum prudentia & diligentia excella[...]
uilia negocia sustinet. Hunc & in institu[...]

rum ratione, & in moribus imitandum nobis proponamus. Neq; enim minus ornamenti literis addit ipse uitæ sanctitate, quàm ei peperit eruditio. Porro nimis prolixa futura esset oratio, si recensere omnes conarer. Quare etsi prætereo cæteros, tamen animo tacitus ueneror omnes, qui aliqua egregia uirtute de hominum uita, & de patria benè meriti sunt.

Hæc de Franciæ laudibus collegi, nihil detrahens de aliarũ gentium gloria, quare ut meam orationem boni consulatis, uos etiam atq; etiam oro. Existimabo autem me non exiguum operæ precium fecisse, si quis hæc encomia audiens, magis amabit Franciam uel propter cæteras dotes, uel quia tot lumina doctorum uirorum, qui de omnibus gentibus benè meriti sunt, genuit. Cumq; nomen Francicum initio multis gentibus commune fuerit, hæ laudes ad alias nationes etiam aliqua ex parte pertinent. Itaq; opto, ut alant mutuam inter nationes beneuolentiam, non accendant odia, quæ debent abesse à germanis, quos ipsa appellatio Germanitatis, cum ad candorem, tum ad fraternum amorem adhortatur. DIXI.

ENCOMIVM FORMICARVM, scriptum ab Erasmo Ebnero.

EMO in hoc cœtu dixit unquam, quantum equidem iudicare possum, cui perinde beneuolentia uestra, atq; mihi opus esset, non modò quia hæc ætas mea

ſingulari fauore confirmanda, & adiuuanda eſt, ſed etiam quia argumentum adfero, quod etiamſi nouitate placere poßit, tamen ita eſt exile, ut nullam magnopere admirationem mereatur. Alij res geſtas clarißimorum Imperatorum recitarunt, & tum honeſte facta ſummorum hominum, dicendo ornauerunt, tum aut populorum, aut Tyrannorum turpiter facta grauißime uituperauerunt. Ego quoniã deerat eloquentia par tantis cauſis, infirmitate uirium humilius argumentum quærere coactus ſum. Qua de re dum aliquot dies delibero, dumq; reputo quas res exiguas laudauerint ueteres ſcriptores, à Luciano uideo muſcam, à Virgilio apes mirificè ornatas eſſe. Cum igitur mihi honeſtum eſſe putarem, ueterum exempla ſequi, formicas ſumpſi laudandas. Neq; nullum operæ precium eſſe iudico, in tanta naturæ uarietate, hæc minuta animantia contemplari. Etenim non modo Ethnici ſcriptores dignam hanc materiam in qua elaborarent putauerunt, ſed etiam principes Chriſtianæ doctrinæ mentione paruarum in natura rerum delectari uidentur. Chriſtus iubet nos paſſeres intueri: Solomon præcipit non modò contemplari formicas, ſed etiam nos ad eas tanquam in ludum diſcendi cauſa mittit. Quid commemorem quàm multa animantia Baſilius diligentißimè deſcripſerit, & Baſilium ſecutus Ambroſius, eandem animantium hiſtoriam in enarratione operum ſex dierum penè ad uerbum recenſet, docetq; in illis propoſita nobis eſſe à deo, & tanquam picta

Paruarum rerum illuſtres imagines.

pluri

plurimarum uirtutum simulachra, quæ nos officij nostri admonerent. Turpißimum est enim homini tam longè à sua natura degenerare, ut à bestijs etiam uirtute superetur.

Non igitur inutile uidebatur ingenia, moresq; & totam quasi πολιτείαν formicarum describere, quod inde plurima pulcherrimarum uirtutum exempla, et uerè, quod aiunt Græci μυρμίκια ἀγαθῶν capere liceat. Videte autem quantum mea me fefellerit opinio. Quod enim argumenti genus arbitrabar propter tenuitatem sine magno negocio exponi & perpoliri posse, id in experiundo cognoui longè secus esse. Comperi enim non mediocris artificis esse, honore uerborum res exiles ornare ac illustrare. Quanquam igitur sentiebam me suscepto oneri imparẽ fore, tamen quoniã non ad ingenij famam, sed exercendi styli causa susceperam, desistere nolui, sed peregi fabulam quam inceperã. Quæso igitur uos, ut pro humanitate uestra me benignè audiatis, quod si nulla alia res, tamen scholæ consuetudo à uobis impetrare debet, et si suam laudem honestus conatus meretur, non indigni fauore iudicandi sumus honestißimo argumento suscepto, etiã si rei, quam instituimus, difficultate uicti sumus. Sed ut philosophi in descriptione animantium, primũ de cuiusq; procreatione disputant, ita & nobis formicarum ortus, inde usq; ab ouo, ut aiunt, repetendus erit. Verùm historia formicarum longior Iliade futura sit, si omnia commemorare uelim: sed hoc ad earum

De ortu formicarum diuino.

laudem magnopere pertinere existimauimus, quod cum tàm multa diuinitatis uestigia in eis extant, intelligi poßit, eas non sine certo Dei consilio natas esse, multoq; uerius quã Poëticos heroas genus à Ioue summo ducere, ut poëta inquit. Quomodo enim in hac terrena natura futuri præscientia sine diuina ui existere potest? Non hanc tantam haberet hic uermiculus industriam, longè alienam à brutorum captu, nulla gregalium noticia, nulla mutua collocutio inter eas esset, nulla nossent temporũ discrimina, nisi mentem Deus indidisset tantarum rerum, tamq; uariarum capacem. Etenim sapere, meminisse præterita, consequentia cernere, futura præuidere, ne homines quidem nisi diuinitus commoti, excitatiq;, possunt.

Quis enim, quamuis ingeniosus, sine Dei ope, uarios motus stellarum, magnitudinesq;, molem terræ, & alia multa deprehendisset? Multò minus igitur bestiæ ratiocinari, & futura uidere, & animaduertere præsentia, nisi Dei beneficio possunt. Neq; enim hæc aliunde, quàm à Deo in terrenam naturã propagantur. Habent igitur formicæ non dubium generis sui authorem Deum, cuius rei id quoq; signum esse intelligi potest: Nam cùm sacræ literæ mittant nos ad formicas, tanquã ad Magistros, profectò significant hæc consilio à Deo fabrefactas, & his ingenij dotibus instructas esse, ut docere nos utilia possent. Vt enim nullus paterfamiliâs, si sapiat, filium docendum tradit ei, cuius non probat eruditionem: ita credibile est, nec

Formicæ nostri doctores.

dium

diuinum ſpiritum nos ad huiuſmodi Magiſtros mittere, qui non doceant cœleſtia. Neceſſe eſt igitur eas artes, quas nobis iſtæ diſcendas proponunt, diuinitus in ſenſibus ac natura formicarum ſcriptas atq; ſculptas eſſe, utreq; eſſe in eis, ut Poëta ait, partem aliquã diuinæ mentis, & hauſtus æthereos. Dixi hactenus de formicarum ortu ac nobilitate, quæ non paruam commendationem habet: Adfert enim nobilitas non modò in hominibus ſed etiam pecudibus, quædam uirtutis ſemina, quæ à parentũ natura in poſteros propagantur. Nunc de ingenijs ac moribus, deq; omni uitæ conſuetudine illarum dicendum eſt. Atq; hæc pars orationis, quid aliud habet, quàm honeſtiſſimã quandam formam rectè uiuendi? Nemo Philoſophorum non tradidit bene uiuendi præcepta. Sed huius inſecti hiſtoria, quid ſit rectum, quid turpe, quid utile, quid non, quid deceat, melius Chryſippo & Crantore dixit. Quis non hæc ſingularis prudentiæ diligentiæq; indefeſſæ opera eſſe dicat? Colligendi uictus tempora intelligunt, proinde aceruum frumenti in meſſe comportant, condunt, comparcuntq; in hyemem, præuident enim hyeme in uacuis agris fruſtra ſe pabulum quæſituras eſſe. Onera morſu gerunt, longè maiora, quàm pro corporis portione ferre poſſe credibile ſit. Quædam grandiora protrudunt, tota corporis mole obnixæ: ſemina priuſquam condant, arrodunt, ne rurſus exeant in fruges è terra, madefacta imbre proferunt atq; ſiccant. Nec noctu, plena luna uacuæ ſunt:

Ingenium ac mores illarum

Colligendi uictus tempora & modus

Digitized by Google

Vsq; adeò turpe ducunt feriari, ut nullum sibi tempus idoneum labori perire sinant. Interlunio cessant ab opere, si quæ in itinere ferendis granis grauatæ sunt, gregales norunt, & quoniam sæpe tanquā ex diuersis ciuitatibus in eadem uia conueniunt, in unum aliquem locum omnes uniuersum comeatum comportant, ibiq; sua signa recognoscunt, ibi uelut exercitum recensentes, agmina separant, & suum cuiq; au bendum tradunt. Obuiæ inter se quasi colloquuntur, ac percōtantur, donec agnoscant singulæ suos ciues.

Nullā tam sapienter constituta ciuitas fuit unquā, quæ ad hanc formicarum politiā conferri posit. Ni cùm nullum urbibus uenenum nocentius sit, quàm ocium, uidetis hanc pestem procul ab hoc animaculo abesse. Nunquam ardentißimi æstus à labore absterrent, non noctu uacua sunt, quod tempus alijs animalibus natura ad quietem dedit. Non magnitudine itinerum, aut asperitate uiarum defatigari se patiuntur. Sed sæpe ex longinquo frumentum conuehendū est. Sæpe per confragosa saxa, magna ui grana in aduersos montes protrudenda sunt. Ita omnes difficultates, non uirium magnitudo, non corporis moles, sed animi robur, et industria superat, ut adpareat, hic etiā uerum esse id, quod est apud Historicum quendam: Nihil tam altum à natura constitutum esse, quo non possit uirtus eniti. Non dubium est autē, quum ut omnia ex ocio uitia nascuntur, ita labor plerasq; pulcherrimas uirtutes gignat. Proinde nec cætera uirtutes ac

Industria.

ſunt huic generi. Quis enim non uidet ſingularem iu-
ſticiæ intellectum in eis eſſe? quia certos dies conſti-
tuunt recognoſcendis oneribus, ut cuiq; agmini ſuum
tenere ſine iniuria liceat. Facile eſt enim ab alieno ab-
ſtinere his, quibus in ſua uirtute induſtriaq; ſpes po-
ſita eſt: ſed illi qui cum per luxum atq; libidines ſua
effuderunt, poſtea rationem ineunt, quomodo de alie
no heluentur. Hinc in ciuitatibus nouæ tabulæ flagi-
tatæ, bella ciuilia, & innumerabilia alia mala, quæ
ciuium diſcordia parit, nata ſunt.

Quid autem de parſimonia formicarum dicam, **Parſimonia.**
quæ in hoc genere maximè cernitur? Non enim tan-
tum in præſens ſibi conſulunt, ſed cõparcunt, et pro-
ſpiciunt ſibi in futurum: quæ uirtus cum per ſeſe ma-
gna ſit, & mirabilis, tamen hoc etiam gratior eſſe de-
bet omnibus, quod iuſticiæ ueluti cuſtos eſt. Neq; .n.
tolerare infinitos illos ſumptus ſine alieno decoctores
poſſunt, ſed longè digniſſima bono ciue uirtus eſt, in
commune quærere, & communia bona ſumma dili-
gentia augere. Quæ res enim alia omnibus ciuitati-
bus exitio eſt, quàm quòd priuata bona, publicis uti-
litatibus pleriq; omnes anteferunt? Atqui ita ſentire
nos oportuit, quoniam patriæ ſalute, noſtra ſalus con
tinetur, & quoniam ipſi à patria in qua nati, educa-
ti ad humanitatem, & religionem inſtituti ſumus,
cuius legibus uitam noſtram ac fortunas defendimus,
tam multa beneficia accepimus, æquum eſſe, ut nos
etiã illius utilitates pro uirili iuuemus, imò quidquid

aramus, quidquid scrimus, quidquid metimus, ad patriæ utilitatem referendum esse existimemus. Deniq; illius salutem, ac tranquillitatem antiquiorē dignitate, ac salute nostra, ducamus. Hanc uirtutem licet in formicis cernere ad communē usum, adsiduas operas conferentibus. Videtis quā multarū uirtutum exempla nobis formicæ proponant, ad quam imaginem si maximam hominum partem cōtuleris, quotus quisq; erit his uirtutibus præditus? Bona pars uoluptatibus atq; ocio dediti, nulla de re in omni uita sunt soliciti, quàm de conuiuio adparando, aut alijs similibus uoluptatibus comparandis. Seneca scribit, Pacuuium quendam pr⟨æ⟩torē in Syria fuisse, qui quotidie splendidè conuiuatus, cum se copioso uino de die ingurgitasset, solitus sit uesperi funus sibi adparare, accersere tybicines, qui funebres modos canerent, et hoc genus alia curare ad funeris speciem repræsentandā. A cœna cum iam sustinere se ebrius non posset, iubebat se lectulo impositum, tanquam funus inferri in cubiculum, & cantari funebres modos: βεβίωται, βεβίωται. Iudicabat enim eum demū diem præclarè se uixisse, quo ita esset conuiuatus: nec ducebat esse uitam appellandam, cum non liceret eiusmodi uoluptatibus perfrui. Quis non statuat plus esse mentis formicis, quàm huic Pacuuio, qui uitam homini hanc unam rem, ad pecudum uoluptates perfruendas, datam esse credidit? Et quamuis exemplum Pacuuij in funere faciendo non multi imitentur, dogma tamē hoc pre-

clarum

Seneca de quodam Pacuuio conuiuante.

larum maxima pars hominum profitetur, qui nihil in omni uita dignum homine suscipiunt ac gerunt, sed in ocio, & inter pocula temulenti ætatem exigunt. Sed quoniam sanorum hominum iudicio, uentres isti nō homines, sed uerius monstra hominū sunt, desino formicas cum his conferre, quos non modo formicarum exempla, sed ne quidem publicæ leges ad sanitatem reuocare possunt. Nulla autem inter omnes laudes formicarum amplior esse mihi uidetur, quā ea, quæ apud Solomonem est: Is enim inquit, formicas non modò stultos, sed sapientes anteire prudentia. Neq; ego, nisi tam grauem authorem haberem, auderem hoc paradoxum inter doctißimos homines dicere. Sed quia formicarum laudes colligere institui, non fuit hæc prætereunda, præsertim cùm esset amplißima. Quid audio? omnibus Philosophorum scholis, omnibus Rerumpu. gubernatoribus, deniq; omnibus sapientibus uiris, formicæ præferuntur. Hoc planè est iuxta prouerbium, Formica camelus. Et cùm non possim hoc loco omnes causas, cur ita scripserit Solomō, recitare, sunt enim multæ, quas ex ipsius Christianæ doctrinæ fontibus longè repetere oporteret, tamen unam hanc commemorandam esse duxi. Solomo[illegible]

Tanta desidia est humani animi, ita penitus hæret in nostris medullis uoluptatum atq; ocij amor, ut nulla tanta sapientia sit, quæ non uoluptatum illecebris uinci, & expugnari poßit, ut industriam, laboremq; remittat. Quod cum etiam Poëtæ animaduertissent, Animi humani desidia in Hercule notata.

Digitized by Google

finxerunt Herculē tot domitorem monstrorum, Omphales amore captum, muliebri ueste, in gynecio tenentem colum. Atq; hoc illi de summo uiro fingebant, ut significarent nullam tantam esse uim animi, quæ non frangi ac debilitari blanditijs uoluptatis posset. Compara uerò mihi formicas ad hunc Herculem, aut si mauis ad Alexandrum, harum industriam sedulitatemq; nulla res unquam retardat. Illi scilicet heroes summa sapientia ac fortitudine præditi, quàm immutati sunt alter amore mulierculæ, alter etiam magis beluinis uoluptatibus? Huc igitur sacræ literæ sapientes etiam uiros accersunt, & in hanc Academiam uocant, ut discant, non modò similem in laboribus constantiam præstandam esse, sed etiam ut uideant quanta sit infirmitas humanorum animorum, qui tam facilè defatigari se patiantur, ut formicæ etiam robore animi summis uiris præstent. Et has ideo intueri iubet, ut cum uiderint tantum uim uilißimæ bestiolæ diuinitus datam esse, petant & ipsi, expectentq; à Deo similem constantiam industriamq;. Sed de hoc toto loco, alij rectius dicent.

Exhortatio ad sedulitatem.

Vos autem optimi Commilitones, quoniam ita iubent sacræ literæ, intuemini formicas, & cum aliarum uirtutum exempla ab eis petite, tum inprimis earum sedulitatem exprimere contendite. Etenim si uel nulla proposita essent nobis laboris nostri præmia, tamē quoniam deus præcipit ut laboremus, parêre illius uoci debemus. Nunc autem cum etiam tanta præmia

proposita

propoſita ſint, quæ eſt amentia, tantarum rerum magnitudine non excitari, aut acui ad laborem? Nil ſine magno uitæ labore dedit mortalibus, inquit Poëta. Proinde nolite putare, ſine magna animi contentione ulla uitæ præſidia comparare uos, aut retinere poſſe. Qua de re cum omnes omnium doctorum uirorum libri pleni ſint, et referri hoc genere exhortationum, ego uobis, quoniam propter ætatem, uel admonendos uos, uel ad cohortandos parum autoritatis habeo, recitabo uobis grauiſſimum locum, qui extat in Xenophonte, quemq; ſe Xenophon ex Prodici libro tranſcripſiſſe fatetur. Sunt autem cõtrariæ orationes Virtutis & Voluptatis ad Herculem deliberantem, utrã uitæ uiam ingrediatur, uoluptatis ne, an uirtutis ſequatur, ſic enim ait.

Orationes uirtutis & uoluptatis ad Herculem.

Cùm Hercules ex pueritia egreſſus, iamq; propè pubertatem eſſet, qua ætate ſui compotes facti adoleſcentes, ſignificant utram uiam, uirtutis, an ignauiæ ingredi uelint, exijt in ſolũ locum, ſeditq; tacitus ſecum deliberans, utram uiam iniret. Hic adparuerunt ei duæ mulierculæ maiores humana ſpecie, quarum altera uultu modeſto & liberali erat, nullo peregrino cultu aut fuco ornata, ſed genuina bonitas formæ adparebat, in corpore mundicies, in oculis pudor, in inceſſu modeſtia, ueſtem præterea candidam gerens, Altera erat habitior, & fucata, nam & rubor, & candor maior erat natiuo. Et incedebat ſupina, oculos latè pandens, ueſte induta, quæ formam maxime commendabat,

mendabat,

mendabat, contemplans interim se, & circumspectans, an alij se uiderent, nonnunquam etiam umbrã suam respiciens. Postquam autem propius uentum est, illa prior modestè pergebat. Haec autem ut anteuerteret, accurrit ad Herculem, ac inquit: Video te Hercules deliberare utram uiam ad uitam agendam ingrediaris: Quod si me tibi adiunxeris, ducam te iucundißima & facillima uia. Nulla res iucunda est, qua non potieris, & molestiam nullam perpetieris. Neq; enim aut bella, aut alia grauia negocia curabis, sed hoc unum cogitabis ac quaeres, ubi aut cibum aut potum suauiorem inuenias, aut quod delectet oculos, aut unde olfaciendo, aut tangendo aliquam uoluptatem percipias, aut ubi amoribus perfruaris, aut quomodo mollißimè cubes, & quomodo haec omnia sine aliquo labore consequaris. Et si quis inciderit metus egestatis, non est quod timeas me tibi aliquid laboris imposituram esse, efficiam enim, ut fruaris his, quae alieno labore parta sunt in promptu. Nec ulla re abstinebis, unde modo speres te aliquam uoluptatem posse lucrifacere: Ego enim meis sodalibus potestatẽ facio, ex omnibus rebus uoluptates decerpere. Haec Hercules audiens, inquit: Mulier, quod est tibi nomen? Tum illa: Mei sodales uocant me Foelicitatem. Qui me aspernantur, uocant me Ignauiam.

Voluptas.

Interea acceßit & altera mulier, dixitq;: Veni & ego ad te adolescens: Noui autem tum generosos parentes tuos, & indolem educationemq; tuam: Hac mihi

Virtus.

tibi spem faciunt, fore, ut si me secutus fueris, ma-
gnas & honestas res geras, & me multò clariorem a-
pud homines efficias. Nec longa te præfatione, quæ
ad uoluptatem fingi solet, morabor, sed simpliciter id
quod res est, uereq; narrabo, quod Dij constituerunt.
Nulla uera bona, sine labore curaq; mortalibus Dij
dederunt. Sed siue Deos tibi uis esse propicios, pla-
candi sunt: siue ab alijs diligi uis, beneficijs adiun-
gendi sunt: siue honore adfici à ciuibus cupis, bene
mereri de patria oportet: siue uis in admiratione esse
apud omnes Græcos, benefactis id te consequi opor-
tet: siue uis ut terra pariat tibi fruges, colenda est: siue
ex pecudibus ditescere uis, pascendæ sunt. Siue bello
opes tuas augere uoles, ut socios in libertatem adse-
ras, & inimicos in seruitutem redigas, belli artes di-
scendæ sunt ab his, qui eas norunt, & exercendæ, ut
quomodo eis utendum sit, scias: Si robur corporis uis
confirmare, consuefaciendum est, ut rationi obediat,
& exercendum magno labore ac sudore. Quod cum
dixisset uirtus, interpellat eam ignauia, inquiens: Vi-
des Hercules, quàm asperam & longam uiam ad foe-
licitatem hæc tibi mulier ostendat, quo ego tibi com-
pendiariam & planam uiam monstraui: Tum uirtus:
O misera, dic nunquid habeas boni, & nunquid sua-
ue unquam cognoueris? quæ nullum laborem uis il-
lorum consequendorum causa suscipere. Et ne quidē
expectas naturale desiderium suauium rerum, sed an-
tequam natura expetat eas, imples atq; obruis te,

edis

edis priusquam esuris, bibis antequã sitis, condimenta uaria ad irritandam famem excogitas, uina p[...]sa, ut inuites sitim, comparas, in æstate niuem quæris. Et ut suauiter dormias, non modo mollia strata, sed etiam lectos facis, somnum enim accersis, non ut pro laboris interualla quiescas, sed inopia negocij, sine pudore ac legũ metu amori operam das, nocte abuteris, & optimam diei partem somno perdis. Et cum Deam te esse glorieris, ex Deorum numero eiecta es, aspernantur te & honesti homines. Neq; unquam suauissimum carmen, tuas laudes audiuisti. Et pulcherrimum spectaculum nunquam uidisti: Nullum enim unquam recte factum tuum spectasti. Quis tibi improbanti credet? quis egenti dabit aliquid? Quis sanæ mentis in tuo choro esse uelit? ubi iuuenes imbecilli corpore sunt, senes fatui, qui cum adolescentiam in ocio perdiderint, senectutem miseram & calamitosam agunt. Tunc & pudet anteactæ uitæ, & piget primũ quærere necessaria ætati subsidia. Suauia in adolescentia ante tempus præcerpserunt, laborem & ærumnas in eam ætatem distulerunt. Ego uerò apud Deos uersor, & apud honestos homines. Nullũ honestum facinus neq; Dij neq; homines sine me faciunt, ideoq; me & Dij & homines honore adficiunt. Grata sum operatrix artificum, fida custos familiæ dominorum, beneuola, adiutrix seruorum, iucunda comes laborum in pace, firma periculorũ, in bello auxiliatrix, optima amicitiæ socia. Et mei amici suaues uoluptates

sum

sine fastidio percipiunt ex cibo & potu, expectant enim illorum naturale desiderium. Somnus etiam suauior eis est, quàm ociosis, quem etiam cum opus est, sine molestia abrumpunt, nec propter hunc, necessaria intermittunt. Et iuuenes senum laudibus gaudent, & senes delectantur iuuenum honoribus, & incredibili uoluptate rerum à se gestarum meminerunt. Et sine difficultate præsentes labores conficiunt, per me dijs chari, amicis, chari patriæ. Et cum ex hac uita discedendum est, non obscuri aut ignoti iacent, sed laudes eorum perpetuò à posteris prædicantur. Hæc tibi ô fili bonorum parentum Hercules contingent, & ueram fœlicitatem stabilemq; ita consequeris, si laborem non defugies.

Sic uirtus apud Xenophontem concionatur, & ad labores suscipiendos, non tantum Herculem, sed omnes adolescentes, uerißima grauißimaq; uoce hortatur. Qua oportuit aures uestras undiq; circumsonare, & inertes animos tanquam claßicos exuscitari. Atq; hanc ipsam uirtutis orationem diuinitus in formicis scriptam putate, quas quoties uidebitis, ueniat in mentem hanc uobis imaginem, quæ uos ad laborem incitet, in terris à Deo propositam esse. Et sicut comœdiæ exhibentur, ut in illis exemplis discamus, quid in uita deceat: Ita Deus in hac rerum natura uaria spectacula fecit, quæ nos officij nostri commonefacerent. Proinde cum formicæ conuehentes grana, condentesq; in commune spectabitis, existimate hanc

te hanc tanquam Dei uocem esse, quæ iubet ocium, nocentißimam pestem fugere, & suscipere honestos labores, quibus & nobis ea quæ in omni uita necessaria sunt, comparemus, & societatem communem hominum iuuemus. Quod si facietis, fauebit uestris illis laboribus Deus, & omnem uitæ cursum fortunabit. Contra eos qui capti amore ocij uoluptatumque non uolent formicam audire, atque imitari, ad quam a Deo tanquam ad magistros missi sunt, hi sciant grauißimas pœnas contemptæ magistræ, imò contempti cœlestis mandati, daturos esse: odit enim ocium Deus, ideoque non unum calamitatis genus ex ocio nascitur.

DIXI.

PRIMI TOMI DECLAMATIONUM Philippi Melanthonis Catalogus.

x Re[illegible]

Digitized by Google

INDEX.

Oratio

Digitized by Google

INDEX RE-
RVM PRIMO TO-
mo, comprehensarum copio-
sior.

A.

Agamem-

Digitized by Google

Confus

Digitized by Google

Ebrie

E.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Hesiod

Iure

Lazari

Digitized by Google

Literarum

Medico-

Digitized by Google

Digitized by Google

Platoni

Digitized by Google

Roma

Digitized by Google

Socrat

Theodosij

V.

Vana

FINIS.

ARGENTINAE

Per Samuelem Emmel, & Theobaldum Dieterich. Anno Domini, M. D. LXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google